

Α. ΒΡΑΝΟΥΣΗ - Β. ΣΦΥΡΟΕΡΑ
Γ. ΚΑΛΑΜΑΤΙΑΝΟΥ - Κ. ΡΩΜΑΙΟΥ - Π. ΠΑΡΡΗ

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ

Συμμετοχή

002
ΚΛΣ
ΣΤ2Β
77

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ - ΑΘΗΝΑΙ 1970

Η

6

ΝΕΙΤ

Βραβείον (Α)

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ Δ/Γ=178

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ

ΔΩΡΕΑ
ΕΘΝΙΚΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ

ΔΩΡΕΑ
ΕΘΝΙΚΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ

Η 6 ΝΕΙ
Βρανούσης (1)
Α. ΒΡΑΝΟΥΣΗ — Β. ΣΦΥΡΟΕΡΑ, Γ. ΚΑΛΑΜΑΤΙΑΝΟΥ
Κ. ΡΩΜΑΙΟΥ — Π. ΠΑΡΡΗ

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ
ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ
Δ' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΕΛΛΑΣ

21 ΑΠΡΙΛΙΟΥ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΒΟΥΛΗΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Υπ. Εκδ. Διδ. Βιβλ.
αριθ. εισαγ. 383 του έτους 1971

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

ΑΘΗΝΑΙ 1970

002
HIE
ET2B
77

Α. ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ - Α. ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ
Α. ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ - Α. ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ

ΑΝΑΤΙΘΕΜΑΤΑ

2. ΕΠΙΛΟΓΗ

ΕΛΛΑΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΤΕΡΟΣΕΛΕΣΤΕΡΑ

21 ΑΠΡΙΛΙΟΥ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΤΕΡΟΣΕΛΕΣΤΕΡΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΤΕΡΟΣΕΛΕΣΤΕΡΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΤΕΡΟΣΕΛΕΣΤΕΡΑ

Α'. ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΖΩΗ

1. ΟΝΕΙΡΕΜΕΝΗ ΠΡΟΣΕΥΧΗ

Χριστέ μου, κράτα με μακριά ἀπ' τις κακίες τοῦ κόσμου,
στή Φάτνη βρέφος, ὅσο ζῶ, νὰ Σέ λατρεύω δῶς' μου!

Κι ὅταν θὰ ῥθῇ ἀπὸ Σέ σταλτὸς ὁ Χάρος νὰ μὲ πάρῃ,
κάμε σὰ βρέφος νὰ σταθῶ μπροστὰ στὴ θεία Σου χάρη.

Χριστέ μου, δῶς' μου στοὺς σεισμούς, στὶς τρικυμίες τοῦ κόσμου,
πάντα νὰ στέκω ἀτράνταχτος, καὶ νὰ εἶναι ὁ λογισμός μου

τὸ φῶς ἀπὸ τὸ μυστικὸ πού χύνονταν ἀστέρι,
ὅταν γιὰ Σένα στὴ Βηθλεὲμ τοὺς Μάγους εἶχε φέρει.

Καὶ κάμε λόγια κι ἔργα μου σὰν τῶν ἀγρῶν τὰ κρίνα,
προφητικά, φεγγόβολα κάμε τὰ σὰν ἐκεῖνα

τῆς νύχτας τῶν ἀπλῶν βοσκῶν. Γεννιόσουν καὶ γρικοῦσαν
τοὺς οὐρανοὺς ὀλάνοιχτους πού Σέ δοξολογοῦσαν.

«Περάσματα καὶ Χαιρετισμοί»

Κωστής Παλαμᾶς

2. ΣΤΟΥΣ ΑΓΙΟΥΣ ΤΟΠΟΥΣ

Έχω ταξιδέψει στη ζωή μου σέ πολλά από τὰ μέρη εκείνα όπου αποδημεί πάντα με λαχτάρα ή ανθρώπινη φαντασία. Χώρες τῆς Ὁμορφιάς ἢ πατρίδες τῆς Ἱστορίας, καθένα τους ἦταν καί μιὰ καινούρια χαρά γιά τήν ψυχή μου, κι ἕνας καινούριος πλουτισμός γιά τὸ πνεῦμα μου. Κανένα ὥστόσο δέ μοῦ ἔδωσε τὴ γοητεία καί τὴ συγκίνηση πού ἔνωσα στοὺς Ἀγίους Τόπους. Ὁ καιρὸς μπορεῖ νὰ κάνῃ ὅλο καί πιὸ ἀχνές μέσα στὴ μνήμη μου τὶς φωτεινές καί γλυκύτατες εἰκόνες πού τῆς ἀποτυπώθηκαν, ἐνῶ τὰ βήματά μου ἀκολουθοῦσαν τ' ἀρχαῖα ἀχνάρια τῶν βημάτων τοῦ Ἰησοῦ ἀπὸ τὴν αὐστηρὴ Ἱερουσαλὴμ ὡς τὴν εἰρηνικὴ Τιβεριάδα, κι ἀπὸ τὴν τρυφερὴ Βηθλεὲμ ὡς τὴ δραματικὴ Ἐρημο πού φέρνει στὶς ὄχθες τοῦ Ἰορδάνη: Ἡ συγκίνηση καί ἡ γοητεία, πού μὲ εἶχαν τότε πλημμυρίσει, παραμένουν ἀκέραιες πάντα μέσα μου.

Κι ὅμως δὲν εἶχα πάει στοὺς Ἀγίους Τόπους μὲ τὴ βαθιὰ ἐκείνη πίστη τῶν προσκυνητῶν, πού ἡ Ἱερουσαλὴμ εἶναι γι' αὐτοὺς ὁ μαγνητικὸς πόλος τῆς ψυχῆς τους καί πού ὀνειρεύονται τὸ ταξίδι στοὺς Ἀγίους Τόπους σὰν κάτι τὸ ἱερό, τὸ μοναδικό καί τὸ μέγα, πού ὕστερ' ἀπ' αὐτὸ δὲν ἔχει πιά νὰ ἐπιθυμήσῃ κανεὶς τίποτ' ἄλλο στὴ ζωή του.

Ὅταν πρωταντίκρισα ἀπὸ μακριά, στὸ ὕψος ἐνὸς λόφου πού χρησιμεύει γιά βῆθρο τῆς, τὴν Ἱερὴ Πόλη τῶν λογισμῶν καί τῆς λατρείας ἀναριθμητῶν ἀνθρώπων, δέ γονάτισα μὲ κλάματα εὐτυχίας νὰ προσευχηθῶ, ὅπως ἔκαναν οἱ τραχιοὶ πολεμικοὶ Σταυροφόροι.

Ἀντικρίζει κανεὶς, ἐξάλλου, στὴν Παλαιστίνη πολλὰ πράματα πού δὲν τὰ περιμένει, πού δὲ σκέφτηκε πὼς μποροῦσε νὰ τὰ δῇ ἐκεῖ, καί πού εἶναι σὰ μεγάλες λερωματιῆς στὴν εἰκόνα τῆς, τὴν εἰκόνα πού ἔχει πλάσει ἡ φαντασία μας ἀπὸ τὴν ἀνάγνωση τῶν Εὐαγγελίων: στὸ Ὅρος τῶν Ἐλαιῶν δὲν ὑπάρχουν πιά ἐλιές, γιὰτὶ οἱ Τοῦρκοι τὶς ἔκοψαν στὸν πόλεμο, γιὰ νὰ τροφοδοτήσουν μὲ ξύλα τὶς ἀμαξοστοιχίες τους· ὁ κήπος τῆς Γεθσημανῆ ἔχει ἐξαφανιστῇ κάτω ἀπὸ μιὰ τεράστια—καὶ τερατώδη—ἐκκλησία πού ἔχουν χτίσει οἱ Ρῶσοι· τὴν Ἐρημο, ὅπου ὁ Χριστὸς νήστεψε καί προσευχήθηκε, τὴ διασχίζει ἕνας πλατὺς ἀσφαλτοστρωμένος δρόμος, ὅπου πηγαίνοῦνται τουριστικὰ αὐτοκίνητα· πολισμάνοι* κανονίζουν τὴν κυκλοφορία

στούς δρόμους τῆς Ἱερουσαλήμ, καί στή Βηθλεέμ οἱ τοῖχοι τῶν σπιτιῶν εἶναι γεμάτοι πολύχρωμες ρεκλάμες, πού ἐξυμνοῦν φαρμακευτικές σπεσιαλιτέ ἢ τίς ραπτομηχανές Σίγγερ...

Ἄν, παρ' ὅλα αὐτά, οἱ Ἅγιοι Τόποι μέ συγκίνησαν καί μέ γοήτεψαν, εἶναι γιατί εἶναι ἐμποτισμένοι ἀπό τήν ποιητική ὑπόσταση τοῦ Ἰησοῦ, τῇ διάχυτῃ, σά φῶς καί σάν ἄρωμα μαζί, στήν ἀτμόσφαιρά τους.

Ἀληθινά, κι ἂν ἀκόμα δέ φέρη κανεῖς τὸ Χριστὸ μέσα του, εἶναι ἀδύνατο, φτάνοντας στοὺς Ἁγίους Τόπους, νὰ μὴν Τὸν βρῇ ἐκεῖ, νὰ μὴ νιώσῃ, στὰ μέρη αὐτὰ ὅπου ἔζησε καί δίδαξε, τὴν αὐλὴ παντοῦ παρουσίας Του. Ἡ ἀτμόσφαιρα τῆς Παλαιστίνης εἶναι ἡ ἀτμόσφαιρα τῶν Εὐαγγελίων. Τὰ τοπία της κι οἱ σκηνές τοῦ ὑπαίθρου της εἶναι σὰ μιὰ εἰκονογράφηση τῶν σελίδων του.

Στὴ Ναζαρέτ, τῇ γλυκιά ὥρα πού ὁ ἥλιος βασιλεύοντας ροδίζει ἀπαλὰ τοὺς εἰρηνικούς της ἐλαιολόφους, μπορεῖτε ἀκόμα καί σήμερα νὰ ταυτίσετε τὴν Παναγία μέ μιὰν ἀπὸ τίς γυναῖκες μέ τὸ φαρδὺ μαῦρο χιτῶνα καί τὸ μακρὺ μαῦρο πέπλο, πού γυρνοῦν ἀπὸ τὴ βρύση μέ βῆμα ἄργό, μέ τὰ μάτια χαμηλωμένα στὸ χῶμα καί μέ μιὰ κόκκινη πτήλινη στάμνα ὀρθία στὸ κεφάλι τους· στὴ γαλήνια λίμνη τῆς Τιβεριάδας ὑπάρχουν πάντα οἱ φτωχοὶ ψαράδες, σάν ἐκείνους πού συντρόφευε ὁ Ἰησοῦς στὸ νυχτερινό τους ψάρεμα· ὁ ἄγριος καί κουρελιάρης βεδουῖνος μέ τὸ σκελετωμένο κορμί, τὸ μελαψὸ πρόσωπο, τὰ κατὰμαυρα γένια καί τὴν αὐστηρὴ ἔκφραση στὰ μάτια του τὰ λαμπερὰ σάν τὸ κάρβουνο, πού τὸν εἶδα κατὰμονο κι ἀκίνητο μέσα στὴν ἔρημο, ὅταν τὴν περνοῦσα πηγαίνοντας στὸν Ἰορδάνη ποταμό, ἦταν ἴδιος ὁ Ἰωάννης ὁ Βαπτιστὴς τῶν βυζαντινῶν ἁγιογραφιῶν· τὸ πηγάδι, ἀπ' ὅπου ἔβγαλε νερὸ ἡ Σαμαρεῖτις γιὰ τὸ διψασμένο Ἰησοῦ, μέ ξεδίφασε κι ἐμένα,—ὥστε· ἀπὸ χίλια ἐννιακόσια χρόνια· τοὺς Φαρισαίους τοὺς εἶδα στὴν Ἱερουσαλήμ: μόνο πῶς δὲν εἶχαν πιά τὴν ἀρχαία τους οἴηση*, ἀλλὰ θρηνοῦσαν μπροστὰ στὰ ἐρείπια τοῦ ναοῦ τοῦ Σολομῶντος τῇ χαμένη δόξα τοῦ Ἰσραὴλ· εἶδα, πάνω στὶς καμῆλες τους, τοὺς Μάγους· εἶχαν τὸ ἴδιο ντύσιμο καί τὴν ἴδια μεγαλοπρέπεια, ἀδιάφορο ἂν ἀντὶ γιὰ σμύρνα καί λίβανο μεταφέρανε ντενεκέδες βενζίνας· εἶδα τὸν ἀγαθὸ Ἰωσήφ νὰ γυρνᾷ ἀπὸ τ' ἀμπέλι του στὴ Ναζαρέτ: τὰ πόδια του κρέμονταν κάτω ἀπὸ τὰ γόνατα τοῦ

τεφροῦ γαίδουριού του (τοῦ ἴδιου ἐκείνου τῆς Φυγῆς γιὰ τὴν Αἴγυπτο)· εἶδα ἀκόμα τοὺς εὐαγγελικοὺς βοσκούς τῆς Βηθλεέμ. . . Κι ἂν δὲν εἶδα τὴν ἀνᾶνερη σιλουέτα* τοῦ ἴδιου τοῦ Ἰησοῦ, μὲ τὸ μακρὺ ἄσπρο χιτῶνα, τοὺς ξανθοὺς βοστρύχους, τὸ ἀραιὸ ξανθὸ γένι καὶ τὰ γαλανὰ Του μάτια τῆς καλοσύνης, τοῦ ρεμβασμοῦ καὶ τῆς ἀγάπης, ὅλα ὥστόσο μοῦ μιλοῦσαν γι' Αὐτόν, ὅλα θύμιζαν Αὐτόν, ὅλα χάρη σ' Αὐτόν ἔπαιρναν ἀξία καὶ μετουσιώνονταν. . .

Ναί. Ἄν τὰ μακρινὰ ὄρη τοῦ Μοάβ* φαίνονταν τόσο ὠραῖα μέσα στὴ μαβιὰν ἄχνα τοῦ δειλινοῦ, ἦταν γιὰτί τόσες φορὲς εἶχε ἀναπαύσει πάνω σ' αὐτὰ τὸ βλέμμα Του· ἂν οἱ λόφοι τῆς Ναζαρέτ ἦταν τόσο γλυκοί, ἦταν γιὰτί εἶχε παίξει σ' αὐτοὺς ὅταν ἦταν ἓνα ἀφρόντιστο ξανθὸ παιδάκι· ἂν ὁ Ἰορδάνης δὲ μοῦ φάνηκε ἓνα κοινὸ βουρκομένο ποτάμι, ἦταν γιὰτί εἶχε λουστῇ στὰ ἑνὲρά του· ἂν τὰ στάχια τῶν χωραφιῶν τῆς Καπερναοῦμ μοῦ ἔδωσαν τόση συγκίνησι, ἦταν γιὰτί τὸ χέρι Του τὰ 'χε χαϊδέψει κάποτε, καθὼς περνοῦσε ἀνάμεσά τους στοὺς μοναχικοὺς ρεμβασμούς Του. Κι ἂν στὴν Παλαιστίνη, ὅσο πουθενὰ ἄλλοῦ στὸν κόσμον, ἡ ἀτμόσφαιρα ἦταν τόσο καθάρια κι ἡ εἰρήνη τόσο φωτεινὴ κι ἀπόλυτη, ἂν μιὰ ἀπερίγραπτη γλυκύτητα χαίδευε τὰ πάντα καὶ τὴν ψυχὴ μου, ἂν καθετὶ τὸ ἀνθρώπινο καὶ τὸ πρόσκαιρο χανόταν μέσα σ' ἓνα συναίσθημα αἰωνιότητος, ποὺ ὕψωνε τὴν ψυχὴ καὶ τὴ γέμιζε σοβαρὴ χαρὰ, ἦταν χάρη στὴ μαγεία τῶν λόγων τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ἀγάπης, ποὺ τὰ χεῖλια Του εἶχαν προφέρει ἐκεῖ πρὶν ἀπὸ χίλια ἐννιακόσια χρόνια—πρῶτα καὶ μόνον αὐτὰ σ' ὅλη τὴ Γῆ. . .

*Ἔτσι, γιὰ μένα, τὸ ταξίδι τῆς Παλαιστίνης ἦταν σὰ μιὰ ἐπίσκεψη στὸ ἀπλό, εἰρηνικὸ καὶ φωτεινὸ σπίτι τοῦ Ἰησοῦ. Μοῦ ἔδωσε τὴν ἐντύπωση ὅτι ὁ γλυκὸς Ραβὶ μὲ δέχτηκε μὲ καλοσύνη στὴν αὐλὴ Του, ὅτι κάθισε πλάι μου σ' ἓνα πεζούλι μὲ λουλούδια, κάτω ἀπὸ μιὰ σκιερὴ περιπλοκάδα, κι ὅτι Αὐτός, ποὺ εἶχε κηρύξει γιὰ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους καὶ γιὰ ὅλους τοὺς αἰῶνες, μίλησε λίγη ὥρα, ἀργὰ καὶ σιγανὰ, μόνο σὲ μένα, μόνο γιὰ μένα. . .

«Γλυκοὶ Δρόμοι», 1947, σ. 203-208

Κώστας Οὐράνης

3. Η ΓΕΝΝΗΣΗ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ

Πόσο παράξενα θ' αντιλαλήση αυτές τις μέρες τὸ τραγούδι τῶν Ἀγγέλων, τὸ τραγούδι τῆς Γεννήσεως «ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία»! Αἵματα, ποτάμια, ποτίζουν τὴ χιλιοπαυμένη φλούδα τῆς Γῆς. Κι ὁ κόσμος, λαχταρισμένος, κρατεῖ τὴν ἀνάσα του στὴν προσμονὴ κάποιας ἀπροσμέτρητης καταστροφῆς. Οἱ Ἀντίχριστοι ἔχουνε ξαπολύσει κατὰ τοῦ ἀνθρώπου κάτι ἄπειρα πιὸ φοβερό κι ἀπὸ τὴ φωτιά κι ἀπὸ τὸ σίδερο κι ἀπ' ὅλες τὶς μηχανὲς τῆς Κολάσεως: Τὸ μίσος τὸ ἀστόμωτο*, τὸ μίσος τὸ ἀχόρταγο, δράκοντα μὲ πύρινη ἀνάσα...

Μέσα στὶς στυγερὲς πανδαισίες πού ὀργανώνουν οἱ σκοτεινοὶ μάγιοι τοῦ μίσους καὶ πού μπροστά τους τὰ ὄργανα τοῦ ρωμαϊκοῦ ξεπεσμοῦ μοιάζουν ἀθῶα παραπατήματα παιδιῶν, τὸ Θεῖο μήνυμα τῆς Βηθλεὲμ ξαναπαίρνει τὴν πρωταρχικὴ του δύναμη καὶ τὴν ἐννοία του. Ποτὲ ἄλλοτε δὲν ἔγινε πιὸ βαθιὰ αἰσθητὴ στὴν ἀνθρωπότητα ἢ ἀλήθεια, ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς ὄχι μόνο δὲν εἶναι θρησκεία ξεπερασμένη, ἀλλὰ δὲν ἔχει κἀν ἀρχίσει νὰ γίνεταί ζωὴ, ὅτι θὰ χρειαστοῦν ἀγῶνες μακροὶ καὶ σειρὰ ἱσῶς νέων μαρτύρων, πού στὸ τέρας τοῦ μίσους θ' ἀντιτάξουν τὸ Νόμο τῆς Ἀγάπης καὶ θὰ τὸν στήσουν κυβερνήτη μᾶς νέας ἀνθρωπότητας.

Μὲ καρδιά γεμάτη εὐλάβεια κι ἐλπίδα θερμὴ ἄς στρέψουμε τὴ ματιά κατὰ τὸ μέγα φῶς πού ὑψώνεται ἀπὸ τὴν ταπεινὴ φάτνη, ὅπου συντελεῖται τὸ βαθὺ μυστήριο τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Θεοῦ. Εἶναι τὸ μυστήριο τῆς ἀπεριόριστης ἀγάπης στὸν ἀνθρώπο. Μέσα σὲ μιὰ σπηλιά ντύνεται ὁ Παντοδύναμος τὴν ἀνθρώπινη σάρκα, γιὰ νὰ θυμίσῃ στὴν ἀνθρωπότητα τὸ ἀθῶο ξεκίνημα τῶν πρωτοπλάστων. Τ' ἄχυρα τῆς τροφῆς καὶ τῆς στρωμνῆς τῶν ζώων παίρνει γιὰ πορφύρα Του ὁ Βασιλιάς τοῦ Κόσμου. Καὶ τὰ σουραῦλια τῶν τσοπάνηδων εἶναι ἡ μουσικὴ πού διαλαλεῖ τὸν ἐρχομό Του. Ἔρχεται ἀνάμεσα στοὺς ποιμένες, γιατί κι Αὐτὸς ἓνας ποιμένας εἶναι—ποιμένας ψυχῶν, παρ' ὅτι ἀφήσῃ τὸ ποίμνιο γιὰ νὰ τρέξῃ νὰ φέρῃ στὴν ὁλόθερμη ἀγκαλιά Του τὸ «ἀπολωλὸς πρόβατο». Γιατὶ ἔρχεται νὰ λυτρώσῃ τὸν ἀνθρώπο μὲ τὴ μετάνοια, τὴν ἀγάπη καὶ τὴ συχώρηση.

Ἄς γυρίσουμε τὰ μάτια, τὴ δραματικὴ τούτη ὥρα, κατὰ τὴ σπηλιά τῆς Βηθλεὲμ. Ἄς ἀτενίσουμε τὸ θαῦμα τῆς ἐνανθρωπήσεως: Ὁ Θεὸς δὲν ντύνεται μονάχα τὴ σάρκα, μὰ καὶ τὴ βαριά μοῖρα τῶν ἀνθρώ-

πων. "Ερχεται νὰ τὴν ὑποστῇ ὁ ἴδιος: νὰ ζήσει τὴ φτώχεια καὶ τὸν πόνο, τὴν παραγνώριση καὶ τὴν πίκρα, τὴν ἀδικία καὶ τὸν κατατρεγμὸ—αὐτὸν τὸ θάνατο, ποὺ δὲν εἶναι στὴ φύση Του, ὁλότελα ξένος γι' αὐτόν. "Ερχεται νὰ λυγίσῃ σὰν ἄνθρωπος τὴν τραγικὴ, τὴν κρίσιμη στιγμή τοῦ "Ορους τῶν Ἑλαιῶν—«παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο!»—νὰ νιώσῃ, στὸ ζύγωμα τοῦ θανάτου, τὴν ἄφατη θλίψη τοῦ ἀποχαιρετισμοῦ τῆς ζωῆς· καὶ ἡ νύχτα ν' ἀκούσῃ, κατὰ-πληκτῇ, τὰ θεῖα χεῖλη νὰ ψιθυρίζουν: «περίλυπός ἐστιν ἡ ψυχὴ μου ἕως θανάτου»!

Οἱ λαοὶ ποὺ κάθονται στὸ σκοτάδι, ποὺ παραδέρνουν στὸ σίφουνα τοῦ μίσους, ὅς ἀντικρίσουν σήμερα τὸ μέγα φῶς ποὺ ὑψώνεται μεσοῦράνο ἀπὸ τὴν ταπεινὴ σπηλιά: "Ο "Αναρχος, ἀπὸ τὸν ὕψιστο θρόνο Του, κατεβαίνει νὰ ντύσῃ τὴν τελειότητά Του μὲ τὸ σχῆμα τῆς ἀνθρώπινης ἀδυναμίας. Τὴν αἰωνιότητα καὶ τὴν ἀφθαρτὴ οὐσία Του ἔρχεται νὰ φυλακίσῃ—σ' ἓνα κίνημα ὑπέρτατης ἀγάπης—μέσα στὰ στενὰ κι ἐφήμερα ὅρια τῆς ἀνθρώπινης ὑπάρξεως. Κατεβαίνει νὰ δώσῃ τὸ παράδειγμα τῆς ἀδελφосύνης, νὰ ἐξισωθῇ μὲ τὰ πλάσματά Του.

Αὐτὸ τὸ παράδειγμα τῆς ὑπέρτατης καλοσύνης, τῆς θείας αὐταπαρνήσεως, δείχνει τὸν πάμφωτο δρόμο τῆς σωτηρίας. Μωροὶ καὶ τυφλοὶ ὅσοι πίστεψαν ὅτι ἀλλαγὴ τῶν ὑλικῶν ὄρων τῆς ζωῆς μπορεῖ νὰ φέρῃ τὴ θεραπεία τῆς βαριᾶς ἀρρώστιας ποὺ δέρνει τὴν ἀνθρωπότητα. Οἱ αἰῶνες ποὺ πέρασαν ἀπὸ τὴν ἡμέρα ποὺ συντελέστηκε τὸ μυστήριον τῆς ἐνανθρωπήσεως, δείχνουν ξάστερα πῶς ὅλα τὰ δεινὰ ποὺ ἀποκορυφώνονται σήμερα στὴν παγκόσμια ἀγωνία, εἶναι τὰ πικρὰ προϊόντα τῆς θεμελιακῆς αὐτῆς πλάνης, νὰ ζητοῦμε ἀπ' ἔξω ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο, στὶς συνθῆκες τῆς ὑλικῆς τοῦ βίου, τὴ σωτηρία. Δείχνουν ἀκόμα ὅτι ὅλα τὰ καλὰ, ὅλα τὰ βήματα τῆς ἀληθινῆς, τῆς ἠθικῆς προόδου στὴν ἀνθρώπινη ζωὴ, ἔρχονται ἀπὸ μέσα: "Απὸ τὴ συνείδηση. Καὶ σ' αὐτή, ποὺ εἶναι τὸ ἴδιο φύσημα τοῦ Θεοῦ, ἀπευθύνεται τὸ θαῦμα τῆς ἐνανθρωπήσεως: «Κοίταξε—λέει στὸν ἄνθρωπο—πῶς γιὰ τὴν ἀγάπη σου δέχομαι ν' ἀποβάλω τὴν παντοδυναμία μου· πῶς ντύνομαι τὴν ἀδυναμία σου· πῶς δέχομαι τὰ βάσανά σου, πῶς γίνομαι μαζί σου ἓνα, νὰ περπατήσω στὸ δρόμο σου, νὰ μοιραστώ τὴ θλίψη σου, νὰ σταυρωθῶ καὶ νὰ πεθάνω γιὰ σένα».

Ἡ ἐνανθρώπησις τοῦ Σωτῆρος εἶναι ἀπὸ τὰ βαθύτερα μυστήρια.

Ντυμένος τὴν ἀνθρώπινη σάρκα σ' ὅλη της τὴν πραγματικότητα ἔρχεται νὰ δώσῃ μὲ τὴ γήινη ζωὴ Του τὸ πρότυπο τῆς ζωντανῆς ἀληθείας, ὅτι μέσα στοῦ φθαρτοῦ κι ἐφήμερο σκῆνωμα μπορεῖ νὰ κατοικήσῃ ἡ Ἀπόλυτη Ἀγάπη. Γιὰ νὰ φτάσῃ ὁ ἄνθρωπος τὸν ὑψηλὸ αὐτὸ καὶ σωτήριο τύπο ζωῆς, ποὺ ὁ Θεὸς μᾶς ἔδωκε μὲ τὴν ἐνανθρώπησή του, πρέπει νὰ νικήσῃ μέσα του ὅλα τὰ κατώτερα ἐνστικτα, τὰ πάθη, τὶς ματαιότητες, τοὺς ἐγωισμούς, τὴν τάση πρὸς τὶς ἐφήμερες ἀπολαύσεις, τὶς μικράχαρες ἐπιδιώξεις, τὶς ἐγκόσμιες φιλοδοξίες, ὅ,τι τὸν χωρίζει ἀπὸ τοὺς ἄλλους, ἀπὸ τὸν πλησίον, ν' ἀπαρνηθῇ τὸν ἑαυτό του, νὰ τὰ χάσῃ ὅλα, γιὰ νὰ κερδίσῃ τὸ ἓνα, τὸν ἐξαγνισμό, τὴν ἐσωτερικὴ του ἀνύψωσι, τὴ χάρη τῆς ἀγάπης.

Ἡ θεία τούτη διδασχὴ, ποὺ ποτὲ δὲν ἔπαψε νὰ εἶναι ἐπίκαιρη, σήμερα εἶναι περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλη φορὰ σωτήρια. Ποὺ φέρνουν τὰ κηρύγματα τοῦ μίσους, ποὺ σπείρουν στὸν κόσμον οἱ Ἀντίχριστοι, ποὺ ὁδηγοῦν ἢ ἀπιστία κι ἢ ὑλοφροσύνη, τὰ πάθη καὶ οἱ ἐγωισμοί, τῆς ἀπληστίας ὁ σάρακας, ἡ μέθη τῶν αἱμάτων καὶ τῶν φόνων, τὸ βλέπει ὁ κανένας τόσο καλά, ποὺ κάθε λόγος περισσεύει. Ἡ ἀνθρωπότητα σφαδάζει* μὲ μπηγμένο στὰ σπλάχνα της τὸ ἀκονισμένο σίδερο. Κανένας δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι βέβαιος γιὰ τὴν αὔριο. Κι αὐτοὶ ἀκόμα οἱ δάσκαλοι τοῦ μίσους κάθονται πάνω στὸν κρατῆρα τοῦ ἡφαιστείου καὶ οἱ ἴδιοι παραγέμισαν μ' ἐκρηκτικὲς ὕλες. Μάταια ζητᾶνε μὲ τὸν φρενιασμένο πολλαπλασιασμό τῶν μέσων τῆς καταστροφῆς τὴ σιγουριά τῆς κυριαρχίας. Ἀμα οἱ δυνάμεις τῆς κολάσεως ξαπολυθοῦν πάνω στὸν πλανήτη, κανένας δὲ θὰ μπορέσῃ νὰ τὶς διευθύνῃ κατὰ τοὺς δικούς του σκοπούς. Κανένας δὲν κατέχει τὶς μαγικὲς λέξεις ποὺ τὶς βάζουνε σὲ πειθαρχία. Κανένας δὲν μπορεῖ νὰ ξέρῃ κατὰ ποῦ θὰ στραφοῦν τελικὰ οἱ τόσο σοφὰ ἐτοιμασμένες μηχανὲς τοῦ ὀλέθρου.

Ἀπὸ τὴ σπηλιὰ τῆς Βηθλεὲμ, ἀπὸ τὴν ταπεινὴ φάτινη ποὺ διάλεξε γιὰ λίκνον του τὸ θεῖο βρέφος καλεῖ τὴν ξεστρατισμένη ἀνθρωπότητα στὸ δρόμο τοῦ λυτρωμοῦ. Καλεῖ τὸν θνητό, ποὺ ἔχει πνίξῃ στὰ στήθια του κάθε ἀνθρώπινο αἶσθημα, νὰ γυρίσῃ στὸ δρόμο τῆς πραότητος καὶ τῆς συμπόνιας, τῆς καλοσύνης καὶ τῆς ἀγάπης. Αὐτὸ τὸ κήρυγμα τοῦ ἐνανθρωπήσαντος Θεοῦ πρέπει νὰ γίνῃ τὸ θεμέλιο τῆς σωτηρίας. Ἡ ἀνάπλαση τῆς ἀνθρωπότητος εἶναι ζήτημα ἐσωτερικῆς καθάρσεως. Ἡ ἀμφίβολη σοφία τῆς κοσμικῆς ἡγεσίας ἔχει

χρεοκοπήσει. Τὸ θέαμα τοῦ σημερινοῦ κόσμου, ποὺ πορεύεται στὸ γκρεμό, εἶναι ἡ δραματικὴ βεβαίωση αὐτῆς τῆς χρεοκοπίας. Δείχνει ξάστερα ὅτι μ' ὅλες τὶς κολοσσιαῖες προόδους τοῦ ὕλικου πολιτισμοῦ, ὁ ἠθικός μας πολιτισμὸς εἶναι τιποτένιος.

Οὔτε ἡ φιλοσοφία, οὔτε ἡ ἐπιστῆμη μπόρεσαν νὰ δώσουν στὸν ξεστρατισμένο ἄνθρωπο κανόνα ζωῆς. Μέσα στοὺς σκολιούς * δρόμους ποὺ τὸν ἔφερε ἡ ὑπεροψία τοῦ λογικοῦ, ἔχασε τ' ἀχνάρια τοῦ Κυρίου. Καὶ ἡ συγχυσμένη ἀπὸ τὸν πάταγο τῆς ψευτοπροόδου ἀκοή του δὲν μπορεῖ πιά νὰ συλλάβῃ τὴ φωνὴ Του. Τὸ μεγάλο καὶ χαρμόσυνο ἀγγελμα τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Θεοῦ ἔγινε μιὰ νεκρὴ χρονολογία στὴν ἱστορία. Ἡ γέννηση τοῦ Λυτρωτῆ ἀκόμα δὲν πραγματοποιήθηκε μέσα μας. Καὶ τὸ Θεῖο παράδειγμα μένει μετέωρο, σὰν κάτι ἀπρόσιτο κι ἄγονο.

Ὅμως ποτὲ δὲν εἶναι ἀργὰ γιὰ τὴν ἀληθινὴ μετάνοια. Κι ἔχει σημαίνει ἀπὸ πολὺν καιρὸ ἡ ὥρα τῆς. Ἡ σοφία πρέπει νὰ λυγίσῃ ταπεινωμένη τὰ γόνατα μπροστὰ στὸ Σωτήρα. Πρέπει νὰ πιστέψῃ τὸ μυστήριό τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Θεοῦ, σὰν τὴν πιὸ ἀπλὴ καρδιά τοῦ πρώτου χριστιανοῦ. Πρέπει αὐτὸς ὁ ψευτομορφωμένος, ποὺ πῆγε κι ἔσκισε μὲ τὸ παγερὸ λεπίδι τῆς κριτικῆς αὐτὸ τὸν πυρήνα τῆς ἠθικῆς ἀναγεννήσεως τοῦ κόσμου, ποὺ ἀρνήθηκε αὐτὸ τὸ θεμέλιο τῆς πίστεως, μὲ δάκρυα ν' ἀναγνωρίσῃ τὴν πλάνη του. Νὰ βρῇ τὸ δρόμο πρὸς τὴ Δαμασκό. Καί, σὰν τὸν Παῦλο, νὰ γυρίσῃ μὲ τὴ φλόγα τῆς πίστεως στὴν καρδιά καὶ τὴ δάδα τοῦ ἀποστόλου στὸ χέρι. Γιατὶ ἄλλο σύνθημα λυτρωμοῦ δὲν ὑπάρχει ἀπ' αὐτὸ ποὺ ῥιξε ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς ντυμένος τὴν ἀνθρώπινη σάρκα: Αὐταπάρνηση, ταπείνωση, ἀγάπη. Εἶναι ἡ θρησκεία τῶν θρησκειῶν, ἡ μόνη ποὺ μπορεῖ ν' ἀντιταχθῇ στὸ μανιασμένο ξέσπασμα τοῦ μίσους ποὺ φοβερίζει τὴν ἀνθρωπότητα μὲ ἀφανισμό. Μονάχα μὲ μιὰ ἡγεσία πραγματικῶν χριστιανῶν μπορεῖ ν' ἀντεῖλῃ φῶς γιὰ τοὺς λαοὺς ποὺ κείτονται σήμερα στὸν ἴσκιο τοῦ θανάτου.

«Ἑλληνικὴ Δημιουργία» τ. Στ' (1950), σ. 885 ἐξ.

Σπύρος Μελάς

4. ΤΟ ΑΣΤΕΡΙ ΤΩΝ ΜΑΓΩΝ

- 1 'Η γέννησή Σου τὸ ἁγίασε τὸ καθετὶ στὴ φάτνη,
τ' ἄψυχα καὶ τὰ ζωντανά. Μουκανητὰ σκορπίζουν
τὰ βόδια, καὶ τ' ἄλόγατα μ' ἀγάπη χλιμιντρίζουν...
'Η γέννησή Σου τὸ ἁγίασε τὸ καθετὶ στὴ φάτνη.
- 2 Καὶ τὸ Ἄστρο, ποὺ δὲ θὰ φανῇ ποτὲ στὸν κόσμον πιά,
ἀπὸ τοῦ Στερεώματος τ' ἀμέτρητα τὰ βάθη
ἦρθε, κι ἀπὸ τὴ φάτνη Σου, Χριστέ μου, ἐπάνω ἐστάθη·
τὸ Ἄστέρι, ποὺ δὲ θὰ φανῇ ποτὲ στὸν κόσμον πιά.
- 3 Τὸ Ἄστέρι αὐτό, ποὺ ὁδήγησε τοὺς Μάγους νὰ σὲ βροῦνε
κάθε πιστὸς μὲ τῆς ψυχῆς τὰ μάτια τὸ θωρεῖ.
Τὸ Ἄστέρι αὐτὸ στὴ φάτνη Σου κι ἐμένα μ' ὁδηγεῖ,
τὸ Ἄστέρι αὐτό, ποὺ ὁδήγησε τοὺς Μάγους νὰ σὲ βροῦνε.

«Κασταλία Κρήνη», 1950, σ. 183

Σωτήρης Σιπής

5. ΔΙΠΛΟ ΟΡΑΜΑ

—Σοῦ'ταξα αὐτὸ τὸ χαρτάκι. Διάβασέ το! μοῦ εἶπε ὁ γερο-Κορφιάτης τὴν ἡμέρα τῆς περιφορᾶς τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνος στὴν Κέρκυρα, 15 Αὐγούστου. Καὶ μοῦ ἔδειχνε ἓνα κομμάτι χαρτί ζαρωμένο καὶ κρινισμένο ἀπ' τὸν καιρὸ.

—Πῶς τό'χω στὰ χέρια μου μὴ ρωτᾷς. Διάβασέ το!
Καὶ διάβασα πέντε γραμμὲς μὲ γράμματα μισοσβησμένα, ἀκανόνιστα καὶ ἀνορθόγραφα:

«Ὅρκιζοῦμαστε στὴ μεγάλη του Χάρη, ἐμεῖς Διάκος Συμεών, σκευοφύλακας τοῦ Παναγίου Ναοῦ του, καὶ Χαράλαμπος Καμπονέρης, ἐκκλησιάρχης, πῶς τὰ μεσάνυχτα κι ἔπειτα— δὲ θυμούμαστε καλὰ— δεκαπέντε μὲ δεκάξι, Αὐγουστο μῆνα τοῦ 1716, ὁ Ἅγιος ἄφησε τὸ κουβούκλι του γιὰ μιὰ-δύο ὥρες, κι ὕστερις βρέθηκε πάλι μέσα. Ἐτοῦτο γιὰ κειοὺς ποὺ δὲν τὸ πιστεῦγουνε».

—Σοῦ'ταξα πῶς θὰ στὸ δείξω, ἐξακολούθησε νὰ μοῦ λέγῃ ὁ γέρος· μὰ κι ἐσύ θὰ γράψῃς τὰ ὅσα σοῦ'πα ὅπως τ'ἄκουα ἀπ' τὸν πατέρα

μου, κι εκείος άπ' τόν έδικό τουνε, όπως τά' μαθε άπ' τή μάνα του, κι εκείνη πριν παλαιόθεν, κι έτσι ίσαμε πέντε γενεές πού φτάνει στο στόμα τοῦ ίδιου τοῦ Χαράλαμπου.

Τοῦ ὑποσχέθηκα τοῦ γέρου· καί τὰ γράφω.

Μερόνυχτα τὰ κανόνια όλόγυρα στήν πόλη· ό Βενετός Ναύαρχος είχε μαζευτή κάτω άπό τὰ τείχη κι άφησε τό στόλο τῶν άπίστων ν' άράξη στόν ήσυχο γιαλό τοῦ Ίφου καί τούς Γονιούς τόν Αὔγουστο τοῦ 1716. Ήταν ή δεύτερη φορά πού οί Τοῦρκοι πατοῦσαν τήν Κέρκυρα.

Μέσα στήν πόλη φόβος καί τρόμος. Έτρεξαν στο Παλαιό Φρούριο, σήκωσαν τό γεφύρι, κι άφέθηκαν στο έλεος τοῦ Θεοῦ.

Μόνο ό στρατάρχης άτρομος, ψύχραιμος, άεικίνητος, μάζεψε τή λίγη φρουρά άπό Ένετούς, Σάξονες καί Έλληνες, έπήρε καί μερικά παλικάρια άπ' τήν πόλη, έκλεισε τήν Πύλη τοῦ Παλαιοῦ Φρουρίου, καί άνάγκασε τόν κόσμο, τούς νέους νά όπλιστοῦν, τούς γέρους, τὰ παιδιά καί τις γυναικες νά κουβαλοῦν χῶμα, νά βοηθοῦν στούς προμαχῶνες, νά περιποιοῦνται τούς πληγωμένους.

Ό κόσμος πήρε θάρρος· σιγά-σιγά συνήθισε· καί κάθε δειλινό μαζεῦόταν μπροστά στή μικρή πλατεία τοῦ Ἁγίου, καί όλοι, όρθόδοξοι καί λατίνοι, έμπαίναν άπ' τή μιὰ πόρτα, προσκυνοῦσαν, καί έβγαιναν μέ πιό θάρρος άπ' τήν άλλη.

Ό Χαράλαμπος Καμπονέρης, έκκλησιάρης, μαζί μέ τό διάκο Συμεών, έκαναν νυχτέρι κάθε βράδυ, φύλακες άγρυπνοι μέσα στο Ναό· έτοιμοι μέ τήν πρώτη προσταγή νά κατεβάσουν τόν Ἁγιο μέ τή λάρνακα μέσα στήν καταπαχτή πού'χαν άνοίξει μυστικά στο πλάι τῆς Ἁγίας Τραπεζης, για νά τόν γλιτώσουν άπ' τὰ χέρια τῶν άπίστων. Κι αὐτό ήταν πού τόν πείραζε περισσότερο τόν άγαθό καί άπλοϊκό χωριάτη, πού τριάντα χρόνια είχε στήν ὑπηρεσία τοῦ Ἁγίου. Πῶς θά τόν έξευτέλιζαν έτσι τόν Ἁγιο! Τόν Ἁγιο, πού τόν έβλεπε τόσα χρόνια νά κάνη χάρες, νά σώζη κόσμο, νά'χη τόση δύναμη!

Καί κάθε βράδυ, σά γύριζε στήν έκκλησία, πήγαινε κουνώντας τὰ χέρια καταπάνω στο φοβισμένο Συμεών καί τοῦ ἔλεγε:

—Θά τό δῆς πού δέ θά γίνη αὐτό! Δέ θενά μπῆ εκεί μέσα! Όχι! Θά τὰ διώξη τὰ παλιόσκυλα. Μωρέ, θά τὰ διώξη, σου λέω! όπως τοί άλλες έδιωξε καί τήν πανούκλα!

Κι έπειτα γύριζε κατά τόν "Άγιο, κλεισμένο στην άσημένια του λάρνακα, και τὰ χείλια του άρχιζαν νά κινούνται και νά ψιθυρίζουν σιγά-σιγά.

Τί έλεγε; 'Ο διάκος δέν άκουγε. Μόνο τόν έβλεπε ύστερ' άπ' τó σταυρό του νά κάνη χειρονομίες και νοήματα κοιτάζοντας κατά πρόσωπο τόν "Άγιο σάν νά τοϋ 'λεγε: «Σύμφωνοι είμαστε». "Επειτα σήκωνε τούς ώμους και τραβούσε στο στασίδι του, πού κάθε νύχτα μισαγρυπνούσε για νά 'ναι πάντα έτοιμος.

"Ηταν κοντά μεσάνυχτα: Τής Παναγίας, δεκαπενταύγουστο, στα 1716.

"Ησυχη ή βραδιά. Νύχτα καλοκαιρινή με φεγγάρι σάν άσημένιο δίσκο πού 'λαμπε και φώτιζε όλη την όμορφη φύση της Κέρκυρας. Μακριά στους προμαχώνες, στόν 'Αι—'Αντώνη, άπ' τόν 'Αι—Θανάση και την Πούντα, άκούονταν μαζί με τó μονότονο τραγούδι τοϋ γρύλου τὰ «Γρηγορείτε...» ν' άντηχοϋν σέ διάφορες γλώσσες. Ούτε μιá κανονιά έκείνη τη βραδιά. Γαλήνη και στους μαχητές και στη φύση. Μιά βουβή ήσυχία άπ' εκείνες πού γίνονται πριν έρθη ή μεγάλη τρικυμία...

Στόν "Άγιο οί πόρτες είχαν κλείσει άπό νωρίς. Δυό τρεις καντήλες τρεμόσβηναν έμπρός στην Παναγιά ή μιá: στη θύρα τοϋ τέμπλου ή άλλη. Κι ή τρίτη, μεγάλη, άτόφια άσημένια, μπρός στην όρθή λάρνακα με τ' άγιο λείψανο, άλιωτο κι άκέριο στους αιώνες.

'Ο Χαράλαμπος άπ' τó πρώτο στασίδι, με τó κεφάλι άκουμπισμένο στην παλάμη, άντίκρινε με μισοκλεισμένα μάτια κατά πρόσωπο τόν "Άγιο, εκεί στη δεξιά πύλη: και, καθώς τó φώς της καντήλας τρεμόσβηνε, τοϋ φαινόταν πώς εκείνο τó μελαφó προσωπάκι μέσα άπό τó τζάμι κουνιόταν, τοϋ έκανε νοήματα: κι αυτός άρχιζε τότε τὰ παρακάλια και ψιθυρίζε:

—Διώξε τους, "Άγιε μου! Διώξε τους!

"Εξαφνα, μέσα στην άπέρωντη εκείνη γαλήνη, άντήχησε ή πρώτη κανονιά. 'Αμέσως άρχισαν άπ' όλες τις μεριές. Τὰ τζάμια της έκκλησίας έτριζαν. Κάτω μακριά, άκούονταν οί άλαλαγομοί τών άπίστων, πού σέ μιá τελευταία ξαφνική έφοδο με τὰ κεφάλια σκυμμένα κάτω όρμούσαν για νά τελειώσουν μιá ώρα άρχύτερα.

Πάτησαν τόν πρώτο προμαχώνα. Τους ζεμάτιζαν άπό πάνω

μέ λάδι· τοὺς κεραύνωναν ἀπὸ τὰ τείχη. Αὐτοὶ ἔμεναν θηρία, ἀτάραχοι. Πήδησαν στὴν τάφρο· ἔβαλαν σκάλες· ἀνοίγαν τὶς πόρτες. Μέσα στὴν πόλιν οἱ φωνές, τὰ κλάματα τῶν μικρῶν, παράπωνα, παρακλήσεις. Τὰ οὐρλιάσματα τῶν σκύλων· λαλήματα πετεινῶν· οἱ καμπάνες ποὺ σήμαιναν ἀκανόνιστα, φοβισμένα, παραλλαγμένα. Ὅλα μαζὶ σὰ μιὰ μυριόστομη κραυγὴ ἀνέβαιναν ψηλὰ στὸν οὐρανό, ποῦ, τόσο πρὶν ὀλοφέγγαρος καὶ κατακάθαρος, ἀρχίζει τώρα νὰ σκοτεινιάζει ἀπὸ βαριὰ σύννεφα ποὺ μαζεύονται καὶ κατέβαιναν τόσο χαμηλά, ποῦ περνοῦσαν ἀπάνω στὶς στέγες τῶν ψηλῶν σπιτιῶν.

Ἀστραπὲς καὶ ἀστροπελέκια ἔσκιζαν ποῦ καὶ ποῦ ἓνα βαθὺ σκοτάδι μέσα στὰ στενὰ καντούνια, ὅπου παράδερνε πλῆθος ἑτοιμοὶ γιὰ σφαγὴ, παιδιὰ γιὰ ἀλλαξοπιστία.

Ἐκεῖ ἀκίνητοι ἀπὸ τὸ φόβο, κοκαλωμένοι, πτώματα ὄρθια ἐπάνω στὰ στασίδια οἱ δύο φύλακες, ὁ ἓνας λαϊκὸς ὁ ἄλλος κληρικὸς, γύρισαν, κοιτάχτηκαν καὶ εἶπαν μὲ τὰ μάτια :

— «Ὡρα εἶναι!

Ἐτοίμασαν τὸ γερὸ σκοινί, σήκωσαν τὴν πλάκα, κοίταξαν τὸ βαθὺ ἀνοιγμα, καὶ πρὶν ἀρχίσουν ἔπεσαν καὶ οἱ δύο μὲ τὸ μέτωπο στὶς πλάκες μπροστὰ στὴ λάρνακα, γιὰ νὰ τὸν προσκυνήσουν γιὰ τελευταία φορά.

Πότε-πότε σήκωναν τὸ κεφάλι, κάρφωναν τὰ μάτια στὸ τζάμι, καὶ τὰ χεῖλια τοὺς ψιθύριζαν σιγὰ-σιγὰ· ἔπειτα ἔσκυψαν πάλι στὸ κρύο μάρμαρο. Οἱ βροντὲς ἔκαναν τὸ πλακόστρωτο νὰ τρέμη. Τὸ τέμπλο φωτιζόταν ποῦ καὶ ποῦ ἀπὸ τὶς ἀστραπὲς· οἱ καντῆλες μὲ τὶς χρυσὲς ἀλυσίδες τοὺς χοροπηδοῦσαν σὲ κάθε βροντὴ ποὺ ἐπιγιγε καὶ φωνές καὶ ἀλαλαγμοὺς καὶ κανονιές.

Γεμάτοι ἀπὸ κατάνυξη, ἑτοιμοὶ γιὰ τὴν τελευταία τοὺς ὥρα, ἔδιναν κι οἱ δύο τὴν ψυχὴ τοὺς ὅλη ἐκείνη τὴ στιγμή, καὶ εἶχαν λησμονήσει τὴ δουλειά τοὺς καὶ τὸν ἅγιο σκοπὸ τοὺς. Μόνο, σὰ μέσα σὲ ὄνειρο, σὰ νὰ ἔρχονταν ἀπὸ ἄλλον κόσμο, ἄκουαν ἀόριστες, συγκεχυμένες ὁμιλίες, φωνές σπαραχτικές, γόους γερόντων, γυναικῶν καὶ παιδιῶν: «Σῶσε μας, Ἄγιε μας!... Διῶξε τς ἄπιστους!... Μανούλα!»

Οἱ καντῆλες ἔπαιζαν· τὸ φῶς τρεμόσβηνε. Μιὰ ἀστραπὴ γέμισε μὲ φῶς τυφλωτικὸ κι ἔλαμψαν ὅλα: εἰκόνες καὶ μανοῦνάλια καὶ καντῆλες. Καὶ ἄστραψε ὅλη ἡ λάρνακα. Καὶ μὲ τὸν κρότο τῆς βροντῆς, βροντῆς

μεγάλης πού κράτησε ώρα πολλή, τὰ τζάμια μπροστά ἀπ' τὴν ὀρθή θήκη— θρόνο ἀτίμητο— ἀνοιξαν διάπλατα καὶ μιὰ ἀνέκφραστη εὐωδία πλημμύρισε τὸ Ναό.

Τὰ μάτια τοῦ διακού καὶ τοῦ ἐκκλησιάρη ἐκθαμβά, ἐκστατικά, μυστικοπαθῆ ἀπ' τοὺς κόσμους ὅπου ταξίδευαν τόσην ὥρα, καρφώθηκαν ἐκεῖ στὰ σκαλιὰ τοῦ τέμπλου.

“Ενα γεροντάκι μελαψό, καμπουριασμένο, μὲ τὸ κεφάλι γειρτὸ στὰ πλάγια, ἀκουμπώντας τὸ δεξι χέρι στὴν πατερίτσα, ντυμένο στὴ χρυσοποίκιλτη πορφύρα, μὲ τὶς χρυσὲς παντοῦφλες, κατέβαινε σιγὰ-σιγὰ τὰ σκαλοπάτια, ἔσχισε τὴν ἐκκλησιὰ ἀπ' τὴν μιὰν ἄκρια ὡς τὴν ἄλλη, καὶ μὲ βῆμα συρτό, ἥσυχο, σχεδὸν ἐναέριο, χάθηκε ἐκεῖ στὰ σκοτεινὰ βάθη τοῦ ναοῦ. Οἱ εἰκόνες ἔτριζαν, τὸ τέμπλο σειόταν, οἱ καντηλῆς ἔσβησαν καὶ σκοτάδι βαθὺ χύθηκε τριγύρω.

Πόσην ὥρα ἔμειναν ἐκεῖ στὶς πλάκες δὲν τὸ κατάλαβαν ποτέ τους. “Οταν συνῆλθαν καὶ κατέβηκαν ἀπ' τοὺς κόσμους τοὺς μυστικούς, ἓνα θαμπό-θαμπό φῶς ἔμπαινε ἀπ' τὰ ψηλὰ καὶ στενὰ παράθυρα. Οἱ καντηλῆς ἄρχισαν νὰ χλωμαῖζουν στὸ φῶς τῆς ἡμέρας. Ἡ λάρνακα ὀρθία στὴ δεξιὰ πύλη. Τὰ τζάμια κλειστά. Κι ἀπὸ μέσα τὸ μελαψὸ προσωπάκι γεμμένο κι ἀκουμπισμένο στὸ πλάι, ἴδιο κι ἀπαράλλαχτο.

Μόνο τοὺς φάνηκε πῶς ἓνα θεῖο χαμόγελο ἀνθοῦσε στὰ ξερά, σφιγμένα χεῖλη του. Γύρισε ὁ ἓνας στὸν ἄλλο καὶ ρώτησε :

—Εἶδες, Χαράλαμπε;

—Εἶδα, διάκο! Τό 'δες καὶ σύ;

—Ναί. Μπὰς κι ἦταν ὄνειρο;

—Τότες πῶς τό 'δαμε κι οἱ δυὸ μαζί;

—Δίκιο ἔχεις.

Δὲν εἶπαν τίποτ' ἄλλο. “Ακουσαν θόρυβο ἔξω, ἀλλιώτικο τώρα. Ἦταν φωνὲς χαρᾶς κι ἐνθουσιασμοῦ τρελοῦ. “Υστερ' ἀπὸ λίγο χτυποῦσαν δυνατὰ τὶς πόρτες τοῦ ναοῦ.

“Ανοιξαν. Καὶ ὄρμησε μέσα πλῆθος: γέροι καὶ νέοι στρατιῶτες καὶ πολῖτες καὶ χωρικοί· ὀρθόδοξοι καὶ λατίνοι. “Αλλοι γονάτιζαν, ἄλλοι ἔπεφταν κάτω.

Κι οἱ δυὸ πιστοὶ ὑπηρέτες τοῦ “Αγίου ἄκουσαν ἀνάμεσα στὶς

προσευχές, στὰ γονατίσματα καὶ στὶς εὐχαριστίες, ἀπὸ στόμα σὲ στόμα νὰ διαδίδεται, νὰ τρέχη, νὰ μεγαλώνη τὸ θαῦμα, ποὺ ἔκανε πτερὰ καὶ γύρισε ὅλη τὴν πόλη σὲ μιὰ στιγμή.

Τὸ πρῶι—ἔλεγαν—ἀνάμεσα στ' ἀστροπελέκια, στὶς ἀοτραπὲς καὶ τὸ χαλασμό, οἱ Τοῦρκοι πάτησαν πιά, εἶχαν ἀνοίξει κι ἄρχισαν νὰ μπαίνουν ἀπὸ τὴν πύλη τῇ μεγάλῃ. Οἱ δικοί μας τ' ἄφησαν ὅλα, καὶ κανόνια καὶ προμαχώνες, καὶ σκόρπισαν στὴν πόλῃ. "Εξαφνα—ἔλεγαν—ἐκεῖ στὸν ψηλότερο προμαχῶνα· ἀντίκρισαν ἕναν καλόγερο γίγαντα. Κρατοῦσε μὲ τὸ ἕνα χέρι τὸ σπαθί, καὶ μὲ τ' ἄλλο ἕναν πελώριο Σταυρὸ ποὺ ἔφτανε ὡς τὰ σύννεφα.

Κι ἦταν ἔτοιμος νὰ ὀρμήσῃ. Κι ἦτανε τόσο φοβερός κι ἀγριεμένος, ποὺ οἱ Τοῦρκοι σάστισαν, τὰ ἔχασαν, γύρισαν πίσω. "Επειτα, σὰν τρελοὶ ἄρχισαν νὰ φεύγουν, νὰ τρέχουν, νὰ χάνωνται. "Ο οὐρανὸς ἔριχνε ποτάμια ἀπὸ πάνω. "Ο Σταυρὸς ἔλαμπε κάθε φορὰ ἀπ' τὰ σύννεφα ὡς κάτω σὰν κεραυνός. Τὸ σπαθὶ ἔβγαζε ἀστραπές. . . Τώρα μπῆκαν στὰ καράβια τους καὶ πᾶν στὴν κατάρρα. "Ελεγαν κι ἄλλα πολλὰ ποὺ ὁ Χαράλαμπος δὲν τ' ἄκουσε.

Μόλις γύρισε καὶ εἶδε τὸ διάκο, τοῦ εἶπε :

—Τό εἶπα, διάκο. Τό εἶπα πῶς δὲν τὸ δεχότουνα αὐτό! νὰ μπῇ ἐκεῖ μέσα! Τὸν εἶδες, μωρέ, τὸν εἶδες; "Ε το ποῦ πῆγαινε ἐκεῖα τὴν ὥρα!

Κι ἀφοῦ βοήθησε τὸ διάκο κι ἔριξαν τὴν πλάκα, ἔφυγε τρεχάτος, ἀνέβηκε τρία-τρία τὰ σκαλοπάτια, ἔφτασε ψηλὰ στὸ καμπαναριό, ἄρπαξε μὲ τὸ δεξι χέρι τὸ γλωσσίδι τῆς μεγάλης καμπάνας καὶ μὲ τ' ἀριστερὸ τὰ μικρά, κι ἄρχισε νὰ σημαίνῃ ἀκούραστα, ἐπίμονα, ἕνα τρελὸ καὶ χαρούμενο καμπάνισμα.

Τριγύρω οἱ ἄλλες ἐκκλησίες ἀπαντοῦσαν· οἱ πετεινοὶ ἄρχισαν νὰ λαλοῦν χαρούμενα κι αὐτοί. Κι ὁ ἥλιος, λαμπερός—λαμπερός καὶ καθάριος ὥστερ' ἀπὸ τὴν καταιγίδα, ἔλαμψε καὶ φώτισε καὶ χρύσισε ὅλους τοὺς σταυροὺς στὶς κορυφές τῶν καμπαναριῶν.

"Απὸ τὴν κορυφή τοῦ δικοῦ του, τοῦ πιὸ ψηλοῦ, ὁ Χαράλαμπος ἀγνάντεψε μακριὰ κεῖ πέρα, στὸ Βίδο, πανιὰ ἀτέλειωτα σὰν κοπάδι ἀπὸ γλάρους ποὺ ἔφυγαν ἄταχτα καὶ βιαστικά.

Ν. Πετμεζᾶς Λαύρας

6. ΕΣΠΕΡΙΝΟΣ

Βουβές ψυχές, θλιμμένες! Καί τ' απόβραδο
προσμένουν τὸ Χριστό μας ἀπὸ πέρα,
ποιὸς ξέρει; ἀπὸ μακριά. Κι Ἐκεῖνος ἔρχεται
μὲς στὸ θολὸ τοῦ φθινοπώρου ἀγέρα.

Μὲ τ' ἅγιο φῶς ἀχνόφεγγο στεφάνι Του,
μὲ τὰ θεϊκὰ χαμηλωμένα μάτια,
μόνος. Καὶ τὰ ξερόφυλλα Τοῦ στρώνουνε
χρυσὰ χαλιὰ στὰ ἔρμα μονοπάτια.

Τοῦ κάμπου τὰ στρουθιά καὶ τὰ πετούμενα,
ποὺ στὶς φωλιές κοπαδιαστὰ γυρίζουν,
ἅμα Τὸν δοῦνε χαμηλώνουν πρόσχαρα,
χαμοπετοῦν καὶ τὸν καλωσορίζουν.

Ἀνάριο τὸ σκοτάδι, μισοδιάφανο,
μόλις ποὺ Τὸν σκεπάζει στὴν καπνιά του,
καὶ τὰ γυμνά κλαριά σὰ χέρια ὑψώνονται
καὶ δέονται στὸ αὐλο πέρασμά Του.

Δέονται σιωπηλά... Κι Ἐκεῖνος ἔρχεται
καὶ σκύβει στὶς ψυχές ποὺ Τὸν προσμένουν
σιγά... πονετικά. Κι ἄργα τὰ σήμαντρα
πονετικά κι αὐτὰ σιγοσημαίνουν.

« Σ χ ε ς »

Λάμπρος Πορφύρας

7. ΛΑΜΠΙΡΙΑΤΙΚΟΣ ΨΑΛΤΗΣ

Εἰς τὸν πρόλογον τοῦ διηγήματος ὁ συγγραφεὺς δικαιολογεῖ τὴν συνήθειάν του νὰ δημοσιεύῃ κατ' ἔτος Χριστουγεννιάτικα καὶ Πασχαλινὰ διηγήματα, καταλήγων μὲ τὴν κατωτέρω παράγραφον, ἡ ὁποία χαρακτηρίζει τὴν διηγηματογραφίαν του:

«Τὸ ἐπ' ἐμοί, ἐν ὅσῳ ζῶ καὶ ἀναπνέω καὶ σωφρονῶ, δὲν θὰ παύσω πάντοτε, ἰδίως δὲ κατὰ τὰς πανεκλάμπρους ταύτας ἡμέρας, νὰ ὑμῶ μετὰ λατρείας τὸν Χριστὸν μου, νὰ περιγράφω μετ' ἔρωτος τὴν φύσιν, καὶ νὰ ζωγραφῶ μετὰ στοργῆς τὰ γνήσια Ἑλληνικὰ ἔθνη. — Ἐὰν ἐπιλάβωμαί σου, Ἱερουσαλὴμ, ἐπιλησθεῖη ἡ δεξιὰ μου, κολληθεῖη ἡ γλῶσσά μου τῷ λάρυγγί μου, ἐὰν οὐ μὴ σου μνησθῶ».

Ὁ κύρ Κωνσταντὸς ὁ Ζ' μαροχάφτης, τρίτος πάρεδρος, ὑπόσχεται εἰς τὸν παπα-Διανέλον νὰ τὸν συνοδεύσῃ ὡς ψάλτης εἰς τὸ παρεκκλήσιον τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου, τρεῖς ὥρας μακρὰν τῆς πόλεως, ὅπου προσεκλήθη ὑπὸ τῶν ποιμένων διὰ τὴν λειτουργίαν τῆς Ἀναστάσεως. Ὁ ἱερεὺς μετὰ τῶν δύο θυγατέρων του καὶ τινων ἄλλων γυναικῶν μεταβαίνουν ἀπὸ πρῶτας τοῦ Μεγάλου Σαββάτου καὶ εὐτρεπίζουσι τὸ ἐγκαταλειμμένον παρεκκλήσιον. Ὁ κύρ Κωνσταντὸς ἐπρόκειτο νὰ φθάσῃ τὴν ἐσπέραν.

Τὸ δειλινὸν ἐφάνησαν μακρόθεν νὰ καταβαίνωσι τὴν ράχιν, ἐρχόμενοι αἱ καλυβιώτισσαι γυναῖκες, αἱ ποιμενίδες καὶ βοσκίδες τῶν ἀγροτικῶν συνοικιῶν. Ἦλθαν φέρουσαι πελωρίους κοφίνους, γεμάτους ἄνθη, λαμπάδας, κηρία καὶ ἀγγεῖα μὲ ἔλαιον καὶ πρόσφορα καὶ μικράς φιαλίδας μὲ «νᾶμα», ἡ ὁδηγοῦσαι ὀνάρια μὲ τὰ σάγματα ἐπεστρωμένα διὰ κιλιμιῶν καὶ χραμιῶν, φορτωμένα τορβάδες καὶ δισάκια μὲ φλάσκας οἴνου, μὲ τυρία νωπὰ ἢ ζυματισμένα καὶ κόκκινα αὐγά.

Κατόπιν ἐφάνησαν σφυρίζοντες ἄλλοκότως δύο ἢ τρεῖς βοσκοὶ μὲ τὰς ἀγέλας των, τὰς ὁποίας ὠδήγησαν παρὰ τὸν ἀπότομον κρημὸν πρὸς τὴν θάλασσαν. Οἱ τράγοι ἐπήδων ἀπὸ βράχον εἰς βράχον, ἀπὸ ὄχθον εἰς ὄχθον, ἀπὸ κοιλώματος εἰς κοίλωμα, ἐνῶ τὰ ἐρίφια, χαριέντως σκιρτῶντα, ἔτρεχον κατόπιν τῶν αἰγῶν βελάζοντα, ἀγαλλόμενα πρὸς τὴν νέαν δι' αὐτὰ ἀπόλαυσιν τοῦ ἀγνώστου τούτου πράγματος τῆς ζωῆς, ἐκθέτοντα εἰς τὸν ἥλιον τὰ στακτερά ἢ στικτὰ καὶ λευκὰ καὶ μαῦρα τριχώματά των, ἐνῶ οἱ βοσκοὶ, ὑψηλοὶ, ρωμαλέοι, τραχεῖς, φριζότριχοι, ἡλιοκαεῖς τὴν ὄψιν, ἔτρεχον ἐμπρὸς καὶ ὀπίσω μὲ τὰς μακράς, ἴσας μὲ τὸ ἀνάστημά των, καμπύλας τὴν λαβὴν,

ράβδους των, σοβούντες* μετὰ πολυήχου συριγμοῦ τὴν δυσάγωγον καὶ σκιρτικὴν ἀγέλην.

Τελευταῖοι ἔφθασαν οἱ ποιμένες, ἄνευ τῶν ἀμνάδων των, τὰς ὁποίας εἶχον ἀφήσει ὀπίσω εἰς τὰς μάνδρας, κομίσαντες μόνον δύο ἀρνία σφαγμένα. Ἐφθασαν συγυρισμένοι, ἀλλαγμένοι, στολισμένοι ὅλοι των, με καθαρούς χιτῶνας, κοντὰ βρακία καὶ ὑψηλὲς βλαχόκαλτσες, με πλατέα ζωνάρια, κίτρινα ἢ κόκκινα, ξυραφισμένοι, καὶ με τοὺς λινόχρους ἢ καστανούς μύστακας ἀγκιστροειδεῖς.

Ταχέως ἐκκλινεν ἡ ἡμέρα καὶ ὁ ἥλιος ἔδυσεν εἰς μίαν ράχιν τοῦ Πηλίου, ἀντικρύ, ἀφοῦ ἐπὶ πέντε λεπτὰ τῆς ὥρας εἶχε μείνει στεφανωμένος με κυάνεια καὶ περιπόρφυρα χρυσαυγῇ νέφη, ἀντιλαμβάνων ὁ ἴδιος ὅσην ἀπέδιδε δόξαν καὶ λάμψιν, καὶ ἐπὶ δέκα λεπτὰ ἀκόμη, ἀφοῦ ἐβασίλευσεν, αἱ ἀκτίνες τῆς στέψεώς του ἔμειναν χρυσοφαεῖς, πορφυρίζουσαι, κυανίζουσαι, βάπτουσαι τὸ βουνὸν με ἰώδες χρῶμα.

Εἶτα κατῆλθεν ἡρέμα ἐπὶ τοῦ ὄρους ἡ νύξ, σπείρουσα παντοῦ τὸ βαθὺ καὶ ἄρρητον μυστήριόν της, καὶ οἱ ἔμψυχοι κρότοι καὶ ψίθυροι τῆς φύσεως ἐξηγέρθησαν εἰς τὰς ράχεις, εἰς τοὺς λόγγους, εἰς τὰς φάραγγας, καὶ ἡ ὀφρὺς τοῦ βουνοῦ ἡτμίσθη καὶ συνεστάλη ὑγρὰ καὶ τὸ βλέφαρον τοῦ λόφου κατῆλθε, καὶ ἐκλείσθη εἰς ἓν βουνὸν ρεματιὰ καὶ κάμπος. Καὶ ὁ μπαρμπα-Κωνσταντὸς ὁ Ζ' μαροχάφτης, τρίτος πάρεδρος τοῦ χωρίου τοῦ δήμου Λίτης, δὲν ἐφάνη οὐδαμῶθεν νὰ ἔρχεται.

Ἦτο δὲ ἀνήσυχος ὁ ἱερεὺς, καὶ φόβος ἦτο νὰ μείνωσι χωρὶς Ἀνάστασιν καὶ λειτουργίαν. Διότι εὐλόγως δὲν ἠδύνατο ἄνευ βοηθοῦ νὰ ἱεροπρακτῇ. Λειτουργία χωρὶς ἓνα τοῦλάχιστον ψάλτην ἢ ἀναγνώστην δὲν γίνεται. Οἱ ποιμένες καὶ οἱ βοσκοὶ ἦσαν ὅλοι, ὡς εἰκός, οὐ μόνον ἀγράμματοι, ἀλλὰ καὶ ἀλιβάνιστοι*, οἱ κακόμοιροι, πολλοὶ τούτων.

—Τώρα, τί νὰ κάνουμε ; . . . Ὅριστε, σοῦ ὑπόσχονται σίγουρα μιὰ δουλειά, κι ὕστερα σ' ἀφήνουν μες στὴ μέση ! « Ἀνθρώπους καὶ κτῆνη σώσεις, Κύριε ! ».

Ἦλπιζεν ἐν τούτοις ἀκόμη ὅτι ὁ μπαρμπα-Κωνσταντὸς θὰ ἤρχετο. Ἀργοστόλιστος ἦτο πάντοτε, τὸν ἤξευρεν. Ἀλλὰ τώρα ἦτο σκοτεινὴ ἀκόμη νύξ καὶ μόνον τὰ ἄστρα ἔλαμπαν ἄνω. Ὀλίγῳ ὕστερα ἀνέτειλεν ἡ σελήνη, καὶ τότε ἐλπίς ἦτο νὰ ἔλθῃ.

Παρήλθον δύο ὥραι καὶ ἡ σελήνη ἀνέτειλε κολοβὴ ἀπὸ τὸ σκο-

τεινὸν βουνὸν ἄνω, ἀνερχομένη βραδέως εἰς τὸ στερέωμα, καὶ αἱ τάξεις τῶν ἄστρων ἡραιώθησαν ἐπ' ἄπειρον καὶ σχεδὸν ἡμαυρώθησαν εἰς τὴν διάβασίν της. Παρῆλθεν ἀκόμη μία ὥρα. Ὁ μπαρμπα-Κωνσταντὸς δὲν ἐφάνη.

Ὁ ἱερεὺς ἤρχισε ν' ἀγανακτῇ.

—Ὁ ἀσυνείδητος! ὁ μωρός... Ἡμαρτον, Κύριε! «Ἀνθρώπους καὶ κτήνη...»

Ἦθελε νὰ στείλῃ ἓνα τῶν ποιμένων εἰς τὴν πολίχνην, ὅπως ζήτησῃ καὶ εὖρῃ ἓνα συλλειτουργγὸν νὰ τοῦ φέρῃ. Ἀλλ' οἱ ποιμένες καὶ οἱ βοσκοὶ ὅλοι ἐρρεγχοῦν* ἐξηπλωμένοι μεταξὺ τῶν σχοίνων καὶ τῶν κομαρεῶν, τυλιγμένοι εἰς τὰς κάπας των, εὐχαριστημένοι ὅτι ἐπανῆλθεν ἡ ἀνοιξὶς καὶ εὗρισκαν ὀλιγώτερον παγερὰν τῆς γῆς τὴν ὑγρασίαν. Καὶ αἱ γυναῖκες των, πлагιασμένοι καὶ αὐταί, ὑπνωττον ὀλιγώτερον ἀκουστῶς ὀπισθεν τοῦ Ἱεροῦ Βήματος, τυλιγμένοι μὲ τὰ χράμια καὶ τὰ κιλίμια, τὰ ὁποῖα εἶχον φέρεи ἐπεστρωμένα ἐπὶ τῶν σαγμάτων τῶν ὄνων. Καὶ αἱ ἐκ τῆς πολίχνης ἐλθοῦσαι γυναῖκες, κύπτουσαι ἐπὶ τῶν καλαθίων των, ἔξω τῆς θύρας τοῦ ναοῦ, ὑπὸ τὸν ἐστεγασμένον πρόναον καὶ ἐντὸς τῆς ξυλίνης κιγκλίδος, ἐλαγοκοιμῶντο καὶ αὐταί. Μόνον ὁ ἱερεὺς ἀνησύχει καὶ ἦτο ἄγρυπνος.

—Τὰ ξέρω ἐγὼ ἅπ' ὅξου τὰ πλιότερα τὰ γράμματα, παπά, τοῦ ἔλεγεν ἡ θειά τὸ Μαθηνώ, διὰ νὰ τοῦ δώσῃ θάρρος· τὰ κανοναρχῶ κειδὰ στ' αὐτὶ τοῦ γερο-Φιλιππῆ, κι ὁ γερο-Φιλιππῆς, ὅπου' ν' θεοφοβούμενος ἄνθρωπος, θὰ τὰ λήῃ κειδὰ ὅπως-ὅπως...

—Νὰ δὰ ἡ ὥρα νὰ σὲ κάμουμε καὶ ψάλτη, Μαθηνώ! ἀπήντησε γελάσας ὁ ἱερεὺς.

—Ψάλτης δὲ θὰ γίνω, μόνε κανονάρχος. Μοναχοὶ μας θὰ 'μαστε. Κανένας γραμματισμένος δὲν εἶναι γιὰ νὰ μᾶς γελάσῃ... Ἡ ἁγιοσύνη σ' βρίσκεις τὸν ἤχο τοῦ μπαρμπα-Φιλιππῆ, κι ἐγὼ τοῦ λέω τὰ λόγια, ὅσα θυμοῦμαι. Νὰ 'ξερὰ ἀπὸ μέσα ἅπ' τὸ χαρτὶ νὰ διαβάσω, θαρρῶ πὼς δὲν θὰ ἦτον ἁμαρτία νὰ ψάλω καὶ μοναχὴ μου.

Ἡ ὠστόσον ἐπλησίαζε μεσονύκτιον, καὶ δὲν ἦτον ἐλπίς νὰ ἔλθῃ πλέον ὁ μπαρμπα-Κωνσταντὸς, ὁ τρίτος πάρεδρος. Ὁ ἱερεὺς δὲν ἀπεφάσισε νὰ ἐξυπνήσῃ κανένα ἐκ τῶν βοσκῶν καὶ τὸν στείλῃ εἰς τὴν πόλιν, ὥς ἐσκέφθη κατ' ἀρχάς, διότι ἐλογάριασεν ὅτι τόσαι ὀλίγαι ὥραι ἔμενον ἕως νὰ ξημερώσῃ, ὥστε μέχρις οὗ ὑπάρχει ὁ ἀποσταλῆσόμενος εἰς τὴν πόλιν, ζητήσῃ καὶ κατορθώσῃ νὰ εὖρῃ ψάλτην, ἕως ὅτου πείσῃ

καὶ φέρῃ αὐτὸν καὶ φθάσωσιν ὁμοῦ εἰς τὸν Ἅγιον Ἰωάννην, θὰ ἦτο ἀκριβῶς δύο ὥρες ἡμέρα... καὶ ἡ Ἀνάστασις ἐπρόκειτο νὰ γίνῃ τὰ μεσάνυκτα ἢ καὶ βραδυτέρον τι.

Ὁ παπα-Διανέλος ἐσηκώθη στενάζων, εἰσῆλθεν εἰς τὸν ναὸν καὶ προσεκύνησεν εἰς τὰς βαθμίδας τοῦ Ἱεροῦ Βήματος. Εὐθύς κατόπιν του ἔτρεξαν ἡ γριὰ Μαθηνῶ καὶ ἡ θειά τὸ Σεραϊνῶ, ἡ σηματοφόρος τῶν πανηγύρεων. Αἱ δύο γυναῖκες ἤρχισαν νὰ ἀναζωπυρῶσι τὰ φυτίλια, νὰ ρίπτωσιν ἔλαιον εἰς τὰς κανδήλας καὶ νὰ κάμνωσιν ἐγκαρδίους σταυρούς. Ἡσθάνοντο ἀνέκφραστον χαρὰν καὶ γλύκαν εἰς τὰ σωθικά των. Ἦτον Ἀνάστασις. Ἀνάστασις! Τὸ πρόσωπον τοῦ Δεσπότη Χριστοῦ ἔλαμπε μὲ ἅγιον φῶς, δεξιᾷ τῆς Ἱερᾶς Πύλης. Ἡ μορφή τῆς Δεσποίνης Θεοτόκου ἤστραπτεν ἐξ ἀφάτου χαρᾶς, ἀριστερόθεν, κρατούσης τὸ θεῖον βρέφος της. Ἡ ὄψις τοῦ τιμίου Προδρόμου, μὲ ἓνα βόστρυχον τῆς κόμης φρίττοντα πρὸς τὰ ἄνω, ὡς νὰ ἔμεινεν ἀνωρθωμένος ἀπὸ τὴν πρόσψαυσιν τοῦ θηριώδους δημίου, τοῦ ἀποκόψαντος τὴν σεβάσμιον κάραν τοῦ μείζονος ἐξ ὧν ἐγέννησαν κατὰ φύσιν αἱ γυναῖκες τῶν ἀνδρῶν, ἐσελαγίζετο ἐκ μυστικῆς εὐφροσύνης παραπλεύρως ἐκείνου, οὗ τὴν φρικτὴν κορυφὴν ἠξιώθη νὰ χειροθετήσῃ.

Καὶ ὁ ἡγαπημένος μαθητὴς ἦτο ἀκόμη ἐκεῖ, καὶ συνέχαιρεν ἐπὶ τῇ Ἀναστάσει, ἃν καὶ πτυχή τις μερίμνης συνέστελλε τὸ ὑψηλὸν μέτωπόν του, προβλέποντος, ὅτι θρασὺς ἱερόσυλος ἐμελλε μετ' οὐ πολὺ νὰ τὸν ἀρπάσῃ ἐκ τῆς κόγχης του, διὰ νὰ τὸν μεταφέρῃ εἰς Ἀθήνας καὶ τὸν καθιδρύσῃ ὅχι εἰς ναὸν καὶ ὀλοκαύτωμα καὶ θυσιαστήριον, ὅχι εἰς τόπον τοῦ καρπῶσαι, ἀλλ' εἰς μουσεῖον, Ὑψιστε Θεέ! εἰς μουσεῖον, ὡς νὰ εἶχε παύσει ν' ἀσκήται εἰς τὸν τόπον τοῦτον ἡ χριστιανικὴ λατρεία, καὶ τὰ σκεύη αὐτῆς ν' ἀνῆκον εἰς θαμμένον παρελθόν, καὶ νὰ ἦσαν ἀντικείμενον περιεργείας!... Ἰλεως γενοῦ αὐτοῖς, Κύριε!

Τέλος δὲν ἦτο ἐλπίς νὰ ἔλθῃ ὁ κυρ-Κωνσταντὸς, καὶ ὦφειλον ἐκ τῶν ἐνόντων νὰ ψάλωσι τὴν ἀκολουθίαν. Αἱ ἐκ τῆς πόλεως γυναῖκες ἢ μία μετὰ τὴν ἄλλην, ἀποτινάξασαι τὴν ὑπνώδη νάρκην, εἰσῆλθον εἰς τὸν ναῖσκον. Αἱ ἐκ τῶν ἀγρῶν ποιμενίδες δὲν ἤργησαν νὰ ἐξυπνήσωσι, ὁ δὲ παπα-Διανέλος ἐξῆλθε πρὸς στιγμὴν, καὶ λαβὼν τεμάχιον παλαιᾶς σανίδος καὶ σφυροειδὲς ξύλον, κατεσκεύασεν αὐτοσχέδιον σήμαντρον, διότι φεῦ! δὲν ὑπῆρχε πρὸ πολλοῦ κώδων, ὅστις νὰ ἐξυπνᾷ τοὺς πρὸ αἰώνων κοιμηθέντας καὶ νὰ συγκινή τὴν κόνιν τῶν ἀπὸ γενεῶν κοιμηθέντων κατοίκων τῆς πόλεως ποτὲ ὑπαρξάσης πόλεως.

Διὰ τοῦ σημάντρου τούτου ἤρχισε νὰ κρούη ὁ ἱερεὺς εἰς τροχαίους πρῶτον (τὸν ἀδάμ, ἀδάμ, ἀδάμ), εἶτα εἰς ἰάμβους (τὸ τάλαντον, τὸ τάλαντον), καὶ νὰ ἐξυπνῇ τὰς μεσονυκτίους ἡχοῦς. Οἱ βοσκοί, ἐνωτισθέντες τὸν μονότονον ἦχον, ἐτινάχθησαν διὰ μιᾶς ἐπάνω, ἐπέταξαν τὰς κάπας των, ἐνίφθησαν καὶ ἔτρεξαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν κρατοῦντες τὰς λαμπάδας των.

Ὁ ἱερεὺς ἔβαλεν εὐλογητόν, ἔφαλε μόνος του τὴν παννυχίδα, ὅλον τὸ «Κύματι θαλάσσης», ἐθυμίασεν, ἔκαμεν ἀπόλυσιν, εἶτα, φορέσας ἐπιτραχήλιον καὶ φελόνιον, ἦναψε μεγάλην λαμπάδα, καὶ βασταῶν αὐτὴν ἐξῆλθεν εἰς τὰ βημόθυρα, καὶ ἤρχισε νὰ ψάλλῃ μεγαλοφώνως τὸ «Δεῦτε λάβετε φῶς». Οἱ βοσκοὶ ἦναψαν τὰς λαμπάδας των, ὁμοίως καὶ αἱ γυναῖκες, καὶ ἐξῆλθον ὅλοι εἰς τὸ προαύλιον, τοῦ ἱερέως κρατοῦντος τὴν Ἀνάστασιν καὶ τὸ Εὐαγγέλιον μετὰ τοῦ θυματοῦ καὶ ψάλλοντος «τὴν Ἀνάστασίν σου, Χριστέ Σωτήρ». Εἶτα ἡ ἱερὰ εἰκὼν καὶ τὸ Εὐαγγέλιον ἀπετέθησαν ἐπὶ τῆς πεζούλας, ἐκπληρούσης χρῆν τρισκελίου, ἐφ' ἧς αἱ γυναῖκες εἶχον στρώσει μεταξοῦφες μακρὸν προσόφιον. Ὁ ἱερεὺς ἀνέγνω ἀργὰ τὸ κατὰ Μάρκον «Διαγενομένου τοῦ Σαββάτου», εἶτα θυμιάσας καὶ ἐκφωνήσας τὸ «Δόξα τῇ ὁμοουσίᾳ», ἤρχισε νὰ ψάλλῃ λαμπρᾶ τῇ φωνῇ τὸ «Χριστὸς ἀνέστη». Ἀφοῦ τὸ ἔφαλε τρεῖς ὁ ἴδιος, καὶ ἀνὰ ἅπας ἢ δις δύο τῶν βοσκῶν, οἵτινες δὲν ἦσαν μὲν πλέον γραμματισμένοι ἀπὸ τοὺς λοιποὺς, ἀλλὰ εἶχον ὀλιγώτερον τραχεῖαν τὴν προφορὰν καὶ ἐγύριζε κάπως ἡ γλῶσσα των», ἔλαβε θάρρος καὶ ἡ θεῖα Μαθηνῶ καὶ τὸ ἔφαλεν ἅπαξ, ὁμοίως καὶ ἡ θεῖα τὸ Σεираϊνῶ.

Τελευταῖον εἰς ἐπισφράγισιν τὸ ἔφαλε πάλιν ὁ ἱερεὺς, καὶ εἶτα εἶπε τὰ Εἰρηνικά. Μεθ' ὅ, ἀναλαβὼν τὴν Ἀνάστασιν καὶ τὸ Εὐαγγέλιον, εἰσῆλθεν εἰς τὸν ναόν, ἀκολουθούμενος ὑπὸ τοῦ λαοῦ. Ἐφαλε τὸ «Ἀναστάσεως ἡμέρα» καὶ τὰ δύο τροπάρια τῆς πρώτης ᾠδῆς, ἀκολούθως εἰσῆλθεν εἰς τὸ Ἱερόν, καὶ ἐξελθὼν πάλιν, «ἔλαβε καιρὸν» καὶ πάλιν εἰσῆλθε καὶ ἤρχισε νὰ φορῇ ὅλην τὴν ἱερὰν στολὴν του. Ἡ ψαλμωδία εἶχε διακοπῇ ἐξ ἀνάγκης. Ἡ θεῖα τὸ Μαθηνῶ ἐπλησίασεν εἰς τὸν γερο-Φιλιππῆν, πρωτοκάθεδρον τῆς τάξεως τῶν ποιμένων, καὶ ἐδοκίμασε νὰ κανοναρχήσῃ πρὸς αὐτόν.

—Ψάλε, γερο-Φιλιππῆ, «καθαρθῶμεν τὰς αἰσθήσεις».

Ἀλλὰ τοῦ γερο-Φιλιππῆ δὲν ἐγύριζεν ἡ γλῶσσα του νὰ εἴπῃ «καθαρθῶμεν τὰς αἰσθήσεις».

Τότε ἡ θειά τὸ Μαθηνῶ ἤρχισε σιγὰ-σιγὰ νὰ ψάλλῃ: «Καθαρθώμεν τὰς αἰσθήσεις καὶ ὁψόμεθα τῷ ἀπροσίτῳ φωτὶ τῆς Ἀναστάσεως κτλ.».

Εἶναι ἀληθές, ὅτι ἡ ἀκριβὴς προφορὰ εἰς τὸ στόμα τῆς ἦτο: «καθαρθώμεν τὰς ἡσθήσεις κι οὐψόμεθα...».

—Αὐτὸ τὸ εἶπαμε, βλοημένη, ἔκραξεν ὁ ἱερεὺς ἀπὸ τοῦ Ἱεροῦ Βήματος. «Δεῦτε πόμα πῖωμεν καινόν», εἶναι τώρα.

—Ἄ! ναί, ἔκαμεν ἡ θειά Μαθηνῶ καὶ ἤρχισεν: «Δεῦτε πόμα πῖουμεν κινόν...».

Ἄλλ' ὁ ἱερεὺς, ὅστις ἐξηκολούθει νὰ ἐνδύηται, ἐνόησεν, ὅτι ἡ τὴν προσκομιδὴν ἔπρεπε ν' ἀναβάλλῃ ἡ τὴν ἀκολουθίαν νὰ διακόψῃ.

Καὶ ταῦτα μὲν ἐπεδέχοντο οἰκονομίαν, ἀλλὰ δὲν ἔβλεπε πῶς θὰ τὰ ἐκατάφερναν εἰς τὴν λειτουργίαν.

Ἐφόρει ἐν ἑκάστον τῶν ἀμφίων κι ἐψιθύριζε τὰ διατεταγμένα λόγια:

«Ἀγαλλιάσεται ἡ ψυχὴ μου ἐπὶ τῷ Κυρίῳ· ἐνέδυσεν γάρ με ἱμάτιον σωτηρίου καὶ χιτῶνα εὐφροσύνης περιέβαλέ με. Ὡς νυμφίον περιέβαλέ με μίτραν, καὶ ὡς νύμφην κατεκόσμησέ με κόσμῳ».

Εἶτα ἤρχισε νὰ ψάλλῃ τὰ τροπάρια τοῦ Κανόνος:

«Νῦν πάντα πεπλήρωται φωτός, οὐρανός τε καὶ γῆ καὶ τὰ καταχθόνια».

Εἶτα πάλιν, φορῶν τὸ ἐπιτραχήλιον, ὑπεψιθύριζεν:

«Εὐλογητὸς ὁ Θεός, ὁ ἐκχέων τὴν χάριν αὐτοῦ ἐπὶ τοὺς ἱερεῖς αὐτοῦ, ὡς μύρον ἐπὶ κεφαλῆς τὸ καταβαῖνον ἐπὶ πώγωνα...».

Καὶ πάλιν ἔψαλλε:

«Χθὲς συνεθαπτόμην σοι, Χριστέ, συνεγείρομαι σήμερον ἀναστάντι σοι...».

Εἶτα φορῶν τὸ περιζώνιον, ἔλεγεν:

«Εὐλογητὸς ὁ Θεός, ὁ περιζωννύων με δύναμιν, καὶ ἔθετο ἁμῶμον τὴν ὁδὸν μου».

Ἦ, περνῶν τὸ ἐν ἐπιμάνικον, ἀπήγγελλεν:

«Ἡ δεξιὰ σου χεῖρ, Κύριε, δεδόξασται ἐν ἰσχυί...».

Καὶ διακόπτων τοῦτο ἔψαλλε τὴν καταβασίαν:

«Δεῦτε πόμα πῖωμεν καινόν, οὐκ ἐκ πέτρας ἀγόνου...».

Ἀφοῦ ὁμως ἐνεδύθη τὴν ἱερατικὴν στολὴν ὅλην, ἐξῆλθεν ἔξω κι ἐχοροστάτησε κι ἔψαλεν ὁ ἴδιος ὅλον τὸν Κανόνα, ἔμελλε δὲ νὰ με-

ταβῇ εἰς τοὺς «Αἶνους» καὶ ν' ἀρχίσῃ τὸν «Ἀσπασμόν», ὅταν εἰς τῶν βοσκῶν, ὅστις εἶχεν ἐξέλθει διὰ νὰ ἰδῇ πῶς εἶχον αἱ αἶγες του, ἐπανῆλθεν εἰς τὸν ναῖσκον καὶ ἀνήγγειλεν ὅτι κάποιος φωνάζει βοήθειαν μέσα ἀπ' τοῦ Χαιρημονᾶ τὸ ρέμα καὶ ὅτι εἶναι βαθιὰ κάτω καὶ δὲν τὸν εἶδε, μόνον τὴν φωνήν του ἤκουσεν.

Ὁ ἱερεὺς ἐστράφη:

—Τί τρέχει;

—Δὲν ξέρω τί νὰ εἶναι, εἶπεν ὁ βοσκός. . . βαθιὰ κάπ' χουγιάζει. . . «ποῦ εἴσαστε, ποῦ εἴσαστε;». Νὰ πάρου μιὰ λαμπάδα νὰ πάου νὰ ἰδῶ;

—Νὰ πᾶς. . .

Δύο ἢ τρεῖς ἄλλοι νεαροὶ βοσκοὶ καὶ ποιμένες ἔλαβον ἀμέσως τὰς λαμπάδας των κι ἔτρεξαν ἔξω.

Ὁ κὺρ Κωνσταντὸς ἐβράδυνε πολὺ νὰ φθάσῃ λόγῳ ἀπροόπτων ἐμποδίων καὶ διότι εἰς τὸ τέλος ἠκολούθησεν ἐσφαλμένην ὁδὸν καταλήξας εἰς μίαν ρεματιάν. Τότε ἠναγκάσθη νὰ φωνάξῃ. Οἱ βοσκοὶ τὸν εὗρον καὶ τὸν ὠδήγησαν εἰς τὸν ναόν, ὅπου ἔψαλε τὴν λειτουργίαν. Κατόπιν ὁ ἱερεὺς καὶ ὅλοι οἱ συνεκκλησιασθέντες ἔστρωσαν ἔξω τοῦ ἐξωκκλησίου κοινὴν Πασχαλινὴν τράπεζαν.

«Ἄπαντα», τ. Β'.

Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης

8. Η ΗΜΕΡΑ ΤΗΣ ΛΑΜΠΡΗΣ

Καθαρότατον ήλιο έπρομηνοῦσε
τῆς αὐγῆς τὸ δροσάτο ὕστερο ἄστέρι,
σύγνεφο, καταχνιά, δὲν ἀπερνοῦσε
τ' οὐρανοῦ σὲ κανένα ἀπὸ τὰ μέρη·
καὶ ἀπὸ κεῖ κινημένο ἄργοφυσοῦσε
τόσο γλυκὸ στὸ πρόσωπο τ' ἄερι,
ποὺ λὲς καὶ λέει μὲς στῆς καρδιᾶς τὰ φύλλα:
Γλυκιά ἡ ζωὴ καὶ ὁ θάνατος μαυρίλα.

Χριστὸς ἀνέστη! Νέοι, γέροι καὶ κόρες,
ὄλοι, μικροί, μεγάλοι, ἐτοιμαστῆτε·
μέσα στὲς ἐκκλησιᾶς τὲς δαφνοφόρες
μὲ τὸ φῶς τῆς χαρᾶς συμμαζωχτῆτε·
ἀνοίξετε ἀγκαλιὲς εἰρηνοφόρες
ὀμπροστὰ στοὺς Ἀγίους καὶ φιληθῆτε·
φιληθῆτε γλυκὰ χεῖλη μὲ χεῖλη,
πέστε «Χριστὸς ἀνέστη» ἔχθροὶ καὶ φίλοι.

Δάφνες εἰς κάθε πλάκα ἔχουν οἱ τάφοι,
καὶ βρέφη ὠραῖα στὴν ἀγκαλιά οἱ μανάδες·
γλυκόφωνα, κοιτώντας τὲς ζωγραφι-
σμένες εἰκόνες, ψάλλουν οἱ ψαλτάδες·
λάμπει τὸ ἀσήμι, λάμπει τὸ χρυσάφι,
ἀπὸ τὸ φῶς ποὺ χύνουν οἱ λαμπάδες·
κάθε πρόσωπο λάμπει ἀπ' τ' ἁγιοκέρι
ὁποῦ κρατοῦνε οἱ Χριστιανοὶ στὸ χέρι.

Ἀπὸ τὸ «Λάμπρο»

Διογύσιος Σολωμός

Β'. ΕΘΝΙΚΗ ΖΩΗ

1. ΣΤΙΣ ΘΕΡΜΟΠΥΛΕΣ

Στις Θερμοπύλες ό Λεωνίδας.
Θεοί κυβερνήτες μέσ στην καρδιά του
δίδυμοι, λάτρεμα τής πατρίδας
καί καταφρόνηση τοῦ θανάτου.

Ἡρώας ὑψώθη μεγαλομάρτυς.
Γιά κείνον ἔγραψες, Ἱστορία,
τ' ὄνομα ὁλόχρυσο καί τής Σπάρτης
πλάι στῆς Ἀθήνας τήν πολιτεία.

Μ' αὐτόν τρακόσοι κι ἄλλοι Λεωνίδες,
λεβεντιά, νιάτα, καρπερά χρόνια,
μάχονται, γέρνουν οἱ Διγενῆδες
στά μαρμαρένια τὸ Χάρο ἀλώνια.

Χορὸς ὁ δρόμος τους, πανηγύρι,
νὰ λάμψη κάνουν ἡ Ἀχερουσία,*
γιὰ νὰ ξεφύγουν τοῦ ἡλιοῦ τὴν πύρη,
βρίσκουν, καί ἱσκιώνει τους, τὴ θυσία.

Ἀκόμα ἀπόμεινε στὸν ἀέρα
βούισμα, χρυσάετοι σὰ νὰ κλαγγάζουν,
κι οἱ κορφές γύρω καί πέρα ὡς πέρα
τὸ ἀντιλαλοῦνε καί τὸ χιλιάζουν:

« Ζῆσε, πατρίδα μας δοξασμένη.
Ξένε, ἂν πατήσης τὰ χώματά της,
πὲς τῆς πὼς μένουμ' ἐδῶ πεσμένοι,
πιστοὶ καί πάντα στὸ πρόσταγμά της ».

2. ΓΕΝΙΚΑΙ ΣΚΕΨΕΙΣ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

...Τοιουτοτρόπως ἔπεσον ὑπὸ τὴν ρωμαϊκὴν κυριαρχίαν, τὸν ἐν κατόπιν τοῦ ἄλλου, ἅπαντα τὰ ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἑλληνικὰ κράτη. Ἀλλ' ἂν ὁ ἀνατολικὸς Ἑλληνισμὸς ἀπέβαλεν οὕτω, κατὰ τὴν πρώτην π.Χ. ἑκατονταετηρίδα, τὴν πολιτικὴν αὐτοῦ ὑπαρξιν, ὁ ἐθνικὸς αὐτοῦ βίος δὲν κατεβλήθη ὑπὸ τῆς ξενικῆς ἐκείνης δυναστείας. Ἄν εἰς τὰ πεδία τῆς μάχης ἡττήθη πολλάκις ὑπὸ τῶν ρωμαϊκῶν λεγεώνων, ἐπὶ τοῦ ἠθικοῦ πεδίου τῆς κοινωνικῆς ἐνεργείας δὲν ἔπαυσεν ἀναδεικνύμενος νικηφόρος εἰς τὰς ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν διαδόχων ἐξελληνισθείσας χώρας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, τῆς Συρίας, τῆς Αἰγύπτου. Ὁ Ρωμαϊσμός οὐδέποτε κατῴρθωσεν ἐν τῇ Ἀνατολῇ ὅ,τι εἶχε κατορθώσει ὁ Ἑλληνισμός· οὐδέποτε εἰσέδυσσε μέχρι τῶν σπιλάγχων τῶν λαῶν τούτων, ἵνα μεταδώσῃ εἰς αὐτοὺς τὴν γλῶσσαν, τὰ ἥθη, τὸν χαρακτῆρα αὐτοῦ. Ἐν τῇ Ἀνατολῇ μόνη ἡ κυβέρνησις ὑπῆρξε λατινική, καὶ αὕτῃ δὲ ἡ κυβέρνησις ἐξελληνίσθη ἐπὶ τέλους, ἐπὶ δὲ τῶν ῥεπιπίων τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους ἡγέρθη κατὰ μικρὸν κράτος ἕτερον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου πάντες, νόμοι, ἄρχοντες, βασιλεῖς, καὶ κατὰ τὸ πλεῖστον οἱ ὑπῆκοοι, τὴν ἑλληνικὴν ἐλάλησαν γλῶσσαν.

Αὕτη δὲ τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἡ ἀναβίωσις συνέβη πρὸ πάντων, διότι ὁ μετ' ὀλίγον προκύψας εἰς μέσον Χριστιανισμὸς ἐταύτισε τὴν τύχην αὐτοῦ μετὰ τοῦ Ἑλληνισμοῦ καθ' ὅλην τὴν Ἀνατολήν, ὅπερ πάλιν ὀφείλεται κυρίως εἰς τὸ μέγα γεγονός, τοῦ ὁποίου ἐν τῷ παρόντι βιβλίῳ παρηκολουθήσαμεν τὰς περιπετείας, ἥτοι εἰς τὴν κατὰ τὴν Ἀνατολήν διάδοσιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Διὰ τῶν κτισμάτων καὶ τῶν θεσμοθετημάτων τῶν διαδόχων τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου ἐπεκράτησεν ἡ γλῶσσα ἡ ἑλληνικὴ ὡς γλῶσσα τῆς κυβερνήσεως, τῶν γραμμάτων, τοῦ ἐμπορίου, ὅλων ἐν γένει τῶν ὑψηλοτέρων καὶ εὐγενεστέρων κοινωνικῶν σχέσεων· ὥστε παρεσκευάσθη τοιουτοτρόπως τὸ ὄργανον, δι' οὗ μετ' οὐ πολὺ ἐκηρύχθη τὸ Εὐαγγέλιον, ἔγραψαν καὶ ἐλάλησαν οἱ Ἀπόστολοι καὶ οἱ πατέρες τῆς ἐκκλησίας, ἐνομοθέτησαν δὲ αἱ οἰκουμενικαὶ σύνοδοι, τὸ ὄργανον ἐνὶ λόγῳ δι' οὗ ἀπεκαλύφθη, ἡρμηνεύθη καὶ ἐκανονίσθη τὸ θεόδοτον τοῦ Χριστιανισμοῦ θρήσκευμα.

Καὶ λέγοντες ὅτι ταῦτα τὰ θαυμάσια παρήγαγεν ὁ Ἑλληνισμὸς δὲν ὑπονοοῦμεν ὅτι καὶ παρήγαγε τὸν Χριστιανισμόν. Ἡ μὲν ἀποκαλυ-

φθείσα ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος ἀλήθεια εἶναι ἔργον ὑπεράνθρωπον, ὁ δὲ διαδοθεὶς κατὰ τὴν Ἀνατολὴν Ἑλληνισμός, διὰ τῆς θρησκευτικῆς συγχωνεύσεως καὶ συνθέσεως, ἦν πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐπήγαγεν, ὑπεβοήθησεν ἀπλῶς τὸ ἔργον τῆς Θείας Προνοίας, παρασκευάσας τὰ πλήθη εἰς τὴν παραδοχὴν καὶ τὴν κατάληψιν τοῦ μετ' οὐ πολὺ ὑπὸ τοῦ Εὐαγγελίου κηρυχθέντος ἐνὸς καὶ μόνου ἀληθινοῦ Θεοῦ. Ἐπὶ τούτῳ δὲ προήχθη ἡ τοῦ Ἑλληνισμοῦ διάδοσις.

Δὲν ἀρνούμεθα βεβαίως τὴν μεγαλοφυΐαν τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τὴν ἐπιτηδειότητα καὶ τὴν ἐπιμονὴν τῶν διαδόχων αὐτοῦ. Ἀλλ' ὁ Ἀλέξανδρος καὶ οἱ διάδοχοι ἐξεπλήρωσαν προδῆλως ἐντολὴν ἀνωθεν αὐτοῖς τεταγμένην, οὐδὲ εἶναι δυνατόν νὰ ἐρμηνευθῶσιν ἄλλως ἅπασαι τοῦ ἱστορικοῦ τούτου δράματος αἱ περιπέτειαι. Ὁ Ἀλέξανδρος ἀποθνήσκει προσχεδιάσας μᾶλλον ἢ ἐπιτελέσας τὸ βούλευμα αὐτοῦ· καὶ ἐν τῷ ἅμα ἐπέρχεται δεινοτάτη πραγμάτων, προσώπων, χωρῶν, συμφερόντων, περιστάσεων ἀναστάσις καὶ σύγκρουσις. Οὐδὲν ἥττον καὶ ἀνὰ μέσον ἀπάσης τῆς φοβερᾶς ἐκείνης ἀνωμαλίας τὸ ἔργον τῆς διαδόσεως τοῦ Ἑλληνισμοῦ δὲν παύει ἐπὶ πολλὰς ἑκατονταετηρίδας διεξαγόμενον. Ἡ Εὐρώπη χωρίζεται ἀπὸ τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Αἰγύπτου· ἡ Μακεδονία διατελεῖ εἰς πολεμίας σχέσεις πρὸς τὰ ὑπ' αὐτῆς δημιουργηθέντα κράτη. Αὐτὰ ταῦτα τὰ κράτη ἀντιπαράσσονται κατ' ἀλλήλων· οἱ Πτολεμαῖοι πολεμοῦσι τοὺς Σελευκίδας, οἱ δὲ Σελευκίδαι τοὺς δυνάστας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας· τινὲς τῶν δυναστῶν τούτων οὐδὲ ἑλληνικῆς καταγωγῆς εἶναι, ἀλλὰ βαρβάρου καὶ ἰθαγενεῦς. Τὸ ἔργον τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου φαίνεται καταλυθέν. Ἀλλ' ἐν τῷ φαινομένῳ τούτῳ ναυαγίῳ ἐξακολουθεῖ ἐπιπλέουσα, ἐπιμένει θριαμβεύουσα καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς βαρβάροις δυνάσταις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἡ ἰδέα τῆς τοῦ Ἑλληνισμοῦ διαδόσεως. Πῶς ἄρα νὰ μὴ ἴδῃ τις τὸν δάκτυλον τῆς Προνοίας ἐν ταῖς περιπετείαις ταύταις, καὶ μάλιστα ὅταν ἀποβλέψῃ πρὸς τὰ ἀποτελέσματα αὐτῶν;

Φαντασθῶμεν τῷ ὄντι, ἂνευ τῆς ἐγκαίρου ταύτης τοῦ Ἑλληνισμοῦ διαδόσεως, οἷας ἤθελε συναντήσῃ δυσχερείας ἡ τοῦ Χριστιανισμοῦ διάδοσις. Τὸ Εὐαγγέλιον ἤθελε κηρυχθῇ εἰς τὴν ἑβραϊκὴν· οὐ μόνον δὲ ἡ ἑβραϊκὴ ἦτο ἀκατάληπτος εἰς τοὺς πολλοὺς ἐκτὸς τῆς Ἰουδαίας, ἀλλ' εἰς τὴν Συρίαν, τὴν Μεσοποταμίαν, τὴν Αἰγύπτου, τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, τὴν Θράκην, τὴν Ἑλλάδα ποικίλοι ἐπεκράτουν ἐπιχώριοι διάλεκτοι, εἰς ἃς ἔδει νὰ μεταφρασθῇ τοσαυτάκις ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος.

Καὶ οὐδὲ τοῦτο ἤρκει. Τὸ Εὐαγγέλιον ἔχρηζεν οὐ μόνον κηρυγματος, ἀλλὰ καὶ ἐρμηνείας· ἔχρηξε γλώσσης ἐπιτηδείας νὰ ἐξηγήσῃ καὶ ἀναπτύξῃ τὰς ὑψηλὰς ἀληθείας καὶ ἐννοίας τοῦ νέου θρησκευματος, γλώσσης τελειοτάτης, τεχνικωτάτης, φιλολογικωτάτης, ἥς ἄνευ δὲν ἐννοεῖ τις πῶς ἤθελε κατορθωθῇ ἡ τοσοῦτον θαυμασία αὐτοῦ ἐπικράτησις· ὥστε ἡ τοῦ Ἑλληνισμοῦ διάδοσις δὲν παρεσκεύασε μόνον εἰς τὸ νέον θρήσκευμα τὴν ἀπαραίτητον πρὸς ἐπιτυχίαν αὐτοῦ ἐνότητά γλώσσης, ἀλλὰ παρέσχεν αὐτῷ καὶ τὸ τελειότατον τῶν γλωσσικῶν ὀργάνων, ἅψ' ὅσα ποτὲ ὁ Θεὸς ἐδωρήσατο εἰς τὸν ἄνθρωπον.

Ἴσως εἴπη τις ὅτι ὁ βραδύτερον ἐπελθὼν εἰς τὴν Ἀνατολὴν Ρωμαϊσμός ἤθελεν ἀναπληρώσει κατὰ τοῦτο τὸ τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἔργον. Ἀλλὰ, καθὼς παρετηρήσαμεν ἤδη, ὁ Ρωμαϊσμός οὐδέποτε κατ'ὀρθωσεν νὰ μεταδώσῃ τὴν γλῶσσαν αὐτοῦ εἰς τὰς χώρας ταύτας. Καὶ ἂν ὑποτεθῇ ὅτι ἀπέτυχε, διότι δὲν εἶχε νὰ παλαίσῃ πρὸς τὰ ἰθαγενῆ στοιχεῖα, ἀλλὰ πρὸς τὴν κατισχύσανσαν ἤδη αὐτῶν ἀκαταγώνιστον τοῦ Ἑλληνισμοῦ δύναμιν καὶ ἄνευ τούτου ἤθελεν ἐπικρατῆσαι τῶν ἄλλων γλωσσῶν καὶ τῶν ἐθνογέτων τῆς Ἀνατολῆς, μὴ λησμονήσωμεν πρῶτον ὅπόσον βραδέως ἐπεξέτεινεν ἡ Ρώμη τὴν ὀριστικὴν αὐτῆς κυριαρχίαν μέχρι τῆς Ἀσίας. Ἄν ἐχρειάσθησαν τρεῖς ἑκατονταετηρίδες, ἵνα παραχθῶσιν οἱ καρποὶ τῆς ἐγκεντρίσεως τῆς ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν διαδόχων γενομένης, ὁ ἐπὶ τῆς κηρύξεως σχεδὸν τοῦ Εὐαγγελίου καταλαβὼν τὴν Ἀσίαν λατινισμός δὲν ἤθελε βεβαίως ἀπαιτήσῃ ὀλιγώτερον πρὸς τὸν ἐνοφθαλμισμὸν αὐτοῦ χρόνον. Τίς δὲ ἤθελεν ἀποβῇ ἐν τῷ μεταξύ ἡ τοῦ Χριστιανισμοῦ τύχη; Καὶ ἔπειτα ὅπόσον οἰκτρὰ δὲν ἤθελε καταντήσῃ διὰ τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ἡ τοιαύτη τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐν τῇ Ἀνατολῇ διάδοσις!

Τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος δὲν διεσώθη, τοῦλάχιστον δὲν διέσωσε τὴν ἱστορικὴν αὐτοῦ ἀξίαν, εἰμὴ διὰ τῆς μετὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ συμμεχίας. Ἀλλὰ, ἂν ὑπηρετήσῃ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, πολλαπλασίονα ἀπήλαυσε παρ' αὐτοῦ, ἔνεκα τῆς διακονίας ἐκείνης, τὴν ἀνταμοιβήν· διότι δι' αὐτοῦ ἐπρωταγωνίστησεν ἐν τῷ μέσῳ αἰῶνι καὶ δι' αὐτοῦ ἰδίως ἀνεκαινίσθη ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις. Μέγα λοιπὸν καὶ ὑπὸ τῆς Προνοίας αὐτῆς θαυματουργηθὲν μᾶλλον ἢ ὑπὸ ἀνθρώπων διαπραχθὲν γεγονός ἐστίν ἡ τοῦ Ἑλληνισμοῦ κατὰ τὴν Ἀνατολὴν διάδοσις· μέγα διὰ τὴν ὅλην τῆς ἀνθρωπότητος ἱστορίαν· μέγα διὰ τὴν ὅλην τῆς ἑλληνικῆς ἐθνότητος τύχην, διότι ἅπαντα ἡμῶν ἢ μετέπειτα

κοινωνική, ἠθική, διανοητική κατάστασις, τοῦ γεγονότος ἐκείνου ἐστὶν ἀπόρροια. Τούτου δ' ἕνεκα ἐξεθέσαμεν ὅπως οὖν λεπτομερῶς ἐνταῦθα τὰς ποικίλας αὐτοῦ περιπετείας.

«Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους» Κωνσταντῖνος Παπαρηγόπουλος

3. Η ΝΑΥΣ ΤΟΥ ΦΑ·Υ·ΛΛΟΥ

Οἱ Ἀθηναῖοι ἀναμένοντες τὴν Περσικὴν ἐπίθεσιν, ἐζήτησαν βοήθειαν ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος (κάτω Ἰταλίας καὶ Σικελίας), οἱ ὅποιοι φοβούμενοι καὶ αὐτοὶ ἐπίθεσιν τῶν Καρχηδονίων καὶ ἀνταγωνιζόμενοι πρὸς ἀλλήλους δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἀνταποκριθῶν εἰς τὴν ἐκκλήσιν τῶν ὁμογενῶν των. Μόνον εἰς εὐπατρίδης νέος ἐκ Κρότωνος, ὁ Φάυλλος, μετέσχε τῆς ναυμαχίας τῆς Σαλαμῖνος μετὰ τῆς τριήρους του, τὴν ὁποίαν ἐξώπλισε μὲ μυρίας δυσκολίας καὶ μόνον χάρις εἰς τὸν πατέρα του καὶ τὴν μνηστὴν του, ἀφοσιωθέντας ὁλοψύχως εἰς τὸν εὐγενῆ σκοπὸν του. Ὁ πατήρ του Εὐβουλος προσφέρει ὅλην τὴν περιουσίαν του καὶ ἡ μνηστὴ του Ἀριστονίκη πηγαίνει γυμνόπους εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἥρας, ἐπὶ τοῦ ἀποτόμου ὄρους Λακύνου, διὰ νὰ δεηθῇ εἰς τὴν θεὰν νὰ βοηθήσῃ τὸν Φάυλλον.

Ὁ γέρον Εὐβουλος κατάκοπος ἐκ τῆς τόσης ἐργασίας, ἀδιάθετος ἀπὸ τινων ἡμερῶν, δὲν ἠδυνήθη νὰ παραστῇ εἰς τὴν καθέλκυσιν, εἰς τὸ βάπτισμα, ὡς θὰ ἐλέγομεν ἡμεῖς, τοῦ νέου τούτου τέκνου του· ἀλλ' ἄραγε κατεβλήθη ὑπὸ σωματικῶν μόνον πόνων;

Ὁ Φάυλλος δὲν βραδύνει νὰ διακρίνῃ, ὅτι ἡ κόπωσις αὕτη δὲν εἶναι ἐπλῶς σωματική. Ἡθικὴ τις ὁδὺνη κατατρῶγει τὸν γέροντα. Ἐχει ἀπολέσει τὴν συνήθη του εὐθυμίαν. Ὁ Φάυλλος κατορθώνει νὰ τὸν κἀνῃ νὰ ὁμιλήσῃ τέλος.

Τὸ βαλλάντιον εἶναι κενόν. Ἰδού. Δὲν ὑπάρχουν πλέον τὰ μέσα τοῦ πολέμου. Ἡλπίζε νὰ διορθώσῃ τὰ πράγματα· αἱ ἐλπίδες του διεψεύσθησαν ἐφ' ὅλης τῆς γραμμῆς. Αὐτὸ τὸ ἀφλαστον*, τὰ ἀσκάματα*, ὅλα τὰ κρεμαστὰ σκεύη, τὰ ἀντλητήρια*, αἱ κλίμακες, οἱ φανοί, αἱ ἄγκυραι, ἡ περίνεως, αἱ ἐφεδροὶ δηλαδὴ κῶπαι, καὶ ὅλος ὁ ἐφεδρος ὁπλισμὸς χρεωστοῦνται. Τὰ ἱστία μάχης καὶ τὰ ἱστία πλοῦ δὲν ἐστάθη δυνατόν νὰ παραγγεληθοῦν ἀκόμη, καὶ τὸ πάντων χερίστον δὲν ὑπάρχουν τὰ χρήματα τῆς συντηρήσεως τοῦ πληρώματος τῆς μακρᾶς ἐκστρατείας. Χρειάζονται πολλοί, πολλὰ χιλιάδες δραχμῶν ἀκόμη. Λόγω τῆς δυσμενείας τῶν περιστάσεων, τῆς δειλίας τῶν τραπε-

ζιτών, τῆς δολιότητος ἄλλων, τὰ ὑποθηκευθέντα δὲν ἀπέφεραν ὅ,τι ἔπρεπε νὰ δώσουν. Ἡ ἀποστολὴ ἑνὸς φίλου εἰς Συρακούσας ἐντελῶς ἀπέτυχεν. Οἱ Σικελιώται δὲν βοηθοῦν εἰμὴ τοὺς στρατεύοντας κατὰ τῶν Καρχηδονίων. Ἐχουν καταληφθῇ ὑπὸ ἑνὸς εἵδους πανικοῦ. Τὸ γράμμα του θὰ σοῦ τὰ εἴπη καλύτερα. Ἰδοὺ! Ἀνάγνωσέ το. Ἄλλως πανταχόθεν πολέμου ἐπικειμένου, οἱ πλούσιοι κρύπτουν βαθιὰ τοὺς θησαυροὺς των. Οἱ ἄρχοντες τῆς Κρότωνος ἀφ' ἑτέρου, δὲν δύνανται ἢ δὲν θέλουν νὰ βοηθήσουν ἰδιωτικὸν ἐφοπλισμόν. Καὶ εἰς μάτην ἐξην-τλήθη ὅλη ἡ εὐγλωττία τοῦ κοσμητοῦ*. Ἰάδμονος, ὅστις εἰλικρινῶς ἀγαπᾷ τὸν Φαῦλλον. Ἀ! μὰ τοὺς Θεοὺς, δὲν μένει ἄλλο ἢ νὰ πωλή-σωμεν τὸ σκάφος μας εἰς τοὺς Ἐπιζεφυρίους Λοκρούς.

Ὁ Φαῦλλος οὐδέποτε εἶχεν ἰδεῖ τὸν πατέρα του τόσο ἀποθεαρ-ρημένον. Ἐκείνην τὴν νύκτα δὲν ἠδυνήθη νὰ κλείσῃ τοὺς ὀφθαλμούς. Ὅλα τὰ σχέδια γυρίζουν εἰς τὸ κεφάλι του. Σκέπτεται νὰ ἀναλάβῃ τὴν στρατείαν ἑταιρικῶς ἐπὶ τῇ βάσει τῆς διανομῆς τῶν λειῶν μετὰ τοῦ πληρώματος. Ἀλλὰ τότε πῶς ἤθελε συγκρατήσῃ τὴν πειθαρχίαν, μετεβάλλετο δὲ σχεδὸν καὶ εἰς πειρατὴν, καὶ ὑπὸ τοιοῦτους ὅρους οἱ ὀπλῖται Ἀχαιοὶ καὶ εὐγενεῖς δὲν θὰ τὸν ἠκολούθουν. Δὲν ἠξεύρει τί νὰ κάμῃ· ἀπερίγραπτος εἶναι ἡ ἀμηχανία του. Περιφέρεται μελαγχολικὸς ἔξω τῆς πόλεως· μάτην ἡ Ἀριστονίκη τὸν ζητεῖ πανταχοῦ. Φεύγει μακρὰν τοῦ νεωρίου· θὰ ἔλεγέ τις ὅτι φοβεῖται νὰ τὸ πλη-σιάσῃ, διὰ νὰ μὴ ἴδῃ τὰς ἐργασίας χαλαρωθείσας. Ἐν τούτοις ἡ ὥρα τοῦ ἀπόπλου θὰ ἔλθῃ. Τὸ πρᾶγμα δὲν θὰ ἐδέχετο ἀναβολήν. Κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς τῶν κυβερνητῶν τῶν ἐμπορικῶν ὁλκάδων, οἱ ὁποῖοι προσφάτως κατέπλευσαν ἐξ Ἑλλάδος, οἱ ἐχθρικοὶ στόλοι θὰ εὐρίσκοντο ἤδη ἐν τῷ Θερμαϊκῷ, ὁ δ' Ἑλληνικὸς συγκεντροῦται περὶ τὸ Ἀρτεμίσιον. Καὶ αὐτὸς ἀντὶ ἐκπλου θὰ ἴδῃ μετ' ὀλίγας ἡμέρας τὸ ὥραϊον του πλήρωμα διαλυόμενον. Οἱ ὀπλῖται συντηροῦν-ται ἀφ' ἑαυτῶν, ἀλλ' οἱ πτωχοὶ ἐρέται; Ὁ γέρων Εὐβουλος δὲν ἔχει πλέον νὰ στείλῃ οὔτε ὀβολούς, οὔτε ἄλφιστα*. Ὁ δυστυχὴς Φαῦλλος ἐκινδύνευε νὰ τρελλαθῇ...

Ἡ νύξ δὲν εἶχεν ἀκόμη ἐντελῶς ἀποσύρει τὴν πτέρυγάν της ἀπὸ τὴν πόλιν τῆς Κρότωνος. Τὰ πάντα ἦσαν ἀκόμη βυθισμένα εἰς τὴν σιγήν, ὅταν ἡ βαρεῖα αὐλεις θύρα τῆς οἰκίας τοῦ Ἰάδμονος, τρίξασα ἑλαφρὰ ἐπάνω εἰς τοὺς στρόφιγγάς της, ἀφῆκε κάποιον, λευκὴν τινα

οπτασίαν, νά διολισθήσῃ εἰς τὴν ὁδόν. Ἦτο ἡ Ἀριστονίκη. Καθ' ὅλην τὴν νύκτα ὁ ὕπνος δὲν εἶχε καθίσει εἰς τὰ βλέφαρά της. Ἐγνώριζεν ὅτι τὸ σχέδιόν της ἔπρεπε νά ἐκτελεσθῇ κρυφά, νά φύγῃ πρὸ τοῦ πρώτου χαράγματος, χωρὶς κανεὶς νά τὴν ἐννοήσῃ. Τίς ἤθελε τὴν ἀφήσει, τῇ ἀληθείᾳ, νά κάμῃ τοιαύτην τρέλλαν; Κρατοῦσα τὴν ἀναπνοήν της διήλθεν ὡς σκιά διὰ τοῦ δωματίου τῆς πιστῆς τροφοῦ Λυκάστης καὶ διὰ τινος διαδρόμου ἔφθασεν εἰς τὸ πρόστοον. Ἐδῶ ἐστάθη διστάζουσα ὑπὸ τὸ ὥχρον φῶς τῆς ἀπὸ τῆς ὀροφῆς κρεμαμένης λυχνίας, τὸ ὅποῖον πίπτον ἐπὶ τῆς λευκῆς ἐσθῆτός της ἀνεδείκνυε τὸ κομψὸν αὐτῆς ἀνάστημα· αἰφνης μὲ ἐν νευρικὸν κίνημα ἀποφασιστικότητος καὶ μὲ τὴν χάριν καὶ δεξιότητα τῶν ὠραίων γυναικῶν ἀναδένει ταχέως τὴν ἄφθονον κόμην, ἡ ὁποία λυθεῖσα πρὸς στιγμὴν καὶ χυμένη περὶ τοὺς ὦμους σύρεται σχεδὸν μέχρι τοῦ μαρμαρίνου δαπέδου. Μὲ πολλὴν προσοχὴν κατόπιν συγκρατεῖ μίαν πελωρίαν δέσμην ρόδων ἐκ τῶν ὑπὸ τὸ πρόστοον μεγάλων ἀνθοδοχείων, τὰ ὁποῖα εἶχε φροντίσει ἀπὸ ἐνωρὶς νά ὀπλίσῃ. Ρίψασα τότε ἀκόμῃ μίαν φορὰν γύρω τὸ βλέμμα καὶ πεισθεῖσα ὅτι οὐδεὶς τὴν εἶδεν, οὐδεὶς τὴν ἐνόησεν, ἐξέρχεται τοῦ προστόου καὶ σύρει σιγὰ-σιγὰ τὸν βαρὺν τῆς θύρας μοχλόν.

Μὲ τὰ ἄνθη της εἰς τὴν ἀγκάλῃν τροχάζει τώρα ἐλαφρὰ καὶ θαρραλέα μὲ γυμνοὺς τοὺς ἀριστοκρατικούς της πόδας ἐπὶ τοῦ λείου λιθοστρώτου τῶν ὁδῶν τῆς Κρότωνος. Ὁ πρωῒνός αὐτὸς περίπατος δὲν εἶναι πολὺ δυσάρεστος. Ἐν μειδίᾳ διαγράφεται ἐπὶ τῶν χειλέων τῆς Ἀριστονίκης, ὅταν γοργὰ βαίνουσα συλλογίζεται τὴν εὐχάριστον ἐκπληξιν, τὴν ὁποίαν θὰ προξενήσῃ εἰς τὸν Φάδύλλον, ὅταν ἡ σεπτὴ Ἥρα τοῦ στείλῃ, χάρις εἰς τὰς δεήσεις της, πᾶν ὅ,τι τοῦ χρειάζεται διὰ τὸ μέγα πλοῖον του. Ἀλλὰ διέβη ἤδη ἡ ἀφελὴς κορασὶς τὰς πύλας τῆς Κρότωνος. Ἐδῶ δὲν ὑπάρχει πλέον πλακόστρωτον. Οἱ μικροὶ λίθοι, ἀπὸ τοὺς ὁποίους εἶναι κατεσπαρμένη ἡ ὁδός, ἀρχίζουν νά γίνωνται ἐνοχλητικοί· ἀνακόπτουν βαθμηδὸν τὸ τάχος τοῦ δρόμου. Ἀλλ' ἡ Ἀριστονίκη βαδίζει πάντοτε ἐμπρὸς καὶ βαδίζει γενναίως. Παρακάτω εἰς τὴν καμπὴν τῆς ὁδοῦ ἐν τούτοις τὰ χαλίκια καταντοῦν κάποτε ἀληθιναὶ μάχαιραι καὶ ἤδη ἡ ὥρα ἡ ὁδοιπόρος μας βαδίζει βραδύτερον. Ὀλίγον μετὰ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου ἀρχίζει ἐν καῦμα ἀφόρητον· ὁ ζέφυρος ἔχει σχεδὸν καταπέσει· δὲν ἀργεῖ ἐν τούτοις νά τὸν διαδεχθῇ ὁ πρωῒνός βορρᾶς. Ἡ πτωχὴ Ἀριστονίκη

ἀναπνέει τούλάχιστον. Ὀλίγον ὅμως κατ' ὀλίγον ὁ βορρᾶς αὐτὸς καθίσταται ψυχρότατος καὶ αἱ ὤμοπλάται της εἶναι κᾶθιδροί. Ρίγη διατρέχουν ὅλον αὐτῆς τὸ σῶμα. Ἡ ὁδὸς τώρα εἶναι ἀνηφορική, ἡ πορεία καθίσταται βραδυτέρα, καὶ εἶναι δρόμος καὶ δρόμος ἀκόμη. Οἱ βράχοι ἀρχίζουν. Αἱ αἰχμηραὶ ἀκωκαί* των κατασχίζουν τὰ ἀβρά πέλματα τῶν ποδῶν της. Θὰ φθάσῃ ἄραγε ποτέ; Ἀλλ' ὁ Φάϋλλος τότε, ἡ ναῦς, τί θὰ ἀπογίνουν! Προχωρεῖ, ἀλλὰ τὸ βῆμά της δὲν εἶναι πλέον σταθερόν· συχνὰ σκοντάπτει καὶ γονατίζει· ἐγείρεται βοηθούμενη διὰ τῶν χειρῶν. Τὰ ἄνθη της σκορπίζονται κατὰ γῆς καὶ τὰ μαζεύει εἰς τὸ φόρεμά της μὲ κλαυθμηρισμούς μικροῦ παιδίου. Τόσον πονεῖ. Τεράστιον καὶ ἀπότομον τὸ βραχῶδες βουνὸν ὑψοῦται ἐνώπιόν της, πολὺ μεγαλύτερον παρ' ὅταν τὸ ἀνῆρχετο ἐπὶ τοῦ φορείου, βασταζομένου ὑπὸ τῶν δούλων! ὦ! Δὲν θὰ φθάσῃ ποτέ εἰς τὸ Λακίνιον. Ὑπερετίμησε λίαν τὰς δυνάμεις της. Κάθεται ἡ μᾶλλον καταπίπτει ἀπηλπισμένη καὶ κατόκοπος· ἀλλ' ἔξαφνα τὴν καταλαμβάνει ὁ φόβος. Δὲν τὸ εἶχε συλλογισθῇ τοῦτο· μόνη εἰς αὐτὴν τὴν ἔρημον! Πρέπει νὰ βαδίσῃ ἔμπρός, πρέπει νὰ βαδίσῃ πρὸς τὸ ἱερόν.

Στρέφει ὅλον τὸν νοῦν της πρὸς τὴν Ἥραν, ἀνακαλεῖ ὅλην της τὴν δύναμιν καὶ βαδίζει καὶ πάλιν, ὅταν δὲν ἀναρριχᾶται ἐπὶ τῶν βράχων. Ἡ ἀλγηδὼν τῶν ποδῶν της εἶναι φρικώδης· προστίθεται τώρα καὶ ἡ τῶν χειρῶν, αἵτινες καὶ ἐκεῖναι κατακόπτονται. Ἀλλ' ἤδη ἀνῆλθεν ἀρκετὰ ὑψηλά· βλέπει τὴν Κρότωνα πολὺ μακρὰν ἐκεῖ κάτω καὶ ὑπολογίζει ὅτι θὰ ἔκαμε περισσότερον ἀπὸ τὸ ἥμισυ τοῦ δρόμου. Τοῦτο τὴν ἐνθαρρύνει ὀλίγον. Ἦδη πρέπει νὰ διέλθῃ μακρὰν στενωπὸν καὶ σύρεται πλέον δι' αὐτῆς, στηριζομένη ἐπὶ τῶν βραχῶδων πλευρῶν της. Ἀλλ' ἡ ὁδὸς εἶναι ὅπωςδῆποτε ὁμαλὴ ἐδῶ. Νὰ μὴ εἶχε τούλάχιστον ἀκάνθας! Ἡ δίψα ἐν τῷ μεταξύ καθίσταται πλέον ἀφόρητος· ἀρχίζει νὰ φλογίζῃ τὸ στήθος της· τὸ στόμα της ξηραίνεται· ἤδη δὲ αἰσθάνεται καὶ λίαν βαρεῖαν τὴν κεφαλὴν της· τ' ἀντικείμενα ἀρχίζουν νὰ στροβιλίζουν γύρω της· τὸ βλέπει ὅτι δὲν θὰ βραδύνη νὰ πέσῃ λιπθόθυμος... Ἀλλ' ἡ στενωπὸς ἐτελείωσε καὶ εἰς τὴν πρώτην τῆς ὁδοῦ καμπτὴν τὸ ποθητὸν ἱερόν ἐπιφαίνεται ἔξαφνα λευκόν, περικαλλές, ἀπαστράπτον.

Λησμονεῖ τότε ὅλους της τοὺς πόνους, πίπτει εἰς τὰ γόνατα, ὑψώνει τὰς χεῖρας πρὸς τὸν μεγαλοπρεπεῖ νάον, ὁ ὁποῖος δὲν εἶναι πλέον μακρὰν. Διακρίνει αὐτοὺς τοὺς ἱεροὺς ταῶς, οἵτινες περιφέρονται

ἐν τῷ περιβολίῳ τοῦ ναοῦ καμαρώνοντες καὶ ριπιδοῦντες τὰς μακρὰς οὐράς των. Τὴν χωρίζει ἀκόμη ἀπὸ τοῦ ναοῦ εὐρεία χαράδρα. Ἐδῶ τοῦλάχιστον ἐπὶ τῶν πλευρῶν τῆς ἡ προνοητικῆς χεὶρ τῶν ἱερέων εἶχε χαράξει εὐεργετικὰς τινὰς ἀτραπούς. Ἀλλως ἢ Ἀριστονίκη λησμονεῖ τώρα τοὺς πόνους· αἰσθάνεται ἐπάνω τῆς τὴν προστάτιδα χεῖρα τῆς μεγάλης θεᾶς καὶ δὲν βαδίζει πλέον, πετᾷ πρὸς τὸ Ἑραῖον! Ἄλλ' ὑπολείπεται εἰς ἀνήφορος ἀκόμη.

Ἐπάνω εἰς τὸν μαῦρον ἵππον του ὅμοιος μὲ τὸν Βορέαν, ἐξώρμησεν ὁ Φάυλλος ἐκ τῆς μεσημβρινῆς πύλης τῆς Κρότωνος. Καταρᾶται τὴν ὥραν καὶ τὴν στιγμήν, κατὰ τὴν ὁποίαν συνέλαβε τοιαῦτα παράβολα σχέδια. Συνέτριψε μὲ τὰς φαντασιοπληξίας του τὸν πατέρα του· φονεύει τώρα τὴν μνηστήν του. Ἀλλὰ ποῦ νὰ φαντασθῇ! ὦ, ἂν ἡδύνατο τοῦλάχιστον νὰ προλάβῃ τὴν ἀνοησίαν αὐτὴν. Γνωρίζει καλῶς τί εἶναι αὕτη ἡ πορεία τῶν γυμνοπόδων παρθένων εἰς τὸ Λακίνιον. Τὸ εἶπεν· ἀλλὰ τίς θὰ τὴν ἐπίστευεν. Πῶς εἶναι δυνατόν ν' ἀνθέξῃ μία τόσον ἀβρὰ κορασίς εἰς αὐτὸ τὸ ἄγριον μαρτύριον! Εἶναι βέβαια τώρα πολὺ ἄργά. Ἄ! αὐτὸ τὸ ὑπναλέον κινῶδαλον* ἢ Λυκάστη, ἢ νωθρά καὶ βαρεῖα Λυκάστη. Νὰ μὴ πάρῃ εἶδσιν. ὦ! τῇ ἀληθείᾳ εἰς ὥραϊαν ἀκόλουθον ὁ Ἰάδμων ἐνεπιστεύθη τὴν κόρην του. Ἀχ, ἂν ἡδύνατο τοῦλάχιστον νὰ τὴν προφθάσῃ εἰς τὸ μέσον τῆς ὁδοῦ. Θὰ τὴν εὖρῃ ζῶσαν ἢ θὰ τὴν εὖρῃ νεκράν εἰς τὸ βουνὸν αὐτό, τὸ ὁποῖον γέμει σκορπίων καὶ ὄφεων!

Μὲ τῆς ἀστραπῆς τὸ τάχος φέρεται πρὸς τὰ ὑψώματα τὰ χωρίζοντα τὸ Λακίνιον ἀπὸ τὴν Κρότωνα· ταχέως ὅμως τὸ δύσβατον καὶ διακεκομμένον τοῦ ἐδάφους ἀνακόπτει τὴν ὁρμήν του. Μαστίζει ἀνηλεῶς τὸν ἵππον, τὸν κεντᾷ, τὸν ὠθεῖ ὡς μαινόμενος ἀνάμεσα εἰς τοὺς βράχους. Ὁ θυμοειδὴς κέλῃς κατατρῶγει τὰς πέτρας μὲ τὰς ὀπλάς του, ἀλλ' οὐχὶ ἅπαξ ὀλισθαίνει καὶ πίπτει. Τὸν ἀνεγείρει σύρων τὰς ἡνίας διὰ σιδηρᾶς χειρός. Τέλος ἀνέρχονται ἐπὶ τῶν ὑψωμάτων. Ὁ Φάυλλος στρέφει γύρω τὸ βλέμμα του· ἀλλ' οὐδαμοῦ διακρίνει ψυχὴν ζῶσαν. Ἄν συνηντήθῃ ὑπὸ κακοποιῶν! Αἱ τρίχες τῆς κεφαλῆς του ὀρθοῦνται. Ὅρμᾳ πρὸς τὸ Ἑραῖον, κεντρίζων σκληρῶς τὸν ἵππον του. Ἀφροκοποῦν τὰ πλευρὰ τοῦ δυστυχοῦς ζώου. Μετ' ὀλίγον εὐρίσκεται ἐπὶ τῆς τελευταίας ἀνωφερείας, τὴν ὁποίαν ὅμως οὐδὲ σικελικὴ ἡμίονος θὰ ἡδύνατο νὰ ἀναβῇ. Ὁ ταλαίπωρος ἵππος

κατακυλινδεῖται εἰς τὴν χαράδραν, ἐνῶ ὁ Φάυλλος μόλις προφθάνει νὰ ἐξολισθήσῃ ἀπὸ τῆς ράχεώς του εἰς τοὺς βράχους, χωρὶς νὰ γυρίσῃ κἂν νὰ ἴδῃ τί γίνεται ὀπισθὲν του, καὶ ἐξακολουθεῖ τὸν δρόμον του, πηδῶν ἀπὸ βράχου εἰς βράχον ὡς αἰγαγρος φεύγων τὸ βέλος δεξιῶν κυνηγῶν. Εἰς ὀλίγας στιγμὰς ὁ φοβερὸς νικητὴς τοῦ ἄλματος εἰς τὰ Πύθια εὐρίσκεται ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὄροπεδίου, τοῦ βασιτάζοντος τὸν περίφημον ναὸν τῆς Ἥρας.

Πλησιάζων αὐτὸν βραδύνει ἐξ εὐλαβείας τὸ βῆμα. Ἀνέρχεται μετὰ σεβασμοῦ τὰς βαθμίδας. Προχωρεῖ σχεδὸν τρέμων. Εἰσέρχεται. Δὲν ζητεῖ ἄλλο ἀπὸ τὴν θεὰν ἢ τὴν Ἀριστονίκην. Νὰ εἶναι ἐντὸς τοῦ ναοῦ; Εἶναι δυνατὸν νὰ ἔφθασέ ποτε, νὰ διήνυσέ ποτε τὸν φοβερὸν αὐτὸν δρόμον; Μήπως περιεπλανήθη, μήπως κατέπεσεν εἰς τινα χαράδραν, ἢ περιέπεσεν εἰς χεῖρας Τυρρηνῶν ληστῶν; Ψυχρὸς ἰδρῶς τὸν περιρρέει. Εἰσδύει εἰς τὸν σηκὸν καὶ ὑψώνει, ζαλισμένος ἀκόμη ἀπὸ τὸ πολὺ ἔξω φῶς, τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς τὴν εὐσπλαγχνικὴν δέσποιναν. Εἰς τὸ σκιόφως τοῦ σηκοῦ τὸ χρυσελεφάντινον ἄγαλμα τῆς Ἥρας ὑψοῦται κολοσσιαῖον ἐπὶ τοῦ ὀγκώδους βάθρου του. Ἡ ὑπερήφανος θεὰ κάθηται ἐπὶ λαμπροῦ θρόνου. Ἀπερίγραπτος εἶναι ἡ καλλονὴ της. Κρατεῖ τὸ σκῆπτρον διὰ τῆς ἀριστερᾶς καὶ ἐκτείνει τὴν δεξιὰν ὥσπερ εὐλογοῦσα, ὥσπερ προσαγορεύουσα τοὺς προσερχομένους. Παρὰ τοὺς πόδας τοῦ θρόνου της ὁ κατάχρυσος ταῶς καὶ ἡ Ἴρις ἀναμένουσι τὰς διαταγὰς της. Τὸ χρυσελεφάντινον διάδημα κοσμεῖ τὴν θαυμασίαν κόμην, τῆς ὁποίας «βοστρύχων ἔλικες πυκνοὶ ἐπὶ τῶν ὤμων της ἐξολισθαίνουν». Τὸ αὐστηρὸν τοῦ βλέμματος μετριάζει ἡ ἐπὶ τῆς περικαλλοῦς μορφῆς διακεχυμένη ἰλαρότης. Χρυσῇ ἐσθῆς τυλίσσει τὴν ὄσφυν αὐτῆς.

Ὁ Φάυλλος ἀνατείνει ἱκετευτικῶς τὰς χεῖρας πρὸς τὴν κραταιὰν θεὰν καὶ πίπτει εἰς τὰ γόνατα κλίνων τὴν κεφαλὴν καὶ ταπεινῶν τὸ βλέμμα. Τότε μόνον διακρίνει ἐκεῖ παρὰ τὸ μέγα βάθρον, σχεδὸν ὑπτίαν, ὡχρὰν ὡς τὸν θάνατον τὴν Ἀριστονίκην μὲ τὰ ἄνθη της σκορπισμένα γύρω αὐτῆς, μὲ τὴν κόμην χυμένην εἰς τὸ μαρμάρινον δάπεδον, μὲ τὰς χεῖρας, τοὺς πόδας, τὴν κατάλευκον ἐσθῆτα κατάστικτα ἀπὸ αἵμα. Ἀναυδος, συντετριμμένος σύρεται πρὸς αὐτὴν.

Ταυτοχρόνως σχεδὸν ὁ ναὸς γεμίζει ἀπὸ τὰς ἀφωσιωμένας εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Θεᾶς παρθένους· ὁ σεβάσμιος ἱερεὺς τῆς Ἥρας ἀφήσας τὸν ὀπισθόδομον ἐπιφαίνεται καὶ αὐτός. Ὁ ναὸς τότε ἀντηχεῖ

ἐκ τοῦ μέλους, τὸ ὁποῖον ἀνακρούεται εἰς δόξαν τῆς θεᾶς. Ὁ Φάυλλος μὲ ραγισμένην τὴν καρδίαν ἐκ τῆς ὀδύνης, νομίζει ὅτι εὐρίσκεται ἐν ὁράματι μᾶλλον ἢ ἐν τῇ ζωῇ. . . Αἱ ἱέρειαι διακόψασαι αἴφνης τὸ ἄσμα κυκλοῦσιν αὐτούς, ἐπιδαφιλεύουσι ἀπείρους περιποιήσεις εἰς τὴν Ἀριστονίκην, ἣτις συνέρχεται εἰς τὰς αἰσθήσεις της. Ὁ ἱερεὺς ἐγείρει τὸν Φάυλλον βεβαιῶν ὅτι ἡ ἰκέτις οὐδένα διατρέχει κίνδυνον, ὅτι ἡ ρωμαλέα αὐτῆς φύσις καὶ τῆς θεᾶς ἡ προστασία θὰ τὴν βοηθήσουν ν' ἀναλάβῃ ταχέως.

Μεταφερθεῖσα εἰς τὸ ἐγγὺς Ἀσκληπιεῖον ἡ Ἀριστονίκη ὑποφέρει ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ἀκόμη, ἀλλὰ τέλος αἱ πληγαὶ ἐπουλοῦνται, αἱ λιποψυχαὶ παρέρχονται, ἡ ὑγεία ἀνακτᾶται πλήρης. Ὅλοι οἱ οἰκειοὶ της εἶναι ἤδη πλησίον της, ὅλαι αἱ φίλαι της ἔρχονται νὰ τὴν θαυμάσουν.

Ὅλη ἡ Κρότων ὁμιλεῖ δι' αὐτήν, πάντες ἐπαινοῦν τὴν ἀφοσίωσίν της, τὴν βαθεῖαν πίστιν της, πάντες ἐκφράζουν τὴν συμπάθειάν των πρὸς τὸ νεαρὸν ζεῦγος. Ἡ τριήρης τοῦ Φαύλλου εἶναι τὸ ζήτημα τῆς ἡμέρας. Ὅσοι δὲν εἶδον ἀκόμη τὴν « Ἀριστονίκην » τρέχουν εἰς τὸ νεώριον νὰ τὴν ἴδουν. ὦ! τὸ θαυμάσιον πλοῖον, ὦ! τὸ ἰσχυρὸν σκάφος, τὸ ὁποῖον θὰ δοξάσῃ τὴν Κρότωνα. Πρέπει νὰ ὀπλισθῇ καὶ παρασκευασθῇ ταχέως καὶ λαμπρῶς, ἐὰν θέλωμεν νὰ προλάβωμεν φοβερὰν τινα ἔκρηξιν τῆς ὀργῆς τῆς Ἥρας. Οἱ ἄρχοντες βλέπουν ὅτι πρέπει νὰ ἀφήσουν ἀνοικτὰς τὰς ἀποθήκας τοῦ ναυστάθμου διὰ τὸν πλήρη ἐξοπλισμὸν τοῦ πλοίου τοῦ Φαύλλου καὶ ἐν μόνον εὐχονται, ν' ἀποπλεύσῃ τὸ ταχύτερον ἢ « Ἀριστονίκη ». Τὰ μέσα παρέχονται πανταχόθεν τόσον ἄφθονα, ὥστε οὐχὶ μίαν, ἀλλὰ πέντε τριήρεις θὰ ἡδύνατο νὰ ἐξοπλίσῃ ὁ γέρων Εὐβουλος. Ἡ τριήρης « Ἀριστονίκη » ἐθεωρήθη σχεδὸν ἱερά. Ὅλοι τρέχουν νὰ βοηθήσουν εἰς ὅ, τι δύνανται τὸ ἔργον τοῦ Φαύλλου, διὰ νὰ τύχουν τῆς εὐνοίας τῆς θεᾶς.

Τὴν ἡμέραν τοῦ ἀπόπλου ἡ περικαλλὴς ναὺς ἐξελθοῦσα τοῦ λιμένος πλέει πρὸς τὴν Λακινίαν ἄκραν. Ὄταν δὲν ὑπολείπεται ἡ ἐν τρίτον ἀκόμη μιλίον μέχρι τῆς ἱερᾶς προκυμαίας, εἰς τὴν ὁποῖαν ἡ Ἀριστονίκη κατῆλθεν ἐκ τοῦ ναοῦ μὲ τοὺς ἰδικούς της, ὁ Φάυλλος ἀπὸ τοῦ ὑψηλοῦ τριηραρχικοῦ ἐδωλίου του παραγγέλλει εἰς τὸν κυβερνήτην νὰ ἀφήσῃ τὴν κωπηλασίαν μάχης, μὲ τὰ ἐννέα της μίλια, διὰ τὸ λεγόμενον « ρόθιον»*, τὴν εἰρεσίαν* τῶν παρατάξεων καὶ τῶν ἐπιδείξεων. Αἱ πρότερον βαθέως τέμνουσαι τὸ ὕδωρ κῶπαι ψαύουν τῶρα

μόλις τὸ κῦμα, θορυβωδῶς ἀφροκοποῦσαι. Τὸ θέαμα εἶναι γραφικώτατον. Ἡ τριήρης πλέει τοιοῦτοτρόπως, μέχρις οὗ παρακάμψασα τὸ κρηπίδωμα ἀνακρούει πρύμναν καὶ ὀπισθοδρομεῖ πρὸς αὐτό, ποντίζουσα μίαν τῶν ἀγκυρῶν τῆς καὶ ρίπτουσα εἰς τὴν γῆν τὰ πρυμνήσια* τῆς ἐν μέσῳ τῶν ἐπευφημιῶν τῶν ἐπὶ τῆς προκυμιάς. Ἀλλ' ὁ χρόνος ἐπείγει· μετὰ τοὺς ἀποχαιρετισμοὺς τῶν οἰκείων τὸ πλήρωμα τίθεται ἀμέσως εἰς τάξιν ἐπάρσεως. Τότε διὰ τῆς σάλπιγγος σιωπὴ ὑποσημαίνεται καὶ ὁ ἱερεὺς τῆς Ἥρας ἀναπέμπει τὰς πρὸ τοῦ ἀπόπλου νομιζομένας εὐχάς. Ὁ δὲ Φάῦλλος κεράσας τὸν κρατῆρα σπένδει. Συνεπεύχεται δὲ καὶ ὁ ἐπὶ τῆς ξηρᾶς πολυπληθὴς ὄμιλος. Παιανίσαντες τότε οἱ ἐν τῇ τριήρει καὶ λύσαντες τὰ πρυμνήσια ἀνάγονται.

Ἐνῷ ἡ ναὺς μακρύνεται τῆς ἀκτῆς πλέουσα κατ' εὐθείαν πρὸς τὴν Ἰαπυγίαν* ἄκραν καὶ τὸ Ἴόνιον, ὁ ἥλιος κατέρχεται βραδέως ὀπίσω τῆς Λακινίας ἄκρας, τῆς ὁποίας ἡ σκιὰ ὀλονέν ἐξαπλοῦται ἐπὶ τῶν ὑδάτων· οἱ ἐπὶ τοῦ προβλήτος ἀποσύρονται ὁ εἰς κατόπιν τοῦ ἄλλου πρὸς τὸν ναὸν καὶ πρὸς τὴν πόλιν.

Ἐκεῖ ἐν τούτοις εἰς τὴν ἄκραν τῆς ἀκτῆς παραμένουσιν ἀκόμη, μέσα εἰς τὴν κατερχομένην ὀλονέν σκοτίαν, δύο μόλις διακρινόμεναι σκιαί. Εἶναι ὁ γέρων Εὐβουλος καὶ ἡ Ἀριστονίκη, μὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς καρφωμένους εἰς τὸ μακρυνόμενον σκάφος, τὸ ἀπαύστως εἰς τὴν σκιάν τῆς νυκτὸς βυθιζόμενον, τὸ ὁποῖον δὲν διακρίνουν σχεδὸν πλέον ἢ ἐκ μικροῦ πρυμναίου φανοῦ. Τότε ἐπέρχεται εἰς αὐτοὺς ἡ ἰδέα ν' ἀνάψουν ἓνα μέγαν πυρσὸν καὶ τὸν πυρσὸν αὐτὸν θέλουσι τὸν ἀνάπτει καὶ τὸν διατηρεῖ ὅλας τὰς νύκτας μέχρι τῆς ἐπιστροφῆς τῆς «Ἀριστονίκης», ὅπως ὀδηγῇ καὶ σώζῃ τοὺς ναυτιλλομένους καὶ φέρῃ καλὸν εἰς τὸν Φάῦλλον. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἐπιστροφήν ὁ φανὸς διετηρήθη εἰς δόξαν τῶν νικητῶν καὶ ἐφώτιζεν ἐφ' ὅσον ἡ Κρότων ὑπῆρχε. Σήμερον εἰς τὴν θέσιν του εἰς ἰσχυρὸς φανὸς ὀδηγεῖ τοὺς ναυτιλλομένους εἰς τὰς τρικυμιώδεις πολλάκις ἐκείνας ἀκτάς.

«Ναυτικὰ Διηγήματα»

Κωνσταντῖνος Ράδος

4. ΝΑΥΣΙΚΑ

Ὠραῖες ἢ δυνατές, ὅ,τι κι ἂν εἴστε,
 γυναῖκες, ποὺ σᾶς τό 'γραφεν ἡ Μοῖρα
 νὰ σᾶς δοξάση ἑνὸς Ὀμήρου ἡ λύρα,
 ἡ Ναυσικᾶ περνάει. Παραμερίστε!

Περνάει, χαμοθωρεῖ κι ἀναθαρρεύει,
 γιὰτ' εἶν' αὐτὴ ἡ ἀληθινὴ καὶ ἡ μόνη
 γυναῖκα ποὺ τὸ φθόνο ἀποστομώνει,
 κι ἐπαίνους δὲν ψηφᾷ μήτε γυρεύει.

Μόνο τὸ λύχνο τῆς ἐστίας φροντίζει
 νὰ τὸν κρατῇ ἀναμμένο νύχτα μέρα·
 ὑπομονετικὴ καὶ χρυσοχέρα
 μὲ προκοπῆς ἰδρώτα τὸν ποτίζει.

Τὸ σπῖτι ἀπὸ τὰ θέμελα ὡς τὴ στέγη
 τὴν καθρεφτίζει κι ὅταν λείπη ἀκόμη.
 Δὲν ἔχει γνώμη, μὰ ἡ δικὴ τῆς γνώμη
 τὸ διαφεντεύει. Ὅπου τὸ χέρι ὀρέγει,

μοσχοβολάει ἀπ' τὸ γλυκὸ ἄρωμά της·
 ἀντιλαλεῖ ἡ φωνὴ τῆς κι ἂν σωπαίνει
 ἔξω ἀπ' τὸ σπῖτι ἀδιάφορη διαβαίνει,
 τόσο, ποὺ λησμονεῖ καὶ τ' ὄνομά της.

Κόρη γλυκιὰ τῆς μάνας τῆς ἐλπίδα
 καὶ τοῦ πατέρα τῆς κρυφὸ καμάρι·
 γυναῖκα—εὐτυχισμένος ποὺ τὴν πάρη·
 μητέρα—τὴν εὐγνωμονεῖ ἡ πατρίδα.

« Ἐσπερινός »

Ἰωάννης Πολέμης

5. Ο ΕΡΜΗΣ ΤΟΥ ΠΡΑΞΙΤΕΛΟΥΣ

Τῆς ώρίμου τέχνης τοῦ Πραξιτέλους καί ἔργον τῶν ἰδίων χειρῶν του βεβαίως εἶναι τὸ εἰς τὴν Ὀλυμπίαν ἀνακαλυφθὲν μαρμάρινον ἄγαλμα τοῦ Ἑρμοῦ, φέρον-

τος τὸν νεογέννητον Διόνυσον εἰς τὰς Νύμφας, αἱ ὁποῖαι ἔμελλον νὰ τὸν ἀναθρέψουν. Καθ' ὁδὸν ὁ θεὸς ἐσταμάτησε, διὰ ν' ἀναπαυθῇ καὶ ἀκούμβησεν εἰς κορμὸν δένδρου, παίζων δ' ἐπεδείκνυε σταφυλὴν πιθωνώτατα, πρὸς τὴν ὁποῖαν τείνει ὁ Διόνυσος τὰς χεῖρας. Ἡ αὐξησης τοῦ θεοῦ βρέφους δὲν εἶναι βραδεῖα, ὅπως ἡ τῶν τέκνων τῶν θνητῶν.

Ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς μόνον ὁ Πausanias ἀναφέρει τὸ σύμπλεγμα τοῦτο, καὶ αὐτὸς μὲ ὀλίγας ξηρὰς λέξεις, διότι προφανῶς δὲν ἦτο ἀπὸ τὰ διασημότερα δημιουργήματα τοῦ καλλιτέχνου. Ἡμεῖς ὅμως δὲν ἔχομεν ἴσως κανέν ἄλλο ἔργον, τὸ ὁποῖον ν' ἀναπαρίστανῃ τόσον ἐναργῶς τὴν μορφικὴν ἀγλαίαν τῶν Ὀλυμπίων θεῶν, ὅπως θὰ τὴν ἐβλεπον εἰς τὰ ὁράματά των οἱ μεγάλοι πλάσται καὶ ζωγράφοι τῆς ἀρχαιότητος. Τὸ σῶμα τοῦ

Ἑρμοῦ εἶναι εὐρωστον, ἀλλὰ συνάμα καὶ ἀνθηρὸν καὶ ἄβρὸν, καὶ λεπταὶ μεταβάσεις συνάπτουν τὴν μίαν ἐπιφάνειαν μὲ τὴν ἄλλην. Εἶναι ἄβρὸν, διότι τὴν εὐρωστίαν του χρεωστεῖ ὁ Ἑρμῆς ὄχι εἰς ἐπιπόνους ἀσκήσεις, ἀλλ' εἰς τὴν θείαν του φύσιν, τὸ περικαλλὲς δέ

πρόσωπον μέ τὸ ἄρρενωπὸν μέτωπον ἀπαυγάζει ὅλην τὴν εὐμενῇ καὶ φαιδρὰν διάθεσιν αὐτοῦ.

Ἄλλ' αἱ σκέψεις τοῦ νεανικοῦ θεοῦ δὲν δύνανται νὰ περιορισθοῦν εἰς τὸ παιδίον—ὅπως ἡ Εἰρήνη μέ τὴν μητρικὴν τῆς στοργῆς φαίνεται ἀποκλειστικῶς ἀφωσιωμένη εἰς τὸν Πλοῦτον¹—καὶ τὸ βλέμμα του πλανᾶται μακρὰν εἰς ἀορίστους ρεμβασμούς. Γραφικὴν δ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν λειότητά τῆς ἐπιδερμίδος τοῦ σώματος ἀποτελοῦν ἡ κόμη καὶ ἡ χλαμὺς τοῦ θεοῦ. Ἡ ἐργασία τῆς κόμης φαίνεται ἀμελῆς καὶ συνοπτική, ἀκριβῶς ὅμως διὰ τοῦτο ἀποδίδει καλύτερα τὴν ἐντύπωσιν ἰούλων* χαλαρῶν μαλλιῶν, ἀξιοθαύμαστος δὲ εἶναι ἡ φυσικότης τῆς χλαμύδος μέ τὴν τραχεῖαν ἐπιφάνειάν της καὶ μέ τὰ μικρὰ ζαρῶματα μεταξὺ τῶν μεγάλων πτυχῶν.

Τὴν γραφικότητα τοῦ ἔργου ἐνίσχουν καὶ οἱ χρωματισμοί, εἰς τοὺς ὁποίους ὁ Πραξιτέλης ἀπέδιδε μεγάλην σημασίαν, λέγεται, διότι συνεργάτην εἶχεν εἰς αὐτοὺς ἓνα ὀνομαστὸν ζωγράφον, τὸν Νικίαν.

Χρῖστος Τσοῦντας

6. ΕΠΙΤΥΜΒΙΑ ΑΝΑΓΛΥΦΑ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ

(Αἱ στήλαι τοῦ Δεξίλεω καὶ τῆς Ἑγησοῦς)

Α'.

Τὸ ἀνάγλυφον τοῦ Δεξίλεω* εἰκονίζει τὸν νεαρὸν ἱππέα ἐπελαύνοντα ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν καὶ ἀνατρέποντα ἓνα ὀπλίτην, τὸν ὁποῖον ἐτοιμάζεται νὰ διατρυπήσῃ μέ τὴν λόγχην. Τὴν σφοδρότητα τῆς ὀρμῆς αὐτοῦ φανερῶνει σαφῶς ἡ χλαμὺς, τὴν ὁποῖαν φορεῖ ἐπὶ τοῦ χιτῶνος καὶ ἥτις ἀνεμίζεται πρὸς τὰ ὀπίσω εἰς ὠραίας πτυχάς, ἡ λόγχη δέ, τὴν ὁποῖαν ἐκράτει εἰς τὴν ὑψωμένην δεξιάν χεῖρα, ἐδηλώετο διὰ χρώματος.

Ὁ ἀντίπαλος τοῦ Δεξίλεω ἔφερεν εἰς τὴν ἀριστερὰν χεῖρα τὴν ἀσπίδα καὶ εἰς τὴν ἄλλην τὸ ξίφος, μέ τὸ ὁποῖον προσπαθεῖ ν' ἀμυνθῇ, ἀλλὰ ματαιῶς. Ὁ θάνατός του εἶναι ἀναπόφευκτος. Ὅτι καὶ ὁ νικητῆς ἔπεσε κατὰ τὴν ἐφοδὸν ταύτην ἢ ὀλίγον ὑστερώτερον, τὸ λέ-

1. Ἔργον τοῦ γλύπτου Κηφισοδότου, εἰκονίζον τὴν θεὰν Εἰρήνην φέρουσαν τὸν παῖδά της Πλοῦτον.

γει ἡ ἐπιγραφή, ἡ ὁποία εἶναι χαραγμένη εἰς τὸ κάτω ἄκρον τῆς στήλης, τὸ ἐμαρτύρει δὲ καὶ ὁ τόπος, ὅπου ἡ στήλη ἐστέκετο. Ὁ καλλιτέχνης ὅμως, ὅστις ἐλάξευσεν αὐτήν, ἀπέφυγε νὰ παραστήσῃ τὸν Δεξιέων τραυματιζόμενον ἢ ἀποθνήσκοντα. Αὐτὸς ἤθελε νὰ παραδώσῃ

εἰς τοὺς μεταγενεστέρους εἰκόνα τοῦ ωραίου ἐφήβου, ὃχι κατὰ τὰς στιγμὰς τῆς ἀδυναμίας του, ἀλλ' ἰσχυροῦ καὶ ἄκμαιου ὡς ἡμιθέου ἥρωος, μόνον δὲ διὰ τῆς ἐλαφρῶς θλιβερᾶς ἐκφράσεως, τὴν ὁποίαν προσέδωκεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, ὑπηνίχθη τὸ ἐνδοξον τέλος του.

Β'.

Ἡ Ἥγησώ εἰκονίζεται καθημένη ἐντὸς τοῦ οἴκου της ἐπὶ ἔδρας καὶ φοροῦσα πλούσια ἐνδύματα, πρὸ αὐτῆς δὲ κρατεῖ μία δούλη ἀνοι-

κτὴν πυξίδα, ἐκ τῆς ὁποίας ἔλαβεν ἡ νεαρὰ γυνὴ ἓν περιδέραιον καὶ φαίνεται νὰ τὸ παρατηρῇ μὲ προσοχήν¹. Τὸ βλέμμα της ὅμως δὲν

1. Τὸ περιδέραιον τῆς Ἥγησοῦς δὲν διακρίνεται σήμερον ἐπὶ τοῦ μαρμαρίου, διότι ὅπως τὰ ἡνία τοῦ ἵππου καὶ τὸ ἀκόντιον τοῦ Δεξιλέω, ἦτο ἀπλῶς ἐξωγραφημένον.

εἶναι βλέμμα χαρᾶς καὶ εὐχαριστήσεως διὰ τὸ ὥραϊον κόσμημα.

Ἡ μελαγχολία, ἣτις σκιάζει καὶ αὐτῆς τὸ γλυκὺ πρόσωπον μὲ τὰ λεπτὰ χαρακτηριστικά, δεικνύει σαφῶς ὅτι πρόκειται περὶ χωρισμοῦ, περὶ τοῦ αἰωνίου χωρισμοῦ, τὸν ὅποιον προξενεῖ ὁ θάνατος. Τὸ περιδέραιον εἶναι σύμβολον ὅλων τῶν ἀγαπητῶν πραγμάτων τοῦ κόσμου τούτου καὶ ὅλων τῶν ἀθῶων αὐτῶν ἀπολαύσεων, τὰς ὁποίας ἀποχαιρετίζει διὰ παντὸς ἡ Ἑγησὼ εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς ἡλικίας της.

Ἐὰν εἰς τὴν στήλην τοῦ Δεξιλέω εὗρομεν θαυμασίαν παράστασιν τοῦ ἡρωικοῦ στρατιώτου, ὅστις ἀποθνήσκει διὰ τὴν πατρίδα του, εἰς ταύτην ἔχομεν τὴν σιγκινητικωτέραν ἔκφρασιν τοῦ τόσον ἀνθρωπίνου συναισθήματος τῆς ἀγάπης πρὸς τὴν ζωὴν καὶ τὰς χαρὰς αὐτῆς.

Λύπη καὶ πένθος κατέχει τὴν Ἑγησὼ διὰ τὴν στέρησιν αὐτῶν. Ἀλλὰ δὲν ἐκδηλώνει τὸ συναίσθημά της μὲ βιαίας ἐκρήξεις πάθους, μὲ θρήνους καὶ ὀδυρμοὺς. Συγκρατεῖται εὐγενῶς καὶ σωφρόνως, ἡ ἐγκρατέρης δ' αὐτὴ καὶ ὑποταγὴ εἰς τὸ πεπρωμένον αὐξάνει τὴν βαθεῖαν συμπάθειαν, τὴν ὁποίαν αἰσθάνεται ὁ θεατῆς, καὶ χωρὶς νὰ θέλῃ, πρὸ τῆς εἰκόνος τῆς κόρης τοῦ Προξένου.

Γ'.

Τὰ δύο αὐτὰ παραδείγματα ὑποδεικνύουν εἰς ἡμᾶς τὸ πνεῦμα, ὅπερ διήκει εἰς τὰς παραστάσεις τῶν ἀρχαίων ἐπιτυμβίων ἀναγλύφων. Τὸ πνεῦμα τοῦτο θὰ κατανοήσωμεν καλύτερον, ἐὰν ἐνθυμηθῶμεν δημοτικὰ τινὰ ἔσματα ἡμῶν. Διότι, ὅπως καὶ εἰς αὐτὰ ὁ κλέφτης παραγγέλλει εἰς τοὺς συντρόφους του ν' ἀφήσουν εἰς τὸν τάφον του ἕν παράθυρον, διὰ νὰ βλέπῃ τὴν ἀνοιξιν ἀνθοῦσαν καὶ ν' ἀκούῃ τὸν κρότον τῶν τουφεκιῶν, οὕτω καὶ τὰ ἀρχαῖα ἀνάγλυφα τῶν τάφων δεικνύουν βαθὺ αἶσθημα πρὸς τὸν κόσμον τοῦτον.

Ὁ ἄνθρωπος ἀπερχόμενος εἰς τὸν Ἄδην στρέφεται καὶ ρίπτει βλέμμα μελαγχολικὸν πρὸς πᾶν ὅ,τι εἶναι ἠναγκασμένος νὰ καταλίπῃ. Ἡ ἀσπίς καὶ τὸ δόρυ ἐλκύουν τὸν ἄνδρα, ὅπως τὸ βουνὸν καὶ τὸ καριοφίλι τὸν κλέφτην. Ἡ γυνὴ ἐπιθυμεῖ νὰ μείνῃ ἀκόμῃ ἐδῶ ἐπάνω καὶ νὰ χαρῇ τὰ τέκνα της (ὅπως ἀπεικονίζονται ταῦτα εἰς ἄλλας ἐπιτυμβίους στήλας) καὶ τὰ κοσμήματά της. Τὰ αἰσθήματα ταῦτα εἶναι ἀνθρώπινα καὶ ποτὲ δὲν ἐφαντάσθησαν οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες

νά τ' ἀποκρύψουν. Ἀντὶ ὅμως νὰ παριστάνουν εἰς τὰ ἐπιτύμβια ἀνά-
γλυφα τοὺς φόβους καὶ τὴν θλίψιν των διὰ τὸν θάνατον, παρίστανον
τὴν χαρὰν τῆς ἐδῶ ζωῆς. Τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι τὸ αὐτό. Ὁ θεατὴς,
βλέπων τὸν Δεξιλέων ἀγωνιζόμενον κατὰ τοῦ ἐχθροῦ ἢ τὴν Ἑγησῶ
κοσμουμένην, αἰσθάνεται οἶκτον πρὸς τὰς νεαράς αὐτὰς ὑπάρξεις
καὶ λυπεῖται διὰ τὸ προώρως κοπτεν νῆμα τῆς ζωῆς των, ἥτις ἔρρεε
μεταξὺ τόσων γενναίων πράξεων ἢ ἀθῶων ἡδονῶν.

Ἐὰν τὰ πρόσωπα ταῦτα εἰκονίζοντο κοπτόμενα καὶ ὀδυρόμενα
διὰ τὸν θάνατόν των, δὲν θὰ τὸν συνεκίνουν πλεῖότερον, ἴσως μάλι-
στα θὰ τοῦ ἐνέπνεον καὶ ἀποστροφὴν.

Χρῖστος Τσουντας

7. ΤΟ ΑΝΑΓΛΥΦΟ ΤΟΥ ΔΕΞΙΛΕΩ

Ἐμὲ Δεξιλέω μὲ λέν, παιδί εἶμαι τῆς Ἀθήνας,
πολέμησα καὶ νίκησα κι ἐγὼ γιὰ τὴν πατρίδα.
Σὲ λίγο ὁ θάνατος ὀρμάει κι ἀλύπητα κι ἐμένα
μὲ παίρνει ἀπὸ τὴ γῆν αὐτὴ, μὲ φέρνει σ' ἄλλο κόσμο.
Δὲ μ' ἔριξε στὰ Τάρταρα, δὲ μ' ἄφησε στὸν Ἀδη,
μακαρισμένο, ἀθάνατο, μ' ἀνάστησε γιὰ πάντα
στὰ μαρμαρένια Ἡλύσια, στὰ Ἡλύσια τῆς Τέχνης.
Ὁ χρόνος φεύγει, ἀλλάζει ἡ γῆ, περνοῦν λαοὶ καὶ κόσμοι
καὶ πέφτουν καὶ μαραίνονται σὰ φθινοπώρου φύλλα.
Κι ἐγὼ ἐδῶ πέρα ἀσάλευτος κι ἀμάραντος προβάλλω
καὶ τῆς πατρίδας τὸν ἐχθρὸ στὰ πόδια μου τὸν ἔχω.
Ὡ χάρη, ὦ νίκη τῆς ζωῆς, ἀνήκουστη εὐτυχία,
στὰ μαρμαρένια Ἡλύσια, στὰ Ἡλύσια τῆς Τέχνης!

«Τὰ μάτια τῆς ψυχῆς μου»

Κωστῆς Παλαμᾶς

8. ΚΕΡΑΜΕΙΚΟΣ

"Οχι, ὅπως λέν, ὅτι δὲ ζοῦν οἱ τόσο ἀγαπημένες
οἱ ἀρχαῖες οἱ Ἀττικὲς μορφές στ' ἀνάγλυφα ἐκεῖ πέρα
τοῦ λιόχαρου Κεραμεικοῦ· νιοί, γέροι, νιὲς παρθένες,
ὅλοι τους ζοῦν καὶ χαίρονται τὸ φῶς καὶ τὸν ἀγέρα.

Τὸ ξέρω· ἡ γῆ τοὺς ἔλιωσε, πᾶνε καιροὶ καὶ χρόνια,
ἀλλὰ οἱ λευκὲς τους οἱ ψυχὲς κάτω ἀπ' τὸν Ἄδη ἀγάλι
ξεφύγαν, καὶ στὰ πέτρινα κορμιά τους καὶ τὰ αἰώνια,
ἐδῶ πού ζοῦσαν, φώλιασαν καὶ ζοῦν μαζί μας πάλι.

"ὦ! ζοῦνε. Ἡ κόρη μὲ σκυφτὰ τὰ μάτια τὰ μεγάλα
κοιτάει τ' ἀνάλαφρο πουλί, πού κάτω σὲ μιὰ κόχη,
στὴ γούβα τοῦ μαρμάρου τῆς, πῆγε νὰ πιῇ μιὰ στάλα
ἀπ' τὸ νεράκι π' ἄφησεν ἐκεῖ τὸ πρωτοβρόχι.

Πιὸ πέρα ὁ γέρος ἄρχοντας στὸ χέρι του ἔχει κλείσει
τοῦ γιοῦ του, τοῦ μικροῦ του γιοῦ, τ' ἀγνό, τ' ἄθωο τὸ χέρι·
εἶν' ἀνοιξη· κι ἀκούει κοντὰ τῇ λεύκα, πού 'χει ἀρχίσει
νὰ τραγουδάη στ' ὁλόδροσο τοῦ Μάρτη μεσημέρι.

Κι ὕστερ' ἀκόμα ὁ μορφονιὸς στὸ κυπαρίσσι πλάι,
αὐτὸς μέσα στ' ἀτέλειωτο τὸ γαλανὸ τοῦ Ἀπείρου,
γιά κοίτα! ἀνέβη στ' ἄτι του καὶ πάει κι ὅλο πάει
στὸ δρόμο τὸν ἀξένοιαστο τῆς νιότης καὶ τοῦ ὄνειρου.

(Σ' x i e ς)

Λάμπρος Πορφύρας

9. Ἡ ΠΡΩΤΗ ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ ΕΙΣ ΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟΝ

Τὴν 1ην Σεπτεμβρίου ἤρχιζε τὸ νέον ἔτος καὶ ἥλλασεν αὐξανο-
μένη κατὰ ἓν ἔτος ἡ χρονολογία, ἀλλὰ οὐδεὶς ἰδιαιτέρος ἑορτασμὸς
ἐγίνετο. Οὔτε ὁ Πορφυρογέννητος ἀναφέρει τίποτε, οὔτε ἄλλα κεί-
μενα. Ἀλλὰ καὶ ἡ πρώτη Ἰανουαρίου δὲν εἶχεν ἰδιαιτέραν σημασίαν.

Ἡ Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία ἐώρταζε τὴν ἡμέραν αὐτὴν τὴν μνήμην τοῦ Ἁγίου Βασιλείου.

Εἰς τὸν περίβολον τοῦ Παλατίου ὑπῆρχε ναὸς ἀφιερωμένος εἰς τὴν μνήμην τοῦ περιφήμου ἐπισκόπου Καισαρείας, διὰ τοῦτο ἡ ἑορτὴ τῆς μνήμης αὐτοῦ εἶχε καὶ χαρακτῆρα αὐλικόν. Τὴν ἡμέραν ἐκείνην ὁ αὐτοκράτωρ μὲ τὴν συνήθη ἀκολουθίαν αὐτοῦ μετέβαινε εἰς τὸν ναὸν τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου τοῦ Φάρου καὶ κατόπιν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Βασιλείου.

Ἐπειτα ὁ Αὐτοκράτωρ ἐπιστρέφει εἰς τὴν αἴθουσαν τῆς ὑποδοχῆς. Περιβάλλεται τὴν χλαμύδα καὶ τὸ στέμμα καὶ κάθηται ἐπὶ τοῦ θρόνου αὐτοῦ. Διὰ νεύματος τοῦ πραιποζίτου εἰσάγει ὁ ὀστιάριος (εἶναι οὗτοι αὐλικοὶ θεράποντες) κατὰ βῆμα, ἥτοι κατὰ τάξιν ἱεραρχίας, τοὺς ἀνωτάτους λειτουργοὺς τοῦ κράτους (τοὺς μαγίστρους, τοὺς πατρικίους, τοὺς συγκλητικούς). Ἡ ὑποδοχὴ αὕτη εἶναι ἡ πάντοτε τελουμένη κατὰ πᾶσαν ἀξιομνημόνευτον ἑορτὴν. Τὸ μόνον ἰδιάζον εἶναι ὅτι κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην τοῦ Ἁγίου Βασιλείου γίνονται δεκτοὶ ὑπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος ὁ ἄρχων τῆς Ἀρμενίας καὶ ἄλλοι ξένοι, οἱ ὅποιοι προσφέρουν εἰς αὐτὸν δῶρα.

Ἐπειτα παρετίθετο εἰς τοὺς λειτουργοὺς τοῦ Κράτους καὶ εἰς ἀντιπροσωπείας τῶν διαφόρων κοινωνικῶν τάξεων τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ εἰς τοὺς πένητας τὸ καθιερωμένον γεῦμα, τὸ ὅποιον παρετίθετο καθ' ὅλας τὰς ἡμέρας τοῦ Δωδεκαημέρου, ἀπὸ τὴν ἡμέραν τῶν Χριστουγέννων ἕως τὴν ἡμέραν τῶν Θεοφανείων.

Τοιοτοτρόπως ἐτελείωνεν ἡ ἡμέρα τῆς πρώτης Ἰανουαρίου καὶ ἑορτῇ τοῦ Ἁγίου Βασιλείου, χωρὶς τίποτε τὸ ἐξαιρετικόν, τὸ ὅποιον νὰ δεικνύη ἑορτασμὸν νέου ἔτους.

Καθ' ὃν χρόνον ἐτελοῦντο εἰς τὸ Ἱερὸν Παλάτιον αἱ σεμναὶ αὗται ἑορταὶ — ἐπίσημος μετάβασις τοῦ Αὐτοκράτορος εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν ἢ καὶ ἄλλους ναοὺς, δεξιώσεις εἰς τὸ Παλάτιον, εὐωχίαι* καθ' ἐκάστην καὶ συνεστίαισις τοῦ βασιλέως μὲ τοὺς ἄρχοντας — κατὰ τὸν ἴδιον χρόνον διεσκέδαζεν ὁ λαὸς κατ' ἄλλον τρόπον, κατὰ τρόπον θορυβῶδη.

Αἱ λαϊκαὶ αὗται ἑορταὶ ἦσαν μεταμφιέσεις καὶ πότοι καὶ χοροὶ καὶ παντοῖαι ἄλλαι διασκεδάσεις, εἶχον δηλαδὴ ὅλος διόλου διάφορον χαρακτῆρα ἀπὸ τὰς ἑορτὰς τὰς τελουμένας εἰς τὸ Παλάτιον. Εἶναι πολὺ πρὶν ἔργον ὅτι ὄχι μόνον ἡ Ἐκκλησία ἠγνόησε καὶ ἀφώρισε μά-

λιστα τὰς ὀργιαστικὰς ταύτας ἑορτάς, ἀλλ' ἀκόμη καὶ ἡ ἐπίσημος Χριστιανικὴ Πολιτεία ἔμεινε μακρὰν ἀπὸ αὐτάς. Πόθεν ἡ μεγάλη αὕτῃ ἀπόστασις τῶν ἑορτῶν τοῦ Παλατίου, εἰς τὰς ὁποίας ἄλλωστε συμμετεῖχε καὶ μέρος τοῦ λαοῦ, ἀπὸ τὰς ἐντελῶς λαϊκὰς συνηθείας; Αἱ μὲν λαϊκαὶ ἑορταὶ τοῦ Δωδεκαημέρου ἦσαν κατ' εὐθείαν ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν μεταδοθεῖσαι εἰδωλολατρικαὶ συνηθελαι. Αἱ ἑορταὶ ὅμως τοῦ Παλατίου ἦσαν συνηθελαι προελθοῦσαι ἀπὸ τὴν νέαν θριαμβεύσασαν ἰδέαν τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ δὴ τῆς Ὁρθοδοξίας.

Μόνον μία ἀμυδρὰ ἀνάμνησις τῶν θορυβωδῶν ἑορτῶν τοῦ λαοῦ παρέμεινε εἰς τὸ Ἱερὸν Παλάτιον καθ' ὅλον τὸ διάστημα τοῦ Δωδεκαημέρου. Κατὰ τὴν ἐνάτην ἡμέραν, κατὰ τὸ ἐπίσημον δεῖπνον, τὸ ὁποῖον ὁ Αὐτοκράτωρ παραθέτει εἰς τοὺς ἄρχοντας καὶ τὸν λαόν, παρέχει εἰς αὐτοὺς καὶ ἐν διασκεδαστικὸν παίγνιον, τὸ ὁποῖον ἐλέγετο γοτθικόν*. Ἦτο πολεμικὸς χορὸς μετῃμφισμένων εἰς πολεμιστὰς Γότθους, ὑπενθυμίζων τοὺς πρώτους αἰῶνας τοῦ Βυζαντίου ὅτε πλεῖστοι Γότθοι, πολεμιστὰ καὶ ἄνθρωποι τοῦ λαοῦ, διέμενον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ὁ Πορφυρογέννητος ἀφιέρωσεν εἰς τὴν «Ἐκθεσιν Βασιλείου Τάξεως» ἰδιαίτερον κεφάλαιον εἰς τὴν περιγραφὴν τοῦ «Γοτθικοῦ». Παραθέτομεν ἐνταῦθα σύντομον περιγραφὴν.

Εἰς τὴν λαμπροτάτην καὶ μεγίστην αἵθουσαν τῶν δεκαεννέα ἀκουβίτων, δηλαδὴ τὴν αἵθουσαν τῶν ἐπισήμων γευμάτων, οἱ ἄρχοντες, ἀντιπροσωπία τοῦ λαοῦ καὶ πένητες ἤρχισαν ἤδη τὴν «λαμπρὰν συνεστίασιν» μετὰ τοῦ Αὐτοκράτορος καὶ τῶν πορφυρογεννήτων. Εἰς ὠρισμένην στιγμὴν τοῦ αὐτοκρατορικοῦ συμποσίου ἀνοίγονται δύο θύραι τῆς αἰθούσης ἀπέναντι ἀλλήλων καὶ εἰσάγονται οἱ «μέλλοντες παῖξαι τὸ Γοτθικόν». Ἰστανται ἀνὰ δύο Γότθοι εἰς ἑκατέραν θύραν. Πλησίον αὐτῶν ἴστανται εἰς μὲν τὸ ἀριστερὸν μέρος «ὁ μαῖστωρ τοῦ μέρους τῶν Βενέτων», εἰς δὲ τὸ δεξιὸν «ὁ μαῖστωρ τοῦ μέρους τῶν Πρασίνων» μετὰ τὰς ἀντιπροσωπίας τῶν δήμων, οἱ ὅποιοι ἔχουσι καὶ τὰ ὄργανα. Οἱ Γότθοι εἶναι μετῃμφισμένοι, φοροῦν γούνας «ἐξ ἀντιστρόφου» καὶ προσωπεῖα διαφόρων εἰδῶν, βαστάζουν εἰς μὲν τὴν ἀριστερὰν χεῖρα σκουτάρια, δηλαδὴ μικρὰς ἀσπίδας, εἰς δὲ τὴν δεξιὰν βέργας. Ὅταν δοθῇ τὸ σύνθημα, οἱ Γότθοι τρέχουν πρὸς τὴν «βασιλικὴν τράπεζαν», κτυπῶντες διαρκῶς τὰς βέργας ἐπὶ τῶν ἀσπίδων καὶ κραυγάζοντες «τούλ, τούλ». Εἰς μικρὸν διάστημα ἀπὸ τῆς βασιλι-

κῆς τραπέζης ἴστανται οἱ Γότθοι καὶ τῶν δύο μερῶν, συμπλέκονται πρὸς ἀλλήλους, κάμνουν κύκλους, οἱ μὲν εἰς τὸ μέσον, οἱ δὲ ἄλλοι περικυκλοῦσιν ἑξωθεν (δηλαδή ἐκτελοῦν χορόν). Τοῦτο πράττουν τρεῖς φορές, ἔπειτα χωρίζονται καὶ ἐπιστρέφουν εἰς τὰς θέσεις των. Τότε ἀρχίζουν νὰ λέγουν τὰ «Γοτθικά» καὶ οἱ κράκται καὶ τὰ ὄργανα συμπληροῦν τὸ οἰκεῖον μέρος. Ἀφοῦ τελειώσουν τὰ ἄσματα, οἱ Γότθοι ἐπαναλαμβάνουν τὸν χορόν, τύπτοντες μὲ τὰς βέργας τὰς ἀσπίδας καὶ λέγοντες «τούλ, τούλ». Ἐκτελοῦντες τὸν χορόν των περικυκλώνουν καὶ τοὺς μαῖστορας, πάλιν πηγαίνουν πρὸς τὴν βασιλικὴν τράπεζαν, πάλιν ἐπανέρχονται εἰς τὰς θέσεις των, τέλος «τύπτοντες μετὰ τῶν βεργίων τὰ σκουτάρια καὶ λέγοντες συνεχῶς τ ο ὕ λ, τ ο ὕ λ τρέχοντες ἐξέρχονται».

Τὰ «Γοτθικά», τὰ ὁποῖα ψάλλουν οἱ παριστάνοντες Γότθους εἶναι ἀκατάληπτα: «Γαύζας, βόνας, βακιδίας». Τὰ ἄσματα τῶν δῆμων, τὰ ὁποῖα συμπληρώνουν τὰ Γοτθικά, εἶναι παρόμοια μὲ τὰ συνήθως ὑπ' αὐτῶν ἀδόμενα εἰς ἐπευφημίαν τῶν βασιλέων: «Ἀηττήτω Θεοῦ παλάμη ἐστέφθητε, δεσπότηι, οὐρανόθεν. Βραβεῖον νίκης ὤφθητε, κοσμοπόθητοι εὐεργέται. Γενναῖοι ὤφθητε τοῖς ἐναντίοις δωρούμενοι τοῖς Ρωμαίοις ζωηφόρους εὐεργεσίας».

Τοῦτο τὸ «Γοτθικόν» ἦτο τὸ μόνον διασκεδαστικὸν παίγνιον, τὸ ὁποῖον ἐπαίζετο ὡς μικρὰ ἀναψυχὴ τοῦ βασιλέως καὶ τῶν ἀρχόντων κατὰ τὴν μακρὰν καὶ μονότονον διαδοχὴν τῶν ἐπισήμων ἑορτῶν τοῦ Δωδεκαημέρου εἰς τὸ Βυζαντινὸν Παλάτιον. Ἐξω ἀπὸ τὸ Παλάτιον, εἰς τὰς ὁδοὺς τῆς Κωνσταντινουπόλεως, εἰς τὰς οἰκίας τῶν ἀστῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων τοῦ λαοῦ, διεξήγοντο θορυβώδεις ἑορταὶ τοῦ Δωδεκαημέρου, γεμᾶται ζῶην καὶ χαράν. Ὁ «Περιοῦσιος λαὸς» διεσκεδάζε μὲ μεταμφιέσεις, χοροὺς καὶ πότους καὶ συμπόσια, μὲ δῶρα πρὸς ἀλλήλους καὶ μὲ τυχηρὰ παιγνίδια. Αἱ ἑορταὶ αὗται δὲν ἦσαν, ἐπαναλαμβάνω, ἑορταὶ τοῦ νέου ἔτους εἰς τὸ Βυζάντιον. Ἀλλ' ἦσαν ἐπιβίωσις παλαιῶν, πατροπαραδότων, «ἐκ μακρᾶς συνηθείας» εἰδωλολατρικῶν ἑορτῶν, τὰς ὁποίας ἐθεώρησε πάντοτε ξένας πρὸς αὐτὴν ἡ ἐπίσημος Βυζαντινὴ πολιτεία.

Ἐφημερίς «Ἐθνος» 2 Ἰανουαρίου 1937

Ἀδαμάντιος Ἀδαμαντίου

10. Η BYZANTINH ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

Όπως αἱ πολυπαθεῖς ἱστορικαὶ τύχαι τῆς Θεσσαλονίκης δίδουν ἰδέαν τῆς πολυταράχου ἱστορίας ὅλου τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ, καθ' ὅμοιον τρόπον καὶ ὁ κοινωνικὸς βίος τῆς πόλεως παρέχει πιστὴν εἰκόνα τῆς Ἑλληνικῆς κοινωνίας κατὰ τὸν μεσαῖωνα, τοῦ ἀληθοῦς ἰδεώδους τῆς κοινωνίας ἐκείνης εἰς τὰ γράμματα, εἰς τὴν τέχνην, εἰς τὸν ὅλον βίον.

Τὰς σπουδαιότερας εἰδήσεις τοῦ εἰρηνικοῦ βίου τῆς πόλεως ἀρνόμεθα* ἰδίως ἀπὸ τοὺς συγγραφεῖς ἐκείνους, οἵτινες μᾶς ἀφηγήθησαν τὰς τραγικὰς αὐτῆς συμφορὰς καὶ ἀπὸ ὅσους ἔγραψαν ἐγκώμια πρὸς τὴν πόλιν. Ἀπὸ τὰς εἰδήσεις αὐτὰς καὶ ἄλλας σκορπισμένας εἰς διαφόρους βυζαντινοὺς ἱστορικοὺς δυνάμεθα ν' ἀναπαραστήσωμεν τὸν ἑσωτερικὸν βίον τῆς Θεσσαλονίκης, τὸν βίον αὐτῆς κατὰ τὰς ἐποχὰς τῆς γαλήνης καὶ ἡσυχίας, τῶν ἀγώνων καὶ τῶν πολέμων.

Ἐκ τῆς ἐξόχως εὐνοϊκῆς θέσεως ἀπὸ παλαιῶν χρόνων ἡ Θεσσαλονίκη ὑπῆρξε διεθνὴς σημαντικωτάτη ἐμπορικὴ πόλις, ἀληθὴς μεγαλόπολις. Οἱ κάτοικοί της ὑπερέβαινον τὸν δέκατον αἰῶνα τὰς διακοσίας χιλιάδας. Κόσμος πολυάριθμος ἐμπορευομένων ἐγχωρίων καὶ ξένων ἐγέμιζε τὰς ὁδοὺς, τὰς πλατείας καὶ τὰς ἀγοράς. Τὰ ἐμπορεύματα ἔφθανον ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου διὰ θαλάσσης μὲ πλοῖα, διὰ ξηρᾶς μὲ καραβάνια. Ἡ Σερβία, ἡ Βουλγαρία, ἡ Μακεδονία, ἡ Θεσσαλία, ἐκόμιζον εἰς τὴν Θεσσαλονίκην τὰ προϊόντα των, τὰ πλοῖα τὰ παρελάμβανον καὶ τὰ μετέφερον μακράν. Μὲ μίαν λέξιν εἰς ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου ἐπήγαινον ἐμπορεύματα καὶ ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου ἤρχοντο εἰς τὴν πόλιν πολυπληθεῖ τὰ ἐμπορεύματα καὶ συνέρρεον ἀμέτρητοι οἱ ξένοι.

Ἡ συρροὴ τῶν ξένων καὶ ἡ συνάθροισις ἐμπορευμάτων ηὔξανε τὰς ἐποχὰς τῶν διαφόρων ἐμπορικῶν πανηγύρεων. Ἀλλ' ἡ πανήγυρις τοῦ Ἀγίου Δημητρίου, τὴν ἑορτὴν τοῦ πολιοῦχου, ἡ ὁποία διήρκει πολλὰς ἡμέρας, ἐπροκάλει τὸν θαυμασμὸν διὰ τὸν πλοῦτον καὶ τὸ μέγεθος αὐτῆς. Ἦσαν τὰ Παναθήναια τῶν μεσαιωνικῶν Ἀθηνῶν. Ἡ πανήγυρις ἐγένετο εἰς τὴν πεδιάδα μεταξύ τῶν τειχῶν καὶ τοῦ πο-

ταμοῦ Ἀξιοῦ. Ἀπειροὶ σκηναὶ μετέβαλλον τὴν πεδιάδα εἰς πόλιν. Τὸ πᾶν ἡδύνασο νὰ εὕρῃς ἐκεῖ καὶ νὰ θαυμάσῃς: πλούσια ὑφάσματα, προϊόντα ποικιλώτατα, γεωργικά, βιομηχανικά, ἔργα παμποίκιλα τέχνης. Πλήθος ἀπειρὸν ἀνθρώπων, ἐγχωρίων, ξένων ἐμπόρων προσέτρεχεν ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος, ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου, ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον καὶ τὴν Συρίαν, ἀπὸ τὸν Δούναβιν καὶ τὴν Ρωσίαν, ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν Ἰσπανίαν, εἰς τὴν μεγάλην πανήγυριν.

Κατὰ πᾶσαν ὁμως ἐποχὴν ἡ πόλις τῆς Θεσσαλονίκης ἦτο πλήρης λαοῦ ἐμπορευομένου. Εὐκολώτερον, λέγουν οἱ συγγραφεῖς, ἦτο νὰ μετρήσῃς τὴν ἄμμον τῆς θαλάσσης παρὰ τοὺς συνωστιζομένους εἰς τὰς ἀγορὰς δι' ἐμπορικὰς πράξεις.

Ἡ ξηρὰ ἀπὸ τὸ ἐν μέρος παρῆχε πλούσια τὰ δῶρα τῆς γεωργίας, ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ἡ θάλασσα τὰ δῶρα τοῦ ἐμπορίου. Ἀκόμη καὶ αἱ βιομηχανικαὶ τέχναι ἤκμαζον, τὰ ἐργοστάσια τοῦ χαλκοῦ, τοῦ σιδήρου, τοῦ κασιτέρου, τοῦ μολύβδου ἦσαν πολυάριθμα. Τὰ μεταξωτὰ ὑφάσματα ἦσαν τόσον κοινὰ, ὅσον ἄλλοι τὰ ἐξ ἐρίου ὑφάσματα. Καὶ συνηθροίζοντο εἰς τὴν πόλιν πολυπληθεῖς θησαυροὶ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου καὶ πολυτίμων λίθων. Πολλοὶ ἐκ τῶν κατοίκων εἶχον μεγάλα πλοῦτη, καὶ ἔζων πολυτελῶς, οἱ περισσότεροι ἔζων ἐν εὐμαρείᾳ καὶ εὐζωίᾳ, ὅλοι εὕρισκον εὐκόλως ἐργασίαν διὰ νὰ ζοῦν καλῶς. Καὶ διασκεδάσεις εὕρισκεν ὁ λαὸς προσιτὰς εἰς αὐτόν: εἰς τὰς ἀγορὰς, εἰς τὰς πλατείας, θέατρα, διάφορα θεάματα, μῖμοι καὶ σχοινοβάται καὶ γελωτοποιοὶ διεσκέδαζον τὸν ὄχλον τῆς Θεσσαλονίκης.

Τὴν ὑλικὴν ταύτην εὐμάρειαν τῆς μεγάλης πόλεως παρηκολούθει ἡ πνευματικὴ ἐκδήλωσις τῆς εὐσεβείας πρὸς τοὺς ἁγίους, ἡ πνευματικὴ κίνησις τῶν φιλοσόφων, τῶν ρητόρων καὶ τῶν λογίων. Κατασκευάσαντο ἦτο τὸ θέαμα καὶ γλυκύτατον τὸ ἄκουσμα κατὰ τὰς ἱεροτελεστίας εἰς τὰς μεγαλοπρεπεῖς καὶ πολυαριθμοὺς ἐκκλησίας. Λαμπρότατον ἦτο τὸ θέαμα τῶν ἐκκλησιαστικῶν πανηγύρεων, εἰς τὰς ὁποίας ἤκουες τόσον μελωδικὰς τὰς ψαλμωδίας, ὥστε νὰ νομίζῃς ὅτι εὕρισκεσαι ἐν μέσῳ ἀγγέλων ἑορταζόντων. Μεγαλοπρεπέσταται δὲ ἦσαν αἱ ἐκκλησιαστικαὶ πομπαὶ καὶ μάλιστα, τὴν μεγάλην ἑορτὴν τοῦ Καλλιμάρτυρος, «ἡ σεμνὴ καθ' ὅλην τὴν νύκτα φωταγωγία», ἡ ἐπιβάλλουσα τελετὴ καὶ λιτανεὶα μετὰ τὴν θαυμαστὴν μελωδίαν ἡδυνώνων ψαλτῶν, μετὰ τὰ φῶτα τῶν λαμπάδων καὶ τοὺς ἤχους τῶν σαλ-

πίγγων καὶ τῶν ἄλλων μουσικῶν ὀργάνων, μὲ τὸν ἀρχιεπίσκοπον, τὸν αὐτοκράτορα, τὴν βασιλικὴν αὐλὴν, τοὺς ἄρχοντας, οἵτινες ἐφόρουσαν ἀπαστραπτούσας στολὰς καὶ ἐπέβαινον ἐπὶ λαμπροτάτων ἵππων.

Ὑπερήφανος ἦτο ἡ Θεσσαλονίκη διὰ τοὺς λογίους αὐτῆς, διὰ τὰ ὀνομαστά σχολεῖα, εἰς τὰ ὁποῖα ἐφοίτων σπουδασταὶ ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τῆς οἰκουμένης. Ρήτορες, φιλόσοφοι, γραμματικοί, καλλιτέχναι συνέρρεον εἰς τὴν πόλιν. Μαθήματα παντοῖα, λόγοι, διαλέξεις τῶν καθηγητῶν ἐδίδοντο εἰς μεγάλας αἰθούσας, αἵτινες ἐλέγοντο στοαί, θέατρα, μουσεῖα. Εἰς ἀνωτέρας σχολὰς εἰδικοί καθηγηταὶ ἐδίδασκον τὴν φιλοσοφίαν, τὴν ρητορικὴν, τὰ μαθηματικά, τὴν νομικὴν. Σοβαραὶ συζητήσεις, ἔρυναι θεολογικαὶ καὶ φιλοσοφικαὶ συχνὰ ἐγίνοντο, καὶ μάλιστα δημοσίᾳ, μετὰ τῶν Θεσσαλονικέων διδασκάλων καὶ ἄλλων λογίων, οἵτινες ἤρχοντο ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἐφάμιλλος τῆς Βασιλευούσης κατὰ τὴν λαμπρότητα τοῦ κοινωνικοῦ βίου, ὑπερέβαλλε πᾶσαν ἄλλην πόλιν κατὰ τὴν σοφίαν καὶ ἀνεδείχθη ἡ Θεσσαλονίκη αἰ Ἀθῆναι τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Ἡ κοινωνία ἐκείνη τῆς Θεσσαλονίκης εἶχε μὲν ὁρμῶσιν ὑπερτέραν, ἐξηυγενισμένα τὰ ἦθη καὶ λεπτὸν τὸ αἶσθημα. Ἐκ τῆς εὐλαβείας, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς ἀγάπης πρὸς τὸ καλὸν καὶ τὴν τέχνην, ἐστόλισαν καθ' ὅλους τοὺς αἰῶνας οἱ Θεσσαλονικεῖς τὴν πόλιν των μὲ τὰ θαυμάσια ἐκεῖνα μνημεῖα τέχνης, ὁποῖα εἶναι οἱ μεγαλοπρεπεῖς ναοί, μὲ μοναστήρια πολυάριθμα, μὲ ἄλλα καλλιπρεπῆ καὶ μεγάλα οἰκοδομήματα. Καὶ τὸ αἶσθημα τῆς ἀλληλοβοηθείας ἦτο τόσον ἀνεπτυγμένον, ὥστε ἡ πόλις εἶχεν ἀνεγείρει διάφορα ἀγαθοεργὰ ἰδρύματα, βρεφοκομεῖα, ὀρφανοτροφεῖα, ξενοδοχεῖα διὰ τοὺς ἀσθενεῖς, τοὺς ξένους, τοὺς ταξιδιώτας. Τάξις καὶ εὐνομία ἐπεκράτει εἰς τὴν πόλιν.

Τὴν εἰς τὰ ἦθη καὶ τὴν μὲν ὁρμῶσιν ὑπεροχὴν τῆς κοινωνίας ἐκείνης διάφοροι περιστάσεις ἠνύνησαν. Ἡ εὐκολία καὶ ἡ εὐμάρεια τοῦ βίου· ἡ ἀπὸ παλαιοῦ καὶ ἐπὶ μακρὸν διαμονὴ εἰς τὴν πόλιν Αὐτοκρατόρων καὶ τῆς βασιλικῆς αὐλῆς, ὡς καὶ ἡ συρροὴ ἀπὸ πᾶσαν χώραν ξένων, οἵτινες ἤρχοντο ἄλλοι δι' ἐμπορίαν, ἄλλοι διὰ νὰ προσκυνήσουν εἰς τὴν ἀγίαν σορὸν τοῦ Μεγαλομάρτυρος, εἰς τὴν ὁποίαν καὶ Αὐτοκράτορες προσέτρεχον. Ἡ γειτνίασις τόπου ἱερωτάτου, τοῦ Ἀγίου Ὁρους, βεβαίως συνέτεινεν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν βίου φιλοθρησκου, λογίου καὶ φιλοτέχνου, ἰδιαιτέρως δὲ τὸ βαθὺ ἐκεῖνο κατανα-

κτικόν αἶσθημα ἀπεράντου εὐλαβείας πρὸς τὸν Ἅγιον Δημήτριον, αἶσθημα, τὸ ὁποῖον ὑπῆρξεν αὐτὸ τὸ θεμέλιον τοῦ ὅλου κοινωνικοῦ βίου τῆς πόλεως.

Εἰς τὴν μεγάλην πόλιν, εἰς τὴν ὁποίαν ἡνθίζον ὅλα τὰ ἄνθη πολιτισμοῦ ὑπερμέτρου, ἐν μέσῳ τῆς μεγαλοπρεπειᾶς τῶν μνημείων τῆς τέχνης, τῆς λάμπσεως ἐκείνης τῶν λογίων καὶ τῶν φιλολογικῶν συζητήσεων, ἐν μέσῳ « τοῦ κήπου ἐκείνου τῶν Μουσῶν καὶ τῶν Χαρίτων », ἐν μέσῳ τῶν ποικίλων πανηγύρεων καὶ τῶν καταναυκτικῶν ἐκκλησιαστικῶν τελετῶν, διήρχετο ὁ βίος ἐν εὐδαιμονίᾳ, λέγουσιν οἱ παλαιοί, καὶ παρῆχεν « ἀνεκλάλητον εὐφροσύνην καὶ πνευματικὴν χαρὰν ». Ἡ πόλις εἶλκεν εἰς ἑαυτὴν ὡς μαγνήτης τοὺς ἀνθρώπους ἅπαντας καὶ τοὺς ἔκαμνε νὰ λησμονοῦν τὴν πατρίδα των, « ἐκοίμιζε τὰς λύπας », ἦτο « κοινὴ παρηγορία », ἦτο μὲ τὰ ἀγαθὰ τῆς « παράδεισος εὐδαιμονίας ».

Καὶ μάλιστα κατὰ τοὺς χρόνους, κατὰ τοὺς ὁποίους ἡ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία καταρρεῖ καὶ ἡ Βασιλεύουσα πίπτει, ἡ Θεσσαλονίκη ἐξυψώνεται καὶ φαίνεται ὡς νὰ φωτίζεται ἀπὸ ὅλην τὴν λάμψιν τοῦ δύνοντος Μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ, καὶ ὡς νὰ προσπαθῇ νὰ περισυγκεντρώσῃ τὰς ἀναγεννωμένας δυνάμεις ἐνὸς νέου Ἑλληνισμοῦ καὶ νὰ ἀναδειχθῇ πρωτεύουσα ἐνὸς νέου Ἑλληνικοῦ κράτους.

Τὸ ἀειθαλὲς πνεῦμα, τὸ αἰωνίως δροσερὸν πνεῦμα τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, πνέει καὶ πάλιν ζωογόνον, καὶ δίδει δυνάμεις εἰς τὸν ἐκπνέοντα μεσαιωνικὸν καὶ παρασκευάζει τὴν γένεσιν τοῦ νεωτέρου Ἑλληνισμοῦ. Ἡ νέα ζωὴ αὕτη γεννᾶται ἀπὸ τὴν μελέτην τῶν ἀθανάτων ἀρχαίων συγγραφέων καὶ τοῦ ἀνεφίκτου εἰς τὴν τελειότητα ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ κόσμου.

« Ἡ Βυζαντινὴ Θεσσαλονίκη »

Ἀδαμάντιος Ἀδαμαντίου

11. ΤΑ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Ὡς πρὸς τὸ ποσὸν τῶν εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον εἰσερχομένων φόρων ἤμποροῦμεν θαρροῦντως νὰ εἴπωμεν ὅτι ὀλίγα ἐπὶ γῆς κράτη ἐπέτυχον τοσοῦτον θαυμασία ἀποτελέσματα, ὅσον τὸ ἡμέτερον μεσαιωνικόν. Ἀχρι τοῦδε δὲν ἐκρίναμεν περὶ τούτου ἑμὴ ἕκ τινων μερικῶν πληροφοριῶν, οἷον τῶν εἰσπράξεων τῆς Κωνσταντινουπόλεως,

τῶν ἀποταμιευμάτων διαφόρων βασιλείων καὶ ἄλλων τοιούτων εἰδήσεων· ἀλλ' ἤδη θέλομεν φέρεי τεκμήριόν τι περὶ τῆς ὅλης ἐτήσιας τοῦ Κράτους εἰσπράξεως.

Ὅτε κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς 13ης ἑκατονταετηρίδος οἱ δυτικοὶ ἐκυρίευσαν τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἐρρήθη ὑπ' αὐτῶν ὅτι ὁ Βαλδουῖνος, ὁ προχειρισθεὶς αὐτοκράτωρ τῆς Ἀνατολῆς, εἶχεν ἡμερησίαν πρόσοδον 30.000 χρυσῶν. Ὁ Χόπφ*, ὑπολαμβάνων τὸ ποσὸν τοῦτο ὡς ἀνακτομισθίαν, νομίζει τὸ πρᾶγμα ὅλως ἀπίθανον· ἀλλ' εἶναι πειρόδηλον ὅτι δὲν προέκειτο περὶ ἀνακτομισθίας, διότι 30.000 χρυσᾶ καθ' ἡμέραν φέρουσιν 160 περίπου ἑκατομύρια δρ. κατ' ἔτος. Μὴ προκειμένου δὲ περὶ ἀνακτομισθίας, τὸ πιθανώτερον εἶναι ὅτι ὁ λόγος ἦτο περὶ τῶν ἐτήσιων προσόδων τοῦ βασιλέως Βαλδουίνου· πάλιν δὲ ὅχι βεβαίως περὶ τῶν προσόδων, ὅσας πραγματικῶς εἰσέπραττον ὁ τε Βαλδουῖνος καὶ οἱ διάδοχοι αὐτοῦ, διότι διὰ τὴν ἀλλόκοτον ἀνεπιτηδεϊότητα, ἣν ἔδειξαν πάντες οὗτοι, αἱ δημόσιαι αὐτῶν εἰσπράξεις περιωρίσθησαν ἀμέσως εἰς ἐλάχιστα ποσά, καὶ μετ' οὐ πολὺ ἡλαττώθησαν τοσοῦτον, ὥστε οἱ διάδοχοι ἐκεῖνοι τῶν Ἰουστινιανῶν, τῶν Βασιλείων καὶ τῶν Κομνηνῶν κατήντησαν νὰ στερηθῶσι καὶ αὐτοῦ τοῦ ἐπιουσίου ἄρτου.

Ἡ εἶδησις λοιπὸν ἐκείνη δὲν ἡνίττετο βεβαίως εἰμὴ τὰ ὑπὸ τῶν ἡμετέρων ἄλλοτε εἰσπραττόμενα ἀπὸ τῶν χωρῶν, ὅσαι ἤδη καθυπεβλήθησαν εἰς τὴν τοῦ Βαλδουίνου κυριαρχίαν, ταύτας δὲ τὰς εἰσπράξεις ἡδύναντο οἱ δυτικοὶ κάλλιστα νὰ γνωρίσωσιν ἐκ τῶν λογιστικῶν βιβλίων τοῦ γενικοῦ λογοθέτου, τὰ ὅποια εὔρον, γενόμενοι κύριοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ φυσικῶς τῷ λόγῳ συνεβουλευθήσαν πρὸς ὁδηγίαν αὐτῶν. Ἀλλ' ἅμα παραδεχθῶμεν τὴν ἐρμηνείαν ταύτην, καὶ ἐν ἐλλείψει πάσης ἄλλης νύξεως ἐπὶ τοῦ σπουδαίου τούτου ἀντικειμένου ἀνάγκη νὰ παραδεχθῶμεν αὐτήν, δυνάμεθα μέχρι τινὸς νὰ προσδιορίσωμεν τὸ ὅλον ποσὸν τῆς εἰσπράξεως τοῦ κράτους. Εἴπομεν ὅτι 30.000 χρυσᾶ καθ' ἡμέραν φέρουσι 160 ἑκατομύρια περίπου δραχμῶν κατ' ἔτος· ἀλλ' εἰς τὸν Βαλδουῖνον δὲν ἀπεδόθη εἰμὴ τὸ τέταρτον τῶν εἰσπράξεων τοῦ κράτους· ἄρα τὸ ὅλον ποσὸν τῶν εἰσπράξεων τοῦ κράτους τούτου δύναται νὰ ὑπολογισθῇ κατὰ προσεγγισμὸν εἰς 640.000.000 περίπου δραχμῶν.

Τὸ ποσὸν τοῦτο φαίνεται τῇ ἀληθείᾳ, ἐκ πρώτης ὄψεως, ὑπέρογκον, μάλιστα ἐὰν ἀναλογισθῶμεν τὴν πολὺ μείζονα σχετικὴν τοῦ νο-

μίσματος άξίαν κατά τούς χρόνους εκείνους, ώς έκ τής όποίας τά 640 έκείνα έκατομμύρια ήθελον έχει σήμερον άξίαν ίσην πρός 3.000. Τοιούτους έτησίους πόρους δέν έχουσιν ούτε ή 'Αγγλία, ούτε ή Γαλλία, ούτε ή Βόρειος 'Αμερική έν αύτοίς τοίς καθ' ήμās χρόνοις, ότε τοσοούτον έπολλαπλασιάσθη ή κοινή εύπορία και τοσοούτον έτελειώθη ή οίκονομική διαχείρισις. Πλήν τούτου ή πληροφορία, έπί τή βάσει τής όποίας ώρίσαμεν τό ποσόν έκείνο, άνήκει εις τήν άρχήν τής 13ης έκατονταετηρίδος. 'Αλλά κατά τούς χρόνους τούτους τό κράτος δέν ειχε, πολλοϋ γε δεϊ, τήν έκτασιν τής 9ης και τής 10ης έκατονταετηρίδος. Τό πλείστον τής Μικράς 'Ασίας ειχε καταληφθή ύπό τών Μωαμεθανών, ή κάτω 'Ιταλία ειχε κυριευθή ύπό τών Νορμανών, αί σταυροφορίαί ειχον έπαγάγει μεγάλας συμφοράς, αίτινες δέν ήδύναντο ειμή νά έπενεργήσωσιν εις τήν έλάττωσιν τών δημοσίων προσόδων, και, τό σπουδαιότερον έπί τοϋ προκειμένου, αί έν Κωνσταντινουπόλει και άλλαχού ίδρυθεΐσαι άποικίαί τών 'Ενετών, τών Γενουαίων και τών Πισατών έλαβον τοσαύτα προνόμια άσυδοσίας ή έλαττώσεως φόρων, ώστε και ώς έκ τούτου περιωρίσθησαν άναγκαιώς αί δημόσιαί τοϋ κράτους εισπράξεις και μάλιστα αί τελωνειακαί. 'Εάν λοιπόν ήθέλομεν παραδεχθῆ ότι έν τή 12η έκατονταετηρίδι, ότε τοσαύται έπήλθον άφορμαί μειώσεως εισπράξεων, αύται συνεποσοϋντο εις 600 και έπέκεινα έκατομμύρια δραχμών τοϋ τότε νομίσματος, πρέπει νά ύποθέσωμεν, ότι τά έν τή 9η και τή 10η εισοδήματα ήσαν άσυγκρίτως πλειότερα, ές οϋ όμως καθίσταται όλως άκατάληπτον τό οίκονομικόν τοϋτο φαινόμενον.

Τό μάλλον πιθανόν είναι ότι οί Φράγκοι περι τήν έκτίμησιν τών εισοδημάτων συνεβουλεύθησαν τά λογιστικά βιβλία οϋχι τών τελευταίων χρόνων αλλά τών άρχαιοτέρων. Τοϋτο δε είναι τόσω μάλλον πιθανόν, όσω οί κατακτηταί έκείνοι, ήξιουν νά άνακτήσωσιν όλην τήν Μικράν 'Ασίαν και όλην τήν Συρίαν. 'Αλλά και τούτου τεθέντος, ότι δηλαδή τό ποσόν τών 640 έκατομμυρίων ήτο τό έτήσιον εισόδημα τοϋ κράτους έν τή άκμή τής 9ης και τής 10ης έκατονταετηρίδος, πάλιν μένει δυσκατανόητον έκ πρώτης όψεως πώς τό κράτος τοϋτο ήδύνατο νά έχη όποτεδήποτε πόρους πλείονας τών πόρων, όσους έχουσιν οί ήγείται τοϋ καθ' ήμās πολιτισμοϋ.

'Εν τούτοις, πᾶσαι αί μερικαί πληροφορίαί, τās όποίας έχομεν περι τών πόρων τοϋ ανατολικοϋ κράτους, επιτρέπουσι κατά τό μάλλον

ἢ ἦττον τὴν παραδοχὴν τοῦ ὀλικοῦ ἐκείνου ποσοῦ, ὅσον ὑπέρογκον καὶ ἂν φαίνεται. Ἐλάβομεν ἤδη ἀφορμὴν νὰ ἀναφέρωμεν τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἰουδαίου Βενιαμὶν Τουδέλα* περὶ τῶν εἰσοδημάτων, τὰ ὅποια παρῆχεν εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον μόνῃ ἡ Κωνσταντινουπόλις ἐν τῇ 12ῃ ἑκατονταετηρίδι. Ὁ Βενιαμὶν Τουδέλας, ὅστις ἐπεσκέφθη τὸ ἀνατολικὸν κράτος ἐπὶ τοῦ βασιλέως Μανουὴλ Κομνηνοῦ, ἀποθαυμάσας ἰδίως τὴν πολυτέλειαν καὶ μεγαλοπρέπειαν τῆς Βασιλευούσης, βεβαίῳ ὅτι, καθ' ἃς ἔλαβε πληροφορίας, ἡ πόλις αὕτη ἐπλήρωνε καθ' ἑκάστην εἰς τὸν βασιλέα 20.000 χρυσῶν, εἰσπραττομένων ἀπὸ τῶν ἐργαστηρίων, τῶν καπηλείων, τῶν ἀγορῶν καὶ τῶν πολυαρίθμων ἐμπόρων, ὅσοι συνέρρεον εἰς αὐτὴν διὰ ξηρᾶς καὶ διὰ θαλάσσης, ἐκ Βαγδατίου, Μεσσοποταμίας, Μηδίας, Περσίας, Αἰγύπτου, Παλαιστίνης, Ρωσίας, Οὐγγαρίας, τῆς χώρας τῶν Πετсенέγων, Ἰταλίας καὶ Ἰσπανίας· 20.000 χρυσᾶ καθ' ἡμέραν φέρουσιν 106 περίπου ἑκατομμύρια δραχμῶν κατ' ἔτος. Δὲν εἶναι λοιπὸν ἀδύνατον, ἀφοῦ μόνῃ ἡ πρωτεύουσα ἔδιδε τόσα, νὰ δίδῃ τὸ λοιπὸν ὅλον κράτος ἄλλα 500.000.000 μάλιστα ἐν τῇ 10ῃ ἑκατονταετηρίδι.

Ἡ Κωνσταντινουπόλις ἦτο μὲν ἡ πλουσιωτέρα καὶ ἐμπορικωτέρα τοῦ κράτους πόλις ἄλλ' οὐχὶ καὶ ἡ μόνῃ πλουσία καὶ ἐμπορικὴ. Ἐκ τοῦ ἐπισήμου καταλόγου τῶν πόλεων, εἰς τὰς ὁποίας οἱ Κομνηνοὶ ἐπέτρεψαν βραδύτερον εἰς τοὺς Ἑνετοὺς νὰ ἰδρῦσωσιν ἀποικίας ἐμπορικὰς, συνάγεται ὅτι παρεκτὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπῆρχον τότε ἐν τῷ κράτει αἱ ἀκόλουθοι ἀξιόλογοι ἐμπορικαὶ πόλεις. Ἐν Ἀσίᾳ μὲν Λαοδίκεια, Ἀντιόχεια, Μάμιστρα, Ἀδανα, Ταρσός, Ἀττάλεια, Στρόβιλος, Χίος, Θεολόγος, Φώκαια. Ἐν τῇ Εὐρώπῃ δὲ Δυρράχιον, Αὐλὼν, Κέρκυρα, Βόνιτσα, Μεθώνη, Κορώνη, Ναύπλιον, Κόρινθος, Θῆβαι, Ἀθῆναι, Εὐβοία, Δημητριάς, Θεσσαλονίκη, Χρυσόπολις, Περιθεώριον, Ἀβυδὸς, Ραιδεστός, Ἀδριανούπολις, Ἄπρος, Ἡράκλεια καὶ Σηλυβρία. Καὶ σημειωτέον ὅτι ἐνταῦθα δὲν ἀναφέρονται εἰμὴ τὰ ἐμπορεῖα, εἰς τὰ ὅποια οἱ Ἑνετοὶ ἵδρυσαν ἀποικίας ἐμπορικὰς. Ἀλλ' εἶναι γνωστὸν ὅτι ὑπῆρχον ἐν τῷ κράτει καὶ ἄλλαι πολλαὶ καὶ ἀξιόλογοι ἐμπορικαὶ πόλεις ἰδίως εἰς τὰ παράλια τοῦ Εὐξείνου πόντου, ἐν Κύπρῳ καὶ ἐν Κρήτῃ.

Ἐκ τῶν πόλεων τούτων καὶ νήσων ἡ μὲν Κέρκυρα κατέβαλλεν ἐν τῇ 12ῃ ἑκατονταετηρίδι κατ' ἔτος εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον 1.650.000 περίπου δραχμῶν, ἥτοι περὶ τὰ 9 περίπου ἑκατομμύρια τοῦ σημερινοῦ

νομίσματος· πλειότερα δηλαδή τῶν ὅσα εἰσπράττει τὸ βασιλεῖον τῆς Ἑλλάδος νῦν ἀπὸ ὅλης τῆς Ἑπτανήσου. Αἱ Ἀθηναὶ καὶ αἱ Θήβαι ἦσαν πόλεις τοσούτῳ πλούσιαι, ὥστε μετ' ὀλίγον οἱ δοῦκες τῶν Ἀθηνῶν, τῶν ὁποίων τὸ κρατίδιον δὲν περιελάμβανεν εἰμὴ μόνον τὴν Ἀττικὴν καὶ τὴν Βοιωτίαν, ἡδυνήθησαν νὰ συντηρῶσι μίαν τῶν πολυτελεστέρων καὶ μεγαλοπρεπεστέρων αὐλῶν τῆς τότε Εὐρώπης. Οὐδὲν ἤττον δὲ λαμπροὶ ὑπῆρξαν καὶ οἱ πρίγκιπες τοῦ Μορέως, χάρις εἰς τὴν ἐμπορίαν καὶ εὐπορίαν τοῦ Ναυπλίου, τῆς Κορίνθου, τῶν Πατρῶν, τῆς Κορώνης, τῆς Μεθώνης, τῆς Λακεδαίμονος καὶ ἄλλων πολλῶν τῆς χερσονήσου πόλεων. Ἐλάχιστον περὶ τὴν Νίκαιαν τμῆμα τῆς Μικρᾶς Ἀσίας οὐ μόνον ἀπετέλεσεν ἐν τῶν ἰσχυροτάτων τῆς Ἀνατολῆς κρατῶν ὑπὸ τὸν Λάσκαριν καὶ τὸν Βατάτην, ἀλλὰ καὶ κατῴρθωσε μετ' οὐ πολὺ νὰ ἀνακτήσῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἡ Κρήτη, ἡ Κύπρος, ἡ Χίος, ἡ Ρόδος, ἡ Λέσβος, ἡ Νάξος ἀπετέλεσαν ἡγεμονίας φραγκικὰς κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἤττον αὐτοτελεῖς, ἀπάσας δὲ φημιζομένας ἐπὶ τε τῷ πλούτῳ αὐτῶν καὶ τῇ δυνάμει. Ἐν Ἡπείρῳ, Θεσσαλίᾳ, Ἀκαρνανίᾳ καὶ Αἰτωλίᾳ ὁ Μιχαὴλ Ἀγγελος Κομνηνός, ὁ δεσπότης Ἑλλάδος καλούμενος, ἱδρυσεν κράτος, τὸ ὁποῖον κατῴρθωσε νὰ ἀντισταθμίσῃ ἐπὶ μακρὸν χρόνον πᾶσαν τὴν δύναμιν τῆς ἐν τῇ Ἀνατολῇ φραγκοκρατίας.

Τί λοιπὸν παράδοξον, ἂν πᾶσαι αὗται αἱ χῶραι ἡνωμέναι ὁμοῦ ὑπὸ τὸ σκῆπτρον τῶν βασιλέων τοῦ Βυζαντίου κατῴρθουν νὰ παρέχωσιν εἰς τὸν γενικὸν αὐτοῦ λογοθέτην τὸ προσημειωθὲν μέγα ἐτήσιον εἰσόδημα; Καὶ ἔπειτα πῶς ἄλλως θέλουσιν ἐξηγηθῇ τὰ ὑπέρογκα περισσεύματα, τὰ ὁποῖα τινὲς τῶν βασιλέων τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους ἡδυνήθησαν νὰ ἀποταμιέωσιν κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, ἀφοῦ ἐπῆρκεσαν εἰς ὅλα τὰ ἔξοδα τῆς ἐσωτερικῆς διοικήσεως, τῶν ἐξωτερικῶν πολέμων καὶ πολλῶν καὶ πολυτελεστάτων οἰκοδομῶν; Ὁ Θεόφιλος καὶ ἡ σύζυγος αὐτοῦ Θεοδώρα ἀπεθησαύρισαν 1090 κεντηνάρια* χρυσοῦ καὶ 3000 ἀργύρου, ἥτοι περὶ τὰ 140 ἑκατομμύρια δραχμῶν τοῦ τότε νομίσματος, αἵτινες ἰσοδυναμοῦσι σήμερον πρὸς 700.000.000 καὶ ἐπέκεινα. Ὁ δὲ Βασίλειος ὁ Βουλγαροκτόνος 250.000.000 δραχμῶν, ἰσοδυναμοῦντα σήμερον πρὸς 1.250.000.000 καὶ ἐπέκεινα. Περὶ τῶν ἀποταμιευμάτων τούτων δυσκόλως δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἀμφιβολία τις, διότι μαρτυροῦνται ὑπὸ πολλῶν συγχρόνων συγγραφέων· τούτου δὲ τεθέντος, δὲν ἤθελεν εἶναι δυνατόν νὰ

ἐννοήσωμεν πῶς ἐγίνοντο τοιαῦται οἰκονομίαι, ἐὰν συγχρόνως δὲν παρεδεχόμεθα ὅτι αἱ ἐτήσιαι εἰσπράξεις ἦσαν τοσαῦται, ὁποίαις ἀνωτέρω ὑπελογίσαμεν αὐτάς.

Ἄλλὰ καὶ ἄλλα τινὰ γεγονότα συντελοῦσιν εἰς τὸ νὰ ἐξηγήσωσι τὸ ὑπέρογκον ἐκεῖνο ποσὸν τῶν ἐτησίων εἰσπράξεων. Τὸ ἀνατολικὸν κράτος, μάλιστα μέχρι τῆς 11ης ἑκατονταετηρίδος, εἶχε λόγῳ βιομηχανίας καὶ ἐμπορίας ὡς πρὸς τὴν λοιπὴν Εὐρώπην καὶ μέγα μέρος τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Ἀφρικῆς, οὐχὶ ὅπως ἔχουσι σήμερον πρὸς τὸν ἐπίλοιπον κόσμον ἡ Ἀγγλία, ἡ ἢ Γαλλία, ἡ ἢ Γερμανία, ἡ ἢ Βόρειος Ἀμερική, κατ' ἰδίαν ἐκάστη λαμβανομένη, ἀλλ' ὅπως ἔχουσι συνάμα λαμβανόμεναι πᾶσαι ὁμοῦ αἱ βιομηχανικώταται αὗται καὶ ἐμπορικώταται τῶν σημερινῶν τῆς γῆς χωρῶν.

Τῷ ὄντι τότε ἐν μόνῳ τῷ ἀνατολικῷ κράτει κατεσκευάζοντο τὰ πλεῖστα τῶν ἀντικειμένων τοῦ πολυτελοῦς ἢ καὶ ἀπλῶς ἀνέτου βίου, ὅσων εἶχεν ὁ κόσμος χρεῖαν, καὶ πολλὰ ἐκ τῶν πρώτων ὑλῶν, ὅσαι ἦσαν ἀναγκαῖαι πρὸς κατασκευὴν τῶν ἀντικειμένων ἐκείνων, ἐνταῦθα μόνον ἐκαλλιεργοῦντο ἢ παρήγοντο. Ὁ ἀναγνώστης ἐνθυμεῖται βεβαίως τὰ πορφυρᾶ, τὰ μεταξωτά, τὰ λινᾶ, τὰ βαμβακερά, τὰ μάλινα παντὸς εἶδους ὑφάσματα, τῶν ὁποίων τοσούτῳ λαμπρᾷ δείγματα εἶδομεν ἐν τῇ 9ῃ ἑκατονταετηρίδι στελλόμενα ἐκ τῆς ἐνταῦθα Ἑλλάδος εἰς Κωνσταντινούπολιν ὑπὸ τῆς ἐκ Πατρῶν πλουσίας χήρας Δανιηλίδος, καὶ τὰ ὁποῖα ἐν τούτοις δὲν κατεσκευάζοντο ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι μόνον ἀλλὰ καὶ πολλαχοῦ τοῦ κράτους. Πλὴν τούτων ἐν αὐτῷ ἐτεχνουργοῦντο τὰ χρυσᾶ, τὰ ἀργυρᾶ, τὰ χάλκινα, τὰ πηλῖνα, τὰ ξύλινα, τὰ ἐκ πολυτίμων λίθων, οἷον ἐξ ὄνυχος, ἐξ ἀλαβάστρου, ἐκ κρυστάλλου, ἔτι δὲ ἐξ ὑέλου καὶ πάσης ἄλλης ὕλης παντοειδῆ σκεύη, τὰ ὁποῖα ἐκόσμουσαν τὰς οἰκίας τῶν μεγιστάνων καὶ τὰς ἐκκλησίας, ἡ ἐχρησίμευον εἰς τὰς κοινωτέρας χρεῖας τῶν εὐπορούντων ὁπωσοῦν ἀνθρώπων πρὸς βορρᾶν, πρὸς ἀνατολὰς, πρὸς μεσημβρίαν καὶ μάλιστα πρὸς δυσμὰς τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους, ἐν τῇ μέσῃ καὶ ἐν τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ.

Ταῦτα δὲ πάντα, ἡ τοῦλάχιστον τὰ πλεῖστα τούτων, πολλαχοῦ τῆς τότε γνωστῆς οἰκουμένης ἐντεῦθεν ἀποστελλόμενα, προεκάλουν φυσικῶς τῷ λόγῳ τὴν ἐν τῷ κράτει συρροὴν χρηματικῶν κεφαλαίων ἀνυπολογίστων, ὡς ἐκ τῶν ὁποίων αἱ δημόσιαι καὶ ἰδιωτικαὶ αὐτοῦ πρόσοδοι ἀνεβιβάζοντο εἰς ποσὰ δυνάμενα μὲν σήμερον νὰ φαίνωνται

μυθώδη ἀλλὰ μὴ ὄντα ἀνεξήγητα, ὅταν ἀναλογισθῶμεν τὴν κατ' ἐκείνον τὸν χρόνον ὅλως ἐξαιρετικὴν ἐν τῷ κόσμῳ θέσιν τοῦ κράτους τούτου.

«Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους», τ. Δ'

Κωνσταντῖνος Παπαρηγόπουλος

12. ΒΙΟΣ ΚΑΙ ΓΛΩΣΣΑ

Οἱ Βυζαντινοὶ πρόγονοι ἡμῶν συχνὰ ἀνὰ τὰς ρύμας καὶ τὰς πλατείας διεσκέδαζον, παρακολουθοῦντες τὸ θέαμα τῆς διαπομπεύσεως. Οἱ κλέπται, οἱ δειλοὶ, οἱ μέθυσοι, οἱ ἀντάρται, ἐξέχοντα πολυλάκεις πρόσωπα, πατριάρχαι καὶ βασιλεῖς, ὑφίσταντο τότε τὴν ἀτιμωτικὴν περιαγωγὴν. Πόσον συνήθης κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους ἦτο ἡ διαπόμπευσις δεικνύει πλῆθος νεοελληνικῶν φράσεων, αἱ ὁποῖαι νοοῦνται, μόνον ὅταν λάβῃ τις ὑπ' ὄψιν τί ἐγένετο τότε, προκειμένου νὰ διαπομπευθῇ τις.

Ὁ μέλλων λοιπὸν νὰ ὑποστῇ τὴν διαπόμπευσιν, ἐν πρώτοις ἐκουρεύετο. Σήμερον ἡ κουρὰ τῆς κόμης δὲν ἔχει τι τὸ προσβλητικόν, τότε ὅμως, ὅτε οἱ πολῖται, πλὴν τῶν μοναχῶν καὶ τοῦ κλήρου, ἔφερον μακρὰν κόμην, τὸ νὰ ἐμφανισθῇ τις κουρευμένος ἦτο μεγάλη προσβολή. Πλὴν τῶν πενθούντων, μόνον οἱ ὑποπεσόντες εἰς ἀπάπτωμα καὶ καταδικασθέντες ἐκουρεύοντο· συχνὰ εἰς τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους ἀπαντᾷ ἡ φράσις: «(ὁ δεῖνα) τυπτόμενος καὶ κουρευόμενος, ἐξοριζέσθω».

Ταῦτα λαμβάνων τις ὑπ' ὄψιν, θὰ νοήσῃ τὰς σημερινὰς φράσεις: ἄντε νὰ κουρεύεσαι ἢ κουρέματά σου, ἦτοι τόσον φαῦλος εἶσαι, ὥστε ἀξίζεις νὰ κουρευθῇς.

Οἱ διαπομπεύοντες, ἵνα προκαλέσωσι τὸν γέλωτα τῶν θεατῶν, ἤλειπον τὸ πρόσωπον τοῦ διαπομπευησομένου δι' ἀσβόλης, ἦτοι καπνιάς, ἢ ἐπίχρισις δ' αὕτη ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὰς σημερινὰς φράσεις: ἀποσβολώθηκα ἢ: ἔμεινα ἀποσβόλωμένος, αἵτινες σημαίνουν: ἡσχύνθην τόσον, ὅσον ὁ δι' ἀσβόλης χρισθεὶς καὶ μέλλων νὰ διαπομπευθῇ. Τὸ ρῆμα δηλαδὴ εἶναι ἀντίστοιχον πρὸς τὸ ἀρχαῖον προπηλακίζω*.

Ἡ ἀσβόλη τότε ἐλέγετο καὶ μ ο υ τ ζ α (= μουντὸν χρῶμα), ἐν-
τεῦθεν δ' ἔλαβον τὴν ἀρχὴν των τό τε σημερινὸν ρῆμα μ ο υ τ ζ ὶ ω ν
ἢ μ ο υ τ ζ ο υ ρ ὶ ω ν, ὡς καὶ αἱ φράσεις: ἔφυγα μ ο υ τ ζ ὶ ω-
μ ἔ ν ο ς, ἦτοι κατησχυμμένος, κοίταξε νὰ μὴ μὲ μ ο υ τ ζ ο υ-
ρ ὶ σ η ς, ἦτοι νὰ μὴ μὲ προσβάλῃς, ἔ ν ν ο ι ᾶ σ ο υ κ ι ἐ γ ὼ σ ἔ
β ᾶ φ ω, θὰ σὲ τιμωρήσω δηλαδή. Ἐπειδὴ δέ, ἵνα διὰ μούτζης
ἀλείψωσι τὸ πρόσωπον τοῦ περιανομένου, ἤπλωνον ἐπὶ τῆς αἰθά-
λης τὴν παλάμην τῆς χειρὸς διαστέλλοντες τοὺς δακτύλους, διὰ τοῦτο
τὸ ὑβριστικὸν σχῆμα, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖται ἐκ τῆς τοιαύτης τῆς
ἄκρας χειρὸς διαθέσεως, ἐκλήθη μ ο υ τ ζ α καὶ τὸ ρῆμα μ ο υ τ ζ ὶ-
ω ν.

Ὁ ἐξετασθεὶς καὶ ἀθῶος ἀποδειχθεὶς ἐννοεῖται ὅτι παρουσιάζετο
εἰς τὴν κοινωνίαν μὲ λευκὸν πρόσωπον, ὡς ἀντιστρόφως ὁ ἔνοχος
καὶ μέλλων νὰ περιαχθῇ μαυροπρόσωπος. Δι' αὐτὸ λέγομεν σήμερον:
β γ ἦ κε ἄ σ π ρ ο π ρ ὶ σ ω π ο ς.

*
* *

Κατὰ τοὺς πολέμους, οἵτινες ἐγίνοντο κατὰ τὴν Βυζαντινὴν ἐπο-
χὴν, συχνὰ οἱ αἰχμαλωτιζόμενοι ἀπήγοντο εἰς μακρινοὺς τόπους,
ὅπου διῆγον βίον οἰκτρὸν. Μία τῶν πρώτων ἀξιώσεων τῶν ἄλλο-
πίστων ἦτο ν' ἀλλοποιστήσωσιν οἱ αἰχμαλωτισθέντες. Πολλοί,
ἐμμένοντες εἰς τὴν πίστιν τῶν πατέρων των, ἀντεῖχον εἰς τὰς βασά-
νους, εὐρίσκοντες ἐν τέλει τὸν μαρτυρικὸν θάνατον, ὑπῆρχον ὅμως
καὶ οἱ ὀλιγόπιστοι, οἵτινες, μὴ ἀντέχοντες εἰς τὰ βασανιστήρια καὶ
τοὺς δαρμούς, ἀπηρνοῦντο τὴν πίστιν των.

Ἐκ τοῦ γεγονότος τούτου ἔχει τὴν ἀρχὴν ἡ σημερινὴ παροιμιώ-
δης φράσις: τ ο ὕ ἄ λ λ α ξ α ν τ ἡ ν π ί σ τ η σ τ ὸ ξ ύ λ ο.

*
* *

Οἱ κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους λουόμενοι εἰς τὰ λουτρά, τὰ
ὅποια ἦσαν ἀτμόλουτρα, ἵνα μὴ ἀποτόμως εἰσέλθωσιν εἰς τὸν ἐσώ-
τατον καὶ λίαν θερμὸν χῶρον καὶ ἀποτόμως πάλιν, μετὰ τὴν λοῦσιν,
ἐξέλθωσι, διήρχοντο διὰ τριῶν διαμερισμάτων, κατὰ Ρωμαϊκὴν πα-
ράδοσιν, τὰ ὅποια ὁ Γαληνὸς καλεῖ ο ἴ κ ο υ ς καὶ τὰ ὅποια εἶχον
θερμανθῇ ἀνίσως. Τὸ πρῶτον μετὰ τὴν ἀπόδυσιν διαμέρισμα ἑκα-

λείτο ψυχρολούσιον ἢ κρίον, διότι ὁ ἐν αὐτῷ ἀτμοσφαιρικός ἀήρ ἦτο ψυχρός. Μετὰ μικρὰν ἐν αὐτῷ παραμονήν, προὔχωρουν οἱ μέλλοντες νὰ λουσθῶσιν εἰς τὸ δεύτερον, ὅπερ ἐκαλεῖτο χλιαροψύχριον, διὰ τὸν ἐν αὐτῷ χλιαρὸν ἀέρα, ὅπου καὶ ἠλείφοντο μὲ διαφόρους ἀλοιφὰς πρὸς τριχόπτωσιν ἢ προφύλαξιν τοῦ δέρματος καὶ ἀποφυγὴν ἐξανθημάτων, τέλος δ' εἰσήρχοντο εἰς τὸν ἐσώτατον χῶρον, τὸ θερμόν, ὅπου ἐγίνετο ἡ ἐφίδρωσις καὶ ἐντριβή.

Τώρα, ὡσάκις τις, μεταβαίνων ἵνα λουσθῇ καὶ εὕρισκόμενος εἰς τὸ κρίον, δι' οἶονδήποτε λόγον, σεισμὸν φέρ' εἰπεῖν, ἐπιδρομὴν ἐχθρῶν, δυσάρεστον εἶδησιν, δὲν προὔχωρει εἰς τὰ ἄλλα διαμερίσματα, ἀλλ' ἀπεχώρει, φυσικὰ ἢ λοῦσις τοῦ διεκόπτετο καὶ ὁ σκοπὸς δι' ὃν μετέβη εἰς τὸ λουτρὸν δὲν ἐξεπληροῦτο.

Διὰ τοῦτο σήμερον, δι' ἓνα τοῦ ὁποῖου οἱ σκοποὶ ἔμειναν ἀνεκπλήρωτοι, λέγομεν ὅτι: ἔμεινε στὰ κρία τοῦ λουτροῦ.

« Βυζαντινῶν Βίος καὶ Πολιτισμός », τ. Ε', 1952

Φαίδων Κουκουλῆς

13. Ο ΔΙΚΕΦΑΛΟΣ

Στὴν πόρτα τῆς Ἀγία - Σοφίᾳς, πού σφάλισεν
ἐνὸς Ἀγγέλου χέρι,
διπλοσφαγμένος ἔπεσ' ὁ Δικέφαλος
ἀπ' τ' ἄπιστο μαχαίρι.

Στὴν πόρτα τῆς Ἀγία - Σοφίᾳς, σπαράζοντας,
μὲ ματωμένα στήθη,
τὶς δυὸ φτεροῦγες ἄπλωσ' ὁ Δικέφαλος
καὶ πάλι ὀρθὸς ἐστήθη.

Καὶ στοίχειωσε, καὶ θέριψε, καὶ πλήθυνεν
ὁ νεκραναστημένος,
κι ἔγιν' ὁ ἓνας μύριοι Ἀῖτοὶ Δικέφαλοι
στὸ δουλωμένο Γένος,

καὶ πέταξε στὰ πέρατα καὶ φώλιασεν
 ὅπου σκεπὴ τὸν κρύβει:
 Σὲ μοναστήρι, σ' ἐκκλησιά, καὶ σ' ἄρχοντα
 καὶ σὲ φτωχοῦ καλύβι.

Στὴν πλάκα τοῦ μοναστηριοῦ τὸν σκάλισε
 καλόγερος τεχνίτης,
 ἢ καλομένα φυλαχτὸ τὸν φόρεσε
 στ' ἀνήμπορο παιδί της,

στὸν ἀργαλειό της καθιστῇ μερόνυχτα
 τὸν ὕφαν' ἡ βοσκούλα,
 περήφανος ὁ ἄρχοντας τὸν ἔδεσε
 στὸ δαχτυλίδι βούλα,

κρεμάστηκε ἀπ' τὰ νύχια του τ' ἀκοίμητο
 τῆς Παναγιᾶς καντήλι,
 κι ἄγιασε στοῦ Χριστοῦ τὸ Τετραβάγγελο
 γραμμένος μὲ κοντύλι.

Τέσσερα μαῦρα ἀτέλειωτα ἑκατόχρονα,
 βουβὸς κι ἀποκρυμμένος
 κλωσοῦσε τὴν ἐκδίκηση ὁ Δικέφαλος
 στὸ δουλωμένο Γένος'

ξάφνω μιὰ μέρα βρόντησ' ὁ ἀντίλαλος:
 «Ὡς πότε, παλικάρια!»
 Καὶ μύριοι Ἄιτοὶ Δικέφαλοι φτερούγισαν
 ἀπὸ σπαθιῶν θηκάρια.

« Πύρινη Ρομφαία »

Γεώργιος Δροσίνης

14. ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ

α) Ὁ Διγενῆς

(Μεσσάρᾱ τῆς Κρήτης)

Ὁ δυνατότερος ἀπὸ ὅλους τοὺς Σαραντάπηχους* ἦτονε ὁ Διγενῆς, ποὺ τὸν ἔλεγαν ἔτσι, γιατί ἔζησε δύο γενεές. Αὐτὸς ἔριχνε τοὺς μεγάλους βράχους μακριὰ γιὰ παιγνίδι σὰν κότσια*, καὶ φαίνονται πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς ὡς τὰ σήμερα.

Κοντὰ στὶς Καμάρες εἶναι ἡ σέλα τοῦ Διγενῆ· καὶ αὐτὴ εἶναι ἓνα αὐλάκι στὴν κορφὴ τοῦ βουνοῦ, ποὺ ἔγινε ἀπὸ τὸ βάρος τοῦ, ποὺ καβαλῖκευε τὸ βουνὸ καὶ καθόντανε. Καὶ παρακάτω στὴ ράχη εἶναι ἡ πατιὰ του, ἓνα βαθούλωμα μεγάλο. Γιατί ὄντας ἐδιψοῦσε, ἔπατοῦσε ἐκεῖ τὸ ἓνα του πόδι καὶ τ' ἄλλο στ' ἀντικρινὸ βουνό, κι ἔσκυβε κι ἔπινε νερὸ ἀπὸ τὸ ποτάμι ὁπότερχε κάτω ἀπὸ τὰ σκέλια του. Καὶ μὲ τὰ γένια του ἔφραζε τὸ ποτάμι καὶ ξεχείλιζε καὶ πλημμυροῦσε τὸν κάμπο τῆς Μεσσαρᾶς.

Ὅντας ἀπέθανε ὁ Διγενῆς, τὸν ἔθαψαν σ' ἓνα ψήλωμα κοντὰ στὴ Γέργερη. Ἀλλὰ τὸ σῶμα του ἦταν πολὺ μακρὺ καὶ δὲ χωροῦσε νὰ τὸ θάψουν στὸ ἀπλωμα ἐκεῖ ἀπάνω, γι' αὐτὸ ἀναγκαστήκανε νὰ τὸ κόψουνε ἑφτὰ κομμάτια, κι ἔτσι μπόρεσαν τὸ 'χῶσαν.

β) Τὰ λιγγρία τοῦ Διγενῆ

(Κύπρος)

Εἰς τὴν Κύπρον ὑπάρχουσι δύο λιθάρια μεγάλα μασουρωτά, καὶ τὰ λέγουν λιγγρία τοῦ Διγενῆ. Ὁ Διγενῆς αὐτὸς εἶχε πελώριο ἀνάστημα καὶ χέρια δυνατά, γιὰ τοῦτο καὶ σήμερα ἀκόμη, ὅταν θέλουν νὰ εἴπουν γιὰ κανένα πῶς εἶναι ἀνδρειωμένος, τὸν λέγουν Διγενῆ. Ἐκεῖνα τὰ λιθάρια λέν πῶς ὁ Διγενῆς τὰ ἔριξε μιὰ φορὰ μὲ τὸ μικρὸ του δάχτυλο ἀπὸ ἓνα μέρος εἰς ἓνα ἄλλο, ποὺ ἦτον ὦρες μακριὰ, καθὼς τὰ παιδιὰ ρίχτουν ξύλα εἰς τὸ παιγνίδι, ὁποῦ λέγεται λιγγρί. Καὶ ὅσα ἄλλα λιθάρια ὅμοια εὐρίσκονται εἰς τὴν Κύπρῳ τὰ ὀνομάζουν τὸ ἴδιο, λιγγρία τοῦ Διγενῆ.

Ν. Γ. Πολίτου, « Π α ρ α δ ὀ σ ε ι ς »

15. Ο ΔΙΓΕΝΗΣ ΚΙ Ο ΧΑΡΟΝΤΑΣ

Καβάλα πάει ὁ Χάροντας
τὸ Διγενὴ στὸν ᾽Αδη,
κι ἄλλους μαζί... Κλαίει, δέρνεται
τ' ἀνθρώπινο κοπάδι.

Καὶ τοὺς κρατεῖ στοῦ ἀλόγου του
δεμένους τὰ καπούλια,
τῆς λεβεντιᾶς τὸν ἄνεμο,
τῆς ὁμορφιᾶς τὴν πούλια.

Καὶ σὰ νὰ μὴν τὸν πάτησε
τοῦ Χάρου τὸ ποδάρι,
ὁ ᾽Ακρίτας μόνο ἀτάραχτα
κοιτάει τὸν καβαλάρη.

—Ὁ ᾽Ακρίτας εἶμαι, Χάροντα,
δὲν περνῶ μὲ τὰ χρόνια,
μ' ἄγγιξες καὶ δὲ μ' ἔνιωσες
στὰ μαρμαρένια ἁλώνια.

Εἶμ' ἐγὼ ἡ ἀκατάλυτη
ψυχὴ τῶν Σαλαμίνων.
Στὴν Ἑφτάλοφην ἔφερα
τὸ σπαθὶ τῶν Ἑλλήνων.

Δὲ χάνομαι στὰ Τάρταρα,
μονάχα ξαποσταίνω.
Στὴ ζωὴ ξαναφαίνομαι
καὶ λαοὺς ἀνασταίνω.

« Ἰαμβοὶ καὶ Ἀνάπαιστοι »

Κωστής Παλαμῆς

16. ΤΟ ΠΑΙΔΟΜΑΖΩΜΑ

Οί σημερινοί γονεῖς, πού σφίγγουν τὰ παιδάκια των στήν ἀγκαλιά των καί λησμονοῦν τὰς πικρίας τῆς ζωῆς, πρέπει νά γνωρίζουν καλὰ τήν μαύρην αὐτήν σελίδα τῆς Ἱστορίας μας. Πρέπει νά μὴ παύσουν ἀκούοντας τοὺς μητρικοὺς θρήνους τῆς Τουρκοκρατίας, ὅταν ἡρπάζοντο τὰ παιδιά τῶν Ἑλλήνων, διὰ νά διδαχθοῦν νά φονεύουν τοὺς ἀδελφοὺς των...

Ἡ ἀρπαγὴ εἶχε κανονισθῇ μεθοδικῶς, διὰ νά μὴ παραβλάπτεται ἡ παραγωγή: Κάθε τέσσαρα ἔτη 10 τοῖς 100 ἐκ τῶν παιδιῶν κάθε μέρους καὶ ἀπὸ ἓνα παιδί ἐκάστης οἰκογενείας. Εἰς τὰ τέσσαρα αὐτὰ ἔτη ἄλλα θὰ ἐγεννῶντο καὶ ἄλλα θὰ ἐμεγάλωναν, διότι κατὰ κανόνα ἔπρεπε νά εἶναι δέκα περίπου ἐτῶν καὶ ἄρτια τὸ σῶμα, προτιμωμένων τῶν εὐπορωτέρων.

Κανεῖς ὅμως κανὼν ἀπὸ αὐτοὺς δὲν ἐτηρεῖτο. Ἡ δωροδοκία ἔκαμνε τὸ μικρὸν παιδάκι μεγάλο, ἀσθενικὸν τὸ ὑγιὲς καὶ τάνάπαλιν. Ἄλλας οἰκογενείας ἐλησμόνουν καὶ ἄλλων ἐπαιρναν ὅλα τὰ παιδιά! Τὸν ἀριθμὸν δὲ τῶν ἀρπαζομένων ἐπηύξανον μὲ τὰ «τυχερά». Δηλαδὴ μὲ τὴν ἀρπαγὴν ὅσων ἀπαντοῦσαν εἰς τὸν δρόμον των!...

Ὁ Τουρνατζίμπασης ἐγκαθίστατο εἰς ἓνα σπίτι καὶ ἐκεῖ προσεκάλει τοὺς δημογέροντας καὶ τοὺς ἱερεῖς νά τοῦ φέρουν τὰ παιδιά. Ἄλλοιμονον εἰς ἐκείνους πού παρήκουον ἢ ἀπέκρυπτον ἢ ἐφυγάδευον τὰ παιδιά των.

Εἰς παλαιὰς ἀθηναϊκὰς «ἐνθυμήσεις»* ἀναγινώσκομεν:

«Εἰς τοὺς ζξα', Ἰουλίου πρώτη (=1 Ἰουλίου 1552) ἐπῆραν τὰ παιδιά ἀπὸ τὴν Ἀθήνα...».

«Εἰς τοὺς ζξε', Ἰουνίου ιη' (=18 Ἰουνίου 1556), ἡμέρα Παρασκευῇ, ἐσέβη ὁ Σκλάβος εἰς τοῦ Ζώη τὸ σπίτι καὶ ἐπῆρε τὰ παιδιά...».

Ὁ Σκλάβος αὐτὸς ἦτο ὁ ἐπὶ τοῦ Παιδομαζώματος ὑπάλληλος, ὁ Τουρνατζίμπασης.

Ἡ ὥρα κατὰ τὴν ὁποίαν ἐφευγεν ἡ συνοδεία, ἔχουσα εἰς τὸ μέσον τὰ ἀπαγόμενα παιδάκια κλαίοντα, ἀκολουθούντων ἀπὸ μακρὰν τῶν γονέων ὀδυρομένων, εἶναι πολλὰ χρόνια πού περιμένει τὸν ζωγράφον τῆς, ἀπησχολημένον εἰς τὰ αἰώνια τοπία καὶ εἰς πενιχρὰς σκηναὶς συνήθους βίου.

Εἰς τὴν Ἑπείρου, τὴν πρώτην Κυριακὴν μετὰ τὴν ἀρπαγὴν τῶν παιδιῶν, προσήρχοντο εἰς τὴν ἐκκλησίαν μαυροφορεμένοι οἱ γονεῖς ἐκεῖνοι, ποὺ τοὺς ἐπῆραν τὰ παιδιὰ των. Μὲ ἐκπληξίν του ὁ ξένος ἤκουεν ἀντὶ τῆς συνήθους λειτουργίας τὴν νεκρώσιμον ἀκολουθίαν καὶ ἐκφωνούμενα τὰ ὀνόματα τῶν ἀρπαγέντων παιδιῶν, ὡς ὀνόματα νεκρῶν.

Οἱ γονεῖς των τὰ ἔχασαν. Ἡ Θρησκεία καὶ ἡ Πατρίς τὰ ἔχασαν. Ἦσαν ἀληθῶς νεκρά...

«Ὁ Ἀναδρομάρης»

Δημήτριος Γρ. Καμπούρογλου

17. ΓΙΑ ΤΟ ΠΑΙΔΟΜΑΖΩΜΑ

Ἀνάθεμά σε, βασιλιά*, καὶ τρισανάθεμά σε,
 μὲ τὸ κακὸν ὀπόκαμες, μὲ τὸ κακὸ ποὺ κάνεις!
 Στέλνεις, τραβᾷς τοὺς γέροντες, τοὺς πρώτους, τοὺς παπᾶδες,
 νὰ μάσης παιδομάζωμα, νὰ κάνης γενιτσάρους.
 Κλαῖν οἱ μανάδες τὰ παιδιὰ κι οἱ ἀδερφές τ' ἀδέρφια,
 κλαίγω κι ἐγὼ καὶ καίγομαι κι ὅσο νὰ ζῶ θὰ κλαίγω·
 πέρσι πῆραν τὸ γιόκα μου, φέτο τὸν ἀδερφό μου...

Π. Ἀραβαντινοῦ: «Συλλογὴ Δημοτικῶν Ἀσμάτων τῆς Ἑπείρου», 1880

—Ἄσπρε σταυραῖτέ καὶ μπέρμπιλε πετρίτη,
 τ' εἶδες, τί ἔμαθες, τόσον καιρὸ ποὺ λείπεις;
 —Εἶδα θάλασσες, καράβια ἀρματωμένα,
 καὶ τὸν Τάταρη μ' ἐννιά ἀδερφοῦλια ἀντάμα,
 μ' ἓναν ἄλυσο καὶ τὰ ἐννιά δεμένα,
 κι ἡ μανούλα τους κοντὰ παρακαλώντας:
 «Ἀφέντη Τάταρη κι ἀφέντη τῶν παιδιῶν μου,
 δῶς' μου ἓνα παιδί, ἀφέντη, ὅποιο θέλεις!...

Ἰ. Α. Ταρσούλη: «Μοραίτικα Τραγούδια», 1944

18. Η ΜΑΝΑ ΤΟΥ ΓΡΙΖΑ

Ήταν έρημιά κείνη τή νύχτα στήν παραλία. Είχε βρέξει τὸ πρωὶ καὶ εἶχε γίνει ὁ καιρὸς ὑγρὸς καὶ ψυχρὸς. Κάτι σύννεφα μαῦρα εἶχανε σταθῆ πέρα στὸν ὀρίζοντα καὶ φαινότανε σὰ νὰ 'τανε ἡ προφυλακὴ τοῦ χειμῶνα. Τὰ φῶτα τῆς πλατείας φωτίζανε μόνο τὸ ἄσπρο χῶμα τῆς. Οἱ καρέκλες, ποὺ ἄλλοτε σκεπάζανε τὴ γῆ σὲ μεγάλη ἀπόσταση, εἶχανε σαρωθῆ καὶ μόνο σὲ μιὰ γωνιά, κοντὰ στοὺς τοίχους τοῦ μεγάλου καφενεῖου, εἶχανε μαζευτῆ λίγοι ἀπὸ τοὺς τόσους περιπατητὲς τῆς πλατείας. Πέρα στὸ μεγάλο δρόμο, ποὺ ἔφερνε στήν πόλη, τὰ περισσότερα καταστήματα ἦτανε σκοτεινά, καὶ μόνο σ' ἓνα ὑπῆρχε φῶς καὶ ἀπὸ κεῖ ἔρχόντανε φωνὲς ὀργάνου καὶ τραγουδία.

Καθισμένοι στήν ταρατσα τοῦ μικροῦ ξενοδοχείου μιλούσανε. Στηριγμένος στὸ πεζούλι τῆς ταρατσας, δὲν ἄκουα τί λέγανε. Κοίταζα τὴν ἔρημη πλατεία καὶ ἄκουα, ἔτσι χωρὶς νὰ θέλω, τὸν κρότο τοῦ ὀργάνου ποὺ ἔπαιζε στὸ μεγάλο δρόμο.

Ξαφνικὰ ἄκουσα τὴ φωνὴ τοῦ γερο-Φουλαρά νὰ λέη κάτι, ποὺ μοῦ κίνησε τὴν περιέργεια καὶ μ' ἔκανε νὰ προσέξω.

— Αὐτὴ τὴν ἱστορία ποὺ θὰ σᾶς πῶ, ὅλοι τὴ γνωρίζουνε στὸν τόπο μας, ἀλλὰ πολλοὶ φοβοῦνται νὰ τὴν ποῦνε, γιατί λένε πῶς ἡ γριά, ἡ μάνα τοῦ Γρίζα, βγαίνει καὶ φωνάζει τὴ νύχτα μεταμορφωμένη σὲ νυχτοπούλι, πάνω ἀπ' τὰ σπιτίγια ἐκείνων ποὺ τὰ διηγοῦνται.

Ήτανε παλιὰ καὶ δυνατὴ ἡ οἰκογένεια τοῦ Γρίζα μέσα στήν ἐπαρχία μας. Εἶχε, λένε, ἴσαμε ὀγδόντα τουφέκια συγγενικά, ἀδελφο-ξάδελφα, γαμπροί, κουινιάδοι. Ἀλλὰ τώρα, πάει, πάει. Ξεκληρίστηκε. Καὶ οὔτε ἓνας πιὰ δὲ φέρνει αὐτὸ τὸ ἐπώνυμο. Σὰ νὰ εἶχε πέσει κατάρρα. Ἀπ' τὴν ἡμέρα ποὺ ἔφυγε καὶ χάθηκε ἓνα παιδί του, ἴσαμε δεκαεφτά, δεκαοχτῶ χρονῶν, ἀπ' τὴν ἡμέρα ἐκείνη πιὰ καλὰ δὲν ἐπῆγε κείνο τὸ σπιτί!... Τὸ πιστεύετε;... Πῶς; Ἐδῶ εἶναι μυστήριο! Λοιπὸν... Ὁ καπετὰν Γρίζας σκοτώθηκε λίγα χρόνια μετὰ τὸ χαμὸ τοῦ γιοῦ του, κατὰ λάθος, λένε, σ' ἓνα πανηγύρι. Οἱ δύο του ἄλλοι γιοὶ σκοτώθηκαν ἀπ' τοὺς Τούρκους λίγες μέρες πρὶν ἀρχίσῃ τὸ τουφέκι.

Μετὰ τὸ φόνο τῶν παιδιῶν—καὶ αὐτὸ ἦτανε μιὰ αἰτία ποὺ ξέσπασε στήν ἐπαρχία μας πρὶν τῆς ὥρας τῆς ἡ ἐπανάσταση—τὰ

βουνά γεμίσανε από πολεμιστές και κάθε τόσο ακουόταν ο κρότος του τουφεκιού. Και άρχισανε πάλι οι νύχτες να φωτίζονται συχνά, από πυρκαϊές χωριών, ελαιώνων!... "Α! ό πόλεμος είναι κακός, κακός! "Αλλά όταν πρόκειται για έλευθερία, όλα, όλα, στάχτη να γίνονται, στάχτη!... Και δέν ύπήρχε έλεος σέ κανέναν αίχμαλ-λωτο!

"Ένα πρωί ό καπετάν "Αντώνακας, συγγενής του Γρίζα και ξακουστός πολέμαρχος, ανέβηκε πάνω στο σπίτι του καπετάν Γρίζα. Τά ξημερώματα είχε έρθει στο χωριό μ' ένα σωρό αίχμαλούς.

"Η γριά του Γρίζα καθότανε με τρεις άλλες γυναίκες σκοτωμένων στον πόλεμο κοντά στο παράθυρο που έβλεπε πέρα την άγριεμένη θάλασσα. Μένανε σιωπηλές σχεδόν. Κάτι λόγια φεύγανε κάποτε άπ' τó στόμα τους και εύθυσ τά χείλη των κλεινότανε πάλι και ό νοϋς των βυθιζότανε στη λύπη. "Έτσι έμεναν, όταν φάνηκε ό καπετάν "Αντώνακας με βγαλμένο τó σκουφο του χωρίς να τó θέλη και αυτός.

Μιλήσανε λίγο. Κάτι τούς είπε αυτός για τήν πατρίδα, για τήν έλευθερία, και οι γυναίκες, άφοϋ στενάξανε, σκύψανε τó κεφάλι χωρίς λέξη να ποϋνε. "Ο καπετάν "Αντώνακας στεκότανε όρθιος και φαινότανε κάποια στενωχώρια να τόν βασάνιζε πολύ. "Εβηξε, ξανάβηξε, και τó μέτωπό του βράχηκε από ιδρώτα. "Επιτέλους όρθωσε τó κορμί του και είπε στη γριά πώς κάτι θέλει να τής πη.

Οι τρεις γυναίκες σηκωθήκανε και φύγανε σάν άκούσανε έτσι, και ό καπετάν "Αντώνακας άρχινησε να τής λέη για τί είχε πάει εκεί. Τής είπε ότι μέσα στους αίχμαλούς που είχανε φέρει ήτανε κάποιος που έμοιαζε πολύ, μά πολύ, άπ' τó σόι των, από τó σόι του Γρίζα, και προπάντων με τó παιδι τó χαμένο!... Τής είπε ότι έκανε αυτός, ό "Αντώνακας, να του πάρη λόγια, αλλά ό αιχμαλώς του μίλησε τούρκικα. "Έκανε πώς δέν ήξερε τάχα άλλη γλώσσα.

"Η γριά είχε γίνει κίτρινη-κίτρινη, και έτρεμε όλη, αλλά κρατήθηκε:

—Παιδι δικό μου!... παιδι του Γρίζα Τουρκος!... Τί λές; Μουρ-λάθηκες, καπετάν "Αντώνακα;

Κάνει ό καπετάν "Αντώνακας να τής πη τί άλλο ήθελε, μά ποϋ

ν' ἀκούση αὐτή! Δὲ δεχότανε οὔτε λόγο. Ὁ Ἀντώννακας ὅμως, ἀντὶ νὰ φύγη, ἐπέμενε. Ὁ πολεμιστὴς ὁ ἀγριος, ποὺ δὲ λυπότανε κανένα, εἶχε γίνεи ἐκεῖ καλὸς καὶ γλυκὸς σὰν ἅγια γυναίκα. Καὶ τῆς ἔλεγε μὲ γλυκὰ λόγια ὅτι δὲν ἔφταιγε αὐτός, ἀλλὰ ἡ μεγάλη ὁμοιότητα ποὺ εἶχε ὁ αἰχμάλωτος μὲ τὸ παιδί ποὺ χάθηκε, καὶ ὅτι κι αὐτουνοῦ ἦτανε ἀνίψι καὶ γι' αὐτὸ ἔκανε ἔτσι, καὶ φρόντιζε μὴν πάρη στὴν ψυχὴ του αἷμα συγγενικό.

Καὶ μὲ τὰ λόγια αὐτὰ καὶ ἄλλα τὴν κατάφερε νὰ κατεβῇ νὰ τὸν δῇ.

— Γιὰ κοίτα καὶ σύ. Μάνα εἶσαι!... Κι ἂν εἶναι, νὰ τὸν ἀφήσω νὰ φύγη. Ζέρω γὼ πῶς... Κι ἂς πάη ὅπου ὁ Θεὸς τὸν φωτίσῃ!... Θέλει Τοῦρκος νὰ μένη, θέλει Ἑβραῖος νὰ γενῇ!...

Ἔτσι τῆς μίλησε.

Τὸ μέρος ποὺ εἶχανε τοὺς αἰχμαλώτους ἦτανε δίπλα στὸ σπῖτι της, σ' ἓνα χαμηλὸ σπιτάκι ἔρημο, τοῦ Ἀντώννακα. Καὶ ἀπὸ μιὰ πορτοῦλα, ποὺ συγκοινωνοῦσε τὸ σπῖτι τοῦ Γρίζα μὲ τοῦ Ἀντώννακα, μπήκανε στὴ μάντρα του καὶ πλησιάσανε κάτι καμαράκια, ποὺ μέσα ἦτανε οἱ αἰχμάλωτοι.

Μόλις ὅμως πλησιάσανε, ἡ γριά δὲ θέλησε νὰ μπῇ μέσα.

— Κάλλιο νὰ κοιτάξω ἀπὸ τὸ παράθυρο.

— Ὅπως θέλεις! τῆς εἶπε ὁ Ἀντώννακας.

Ἦτανε ἓνα παράθυρο μεγάλο σιδερόφραχτο, μὲ κάγκελα.

Ἡ γριά ζύγωσε κίτρινη-κίτρινη καὶ κοίταξε.

Οἱ αἰχμάλωτοι ἦτανε δεμένοι καὶ καθισμένοι καταγῆς. Τὰ μάτια τῆς γριάς στυλωθῆκανε σ' ἓναν αἰχμάλωτο μὲ μαῦρα γενάκια, μελαχρινὸ καὶ μὲ σμιχτὰ φρύδια, ποὺ τῆς θύμιζε τὴ μορφή τοῦ ἀντρός της, ὅταν ἦτανε νέος. Αὐτὸς ἔμενε μὲ τὰ μάτια καρφωμένα στὴ γῆ. Φαινότανε νὰ σκέπτεται. Ζαφνικά ὅμως σήκωσε τὸ κεφάλι, καὶ τὰ μάτια του πέσανε στὸ παράθυρο ποὺ στεκότανε ἡ γριά. Τὴν εἶδε καλὰ κι ἔκανε νὰ τιναχτῇ σὰ νὰ ἤθελε νὰ φύγη, μὰ τὸ σκοινὶ τὸν κράτησε καὶ τὸν ἔριξε κεῖ κοντὰ στὴ γῆ. Σήκωσε μόνο τὰ μάτια πάλι στὸ παράθυρο, ὅπου ἀντίκρισε τὰ σκοτεινὰ μάτια τῆς γριάς καὶ τὴ χλωμιασμένη μορφή της.

— Ἔ; τῆς ἔκανε ὁ καπετὰν Ἀντώννακας.

Ἡ γριά, χωρὶς νὰ γυρίσῃ τὸ κεφάλι ἀπὸ κεῖ ἀπ' τὴ θέση της, τοῦ λέει:

— Τί λές, καπετάν 'Αντώνακα; ... Παιδι δικό μου, στο είπα, Τουρκος δέ γίνεται!... Παιδι του Γρίζα!... 'Εκείνο πάει, χάθηκε!...

Καί αφήνοντας τὸ παράθυρο ἔφυγε γρήγορα γιὰ τὸ σπίτι της, ἐνῶ πίσω της ὁ καπετάν 'Αντώνακας ἔλεγε, ἐπιμένοντας ἀκόμα μὲ μανία:

—'Εγὼ ὅμως δὲν τὸ πιστεύω, δὲν τὸ πιστεύω. Τί μὲ μέλει ὅμως ἐμένα; ... Μιὰ καὶ ἡ μάνα του τὸν διώχνει, κι ἔχει δίκιο, καὶ δίκιο ἔκα- τὸ φορές, χίλιες ἔχω γώ!...

Ἡ γριά κατὰ τὰ ξημερώματα ἀνέβηκε πάνω στοῦ δῶμα. Τὰ ἄστρα εἶχανε χαθῆ καὶ ἓνα μόνο φαινότανε κοντὰ στὴν κορυφὴ ἐνὸς βουνοῦ νὰ λάμπη.

"Ακουσε κάτω, δίπλα, τὶς πόρτες ν' ἀνοίγουνε καὶ περπατησιὲς πολλές στοῦ δρόμο.

Πέρασε ἀκόμα λίγη ὥρα.

Μιὰ ψυχρὴ πνοὴ τῆς ἔφερε σύγκρυο στοῦ κορμί της, ἔπειτα ἄκουσε τὸν πετεινὸ τοῦ σπιτιοῦ νὰ λαλή, ὅπως λαλοῦσε μιὰ φορὰ κι ἓναν καιρό, στὶς εὐτυχισμένες ἡμέρες.

"Ἐνα μοιρολόι θλιβερό-θλιβερό ἀνέβηκε στὰ χεῖλια της, κι ἄρχισε σιγὰ-σιγὰ νὰ τὸ τραγουδῇ...

Δὲν ἔκλειε τὸν ἄντρα της μ' αὐτό, οὔτε τὰ δύο της παιδιὰ ποὺ μαζὶ εἶχανε βρεῖ τὸ θάνατο. "Ἐκλειε γιὰ μιὰν ἄλλη μεγάλη συμ- φορὰ καὶ μοιρολογοῦσε γιὰ κάποιον δικό της, ποὺ δὲν ἦτανε δικός της...

Τὸν ἔβλεπε μικρὸ-μικρὸ, ἔπειτα παιδὶ χαριτωμένο, καὶ ὕστερα λεβέντη νὰ στολίζη τὸ σπίτι καὶ πολλὰ του λόγια, ποὺ θυμότανε, περνοῦσαν ἀπ' τὸ μοιρολόι, γιὰ νὰ νιώσῃ τὴ φωτιὰ τοῦ πόνου πιὸ βαθιά!...

"Ἐνας κρότος πυροβολισμοῦ ἀκούστηκε πέρα, μακριὰ λίγο. Καὶ τὰ βράχια τὸν ξαναεῖπαν. "Ἄλλος ἔπειτα, ἄλλος!...

"Ὅλος ὁ τόπος γύρω-γύρω ἀντιλάλησε τὴν ἐκδίκηση ποὺ γινό- τανε!

"Ὅταν ὅμως ζητήσανε τὴ γριά τοῦ Γρίζα, τὴ βρήκανε ἀκίνητη, νεκρὴ πάνω στοῦ χῶμα.

Καὶ τὴν ἱστορία αὐτὴ ὅλοι τὴν ξέρουνε στὸν τόπο, ὅλοι, ἀλλὰ φοβοῦνται νὰ τὴν ποῦνε, γιατί ἡ γριὰ τοῦ Γρίζα γίνεται νυχτοπούλι καὶ φωνάζει τὴ νύχτα πάνω στὰ κεραμίδια τῶν σπιτιῶν ἐκείνων ποὺ τὴ διηγοῦνται!...

Δημοσθένης Βουτυράς

19. ΗΡΩΩΝ ΚΑΙ ΜΑΡΤΥΡΩΝ ΑΙΜΑ

Στὸ βιβλίο του μὲ τὸν τίτλο «Ἡρώων καὶ μαρτύρων αἷμα» ὁ Ἴων Δραγούμης περιγράφει περιστατικά ποὺ σχετίζονται μὲ τὴ Μακεδονία τῶν ἐτῶν 1902 - 1904. Ἀπὸ τὸ 1902 ὁ Δραγούμης εἶχε διοριστῇ στὸ Τουρκικὸ Προξενεῖο Μοναστηριοῦ, καὶ τὸ 1904 σκοτώθηκε ὁ Παῦλος Μελάς. Στὸ πιὸ κάτω ἀπόσπασμα περιγράφεται πῶς ὁ Παῦλος Μελάς ἐπὶ κεφαλῆς ἐθελοντῶν πέρασε τὰ σύνορα, μπῆκε στὴ Μακεδονία καὶ ἄρχισε τὴν ἐθνικὴ του δράση.

Φεύγοντας ἀπὸ τὰ σύνορα ἔγραφε στὴ γυναίκα του:

«Ἀναλαμβάνω αὐτὸν τὸν ἀγῶνα μὲ ὅλην μου τὴν ψυχὴν καὶ μὲ τὴν ἰδέαν ὅτι εἶμαι ὑποχρεωμένος νὰ τὸν ἀναλάβω».

Ἄλλοτε ὅμως τὸν συνέπαιρνε ἡ ἰδιαίτερη τρυφερότητα τῆς ἀγάπης του γιὰ τὴ γυναίκα καὶ τὰ παιδιὰ του. «Κλαίω ἀκόμη καμιά φορά, ἀλλὰ μὴν ἀνησυχῆς, θὰ περάσῃ γρήγορα καὶ αὐτό... Ὅλους τοὺς πόνους θὰ τοὺς συνηθίσω πρὶν φθάσω ἐκεῖ... Διὰ σέ καὶ τὰ παιδιὰ μου αἰσθάνομαι τρυφερότητα, τὴν ὁποῖαν δὲν μπορῶ νὰ περιγράψω». Καὶ πάλι ἔγραφε: «Ποῦ καὶ ποῦ κανένα δάκρυ, καὶ ἀμέσως μιὰ Μεγάλῃ Ἰδέα καὶ ἔτσι στεγνώνει τὸ δάκρυ».

Μιὰ μέρα κοντὰ στὰ σύνορα φόρεσε καὶ τὰ ρούχα καὶ τὰ ὅπλα τοῦ πολέμου καὶ πρώτη φορά φανερώθηκε καπετάνιος στὰ παλικάρια του, ὁ Μίκης Ζέζας¹. Τοὺς κάλεσε καὶ τοὺς εἶπε λόγια ζεστὰ καὶ φωτεινὰ γιὰ τοὺς Μακεδόνες ποὺ ὑποφέρουν τόσο ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους καὶ γιὰ τὸ τί πρέπει νὰ κάμουν νὰ τοὺς σώσουν ἀπὸ τὰ βάσανα: τοὺς ἐξήγησε καὶ πῶς θέλει νὰ φέρωνται μαζί τσὺ καὶ ἀναμεταξύ τους. Ἐνθουσιαστήκαν, πολλοὶ δάκρυσαν καὶ ὅλοι φώναξαν «ζήτω!».

1. Μὲ αὐτὸ τὸ ψευδώνυμο παρουσιαζόταν στὴ Μακεδονία ὁ Παῦλος Μελάς.

Ἀμέσως πρόσταξε τὸν ὁδηγὸ¹ νὰ πάη μπροστά· αὐτὸς τὸν ἀκολούθησε καὶ οἱ ἄντρες ἔρχονταν ἀπὸ κοντά.

Πῆγαν ἔτσι ὡς τῇ γραμμῇ κι ἐκεῖ περίμεναν τὴν νύχτα· ἅμα ἦρθε, ἔκαμαν τὸ σταυρὸ τους καὶ πέρασαν τὰ σύνορα. Σκοτάδι φοβερὸ καὶ ἀνήφορος, δάση καὶ λαγκάδια καὶ ρεματιές θεοσκοτέινα, καὶ ἔπειτα κατήφορος φοβερός· τρεῖς ὥρες πῆγαιναν ἔτσι, καὶ ὕστερα ἀπὸ ἄλλες τόσες δρόμο, κατὰ τὸ πρῶι, βρέθηκαν ἀντίκρυ σ' ἓνα τούρκικο σταθμὸ πάλι στὰ σύνορα. Κρύβονται τὴν ἡμέρα καὶ τὴ νύχτα ξεκινοῦν πάλι. Τὰ μέρη εἶναι δύσκολα, γεμάτα δάση πυκνὰ καὶ πέτρες πού κατακόβουν τὰ πόδια. Ὁ ἓνας ὁδηγὸς μιὰ μέρα φεύγει κρυφά· ὁ ἄλλος δὲν ξέρει τὸ δρόμο· καὶ ὁ τρίτος εἶχε ἀρρωστήσει πρὶν ξεκινήσουν. Ἀπαντοῦν Βλάχους, κι ἄλλους μὲ τὸ καλὸ, ἄλλους μὲ τὸ κακό, τοὺς βάζει ὁ ἀρχηγὸς καὶ ὁδηγοῦν τὸ σῶμα. Βλέπει πῶς οἱ ἄντρες του ἀρχίζουν νὰ κουράζονται· οὔτε μιὰν ὥρα δὲν περπάτησαν σὲ δρόμο πατημένο καὶ ὅλο περνοῦσαν ἀπάτητα βουνά, ρεματιές, λαγκάδια καὶ δάση· τὰ δάχτυλα τῶν ποδαριῶν, ἀπὸ τὴν κακοτοπιά, καὶ τὰ γόνατά τους φριχτὰ πονοῦσαν, καὶ ὁ ὁδηγὸς δὲν ἤξερε οὔτε κἀν τὴ δημοσιά πού πάει στὴ Σαμαρίνα· μερικοί, ἀπὸ τὴ θερμὴ, μόλις μποροῦσαν ν' ἀκολουθήσουν· ἓναν τὸν ἄφησαν σ' ἑνὸς Βλάχου στάνη νὰ γιαιτρευτῇ. Ψωμί καὶ γάλα καὶ κρέας μὲ τὴ βία σχεδὸν ἔπαιρναν ἀπὸ τὶς στάνες, καὶ συχνὰ ἔμεναν χωρὶς ψωμί· ἄλλοτε πάλι ὥρες πολὺς ἔμεναν δίχως νερό.

Κάποτε τοὺς ἔλεγε λίγα λόγια ὁ Παῦλος πού τοὺς ἐγκαρδίωναν πάντα· μερικοὶ τοῦ ἀποκρίθηκαν μιὰ φορὰ πῶς τὰ βάσανά τους δὲν τοὺς πειράζουν, μόνο συλλογίζονται αὐτόν· τότε ὁ γερο-Ἀντρουλὴς γυρίζει καὶ λέει: «Ὁ καπετάνιος μας, βρὲ παιδιὰ, μπορεῖ νὰ μὴν ἔχη τὶς δυνάμεις μας, μὰ ἔχει ψυχὴ πιὸ δυνατὴ ἀπὸ μᾶς· αὐτὴ τὸν βαστά».

Ὅ,τι δὴ τοῦ θυμίζει πάντα τὸ σπίτι καὶ τὰ παιδιὰ του. Ἕνας βοσκὸς πού πῆραν γιὰ ὁδηγὸ τοὺς εἶπε νὰ κόψουν δαδὶ ἀπὸ ἓνα πεῦκο καὶ ν' ἀνάψουν δαυλιά· πῆρε καὶ ὁ Παῦλος ἓνα καὶ τοῦ ἦρθε μονομιᾶς στὸ νοῦ ἓνας περίπατος στὴν Κηφισιά μὲ τὰ παιδιὰ του μιὰ μέρα πού μάζεψαν μαζὶ δαδὶ σ' ἓνα κομμένο πεῦκο. Καὶ ρωτᾷ ἡ πονεμένη του ψυχὴ ἂν θὰ ξαναδῇ ποτὲ τέτοιες εὐτυχισμένες μέρες.

1. Οἱ μακεδονομάχοι ἔπαιρναν ντόπιους γιὰ νὰ τοὺς ὁδηγοῦν μέσα στοὺς ἄγνωστους τόπους.

“Όλη τὴ νύχτα περπατοῦν στὸ βουνό, καὶ ἅμα κατὰ τὸ πρωὶ ξεφτασαν στὴν κορυφή, ἔπεσαν κατακομμένοι χάμου καὶ κοιμήθηκαν, μ’ ἓνα κρῦο δυνατό. Μόλις ξύπνησε ὁ ἀρχηγός, τοῦ εἶπαν πῶς ἓνα ἀπὸ τὰ καλὰ παιδιὰ του ἔλειπε· ἔστειλε ἄλλους νὰ τὸ γυρέψουν, ἀλλὰ δὲν τὸ ἤβραν καὶ προχώρησαν. Τὴν ἄλλη νύχτα ἀρχίζει ἡ βροχὴ ποὺ βαστᾷ μέρες καὶ μέρες· περπατοῦν, κοιμοῦνται, σηκώνονται, καὶ ἡ βροχὴ πάντα πέφτει παγωμένη καὶ οἱ πέτρες τοῦ βουνοῦ γλιστροῦν περισσότερο. “Ελειψε καὶ τὸ ψωμί, ἀλλὰ ἡ πείνα δουλεύει χωρὶς νὰ λείψῃ τὸ θάρρος. «Ὡς πρόγευμα ἔχω ἓνα μικρὸν τεμάχιον ἄρτου, τὸ ὁποῖον μᾶλλον μοῦ ἀνοίγει τὴν ὄρεξιν. Ὁ Ἀντρουλὴς μὲ ἐρωτᾷ μήπως θέλει ἀκόμη ὀλίγον ἄλας τὸ φαγητόν μου». Μερικὲς φορὲς κόντεψαν νὰ πέσουν στὰ χέρια τῶν Τούρκων. Ἀλλες φορὲς ἀκοῦν σκυλιῶν γαυγίσματα καὶ ἄνθρωποι ξετρυπῶνουν ἀπὸ μέσα ἀπὸ τὰ κλαριά, ποὺ τοὺς βλέπουν.

Προβαίνουν ἔτσι κατὰ τὴ μέση τῆς Μακεδονίας, ἐκεῖ ποὺ πλάκωσαν οἱ πολλοὶ Βούλγαροι.

“Ὑστερα ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους ἦρθαν ἐκεῖνοι, ποὺ ὁ λαὸς τοὺς πρόσμενε μὲ λαχτάρα. “Ὑστερα ἀπὸ τὴν ἀγριάδα τῶν Βουλγάρων φάνηκε τῶν Ἑλλήνων ἡ γλύκα, ἐκείνη ποὺ δὲ δέρνει, δὲ σφάζει, δὲ βασανίζει οὐδὲ φαρμακώνει, ἐκείνη ποὺ καὶ τὴ φοβέρα δὲ θέλει νὰ ξεστομίξῃ, ἐκείνη ποὺ μ’ ἓναν καλὸ λόγο μαγεύει καὶ φωτίζει, καὶ τὴ φεγγοβολή της ἀκολουθοῦν καὶ σκοτώνονται γι’ αὐτὴν οἱ ἄνθρωποι ἀπὸ λατρεία.

“Ερχονται ἀπὸ τὰ χωριά ἄντρες ποὺ θέλουν νὰ τὸν βοηθήσουν· ἄλλοι ὅμως φοβοῦνται ἀκόμα μὴν ἐκδικηθοῦν ἔπειτα οἱ Βούλγαροι· τόσες φορὲς τοὺς ἄφησαν στὴ μέση οἱ Ἕλληνες. Διψοῦσαν καλοσύνη καὶ ἀγάπη καὶ ἡσυχία, μὰ χαμήλωναν ἀπὸ προφύλαξη τὰ μάτια, νὰ μὴ δοῦν, καὶ σφαλοῦσαν τὴν καρδιά νὰ μὴν ἀκούσουν τὸν καλὸ λόγο, νὰ μὴ νιώσουν τὴ γλύκα, νὰ μὴν ἀκολουθήσουν. Καὶ σὰ νὰ τρόμαξε τὸ παλικάρι, ὅταν εἶδε πῶς μόνο μὲ τὸν τρόπο θὰ μπορούσε νὰ τοὺς ξετρομάξῃ ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους. Δὲν ἤξερε πῶς θανατῶνουν, αὐτὸς ποὺ πονοῦσε κι ἓνα μαμούνι νὰ ἔβλεπε νὰ σκοτώναν, κι ἓνα σκύλο νὰ χτυποῦσαν. Καὶ τυραννιέται, γιὰτὶ πρέπει νὰ σκοτώσῃ· θυμᾶται πῶς ὁ ἴδιος εἶναι πατέρας καὶ συλλογίζεται τὰ παιδιὰ ἐκείνων ποὺ πρέπει νὰ σκοτώσῃ. «Τρέμω, ἀλλ’ ἀνυπομονῶ νὰ τὸ κάμω», γράφει τῆς γυναικὸς του. Δὲν ἤξερε νὰ ἐκδικηθῇ σὲ ἄλλους ἐπάνω γιὰ

άλλων ανθρώπων κρίματα, αλλά και σωστή να ήταν ή τιμωρία και δίκια, του φαινόταν άσκημη, γιατί δεν ήξερε αν είχε δικαίωμα αυτός να τιμωρήσει· για τέτοια δουλειά δεν ήταν καμωμένος· δεν ήταν δήμιος. Και όμως είπε: Για την Πατρίδα μου και αυτό θα το κάμω.

Στή ράχη ενός βουνού φανερώθηκε τη χαραυγή ο Ζήσης¹ με τα έννια παλικάρια του, που ως την ώρα εκείνη έμενε κρυμμένος στο χωριό από το φόβο των Βουλγάρων· γιατί ύστερα από τον καπετάν Βαγγέλη οι Βούλγαροι αυτόν ήθελαν να ξεπαστρέψουν. "Αμα είδε τον Παύλο, τους όδήγησε όλους άμέσως στο λημέρι, σ' ένα δάσος από όξυνες κοντά στο χωριό του. Τυλίχτηκαν στις κάπες τους, που είχαν γίνει μολύβι από τη βροχή, και πλάγιασαν στη λάσπη, ενώ έβρεχε δυνατά. "Υστερα από τρεις ώρες ξύπνησαν κατακομμένοι και με πονεμένα πόδια, παγωμένα από το νερό που ήταν στα τσαρούχια τους μέσα. "Εφαγαν λίγο ψωμί σά λάσπη γεωμένο από τη βροχή, ώσπου να στείλη ο Ζήσης στο χωριό να φέρουν ψωμί, έλιές, κρεμμύδια και κρασί· τους άφησε και άναψαν μεγάλη φωτιά, γιατί ή πυκνή κατρινιά έκρυβε τον καπνό· αυτή ή φωτιά ήταν ή μεγαλύτερη χαρά άφότης έφυγαν από την Έλλάδα. Έκει έρχονται όλοι οι πρώτοι του χωριού και τους φιλοϋν σά σωτήρες.

Φεύγουν νύχτα και πηγαίνουν σ' άλλο χωριό, όπου έπρεπε να βρουν και να σκοτώσουν τους δολοφόνους ενός παπα· και πάλι γράφει στη γυναίκα του ο Παύλος: « Δέν θα λησμονήσω ποτέ πόσον ύπεφερα σήμερα το απόγευμα. Διαρκώς ήρώτων τον έαυτόν μου, έαν είχαν δικαίωμα να συλλάβω οιονδήποτε άνθρωπον, όσονδήποτε κακούργος και αν είναι, να τον τραβήξω από την οικογένειάν του και να τον φονεύσω. Και διαρκώς άπήντων: όχι, όχι!... Μά την αλήθειαν πολύ θα άγαπώ και την Πατρίδα και το Γένος, διότι, αν και ύποφέρω, αν και κλαίω, θα άφήσω να γίνη εκείνο το όποϊον άπεφασίσθη ». Άλλά κείνη τη φορά δέν έγινε ή τιμωρία, γιατί ο χειρότερος από τους κακούργους είχε ξεφύγει. Και το παλικάρι χαίρεται σχεδόν και άνασαινει· καλεϊ μπροστά του τους άλλους δυό δολοφόνους σ' ένα σπίτι μαζί με τους δημογέροντες. Πρώτα μιλεϊ γλυκά σά χρι-

1. Δημοουλός Ζήσης, όπλαρχηγός από το Λέχοβο της Καστοριάς, άσπονδος έχθρός των Βουλγάρων. "Ο Παύλος Μελάς γράφει γι' αυτόν στη γυναίκα του ότι ήταν συμπαθέστατος και σώφρων.

στιανὸς στοὺς χωριανούς καὶ τοὺς ὀνομάζει ἀδελφούς καὶ τοὺς λέγει γιὰ τὴν Ἑκκλησίαν καὶ τὸν Πατριάρχη, γιὰ τὴν Πατρίδα καὶ γιὰ τοὺς Βουλγάρους δολοφόνους. Ὅλοι συγκινήθηκαν καὶ δάκρυσαν. Ὑστερα ἄλλαξε ἀπότομα καὶ τόνο καὶ ὄψη, καὶ μὲ πάθος φοβερίζει τοὺς δυὸ δολοφόνους καὶ τοὺς δηλώνει ὅτι ἐκεῖνο τὸ βράδυ ἦταν νὰ διαταχθῇ καὶ νὰ ἐκτελεσθῇ ὁ θάνατός τους, ἀλλὰ ὅτι ἀνάβαλε τὴν τιμωρία γιὰ νὰ τοὺς δώσῃ καιρὸ νὰ μετανιώσουν. Κι ἀγάλλι - ἀγάλλι ἔπειτα ἐλαττώνοντας τὴν ὀρμή, τοὺς συμβούλεψε καὶ αὐτοὺς σὰν ἀδελφούς καὶ τοὺς εἶπε πῶς εἶναι ἐλεύθεροι νὰ λέγωνται ὅπως θέλουν, ἀλλ' ἂν μάθῃ ποτὲ πῶς ἐξακολουθοῦν τὴ φριχτὴ δουλειὰ τοῦ ἐμαθαν στὴν Βουλγαρία, νὰ ξέρουν πῶς θὰ τοὺς θανατώσῃ ἀλύπητα. Καὶ οἱ δυὸ μὲ κλάματα τοῦ φιλοῦσαν ἀπὸ εὐγνωμοσύνη τὰ χέρια καὶ διαμαρτυρήθηκαν πῶς μὲ τὴ βία τοὺς ἀνάγκασαν οἱ Βούλγαροι νὰ σκοτώσουν. Προτοῦ φύγῃ ἔδωσε στοὺς δημογέροντες χρήματα νὰ μοιραστοῦν στὴ φτωχολογία τοῦ χωριοῦ καὶ γιαντρίκα γιὰ μερικοὺς ἀρρώστους.

Ἀπὸ χωριὸ σὲ χωριὸ πῆγαινε καὶ ὀρμήνευε τοὺς χωριανούς καὶ φοβέριζε ἄλλους, κι ἔδινε ὅπλα σ' ἐκείνους ποὺμποροῦσαν νὰ τὰ βασιτάξουν καὶ νὰ τὰ φυλάξουν, καὶ ξεδιάλεγε ἀνθρώπους χωριστὰ γιὰ κάθε δουλειά, καὶ διάταζε νὰ ξεπαστρεύουν κακοὺς Βουλγάρους. Ὁ ἴδιος ποτὲ δὲν ἔβαλε χερί σὲ κανένα φόνο.

Ἐνὰν καπετάνιο του, τὸν Εὐθύμη¹, μὲ εἴκοσι παιδιὰ τὸν ἔστειλε ἀπὸ τὴν ἄλλή μεριά τοῦ βουνοῦ γιὰ νὰ κάμῃ τὰ ἴδια· καὶ πιάστηκε ὁ Εὐθύμης μιὰ μέρα μὲ ὀγδόντα Βουλγάρους, σκότωσε πέντε καὶ πλήγωσε δεκαπέντε, χωρὶς νὰ πάθῃ κανεὶς τίποτε ἀπὸ τοὺς εἴκοσι δικούς του. Ἐφευγὰν κρυφά, γιὰ νὰ γλιτώσουν κάποιοι δάσκαλοι Βούλγαροι ποὺ ἄκουαν τί γινόταν τριγύρω τους. Ὅμως ἀκόμα φοβοῦνταν τοὺς Βουλγάρους τὰ κακότυχα τὰ χωριά.

Ἰων Δραγούμης

1. Εὐθύμιος Καούδης, ἀπὸ τὴν Κρήτη.

20. ΠΑΥΛΟΣ ΜΕΛΑΣ

Σὲ κλαίει λαός. Πάντα χλωρὸ νὰ σειέται τὸ χορτάρι
 στὸν τόπο πού σὲ πλάγιασε τὸ βόλι, ὦ παλικάρι.
 Πανάλαφρος ὁ ὕπνος σου· τοῦ Ἀπρίλη τὰ πουλιά
 σὰν τοῦ σπιτιοῦ σου νὰ τ' ἀκοῦς λογάκια καὶ φιλιά,
 καὶ νὰ σοῦ φτάνουν τοῦ σκληροῦ χειμῶνα οἱ καταρράχτες
 σὰν τουφεκιοῦ ἀστραπόβροντα καὶ σὰν πολέμου κράχτες.
 Πλατιά τοῦ οὐνείρου μας ἡ γῆ καὶ ἀπόμακρη. Καὶ γέρνεις
 ἐκεῖ καὶ σβεῖς γοργά.
 Ἰερὴ στιγμή. Σὰν πρὶο πλατιά τὴ δείχνεις, καὶ τὴ φέρνεις
 σὰν πρὶο κοντά!

« Πολιτεία καὶ Μοναξιά »

Κωστής Παλαμᾶς

21. Η ΣΟΥΛΙΩΤΟΠΟΥΛΑ

Στῆς μάχης τὸν καπνὸ, πού πνίγει τὸ λαγκάδι, ὁ Σουλιώτης
 ὅλα τὰ ἔχει λησμονήσει, πείνα καὶ δίψα. Καὶ τὸ Σούλι πέφτει ξέμα-
 κρα, καὶ σὰ λησμονημένο εἶναι κι ἐκεῖνο, τ' ἄχαρο.

Κι ἐκεῖ πού πολεμάει τὸ παλικάρι, ἀγλύκαντο, μέρα καὶ νύχτα,
 ἀκούει μιὰ γνώριμη φωνὴ πού τὸν ξυπνάει.

— Λοιπὸν τὸ Σούλι δὲ χάθηκε, καὶ ζῇ;

Κι ἦταν ἡ Λάμπη, ἡ ἀδερφή τοῦ νιοῦ.

— Τί καλὰ μοῦ φέρνεις, ὀρὴ Λάμπη;

— Ζεστή κουλούρα, ὀρ' ἀδερφέ, πού σοῦ τὴ ζύμωσα μὲ τὰ χερά-
 κια μου, κι ἡ μάνα τὴν ἔψησε στὴν ἀθρακιά, μονάχη. Ἔλα νὰ φᾶς
 μιὰ ψίχα καὶ νὰ ξαποστάσης.

— Δὲν μπορῶ, καημένη, νὰ παρατήσω τὸ τουφέκι...

— Αὐτὸ εἶν' ἡ συλλογὴ σου, Νάση; Ἔρχομαι γὰρ καὶ σοῦ κρατῶ
 τὸν τόπο σου... Νά, σοῦ ἔστρωσα! Καὶ δῶς' μου τὸ τουφέκι.

Χαμογελάει ὁ ἀδερφός, ὁ καπνισμένος. Καὶ δὲν ἔχει ἀνάγκη νὰ
 μάθη τὴν κορασιὰ πῶς πιάνουν τὸ τουφέκι. Ὁ πόλεμος βαστοῦσε
 πάντα. Μὲ χέρι σταθερὸ γέμιζ' ἐκείνη καὶ σημάδευε. Κι ὁ ἀδερφός της
 παραπέρα ἔτρωγε ἥσυχος, καὶ μοναχὰ τὴν πείνα του ἄκουε τὴ θε-
 ριεμένη μέσα του.

Κι ὁ πόλεμος βαστοῦσε. Κι ἐκεῖ, ἓνα βόλι ἦρθε καὶ πέτυχε κατὰ-στηθα τὴν κορασιά. Μὰ αὐτὴ ἔκανε καρδιά καὶ δὲ μιλοῦσε. Τὸ αἷμα πλημμύριζε τὸν κόρφο της. Ἡ Λάμπη σημάδευε καὶ τουφεκοῦσε.

— Ἐφαγες, Νάση;

— Κοντεύω, ἀκόμα λίγο, Λάμπη.

Ἡ κόρη ξαναρώτησε δεύτερα καὶ τρίτα. Καὶ τότε μ' ἓνα πήδημα τὸ παλικάρι βρέθηκε κοντὰ της. Ἄρπαξε τὸ τουφέκι κι ἤσυχο, καθὼς εἶχε τραβηχτῇ, ξανάρχισε τὸν πόλεμο.

Ἀμίλητη ἡ Σουλιωτοπούλα πῆγε παραπίσω κι ἔπεσε.

Κι ὁ πόλεμος βαστοῦσε.

« Μεγάλα Χρόνια »

Γιάννης Βλαχογιάννης

22. Ο ΓΕΡΟΣΟΥΛΙΩΤΗΣ

Ὁ Γεροσουλιώτης μάζευε τὸν πόνο του πολὺν καιρό. Σὲ κανέναν ὅμως δὲν ξεμολογιόταν τὸ σκοπὸ του. Χρόνια ἦταν περασμένα, πού τοὺς ξέρασε τὸ κύμα τ' ἄδικο τῆς μοίρας τῆς σκληρῆς στοῦ πράσινο ἀκρογιάλι τῶν Κορφῶν. Κι ἐνῶ βρῖσκane κάποια παρηγοριά στὰ κάλλη τοῦ φιλόξενου νησιοῦ, ὁ Γεροσουλιώτης εἶχε ἄλλοῦ τὸ νοῦ του. Ὅλημερίς ἀγνάντευε τὰ ξεροβούνια τ' ἀντικρινά. Κι ὁλονυχτίς ὁ πόθος του εἶχε μαζί του ἄγριο πόλεμο.

Κάποτε, ἓνα βράδυ, γύρισε στοῦ σπιτί χτυπημένος σὰν ἀπὸ καινούρια συμφορά.

— Ὁ ἄμοιρος ἐγώ, εἶπε, τί κατάρρα μ' ἤβρε. ! Ὁ Θεὸς μ' ὀργίστηκε!

Ἔκαμε τοὺς ἄλλους νὰ τρομάξουν. Παιδιά κι ἐγγόνια τὸν τριγύρισαν. Ὁ γέρος κτύπαιε τὰ στήθια του.

— Πάει τὸ Σούλι, φώναξε, Πάει πιά!

Ἐκλάψε, κι ὕστερα σῶπησε βλοσυρός. Στὰ φιλικὰ τὰ λόγια οὔτε καὶ πρόσεξε. Οἱ Σουλιῶτες οἱ ἄμοιροι συνήθιζαν μὲ τῆς πατρίδας τὸ χαμό. Ἡ ἐλπίδα μοναχὰ τοὺς ἔμεινε ἀπ' τὰ περασμένα. Ὁ γέρος ἔδειξε πιὸ ὕστερα νὰ μαλακῶνῃ. Ἐφαγε γελαστός καὶ πλάγιασε. Καὶ τὴν αὐγὴ δὲ βρέθηκε στοῦ στρώμα του.

Μὲ φαροκάικο εἶχε περάσει στ' ἀκρογιάλι τὸ στεφανό. Βαστοῦσε τ' ἄρματά του, σὰ γιὰ πόλεμο. Ἀδελφός ἀπὸ κάθε ἄλλο φόρτωμα, νη-

στικός, ποιός ξέρει πόσο πλανήθηκε και ποῦ. Κάποτε νύχτωσε έξω ἀπὸ τὸ Σούλι. Καὶ μπῆκε στὸ χωριὸ ἀθώρητος, ἂν ὑπάρχει κι ἄλλη ἐκεῖ ζωή. Χαιρετάει τὸ Σούλι ὁ γέρος καὶ δὲν ἀντιχαιρετιέται. Νά τὰ σπίτια τώρα τὰ γειτονικά, ὅλα βουβά. Κι ἄδεια καὶ νεκρικά. Γυμνὲς χάσκουν οἱ θύρες τους καὶ τὰ παράθυρα.

Μισόπνοος καὶ ζαλισμένος ἀπ' τὴν κούραση ὁ Γεροσουλιώτης θαρρεῖ πὼς βρίσκεται σ' ἄλλο κανένα Σούλι, φανταστικό. Στέκεται καὶ φωνάζει κάποιον γείτονά του.

— Γειά, χαρά σου, καπετάν Λαμπρούση. Καλῶς σᾶς ἦβρα κι ὅλους σας!

Ἀπόκριση καμιά!... Νά καὶ τὸ σπίτι τὸ δικό του... Νά τος κι ὁ γεροπρίναρος ὁ φουντωτός, νά καὶ τὸ ξεροπήγαδο στὴν πέτρινη αὐλή. Ὅμως ἡ θύρα εἶναι κλεισμένη... Ἀνοίγει, βλέπει στὴ γωνιὰ φωτιά ζωντανεμένη. Σὰ νὰ ἔχασε τὸ νοῦ του, μόνο μιὰ στιγμή. Ἐπειτα ὅλα φανήκανε νὰ ξαστερώνουν. Καὶ τὸ ξαστέρωμα ἦταν ἡ τρέλα τοῦ Γεροσουλιώτη. Μ' ἀνοιχτόκαρδη ματιὰ κοιτάζει γύρω. Στρωμένο τὸ παραγώνι κι ἡ φωτιά λαμπερὴ τὸν κρᾶζουν. Κι ἔτοιμο τὸ τραπέζι τὸ φτωχικό. Κάθεται σταυροπόδι καὶ τοιμάζεται νὰ πέση στὸ φαί, σὰ θεριὸ ὀλονήστικο. Καὶ τότε θόρυβος ἀκούεται ἀπὸ τὴν αὐλή. Τρεῖς Ἀρβανίτες μπαίνουνε στὸ σπίτι. Στέκονται ξαφνισμένοι. Καὶ κρατοῦνε στὰ χέρια τ' ἄρματα.

— Τ' εἴσατε σεῖς; ρωτᾷ ὁ γέρος ἡσυχᾶ.

Δὲ συλλογιέται τίποτε κακό. Κι ἄξαφνα ὅλα τὰ φαντάζεται. Κι ὀρθὸς καὶ φοβερὸς σὰ σκιαχτρο, καθὼς εἶχε γίνει ἀπὸ τοὺς κόπους κι ἀπὸ τοῦ νοῦ του τὸν παραδαρμό, κρᾶζει στοὺς Ἀρβανίτες:

— Ὅρε, τί θέλετε στὸ Σούλι ἐσεῖς, σκυλιά; Τὸ Σούλι ψέματα εἶναι πὼς τὸ πῆρατε! Τὸ Σούλι ζῇ!

Κι ὥς νὰ τραβήξῃ τὸ σπαθὶ ὁ Γεροσουλιώτης, ἔπεσε νεκρός.

Γιάννης Βλαχογιάννης

23. ΤΗΣ ΛΕΝΩΣ ΤΟΥ ΜΠΟΤΣΑΡΗ

“Όλες οί καπετάνισσες ἀπὸ τὸ Κακοσοῦλι,
 ὅλες τὴν Ἄρτα πέρασαν, στὰ Γιάννινα τὶς πᾶνε,
 σκλαβώθηκαν· οἱ ἄρφανές, σκλαβώθηκαν οἱ μαῦρες,
 κι ἡ Λένω δὲν ἐπέρασε, δὲν τὴν ἐπῆραν σκλάβα.
 Μόν’ πῆρε δίπλα τὰ βουνά, δίπλα τὰ κορφοβούνια,
 σέρνει τουφέκι σισανὲ κι ἐγγλέζικα κουμπούρια,
 ἔχει καὶ στὴ μεσούλα τῆς σπαθὶ μαλαματένιο.
 Πέντε Τοῦρκοι τὴν κυνηγοῦν, πέντε τζοχανταραῖοι.
 —Τοῦρκοι, γιὰ μὴν παιδεύεστε, μὴν ἔρχεστε σιμά μου,
 σέρνω φουσέκια στὴν ποδιὰ καὶ βόλια στὶς μπαλάσκες.
 —Κόρη, γιὰ ρίξε τ’ ἄρματα, γλίτωσε τὴ ζωὴ σου.
 —Τί λέτε, μωρ’ παλιότουρκοι καὶ σεῖς παλιοζαγάρια;
 Ἐγὼ εἶμαι ἡ Λένω Μπότσαρη, ἡ ἀδερφή τοῦ Γιάννη,
 καὶ ζωντανὴ δὲν πιάνουμαι εἰς τῶν Τουρκῶν τὰ χέρια.

Ν. Γ. Πολίτου, «Ἐκλογαὶ»

Λημοτικὸ

24. Ο ΕΚΔΙΚΗΤΗΣ

—Εἶμαστε ἄντρες ἐμεῖς· ὅ,τι καὶ νὰ πῆς εἶμαστε ἄντρες! εἶπε ὁ ὑποναύ-
 κληρος καθισμένος ἀνάμεσα στὸ πλήρωμα. “Ἕλληνας! σοῦ λέει ὁ ἄλλος·
 δὲν εἶναι παῖξε-γέλασε. “Ἐχουμε τὰ κακὰ μας—δὲ λέω· πήραμε δρόμο
 στραβό, σὰν τὸ κακοκυβερνημένο πλεούμενο, μὰ δὲν εἶμαστε καὶ γιὰ πέ-
 ταμα. Καὶ νὰ εἶμαστε γιὰ πέταμα, πάλι δὲ θὰ χαθοῦμε. Θέλουμε δὲ θέ-
 λουμε, θὰ ζήσουμε. Θὰ ζήσουμε καὶ θὰ θεριέψουμε καὶ θὰ δοξαστοῦμε,
 ὅπως καὶ πρῶτα. Τὸ σιδερόξυλο, σιδερόξυλο εἶναι, ὅσο κι ἂν τὸ
 κουτσουρέψης· ὅσο κι ἂν τοῦ μαδήσης τὴν κορυφή, ἂν τοῦ ζεματίσης
 τὰ φύλλα, ἂν τοῦ πριονίσης τὰ κλαδιά. Ὁ λέοντας, λέοντας λέγεται,
 ὅσο κι ἂν τοῦ ψαλιδίσης τὴ χαίτη, ἂν τοῦ κόψης τὴν οὐρά, ἂν τοῦ
 βγάλῃς τὰ νύχια, ἂν τοῦ ξεριζώσης τὰ δόντια. Φτάνει τὸ βρούχημά
 του νὰ σὲ πᾶν ριπιτί*. Τὸ ἔχει τὸ σκαρί μας, ναί· τὸ θέλ’ ἡ τύχη μας νὰ
 εἶμαστε πάντα μεγάλοι. Ὅπου κι ἂν γυρίσης, σὲ στεριές καὶ θάλασ-
 σες, σὲ νότο καὶ βοριά, σ’ ἀνατολὴ καὶ δύση θὰ τὸ δῆς γραμμένο.
 Καὶ γραμμένο ὄχι μὲ ἀνθρώπινο κοντύλι, ἀλλὰ μὲ τὸ ἴδιο χέρι, τὸ
 παντοδύναμο χέρι τοῦ Δημιουργοῦ. Εἶμαστε ἄντρες, σοῦ λέω!

Νά, κοίταξε στὴν Ἀνατολή. Ἐκεῖ βγαίνει ὁ ἥλιος, ἥλιος λαμπρὸς

καὶ ἀβασίλευτος — ὁ ἥλιος τοῦ Γένους μας. "Ὅποιος δὲν ἔχει μάτια, ἐκεῖνος δὲ βλέπει τὴ χαραυγὴ· ἐθνικὴ χαραυγὴ, πόθος καὶ καημὸς αἰώνων ὅλων, ὅχι κουραφέξαλα.

Κοίταξε γύρω μας: Θάλασσα φουρτουνιασμένη, οὐρανὸς κατασκότεινος, στεριᾶς σκουντουφλιασμένες, φορτωμένες δάκρυα καὶ φαρμάκι. Θεριὰ τὰ κύματα χτυπᾶνε τὸ καράβι μας. Λύσσα καὶ χολὴ μᾶς πολεμᾷ. Τὸ νερὸ δέρνει τὴ στεριά, τὴν τρώει, τὴν ξεσχίζει, τὴν πετσοκόβει ἄπονα, ὅσο νὰ κάμῃ τὰ πάντα θάλασσα καὶ ν' ἀπλωθῇ ἀχόρταγος ρούφουλας* στὸν παράνομο κόσμο.

Μὰ γύρισε κατὰ τὴν Ἡρακλειά*. Καιρὸς διαμάντι· νερὸ τρισάγιο. Τὸ μάτι τοῦ Θεοῦ ἐκεῖ ἔπεσε. "Ἐχεις ἀρρώστια; πῆγαινε νὰ γιὰ-τρυντῇς. "Ἐχεις πονόματο; ἄλειψε τὰ ματόφυλλά σου ν' ἀγναντέψης κόσμους. Εἶσαι κουφός; θ' ἀκούσης ἀρμονίες.

Βερέμης* εἶσαι; Διγενὴς ἔγινες. Ἡ κολυμπήθρα τοῦ Σιλωάμ ἐκεῖ βρίσκεται γιὰ μᾶς. Κολυμπήθρα σωματικὴ, κολυμπήθρα ψυχικὴ, ἐθνικὴ πρῶτ' ἀπ' ὅλα. Εἶναι ἡ Ἁγία Τράπεζα τῆς Ἁγίας-Σοφίας, τὸ προσκυνητὰρι τοῦ Γένους μας.

Τὴν ἀπαρτὴ Πόλῃ μας ξένου πόδι τὴν πάτησε — ποδάρι Βενετσάνου. Ὁ τυφλὸς Δάνδολος* μάρανε τὰ ρόδα τοῦ προσώπου της· ρούφηξε τὸ τρισάγιο αἷμα της. Ἐννιακοσίων χρόνων ἔνδοξη ζωὴ τὴν ἔσβησε. Ὁ Λασκαρὴς*, φαρμακωμένης ὥρας βασιλιάς, φεύγει μακριὰ συνεπαίρνοντας τοῦ Γένους τὴν ἐλπίδα, πῶς θὰ γυρίσῃ πάλι μιὰ μέρα θεριεμένος ἐκδικητῆς. Καὶ ὁ καταχτητῆς, Φράγκοι καὶ Βενετσάνοι καὶ Γερμανοὶ ἀδέσποτοι, σὰν τὸ ἀψὺ πουλάρι, ποὺ τσαλαπατεῖ μὲ τὰ πέτάλα του τ' ἄβρὰ λούλουδα, χύνονται ἀπάνω της ἀχόρταγοι. Μὲ τὸ σταυρὸ τους συντρίβουν τὸ σταυρὸ μας· μὲ τὴ θρησκεία τους πελεκοῦν τὴ θρησκεία μας. Γκρεμίζουν ἐκκλησιᾶς, ποδοπατοῦν καλλιτεχνήματα, μολύνουν ἀγιάσματα, ἀποτεφρώνουν πνευματικὰ ἀριστουργήματα. Καὶ σφάζουν γέροντες, πατοῦν ἀρχόντων μέγαρα, ξαπλώνονται σὲ βασιλικά κλινάρια· νεκροὺς γυμνώνουν ἔνδοξους, ποδοκυλοῦνε στέμματα θαυμαστά. Στενάζει ἡ Βασιλεύουσα· μοιρολογᾷ ἡ Σιών μας! Καὶ ὁ Δάνδολος, γιὸς κουρσάρων, δὲ λησμονεῖ τὴν τέχνη τῶν πατέρων του. Κουρσεύει καὶ θέλει μὲ ξένα καὶ ἀταίριαστα στολίδια νὰ στολίσῃ τὴ λιμνογέννητὴ πατρίδα του.

Γαλῆρες φεύγουν καὶ γαλῆρες ἔρχονται. Παίρνουν τὸν πλοῦτο μας

τὸν ἀδαπάνητο, τὴ δόξα μας τὴν ἀβασίλευτη, τὴ λάμψη, τὴ σοφία, τὰ ἱερά μας. Ἡ Βενετιὰ τὰ δέχεται περὶχαρη, στολίζεται καὶ καμαρώνει σὰν ξιπασμένη καὶ ἀμναλὴ τσιγγάνα. Ζώνεται τὸ σπαθὶ τοῦ Κωνσταντίνου μας τὸ βλογημένο, ποῦ ἔχει στὸ θηκάρι του τὸν οὐρανὸ μὲ τὰ ἄστρα, τὴ θάλασσα μὲ τὰ καράβια, τὴ γῆ μὲ τὰ κάστρα τῆς — ἱστορία χρυσόγλυπτη τοῦ ἀπέραντου Κράτους μας. Παίρνει τὴν κολυμπήθρα, ποῦ τόσοι βαφτιστῆκαν πορφυρογέννητοι, καὶ βαπτίζει μέσα τῶν ἐμπόρων τὰ παιδιὰ. Μὲ τίς χρυσόπορτες τοῦ ναοῦ μας στολίζει τὸν Ἅγιο Πέτρο τῆς· στήνει στοὺς πύργους τῆς τὸ Ρολόγι, θαῦμα τοῦ κόσμου, μὲ τοὺς Μάγους ποῦ χαιρετοῦν ταπεινοὶ τοῦ Χριστοῦ μας τὴ Γέννηση· στήνει στὶς πλατεῖες τῆς τ' ἄλογα τ' ἀνεμοπόδαρα, ἀκράτητου λαοῦ συμβολικὴ παράσταση.

Γαλέρες φεύγουν καὶ γαλέρες ἔρχονται. Παίρνουν τὰ πλούτη μας, τὴ δόξα, τὰ ἱερά μας. Ἄλλοι τὰ πᾶνε, στὴ Δύση τὴν τρισβάρβαρη, νὰ ἡμερέψουν κι ἐκείνους τοὺς λαούς, νὰ δοξάσουν κι ἐκείνης τὰ χῶματα.

Ἡ Ἁγιοτράπεζα ὅμως δὲν ἀκολουθεῖ. Ἡ πλάκα ἡ πολῦτιμη, ποῦ τὴν ἔστησε ὁ Ἰουστινιανὸς στὴ μέση τοῦ Ναοῦ, λαμπρὸ ζαφεῖρι στὴ χρυσὴ σφεντόνα του· ἡ πλάκα ποῦ ἄκουσε τόσα Νικητήρια καὶ θυσίασε ἐπάνω τῆς ὁ Φῶτιος, δὲν πάει νὰ κλειστῇ σκλάβα στὰ δολερὰ τεῖχη, στ' ἀρπαχτικὰ χέρια τοῦ Ἰννοκέντιου. Ὁχι· δὲν πάει. Ἀνοιξε ἡ καρίνα στὰ δυὸ καὶ γλίστρησε ἡ Ἀγιοτράπεζα στὰ νερά τοῦ Μαρμαρᾶ. Ὁ βοῦρκος ἔφυγε ἀπὸ κοντά τῆς, ὅπως φεύγει ἡ ἀμαρτία τὸ Σταυρό, καὶ ὁ χρυσὸς ἄμμος στρώθηκε, κλίνη πάναγνη ἀπὸ κάτω τῆς. Καὶ τοῦ Θεοῦ τὸ μάτι, τοῦ δικαιοκρίτη καὶ παντοδύναμου, στάθηκε ἐπάνω τῆς ἄγρυπνο, ὅπως μάνας μάτι στὴν κούνια τοῦ μονάκριβου παιδιοῦ τῆς.

Καὶ ἀπὸ τότε εἶναι ἐκεῖ καιρὸς διαμάντι, ἥλιος κατάργυρος, νερὸ τρισάγιο. Μύρο ἀνεβαίνει ἀπὸ τὸ βυθὸ καὶ ἀπλώνεται στὸ πρόσωπο τῆς θάλασσας καὶ κάθετα χρίσμα σωματικό, χρίσμα ψυχικό, ἐθνικὸ πρῶτ' ἀπ' ὅλα! Ὅπως ἀπὸ τὸ Δισκοπότηρο βγαίνει ἡ σωτηρία τοῦ χριστιανοῦ, θὰ ἔβγη ἀπὸ κεῖ καὶ ἡ δική μας ἀπολύτρωση. Ἡ χαραυγὴ τοῦ Γένους μας ἐκεῖ θ' ἀνατείλῃ· ναι, ἐκεῖ θ' ἀνατείλῃ. Προβαίνει ὁλοένα ἡ Ἀγιοτράπεζα καὶ βούλεται νὰ πιάσῃ τὴ στεριά. Ἀργὰ ἢ γρήγορα θὰ τὴν πιάσῃ τὴ στεριά. Καὶ τότε σ' ὅλῃ τὴν ἑλληνικὴ γῆ ἀπὸ ἄκρη σ' ἄκρη, ἀπὸ νότο καὶ βοριά, χαρούμενος ὁ ἥλιος θὰ πυ-

ρώση τούς δούλους, καμπάνα θά σημάνη σέ κάθε μιναρὲ καὶ τὰ τζαμιά θά ἠχολογήσουν τὴ χριστιανική, τὴν ἐθνική μας λειτουργία. Καὶ τότε πάλε ἡ Χρυσόπορτα θά στολίσῃ Ἑλλήνων βασιλιάδων τὰ τρόπαια.

Τότε θά πάρουμε καὶ τὰ κουρσεμένα πίσω. Τὰ πλούτη μας, τὶς δόξες, τὰ ἱερά μας. Θά πάρουμε τὸ σπαθὶ τοῦ Κωνσταντίνου καὶ τὴν κολυμπήθρα τοῦ Πορφυρογέννητου· τὶς πόρτες τοῦ Ναοῦ μας, τὸ Ρολόγι τῶν Μάγων, τ' ἄλογα τ' ἀράθυμα. Καὶ θά μείνῃ πάλι φτωχὴ καὶ ταπεινὴ ψαρούδισσα ἡ Βενετιά, καὶ ἡ Πόλη μας θά γίνῃ καύχημα καὶ στολίδι τῆς Οἰκουμένης, ὅπως ἦταν πρὶν τὴ μαράντη τοῦ Βενετσάνου τὸ ἀγκάλιασμα καὶ τὸ βάρβαρο ποδάρι τοῦ Τούρκου.

Ναί· θά ζήσουμε καὶ θά θεριέψουμε καὶ θά δοξαστοῦμε πάλι. Εἴμαστε ἄντρες ἐμεῖς· μωρ' εἴμαστε Ἕλληνες!...

Καὶ ὀρθὸς τῶρα ἔριξε τὰ μάτια φλογερὰ στὶς σκοτεινὲς στεριές, σὰν προφήτης τοῦ Ἰσραήλ, ὑμνώντας τὴ Γῆ τῆς Ἐπαγγελίας, ὁ ὑποναύκληρος. Καὶ δὲν ἦταν, ὄχι, ὁ ναύτης ὁ ταπεινός. Ἦταν ὁ Ἐλληνισμὸς ὁλόκληρος, μὲ τὴν ἀκλόνητη πίστη στὶς παραδόσεις καὶ τοὺς θρύλους του.

« Λόγια τῆς Πλώρης »

Ἀνδρέας Καρκαβίτσας

25. Ο ΔΗΜΟΣ ΚΑΙ ΤΟ ΚΑΡΙΟΦΙΛΙ ΤΟΥ

Ἐγέρασα, μωρὲς παιδιά. Πενήντα χρόνους κλέφτης τὸν ὕπνο δὲν ἐχόρτασα, καὶ τῶρ' ἀποσταμένος θέλω νὰ πάω νὰ κοιμηθῶ. Ἐστρέφεψ' ἡ καρδιά μου. Βρῦση τὸ αἷμα τό 'χυσσ, σταλαματιά δὲ μένει.

Θέλω νὰ πάω νὰ κοιμηθῶ. Κόψτε κλαρὶ ἀπ' τὸ λόγγο, νὰ 'ναι χλωρὸ καὶ δροσερό, νὰ 'ναι ἀνθούς γεμάτο, καὶ στρῶστε τὸ κρεβάτι μου καὶ βάλτε με νὰ πέσω.

Ποιὸς ξέρει ἀπ' τὸ μνημα μου τί δέντρο θά φυτρώσῃ! Κι ἂν ξεφυτρώσῃ πλάτανος, στὸν ἴσκιο του ἀποκάτω θά 'ρχωνται τὰ κλεφτόπουλα τ' ἄρματα νὰ κρεμᾶνε. Νὰ τραγουδοῦν τὰ νιάτα μου καὶ τὴν παλικαριά μου.

Κι ἂν κυπαρίσσι ὁμορφο καὶ μαυροφορεμένο,
θὰ ῥχωνται τὰ κλεφτόπουλα τὰ μῆλα μου νὰ παίρνουν,
νὰ πλένουν τὲς λαβωματιές, τὸ Δῆμο νὰ σχωρᾶνε.

Ἔφαγ' ἡ φλόγα τ' ἄρματα, οἱ χρόνοι τὴν ἀνδρεία μου.
Ἦρθε κι ἐμένα ἡ ὥρα μου. Παιδιά μου, μὴ μὲ κλάψτε.
Τ' ἀντρειωμένου ὁ θάνατος δίνει ζωὴ στὴ νιότη.
Σταθῆτε ἐδῶ τριγύρω μου, σταθῆτ' ἐδῶ σιμά μου,
τὰ μάτια νὰ μοῦ κλείσετε, νὰ πάρτε τὴν εὐχή μου.

Κι ἐν' ἀπὸ σᾶς τὸ νιότερο ἄς ἀνεβῇ τὴ ράχη,
ἄς πάρη τὸ τουφέκι μου, τ' ἄξο μου καριοφίλι,
κι ἄς μοῦ τὸ ρίξη τρεῖς φορές καὶ τρεῖς φορές ἄς σκούξη :
«Ὁ γερο-Δῆμος πέθανε, ὁ γερο-Δῆμος πάει».
Θ' ἀναστενάξ' ἡ λαγκαδιά, θὰ νὰ βογκήξῃ ὁ βράχος,
θὰ βαργομήσουν τὰ στοιχειά, οἱ βρύσες θὰ θολώσουν,
καὶ τ' ἀγεράκι τοῦ βουνοῦ, ὅπου περνᾷ δροσάτο,
θὰ ξεψυχήσῃ, θὰ σβηστή, θὰ ρίξῃ τὰ φτερά του,
γιὰ νὰ μὴν πάρη τὴ βοή ἄθελαι καὶ τὴ φέρη
καὶ τήνε μάθῃ ὁ Ὀλυμπος καὶ τὴν ἀκούσῃ ὁ Πίνδος
καὶ λιώσουνε τὰ χιόνια τους καὶ ξεραθοῦν οἱ λόγγοι.

Τρέχα, παιδί μου, γλήγορα, τρέχα ψηλὰ στὴ ράχη,
καὶ ρίξε τὸ τουφέκι μου. Στὸν ὕπνο μου ἐπάνω
θέλω γιὰ ὕστερη φορὰ ν' ἀκούσω τὴ βοή του.

Ἔτρεξε τὸ κλεφτόπουλο σὰ νὰ ἔτανε ζαρκάδι
ψηλὰ στὴ ράχη τοῦ βουνοῦ καὶ τρεῖς φορές φωνάζει :
«Ὁ γερο-Δῆμος πέθανε, ὁ γερο-Δῆμος πάει».
Κι ἐκεῖ πού ἀντιβοοῦσανε οἱ βράχοι, τὰ λαγκάδια,
ρίχνει τὴν πρώτη τουφεκιά, κι ἔπειτα δευτερώνει.
Στὴν τρίτη καὶ τὴν ὕστερη, τ' ἄξο τὸ καριοφίλι
βροντᾷ, μουγκρίζει σὰ θεριό, τὰ σωθικά του ἀνοίγει,
φεύγει ἀπ' τὰ χέρια, σέρνεται στὸ χῶμα λαβωμένο,
πέφτει ἀπ' τοῦ βράχου τὸν γκρεμό, χάνεται, πάει, πάει.

“Ακουσ’ ὁ Δῆμος τὴ βοή μὲς στὸ βαθὺ τὸν ὕπνο,
τ’ ἄχνό του χεῖλι ἐγέλασε, ἐσταύρωσε τὰ χέρια...
Ὁ γερο-Δῆμος πέθανε, ὁ γερο-Δῆμος πάει.

Τ’ ἀντρειωμένου ἡ ψυχὴ, τοῦ φοβεροῦ τοῦ Κλέφτη,
μὲ τὴ βοή τοῦ τουφεκιοῦ στὰ σύγνεφ’ ἀπαντιέται,
ἀδερφικὰ ἀγκαλιάζονται, χάνονται, σβηῶνται, πᾶνε.

Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης

26. Η ΑΓΙΑ ΣΟΦΙΑ

Α’.

«Εἶδον τὸν ἅγιον ναόν»! Τὸν εἶδα! Βαρύς, σιωπηλός, κατέχει τὴν κλιτὺν τοῦ πρώτου λόφου τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐν μέσῳ εὐρυτάτης κιγκλιδοφράκτου αὐλῆς, πλήρους ποικιλομόρφων οἰκημάτων ὡς κελλίων, ὡς τάφων, ἅτινα ἔτι μᾶλλον βαρύνουσι τὸ ἔνδοξον οἰκοδόμημα, τὸ ὁποῖον ἐσεβάσθησαν δεκατέσσαρες αἰῶνες καὶ ἡ κερδαλέοφρων ἐπιμέλεια τῶν κατακτητῶν ἐκμεταλλευομένων ἐπι-κερδῶς τὸ εὐσεβὲς αἶσθημα τῶν ὀρθοδόξων καὶ τὸν θαυμασμόν τῶν περιηγητῶν. Σειρὰ παχῆσκιος καταπρασίνων καστανεῶν περικοσμεῖ τὴν πέριξ πλατεῖαν, ἀνοικτὴν καὶ λειοτάτην, καὶ σκιάζει τὴν πλακόστρωτον ὠραίαν αὐλήν.

Ἡ Ἀγία Σοφία! Γλυκύπικρον νανούρισμα τῆς δουλείας καὶ σεμνὸν ἐμβατήριον τῆς ἐλευθερίας! Φακὸς θολόμορφος, ἀπέραντος, συγκεντρῶν τοὺς στεναγμούς καὶ τὰ δάκρυα τοῦ Γένους τέσσαρας τώρα αἰῶνας, τὰ ὁποῖα τόσο πικρῶς ἀποξηραίνει ἡ βαρυτάτη χρυσῇ ἡμισέληνος, ἡ ἐπὶ τῆς αἰθερίας κορυφῆς τοῦ θόλου τοῦ ἐπικαθημένη. Ἡ Ἀγία Σοφία! Βαρὺ καὶ σιωπηλὸν οἰκοδόμημα, προορισθὲν, θαρρεῖς, ὡς ἐν παμμέγιστον νεκρικὸν μνῆμα μιᾷ ἀπεράντου ἐκλιπούσης αὐτοκρατορίας.

Β’.

Εἰσερχόμενος διὰ τριῶν θυρῶν εἰς τὸν πρῶτον νάρθηκα εὐρίσκεῖς ἀμέσως πέντε κατὰ πρόσωπον θύρας καὶ εἰσχωρεῖς οὕτως εἰς τὸν δεύτερον νάρθηκα. Καὶ οἱ δύο οὗτοι νάρθηκες εἶναι στενοὶ καὶ μα-

κροί, με τοίχους διαchrύσους ἐκ τῆς ὥραιας μουσειώσεως. Εἶτα εὐρίσκεis ἐννέα μεγαλοπρεπεῖς θύρας, ὧν ἡ μεσαία παμμεγίστη, σκαλιστὴ μετάλλινος, φέρουσα γλυφὰς σταυρῶν καὶ ἀγίων . . . Οὕτως εἰσέρχεσαι εἰς τὸν ναόν.

Ὅποῖον θάμβος, ὅποῖον μεγαλεῖον, ὅποια ἔκστασις! Ἐνώπιόν σου ἔχεις πάραυτα ὁλόκληρον ἐν συνόλῳ τὸν ναόν. Οἱ τέσσαρες ὀγκώδεις τετράγωνοι πεσσοί, ἐφ' ὧν στηρίζεται ἡ μᾶλλον ἐλαφρῶς ἐπακκουμβᾶ ὁ αἰθέριος μέγας θόλος, ἄλλος οὐρανὸς ἐπίγειος, θαῦμα τῆς τέχνης ἀμίμητον· αἱ ἀναριθμητοὶ τοξοειδεῖς θυρίδες του, δι' ὧν εἰσέρχεται τῆς ἡμέρας τὸ φῶς γλυκὺ, μαλακόν. Οἱ χρωματιστοὶ ὥραῖοι κίονες, με κορμούς ὅλους μονολίθους, με τὰ σκαλιστὰ ὡς δαντελλόπλεκτα κιονόκρανα. Τὰ πολύμορφα ἀρχιτεκτονικὰ κοσμήματα τῶν ἀπεράντων στοῶν τῶν μεταρσίων κατηχουμένων. Αἱ πολυσχιδεῖς κόγχαι καὶ αἱ χιβάδες καὶ ἡ οὐρανοπρεπιῆς τῆς Ἀγίας Τραπέζης θολία, ὅλα ταυτοχρόνως ὀρώμενα θαμβώνουν τὸ βλέμμα σου. Ὁ νοῦς ἱλιγιγῖ, ἡ καρδιά πάλλει, ἡ ψυχὴ συστέλλεται. Καρφώνεται ἀκίνητος, κατάπληκτος, φοβεῖσαι.

Ἴρις πολύχρωμος ἐπιφαίνεται τότε πρὸ τῶν θαμβωμένων ὀφθαλμῶν σου ἡ μακρὰ τοῦ Γένους ἱστορία. Βλέπεις σκιάς μυριάδας μυριάδων. Αὐτοκράτορες καὶ Πατριάρχαι καὶ ἡ πολυώνυμος χορεία τῆς βυζαντινῆς αὐλῆς καὶ ἄρχοντες ἄλλοι τῆς ἐκκλησίας παρέρχονται ἐνώπιόν σου ὡς φάσματα. Ἀκούεις βόμβον συγχεχυμένον ἱερᾶς μουσικῆς, ἐνωτίζεσαι πολυχρονισμῶν καὶ χερουβικῶν ὕμνων, μετέχεις ἀγίων λιτανειῶν καὶ ἐνδόξων θριάμβων. Εὐρίσκεσαι ἐν τῇ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ. Νὰ ἡ θέσις τῶν αὐτοκρατορικῶν θρόνων ἀριστερά. Νὰ ἡ θέσις τοῦ μεγαλοπρεποῦς Δεσποτικοῦ δεξιά. Ἡ θέσις τῶν χορῶν, τῶν πολυελαίων, τοῦ τεμπλέου, τῆς περιφήμου Ἀγίας Τραπέζης, τοῦ ἁμβωνος. Ὅλα θέσεις! Σῶμα παναρμόνιον, γυμνὸν ὅμως, ἄνευ στολισμῶν καὶ χωρὶς καλλωπισμάτων.

Κι ἐκεῖ πού ἀναθαρρήσας ὀλίγον ἔβλεπες τὴν μειδιῶσαν ἐν τῷ ναῷ χρυσῇν τοῦ ἡλιακοῦ φωτὸς φρικίασιν καὶ ἀνάπαλσιν, κάμνεις τότε νὰ ἰδῇς ἐπάνω, ὡς ἐν οὐρανῷ, τὸν Μέγαν Παντοκράτορα ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ θόλου, καὶ τὸ βλέμμα σου παγώνει κατέναντι τῶν παμμεγίστων τουρκικῶν γραμμάτων, δι' ὧν ἐν τῷ μέσῳ τοῦ θόλου εἶναι κεχαραγμένον ρητόν τι τοῦ Κορανίου.

Καὶ τότε θεωρεῖς τοὺς κρεμαμένους τοῦ κατακτητοῦ στρογγύλους πίνακας με τὰ χρυσοπράσινα γράμματα εἰς διάφορα μέρη τῶν τοί-

χων, τῶν ὁποίων οἰκτρῶς οὕτω ἀπεφράχθη ἡ θαυμασία ὀρθομαρ-
 μάρωσις, θαῦμα ἀπερίγραπτον τῆς βυζαντινῆς τέχνης. Βλέπεις τοὺς
 εὐτελεῖς στεφάνους τῶν ἀναριθμήτων κανδηλίων καὶ διακρίνεις τὰς
 χρυσαῖς τῶν Χερουβείμ καὶ τῶν Σεραφεὶμ πτέρυγας εἰς τὰς τέσσαρας
 τριγωνικὰς βάσεις τοῦ θόλου μὲ τὰ ἀπεξεσμένα αὐτῶν πρόσωπα.
 Βλέπεις καὶ τὸ χρυσοσκαλισμένον προσευχητήριον τοῦ Σουλτάνου
 τότε καὶ τοὺς στενοὺς τῆς προσευχῆς τῶν κατακτητῶν ἄμβωνας
 μὲ τὰς πρασίνας ἱερὰς σημαίας των, μόλις συγκρατουμένας ὑπὸ τῆς
 πολυκαιρίας.

Ἡ καρδιά σου συνθλίβεται νὰ θραυσθῇ... Ὡς ἀπὸ ρεῦμα ἀέρος
 βαρὺ ὠθεῖσαι ὑπὸ τὰς μουσειωμένας χρυσαῖς στοάς. Ἐξέρχεσαι.

Γ'

Μ' ἄρᾶσει ἔξω εἰς τὴν πλατεῖαν, πρὸς τὰ δεξιὰ, νὰ κάθῃμαι ὑπὸ τὰς
 δροσερὰς καστανέας εἰς τὸ μικρὸν ὀθωμανικὸν καφενεῖον, θεωρῶν
 τὸν προσφιλῆ μου ναὸν σιωπηλὸν καὶ ἀκίνητον, μὲ τὸν οὐρανομήκη
 θόλον του, τὰς ἀναριθμήτους θυρίδας του καὶ τὰ πολυώνυμα οἰκοδο-
 μήματά του, τὰ μετριάζοντα τὸ ὕψος του. Καὶ ὑπὸ τὸν μεγαλύτερον
 καύσωνα πνέει δροσερὸς ἐκεῖ ἄνεμος, δροσίζων καὶ τὴν πλέον λυπη-
 μένην ψυχὴν. Μ' ἄρᾶσει νὰ διέρχωμαι ὥρας μακρὰς ἐκεῖ ἐν τῇ πλατείᾳ,
 ἔχων προσηλωμένους τοὺς ὀφθαλμούς μου εἰς τὸ προσφιλές μου κτή-
 ριον, μὲ τοὺς σοβαροὺς μιναρέδες του, σιωπηλοὺς καὶ κατηφεῖς ὡς
 νεκρικὰς κυπαρίσσους, σκιάζοντας τὸ σκυθρωπὸν τῆς βυζαντινῆς
 αὐτοκρατορίας μνήμα, πολυσχιδὲς καὶ παμμέγιστον, μὲ τὰς ἐρυθρὰς
 ζώνας τῶν τοίχων του καὶ μὲ τὸν ἄερινον θόλον του.

Μ' ἄρᾶσει, ἀφαιρούμενος ὥρας μακρὰς ἐκεῖ, ὑπὸ τὴν ζωογόνον
 τοῦ Βοσπόρου δρόσον, ν' ἀναπολῶ τὴν πορφυρογέννητον τοῦ σεμνοῦ
 οἰκοδομήματος ἱστορίαν...

Ἰ. Ἀλέξανδρος Μωραϊτίδης

27. Η ΚΑΜΠΑΝΑ

Ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1878 εἶχε τελειώσει· οἱ Τοῦρκοι εἶχαν ἐπι-
 στρέψει εἰς τὸ χωριὸ καὶ ἐπισκευάσει ὅπως-ὅπως τὰ πυρπολημένα
 σπίτια των. Οἱ Χριστιανοὶ ἦσαν ἀκόμη ἔνοπλοι. Καὶ μίαν ἡμέραν ὁ

Παπαδογιάννης εἰσῆλθεν εἰς τὸν τουρκικὸν καφενέ, μὲ μαχαίραν καὶ πιστόλαν εἰς τὴν ὀσφύν, καὶ ἀφοῦ ἐπέρασε κοντὰ ἀπὸ τὸν Φεζομουσταφᾶν, εἰς τρόπον ὥστε ἡ μαχαίρα ἤγγισε τὸν ὦμον τοῦ Τούρκου, ἐκάθισεν ἀπέναντί του.

Ὁ Μουσταφᾶς ἔγινε κάτωχρος, ἀλλὰ δὲν εἶπε τίποτε. Ὁ Παπαδογιάννης ὁμως ἐξηκολούθησε τὴν πρόκλησιν τὴν ὁποίαν ἤρχισεν ἡ μαχαίρα :

— Καὶ πῶς σοῦ φαίνονται, Μουσταφ' ἀγά, τὰ καινούρια ζαμάνια;

Ὁ Τούρκος τὸν ἠτένισε μὲ τὰ βλοσυρά του μάτια, τῶν ὁποίων τὰ βλέφαρα ἦσαν ὀλίγον ἀνεστραμμένα ἀπὸ ἐγκαύματα. Κατὰ τὸ 66 εἶχεν ἀνατιναχθῇ μὲ ἄλλους Τούρκους ἀπὸ μίαν ὑπόνομον.

— Ἦρθε, πρέπει, κι ἐσᾶς ὁ καιρὸς σας. Ὅ,τι σᾶς περάσῃ κάμετέ το.

— Μὰ τό 'λπιζες ποτέ σου νὰ δῆς τὸν Παπαδογιάννη ἀρματωμένο μέσα στὸν τουρκικο καφενέ; Ἐγὼ νὰ σοῦ πῶ τό 'λπιζα πάντα μου, εἶπεν ὁ Παπαδογιάννης. Ἄλλ' ἐπὰ θὰ γενοῦνε κι ἄλλα πολλὰ πράματα.

— Ἰντα ἄλλα; Δὲ φτάνουν αὐτὰ ποὺ γενήκανε; δὲν ἀπομένει παρὰ νὰ μᾶς σκοτώσετε, εἶπεν ὁ Μουσταφᾶς μὲ φωνὴν ὑπόκωφον, ὡς ἐὰν ὠμίλει ὁ βρασμὸς τῆς ψυχῆς του.

Ἐπειτα στυλώσας εἰς τὸν Παπαδογιάννην βλέμμα θρασύ, εἰς τὸ ὁποῖον ἐκιτρίνιζε θανάσιμον μῖσος, ἐπρόσθεσεν ἐντόνως :

— Μὰ δὲ σκοτώνονται οἱ Τοῦρκοι εὐκόλα! Τ' ἀκοῦς;

— Τώρα π' ἄρχισε καὶ κόβγει κι ἡ ρωμαϊκὴ μαχαίρα, Μουσταφᾶ, ἀπήντησεν ὁ Παπαδογιάννης, ὑψώσας καὶ αὐτὸς τὴν φωνὴν καὶ κτυπήσας τὴν βαρεῖαν παλάμην ἐπὶ τῆς λαβῆς τῆς μαχαίρας, ὅλα 'ν' εὐκόλα. Ἐπέρασαν ἐκεῖνα ποὺ κάτεχες. Μὰ δὲ σᾶς σκοτώνουμε, γιατί καὶ δέκα θανάτους νὰ σᾶς δώσωμε, δὲ θὰ σᾶς πλερώσωμε γιὰ τὰ ὅσα ἔχετε καμωμένα.

Τώρα δὲ τὸ μειδίαμα τοῦ Παπαδογιάννη εἶχε σβεσθῇ, τὸ πρόσωπόν του εἶχε συννεφωθῇ καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ του ἐξέπεμπον τὴν στυγνὴν λάμψιν τῆς ὀργῆς καὶ τοῦ μίσους.

— Δὲ σᾶς σκοτώνομε, ἐξηκολούθησε. Δὲν εἶναι ἀνάγκη· θὰ σκοτωθῇτε μοναχοὶ σας ἀπὸ τὴ σκάση σας.

Οἱ ἄλλοι Τοῦρκοι ποὺ ἦσαν εἰς τὸ καφενεῖον εἶχαν ἐκμανῇ ὀλίγοι μόνον, οἱ δειλότεροι, ἤθελαν νὰ πάρουν τὸ πρᾶγμα εἰς τὸ ἀστεῖον. Αὐτοὶ δέ, ἀλλὰ καὶ ὁ φόβος τῶν πολυαριθμῶν Χριστιανῶν, οἵτινες

εὐρίσκοντο ἀπ' ἔξω, συνεκράτουν τοὺς ἐξωργισμένους. Καὶ ὁ Παπαδογιάννης ὅμως εἶχε διαρκῶς τὸ χέρι εἰς τὴν λαβὴν τῆς πιστόλας καὶ μόνος του ἦτο ἱκανὸς νὰ ἐμπνεύσῃ φόβον, διότι ἦτο γνωστὴ ἡ ἀφοβία καὶ ἡ τόλμη του.

—Ἡ Κρήτη, ἀγαδάκια μου, θὰ γενῇ Ἑλλάδα! εἶπε μετ' ὀλίγον καὶ τὸ προκλητικόν του μειδίαμα ἀνεφάνη.

Τότε ὁ Φεζομουσταφᾶς ἠγέρθη διὰ μιᾶς καὶ μὲ στεναγμὸν ἀνθρώπου πνιγομένου εἶπεν:

—Ἀλλάχ! Ἀλλάχ! καὶ δὲ βαστῶ μπλιὸ νὰ τὸν ἀκούω! Καὶ ὤρμησεν ἔξω.

Ἄλλ' ὁ Παπαδογιάννης τὸν ἠκολούθησε καὶ ὅταν τὸν ἔφθασε πρὸ τοῦ τζαμιοῦ, τοῦ εἶπε:

—Θυμᾶσαι, Μουσταφᾶ, ἴντα σοῦ 'πα στὰ 77, ὄντ' ἐμαλώσαμε γιὰ τὸ σῶχωρο; ... Σοῦ 'πα πὼς θὰ παίξω καμπάνα στὴ γειτονιά σου. Τὸ λοιπὸς ἐτοιμάσου νὰ τὴν ἀκούσῃς. Ἡ γιῶρα ἔφταξε.

Ὁ πατέρας τοῦ Παπαδογιάννη ἦτο παπάς, ὁ δὲ «μπαμπάς» τοῦ Φεζομουσταφᾶ ἓνας ἀπὸ τοὺς σκληροτέρους γιανιτσάρους, ὁ ὅποιος, ἐκτὸς ἄλλων Χριστιανῶν, εἶχε φονεύσει πρὸ τοῦ 21 καὶ δύο ἀδελφοὺς τοῦ παπᾶ καὶ θεῖους τοῦ Παπαδογιάννη.

Ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς τῆς Αἰγύπτου, ὁ ὅποιος εἶχε τότε ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν του τὴν Κρήτην, περιώρισε ὀλίγον τοὺς Τούρκους καὶ ἔδωσε κάποιαν ἀνεσιν εἰς τοὺς Χριστιανούς. Οὗτοι δὲ ἐπωφελήθησαν τὴν ἐνθάρρυνσιν ἐκείνην, πρωτίστως διὰ ν' ἀναστulώσουν τοὺς κώδωνας εἰς τοὺς ναοὺς των, οἱ ὅποιοι εἶχον καθαιρεθῇ ἅμα οἱ Τοῦρκοι κατέλαβαν τὴν Κρήτην καὶ ἀντικατεστάθησαν μὲ ξύλινα σήμαντρα. Τότε ὁ πατέρας τοῦ Παπαδογιάννη ἐφρόντισε νὰ προμηθευθῇ διὰ τὴν ἐκκλησίαν του σιδερένιον σήμαντρον, ἕως οὗ ἀγορασθῇ καμπάνα. Ἄλλ' ἓνα δειλινὸν ἐνῶ ἐκάλει δι' αὐτοῦ εἰς τὸν ἑσπερινὸν τοὺς ἐνορίτας του, διέβαιναν ὁ Φέζος καὶ τοῦ ἐφώναζεν:

—Ἰντα τὸ κτυπᾶς, μωρέ, αὐτὸ τὸ σιδερικό;

—Ἐχομε τὴν ἄδεια τοῦ Μουσταφᾶ πασᾶ καὶ τοῦ ζαμπίτη, ἀπήντησεν ὁ παπάς.

—Μὰ τὴ δική μου τὴν ἄδεια, μωρέ, δὲν τὴν ἐπῆρες.

Καὶ μὲ τοὺς τελευταίους λόγους ὤρμησε κατὰ τοῦ παπᾶ καὶ τὸν ἐμαχαίρωσε καὶ ὁ παπάς ἐκινδύνευσεν ν' ἀποθάνῃ.

Ὁ γιός του ὁ Παπαδογιάννης τὰ ἐγνώριζεν ὅλα αὐτὰ καὶ ἐμίσει ὅλους τοὺς Τούρκους, ἀλλὰ ἰδιαιτέραν ἔπνεεν ἐκδίκησιν κατὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ γιαντισάρου. Καὶ ὅταν τὸ 1857 ἡγοράσθη τὸ πρῶτον καμπάνα καὶ ἐκρεμάσθη εἰς τὸν Ἅγιον Γεώργιον, ὁ Παπαδογιάννης, ἔφηβος τότε, ἔχυσε δάκρυα χαρᾶς μετὰ τῶν ἄλλων Χριστιανῶν τοῦ χωριοῦ. Εἰς τοὺς χαρμοσύνους ἤχους τοῦ κώδωνος ἐκείνου ἤκουσε τὴν ἀγαλλίασιν καὶ τὴν ἐκδίκησιν τῶν ἀποθανόντων εἰς τὴν δουλείαν, καὶ τὰς μεγάλας ἐλπίδας τῶν ἐπιζώντων.

Εἰς τὴν οἰκογένειάν του ὑπῆρχε παράδοσις ὅτι οἱ πρόγονοι τοῦ Μουσταφᾶ ἦσαν συγγενεῖς των Χριστιανοί, ἐξομώσαντες πρὸ ἑκατὸν πενήντα ἐτῶν. Διὰ τοῦτο τὰ κτήματά των παντοῦ σχεδὸν ἐγειτόνευαν, καὶ ἄφ' ὅτου ἀνέλαβε τὴν διεύθυνσιν τῆς πατρικῆς του περιουσίας ὁ Γιάννης συχνὰ διεπληκτίζετο μὲ τὸν Φεζομουσταφᾶν. Ἀλλὰ τότε οἱ Τοῦρκοι ἦσαν ἰσχυροί, ἀστυνομία δὲ καὶ δικαστήρια ἔδιδαν πάντοτε ἄδικον εἰς τὸν Παπαδογιάννην, ὅστις ἐκάστοτε ἐφυλακίζετο. Αἱ ἀδικίαι αὗται ἐξηγρίωναν ἔτι μᾶλλον τὸ μῖσός του, τὸ ὅποιον δὲν ἡδυνήθη νὰ ἱκανοποιηθῇ κατὰ τὰς ἐπακολουθησάσας δύο ἐπαναστάσεις. Ὀλίγον πρὸ τῆς τελευταίας συνεπλάκησαν μίαν ἡμέραν εἰς τὸ νερόν, φιλονικοῦντες ποῖος πρῶτος ν' ἀρδεύσῃ τὸ περιβόλι του. Ὁ Παπαδογιάννης κατῶρθωσε νὰ καταβάλῃ τὸν Μουσταφᾶν, καί, ἀφοῦ τοῦ ἔδωκε τῆς χρονιᾶς του, τοῦ εἶπε:

—Ἐπέρασαν κεῖνα πού κάτεχες, Ἐπέρασ' ὁ καιρὸς πού μαχαίρωνε ὁ κύρης σου ὁ πισσοκόκαλος γιὰ τὸ σημαντήρι. Ἐδὰ* χτυπᾶ καμπάνα καὶ γλήγορα θὰ τὴν ἀκούσης καὶ στ' ἀφτί σου κοντά!

Ὁ Παπαδογιάννης εἶχε πρὸ πολλοῦ σχέδιον, διὰ τὴν πραγματοποίησιν τοῦ ὁποίου ἐθεώρησε κατάλληλον τὴν περίστασιν μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 78, ὅτε ἐδόθη κάποια ἐλευθερία καὶ δικαιοσύνη εἰς τοὺς Χριστιανούς τῆς Κρήτης. Καὶ μίαν Κυριακὴν, μετὰ τὸ πέρασ τῆς λειτουργίας, εἶπε πρὸς τοὺς συνηγμένους εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ ναοῦ Χριστιανούς:

—Ἀκούσετε νὰ σᾶς πῶ, χωριανοί. Στὸ Λιοντάρι, στὴν τούρκικη γειτονιά, κολλητὰ στὸ σπίτι τοῦ Φεζομουσταφᾶ, εἶναι μιὰ παλιά ἐκκλησιά.

—Εἶναι Παναγία, εἶπεν ὁ ἱερεὺς.

—Ναί, Παναγία. Ἀλλὰ οἱ Τοῦρκοι τὸν καιρὸ τῆς γιανιτσαριᾶς τὴν πήρανε καὶ τὴν ἐκάμανε στάβλο καὶ βγάλανε τὰ μάτια τῶν

ἀγίων πού 'ναι ζωγραφισμένοι στους τοίχους. Εἶναι ντροπή μας νὰ τὴν ἀφήσωμε σ' αὐτὸ τὸ χάλι. Τὸ λοιπὸν ἐγὼ λέω νὰ πᾶμε νὰ τὴν πάρωμε μὲ τὸ ζόρι.

— Καλὰ λές, ἐφώναξαν πολλοί. Νὰ πᾶμ' ἐδὰ εὐθύς.

— Ἄς πάη ὁ καθένας νὰ πάρη τὸ τουφέκι του καὶ τὴν τσάπα του καὶ νὰ ῥθῃ. Πρέπει πρῶτα νὰ ρίξωμε τὸ σπίτι πού 'ναι κτισμένο ἀπὸ πᾶνω.

Ὅλοι ἐκινήθησαν, διὰ νὰ συμμορφωθοῦν πρὸς τὴν γνώμην τοῦ Παπαδογιάννη, ἀλλ' ὁ παπὰς καὶ μερικοὶ γέροντες ἀνεχαιτίσαν. Δὲν ἔπρεπε νὰ μεταχειρισθοῦν βίαν. Δὲν ἦσαν γιανίτσαροι αὐτοί. Ἐπρεπε νὰ ἀποζημιώσουν τὴν χανούμισσαν εἰς τὴν ὁποίαν ἄνηκε τὸ σπίτι. Ἡ πρότασις αὕτη δὲν ἤρεσεν εἰς τοὺς ζωηροτέρους, ὁ Παπαδογιάννης ὅμως τὴν ἐδέχθη καὶ εἶπεν:

— Ὅσα ζητήσῃ ἡ Τούρκισσα ἐγὼ τὰ δίδω.

Ἡ Τούρκισσα ὅμως κατὰ συμβουλήν τῶν ὁμοθρήσκων τῆς δὲν ἐδέχθη νὰ πωλήσῃ τὸ σπίτι. Διὰ τοῦτο τὴν ἐπομένῃ Κυριακῇ δὲν ἐχρειάσθη δευτέρα ἀγόρευσις τοῦ Παπαδογιάννη. Μικρὸν μετὰ τὴν ἀπόλυσιν τῆς λειτουργίας ὅλοι οἱ χωρικοὶ ἔνοπλοι διηυθύνθησαν πρὸς τὴν τουρκικὴν συνοικίαν Λιοντάρι. Καὶ ἐνῶ οἱ μισοὶ κατέλαβαν τὰς διόδους διὰ νὰ ἀποκρούσουν μὲ τὰ ὅπλα πᾶσαν ἀπόπειραν τῶν Τούρκων πρὸς ἀντίστασιν, οἱ ἄλλοι ἐκδιώξαντες τὴν ἐγκάτοικον χανούμισσαν καὶ ἀπορρίψαντες τὰ ἐπιπλα καὶ σκεύη, ἤρχισαν νὰ κατεδαφίζουν τὸ σπίτι, ἔπειτα δὲ καὶ τὸν βεβηλωμένον ναόν. Καὶ μετὰ τινὰς ὥρας δὲν ὑπῆρχε πέτρα ἐπὶ πέτρας. Καθ' ὅλον δὲ τὸ διάστημα τοῦτο οἱ Τούρκοι δὲν ἐτόλμησαν νὰ ξεμυτίσουν.

Τὴν ἐπιοῦσαν ἤρχισεν ἡ ἀνοικοδόμησις καὶ μετ' ὀλίγον καιρὸν μικρὰ λευκὴ ἐκκλησίᾳ εἶχεν ὑψωθῆ δίπλα εἰς τὸ σπίτι τοῦ Φεζομουσταφᾶ, ὁ ὁποῖος ἀπὸ τὴν λύσσαν του εἶχε γεράσει κατὰ δέκα ἔτη.

Τὴν ἡμέραν δὲ καθ' ἣν ὁ ἐπίσκοπος ἐτέλεσε τὰ ἐγκαίνια ἐφθασε καὶ ἡ δι' ἐξόδων τοῦ Παπαδογιάννη παραγγελθεῖσα καμπάνα καὶ ὁ ἦχος τῆς ἐτάραξε τὴν κατηφῆ σιγὴν τῆς τουρκικῆς συνοικίας.

Ἄλλ' ὁ Παπαδογιάννης ἐπεφύλαττεν εἰς τοὺς χωριανούς καὶ ἄλλην ἐκπληξιν. Εἰς τὸ κωδωνοστάσιον ὑψώθη ἑξαφνα καὶ ἐκυμάτισε χαρμωδῶς μία ἑλληνικὴ σημαία. Καὶ ὁ λαὸς τὴν ἐχαιρέτισε μὲ φρενιτιώδεις ἀλαλαγμούς, μὲ δάκρυα ἐνθουσιασμοῦ καὶ πυροβολισμούς.

Ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ὁ ἐπίτροπος τῆς νέας ἐκκλησίας Παπαδογιάννης

δὲν ἀφῆκε τὴν καμπάναν τῆς Παναγίας νὰ σιγήσῃ. Τὴν δὲ τετάρτην ἡμέραν ἐκηδεύετο ὁ Φεζομουσταφᾶς. Κατὰ τὴν γενικὴν πεποίθησιν ἔσκασεν ἀπὸ τὸ κακὸ τοῦ.

Ἰωάννης Κονδυλάκης

28. ΚΡΗΤΗ

Ἄπ' τὸ γαλάζιο πέλαγος σὲ ξαγναντεύω, Κρήτη!
Τοῦ δειλινοῦ τὰ σύννεφα χρυσὸ σοῦ πλέκουν στέμμα,
κι ὁ ἥλιος, βασιλεύοντας κατὰ τὸν Ψηλορείτη,
σμίγει τὸ αἷμα τοῦ οὐρανοῦ μὲ τὸ δικό σου τὸ αἷμα.

Παῦλος Νιρβάνας

29. ΑΙ ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΑΙ ΜΟΥ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ

(Ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Πρωτοψάλτην Σμύρνης Δημ. Λῶτον)

Ἐκ Μονπελλιού 11 Ἰουνίου 1786

... Καίρὸς παντὶ πράγματι. Εἶναι λοιπὸν καὶ καιρὸς καυχήσεως, καθὼς εἶναι καιρὸς ταπεινοφροσύνης. Καὶ ὅστις ἐν καιρῷ τοῦ καυχᾶσθαι ταπεινοφρονεῖ, ὑποκρίνεται ταπεινοφροσύνην, δὲν εἶναι ἀληθῶς ταπεινόφρων.

Ἀδελφέ μου, ἡ ἀγαλλίασις τῆς ψυχῆς μου εἶναι τοιαύτη, ὥστε τετράκις ἐπεχείρησα νὰ σὲ γράψω καὶ τετράκις ἐμποδίσθην ἀπὸ τὰ δάκρυα. Ταύτην τὴν ὥραν ἔρχομαι ἀπὸ τὴν Ἀκαδημίαν, ὥραν ἀρίστου. Ἄλλ' ἡ χαρὰ ἠφάνισε τὴν ὀρεξιν, καὶ ἀφῆκα τὸ γεῦμα, διὰ νὰ σὲ περιγράψω τὴν νίκην μου. Παρέστησα λοιπὸν τὴν «θέσιν» μου ἐνώπιον τῶν διδασκάλων μου καὶ μιᾶς συνδρομῆς διακοσίων πεντήκοντα ἀνδρῶν, τῶν πλείονων σοφῶν, ἱατρῶν, φιλολόγων.

Τὴν προλαβοῦσαν νύκτα δὲν εἶχον καλύψει τοὺς ὀφθαλμούς. Τοσαύτῃ ἦτον ἡ ἀμυχανία καὶ ὁ φόβος μου, καὶ μέχρι τῆς δεκάτης ὥρας (ταύτην τὴν ὥραν γίνονται αἱ κοιναὶ διαλέξεις) ἔτρεμον ὡς τὸ ὀψάριον, ἀλλ' ἐπλανώμην.

Οἱ διδάσκαλοί μου, ὁμοθυμαδὸν ἅπαντες, μὲ ἔκαμαν (δακρύω πάλιν) τὰ πλέον λαμπρὰ ἐγκώμια. Εὗρηκαν τὴν «θέσιν» μου γραμμένην μὲ μέθοδον, πλήρη ἀπὸ παρατηρήσεις ὥραίας, στολισμένην μὲ πολλὴν φιλολογίαν, ἐν ἐνὶ λόγῳ, ἀδελφέ μου, εἶναι ἀδύνατον νὰ σέ περιγράψω τὰ ὅσα εἶπαν οἱ κριταὶ μου. Ἀπ' αὐτοὺς λοιπὸν τοὺς ἐπαίνους ὁ φόβος μετεβλήθη εἰς θάρρος, τὸ θάρρος εἰς τόλμην, καί, ἂν ἡ συνέλευσις παρετείνετο ἀκόμη ὀλίγον, ἴσως ἡ τόλμη εἰς ἀναισχυντίαν. Ἀπεκρίθην εἰς τὰς ἐρωτήσεις των μὲ σαφήνειαν, ἀνεσκέυασα τὰς ἀντιρρήσεις των. Εἶχα γράψει ὅτι πολλὰ νομιζόμενα τῶν νεωτέρων εὐρήματα τὰ ἥξευρεν ὁ Ἱπποκράτης πρὸ δύο χιλιάδων ἐτῶν. Ἐδιαφέντευσα τὴν τιμὴν τῶν προγόνων μου, ἐτίμησα τὸ γένος, τοὺς φίλους καὶ τὸν Πρωτοψάλτην μου. Ὅλη ἡ συνέλευσις ἔμεινεν εὐχαριστημένη.

Ἐγὼ μόνον δὲν εἶμαι ἐντελῶς εὐτυχής. Τὸ γλυκύτερον, ἔλεγεν ὁ Ἐπαμεινώνδας (μετὰ τὴν ἐν Λεύκτροις μάχην), ἀφ' ὅσα μὲ συνέβησαν εἰς τὴν ζωὴν μου, ἦτο τὸ νὰ νικήσω τοὺς Λακεδαιμονίους ζῶντος ἔτι τοῦ πατρὸς καὶ τῆς μητρός μου. Αὐτὴν τὴν χαρὰν μὲ ἐστέρησεν ἡ Πρόνοια. Πολλὰ τοὺς ἐλύπησα καὶ τοὺς δύο. Καὶ ἴσως ὁ σημερινός μου θρίαμβος ἤθελεν ἐξαλείψει τὰ τραύματα τῆς καρδίας των.

Βιβλία δὲν ἔχω. Ἐνδυμάτων στεροῦμαι. Ἡ τροφή μου εἶναι ἀθλία. Ἡ κατοικία μου ἀθλιωτέρα, διότι, διὰ νὰ ἔχω μίαν εὐρυχωροτέραν κάμεραν, πρέπει νὰ ἐξοδεύσω εἴκοσι γρόσια παραπάνω τὸν χρόνον. Ὅλα αὐτά, ἀδελφέ μου, κωλύματα, καὶ κωλύματα μεγάλα τῆς σπουδῆς. Τί νὰ κάμω, τί νὰ εἶπω; Οὕτως ἠθέλησεν ἡ Πρόνοια. Γενηθῆτω τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Μὲ κακοφαίνεται ὁμως νὰ εὐρίσκωμαι εἰς τὴν πηγὴν καὶ νὰ μὴν ἔχω ἄνθρωπον, ὅταν ταραχθῇ τὸ ὕδωρ, νὰ μὲ λούσῃ, νὰ μὲ ποτίσῃ, νὰ μὲ χορτάσῃ ἀπὸ ἐπιστήμην. Ὅθεν ἔχω ὁ ταλαίπωρος νὰ μείνω καθὼς ἦμην αὐτοῦ ἀμαθής, ἀμαθέστατος, ὄνος καθαρός. Ἀλλὰ περισσότερο λυποῦμαι τὴν λογιότητά σου, ὅστις, νομίζων με σοφόν, μὲ ἐκθειάζεις, ἔπειτα ἔχεις νὰ ψευσθῇς καὶ νὰ κατηγορηθῇς ἀπὸ τοὺς φίλους σου, ὅταν μὲ ἰδῇς ἀσυγκρίτως ὑποδεέστερον ἀφ' ὅ,τι μὲ νομίζεις.

Ὡς τόσον ἐγὼ εἶμαι εὐχαριστημένος καὶ δοξάζω ἐκ βάθους ψυχῆς τὸν δοτῆρα παντὸς ἀγαθοῦ, ὅστις μεταξὺ πολλῶν δεινῶν, τὰ ὅποια συνεχώρησε νὰ πάθω ἐπὶ ζωῆς μου, μ' ἔκανε καὶ μεγάλας

εὐεργεσίας, καὶ τοιουτοτρόπως πανσώφως καὶ πανοικτιρμόνως ἀναμείξας τὰ καλὰ τοῖς κακοῖς, μ' ἐστήριξε μέχρι τοῦ νῦν κλονούμενον ὑπὸ τῆς ὀλιγοψυχίας.

Πρώτη καὶ μεγίστη εὐεργεσία Θεοῦ (καὶ τὸ γνωρίζω καλῶτατα, φίλε μου), τὸ νὰ γεννηθῶ ἀπὸ γονεῖς ἐντίμους καὶ φίλους τῆς προκοπῆς, οἱ ὅποιοι μετεχειρίσθησαν ὅλα τὰ μέσα διὰ τὴν καλὴν ἀνατροφήν μου. Δευτέρα εὐεργεσία, νὰ γνωρίσω ἕνα φιλάνθρωπον ἄνθρωπον, τὸν Δόμινον Κεῦνον, ὅστις μ' ἐχορήγησεν ὅλα τὰ μέσα διὰ νὰ διασκεδάσω τὴν ἀμάθειάν μου. Τρίτη εὐεργεσία, τὸ ταξίδιον τῆς Ὀλλανδίας, ὅπου γνωρίσας ἀνθρώπους σοφοὺς ἤρχισα νὰ σπουδάζω τοὺς Ἑλλήνας συγγραφεῖς, μὲ μέθοδον παντάπασι διάφορον. Ἡ ὁποία μέθοδος, ὅχι μόνον μ' ἔκαμε νὰ μαντεύσω πολλὰ δυσνόητα τῶν προγόνων μου, ἀλλὰ νὰ διορθώσω καὶ τὴν μητρικὴν μου διάλεκτον ἐκ μόνης τῆς ἀναλογίας, τὴν ὁποίαν ἔχει πρὸς τὴν αὐτῆς μητέρα, τὴν παλαιάν. Τετάρτη εὐεργεσία, ἐπειδὴ ἰσχυρογνωμόνως ἀπεφάσισα νὰ ἔλθω καὶ δεῦτερον εἰς τὴν Εὐρώπην, νὰ εὔρω τοὺς συγγενεῖς καὶ φίλους ἐτοίμους εἰς τὸ νὰ μὲ βοηθήσωσι. Πέμπτη εὐεργεσία, νὰ ἐπιτύχω φίλον ἀκάματον, ἑτοιμον εἰς τὴν ὑπηρεσίαν μου, πρόθυμον νὰ τρέχῃ ἔνθεν ἀκείθεν δι' ἐμέ, ἀκούραστος εἰς τὸ νὰ γράφῃ βιβλία ἀντὶ ἐπιστολῶν, καὶ αὐτὸς ὁ φίλος εἶναι ὁ Πρωτοψάλτης τῆς Σμύρνης.

Ναί, ἀδελφέ μου καὶ φίλε, ἂν καὶ καμμίαν φορὰν σὲ ἐλέγχω, μὴ μὲ νομίσης ἀχάριστον. Ἡξεύρω τοὺς κόπους, ὅσους ὑπέμεινας δι' ἐμέ. Εἶμαι βέβαιος ὅτι ἀφίνεις ἐν μέρει καὶ τὰς ἰδίας σου ὑποθέσεις, διὰ νὰ θεωρήσης τὰς ἰδικάς μου, καὶ σὲ εἶμαι αἰδίως ὑπόχρεως. Ἐκτὴ εὐεργεσία... Ἀλλὰ πῶς εἶναι δυνατόν νὰ καταριθμῶ τὰς εὐεργεσίας τοῦ Θεοῦ;

Ἀδαμάντιος Κοραῖς

30. Η ΠΑΣΧΑΛΙΑ ΤΗΣ ΛΕΥΤΕΡΙΑΣ

Ἐτελείωνε ἡ ἐκκλησιά. Ὁ παπὰς στεκότανε μπροστὰ στὴν Ὡραία Πύλη κι ἀντὶ «δι' εὐχῶν τῶν ἁγίων πατέρων ἡμῶν...» ἔλεγε «Χριστὸς ἀνέστη ἐκ νεκρῶν, θανάτῳ...»

Ὅλο τὸ χωριὸ σταυροκοπιόταν, καὶ διπλὴ χαρὰ ζωγραφιζόταν

στο πρόσωπό του. Τέτοια χαρούμενη Λαμπρή δε θυμόταν κανείς να έχει δεί εκεί πέρα. Τελειώνοντας ο παπάς το τελευταίο του «Χριστός ανέστη» είπε:

—Χριστός ανέστη, χωριανοί! Και του χρόνου να είμαστε καλά. Κι ο Μεγαλοδύναμος να μᾶς φέρη καλὰ τ' ἀδέλφια μας που πολεμοῦνε στο γεφύρι τῆς Πλάκας, στο Λοῦρο, στήν Πρέβεζα καί στα Πέντε Πηγάδια...

Τὴν τελευταία του φράση τὴν ἐπρόφερε μὲ δάκρυα, κι ὅλο τὸ χωριό, ἄντρες καὶ γυναῖκες, ἔκλαψαν μέσα στήν ἐκκλησιά, ἀλλὰ ἔκλαψαν ἀπὸ χαρὰ κι ἀπὸ ἀναγαλλιασμό, καὶ φιλιόταν καρδιακά ὁ ἓνας μὲ τὸν ἄλλον γιὰ τὴν Ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ καὶ γιὰ τὴν ἀνάσταση, ποὺ νόμιζαν, τῆς σκλαβωμένης Πατρίδας.

Ὁ παπάς ξαναμπήκε στὸ Ἱερό γιὰ νὰ ἀποτελειώσῃ τὴ λειτουργία, καὶ τὸ χωριό ἄρχισε νὰ βγαίνει ἀπὸ τὴν ἐκκλησιά φαμίλιες - φαμίλιες. Πρῶτα ἔβγαιναν οἱ μεγαλύτερες οἱ φαμίλιες κι ὕστερα οἱ μικρότερες, κι ἀπὸ τίς φαμίλιες πάλι πρῶτοι ἔβγαιναν οἱ γερόντοι μὲ τίς γριές, καὶ παραπίσω οἱ νιοὶ καὶ οἱ νιές καὶ τὰ παιδιὰ.

Πρῶτος - πρῶτος βγήκε ὁ προεστὸς τοῦ χωριοῦ, ὁ γερο - Λιόλιος, γέρος μ' ἑβδομήντα πέντε χρόνια καὶ πλιότερο στὴ ράχη του, μὲ κάτασπρα μαλλιά καὶ μὲ κάτασπρα μακριὰ μουστάκια, κρατώντας μὲ τὸ ζερβὶ του χέρι τὴν ἄσπρη του λαμπάδα κι ἀκουμπώντας μὲ τὸ ἄλλο σὲ μιὰ ροζιάρικη καὶ χοντρή πατερίτσα.

Ἀποπίσω ἔρχόνταν δυὸ παιδιὰ του, ἐπάνω ἀπὸ σαράντα ἢ σαράντα πέντε χρονῶν τὸ καθένα, δυὸ παντρεμένα ἐγγόνια, ἑπτὰ νυφάδες ἀπὸ παιδιὰ καὶ δυὸ ἐγγονόνυφες καὶ καμιὰ εικοσαριὰ ἐγγόνια ἀπὸ εἴκοσι χρονῶν καὶ κάτω. Ἀπ' τὰ ἐπίλοιπα πέντε παιδιὰ τοῦ γερο-προεστοῦ ποὺ δὲν ἦτανε στήν ἐκκλησιά, δυὸ ἦταν πεθαμένα καὶ τρία ξενιτεμένα, κι ἀπὸ τὰ τρία πάλι τὸ ἓνα ἦταν ἐθελοντὴς στὸν ἑλληνικὸ στρατό.

Τραβοῦσε μπροστὰ ὁ γερο - προεστὸς, σὰ σερτάρι* κοπαδιοῦ, κι ἔρχονταν ὅλο τὸ χωριό κοντά του, μὲ τὰ κερὰ στὰ χέρια ἀναμμένα. Ἦτανε νύχτα βαθιά κι ὁ Αὐγερινὸς δὲν εἶχε ξεπροβάλει ἀκόμα ἀπὸ τὴν κορυφή τῶν Τζουμέρκων. Ἀλλὰ μιὰ φωτεινὴ αὐλακιά ἀπλωμένη ἀπὸ τὸ κορφοβούνι τοῦ Περιστεριοῦ ὡς ἐπάνω στὰ Γιάννινα, ἔδειχνε πὼς τ' ἀστέρι αὐτό, ποὺ τ' ὀνομάζουν οἱ πλιότεροι «λαμπρό», δὲ θ' ἀργοῦσε νὰ βγῇ.

‘Ανάμεσα ἀπ’ τὴν ἐκκλησιὰ καὶ τὸ χωριὸ εἶναι ἓνα μεγάλο δεντρό-φυτο πλάτωμα. Ἐκεῖ σταμάτησαν ὅλοι κι ἔκαμαν ἓνα μεγάλο κύκλο νὰ μιλήσουν γιὰ τὸν πόλεμο.

Ἐνα ψιλὸ ἀεράκι ποὺ τραβοῦσε ἀπ’ τὸ χωριὸ ἔφερε τὴ μοσχο-μυρουδιὰ τῶν ἀρνιῶν ποὺ ψήνονταν στὶς αὐλὲς τῶν σπιτιῶν.

— Τὰ μάθατε;

— Τί καινούρια;

— Ἀληθινὰ πῶς τοὺς τσάκισαν τ’ ἀδέρφια μας τοὺς Τούρκους;

— Ὅλο καὶ καλά. Νικήθηκαν οἱ Τοῦρκοι στῆς Ἄρτας τὸ γεφύρι. Τοὺς τσάκισε ὁ Κίτσος ὁ Μπότσαρης.

— Τρεῖς μέρες καὶ τρεῖς νύχτες πόλεμο...

— Καημένο Σούλι, νὰ μὴν πεθάνης ποτὲ μὲ τὰ παλικάρια ποὺ βγάζεις!... Ἐσὺ στὰ παλιὰ τὰ χρόνια, ἐσὺ καὶ τώρα!

— Πόσοι ἀρχηγοὶ ἦτανε στὴν Ἄρτα;

— Δυό. Ὁ Κίτσος ὁ Μπότσαρης κι ὁ Κώστας ὁ Σέχος. Ὁ Μπότσαρης κλείστηκε στὴν Ἄρτα κι ὁ Σέχος πέρασε τὸ ποτάμι καὶ πῆρε τὰ πλευρὰ τῶν Τούρκων. Τότε οἱ Τοῦρκοι βάρεσαν μ’ ὅλα τους τὰ δυνατὰ νὰ πάρουν τὴν Ἄρτα, γιὰ νὰ κλείσουν τὸ Σέχο μέσα στὸ Τούρκικο, ἀλλὰ τοὺς τσάκισε τὸ Μποτσαράκι, κι ἔτσι σκόρπισαν κι ὅπου φύγη - φύγη... Τότε ὁ δικός μας ὁ στρατὸς πέρασε τὸ γεφύρι τῆς Ἄρτας κι ἔπιασε τὰ Λέλοβα, τὴν Κανέττα καὶ τὰ Πέντε Πηγάδια.

— Σκοτώθηκαν πολλοὶ Τοῦρκοι;

— Σὰν πόσοι ἔπεσαν ἀπὸ τοὺς δικούς μας;

— Μετριοῦνται οἱ Τοῦρκοι τρεῖς φορὲς καὶ λείπουν τρεῖς χιλιάδες, μετριοῦνται τὰ Ἑλληνόπουλα καὶ λείπουν τρεῖς λεβέντες!

— Σὰν τί ἀνθρώποι νὰ ’ναι ὁ Κίτσος ὁ Μπότσαρης κι ὁ Κώστας ὁ Σέχος;

— Ὁ ἓνας μιὰ πιθαμὴ ἄνθρωπος, μικρὸς μὰ θαμαχτός, κι ὁ ἄλλος θεριακωμένος. Δυὸ Τούρκους μπορεῖς νὰ κρεμάσης ἀπὸ τὰ μουστάκια του!

— Χαρὰ στὶς μάνες ποὺ τοὺς ἔκαμαν!

Ὁ γερο-προεστός, ποὺ εἶχε σταθῇ κι ἀφουγκραζόταν τί ἔλεγαν οἱ χωριανοί, φώναξε:

— Ὅρὲ παιδιὰ! Ποιὸς σᾶς τὶς ἔφερε αὐτὲς τὶς κουβέντες; Μὴ μιλάτε, μωρὲ παιδιὰ μου, ὅπως θέλει ἡ καρδιά σας καὶ σᾶς δοκιμάση ὁ Θεός!...

— Εἶναι ἀλήθεια, μπάρμπα, αὐτὰ ποὺ λέμε! Εἶναι ἀλήθεια! Ἦταν κάτι Τσάμηδες* στὴν Ἄρτα καὶ μὲ τὴν καταστροφὴ τῶν Τούρκων πέρασαν κι αὐτοὶ δῶθε χωρὶς διαβατήρια καὶ τράβηξαν γιὰ τὰ χωριά τους!

— Τοὺς εἶδες μὲ τὰ μάτια σου ἐσύ; τὸν ρώτησε ὁ γερο-προεστὸς μὲ δυσπιστία.

— Τοὺς εἶδα καὶ μίλησα μαζί τους καὶ μοῦ τὰ εἶπαν ὅλα!

— Ποιὰ μέρα φύγαν ἀπὸ τὴν Ἄρτα οἱ Τσάμηδες;

— Τὴ Μεγάλῃ Παρασκευῇ. Ἦρθαν ἀπ' τὰ Λακκοχώρια, πέρασαν ἀπὸ τὸν Καλαμὰ ψὲς τὸ σουρούπωμα καὶ τράβηξαν νύχτα γιὰ τὰ χωριά τους...

— Ὅρέ, δὲν ἔχει κανένας ἀπὸ σᾶς ἄρματα; βροντοφώνησε ὁ γερο-προεστὸς πνιγμένος ἀπὸ τὴ χαρὰ του. Ἡ Πασχαλιὰ θέλει ἄρνια, ὁ Ἀι-Γιώργης κατσίκια, ὁ γάμος κριάρια, κι ἡ λευτεριά τουφέκια! Δὲν ἔχει κανένας ἀπὸ σᾶς ἄρματα γιὰ νὰ ρίξουμε καὶ νὰ χαιρετήσουμε τὴ λευτεριά; Πεντακόσια χρόνια δοῦλοι, ὁρὲ παῖδιά, καὶ νὰ μὴν ἔχουμε σήμερα ἓνα τουφέκι νὰ ρίξου ε καὶ νὰ καλωσορίσουμε τὴ λευτεριά μας;

— Ἀμ τί ρωτᾷς; τοῦ ἀπολογήθηκε ἓνας. Δὲ μᾶς τὰ ἔμασαν ὅλα τ' ἄρματα οἱ Τοῦρκοι; Ποιανοῦ ἄφηκαν τουφέκι ἢ πιστόλα;

— Ὅρέ, δὲν ἔχει κανένας ἓνα παλιοτούφεκο, μιὰ παλιοπιστόλα; ξαναρώτησε.

— Ἀμ τώρα, γερο-μπάρμπα, τοῦ εἶπε ἓνας, θὰ πλακώσουν γκράδες* καὶ βελονωτὰ* ὅσα θέλεις! Ὅρεξη νὰ ἔχης νὰ τουφεκᾷς. Τουφέκια καὶ φυσέκια χάρισμα.

— Μωρέ, ἐγὼ τὸ θέλω αὐτὴ τὴ στιγμή, δὲν τὸ θέλω ὕστερα! Τί νὰ τὸ κάμω ὕστερα; Ἐχει, ὁρέ, κανένας σας κανένα παλιοτούφεκο γιὰ μιὰ φορά, καὶ τοῦ τὸ γυρίζω πίσω! Ἐνα ἄρνι διαλεχτὸ δίνω γιὰ ἓνα παλιοτούφεκο γεμάτο.

Σ' αὐτὸ ἐπάνω ζυγώνει μιὰ γριά καὶ τοῦ λέει:

— Δίν'ς τ' ἄρνι;

— Μωρ' ἔχεις ἄρματα, γρια-Τόλαινα;

— Μὰ τὸ ξύλο πόχω φάει ἀπ' τοὺς ἀντίχριστους γιὰ νὰ μὴν τοὺς τὸ μαρτυρήσω!

— Τουφέκι εἶναι;

— Ναί, τουφέκι τοῦ μακαρίτη!...

Κι ἡ γριά ἄρχισε νὰ κλαίη τὸ μακαρίτη της.

— Ἄφησε τὰ κλάματα, γριά, καὶ σύρε νὰ μοῦ φέρις τὸ τουφέκι στὸ σπίτι, νὰ σοῦ δώσω τ' ἄρνι...

Ὅλο τὸ χωριὸ ἦταν τρελὸ ἀπ' τὴ χαρὰ του. Ἀπὸ τὰ λόγια, ἀπὸ τὰ φερσίματα, ἀπὸ τὸ περπάτημα, νόμιζε κανεὶς πὼς ὅλος ἐκεῖνος ὁ κόσμος εἶχε φάει τὸ ζουρλόχορτο. Ὡς κι αὐτὰ τὰ λιανοπαΐδια, ποὺ δὲν μπορούσαν νὰ καταλάβουν καλὰ-καλὰ τί θὰ πῇ λευτεριά, φώναζαν ψαλμωδικά:

— Ἐγινε ρωμαίικο! Καλημέρα σας! Ἐγινε ρωμαίικο! Καλημέρα σας!

— Μωρέ, Πασχαλιὰ μᾶς τὴν ἔστειλε ὁ Μεγαλοδύναμος τὴ χαρὰ τῆς λευτεριᾶς μας, ἔλεγε ὁ ἕνας.

— Τέτοιο καλὸ δὲν μπορούσε νὰ ῥθῇ ἄλλη μέρα παρὰ Πασχαλιὰ, ἀπαντοῦσε ὁ ἄλλος.

— Δοξασμένοι νὰ ῥναι ὁ Κύριος!

Μὲ τέτοιες κουβέντες ὁ κόσμος ὅλος μπῆκε στὸ χωριό, καὶ κάθε φαμίλια πῆγαινε στὸ σπίτι της. Οἱ αὐλὲς τῶν σπιτιῶν φεγγοβολοῦσαν ἀπὸ τὶς ψησταριὲς τῶν ἀρνιῶν, ποὺ στριφογύριζαν ἐπάνω στὴ θράκα.

Ὅταν ὁ γερο-προεστὸς ἔφτασε στὸ σπίτι του, βρῆκε στὴν αὐλόθυρα τὴ γριά μὲ τὸ τουφέκι στὰ χέρια νὰ περιμένῃ. Μόλις τὴν εἶδε, ρίχτηκε ἐπάνω της νὰ τῆς τὸ πάρῃ.

— Τ' ἄρνι πρῶτα! τοῦ φωνάζει ἡ γριά.

— Μωρὲ ἕνα ἄρνι μονάχα γυρεύεις, κουτή; τῆς λέει ὁ προεστὸς. Ἐγὼ τέτοια μέρα σφάζω ὅλο τὸ κοπάδι καὶ καίω καὶ τὸ σπίτι μου ἀκόμα!

Καὶ σὰ νὰ προσβλήθηκε ἀπὸ τὴν ἀπάντηση τῆς γριάς, ἔκραξε ἕνα ἐγγόνι του, ποὺ εἶχε ἀνεβῇ στὸ σπίτι:

— Ὅρὲ Κίτσο! Κίτσο ὀρέ!

— Ὅρισε, παππού! τοῦ ἀπολογήθηκε τὸ παιδί, παλικάρι ὡς δεκατεσσάρων-δεκαπέντε χρονῶν.

— Νὰ πεταχτῆς, ὀρέ, στὴ στάνη καὶ νὰ ξεκόψης δεκαπέντε ὡς εἴκοσι ἄρνια καλὰ. Γρήγορα! Ἀκόμα ἐδῶ εἶσαι!...

Τὸ παιδί λάκκισε* σὰν ἐλάφι στὴ στάνη, ἀλλὰ ὁ γερο-προεστὸς, θέλοντας νὰ δείξῃ ὅλη τὴ χαρὰ τῆς καρδιάς του, φώναξε τὸ διαλαλητὴ τοῦ χωριοῦ:

—'Οοοορέ Νάσο! Νάσο όρεέε!

—Έφτασα, μπάρμπα, άπολογήθηκε μιá φωνή έκεί γύρω άπό τá σπίτια.

—Νά βγής, όρέ, στή ράχη και νά διαλαλήσης στο χωριό πώς όποιος δέν έχει άρνι, νά 'ρθή στο σπίτι μου νά πάρη!...

Ή γριά όμως, μ' όλα αυτά που γίνονταν, κρατούσε τó τουφέκι με τά δυό της χέρια και δέν τό 'δινε πριν τής φέρουν πρώτα τ' άρνι.

— Δέν το δίνω άκόμα, έλεγε· θέλω τ' άρνι πρώτα!

Του Νάσου ή φωνή ξεχύθηκε σ' όλο τó χωριό σá δυνατός βο-
ριάς, κι όσοι δέν είχαν άρνι έτρεξαν στο σπίτι του προεστού. Έτρεξαν
άκόμα κι εκείνοι που είχαν, όχι για νά ζητήσουν κι αυτοί, αλλά για
νά δοϋν με τά μάτια τους τó ψυχικό του προεστού.

Δέν πέρασε πολλή ώρα και νά σου, έφτασε κι ό Κίτσος μ' ένα
κοπάδι άρνιά.

— Τό καλύτερο τής γριάς! φώναξε ό προεστός, και στή στιγμή ό
πιστικός, που έρχόταν μαζί με τόν Κίτσο, άρπαξε άπ' τó λαιμό
ένα λάγιο* άρνι, με μιá βούλα άσπρη στο μέτωπο σάν τόν αύγερινό,
που ήταν μιá όργιά βγαλμένος εκείνη τήν ώρα.

Ή γριά με τό 'να χέρι άρπαξε τ' άρνι και με τ' άλλο τρεμάμενο
εδινε τó τουφέκι στοϋ προεστοϋ τά χέρια, άπό φόβο μήν ήταν ψέ-
μα τó τάξιμο. 'Υστερ' όπό τή γριά πήραν άπό ένα άρνι όσοι δέν εί-
χαν, κι ό προεστός, παίρνοντας τó τουφέκι στο χέρι του, είπε στή
γριά:

— Γεμάτο είναι, άρή;

— Γεμάτο! όπως τό 'χει άφήσει ό μακαρίτης.

— Μωρέ, είν' άκέρια πέντε χρόνια άπό τότε. Φοβούμαι μή δέν πάρη
φωτιά και ντροπιαστώ!

Σηκώνει τó λύκο και λέει:

— Χριστός 'Ανέστη, όρ' άδέρφια. Χριστός 'Ανέστη! Καλώς μάς
ήρθ' ή λευτεριά!

Τό παλιοτούφεκο βρόντηξε και τράνταξε τó χωριό, και με τó
βρόντημά του σωριάστηκε κάτω κι ό προεστός άψυχος!

Ρίχνονται επάνω του δικοί και ξένοι, φέρνουν άναμμένα δαδιά,
του ρίχνουν νερό, τίποτε. Είχε ξεψυχήσει. Τόν είχε σκοτώσει ή χαρά.

31. ΣΤΑ ΓΙΑΝΝΕΝΑ

Ἄπ' ἔξω ἀπὸ τὰ Γιάννενα, σ' ἓνα ψηλὸ κλαδί,
 πουλὶ - πουλάκι ἐκάθισε καὶ γλυκοκελαδεῖ:
 — Ἀνοίχτε στράτα διάπλατη καὶ στράτα μυρωμένη,
 κι ἔρχεται ἡ Λευτεριά ἡ κυρὰ μὲ τ' ἄνθη στολισμένη.

Τ' ἀκοῦνε οἱ σκλάβοι, ποὺ βαθιὰ σ' ὄνειρου βάθος ζοῦνε,
 καὶ τὰ κερὰ ἐτοιμάζουνε καὶ τοὺς παλμούς κρατοῦνε,
 καὶ τὸ καλὸ φθινόπωρο μὲ κάποια ἀνατριχίλα
 στρώνει τ' ὀλόχρυσο χαλὶ μὲ τὰ στερνὰ του φύλλα.

«Ἡμερολόγιον Σκόκου», 1915

Στέφανος Δάφνης

32. Η ΚΑΤΑΠΟΛΙΑΝΗ

Κάθε Δεκαπενταύγουστο γιορτάζει ἡ Καταπολιανή. Καραβιὲς προσκυνητῶν ἔρχονται νὰ γονατίσουν κάτω ἀπὸ τὴ θαυματουργή εἰκόνα, ποὺ μέσα ἀπὸ τὸ γαλήνιο χαμόγελο τῶν μεγάλων της ματιῶν χύνει τὸ γλυκὸ βάλσαμο τῆς παρηγοριᾶς καὶ τῆς ἐλπίδας στὶς ψυχὲς ποὺ ζητοῦν τὴν προστασία της καὶ τὴν καθοδήγησή της μὲς στῆς ζωῆς τὸ πολυτάραχο πέλαγος.

Ὅπως ἡ Τήνος εἶναι συνώνυμη τῆς Μεγαλόχαρης, ἔτσι κι ἡ Πάρος εἶναι τῆς Καταπολιανῆς.

Ὁ μεγάλος ναὸς πρωτοθεμελιώθηκε τὸν τέταρτο αἰῶνα καὶ τελείωσε τὸν ἕκτο.

Ἡ παράδοση λέει πὼς ἡ Ἁγία Ἑλένη, ἡ μητέρα τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, πηγαίνοντας στὴν Παλαιστίνη γιὰ τὴν ἀνεύρεση τοῦ Τιμίου Σταυροῦ, ἀναγκάστηκε ἀπὸ τὴ μεγάλη φουρτούνα νὰ καταφύγει στὴν Πάρο. Πῆγε ἐκεῖ σ' ἓνα μικρὸ ἐκκλησάκι νὰ δεηθῇ στὴν Παναγία γιὰ τὴν εὐδὼση τοῦ ἱεροῦ σκοποῦ της, τάζοντας νὰ οἰκοδομήσῃ ἐκκλησίαν στὴν χάρη Της. Σὰ γύρισε στὴν Κωνσταντινούπολη, ἐξέφρασε τὸ μεγάλο πόθο της στὸν Αὐτοκράτορα τὸ γιό της. Δὲν πρόφτασε ὅμως νὰ δῇ πραγματοποιημένο τ' ὄνειρό της, γιατί σὲ λίγο πέθανε.

Ἄν καὶ τὰ χρόνια περνοῦσαν, ὁ Μ. Κωνσταντῖνος δὲν ξεχνοῦσε τὸ τάξιμο τῆς μητέρας του, ποὺ τοῦ τό'χε ἀφήσει σὰν ἀπαράβατη

διαθήκη. "Ένα πρωί — καθώς μᾶς λέει ἡ παράδοση — οἱ Παριανοὶ εἶδαν μὲ μεγάλη ἐκπληξή τους ἓνα βασιλικὸ καράβι νὰ μπαίνει στὸν κόλπο τῆς Παροικιάς καὶ νὰ ρίχνῃ τὴν ἄγκυρά του μὲ τὶς χρυσὲς ἀλυσίδες στὰ ἤσυχά νερά. Δὲν ἦταν συνηθισμένοι σὲ τέτοιου εἶδους θαλασσι- νὲς ἐπισκέψεις.

Τὰ κουρσάρικα καράβια τοὺς ἦταν πιὸ πολὺ γνωστά. Τοῦτο ἐδῶ ὁμως ἦταν σὰν ἐκεῖνο ποὺ λέν τὰ παραμῦθια, μὲ τὰ χρυσὰ κατάρτια, μὲ τὰ φουσκωμένα σὰν τὰ φτερά τῶν ξωτικῶν πουλιῶν πανιά. Ἡ ση- μαία μὲ τὸ δικέφαλο ἀετὸ ἀνέμιζε περήφανα στὴν κορυφή, ἐπάνω στ' ἄλμπουρα*, κι ἓνας χρυσὸς σταυρὸς λαμποκοποῦσε πάνωθ' τους, κάτω ἀπὸ τὸ γαλάζιο τ' οὐρανοῦ. Ἦταν ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ τρικάρτα βυζαντινὰ καράβια, ποὺ τὰ ὀνόμαζαν « δρόμωνες » καὶ ποὺ ἐκτελοῦ- σαν τὶς αὐτοκρατορικὲς ἀποστολές. Δύο χρυσοστολισμένοι ἄρχοντες, σταλμένοι ἀπὸ τὸν Αὐτοκράτορα, κατέβηκαν στὴ στεριά κι ἄρχισαν νὰ ἐρευνοῦν τὸν τόπο σύμφωνα μὲ τὶς ὑποδείξεις τοῦ μεγάλου βασι- λιᾶ τους, καὶ στὰ μέρη ποὺ τοῦ εἶχε περιγράψει ἡ μητέρα του. Οἱ Πα- ριανοὶ κοιτοῦσαν θαμπωμένοι κι ἀναρωτοῦσαν ὁ ἓνας τὸν ἄλλον τί πρόκειται νὰ συμβῇ. Κανεὶς τους δὲν ἐγνώριζε τὸ μυστικόν. Μόνο ἓνας γέρος παπᾶς ποὺ ἔμενε σ' ἓνα μικρὸ ἐκκλησάκι, τὸ σημερινὸ παρεκκλήσιο τοῦ Ἀγίου Νικολάου, μέσα στὴν Καταπολιανή. . . Σ' αὐτὸν ἡ Ἀγία Ἐλένη εἶχ' ἐξομολογηθῇ τὸ τάμα της.

"Ἔτσι ἄρχισε νὰ χτίζεται ἡ Καταπολιανή, γιὰ νὰ συνεχιστῇ καὶ νὰ τελειώσῃ στὰ χρόνια τοῦ Ἰουστινιανοῦ.

Ἡ παραπάνω παράδοση δικαιολογεῖται, γιατί ἓνα μέρος τῆς ἐκ- κλησίας, τὸ παρεκκλήσιο τοῦ Ἀγίου Νικολάου, ἀνήκει πραγματικὰ σὲ προγενέστερη ἐποχή, στὸν τέταρτο αἰῶνα, καὶ διατηρεῖ ἀκόμη ζωηρὸ τὸ σύνδεσμό του μὲ τὴν ἀρχαιότητα, γιὰτ' οἱ κολόνες του προέρχονται ἀπὸ ἀρχαίους ἐλληνικοὺς ναοὺς, τὸ δὲ σχῆμα του ἦταν κλασικόν, τύπου παλαيوχριστιανικῆς βασιλικῆς. Ὅταν χτίστηκε ὁ μεγάλος ναός, τὸ παρεκκλήσιο τοῦ Ἀγίου Νικολάου πέρασε ἀπὸ μερικὲς ἀρχιτεκτονικὲς μεταρρυθμίσεις, ὥστε νὰ συνδεθῇ ὀργανικὰ μὲ τὸν κύριο ναό.

Τὰ σχέδια γιὰ τὸ μεγάλο χτίσιμο τῆς Καταπολιανῆς χαραχτή- καν ἀπὸ σπουδαίους μηχανικοὺς τοῦ Βυζαντίου, ποὺ μαθήτευσαν σὲ μεγάλους ἀρχιτέκτονες, σ' αὐτοὺς ποὺ ἔχτισαν τὸ μεγαλοῦργημα τῶν αἰώνων, τὴν Ἀγία Σοφία, καθὼς καὶ τοὺς Ἀγίους Ἀποστόλους

τῆς Πόλης, με τοὺς ὁποίους ἡ Καταπολιανὴ ἔχει περισσότερὴ ἀρχι-
τεκτονικὴ συγγένεια.

“Ολοὶ βάλθηκαν νὰ ξεπεράσουν τοὺς δασκάλους τους. Μαστορά-
δες καὶ τεχνίτες, σκαλιστάδες καὶ ξυλογλύπτες, ζωγράφοι καὶ δια-
κωμητὲς ὀνομαστοὶ ἦρθαν ἀπὸ τὸ Βυζάντιο ἀρματωμένοι με πίστη,
με γνώση ἀνώτερη, με ἱερὸν ἐνθουσιασμό. Γιὰ χρόνια δούλευαν.

Τὰ θαυμαστὰ μάρμαρα τῆς Πάρου, τὰ ὀλόασπρα καὶ λεπτόκοκκα,
ποὺ τὰ χρησιμοποιοῦσαν οἱ μεγάλοι καλλιτέχνες τῆς ἀρχαιότητος
γιὰ τ’ ἀριστουργηματικὰ τους ἀγάλματα — ἀνάμεσά τους κι ὁ ὀνο-
μαστὸς Πάριος γλύπτης Σκόπας* ὅπως κι ὁ Ἀγοράκριτος* — τὰ
μάρμαρα ἀπ’ ὅπου ἀναπήδησαν τὰ ὀλύμπια κορμιὰ τῆς Ἀφροδί-
της τῆς Μήλου καὶ τοῦ Ἑρμῆ τοῦ Πραξιτέλους, τὰ ωραιότερα μάρ-
μαρα τοῦ κόσμου, ποὺ τὰ βγαζαν ἀπὸ τὰ βαθιὰ σπλάχνα τῶν βου-
νῶν, ὅπου δούλευαν με λυχνάρια — γι’ αὐτὸ καὶ οἱ ἀρχαῖοι ὀνόμαζαν
τὸ μάρμαρο τῆς Πάρου λυχνίτη — τὰ ἐβρίσκαν ἑτοιμα. Τὰ περισσό-
τερα τὰ παίρναν ἀπὸ τὸ πλῆθος καὶ τὸν πλοῦτο τῶν ἀρχαίων ναῶν
ποὺ ἦταν διεσπαρμένοι στὴν Πάρο, ἢ τὰ κατέβαζαν φορτῶματα σὲ
μεγάλους ὄγκους ἀπὸ τὰ ὀνομαστὰ λατομεῖα τοῦ νησιοῦ πρὸς τὴν
κάτω πόλη. Κι ἄλλα πολύχρωμα, κόκκινα καὶ πράσινα, ἀπὸ ἄλλα μέ-
ρη, με σκαλιστὲς φλέβες καὶ με παλμικὲς ραβδώσεις, πριονιστὰ καὶ
σκαλιστὰ, τὰ ἔστηναν στοὺς τοίχους καὶ στόλιζαν με τὴν καλλιτε-
χνικὴ ὀρθομαρμάρωση τὸ ἐσωτερικὸ τοῦ μεγάλου ναοῦ.

Τόσο δέ, καθὼς γράφει ἓνα παλιὸ χρονικόν, « ἐλέπτυνεν ὁ τεχνίτης
τὴν πέτραν καὶ τὴν ὕφανεν, ὅσον σοῦ ἐφαίνετο ὁ τοίχος ἐνδεδυμένος
μὲ ροῦχα βυσσινιὰ καὶ με πορφυρὰ ὑφάσματα. Καὶ τόσῃ ἐπιτηδειό-
τητα καὶ σπουδῇ ἐλαβεν εἰς τὸ τοιοῦτον ἔργον ὁ Μάστορας, ὅπου
ἐπέτυχεν νὰ δώσῃ τὸ κάλλος καὶ τὴν ὁμορφιὰ τῆς αἰσθητῆς φύσεως
εἰς τὰ ἀναίσθητα κτίσματα. Ἐκεῖνο τὸ πελέκημα, τὸ τόρνευμα δὲν
ἔδειχνε νὰ ἔχῃ φύσιν μαρμάρου, ἀλλὰ ἐφαίνετο πῶς ἦτο γάλα
πηγμένον κατὰ ἀλήθειαν ».

“Ὅταν ἐπὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ τελείωσε « ὁ ἐν πολλαῖς κολώναις
θεμελιωθεὶς ναὸς » κι ἔγινε « ἡ τρυφὴ τῶν ὀφθαλμῶν », ἡ φήμη τῆς
ὁμορφίᾳς του διαδόθηκε σ’ ὅλο τὸ Βυζάντιο. Βασιλιάδες κι ἀρχόντες
πήγαιναν νὰ τὸν θαυμάσουν καὶ νὰ τὸν προσκυνήσουν, κουβαλῶντας
κάθε λογῆς δῶρα καὶ ἀναθήματα.

« Ἀσπρὰ νησιὰ »

Ἀθηνᾶ Ταρσούλη

33. Ο ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗΣ ΓΙΝΕΤΑΙ ΜΕΛΟΣ ΤΗΣ ΦΙΛΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

‘Ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης αναγκάστηκε, φεύγοντας την τουρκική καταδίωξη, νὰ εγκαταλείψη τὴν Πελοπόννησο καὶ νὰ ζήσει στὴ Ζάκυνθο ἀπὸ τὰ 1806 ὡς τὰ 1821.

‘Ο Ἀλὴ πασὰς στέλνει αὐτὸ τὸν καιρὸ ἐπίτιδες στὴ Ζάκυνθο τὸ γραμματικὸ τοῦ Μάνθο Οἰκονόμου : Νὰ προσκαλέσῃ τὸν Κολοκοτρώνη νὰ πάῃ στὰ Γιάννενα, νὰ πάρῃ στὴν αὐλή του ὅποια θέσῃ θέλει. ‘Ο Κολοκοτρώνης δὲ δέχτηκε νὰ ὑπηρετήσῃ τὸ « μεγάλο θερίο » τῆς Ἡπείρου, ὅπως ἔλεγε τὸν Ἀλὴ. ‘Ο πόθος νὰ τραβήξῃ τὸ σπαθὶ γιὰ τὴν Ἑλλάδα, καὶ μονάχα γι’ αὐτὴν, θέριεψε κάθε μέρα πιὸ ζωντανὸς κι ἀκράτητος μέσα του. Μὲ πόνο βαθὺ σήκωνε τὰ μάτια κατὰ τὰ βουνὰ τοῦ Μοριά καὶ μουρμούριζε ἀναστενάζοντας :

—“Ἀχ δὲ θὰ ξανάρθῃ τὸ σεφέρι* ; Δὲ θ’ ἀντιλαλήσῃ πάλι στὶς ράχες σας τὸ τουφέκι τὸ κολοκοτρωναϊκό ;

“Ἐπαιρνε πολλὰς φορὲς τὸ στερνοπαίδι του, τὸν Κολίνο, ἀπὸ τὸ χεράκι, κι ἀνέβαιναν τὸ δρόμο τοῦ κάστρου. Τοῦ ᾧ δειχνε μακριὰ τὰ βουνὰ τοῦ Μοριά μὲ τὶς σταχτογάλαξες κορυφὲς στὴν ψιλὴ γάζα τῆς πάχνης :

—“Ἐκεῖ ἔζησαν οἱ πρόγονοί μας, τοῦ ᾧ λεγεῖ αὐτὸς ὁ τόπος στενάζει τώρα κάτω ἀπ’ τὸ ζυγόν.

Τὸ λαϊκὸ τραγούδι ἔχει κάμει ἀθάνατες τοῦτες τὶς στιγμὲς καὶ τὴ σιωπηλὴ βαθιὰ συγκίνησή τους :

— *Τί ἔχεις, πατέρα μου, καὶ κλαῖς καὶ βαριαναστενάζεις ;*

— *Βλέπω τὴ θάλασσα πλατιὰ καὶ τὸ Μοριὰν ἀλάργα,
μὲ πῆρε τὸ παράπονο καὶ τὸ μεγάλο ντέρτι*.*

Δὲν ἀπέλπιζόταν ὅμως ποτέ. Περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλη φορὰ ἡ πίστη του ἦταν ἀσάλευτη πὼς μιὰ μέρα θ’ ἀστραφτε σ’ αὐτὰ τὰ βουνὰ ἡ λευτεριά. Μὰ πῶς ; Σ’ αὐτὴν τὴν ἐρώτηση ποῦ ᾑταν γεμάτη ἀγωνία, ἔλαβε τέλος ἀπόκριση ἓνα πρωὶ τοῦ 1818.

‘Ο Ἀναγνωσταρᾶς, ἀπὸ τοὺς ἀρχηγούς ποῦ ᾑχαν ἀνέβῃ στὴν Πετροῦπολη, εἶχε γυρίσει τώρα μαζί μὲ τὸ Χρυσοσπάθῃ καὶ τὸ Δημητρακόπουλο, κατηχημένος στὰ μυστήρια τῆς Φιλικῆς καὶ σταλμένος νὰ κατηχήσῃ κι ἄλλους. Εἶχαν βγῆ κρυφὰ στὴν Ὑδρα κι ἀγνώριστοι μένανε στὸ σπῆτι τοῦ Καλαβρυτινοῦ Νικηφόρου Παμπούκη, ποῦ ἦταν δάσκαλος στὸ Ὑδραϊκὸ σχολεῖο. Τὸ πρῶτο ποῦ σκέφτηκε

ήταν να μπάσουν στη Φιλική τὸν Κολοκοτρώνη. Τοῦ ἔστειλαν πρόσκοπο τὸν Πάγκαλο. Ἦταν αὐτὸς ποὺ εἶχε μπάσει τὸν Ἀναγνωσταρᾶ στὰ 1804 στὸ ρωσικὸ στρατό. Ὑπηρετοῦσε τότε κι ὁ ἴδιος μὲ τὸ βαθμὸ τοῦ ταγματάρχη. Τώρα εἶχε παραιτηθῇ καὶ γύριζε μυστικά τὴν Ἑλλάδα, τῆς Φιλικῆς ἀπόστολος καὶ τοῦτος. Τὸν εἶχαν γιὰ τοὺς καπεταναίους. Εἶχε γνωρίσει κάμποσους στὰ Ἐπτάνησα, τὸν καιρὸ ποὺ ὑπηρετοῦσαν τοὺς Ρώσους. Ὁ Ἀναγνωσταρᾶς τοῦ ἔχε δώσει, γιὰ καλὸ καὶ γιὰ κακὸ, κι ἓνα γράμμα. Ὁ Κολοκοτρώνης τὸν θυμότανε κάπως. Ζαφινιάστηκε ὅμως ἅμα τὸν εἶδε. Τὸν τράβηξε σ' ἓναν ἐξοχικὸ περίπατο. Ὅταν ἄρχισε νὰ τοῦ κάνη τὸ συνηθισμένο ψάρεμα στοὺς κατηχουμένους, ὁ Κολοκοτρώνης τὸν ἔκοψε ἀνυπόμονα.

—Πές μου τα ὅλα, μίλα ξάστερα ! Δὲν ταιριάζουν σὲ μένα λόγια λοξά. Εἶναι χρόνια ποὺ προσμένω τέτοιο χαμπέρι*.

Τοῦ τὰ εἶπε ὅλα. Φῶς ἄστραψε μέσα του. Ἡ ἰδέα μιᾶς πανελληνιας συνωμοσίας ποὺ νὰ ἐνώνη πολιτικούς κι ἱερωμένους, ἐμπόρους καὶ ναυτικούς, ὀπλαρχηγούς καὶ προεστοὺς, μιᾶς συνωμοσίας ποὺ θὰ χτυποῦσε ἀπ' ὀλοῦθε καὶ μ' ὅλους τοὺς τρόπους τὸν τύραννο μὲ δυνάμεις ἑλληνικές, χωρὶς μάταιη ἐλπίδα γιὰ ξένη βοήθεια, τοῦ φαινότανε ἡ μόνη σωτηρία. Εἶδε μπροστά του ζωντανὸ τὸ δρόμο τοῦ λυτρωμοῦ. Γύρεψε στὴ στιγμή νὰ ὀρκιστῇ.

—Ἐγώ, ἡ οἰκογένειά μου, τ' ἄρματά μου, τὸ αἷμα μου, ὅ,τι ἔχω, εἶναι γιὰ τὴν Ἑλλάδα.

Τράβηξαν κάτω ἀπὸ τὸ κάστρο τὸ δρόμο τῆς Μπόχαλης μὲ τίς μύριες ὁμορφιές. Τριγυρισμένο ἀπὸ καρυδιές, ἐλιές, φοινικές, κυπαρίσσια, κιτριές καὶ λεμονιές, ζωσμένο πρασινάδα καὶ λουλούδια, εἶν' ἓνα ἐκκλησάκι : Ὁ Ἀι-Γιώργης τῶν Λατίνων. Δὲν ἔχει καμιὰ σχέση μὲ τοὺς δυτικούς. Λατίνοι λέγονταν ἡ οἰκογένεια ποὺ τό ᾗτισε. Ἦτανε τὸ ἀγαπημένο ἐκκλησάκι τοῦ Κολοκοτρώνη. Σ' αὐτὸ εἶχε βαφτίσει ὅσα παιδιὰ εἶχε ἀποκτήσει στὴ Ζάκυνθο. Στους ἴσκιους του, στὸ πλάτωμά του, εἶχαν καθίσει σταυροπόδι πολλὲς φορές νὰ κλάψουν τίς συμφορὲς τῶν Χριστιανῶν. Κάτω ἀπὸ τίς πορτοκαλιές καὶ τίς κιτριές του εἶχαν στρωθῇ ἐπίσημες ἀνοιξιὰτικες μέρες, ὅπως ἡ Λαμπρὴ, νὰ φᾶνε τὸ σουβλιστὸ ἀρνί. Σὲ ταῦτο τὸ ἐκκλησάκι, ποὺ εἶχε δεθῇ τόσο μὲ τὴν ἱστορία τῆς οἰκογενείας του, τῆς ξενιτιᾶς του καὶ τῶν πόθων του γιὰ τὴν Ἑλλάδα, τράβηξε ὁ

Κολοκοτρώνης τὸν Πάγκαλο, γιὰ νὰ δώσῃ μπροστά του τὸ μεγάλο ὄρκο τῆς Φιλικῆς. Ὁ παπὰς ἦταν δικὸς τους. Ἦταν ὁ Ἡπειρώτης Ἀνθιμος Ἀργυρόπουλος. Βρισκόταν πρόσφυγας στὴ Ζάκυνθο, κατατρεγμένος ἀπὸ τὸν Ἀλῆ - πασά. Εἶχε φιλέψῃ στὸ σπίτι του τὸ Μπότσαρη καὶ τὰ παιδιὰ του, ὁ πασὰς εἶχε θυμώσει, τὸν εἶχε ρίξει στὴ φυλακὴ καὶ σάπιζε δεκαοχτὼ χρόνια, καὶ σὰν ἀπὸ θαῦμα εἶχε καταφέρει νὰ ξεγλιστρήσῃ τέλος καὶ νὰ γλιτώσῃ στὰ Ἐπτάνησα. Αὐτὸς ὀρκιζε ὕστερα ὅλους τοὺς Φιλικούς καὶ κρατοῦσε τακτικὸ ἀρχεῖο.

Ἐπάνω σ' ἓνα σκεβρωμένο παλιὸ εἰκονισματάκι μὲ τρεῖς σβησμένες μορφές ἔβαλε τὸ πλατύ, μεγάλο χέρι του ὁ λευτερωτὴς τῶν ραγιάδων, νὰ δώσῃ τὸν ὄρκο. Εἶναι γονατιστός, σκυμμένος, μπροστὰ στὸ μεγαλεῖο τῆς ἰδέας· τὸ μισόφωτο τῆς ἐκκλησίτσας ξαυλώνει τὶς τρεῖς μορφές. Κορμιὰ δὲν ὑπάρχουν, ψυχές λειτουργᾶνε. Μιά - μιὰ ξαναγυρίζουν τὶς φοβερές λέξεις τοῦ ὄρκου οἱ ἀντίλαλοι ἀπ' ὅλες τὶς γωνιές, πού 'ναι γεμάτες σκοτάδι καὶ μυστήριο. Καὶ τὶς μεγαλώνουν, τὶς πληθαίνουν. Σὰ νὰ 'ναι μπροστὰ ὅλα τὰ μαῦρα κοπάδια τῶν ραγιάδων καὶ νὰ ὀρκίζονται μαζί του. Ἀνήσυχτοι φτερουγίζουν, κάτω ἀπὸ τὸ θόλο, οἱ ἀντίλαλοι αὐτοί, σὰν πουλιὰ ποὺ γυρεύουν ἀνοιχτὸ διάβα νὰ πετάξουν στὴν Ἑλλάδα, νὰ κράξουν σὲ συναγεμὸ τὰ σύννεφα τῆς μεγάλης τρικυμίας. Ὑστερα οἱ φράσεις γιὰ τὴν πατρίδα κόβονται ἀπὸ στεναγμούς κι ἀναφιλητά. Καὶ τώρα σιωπὴ βαθιὰ καὶ κατανυκτική. Τὸ μυστήριο ἔχει τελειώσει.

Ὁ Κολοκοτρώνης γυρίζει ἀλλαγμένος στὸ σπίτι του. Πότε εἶναι ἑλαφρὸς, χαρούμενος, πετάει καὶ πότε πέφτει ἔξαφνα σὲ συλλογὴ. Τὸν βλέπουν γιὰ πρώτη φορὰ, ὕστερ' ἀπὸ μῆνες, νὰ κοιτάζῃ, νὰ συγυρίζῃ τ' ἄρματα του. Κατεβαίνει στὸ κατώι καὶ ἐξετάζει μὴ λείπη τίποτ' ἀπὸ τὴ σέλα. Δὲν εἶναι ἥσυχος πιά.

«Ὁ Γέρος τοῦ Μοριζ», τ. Β'

Σπύρος Μελάς

34. ΔΙΑΓΓΕΛΜΑ ΤΟΥ ΑΕΙΜΝΗΣΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ Β'

(22 Νοεμβρίου 1940)

Πρὸς τὰς Ἐνόπλους Δυνάμεις καὶ τὸν Ἑλληνικὸν Λαόν

Εἶμαι εὐτυχής, διότι πρὶν παρέλθῃ ἀκόμῃ μὴν ἀπὸ τῆς στιγμῆς καθ' ἣν ἡ ἀγαπητὴ μας Πατρίς ἠναγκάσθη νὰ κατέλθῃ εἰς σκληρὸν ἀγῶνα πρὸς τὴν Ἰταλίαν, ἤμπορῶ μεθ' ὑπερηφανείας νὰ συγχαρῶ ὅλας τὰς ἐνόπλους δυνάμεις τῆς χώρας καὶ ὁλόκληρον τὸν Ἑλληνικὸν λαὸν δι' ὅσα μέχρι σήμερον ἐπετεύχθησαν.

Ὁ ἀγὼν τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, ἀγὼν ἱερὸς καὶ γενναῖος, ἀνέτρεψε κατὰ τρόπον πρωτοφανῆ καὶ θαυμαστὸν τὰ σχέδια τοῦ ἐχθροῦ καὶ ὄχι μόνον δὲν τοῦ ἐπέτρεψε νὰ πατήσῃ καὶ νὰ ὑποδουλώσῃ ἱερὰ ἐδάφη τῆς Πατρίδος μας καὶ νὰ καταστήσῃ δούλους τοὺς πολίτας χώρας, ἡ ὁποία ἐκληροδότησεν εἰς ὅλον τὸν κόσμον ὅ,τι ὠραιότερον καὶ οὐσιαστικώτερον ἔχει ὁ πολιτισμός, ἀλλὰ τὰ ἡρωϊκά μας στρατεύματα μετέφερον τὴν μάχην εἰς αὐτὰ ταῦτα τὰ ὀρμητήρια τοῦ ἐχθροῦ. Ἡ πρώτη φάσις τοῦ ἀγῶνος ἐτερματίσθη διὰ τῆς καταλήψεως τῆς Κορυτσᾶς καὶ ἡ νίκη ἔσπεψε τὰ ὅπλα τῶν ὑπερασπιστῶν τοῦ δικαίου.

Οὐδὲν ἐπράξαμεν, διὰ νὰ προκαλέσωμεν αὐτὸν τὸν πόλεμον. Ἀφ' ἧς ὅμως μᾶς ἐπεβλήθη, ὁλόκληρον τὸ Ἔθνος, σύσσωμον ὡς εἰς ἄνθρωπος, ὠρθώθη ἐναντίον τοῦ ἐπιδρομέως.

Διευμπανίσθη εἰς τὰς ἡμέρας μας πολὺ ἡ σημασία τοῦ ὑλικοῦ παράγοντος. Ἡμεῖς, χωρὶς καθόλου νὰ τὸν ὑποτιμῶμεν, πιστεύομεν κατὰ πρῶτον λόγον εἰς τὴν καταπληκτικὴν δύναμιν τοῦ ἠθικοῦ παράγοντος. Διότι χωρὶς αὐτὸν ὁ ὑλικὸς παράγων εἶναι ἐργαλεῖον βάνανσον καὶ τραχὺ εἰς τρεμούσας χεῖρας. Καὶ αἱ ἔνοπλοι δυνάμεις τῆς χώρας Μου, ὁ ἡρωϊκὸς στρατός μας, τὸ ἐνδοξον ναυτικὸν καὶ ἡ ὀρμητικὴ ἀεροπορία μας ἀπέδειξαν ὅτι γνωρίζουν νὰ μάχωνται, νὰ νικοῦν καὶ νὰ ἀποθνήσκουν ἀκόμῃ, ὅταν ἡ Πατρίς κηρύσσεται ἐν κινδύνῳ καὶ ὅταν περισσότερον ἀπὸ τοὺς βωμοὺς καὶ τὰς ἐσχάτας μας ἀγωνιζώμεθα νὰ σώσωμεν τὴν μεγάλην πνευματικὴν καὶ ἠθικὴν κληρονομίαν, ποὺ οἱ ἄθάνατοι πρόγονοί μας κατέλιπαν ὄχι μόνον εἰς

ἡμᾶς, ἀλλὰ εἰς ὁλόκληρον τὴν ἀνθρωπότητα. Μαχόμεθα διὰ τὴν ἐλευθερίαν, διὰ τὴν τιμὴν, διὰ τὴν ἀξιοπρέπειαν τοῦ ἀνθρώπου καὶ διὰ τὸ δίδαγμα ποῦ κατέλιπαν οἱ μεγάλοι διδάσκαλοι τῆς φυλῆς μας, ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη ὀντότης εἶναι ἀξία οὐσιαστική, διότι ὁ ἀνθρώπος δὲν εἶναι στέλεχος ἄβουλον μιᾶς ἀγέλης. Δι' αὐτὰ μαχόμεθα καὶ δι' αὐτὸ νικῶμεν καὶ διὰ τοῦτο θὰ ἐπικρατήσωμεν. Ὅσαιδῆποτε καὶ ὅποιαιδῆποτε καὶ ἂν εἶναι αἱ φάσεις τοῦ μεγάλου ἀγῶνος, εἰς τὸν ὁποῖον ἔχει ἀποδυθῇ τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος, καὶ ὅσαιδῆποτε δοκιμασίας καὶ ἂν γνωρίσῃ, ἕνα εἶναι γεγονός, ποῦ δὲν ἡμπορεῖ νὰ ἀμφισβητηθῇ: ἡ τελικὴ καὶ ὀριστικὴ ἐπικράτησις τοῦ δικαίου καὶ τῆς τιμῆς.

Αἱ ἑνοπλοὶ δυνάμεις τῆς Ἑλλάδος καὶ ὁλόκληρος ὁ ἄμαχος λαὸς της, ποῦ τόσα θρηνεῖ τέκνα ἐκ τῶν ἀνάνδρων βομβαρδισμῶν τῶν ἀνοχυρῶτων πόλεων, ἀπέδειξεν ὅτι εἶναι εἰς θέσιν νὰ φέρουν τὸ ὄνομα τοῦ Ἑλληνος καὶ ὅτι εἶναι λαὸς ἱκανὸς νὰ διεκδικῇ τὸν τίτλον τοῦ ἀπογόνου καὶ κληρονόμου τόσης μεγάλης καὶ δυσβαστάκτου ἠθικῆς καὶ πνευματικῆς κληρονομίας. Διότι δὲν ἀρκεῖ νὰ φέρῃ κανεὶς ἕνα ὄνομα ἢ ἕνα τίτλον, ἂν δὲν εἶναι εἰς θέσιν ἀνὰ πᾶσαν ὥραν ν' ἀποδεικνύῃ ὅτι καλῶς καὶ δικαιωματικῶς τὸν κατέχει.

Ἀγάλλεται σύμπας ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς, διότι εὐθύς ἐξ ἀρχῆς τὰ δικάϊά μας, μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ, εὐρίσκουν τὸν δρόμον τῆς πραγματοποιήσεώς των καὶ ὅτι νίκαί ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς τιμῆς στέφουν τὰ ὅπλα μας. Χωρὶς οὐδ' ἐπὶ στιγμήν ν' ἀπομακρυνώμεθα τῆς ιδέας ὅτι ὁ πόλεμος εἶναι δοκιμασία σκληρά, χαρὰ πλημυρίζει τὰς ψυχὰς μας δι' ὅσα ἐπετέλεσαν τὰ ἡρωϊκὰ μας στρατεύματα καὶ ὑπερηφάνως ὑψώνομεν τὴν κεφαλὴν, διότι τὰ στήθη τῶν τέκνων τῆς Ἑλλάδος ἔγιναν ὅπως καὶ πρὸ τριῶν χιλιάδων χρόνων οἱ προμαχῶνες καὶ τὰ ἀκατάλυτα τείχη, ἐπάνω εἰς τὰ ὁποῖα συντρίβεται ἡ ἄνομος βία.

Πρὸς τὰ ἡρωϊκὰ αὐτὰ τέκνα στέλλω τὸν πλέον ἐγκάρδιον χαίρετισμόν Μου καὶ εὐχομαι τὸ ἴδιον θάρρος καὶ τὰ αὐτὰ ὑψηλὰ ἰδανικὰ νὰ θερμαίνουν τὰ στήθη των. Καὶ ἡ νίκη εἶναι ἰδική μας, ἀφοῦ τὸ δίκαιον εἶναι ἐξ ὁλοκλήρου ἰδικόν μας.

«Νέον Κρόνος» τ. Δ', 1940

35. 28 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1940

Μπρός στὰ χαλύβδινα ἄρματα ὁλοένα
τῶν τυράννων πού ἐρήμωση σκορπίζουν,
ἔθνη — μικρά ἢ μεγάλα — τρομαγμένα,
σὰν ἀνεμόδαρτα κλαριά λυγίζουν.

Ἐσὺ μονάχα, Ἑλλάδα, τὴν ὥραία
τὴν κεφαλὴ σου ὑψώνεις. Τὰ παιδιὰ σου,
ὅπως στὰ χρόνια τῶν Περσῶν τ' ἀρχαῖα,
παίρνουν φτερά, πετοῦν στὰ σύνορά σου.

Καὶ ξάφνου ὁ κόσμος ὅλος, πού τὴ φρίκη
τῆς συντριβῆς σου τρέμει, χαρμολύπῃ
στροφὲς ἀκούει παιάνων γιὰ τὴ Νίκη —
τὴ νίκη τῶν ἀσύγκριτων Ἑλλήνων.

ὦ, χαῖρε, χαῖρε Ἑλλάδα, δοξασμένη
στὰ Μεσολόγια καὶ στοὺς Μαραθῶνες.
Σύμβολο τ' ὄνομά σου ἦταν καὶ μένει
τῆς Λευτεριᾶς ἀνάμεσα στοὺς αἰῶνες !

« Κ α σ τ α λ ῖ α Κ ρ ῆ ν η »

Σωτήρης Σκέπης

36. ΣΤΗ ΒΟΡΕΙΟ ΗΠΕΙΡΟ

Τὸν ἐρχομό μου στὴ ζωὴ ὁ πατέρας μου
χαίρετῃσε μὲ συμπάρα ἑνὸς παλιοῦ —
ἐνὸς παλιοῦ Σουλιώτικου, Ἡπειρώτικου,
μπάρουτοκαπνισμένου τουφεκιοῦ.

Καὶ σὰ μεγάλωσα, ἀπ' τὸν τοῖχο τὸ ξεκρέμασα
καὶ τό 'ψαχνα καὶ τὸ ρωτοῦσα νὰ μοῦ πῇ
ποιὰ χέρια νὰ τὸ τίμησαν, ποιά χέρια νὰ τὸ δόξασαν ;
— Γεῖά σας, προγόντοι μου ἱεροί.

Καὶ χαμηλῶναν τὰ βουνὰ τῆς πρώτης μου,
τῆς πρώτης μου πατρίδας τῆς Ἠπείρου,
καὶ σὲ φωλιᾶς αἰτῶν μὲ σήκωναν, μὲ φέρνανε
μὲ τ' ἄλλα τὰ φτερά, μὲ τὰ φτερά τοῦ Ὀνείρου.

Κι ἔζησα πάντα μὲ τὴν ἔνθεη εἰκόνα σου
καὶ ζῶ μὲ τὸ ἀκατάλυτο ὄραμά σου,
ὦ Γῆ μου Ἑλληνομάνα, ὦ Γῆ μου ἀτρόμητη,
κάνε νὰ ἰδῶ γοργὰ τὴ λευτεριά σου !

« Κ α σ τ α λ ί α Κ ρ ῆ ν η »

Σωτήρης Σκέπτης

37. ΥΜΝΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΝ

(στρ. 139 - 147)

Ἡ καρδιὰ συχνοσπαράζει...
Πλὴν τί βλέπω ; σοβαρὰ
νὰ σωπάσω μὲ προστάζει
μὲ τὸ δάκτυλο ἡ θεά.

Κοιτάει γύρω εἰς τὴν Εὐρώπη
τρεῖς φορές μ' ἀνησυχιά·
προσηλώνεται κατόπι
στὴν Ἑλλάδα καὶ ἀρχινᾷ :

Παλικάρια μου ! οἱ πολέμοι
γιὰ σᾶς ὅλοι εἶναι χαρά,
καὶ τὸ γόνα σας δὲν τρέμει
στοὺς κινδύνους ἐμπροστά.

Ἀπ' ἐσᾶς ἀπομακραίνει
κάθε δύναμη ἐχθρική·
ἀλλὰ ἀνίκητη μιὰ μένει
ποὺ τὲς δάφνες σᾶς μαδεῖ·

Μία, πού ὅταν ὥσαν λύκοι
 ξαναρχόστενε ζεστοί,
 κουρασμένοι ἀπὸ τὴ νίκη,
 ἄχ ! τὸν νοῦν σᾶς τυραννεῖ :

Ἡ Διχόνοια, πού βαστάει
 ἓνα σκῆπτρο ἢ δολερή·
 καθενὸς χαμογελάει,
 πᾶρ' το, λέγοντας, κι ἐσύ.

Κεὶ τὸ σκῆπτρο πού σᾶς δείχνει
 ἔχει ἀλήθεια ὠραία θωριά·
 μὴν τὸ πιάστε, γιατί ρίχνει
 εἰσὲ δάκρυα θλιβερά.

Ἀπὸ στόμα ὅπου φθονάει,
 παλικάρια, ἄς μὴν 'πωθῇ,
 πῶς τὸ χέρι σας χτυπάει
 τοῦ ἀδελφοῦ τὴν κεφαλὴ.

Μὴν εἰποῦν στὸ στοχασμό τους
 τὰ ξένα ἔθνη ἀληθινά:
 Ἐὰν μισοῦνται ἀναμεσὸ τους
 δὲν τοὺς πρέπει ἐλευθεριά!

Διονύσιος Σολωμός

Γ'. ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΖΩΗ

1. ΞΕΝΙΤΕΜΕΝΟΣ

Σάν πήγε στην 'Αμερική,
έγυριζεν ό νοῦς του πίσω,
καθημερινή καί Κυριακή !

Σάν ἄρχιζε νὰ γράφη γράμμα
— « Καλή μου μάνα κι ἀδερφή » —
ἐκεῖ τὸν ἔπιανε τὸ κλάμα.

Ἐπέρασε καιρὸς πολὺς
— στὰ ξένα ἀσπρίσαν τὰ μαλλιά του —
γυρίζει πίσω παραλής*.

Τὰ πλούτη του εἶναι περισσά,
ἔφερε γοῦνες καί ρολόγια,
ἔχει τὰ δόντια του χρυσά.

Πηγαίνει στὸ σπιτάκι του ἴσια.
Ἡ μάνα του ; Ἡ ἀδερφή ;
Εἶναι κι οἱ δυὸ στὰ κυπαρίσσια.

Ἄς ξαναζοῦσαν μιὰ βραδιά
— κι ἄς ἦτανε καὶ στ' ὄνειρό του —
θὰ ἔδινε ὁλόκληρο τὸ βίό του.

« Φιλολογικὴ Πρωτοχρονιά », Δ' (1947)

Ζαχαρίας Παπαντωνίου

2. Η ΛΑΧΤΑΡΑ ΤΟΥ ΓΕΡΟ — ΑΝΕΣΤΗ

Τὴν πέρασε τὴ ζωὴ του κι ὁ γέρος ὁ Ἀνέστης στὴν ξενιτιά, ζωὴ παραδαρμένη, каработсакисμένη ζωή. Ὅχι δὰ καὶ πῶς τὴ μάδησε τὴν ψυχὴ του ἡ φτώχεια, ποὺ μάλαμα ἔπιανε καὶ κάρβουνο γινότανε.

Ἀπὸ τέτοιους πόνους ἡ ψυχὴ του δὲν ἔπαιρνε. Τὸν κρυφότηρωγε ὅμως πάντα τῆς πατρίδας ὁ ἀκοίμητος ὁ καημός, καὶ σὰν εἶδε καὶ ἀπείδε πὼς ἐλπίδα πιά δὲν τοῦ ἀπόμεινε, σὰν ἄρχισε κι ἔνωθε στὰ γέρικα στήθια του τὴν ἀνατριχίλα τοῦ χάρου, τὸ ἔκαμε ἀπόφαση καὶ τράβηξε γιὰ τὰ παιδιακίσια λημέρια του.

Ἀλλιώτικος γέρος αὐτὸς ὁ Ἀνέστης ! Γιὰ τοῦ κόσμου τὰ μεγαλεῖα δὲν τὸν πολυέμελε κιόλας. Ὡστόσο νὰ γυρίση ἀπὸ τὰ ξένα καὶ νὰ φυτρώσῃ ἀνάμεσα στοὺς δικούς του μὲ τέτοια χάλια, ὕστερα ἀπὸ χρόνους καὶ χρόνους ἀγωνία καὶ βάσανο, δὲν τοῦ ἐρχότανε καὶ πολὺ. Θὰ πῆς, οἱ καθαυτὸ οἱ δικοὶ του συχωρεμένοι ὅλοι, κι ἄλλους ἀπ' ἀνίψια καὶ τέτοιους δὲ θ' ἀντάμωνε πιά, ἐξὸν ἴσως δυὸ - τρεῖς ἀξαδέρφους, γέρους κι αὐτοὺς. Μὰ νὰ πάλι, ἀπὸ δῶ τὸ γύριζε, ἀπὸ κεῖ τὸ γύριζε, δὲν τοῦ πῆγαινε. Τ' ὄνειρό του ἦτανε νὰ ξαναφανῇ στὴν πατρίδα του, μὰ νὰ εἶναι καὶ κάτι. Δὲν τὸ κατάφερε τ' ὄνειρο ; Τί νὰ πηγαίνει πιά τώρα καὶ νὰ τοὺς δείχνῃ τὴ γύμνια του ! Ἐλα ὅμως ποὺ δὲν τό 'θελε καὶ νὰ πεθάνῃ στὰ ξένα ! Νὰ ζήσῃ στὰ ξένα, ναί· μὲ τὸ σήμερα, μὲ τὸ αὖριο, ζῆς στὰ ξένα. Μὰ νὰ πεθάνῃς στὰ ξένα ; Νὰ σὲ παραχώσουνε, λέει, μέσα στὴν κρύα ἐκείνη τὴ λάσπη, καὶ σύγκαира οἱ πατριῶτες σου νὰ γλυκοκοιμοῦνται στὸ μοσχομυρισμένο τους χῶμα — αὐτὸ δὲν μπορούσε νὰ τὸ βαστάξῃ ὁ γέρος.

Τ' ὀνειρευότανε λοιπὸν καὶ τὸ λαχταροῦσε ν' ἀποθάνῃ στὸν τόπο του, κι ἔτσι ξεκίνησε μὲ τ' ἀπομεινάρια τοῦ εἶναι του. Νὰ πάῃ ὅμως μέσα στὸ χωριὸ καὶ νὰ πῇ πὼς ἐγὼ εἶμαι ὁ Τάδες, αὐτὸ δὲν τ' ἀποκοτοῦσε.

— Ἐπειτα εἶναι κι ἄργα. Ποιὸς θὰ μὲ πονέσῃ πιά τώρα ! ἔλεγε μονάχος του, καθὼς ἄραζε τὸ βαπτορὶ σὲ λιμάνι ποὺ γειτόνευε μὲ τ' ἀγαπημένο νησί του.

Μόλις πάτησε πόδι στὴ χώρα ἐκείνη, κι ἴσια στὸ Σπιτάλι* μαζὶ μὲ τὸ ἔχει του.

— Νὰ μείνουν αὐτὰ ἐδῶ, λέει στοὺς ἀνθρώπους ἐκεῖ. Ἐμένα δὲ μοῦ εἶναι καὶ πολὺ χρειαζόμενα. Ὁ πρῶτος ποὺ ἀναλάβῃ κι εἶναι ἔτοιμος νὰ μισέψῃ, τοῦ τὰ χαρίζετε.

Καὶ γίνεται ἄφαντος ὁ γερο-Ἀνέστης.

Τραβάει κατὰ τὴ Σκάλα, βρίσκει πέραμα, καὶ σ' ἓνα μερόνυχτο μέσα τηράει τὶς ὁλόχαρες ἀκρογιαλιὲς τοῦ νησιοῦ του. Ἐκεῖ ποὺ ἡ

πλάση λές και λούζεται κάθε ταχινή* και λαμπροφορείται θεοφώτεινη, όλοκάθαρη και παρθένα, που μήτε κουρέλι μήτε παλιόχαρτο πολιτισμού δέ βλέπεις επάνω στ' άσπρογάλαζα τὰ χαλίκια που στρώνονται στην άκρογιαλιά· εκεί που στα πρώτα του χρόνια ό γέρος μας έπαιξε μ' ανάλαφρη καρδιά και μ' άξένοιαστο νοϋ, εκεί ξαναβρέθηκε τώρα, καταδασμασμένος από τοϋ χρόνου τ' άκαταπόνετο χέρι, σκυφτός, ζαρωματισμένος, βουλιασμένα τὰ μάτια του, τὰ χέρια τρεμάμενα. Παράμερη έξοχή, που τὸ καλοκαίρι μονάχα τή θυμούνται οί χωριανοί και τή διαλέγουνε για τὰ ξεφαντώματά τους.

Τώρα όμως, άνοιξη ακόμα, ό γέρος ό 'Ανέστης πλανιόταν όλο-μόναχος στη λησμονημένη εκείνη γωνιά τοϋ κόσμου, βγάζοντας ξεφωνήματα κι άκατανόητα λόγια κάθε φορά που άγνάντευε βράχο ή χωράφι ή κορφοβούνι τριγύρω και τοϋ θύμιζε τής νιότης τὰ χρόνια. Μιά πάνω στην άλλη μαζευότανε στὸν άναγαλλιασμένο του νοϋ οί παλιές οί ιστορίες, τὰ παλιά τὰ γλέντια, τὰ περασμένα τὰ πρόσωπα και τὰ πράματα, που κάθε κύμα έλεγε και τὰ τραγούδαγε με τὸ γλυκό του μурμουρητό, εκεί που πλαγιασμένος τώρα στὸν ήλιο μισοάνοιγε κάθε λίγο τ' άδυνατισμένα του μάτια, νὰ τις δῇ άλλη μιὰ και νὰ τις χύση μες στην ψυχή του τις ανάλλαγες, τις άγέραστες όμορφιές τής πατρίδας του.

Θά 'λεγε πώς άναστήθηκε μαζί με τὸ νοϋ του και τ' άποσταμένο κορμί του. Κι ωστόσο, καταπονεμένο τόσους χρόνους από τή βαριά τήν ξενιτιά και τώρα πάλι μ' άξαφνης καρδιάς καρδιοχτύπια συνταραγμένο χειροτέρευε αντί νὰ καλύτερέψη ή σὰν τὸ φύλλο τρεμούλιαζε.

Μόλις τὸ βράδυ - βράδυ, σὰν άρχισε τὸ σκοτάδι και πλάκωνε, κι αὐτὸς ακόμα λόγιαζε, με τὰ μάτια όνειριασμένα, τ' αντικρινὰ τὰ βουνὰ ενός άλλου νησιοϋ, καταπόρφυρα με τήν αντιφεγγιά τοϋ βασιλεμένου τοϋ ήλιου, μόλις τότε τὸ στοχάστηκε πώς όταν ξεπήδησε από τὸ καίκι κι έσυρε κατὰ τήν έξοχή, δὲ νοιάστηκε μήτε ενός μερόνυχτου ψωμι νὰ πάρη μαζί του.

— Κι αν μείνω και νησιτικός μιὰ νυχτιά, τί πειράζει! λέει τότες. Θὰ με θρέψη τής πατρίδας τ' άγέρι ως τὸ ταχύ.

Κι άποκοιμήθηκε στην άκρογιαλιά, δίπλα στῆς θάλασσας τὸ νανούρισμα, με τὸ νοϋ μαγεμένο από τις μύριες εικόνες, που τις άνιστοροϋσε όλες εκείνες τις ὥρες.

Δέν τὰ ξανάνοιξε πιά τὰ βαρεμένα του μάτια ὁ γέρος. Πιὸ γνωστικό κι ἀπὸ πολλοὺς φίλους τὸ κύμα, ἀπάνω στὴ μεγαλύτερη τὴν καλοτυχιά τῆς πονοδαρμένης ἐκείνης ψυχῆς, τήνε νανούρισε μὲ τὸ μουρμουρητό του καὶ τὴν ἔστειλε μιὰ καὶ καλὴ στὸν αἰώνιο τὸν ὕπνο.

«Νῆσιώτικες Ἱστορίες», 1912

Ἀργύρης Ἐφταλιώτης

3. ΜΙΣΕΜΟΣ

Μισεῦεις γιὰ τὴν ξενιτιὰ καὶ μένω μοναχὴ μου·
σύρε, παιδί μου, στὸ καλὸ καὶ σύρε στὴν εὐχή μου !
Τριανταφυλλένια ἢ στράτα σου, κρινοσπαρμένοι οἱ δρόμοι,
γιὰ χάρη σου ν' ἀνθοβολοῦν καὶ τὰ λιθάρια ἀκόμη·
τὰ δάκρυά μου νὰ γενοῦν διαμάντια σ' ὅ,τι ἀγγίσης,
καὶ τὸ ποτήρι τῆς χαρᾶς ποτὲ νὰ μὴ στραγγίσης·
νὰ πίνης καὶ νὰ ξεδιψᾷς καὶ νὰ 'ναι αὐτὸ γεμάτο
σὰ νὰ 'ναι ἡ βρύση ἀπὸ ψηλὰ κι αὐτὸ νὰ 'ναι ἀπὸ κάτω.

Ἐκεῖ, παιδί μου, ποὺ θὰ πᾶς, στὰ μακρινὰ τὰ ξένα,
δίχτυα πολλὰ κι ὀξόβεργες θὰ στήσουνε γιὰ σένα,
ἢ ἐλπίδα μὲ τοὺς πόθους τῆς, τὸ βιὸς μὲ τὰ παλάτια,
κι ἢ ξεγέλαστρα ἢ ὁμορφιά μὲ τὰ γλυκὰ τὰ μάτια.
Ἡ ἐλπίδα ἢ ἀχαλίνωτη ξεχνᾷ τὰ περασμένα
καὶ θὰ ξεχάσης κάποτε μαζί μ' αὐτὰ κι ἐμένα·
τὸ βιὸς μὲς στὰ παλάτια του τὴν περηφάνια κρύβει·
καὶ θὰ ντραπῆς γιὰ τὸ φτωχὸ τὸ πατρικὸ καλύβι·
κι ἢ ξεγέλαστρα ἢ ὁμορφιά μ' ἓνα φιλὶ στὸ στόμα
κάνει τὸ νιὸ ν' ἀπαρνηθῇ καὶ τὴν πατρίδα ἀκόμα.

Παιδί μου, ἂν τὴ μητέρα σου πάψης νὰ τὴ θυμᾶσαι,
μὲ δίχως βαρυγκόμηση συχωρεμένος νὰ 'σαι·
κι ἂν τὸ φτωχὸ καλύβι μας ντροπὴ σοῦ φέρνῃ ὡστόσο,
καὶ πάλι θὰ 'μαι πρόθυμη συχώρεση νὰ δώσω·
μ' ἂν τὴν πατρίδα ἀπαρνηθῇς, ποὺ τὴ λατρεύομε ὅλοι,
νὰ 'ναι ἡ ζωὴ σου, ὅπου κι ἂν πᾶς, ἀγκάθια καὶ τριβόλοι.

«Σπασμένα Μάρμαρα», ἐκδ. Ε'.

Ἰωάννης Πολέμης

4. ΑΝΘΟΣ ΤΟΥ ΓΙΑΛΟΥ

Ἐπὶ πολλὰς νύκτας κατὰ συνέχειαν ἔβλεπεν ὁ Μάνος τοῦ Κορωνιοῦ, ἐκεῖ ποῦ ἔδενε τὴν βάρκαν του κάθε βράδυ, κοντὰ στὰ κοτρόνια τοῦ ἀνατολικοῦ Γιαλοῦ, ἀνάμεσα εἰς δύο ὑψηλοὺς βράχους καὶ κάτω ἀπὸ ἓνα παλαιὸν ἐρημόσπιτον κατηρειπωμένον — ἐκεῖ ἔστρωνε συνήθως τὴν κάπα ἐπάνω στὴν πλώρη τῆς βάρκας κι ἐκοιμάτο χορευτὸν καὶ νανουρισμένον ὕπνον, τρεῖς σπιθαμὲς ὑψηλότερ' ἀπὸ τὸ κῦμα, θεωρῶν τὰ ἄστρα καὶ μελετῶν τὴν Πούλιαν καὶ ὅλα τὰ μυστήρια τοῦ οὐρανοῦ — ἔβλεπε, λέγω, ἀνοικτὰ εἰς τὸ πέλαγος, ἔξω ἀπὸ τὰ δύο ἀνθισμένα νησάκια, τὰ φυλάττοντα ὡς σκοποὶ τὸ στόμιον τοῦ λιμένος, ἐν μελαγχολικὸν φῶς — κανδηλί, φανόν, λαμπάδα ἢ ἄστρον πεσμένον — νὰ τρεμοφέγγῃ ἐκεῖ μακράν, εἰς τὸ βάθος τῆς μελανωμένης εἰκόνας, ἐπιπολῆς* εἰς τὸ κῦμα, καὶ νὰ στέκῃ ἐπὶ ὥρας, φαινόμενον ὡς νὰ ἔπλεε, καὶ μένον ἀκίνητον.

Ὁ Μάνος τοῦ Κορωνιοῦ, λεμβοῦχος ψαρᾶς, ἦτον ἀδύνατος στὰ μυαλὰ ὅπως καὶ πᾶς θνητός. Ἀρκετὸν ἦτο ἤδη ὅπου ἔδενε τὴν βάρκαν του κάθε βράδυ ἐκεῖ, δίπλα εἰς τοὺς δύο μαυρισμένους βράχους, κάτω ἀπὸ τὸ ἐρημόσπιτον ἐκεῖνο, τὸ ὁλόρθον ἄψυχον φάντασμα, τὸ ὁποῖον εἶχε φήμην ὅτι ἦτο στοιχειωμένον. Ἐκαλεῖτο κοινῶς τῆς Λουλούδως τὸ Καλύβι. Διατί; Κανεῖς δὲν ἤξευρεν. Ἡ, ἂν ὑπῆρχον ὀλίγα γράφδια « λαδικά », ἢ καὶ δύο — τρεῖς γέροι γνωρίζοντες παλαιὰς ἱστορίας εἰς τὸν τόπον, ὁ Μάνος δὲν ἔτυχεν εὐκαιρίας νὰ τοὺς ἐρωτήσῃ.

Ἐβλεπε, βραδιὲς τώρα, τὸ παράδοξον ἐκεῖνο μεμακρυσμένον φῶς νὰ τρέμῃ καὶ νὰ φέγγῃ ἐκεῖ εἰς τὸ πέλαγος, ἐνῶ ἤξευρεν ὅτι δὲν ἦτο ἐκεῖ κανεὶς φάρος.

Τί λοιπὸν ἦτο τὸ φῶς ἐκεῖνο; Ἡσθάνετο ἐπιθυμίαν, ἐπειδὴ σχεδὸν καθημερινῶς ἐπέρνα μὲ τὴν βάρκαν του ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ πέραμα, ἀνάμεσα εἰς τὰ δύο χλοερὰ νησάκια, καὶ δὲν ἔβλεπε κανένα ἴχνος ἐκεῖ τὴν ἡμέραν, τὸ ὁποῖον νὰ ἐξηγῇ τὴν παρουσίαν τοῦ φωτὸς τὴν νύκτα, νὰ πλεύσῃ τὰ μεσάνυχτα, διακόπτων τὸν μακάριον ὕπνον του καὶ τοὺς ρεμβασμούς του πρὸς τ' ἄστρα καὶ τὴν Πούλιαν, νὰ φθάσῃ πρὸς τὰ ἐκεῖ, νὰ ἰδῇ τί εἶναι, καὶ ἐν ἀνάγκῃ νὰ τὸ κυνηγήσῃ τὸ μυστηριῶδες ἐκεῖνο φέγγος. Ὅθεν ὁ Μάνος, ἐπειδὴ ἦτο ἀσθενὴς ἄνθρωπος, καθὼς εἶπομεν, νέος εἰκοσαετῆς, ἐκάλεσεν ἐπίκουρον καὶ τὸν

Γιαλῆν τῆς Φαφάνας, δέκα ἔτη μεγαλύτερόν του, ἀφοῦ τοῦ διηγῆθη τὸ νυκτερινὸν ὄραμά του, διὰ νὰ τοῦ κάμῃ συντροφιάν εἰς τὴν ἀσπυρήν ἐκδρομήν.

Ἐπῆγαν μίαν νύκτα, ὅταν ἡ σελήνη ἦτο ἐννέα ἡμερῶν κι ἐμελλε νὰ δύσῃ περὶ τὴν μίαν μετὰ τὰ μεσάνυκτα. Τὸ φῶς ἐφαίνετο ἐκεῖ ἀκίνητον, ὡς καρφωμένον, ἐνῷ ὁ πύρινος κολοβὸς δίσκος κατέβαινε ἡρέμα πρὸς δυσμὰς κι ἐμελλε νὰ κρυφθῇ ὀπίσω τοῦ βουνοῦ. Ὅσον ἔπλεαν αὐτοὶ μὲ τὴν βάρκαν, τόσον τοὺς ἔφευγε, χωρὶς νὰ κινῆται ὀφθαλμοφανῶς, ὁ μυστηριώδης πυρσός. Ἐβαλαν δύναμιν εἰς τὰ κωπιά, « ἐξεπλάτισθησαν », τὸ φῶς ἔμακρύνετο, ἐφαίνετο ἀπώτερον ὁλονέν. Ἦτο ἀφαστος. Τέλος ἐγινεν ἀφαντον ἀπὸ τοὺς ὀφθαλμοὺς των.

Ὁ Μάνος, μαζὶ μὲ τὸν Φαφάναν, ἔκαμαν πολλοὺς σταυρούς. Ἀντήλλαξαν ὀλίγας λέξεις.

— Δὲν εἶναι φανάρι, δὲν εἶναι καίκι, ὄχι.

— Καὶ τί εἶναι ;

— Εἶναι . . .

Ὁ Γιαλῆς τῆς Φαφάνας δὲν ἤξευρε τί νὰ εἴπῃ.

Τὴν νύκτα τῆς τρίτης ἡμέρας, καὶ πάλιν δύο ἢ τρεῖς ἡμέρας μετ' αὐτήν, οἱ δύο ναυτίλοι ἐπεχείρησαν ἐκ νέου τὴν ἐκδρομήν. Πάντοτε ἐβλεπον τὴν μυστηριώδη λάμψιν νὰ χορεύῃ εἰς τὰ κύματα. Εἶτα, ὅσον ἐπλησίαζον αὐτοί, τόσον τὸ ὄραμα ἔφευγε. Καὶ τέλος ἐγίνετο ἀφαντον. Τί ἄρα ἦτο;

Εἰς μόνον γείτων εἶχε παρατηρήσει τὰς ἐπανειλημμένας νυκτερινὰς ἐκδρομὰς τῶν δύο φίλων μὲ τὴν βάρκαν. Ὁ Λίμπος ὁ Κόκογιας, ἄνθρωπος πενηντάρης, εἶχε διαβάσει πολλὰ παλαιὰ βιβλία μὲ τὰ ὀλίγα κολλυβογράμματα ποὺ ἤξευρε, καὶ εἶχεν ὁμιλήσει μὲ πολλὰς γράϊας σοφὰς, αἵτινες ὑπῆρξαν τὸ πάλαι. Ἐκάθητο ὅλην τὴν νύκτα, ἀγρυπνῶν, σιμὰ εἰς τὸ παράθυρόν του, βλέπων πρὸς τὴν θάλασσαν, καὶ πότε ἐδιάβαζε τὰ βιβλία του, πότε ἐρέμβαζε πρὸς τὰ ἀστρα καὶ πρὸς τὰ κύματα. Ἡ καλύβη του, ὅπου ἔρημος καὶ μόνος ἐκατοικοῦσε, ἔκειτο ὀλίγους βράχους παραπέρα ἀπὸ τὸ σπῖτι τῆς Δουλουδως, ὅπου ἔδενε τὴν βάρκαν τοῦ Μάνος, ἀνάμεσα εἰς τὸ σπῖτι τῆς Βάσως τοῦ Ραγιαῖ καὶ τῆς Γκαβαλογίνας.

Μίαν νύκτα ὁ Κορωνιὸς καὶ ὁ ἔγγονος τῆς Φαφάνας ἡτοιμάζοντο νὰ λύσουν τὴν βάρκαν καὶ νὰ κωπηλατήσουν, τετάρτην φορὰν, διὰ νὰ κυνηγήσουν τὸ ἀσύλληπτον θῆραμά των. Ὁ Λίμπος ὁ Κόκογιας τοὺς εἶδεν, ἐξῆλθεν ἀπὸ τὴν καλύβην του, φορῶν ἄσπρον σκοῦφον καὶ ράσον μακρὺ, ὅπως συνήθιζε κατ' οἶκον, ἐπήδησε δύο-τρεῖς βράχους πρὸς τὰ ἐκεῖ κι ἔφθασε παραπάνω ἀπὸ τὸ μέρος ὅπου εὕρισκοντο οἱ δύο φίλοι.

—Γιὰ ποῦ, ἂν θέλῃ ὁ Θεός, παιδιά; τοὺς ἐφώναξεν. Εἶναι βραδιὲς τώρα πού τρέχετε ἔξω ἀπὸ τὸ λιμάνι, χωρὶς νὰ γιαλεύετε*, χωρὶς νὰ πυροφανίζετε*—καὶ τὰ ψάρια σας δὲν εἶδαμε. Μήπως σᾶς ὠνείρεψε καὶ σκάφτετε πουθενά, γιὰ νὰ βρῆτε τίποτε θησαυρό;

Ὁ Μάνος παρεκάλεσε τὸν Κόκογιαν νὰ κατεβῇ παρακάτω καὶ νὰ ὁμιλῇ σιγανώτερα. Εἶτα δὲν ἐδίστασε νὰ τοῦ διηγηθῇ τὸ ὄραμά του.

Ὁ Λίμπος ἤκουσε μετὰ προσοχῆς. Εἶτα ἐγέλασε:

—Ἄμ ποῦ νὰ τὰ ξέρετε αὐτὰ ἐσεῖς οἱ νέοι, εἶπε, σείων σφοδρῶς τὴν κεφαλὴν. Τὸν παλαιὸν καιρὸν τέτοια πράγματα, σὰν αὐτὸ πού εἶδες, Μάνο, τὰ ἔβλεπαν ὅσοι ἦταν καθαροί, τώρα τὰ βλέπουν μόνον οἱ ἐλαφροίσκιωτοι. Ἐγὼ δὲν βλέπω τίποτα. Τὸ ἴδιο κι ὁ Γιαλῆς βλέπει αὐτὸ πού λὲς πῶς βλέπεις;

Ὁ Γιαλῆς ἠναγκάσθη μὲ συστολὴν κατωτέραν τῆς ἡλικίας του νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι δὲν ἔβλεπε τὸ φῶς, περὶ οὗ ὁ λόγος, ἀλλ' ἐπείθετο εἰς τὴν διαβεβαίωσιν τοῦ Μάνου, ὅστις ἔλεγεν ὅτι τὸ βλέπει.

Ὁ Κόκογιας ἤρχισε τότε νὰ διηγῇται.

—Ἀκοῦστε νὰ σᾶς πῶ, παιδιά. Ἐγὼ πού μὲ βλέπετε ἔφθασα τὴ μανου* αὐτῆς τῆς Βάσως τῆς γειτόνισσας, καθὼς καὶ τὴ μάνα τῆς Γκαβαλογίνας, ἀκόμα κι ἄλλες γριές. Μοῦ εἶχαν διηγηθῇ πολλὰ πρωτινά, παλαικὰ πράματα, καθὼς κι αὐτὸ πού θὰ σᾶς πῶ τώρα:

«Βλέπετε αὐτὸ τὸ χάλασμα, τὸ καλύβι τῆς Λουλούδως, πού λένε πῶς εἶναι στοιχειωμένο; Ἐδῶ τὸν παλαιὸν καιρὸ ἐκατοικοῦσε μιὰ κόρη, ἡ Λουλούδω, ὅπου τὴν εἶχαν ὀνοματίσει γιὰ τὴν ἐμορφιά της—ἐλαμπε ὁ ἥλιος, ἐλαμπε κι αὐτὴ—μαζὶ μὲ τὸν πατέρα της τὸν γέρο—Θερία—ἐλληνικά τὸν ἔλεγαν Θηρέα—ὅπου ἐκυνηγοῦσε ὅλους τοὺς Δράκους καὶ τὰ Στοιχεῖα μὲ τὴν ἀσημένια σαγίτα καὶ τὰ φαρμακωμένα βέλη. Ἐνα βασιλόπουλο ἀπὸ τὰ ξένα τὴν ἀγάπησε τὴν ὁμορφὴ Λουλούδω. Τῆς ἔδωκε τὸ δακτυλίδι του κι ἐκίνησε νὰ πάη

στο σεφέρι* καὶ τῆς ἔταξε μὲ ὄρκον ὅτι ἅμα νικήσῃ τοὺς βαρβάρους, τὴν ἡμέρα πού θὰ γεννηθῇ ὁ Χριστός, θὰ ἔλθῃ νὰ τὴν στεφανωθῇ.

Ἐπῆγε τὸ βασιλόπουλο. Ἐμεινεν ἡ Λουλούδω, ρίχνοντας τὰ δάκρυά της στὸ κύμα, στὸν ἀέρα στέλλοντας τοὺς ἀναστεναγμούς της καὶ τὴν προσευχή στὰ οὐράνια, νὰ βγῇ νικητὴς τὸ βασιλόπουλο, νὰ ἔλθῃ ἡ μέρα πού θὰ γεννηθῇ ὁ Χριστός, νὰ γυρίσῃ ὁ πιστικὸς της νὰ τὴν στεφανωθῇ.

Ἐφθασεν ἡ μέρα πού ὁ Χριστὸς γεννᾶται. Ἡ Παναγία μὲ ἀστραπτερὸ πρόσωπο, χωρὶς πόνον, χωρὶς βοήθεια, γέννησε τὸ Βρέφος μέσα στὴ Σπηλιά, τὸ ἐσήκωσε, τὸ ἐσπαργάνωσε μὲ χαρὰ καὶ τὸ ἔβαλε στὸ παχνὶ γιὰ νὰ τὸ κοιμήσῃ. Ἕνα βοϊδάκι κι ἕνα γαϊδουράκι ἐσίμωσαν τὰ χινῶτα τους στὸ παχνὶ κι ἐφυσοῦσαν μαλακὰ νὰ ζεστάνουν τὸ θεῖο Βρέφος. Νά, τώρα θὰ ἔλθῃ τὸ βασιλόπουλο νὰ πάρῃ τὴν Λουλούδω!

Ἦλθαν οἱ βοσκοί, δύο γέροι μὲ μακριὰ ἄσπρα μαλλιά, μὲ τὶς μαγκοῦρες τους, ἕνα βοσκόπουλο μὲ τὴ φλογέρα του, θαμβωμένοι, ξαφνιασμένοι, κι ἔπεσαν κι ἐπροσκύνησαν τὸ θεῖο Βρέφος. Εἶχαν ἰδῇ τὸν Ἀγγελοὺν ἀστραπτόμορφον, μὲ χρυσογάλανα λευκὰ φτερά, εἶχαν ἀκούσει τ' ἀγγελουδία πού ἔψαλλαν: Δ ὁ ξ α ἔ ν ὑ ψ ῖ σ τ ο ι ς Θ ε ῶ ! Ἐμειναν γονατιστοί, μ' ἐκστατικὰ μάτια, κάτω ἀπὸ τὸ παχνί, πολλὴν ὥρα, κι ἐλάτρευαν ἀχόρταγα τὸ θάμα τὸ οὐράνιο. Νά! τώρα θὰ ἔλθῃ τὸ βασιλόπουλο νὰ πάρῃ τὴν Λουλούδω!

Ἐφθασαν κι οἱ τρεῖς Μάγοι, καβάλα στὶς καμήλες τους. Εἶχαν χρυσὲς μίτρες στὸ κεφάλι, κι ἐφοροῦσαν μακριὲς γοῦνες μὲ πορφύρα κατακόκκινη. Καὶ τ' ἀστεράκι, ἕνα λαμπρὸ χρυσὸ ἀστέρι, ἐχαμήλωσε καὶ ἐκάθισε στὴ σκεπὴ τῆς Σπηλιᾶς κι ἔλαμπε μὲ γλυκὸ οὐράνιο φῶς, πού παραμέριζε τῆς νυκτὸς τὸ σκοτάδι. Οἱ τρεῖς βασιλικοὶ γέροι ξεπέζευσαν ἀπ' τὶς καμήλες τους, ἐμβῆκαν στὸ Σπήλαιον, κι ἔπεσαν κι ἐπροσκύνησαν τὸ Παιδί. Ἄνοιξαν τὰ πλοῦσια τὰ δισάκια τους, κι ἐπρόσφεραν δῶρα: χρυσὸν καὶ λίβανον καὶ σμύρναν.

—Νά! τώρα θὰ ἔλθῃ τὸ βασιλόπουλο νὰ πάρῃ τὴν Λουλούδω!

Πέρασαν τὰ Χριστούγεννα, τελειώθηκε τὸ μυστήριον, ἔγινε ἡ σωτηρία καὶ τὸ βασιλόπουλο δὲν ἦλθε νὰ πάρῃ τὴν Λουλούδω! Οἱ βάρβαροι εἶχαν πάρει σκλάβον τὸ βασιλόπουλο. Τὸ φουστάτο* του εἶχε νικήσει στὴν ἀρχή, τὰ φλάμπουρά του εἶχαν κυριεύσει μὲ ἄλλα-

λαγμό τὰ κάστρα τῶν βαρβάρων. Τὸ βασιλόπουλο εἶχε χυμῆσει μὲ ἀκράτητην ὀρμὴ ἐπάνω στὸ μούστωμα* καὶ στὴ μέθη τῆς νίκης. Οἱ βάρβαροι μὲ δόλο τὸ εἶχαν αἰχμαλωτίσει !

Τὰ δάκρυα τῆς κόρης ἐπίκραναν τὸ κῦμα τ' ἄλμυρό, οἱ ἀναστεναγμοὶ τῆς ἐδιαλύθησαν στὸν ἄερα, κι ἡ προσευχὴ τῆς ἔπεσε πίσω στὴ γῆ, χωρὶς νὰ φθάσῃ στὸ θρόνο τοῦ Μεγαλοδύναμου. "Εἶνα λουλουδάκι ἀόρατο, μοσχομυρισμένο, φύτρωσε ἀνάμεσα στοὺς δύο αὐτοὺς βράχους, ὅπου τὸ λέν "Ανθος τοῦ Γιαλοῦ, ἀλλὰ μάτι δὲν τὸ βλέπει. Καὶ τὸ βασιλόπουλο ποὺ εἶχε πέσει στὰ χέρια τῶν βαρβάρων, παρεκάλεσε νὰ γίνῃ Σπίθα, φωτιά τοῦ πελάγους, γιὰ νὰ φθάσῃ ἐγκαίρως, ὥς τὴν ἡμέρα ποὺ γεννᾶται ὁ Χριστός, νὰ φυλάξῃ τὸν ὄρκο του ποὺ εἶχε δώσει στὴ Λουλούδα.

Μερικοὶ λένε πὼς τὸ "Ανθος τοῦ Γιαλοῦ ἐγένεν ἀνθός, ἀφρὸς τοῦ κύματος. Κι ἡ Σπίθα ἐκείνη, ἡ φωτιά τοῦ πελάγου ποὺ εἶδες, Μάνο, εἶναι ἡ ψυχὴ τοῦ βασιλόπουλου, ποὺ ἔλιωσε, σβήσθηκε ὅτ' αὐτὸ σίδερα τῆς σκλαβιάς καὶ κανεὶς δὲν τὴν βλέπει πλέον, παρὰ μόνον ὅσοι ἦταν καθαροὶ τὸν παλαιὸν καιρὸν καὶ οἱ ἐλαφροίσκιωτοι στὰ χρόνια μας».

« Α π α ν τ α » Τόμ. Α'

* Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης

5. ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΑΚΗΣ

Ὁ μέγας εὐεργέτης Ἰωάννης Βαρβάκης ἐγεννήθη εἰς τὰ Ψαρά κατὰ τὰ μέσα τοῦ ΙΗ' αἰῶνος. Νεώτατος ἐγένετο πλοίαρχος καὶ ἐπολέμησε μετὰ τοῦ ἰδιοκτήτου πλοίου του ἥρωικῶς κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1770. Μετὰ τὴν συνθήκην τοῦ Κιουτσούκ Καϊναρτζή (1774) κατώρθωσε μετὰ πολλὰς περιπετείας νὰ καταφύγῃ εἰς Ὀδησσόν, ὅπου πεζὸς διήνυσε τὴν τεραστίαν ἀπόστασιν μέχρι Πετρούπολεως, διὰ νὰ παρουσιασθῇ εἰς τὴν αὐτοκράτειραν. Ἡ Αἰκατερίνη Β' ἐβοήθησε τὸν Βαρβάκην διὰ χιλίων φλωρίων εἰς ἀνταμοιβὴν τῶν μεγάλων πρὸς τὴν Ρωσίαν ὑπηρεσιῶν του καὶ μὲ τὴν ἄδειαν τῆς ἀλυσίας εἰς τὴν Κασπίαν θάλασσαν. Ἐκεῖ ἐθριάμβευσε τὸ ἐπιχειρηματικὸν δαιμόνιον του καὶ ταχέως ἐγένε πλουσιώτατος ἀλλὰ καὶ μέγας εὐεργέτης τῶν Ἑλληνικῶν παροικιῶν καὶ τῶν ἐντοπιῶν Ρώσων, ιδίως εἰς Ἀστραχάν καὶ Ταϊγάνιον, ὅπου τελικῶς ἐγκατεστάθη.

Καὶ ἐπὶ μὲν τοῦ ἀγῶνος ὑπερεβδομηκοντούτης ὧν ὁ Βαρβάκης, δὲν ἠδύνατο νὰ κατέλθῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ν' ἀγωνισθῇ σωματικῶς,

οὐδ' ἐπὶ στιγμήν ὅμως ἔπαυσε νὰ κινῇ κατὰ τὴν παροιμίαν καὶ χεῖρας καὶ πόδας καὶ πάσας αὐτοῦ τὰς δυνάμεις πρὸς εὐόδωσιν αὐτοῦ· καὶ πρῶτον μὲν πάντων ἐξώπλισε καὶ ἐφωδίασε διὰ τῶν ἀναγκαίων ἅπαντας τοὺς εὐρεθέντας ἐν τοῖς πέριξ τοῦ Ταϊγανίου Ἕλληνας ἢ ἄλλους, προθύμους νὰ συμμεθέξωσι, καὶ ἔπεμψεν εἰς τὰς ἡγεμονίας νὰ συναγωνισθῶσιν ὑπὸ τὸν Ὑψηλάντην. Μόλις δὲ μαθὼν τὰς ἐν

Ἑλλάδι αἰχμαλωσίας καὶ πεισθεὶς ὅτι ἐν τοῖς πατριαρχείοις καὶ μετὰ τὴν ἀπαγχόνισιν τοῦ Γρηγορίου ἐλαμβάνετο ἡ αὐτὴ ὑπὲρ τῶν καταδυναστευομένων καὶ αἰχμαλωτιζομένων πρόνοια, ἔπεμψεν εἰς παραλαβὴν τοῦ Πατριάρχου ἑκατὸν χιλιάδας ρούβλια, ἵνα χρησιμεύωσι πρὸς ἐξαγορὰν αἰχμαλώτων· συνάμα δὲ ἔπεμψεν εἰς τὴν ἀγωνιζομένην Ἑλλάδα καὶ φορτία ὀλόκληρα σίτου· τινὰ μὲν εἰς παραλαβὴν τῶν συγγενῶν του, τινὰ δὲ ἀπ' εὐθείας εἰς παραλαβὴν τῆς δημογεροντίας, ἵνα χρησιμεύσωσι πρὸς διατροφήν τοῦ ἀγῶνος· ἅπαξ δ' ἔπεμψε καὶ φορτίον πυρίτιδος. Ἄλλ' ἀγών, διαρκέσας τοσαῦτα ἔτη καὶ τοσαύτας σχῶν περιπετείας, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ μὴ λάβῃ

καὶ ἄλλας, μεγάλας μάλιστα, ἀνάγκας· ἐν μιᾷ τῶν περιπετειῶν τούτων συνέβη καὶ τὸ ἐξῆς περιστατικόν, ἐμφαῖνον τὸν μέγαν πατριωτισμὸν καὶ τὴν ἄκραν ἀγαθότητα τοῦ Βαρβάκη.

Ἀναγκαῖον ἔθεωρήθη νὰ ἐκπλεύσῃ ὁ στόλος· ἀλλ' οἱ ναῦται ἐδήλωσαν ὅτι ἄνευ χρημάτων δὲν ἐκπλεύουσι· χρήματα δὲ οὐδαμοῦ ὑπῆρχον, πλὴν τῶν τοῦ Βαρβάκη παρὰ τινι συγγενεῖ του· οὗτος μὲν, αἰτηθεὶς παρὰ τῆς δημογεροντίας, ἡρνήθη δικαιολογούμενος ὅτι τὰ χρήματα εἶναι τοῦ Βαρβάκη· αὕτη δὲ ἐν τῷ δικαίῳ τοῦ ἰσχυροτέρου καὶ τῆς ἀνάγκης παρεβίασε τὸν οἶκον καὶ τὸ ταμεῖον τοῦ συγγενοῦς τοῦ Βαρβάκη καὶ ἔλαβεν ὅσα εὔρε χρήματα· ὁ συγγενὴς παρεπονέθη πικρότατα κατὰ τῆς διαγωγῆς ταύτης τῆς δημογεροντίας εἰς τὸν Βαρβάκην καὶ ἐξητεῖτο τρόπον τινὰ ἱκανοποιήσιν. Ἄλλ' ὁ ἀγαθὸς πατριώτης, ἀναγνούς τὴν ἐπιστολήν, ἀντὶ παντὸς

ἄλλου, παρήγγειλεν εἰς τὸν συγγενῇ του νὰ σπεύσῃ νὰ ἐκφράσῃ τὴν εὐχαρίστησιν καὶ τὴν εὐγνωμοσύνην τοῦ Βαρβάκη εἰς τὴν δημογεροντίαν, δι' ἣν λαμβάνει πρόνοιαν πρὸς σωτηρίαν καὶ ἀπελευθέρωσιν τῆς πατρίδος.

Ἀλλὰ δυστυχῶς αἱ ἐλπίδες τοῦ Βαρβάκη κατὰ τὸ τελευταῖον τοῦτο ἐματαιώθησαν. Ἐν Βιέννῃ δ' εὕρισκόμενος οὗτος ἔμαθε τὴν καταστροφὴν τῶν Ψαρῶν· τότε δὲ δὲν ἤκουσεν οὔτε τὰς ἐκ τῆς κοινωνικῆς αὐτοῦ ἐν Ρωσίᾳ θέσεως ἐπιβαλλομένας ἀξιώσεις, οὔτε τὴν ἐκ τῶν γηρατειῶν φυσικὴν ἀδυναμίαν· ἀλλ' ὅλος αἶσθημα καὶ ὅλος καρδιά γενόμενος, ἔσπευσεν ἀμέσως εἰς Τεργέστην· ἐκεῖθεν δέ, φορτώσας πλοῖα ὁλόκληρα μὲ ἐνδύματα καὶ τροφάς, ἐξέπλευσεν εἰς τὴν χώραν τῆς καταστροφῆς, ἵνα ἐπιχύσῃ τοῦλάχιστον ὅσον ἡδύνατο βάλαμον εἰς τὰς ἐκ ταύτης προξενηθείσας οὐλὰς· ἀλλὰ ποῦ ν' ἀποριβασθῇ; Τὰ Ψαρά, ὡς γνωστόν, ἐπὶ μὲν τῆς ἀλώσεως αὐτῶν ὑπὸ τῶν Τούρκων εἶχον μεταβληθῇ εἰς πραγματικὴν κοιλάδα τοῦ κλαυθμῶνος· μετὰ δὲ ταῦτα ἐπὶ τῆς ἀνακτήσεως αὐτῶν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων μετεσχηματίσθησαν εἰς φρικῶδη ἔρημον, ἀναπολοῦσαν μόνον ὅσον ἐνδόξους τόσον καὶ σπαραξικαρδίους σκηνάς.

Κατ' ἀνάγκην λοιπὸν τότε ἀπεβιβάσθη ὁ Βαρβάκης εἰς Μονεμβασίαν· ἐκεῖ δὲ οὔτε στιγμὴν ἀπώλεσε· τὴν χεῖρα ἀείποτε εἰς τὸ βαλλάντιον ἔχων, ἔσπευδε τινῶν μὲν, καθ' ἑκατοντάδας, νὰ προμηθεύσῃ ἐνδύματα, τινῶν δὲ ἄλλων, κατὰ χιλιάδας νὰ οἰκονομήσῃ τροφάς ἢ ὑποδήματα ἢ ὅπλα ἢ πολεμοφόδια καί, ὡς εἰπεῖν, τῶν πάντων ἦτο ἠναγκασμένος νὰ προμηθεύσῃ τὰ πάντα ὁ Βαρβάκης. Τῷ ὄντι ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἅπαντες οἱ ἐν Μονεμβασίᾳ τῶν πάντων εἶχον ἀνάγκην καὶ εἰς ἅπαντα ἐπέχυσαν ἱαματικὸν βάλαμον αἱ εὐεργετικαὶ χεῖρες τοῦ Βαρβάκη· ἐν μόνον δὲν ἦτο δυνατόν νὰ θεραπεύσωσιν αὗται· ν' ἀποδώσωσι δηλαδὴ τέκνα εἰς τὰς μητέρας· υἱοὺς εἰς τοὺς πατέρας· ἀδελφὰς εἰς τοὺς ἀδελφούς· συζύγους εἰς τοὺς συζύγους· πατέρας εἰς τὰ τέκνα· καὶ τὰ Ψαρά εἰς τοὺς Ψαριανοὺς. Τὰ μὲν τούτων κατεβρόχθισαν, ὡς γνωστόν, τὰ κήτη τῆς θαλάσσης· τοὺς δὲ ἀγωνιζομένους υἱοὺς τῶν πατέρων διέβρωσαν αἱ φλόγες· αἱ δὲ περισωθεῖσαι ἀδελφαὶ τῶν ἀδελφῶν ἀπῆχθησαν εἰς αἰχμαλωσίαν· οἱ δὲ γέροντες πατέρες τῶν τέκνων ἀνετινάχθησαν εἰς τὸν ἀέρα· καὶ τὰ Ψαρά τελευταῖον εἶχον μετασχηματισθῇ, ὅπως περιγράφει αὐτὰ ὁ ποιητὴς Σολωμός:

Στῶν Ψαρῶν τὴν ὁλόμαυρη ράχη
περπατώντας ἡ Δόξα μονάχη
μελετᾷ τὰ λαμπρὰ παλικάρια
καὶ στὴν κόμη στεφάνι φορεῖ
γενναμένο ἀπὸ λίγα χορτάρια,
ποῦ εἶχαν μείνει στὴν ἔρημη γῆ.

Ἀλλὰ τί ἡδύνατο νὰ πράξει ὁ Βαρβάκης κατ' ἑναντι τοιούτων καὶ τοσούτων συμφορῶν ; Πλὴν ἄλλ' ὁμως οὐδενὸς ἐκ τῶν ἐνόντων ἐφείσθη. Μόλις ἀναπνεύσας ἐν Μονεμβασίᾳ ἐκ τοῦ ὅλως φιλανθρωπικοῦ τούτου καθήκοντος, ἔσπευσεν εἰς Ναύπλιον, ἐπαρουσιάσθη εἰς τὴν Βουλὴν καὶ ἐδήλωσεν ὅτι καταθέτει εἰς τὴν Τράπεζαν τῆς Ρωσίας ἱκανὴν ποσότητα χρημάτων πρὸς σύστασιν καὶ διατήρησιν ἑνὸς κεντρικοῦ σχολείου. Ἄπαντα δὲ τὰ μετὰ ταῦτα ἀφορῶντα τὸν Βαρβάκη προτιμῶμεν νὰ μεταφέρωμεν ἐνταῦθα κατὰ λέξιν, ὅπως περιέγραψεν αὐτὰ ὁ ναύαρχος Νικόδημος, μέλος καὶ πρόεδρος ὢν, νομίζομεν, τῆς ὑφισταμένης ἐπιτροπῆς, τῆς μεριμνώσης περὶ τῶν Βαρβακείων κληροδοτημάτων.

«Τὸ Βουλευτικὸν σῶμα — λέγει ὁ Νικόδημος — εὐχαρίστησε τότε τὸν Βαρβάκη διὰ τὰς πρὸς τὴν πατρίδα εὐεργεσίας καὶ ὑπεσχέθη ὅτι ἡ διοίκησις θέλει φροντίσει περὶ τε ἀνεγέρσεως κτηρίου καὶ περὶ σοφῶν καὶ ἐναρέτων διδασκάλων.

» Μετ' οὐ πολλὰς δὲ ἡμέρας, ἦτοι τὴν 20ὴν Νοεμβρίου 1824, ἐν πλήρει συνεδριάσει τοῦ Βουλευτικοῦ σώματος ἀνεγνώσθη τὸ πατριωτικὸν ἔγγραφον τῆς αἰωνίου προσφορᾶς διὰ τοὺς τόκους τῶν τριακοσίων χιλιάδων ρουβλίων, τὰ ὁποῖα καταθέτει εἰς τὸ βασιλικὸν ταμεῖον τῆς Μόσχας, ὥστε διὰ τούτων νὰ πληρώνωνται οἱ διδάσκαλοι εἰς τὸ ἐν Ἀργεὶ κεντρικὸν σχολεῖον τῆς Ἑλληνικῆς ἐπικρατείας. Τὸ Βουλευτικόν, ἐκτιμῶν τὰς πατριωτικὰς πράξεις τοῦ Βαρβάκη, ἐκήρυξεν αὐτὸν μέγαν εὐεργέτην τοῦ ἔθνους.

» Ὀλίγος ἔκτοτε παρήλθε καιρὸς, ὅτε, ἐπανερχόμενος εἰς τὴν Ρωσίαν διὰ Ζακύνθου, ἐπλήρωσεν ἐκεῖ τὸ κοινὸν χρέος τὴν 12ην Ἰανουαρίου 1824. Ἡ εἵδησις τῆς ἀποβιώσεώς του πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος κατελύπησεν ἅπαντας. Τὸ δὲ Βουλευτικὸν σῶμα ἐν τῇ συνεδριάσει τῆς 26ης Φεβρουαρίου 1825, πληροφορηθὲν τὸν θάνατον τοῦ αἰοιδίμου Βαρβάκη, ἀπέστειλε προβούλευμα εἰς τὸ Ἐκτελεστικόν, ἐντελλόμενον, ἵνα διὰ τὰς μεγάλας τοῦ ἀνδρὸς εὐεργεσίας πρὸς τὸ ἔθνος, ὁ ὑπουργὸς

τῆς Θρησκείας διορίσῃ ὅλας τὰς κατὰ τὴν ἐπικράτειαν ἐκκλησίας νὰ ψάλωσι μνημόσυνον ὑπὲρ ἀναπαύσεως τῆς ψυχῆς αὐτοῦ. Τὸ δὲ Ἑκτελεστικὸν διὰ τοῦ ὑπουργοῦ τῆς Θρησκείας διέταξε καὶ ἔγιναν τὰ μνημόσυνα εἰς τὰς ἐκκλησίας.

» Πόσον δὲ ἀκραιφνὴς ἦτον ἡ πρὸς τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ἀγάπη τοῦ ἀοιδίμου τούτου ἀνδρὸς δείκνυται ἐκ τῆς διαθήκης του. Ἀπασαν τὴν κολοσσιάν αὐτοῦ περιουσίαν ἐκληροδότησεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, διατάξας ν' ἀνεγερθῇ Λύκειον, εἰς τὸ ὁποῖον νὰ ἐκπαιδεύωνται οἱ Ἑλληνόπαιδες καὶ οἱ τούτων ἐνδεεῖς νὰ συντηρῶνται ἐκ τῶν τόκων τοῦ κληροδοτήματος. Καὶ τῶν οἰκείων δὲ συμπολιτῶν, τῶν παρ' ἁξίαν δυσπραγησάντων, δὲν ἐλησμόνησεν ἐν τῇ διαθήκῃ αὐτοῦ, καταλιπὼν δέκα χιλιάδας τάλληρα πρὸς ἀνέγερσιν νέας πόλεως, ὅπου ἤθελον ἀποκατασταθῶσιν οἱ Ψαριανοί. Ἡ ἐπιτροπὴ τῶν Ψαριανῶν, μαθοῦσα τὸν θάνατον τοῦ ἀοιδίμου, τὸν ἀνεκήρυξε πατέρα· ἡ δὲ δημοτικὴ ἀρχὴ τῶν Νέων Ψαρῶν, πρὸς αἰώνιαν εὐγνωμοσύνην, ὥρισε διὰ ψηφίσματος, ὥστε τὴν 12ην Ἰανουαρίου, ἡμέραν τῆς ἀποβιώσεως τοῦ μακαρίτου, νὰ τελῇται ἐπ' ἐκκλησίας μνημόσυνον, δημοτικαῖς δαπάναις, ὑπὲρ ἀναπαύσεως τῆς ψυχῆς του καὶ ὠνόμασε καὶ ὁδὸν Βαρβάκη.

» Πολλαὶ τῶν διὰ τὴν ἀναγέννησιν τῆς Ἑλλάδος ἀγαθοεργῶν πράξεων του μένουσιν ἄγνωστοι, καθὼς ἐπίσης ἄγνωστοί εἰσιν αἱ γενόμεναι εἰς τὰς κωμοπόλεις καὶ χωρία τῆς Ρωσίας καὶ τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας, εἰς τὰς Ἡγεμονίας καὶ εἰς τὴν Ἀσίαν, ἔνθα ἀνήγειρεν ἐκκλησίας καὶ συνέστησε σχολεῖα καὶ νοσοκομεῖα, περιέθαλπε δυστυχεῖς καὶ ἐχορήγει εἰς συγγραφεῖς συνδρομὰς γενναίας εἰς ἔκδοσιν συγγραμμάτων δι' ἀνάπτυξιν τῶν διανοητικῶν δυνάμεων τῆς Ἑλληνικῆς νεολαίας· ταῦτα πάντα ἐποίει, συμμορφούμενος πρὸς τὴν εὐαγγελικὴν ἐντολὴν μὴ γνῶτω ἡ ἀριστερά σου τί ποιεῖ ἡ δεξιὰ σου. Διὰ τῶν μεγάλων δὲ τούτων εὐεργεσιῶν ἀπηθανάτισε τὸ ὄνομά του.

» Διὰ τοῦ μεγάλου εἰς τὴν Ἑλλάδα κληροδοτήματος ᾧ κοδομήθη τὸ μεγαλοπρεπὲς Βαρβάκειον Λύκειον, εἰς ὃ διδασκομένη ἡ νεολαία, ἀπονέμει εἰς ἐκείνον τὴν εὐγνωμοσύνην τῆς καὶ ἐκ τοῦ κληροδοτήματος τούτου μένουσι σήμερον ὑπὲρ τὰ δύο ἑκατομμύρια, κατατεθειμένα εἰς τὴν Ἑθνικὴν Τράπεζαν ».

Σημείωσις: Ἡ Πατρις ἐτίμησεν ἐπαξίως τὸν Ἰωάννην Βαρβάκη: Εἰς τὴν εἰσοδὸν τοῦ κήπου τοῦ Ζαππείου ἐστήθη μαρμάρινος ἀνδριάς αὐτοῦ; εἰς δὲ τὴν εἰσοδὸν τοῦ Α' Νεκροταφείου Ἀθηνῶν ἀνηγέρθη καλλιμάρμαρος τάφος, εἰς τὸν ὁποῖον ἔχουν ἐναποτεθῆ τὰ ὀστέα του μεταφερθέντα τὸ 1934 ἐκ Ζακύνθου. Τὸ Βαρβάκειον Λύκειον ἔχει μετονομασθῆ εἰς Βαρβάκειον Πρότυπον Σχολήν, προσηρτημένην εἰς τὸ Διδασκαλεῖον Μέσης Ἐκπαιδεύσεως, παραμένει ὁμοῦς φερέοικος ἀπὸ τοῦ 1944, ὅτε ἐπυρπόλησαν οἱ κομμουνισταὶ τὸ κτήριον, τὸ ἀνεγερθὲν διὰ τοῦ κληροδοτήματος τοῦ Βαρβάκη. Τελευταίως διὰ νόμου ἰδρύθη τὸ «Βαρβάκειον Ἰδρυμα», τὸ ὁποῖον, διαχειριζόμενον τὸ κληροδότημα τοῦ Βαρβάκη, θὰ ἐπιδιώξῃ τὴν στέγασιν τοῦ Διδασκαλείου τῆς Μέσης Ἐκπαιδεύσεως καὶ τῆς Βαρβακείου Προτύπου Σχολῆς. Ἡ Βαρβάκειος Πρότυπος Σχολὴ τελεῖ κατ' ἔτος τὴν 12ην Ἰανουαρίου μνημόσυνον τοῦ Ἰωάννου Βαρβάκη εἰς τὸν Μητροπολιτικὸν ναὸν τῶν Ἀθηνῶν.

«Βί ο ι Πα ρ ά λ λ η λ ο ι», τόμ. Γ'

Ἀναστάσιος Γούδας

6. ΕΡΓΑΣΙΑ

Ζημερώνει. Αὐγὴ δροσάτη
μὲ τὸ πρῶτο τῆς πουλὶ
λὲς καὶ κράζει τὸν ἐργάτη
στὴ φιλόπονη ζωή.

Πρὶν ἀχνίση κάθε ἀστέρι,
μὲ χαρούμενη καρδιά
νέοι, μισόκοποι καὶ γέροι
τρέξ'ετ' ὅλοι στὴ δουλειά.

Πέρα ἐκείθεν οἱ φροντίδες
ἃς πετάξουνε, καθὼς
ξαφνιασμένες νυκτερίδες
ὁποῦ ἀγνάντεψαν τὸ φῶς.

Μὴ σᾶς εἶναι ὁ ξένος πλοῦτος
ἐν' ἀγκάθι στὴν καρδιά,
πέστε ἀζήλευτα: « εἶναι τοῦτος
ἐργασίας κληρονομιά ».

Σηκωθῆτε, ἡ γῆ χαρίζει
μόνον ἄφθονον καρπὸν,
ἂν ὁ κόπος τὴν ποτίζη
μ' ἓναν ἰδρωτὰ συχνό.

Σὰν ἐσᾶς, ἀδέλφια, ἰδρώνει
καὶ ὁ σοφός, πού μὲ τὸ νοῦ
κάμπους ἄμετρους ὀργώνει
γὰρ τροφή τοῦ λογισμοῦ.

Δίχως ἄνεση καὶσχόλη
πάντα, ὡς ἄξιος δουλευτῆς,
τὸ ἀνθηρό του περιβόλι
σκάφτει, σπέρνει ὁ ποιητής.

Πάντα, ναι τοῦ τίμιου κόπου
οἱ γλυκύτατοι καρποὶ
νὰ ᾖ οἱ μόνοι, πού τ' ἀνθρώπου
σῶμα θρέφουν καὶ ψυχή.

Πρωτοδημοσιεύτηκε μετὰ τὸ θάνατο τοῦ ποιητῆ στο περιοδικὸ «Κερκυραϊκὴ
Ἀνθολογία», 1915

Γεράσιμος Μαρκοῦρας

7. Η ΚΑΛΟΣΥΝΗ ΣΟΥ

Ὡ τί μεγάλη ἡ καλοσύνη σου !
Κακὸ δὲν κάνεις σὲ κανένα·
μὰ ὅ,τι κακὸ ἀπ' τοὺς ἄλλους γίνεται
τρέμεις μὴ γίνεται ἀπὸ σένα.

Κι ἂν τὸ κακὸ σ' ἐσένα γίνηκε,
νὰ συχωρέσης δὲ σοῦ φτάνει·
πᾶς καὶ ζητᾶς ἐσὺ συχώρεση
γὰρ τὸ κακὸ πού σοῦ ἔχουν κάνει.

Σοῦ 'χει γεμίσει ἡ καλοσύνη σου
 δροσιά τὰ χεῖλη, ἀνθούς τὰ χέρια,
 τὰ μάτια φῶς· πέφτουν στοῦ διάβα σου
 λευκὰ φτερά ἀπὸ περιστέρια.

Σύννεφο ἂν ἴσκιωσε τὰ μάτια σου,
 τὸ φῶς θὰ διώξη τὸ σκοτάδι·
 τὰ χέρια σου μ' ὀργή ἂν ἀπλώθηκαν,
 θ' ἀποτελειώσουν μ' ἓνα χᾶδι.

Πικρὰ τὰ χεῖλη σου ἂν ἀνοίχτηκαν,
 —ὦ καλοσύνη σου μεγάλη —
 γλυκὰ θὰ κλείσουν, καὶ στοῦ διάβα σου
 λευκὰ φτερά θὰ πέσουν πάλι.

« Κλειστὰ Βλέφαρα »

Γεώργιος Δροσίνης

8. Η ΓΟΡΓΟΝΑ

Μὲ τὸ μπρίκι τοῦ καπετὰν Φαράση ἀρμένιζα μισοκάνανα ἐκείνη τὴ νύχτα. Σπάνια νύχτα! πρώτη καὶ τελευταία, θαρρῶ, στὴ ζωή μου. Τί εἶχαμε φορτωμένο; Τί ἄλλο ἀπὸ σιτάρι. Ποῦ πηγαίναμε; Ποῦ ἄλλοῦ ἀπὸ τὸν Πειραιά. Πράγματα καὶ τὰ δυὸ πού τὰ ἔκαμα τὸ λιγότερο εἴκοσι φορές. Μὰ ἐκείνη τὴ βραδιά ἐνιωθα τέτοιο πλάκωμα στὴν ψυχή, πού κινδύνευα νὰ λιποθυμήσω. Δὲν ξέρω τί μοῦ ἔφταιγε· θὲς ἡ γαληνεμένη θάλασσα, θὲς ὁ ξάστερος οὐρανός, θὲς τὸ τσουχτερό λιοπύρι· δὲν μπορῶ νὰ πῶ. Μὰ εἶχα τόσο βαριὰ τὴν ψυχή, πού, ἂν μὲ ἄρπαζε κανεὶς νὰ μὲ ρίξη στοῦ νερό, « ὄχι! » δὲ θά 'λεγα.

Ὁ ἥλιος ἦταν τώρα βασιλεμένος. Τὰ χρυσοπόρφυρα συννεφάκια πού συντρόφευαν τὸ βασιλεμά του σκάλωσαν κάπου μαῦρα σὰ μεγάλες καπνιές. Ὁ Ἀποσπερίτης ἔλαμψε κρυσταλλόχοινο μέσα στὰ σκοῦρα. Φάνηκαν ψηλὰ οἱ ἀστερισμοὶ ἓνας-ἓνας. Τὰ νερὰ κάτω πῆραν ἐκεῖνο τὸ λευκοσκότεινο χρῶμα, τὸ κρῦο καὶ λαχταριστὸ τοῦ ἀτσαλιοῦ. Τὸ ναυτόπουλο ἄναψε τὰ φανάρια· ὁ καπετάνιος κατέβηκε νὰ κοιμηθῇ· ὁ Μπούλμπερης ἔκατσε στοῦ τιμόνι. Ὁ Μπραχάμης,

ὁ σκύλος μας, κουλουριάστηκε στὴ ρίζα τοῦ ἀργάτη* νὰ ἡσυχάσῃ κι ἐκεῖνος.

Ἐγὼ οὔτε νὰ ἡσυχάσω μποροῦσα. Οὔτε ὕπνο οὔτε ξύπνο. Δοκίμασα νὰ πιάσω κουβέντα μὲ τὸν τιμονιέρη· μὰ εἶχε τόση ἀνοστιά, ποὺ ἔσβησε σὰ φωτιά ἀναμμένη σὲ χλωρόξυλα. Πῆγα νὰ παίξω μὲ τὸ Μπραχάμη· ἀλλὰ κι ἐκεῖνος τρύπωσε ἀκόμα περισσότερο τὸ μουσούδι* στὰ πόδια του καὶ βαριεστισμένος γρίνιασε, σὰ νὰ μοῦ ἔλεγε : —"Αφσέ με καὶ δὲν ἔχω τὴν ὄρεξή σου !

Τότε βαριεστισμένος κι ἐγὼ πῆγα καὶ ξαπλώθηκα μπρούμυτα καταμεσῆς κι ἔκλεισα στὴ χούφτα τὰ μάτια μου. Ἦθελα νὰ μὴ βλέπω τίποτα, νὰ μὴν αἰσθάνωμαι πὼς ζῶ. Καὶ λίγο-λίγο σχεδὸν τὸ κατόρθωσα. Κάτι ἐλάχιστο, σὰ θαμπὸ καντηλάκι, ἐνιωθα νὰ ζῇ μέσα μου καὶ γύρω τὸ κορμί μου νὰ σμίγῃ καὶ νὰ χωνεύῃ μέσα στ' ἀναισθητα σανίδια τῆς κουβέρτας.

Πόσο ἔμεινα ἔτσι, δὲν ξέρω. Τί μοῦ ἦρθε στὸ νοῦ κι ἂν μοῦ ἦρθε τίποτα, δὲ θυμοῦμαι. Ἐξαφνα ὅμως ἄρχισα ν' ἀνατριχιάζω· σὰν κάποιος μαγνήτης νὰ ἐρέθισε τὰ νεῦρα μου, ὅπως ἡ ὑγρασία ἀναγκάζει τὰ πουλιά στὸ φλυάρισμα. Κι εὐθὺς πορφυρὸ κύμα χύθηκε ἐπάνω μου. Καὶ ὅπως ὁ κοιμάμενος σὲ σκοτεινὸ δωμάτιο αὐτόματα ξυπνᾷ στὸ λαμπρὸ φῶς τῆς ἡμέρας, κι ἐγὼ ἀνοιξα τὰ μάτια μου. Τ' ἀνοίξα ἢ τὰ κλείσα, δὲ θυμοῦμαι. Θυμοῦμαι μόνο πὼς ἔμεινα ἀκίνητος. Πρῶτη μου σκέψη ἦταν πὼς ξύπνησα στὸ στομάχι κάποιου ψαριοῦ ποὺ ρούφηξε τὸ καράβι μας. Καὶ ὅμως δὲν ἦταν στομάχι ψαριοῦ. Ἦταν ὁ οὐρανὸς ψηλὰ καὶ κάτω ἡ θάλασσα. Μὰ ὅλα, ψηλὰ καὶ χαμηλὰ, στρωμένα ἦταν μὲ ροῦχο κατακόκκινο, κυματιστό, καὶ ἔβαφε μὲ ἄβρὸ φεγγοβόλημα ὡς καὶ τὸ σωτρόπι τῆς σκάφης μας. Κάπου στὰ πέρατα τῆς γῆς πυρκαϊὰ τίναζε τὴ λαμπάδα τῆς ψηλὰ κι ἔριχνε φοβεροὺς ἀπλοκαμοὺς πέρα - δῶθε. Μὰ ποῦ τὸ κάμα καὶ ποῦ ἡ αἰθάλη τῆς ; Καὶ τὰ δυὸ ἔλειπαν.

Κάτω στὰ βᾶθη τοῦ βοριᾶ κάποιο μενεξεδένιο σύννεφο ἄπλωσε καὶ τύλιξε γαλαζόχρωμα τ' ἀστέρια, τὰ ἔκρυψε κάτω ἀπὸ τὸ πυκνὸ μαγνάδι* του. Καὶ παραπάνω τόξο ἀπλώθηκε λευκοκίτρινο κι ἔχυσε μεσοῦρανα ποτάμια σκοτεινὰ καὶ ποτάμια πράσινα, χρυσορόδινα καὶ γλαυκά, λὲς καὶ ἤθελε νὰ βάψῃ τὸ στερέωμα. Καὶ τὸ τόξο, κινητὸ σὰν ἀνεμόδαρτο παραπέτασμα, κουνοῦσε τὰ κρόσα ἐμπρός, ἄπλωνε τὶς ἀραχνοῦφαντες δαντέλες του καὶ πρόβαινε, ὅπως ἡ πλημμύρα

προβαίνει καὶ σκεπάζει μὲ ἀφρούς καὶ γλῶσσες τὴν ἀμμουδιά. Τ' ἀέρινα ποτάμια ἔτρεχαν γοργὰ καὶ φούσκωναν καὶ κυλοῦσαν πάντα σκοτεινὰ ἢ πράσινα, χρυσορόδινα ἢ γλαυκά, καὶ σκόρπιζαν ἀντιφεγγίσματα ὀλοῦθε. Ἡ θάλασσα ἀκίνητη ἀντανakλοῦσε τὰ τόσα χρώματα καὶ φαίνονταν ὅλα ξαφνισμένα μέσα στὴν τόση λάμψη. Μὰ περισσότερο ξαφνιασμένος ἦμουν ἐγώ. Δὲν ἤξερα τί νὰ κάμω καὶ τί νὰ συλλογιστῶ. Ἔφτασε, εἶπα, τοῦ κόσμου ἡ συντέλεια. Τέτοια ὁμως συντέλεια μποροῦσε νὰ εὐχαριστήσῃ τὸν καθένα. Ἡ Γῆ βούλεται νὰ πεθάνῃ μέσα στὰ ροδοκύματα !

Ἔξαφνα ἀνατρώμαξα. Κάτω βαθιά, μέσ' ἀπὸ τὸ μενεξεδένιο σύννεφο, εἶδα νὰ προβαίνει ἴσκιος πελώριος. Ἡ χοντρή κορμοστασιά, τὸ πυργογύριστο κεφάλι του φάνταζαν Ἀγιονόρος. Τὰ δυό του μάτια γύριζαν φωτεινοὺς κύκλους κι ἔβλεπαν περήφανα τὸν Κόσμο, πρὶν τὸν κλοστήσουν στὴν καταστροφή. Νά τος, εἶπα, ὁ θεὸς ταλτος ἄγγελος, ὁ χαλαστής καὶ σωτήρας ! Τὸν ἔβλεπα κι εἶχα σύγκρουσιν τὴν ψυχή. Ἀπὸ στιγμή σὲ στιγμή πρόσμενα νὰ πέσῃ τὸ φριχτὸ χτύπημα. Πάει τώρα ἡ Γῆ μὲ τοὺς καρπούς, πάει κι ἡ θάλασσα μὲ τὰ φύλα της ! Οὔτε τραγούδια πλιό, οὔτε ταξίδια.

Ἀλλὰ δὲν ἄκουσα τὸ χτύπημα. Ὁ ἴσκιος πρόβαινε στὰ νερὰ μὲ ἄλματα πύρινα. Κι ὅσο γρηγορώτερα πρόβαινε, τόσο μίκραινε ἡ κορμοστασιά του.

Καὶ ἔξαφνα ὁ θεότρομος ὄγκος, χιλιόμορφη κόρη, στάθηκε ἀντίκρου μου. Διαμαντοστόλιστη κορόνα φοροῦσε στὸ κεφάλι καὶ τὰ πλούσια μαλλιά γαλάζια χήτη* ἄπλωναν στίς πλάτες ὡς κάτω στὰ κύματα.

Τὸ πλατὺ μέτωπο, τ' ἀμυγδαλωτὰ μάτια, τὰ χεῖλη της τὰ κοραλλένια ἔχυναν γύρω κάποια λάμψη ἀθανασίας καὶ κάποια περηφάνια βασιλική. Ἀπὸ τὰ κρυσταλλένια λαιμοτράχηλα κατέβαινε κι ἔσφιγγε τὸ κορμὶ ὀλόχρυσος θώρακας λεπιδωτὸς καὶ πρόβαλλε στὸ ἀριστερὸ τὴν ἀσπίδα κι ἔπαιζε στὸ δεξιὸ τὴ μακεδονικὴ σάρισσα.

Δὲν εἶχα συνέλθει ἀπὸ τὴν ἀπορία καὶ φωνὴ γλυκιὰ, ἡρεμὴ καὶ μαλακὴ ἄκουσα νὰ μοῦ λέῃ :

— Ναύτη-καλεναῦτη, ζῇ ὁ βασιλιάς Ἀλέξανδρος;

Ὁ βασιλιάς Ἀλέξανδρος ! ψιθύρισα μὲ περισσότερην ἀπορία. Πῶς εἶναι δυνατὸ νὰ ζῇ ὁ βασιλιάς Ἀλέξανδρος ; Δὲν ἤξερα τί ρώτημα ἦταν ἐκεῖνο καὶ τί νὰ τῆς ἀποκριθῶ, ὅταν ἡ φωνὴ ξαναδευτέρωσε :

—Ναύτη - καλεναύτη, ζῇ ὁ βασιλιάς Ἀλέξανδρος;

—Τώρα, Κυρά μου, ἀπάντησα χωρίς νὰ σκεπτῶ. Τώρα βασιλιάς Ἀλέξανδρος ! Οὔτε τὸ χῶμα του δὲ βρίσκεται στὴ γῆ.

Ὅιμέ ! κακὸ πού τό 'παθα ! Ἡ χιλιόμορφη κόρη ἔγινε μεμιάς φοβερό σίχαμα. Κύκλωπας βγήκε ἀπὸ τὸ κύμα κι ἔδειξε λεπτιοντμένο τὸ μισό κορμί. Ζωντανὰ φίδια τὰ μεταξόμαλλα σηκώθηκαν πέρα-δῶθε, ἔβγαλαν γλῶσσες καὶ κεντριά φαρμακερὰ κι ἔχυσαν φοβεριστικὸ ἀνεμοφύσημα. Τὸ θωρακωτὸ στῆθος καὶ τὸ παρθενικὸ πρόσωπο ἄλλαξαν ἀμέσως. Τώρα καλογνώρισα μὲ ποιόν εἶχα νὰ κάμω ! Δὲν ἦταν ὁ Χάρος τῆς γῆς, ὁ χαλαστής καὶ σωτήρας ἄγγελος. Ἦταν ἡ Γοργόνα, τοῦ Ἀλέξανδρου ἡ ἀδερφή, πού ἔκλεψε τὸ ἀθάνατο νερό καὶ γύριζε ζωντανὴ καὶ παντοδύναμη. Ἡ Δόξα ἦταν τοῦ μεγάλου κοσμοκράτορα, ἀγέραστη κι αἰώνια σὲ στεριά καὶ θάλασσα. Καὶ μόνο γιὰ Κείνης τὸν ἐρχομὸ ἔχυσε ὁ Πόλος τὸ Σέλας του, νὰ στρώση τὸν ἀθήρα μὲ τῆς πορφύρας τὸ χρῶμα. Δὲ ρωτοῦσε βέβαια γιὰ τὸ φθαρτὸ σῶμα, ἀλλὰ γιὰ τὴ μνήμη τοῦ ἀφέντη της. Καὶ τώρα στὴν ἄκριτή μου ἀπόκριση μανιασμένη ἔριξε τὸ χέρι, ἓνα δασοτριχωμένο καὶ βαρὺ χέρι, στὴν κουπαστή, ἔπαιξε ζερβόδεξα τὴν οὐρά της κι ἔδειξε Ὁκεανὸ τὸ μαλακὸ Πόντο.

—Όχι, Κυρά, ψέματα ! . . . τρανοφώναξα με λυμένα γόνατα.

Ἐκείνη μὲ κοίταξε αὐστηρὰ καὶ μὲ φωνὴν τρεμάμενην ξαναρώτησε :

— Ναύτη-καλεναύτη, ζῇ ὁ βασιλιάς Ἀλέξανδρος;

— Ζῆ καὶ βασιλεύει· ἀπάντησα εὐθύς. Ζῆ καὶ βασιλεύει καὶ τὸν κό-
σμο κυριεύει.

“Άκουσε τὰ λόγια μου καλά. Σὰ νὰ χύθηκε ἀθάνατο νερό ἡ φωνή μου στὶς φλέβες της, ἄλλαξε ἀμέσως τὸ τέρας κι ἔλαμψε παρθένα πάλι χιλιόμορφη. Σήκωσε τὸ κρινάτο χέρι της ἀπὸ τὴν κουπαστή, χαμογέλασε ροδόφυλλα σκορπώντας ἀπὸ τὰ χεῖλη της. Καὶ ἔξαφνα στὸν ὀλοπόρφυρον ἀέρα χύθηκε τραγούδι πολεμικό, λὲς καὶ γύριζε τώρα ὁ μακεδονικὸς στρατὸς ἀπὸ τίς χῶρες τοῦ Γάγγη καὶ τοῦ Εὐφράτη.

Σήκωσα τὰ μάτια ψηλὰ καὶ εἶδα τ' ἀέρινα ποτάμια, τὰ σκοτεινὰ καὶ τὰ πράσινα, τὰ χρυσορόδινα καὶ τὰ γλαυκὰ, νὰ σμίγουν στὸν οὐρανὸ καὶ νὰ κάνουν Στέμμα γιγάντειο. Ἦταν κάμωμα καιροῦ ἢ μὴν ἦταν ἀπόκριση στὸ ρώτημα τῆς ἀθάνατης ; Ποιὸς ξέρει. Μὰ σιγά-σιγά οἱ ἀκτίνες ἄρχισαν νὰ θαμπώνουν καὶ νὰ σβήνουν μιὰ μὲ τὴν ἄλλη, λὲς κι ἔπαιρνε τὰ κάλλη μαζί της ἡ Γοργόνα στὴν ἄβυσσο.

Τώρα ούτε Στέμμα ούτε Τόξο φαινόταν πουθενά. Κάπου - κάπου σκόρπια σύννεφα έμεναν σταχτιά και κάτωχρα· και μέσα στην ψυχή μου θαμπή και ξέθωρη ή πορφύρα τής πατρίδας μου.

Με τὸ μπρίκι τοῦ καπετάν Φαράση ἀρμένιζα μισοκάναλα ἐκείνη τὴ νύχτα.

«Λόγια τῆς Πλώρης»

Ἀνδρέας Καρκαβίτσας

9. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΑΛΟΣΥΝΗ

Ἐξω ἀπὸ τὸ χωριὸ Λιθιά, μιὰ γυναίκα πὺν ὁδηγοῦσε λίγα πρόβατα σάστισε ἀπὸ τὴν ξαφνικὴ παρουσία τοῦ αὐτοκινήτου μας καὶ προσπαθώντας νὰ σώσει ὅλα μαζί τὰ ζῶα της, πὺν καθένα τράβηξε πρὸς ἄλλη κατεύθυνση, ἔπεσε πάνω στὸ δεξι φτερό καὶ χτύπησε γερὰ τὸ γοφὸ της. Σταματήσαμε νὰ τὴν περιποιηθοῦμε καὶ τὴν ἀνασηκώσαμε. Ἀλλὰ μόλις βεβαιώθηκε πὺς τὰ πρόβατά της δὲν εἶχαν πάθει τίποτα, μᾶς χαμογέλασε καὶ μᾶς εἶπε νὰ πᾶμε στὴ δουλειά μας. Θελήσαμε νὰ τὴ γυρίσωμε στὸ χωριὸ της, νὰ τὴν περιποιηθοῦμε. Μὰ ἐκείνη φαινόταν γιὰ ἕνα μόνο πράμα νὰ νοιάζεται, μήπως μᾶς στενοχωρήσει, καὶ μᾶς παρακαλοῦσε νὰ μὴν καθυστεροῦμε.

Κάποιο ζευγάρι ξένων πὺν ταξιδεύει μαζί μας ἀπορεῖ με τὴν ἀγαθότητα τῆς χωριάτισσας. Κι ἐγὼ τοὺς ἐξηγῶ πὺς ἀπὸ τοὺς παλιούς χρόνους γνῶρισμα τῆς φυλῆς μας στάθηκε ἡ καλосύνη. Πέλαγος αἰσθήματος εἶν' ἡ καρδιά τῶν Ἑλλήνων. Ἄν δὲν εἶχαν αὐτὸ τὸ πρότερο, θὰ ἦταν ἀνυπόφοροι τοὺς καιροὺς τῆς ἀναρχίας...

Πρῶτοι ἀπ' ὅλους τοὺς λαοὺς κατάργησαν οἱ Ἕλληνες τῖς ἀνθρωποθυσίες κι ὅρισαν ἀντὶ τῶν σκλάβων νὰ θυσιάζονται βόδια. Μετὰ τὴ θυσία μάλιστα, μόλις ὁ σφάχτης σκότωνε τὸ ζῶο, ἔτρεχε νὰ κρυφτῇ σπῖτι τοῦ σὰν ἐγκληματίας, ὅσο νὰ πᾶη ἕνας ἱερωμένος νὰ τὸν ἐξαγνίσει.

Τόση φρίκη τοὺς ἐνέπνεε ἡ θυσία ἀνθρώπων, ὥστε τὴν ἀπαγόρευαν καὶ στοὺς ἄλλους λαοὺς. Οἱ Καρχηδόνιοι συνήθιζαν νὰ σκοτώνουν παιδάκια στὸ βωμὸ τοῦ θεοῦ Μολῶχ*. Ὄταν ὁ Γέλων των Συρακουσῶν νίκησε τοὺς Καρχηδονίους, ἕνας ἀπὸ τοὺς ὄρους τῆς εἰρήνης πὺν τοὺς ἐπέβαλε ἦταν νὰ σταματήσουν αὐτὴ τὴν ἀπάνθρωπη

συνήθεια. Τέλος τὸν «Χρυσοῦν Αἰῶνα» ἱδρυσαν τοὺς «ἀναιμάκτους βωμούς», γιὰ νὰ μὴ σφάζονται οὔτε κὰν ζῶα, καὶ ψηφίστηκαν στὴν Ἀθήνα οἱ πρῶτοι νόμοι προστασίας τῶν κτηνῶν, ἀρχίζοντας ἀπὸ ἓνα μουλάρι τῆς Ἀκροπόλεως ποὺ στραβώθηκε, καὶ ἡ Βουλὴ διέταξε νὰ τρέφεται ἀπὸ τὸ δημόσιο ταμεῖο ὅσο νὰ ψοφήσῃ.

Οἱ Ἕλληνες χωρικοὶ οὔτε ἔτρωγαν οὔτε πουλοῦσαν ποτὲ τὰ βόδια τοὺς ἅμα γερνοῦσαν, ὅπως κάνουμ' ἐμεῖς, ἀλλὰ τὰ γηροκομοῦσαν. Ἐνα σκύλο ποὺ εἶχε μαζί του ὁ ναύαρχος Ξάνθιππος στὴ Σαλαμίνα, ὅταν πέθανε, τὸν ἔθαψε στὸ ἀκρωτήρι ποὺ λέγεται ὡς σήμερα Κυνόσουρα, καὶ στὴν τελετὴ ἔλαβαν μέρος ὅλοι οἱ βετεράνοι* τῆς ναυμαχίας.

Ὁ Λυσίας γράφει πὼς μισοῦσαν τόσο τοὺς φονιάδες, ὥστε ἕναν Ἀγόρατο, πού 'χε σκοτώσει ἄνθρωπο χωρὶς νὰ θέλῃ, ἔπαψαν νὰ τὸν δέχωνται σπίτι τοὺς καὶ «ὥσπερ ἀλιτήριον οὐδεὶς διελέγετο», ὅσο νὰ τὸν ἀναγκάσουν νὰ ξενιτευτῇ.

Ἔτσι καὶ τὸν κατήγορο τοῦ Σωκράτη, τὸ Μέλητο, ἀφοῦ ἔδωσαν ἐκείνου τὸ κώνειο, τὸν θεώρησαν μiasμένο καὶ τοῦ ἔκαμαν τὴ ζωὴ ἀβίωτη. Μιὰ μέρα ποὺ πῆγε στὰ δημόσια λουτρά νὰ πλυθῇ, ἔφυγαν ἐπιδεικτικὰ ὅλοι οἱ ἄλλοι καὶ δὲν ξαναμπῆκαν μέσα παρὰ ἀφοῦ οἱ ὑπηρέτες τοῦ λουτροῦ καθάρισαν τὴ δεξαμενὴ κι ἄλλαξαν τὸ νερό.

Ὅταν ὁ Ἀλκανδρος δοκίμασε νὰ δολοφονήσῃ τὸ Λυκοῦργο τῆς Σπάρτης, ὁ Λυκοῦργος πέτυχε νὰ τοῦ τὸν παραδώσουν, γιὰ νὰ τὸν τιμωρήσῃ ὅπως ἤθελε. Πῆρε στὸ παλάτι τὸ δολοφόνο, τὸν παιδαγώγησε καὶ τὸν ἔκανε ἐπιστήθιο φίλο του: «Ἀπὸ βίαιο, ἔλεγε, τὸν διόρθωσα σ' ἐνάρετο πολίτη».

Μετὰ τὴ μάχη τῶν Θερμοπυλῶν ὁ Ξέρξης, ἄρχοντας ἐν τούτοις τοῦ πιὸ πολιτισμένου κράτους μετὰ τὸ ἑλληνικόν, ἔκοψε τὸ κεφάλι τοῦ Λεωνίδα καὶ τὸ τριγύριζε σ' ἓνα παλούκι. Ἡ ἡμερότητα τῶν Ἑλλήνων φάνηκε στὶς Πλαταιές, ὅπου σκοτώθηκε ὁ ἀρχιστράτηγος τῶν Περσῶν Μαρδόνιος καὶ κάποιος ζήτησε γιὰ ἐκδίκηση νὰ κάμουν τὸ ἴδιο. Ὁ βασιλιάς ὁμως τῆς Σπάρτης Πausanίας, ἀνιψιὸς τοῦ Λεωνίδα, τὸ ἀπαγόρευε κι ἔθαψε τὸν ἐχθρὸ μὲ μεγάλες τιμές.

Ὅταν πολιορκώντας τὰ Ἱεροσόλυμα ὁ Ἀντίοχος παρακλήθηκε ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους νὰ τοὺς δώσῃ ἑπτὰ μέρες ἀνακωχὴ νὰ γιορτάσουν τὴ Σκηνοπηγία*, ὅχι μόνον δέχτηκε, ἀλλὰ, ἐπειδὴ ἔμαθε ὅτι τοὺς ἔλειπαν ταῦροι καὶ λιβανωτὰ γιὰ τὶς καθιερωμένες θυσιές, τὰ πῆγε

μόνος του ως τις πύλες τῆς Ἱερουσαλήμ καὶ τὰ παρέδωσε στὸν Ἀρχιερέα.

Ὁ Θουκυδίδης γράφει πὼς οἱ Κορίνθιοι πολεμώντας κάποτε τοὺς Ἀθηναίους ζήτησαν «ἐκεχειρία», γιὰ νὰ τελέσουν τὰ Ἱσθμια, στὰ ὁποῖα καλέσανε καὶ πῆγαν οἱ ἀθλητὲς τῶν Ἀθηναίων.

Ἄμα γινόταν σεισμὸς σὲ μιὰ πόλη, ἔκαναν ἀμέσως ἔρανο οἱ ἄλλες καὶ τὴ βοηθοῦσαν, ἔχθρες καὶ φίλες. Ἔτσι, ὁ Πολύβιος ἀναγράφει τὰ ὀνόματα τῶν ἐχθρῶν τῆς Ρόδου ὅσων στείλανε μετὰ τὸ σεισμὸ πού τὴν κατὰστρεψε καὶ τῆς γκρέμισε τὸν Κολοσσό, ποιοὺς χρήματα, ποιοὺς τροφές, ποιοὺς σκεπτάσματα.

Ἡ ἀγαθότητά τους φαίνεται καὶ στὸ ὠραῖο ἔθιμο τῆς «ἱκεσίας». Ὅταν ὁ νικημένος πρόφτανε νὰ πέση στὰ γόνατα καὶ νὰ παρακαλέσῃ νὰ μὴν τὸν σκοτώσουν, ἦταν ὑποχρεωμένος ὁ νικητὴς νὰ συχωρέσῃ τὸν ἱκέτη· καὶ ὁ φιλόσοφος Βίας* ἐδίδασκε, πρὸ Χριστοῦ, ν' ἀγαπᾶμε ἀκόμα κι ὅσους μᾶς μισοῦν.

Οἱ Ἀθηναῖοι δημιούργησαν νόμους φιλανθρωπίας, πού ἔπρεπε νὰ περάσουν δυὸ χιλιάδες χρόνια γιὰ νὰ τοὺς ἀπολαύσῃ ὁ λοιπὸς κόσμος.

Στὴν Ἀνατολή, ὅταν καταδικαζόταν σὲ θάνατο καμιὰ γυναίκα, τὴν ἐκτελοῦσαν μαζὶ μ' ὅλα τ' ἄθῳα παιδιὰ της. Στὴν Ἀθήνα νόμος ἀπαγόρευε νὰ θανατωθῇ γυναίκα ἔγκυος, πρὶν γεννησῇ. Ὅρισαν νὰ τρέφονται οἱ ἀνεργοὶ ἀπὸ τὸ Δῆμο, οἱ ἀνάπηροὶ νὰ γηροκομοῦνται ἀπὸ τὴν Πολιτεία. Στὶς γιορτὲς τῶν Παναθηναίων ἀνοίγαν τὶς πόρτες τῶν φυλακῶν, ἔδιναν τριῶν ἡμερῶν ἄδεια στοὺς φυλακισμένους γιὰ νὰ διασκεδάσουν, καὶ οἱ φυλακισμένοι γύριζαν στὸ κελὶ τους, μόλις περνοῦσε ἡ προθεσμία.

Ἡ γενναιοψυχία τῶν Ἑλλήνων ἀπλυνόταν ἐξίσου στοὺς σκλάβους. Δὲν ἐπέτρεπαν στὰ δικαστήρια νὰ τοὺς δίνουν παρὰ λιγοστὲς ξυλιές, τοὺς μεταχειρίζονταν σὰ μέλη τῆς οἰκογένειας, συνήθιζαν μάλιστα, μόλις τοὺς ἀγόραζαν, νὰ κάνουν τελετὴ τῆς εἰσόδου τους στὸ καινούριο σπίτι καὶ τοὺς ἔραιναν μὲ σταφίδες.

Ἡ καλομεταχείριση πού ἔκαναν στοὺς σκλάβους οἱ Ἕλληνες, ἴσως νὰ δικαιολογῆται ἀπὸ τὴν ἀστάθεια ἐκείνων τῶν καιρῶν, γιὰτὶ ἡ δουλεία ἦταν συμφορὰ πού ὅλοι πιθανὸν νὰ πάθαιναν. Μήπως ὁ Εὐμαιος, ὁ χοιροβοσκὸς τοῦ Ὀδυσσεά, δὲν ἦταν ἓνα νικημένο πριγκιπόπουλο τῆς Σύρου;

Μέσα στο αίμα του Ἕλληνας ὑπάρχει πολλή εὐαισθησία. Ἡ ἀνθρωπιά εἶναι τὸ κυριότερο γνώρισμά του καὶ ἂν ποτὲ ὁ ὕλισμός προχωρήσῃ τόσο στὸν ἄλλο κόσμον, ποὺ νὰ τὸν κάνῃ ν' ἀπαρνηθῇ τὸν ἀνθρωπισμό του, ὁ Ἕλληνας δὲν θὰ τὸν χάσῃ ποτέ, ἐπειδὴ εἶναι λαὸς ποὺ διευθύνεται ἀπὸ τὴν αἰσθανόμενη ψυχὴ.

Αὐτὰ ἔλεγα στοὺς ξένους μου. Μὰ τίποτα δὲν τοὺς ἔκανε τὴν ἐντύπωση, ὅσο τὸ χαμόγελο τῆς πονεμένης χωρικῆς . . .

«Τὸ περιβόλι τῶν Θεῶν», 1944, σ. 176-181 *Χρῆστος Ζαλοκώστας*

10. Ο ΤΑΚΗ - ΠΛΟΥΜΑΣ

Στὰ παιδικά μου χρόνια ὁ πιὸ μεγάλος
ἐξαδερφός μου μ' ἔπαιρνε μαζί,
στὰ πανηγύρια, ποὺ ἦτανε, παρ' ἄλλος
πρῶτος στὴν ὁμορφιά καὶ στὴν ὀρμή.

Τί ὥραῖος ! τὸν θυμοῦμαι, ἀστροβολοῦσε
καβάλα στὸ φαρί του, βυσσινιά
φέρμελη* χρυσοκέντητη ἐφοροῦσε,
γιουρντανία* ἀπὸ βενέτικα φλουριά.

Τοῦ Καπετάν Πασᾶ φόραε τὴν πάλαι
καὶ τὸ χαρμπι* τοῦ Μπότσαρη, καὶ δυό,
στῆς σέλας του δεξόξερβα τὴ σπάλα*,
πιστόλια ἀπὸ τ' Ἀλῆ τὸ θησαυρό.

Φουστανελίτσα φόραε ζυγιασμένη
καὶ κάλτσες καὶ τσαρούχια φουντωτά,
παραγγελιά ἀπ' τὰ Γιάννενα φερμένη,
γαντζούδια* πρεβεζιάνικα, ἀσημιά.

Ἔτσι σιαγμένος, κι ἔχοντας στὸν ὦμον
τὸ καριοφίλι, χαίτη καὶ λουριά
στὸ χέρι του, ἐλαμπάδιαζε τὸ δρόμο,
χιμώντας ἀπ' τὴν πύλη τὴν πλατιά.

Κι ἐγώ, λίγο ξοπίσω του, ὅλο θάμπος,
 στὸ γλήγορο ἀλογάκι μου κι ἐγώ,
 δυνόμουν νὰ τὸν φτάσω, κι ἤμουν σάμπως
 νὰ ᾿χα φτερά, κορμάκι ἀερινό.

Κι ὥς τρέχαμε, θυμᾶμαι, τὰ κλεισμένα
 στὸ τουνεζί* φεσάκι του σγουρά,
 σκόρπια τριγύρα, φέγγανε σὰν ἓνα
 γνεφάκι ἀπ' ἀναμμένη ἀθημωνιά.

Κι ὥς πύρωνεν ἀκόμα στὴ φευγάλα,
 τρικούμισμένος κι ὅλος μὲς στὸ φῶς,
 χρυσόχυτος μοῦ ἐφάνταζε καβάλα
 σὰν τὸν Ἀι-Γιῶργη, λίγο πιὸ μικρός.

Ὡ, τὸ λεβέντη τοῦ Μεσολογγιοῦ μας,
 τὸν ἥλιο τῆς αὐγούλας μου ζωῆς !
 Καὶ νὰ μετρῶ, καὶ νὰ ᾿ναι ὁ Τάκη-Πλούμας
 τριάντα τρία χρόνια μὲς στὴ γῆς . . .

« Συ ν τ ρ ί μ μ α τ α », 1898

Μιλτιάδης Μαλακάσης

11. Ο ΑΙΧΜΑΛΩΤΟΣ

(Ἀπὸ τὴν μικρασιατικὴν ἐκστρατείαν τοῦ 1921)

Συνοδεῖα χωροφυλάκων τῆς στρατονομικῆς ὑπηρεσίας τοῦ Σώματος ὠδήγει πρὸς τὰς σκηναὶς μίαν ὁμάδα αἰχμαλώτων : Ἕνα λοχαγὸν μὲ τρίχας ποὺ ἤρχιζαν νὰ λευκαίνωνται, ἓνα ἐπιλοχίαν καὶ περὶ τοὺς εἴκοσι στρατιώτας.

Οἱ φαντάροι μας, περίεργοι ὅπως πάντοτε ἀλλὰ καὶ καλοκάγαθοι πρὸς τοὺς αἰχμαλώτους, περιεκύκλωσαν τὸν Τοῦρκον ἐπιλοχίαν καὶ τοὺς στρατιώτας, οἱ ὅποιοι εἶχαν καθίσει σταυροπόδι αἰώπηλοι εἰς τὴν πενιχρὰν σκιὰν τῆς κωνικῆς σκηνῆς τοῦ ἀξιωματικοῦ στρατονόμου.

Κάποιος, ὁ ὁποῖος ἐγνώριζε τὰ τουρκικά, ἤρχισε νὰ τοὺς ἐρωτᾷ χειμαρρῶδῶς χωρὶς νὰ πολυσκοτίζεται νὰ ἐξηγῇ τὰς ἀπαντήσεις των εἰς τοὺς συγκεντρωθέντας συναδέλφους του· εἰς μάτην οὗτοι τὸν ἐτραβοῦσαν κάθε τόσον ἀπὸ τὸ μανίκι, ἐρωτῶντες :

— Τί λένε, συνάδελφε ; Τί λένε ; Ρῶτα τους πόσοι ἦταν προχθὲς πού λακοῦσαν σὰν τὰ κατσίκια, ὅταν βάρεσε ἡ σάλπιγγα ἐφοδο . . .

Ὁ λοχαγὸς ὠδηγήθη ἀπὸ τὸν ἐπὶ κεφαλῆς τῆς συνοδείας ἐνωμοτάρχην μέσα εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ στρατονόμου. Ἐστάθη παρὰ τὴν εἴσοδον καὶ ἐχαιρέτισε κατὰ τὸν τουρκικὸν τρόπον, μὲ ἀνήσυχον ὅμως νευρικότητα. Αὐτὸς δὲν ὠμοίαζε μὲ τοὺς ἄλλους αἰχμαλώτους ἀξιωματικούς, νεωτάτους ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, ψυχραίμους καὶ πολὺ ἀξιοπρεπεῖς. Ἐφαίνετο ὥσάν νὰ ἐπερίμενε ταπεινώσεις καὶ σκαϊότητα προσβλητικὴν. Ἐρευνοῦσε μὲ τὸ βλέμμα του τὰ πρόσωπα τῶν ἀξιωματικῶν, πού εὐρίσκοντο μέσα εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ στρατονόμου — δύο ἀξιωματικῶν τοῦ Δευτέρου Γραφείου τοῦ Σώματος— διὰ νὰ μαντεύσῃ τὰς διαθέσεις των.

— Καλῶς ὥρισε, γιούζμπαση ἐφέντη, τοῦ εἶπεν ὁ στρατονόμος, κάθισε.

Καὶ τοῦ ὑπέδειξε τὸ κιβώτιον ἐκστρατείας, πού ἦτο εἰς τὸ βάθος τῆς σκηνῆς. Ὁ Τοῦρκος λοχαγὸς τὸν παρετήρησε μ' ἐκπληκτον δυσπιστίαν, ἐπροχώρησε διστακτικὰ ἕως τὸ κιβώτιον κι ἐκάθισεν εἰς τὸ ἄκρον τῆς γωνίας του.

Ὁ στρατονόμος ἔλαβε τὴν κατάστασιν αἰχμαλώτων, πού τοῦ ἔτεινεν ὁ ἐνωμοτάρχης, τὴν ἀπέθεσεν εἰς τὸ κρεβάτι ἐκστρατείας, ἔδωκε διαταγὰς διὰ τὴν προσωρινὴν φύλαξιν καὶ τὸ συσσίτιον τῶν κομισθέντων καί, ὅταν ὁ ἐνωμοτάρχης ἐχαιρέτισε κι ἐξῆλθεν ἀπὸ τὴν σκηνὴν, ἐστράφη πρὸς τὸν Τοῦρκον λοχαγόν :

— Ὅμιλεῖτε γαλλικά ; τὸν ἠρώτησε.

— Τὰ ἐννοῶ καὶ τὰ ὁμιλῶ ὄχι καὶ τόσον καλὰ.

— Δὲν πειράζει . . . τὸ ἴδιο κι ἐγώ. Θὰ διψᾶτε βέβαια. Κάνει ζέστη διαβολεμένη.

Ὁ Τοῦρκος αἰχμάλωτος παρετήρησεν ἐναλλάξ τοὺς ἀξιωματικούς. Ἐσκυψεν ἔπειτα τὸ κεφάλι καὶ εἶπε χαμηλοφώνως :

— Ἄν εἶχατε λίγο νερό . . .

Ἐπειτα ἔκρυψε τὸ πρόσωπόν του εἰς τὰς παλάμας του.

‘Ο ένας από τους αξιωματικούς του Δευτέρου Γραφείου τὸν ἔθιξε τότε ἐλαφρὰ εἰς τὸν ὦμον καὶ τοῦ εἶπε :

— Γιούζμπαση ἐφέντη, μὴ στενοχωρεῖσαι! . . . Ἡ τύχη τοῦ πολέμου δὲν σοῦ ἦτο εὐνοϊκὴ ! Κάνει ὅμως καθέννας ὅ,τι μπορεῖ γιὰ τὴν πατρίδα του. Εἶσαι μεταξύ συναδέλφων. Θὰ τρώγωμεν μαζί ὅσον καιρὸν μείνης ἐδῶ.

‘Ο αἰχμάλωτος λοχαγὸς ἀπεκάλυψε τὸ ὤχρὸν πρόσωπόν του. Τὰ μάτια του ἦταν βουρκωμένα. Ἐν τῷ μεταξύ ἓνας στρατιώτης τοῦ ἔφερε τὸ τσάϊ, τὸ ὁποῖον ἤδη εἶχε παραγγεῖλει ὁ στρατονόμος δι’ αὐτόν. Ἐκεῖνος ἐπῆρε τὸ κύπελλον, τὸ ἀπέθεσε κατὰ γῆς καὶ εἶπε πρὸς τοὺς αξιωματικούς μὲ χαμηλὴν κομμένην φωνήν, εἰς ὅχι ἄπταιστον ἀλλ’ ἀρκετὰ εὐγλωττον γαλλικὴν :

— Σᾶς εὐχαριστῶ, κύριοι. Πρέπει νὰ σᾶς ἐξηγήσω ὅτι ἐντρέπομαι τὸν ἑαυτόν μου . . . ὅχι τόσο διὰ τὴν αἰχμαλωσίαν μου, ὅσον διότι μὲ διαφεύδετε ἐνώπιον τῶν στρατιωτῶν μου ποὺ συνελήφθησαν μαζί μου. Τόσες φορές τοὺς εἶπα, ὅπως κάνουν καὶ ὅλοι οἱ συναδέλφοί μου, ὅτι οἱ Ἕλληνες σφάζουν τοὺς αἰχμαλώτους των, ἀφοῦ τοὺς βασανίσουν. Δὲν τὸ πολυτίστευα ὁ ἴδιος, ἀλλὰ τί νὰ κάμω; Ἄν δὲν τοὺς ἐλέγαμε αὐτά, θὰ μᾶς ἔφευγαν . . . θ’ αὐτομολοῦσαν ἀρκετοί . . . Αὐτὴ εἶναι ἡ ἀλήθεια. Καὶ τώρα ἐννοεῖτε ὅτι μὲ τὸν τρόπον σας, μὲ τὴν περιποίησίν σας, μοῦ ἐκάματε τὸ μεγαλύτερο κακὸ χωρὶς νὰ τὸ ξέρετε . . . Μὲ καθαιρεῖτε ἀπὸ τὸν βαθμόν μου καὶ τὴν ἐπιβολήν μου εἰς τὴν ἐκτίμησιν τῶν ἀνδρῶν μου. Γι’ αὐτοὺς εἶμαι τώρα ἐγὼ ὁ ἐχθρὸς. Ἀποδεικνύομαι ψεύστης. Καὶ ἤμουν ταγματάρχῳ . . .

Οἱ ἀκούοντες δὲν εἶχαν τί νὰ τοῦ ἀπαντήσουν, διὰ νὰ τὸν παρηγορήσουν. Ἐκεῖνος ἔπινε τὸ τσάϊ του σιωπηλός, ἀπέθεσε πάλιν τὸ κετὸν κύπελλον κατὰ γῆς, ἐσηκώθη καὶ ἠρώτησε :

— Μοῦ ἐπιτρέπετε ;

— Τί θέλετε ;

— Νὰ βγῶ μιὰ στιγμή νὰ πῶ δυὸ λόγια στοὺς ἀνδρες μου, ποὺ περιμένουν ἐδῶ ἀπ’ ἔξω.

Οἱ αξιωματικοὶ συνήνεσαν.

‘Ο αἰχμάλωτος ἐβγῆκεν. ‘Ο διερμηνεύς, ὁ ὁποῖος ἡτοίμαζε τὰ « φύλλα ἀνακρίσεως αἰχμαλώτων », ἐξήγει βαθμηδὸν χαμηλοφώντας πρὸς τοὺς ἐντὸς τῆς σκηνῆς ὅσα ἔλεγεν ὁ Τοῦρκος λοχαγὸς πρὸς τοὺς αἰχμαλώτους :

—“Ακουσε, μπὰς τσαούση κι ἐσεῖς ἀσκέρηδες. Ὁ Ἄλλὰχ ἔγραψε νὰ πιασθοῦμε. Θυμᾶσθε τί σᾶς ἔλεγα κι ἐγὼ καὶ οἱ ἄλλοι ἀξιωματικοί σας ; Δὲν σᾶς λέγαμε τὸ σωστό. Οἱ Γκιαούρηδες καὶ ψωμί σᾶς δίνουν καὶ κανεὶς δὲν θὰ σᾶς πειράξη. Κοιτάξετε ἐκεῖ κάτω τὸ χωριό, τὸ Σθνανλῆ. Δὲν τὸ ἔχουν κάψει. Βλέπετε τίς γυναῖκες στ’ ἀλώνια . . . Τώρα σκεφθῆτε καὶ τὰ χωριά τὰ δικά τους, ὅπου ἐμείναμε μεῖς . . . Τώρα σκεφθῆτε γιὰ ἐμέ καὶ γιὰ τοὺς Γιουνάνηδες ὅ,τι σᾶς φωτίσει ὁ Ἄλλὰχ . . .

Τὸν ἤκουσαν σιωπηλοί. Σιωπηλὸς κι ἐκεῖνος ἐξαναμβῆκεν εἰς τὴν σκηνὴν μὲ σκυμμένο τὸ κεφάλι. Καὶ ἀπαντοῦσεν ἔπειτα ἀφηρημένος εἰς τὰς τυπικὰς ἐρωτήσεις τῆς ἐξετάσεώς του.

1921

N. Καρβούνης

Δ. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΦΥΣΙΣ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΟΙ ΤΟΠΟΙ

1. Ο ΗΛΙΟΣ

Κάθε καλοκαίρι ὁ ἥλιος τὴ χρυσὴ κλωστή ξεπλέκει
καὶ κεντάει ἐδῶ τὸ ρόδο, τὸ ἀγιόκλημα παρέκει,
καὶ τὶς ἀντηλιές ὑφαίνει μὲ ὑπομονὴ καὶ τάξη,
μὲ τὸ ξέφτι μιᾶς ἀχτίνας καὶ μὲ ρόδινο μετὰξι.

Τὸ χειμῶνα πιὰ δὲ βάζει οὔτε βελονιά στὰ κλώνια·
σπάζουν καὶ λυγοῦν στὰ φύλλα τὰ χρυσὰ του τὰ βελόνια,
καὶ ξεφτοῦν κι οἱ ἀντηλιές,
καὶ οἱ μαγικὲς του ἀχτίνες, τυλιγμένες στὰ κλωνάρια,
γίνονται χρυσὰ κουβάρια
στὶς πορτοκαλιές.

Τίμος Μωραΐτινης

2. ΦΩΝΗ ΑΠΟ ΤΑ ΣΥΝΝΕΦΑ

Ἀπρίλης καὶ πασκαλόγιορτα καὶ μιὰ ἀνοιξη γλυκιὰ καὶ ψιλό-
βροχη, πού δὲ θυμοῦμαι παρόμοια.

Εἶχαμε τὰ πρόβατα προσωρινὰ στὴν Ἀρακαντέλλα, μιὰ ὁμορφὴ
καὶ ψηλὴ ράχη ἀντίκρυ στὸ χωριό μου, καὶ περιμέναμε νὰ περάσουν
τὰ κοπάδια τοῦ Ντίνου Ραμούση, νὰ τὰ σμίξωμε καὶ νὰ τραβήξωμε
γιὰ τὰ ξεκαλοκαιριὰ τῆς Ροδόβολης.

Εἶχα πάει ἐνωρὶς στὸν ἀρμεγῶνα καὶ περίμενα τὰ γαλάρια νὰ
τ' ἀρμέξωμε καὶ νὰ πάρω τὸ γάλα γιὰ τὸ σπῆτι, γιὰτὶ τὸ ἤθελε ἡ
μάνα μου, ἄλλο γιὰ βούτυρο καὶ ἄλλο γιὰ ξινόγαλο.

Τὰ γαλάρια βοσκοῦσαν ἀκόμα κάτω ἀπὸ τὰ Λύβια, ὡς τὴν
Παναγιά, κι οἱ πιστικοὶ δὲ φαίνονταν, ἂν καὶ κόντευε ἡ ὥρα τοῦ
ἀρμεγμοῦ.

Κάτω, μακριά, στὸ βάθος τῆς κοιλάδας, κυλοῦσε τὸν κατήφορο
τὰ γαλανὰ νερά του ὁ ποταμὸς τοῦ τόπου μας, ὁ Καλαμάς, κι ἔδι-
νε ζωὴ σ' ὅλη ἐκείνη τὴν πλούσια εἰκόνα ἀπὸ κάμπους καὶ βουνά,

ἀπὸ ράχες καὶ πλαγιές, ἀπὸ λόγγα καὶ χωριά, ἀπὸ κοπάδια καὶ λακκίες ποὺ στέκονταν γύρα - γύρα.

Ἡ ὥρα περνοῦσε καὶ τὰ γαλάρια δὲ συμμαζεύονταν, κι οἱ πιστικοὶ δὲ φαίνονταν.

Σὲ λίγο φάνηκε ἓνας πιστικὸς ποὺ ἔβγαине ἀπὸ τὴ λακκιά, πίσω ἀπὸ τὴν Ἀρακαντέλλα.

— Τί γενήκαταν σήμερα ; τοῦ φώναξα.

— Τί νὰ γένωμε, μοῦ ἀπολογήθηκε ξέκαρδα, χάσαμεν τὸ Σιοῦτο-Κάλεσιο !

Μοῦ φάνηκε πὼς μὲ χτύπησε ἀστραπή.

— Ὁ Σιοῦτο-Κάλεσιος* χαμένος ; Χάνεται ποτὲ τὸ πρῶτο κριάρι ποὺ σέρνει πίσω του ὅλο τὸ κοπάδι, ὁ δεῦτερος πιστικὸς τοῦ πατέρα μου ; Βέβαια κάποιος θὰ τὸν ἔκλεψε ! Κι ἂν τὸν ἔκλεψαν γιὰ ἔχος, θὰ τὸν ἔκλεψαν ἀπὸ μακριά, ἂν γιὰ φαγί, τώρα θὰ μαγειρεύεται. Δὲν ὑπάρχει καμιὰ ἐλπίδα νὰ ξαναβρεθῇ ὁ Σιοῦτο - Κάλεσιος.

Αὐτὰ ἔλεγα μέσα μου κι ἀνέβηκαν ἀπὸ τὴν καρδιά μου τὰ δάκρυα στὰ μάτια.

Τὸν ἀγαποῦσα τόσο πολὺ τὸ Σιοῦτο-Κάλεσιο, ποὺ νόμισα ἐκεῖνη τὴ στιγμή ὅτι εἶχα χάσει ὅχι μονάχα αὐτόν, ἀλλὰ ὅλα κερὸ τὸ κοπάδι ! Γιατὶ ὁ Σιοῦτο-Κάλεσιος ἦταν ἡ δόξα τοῦ κοπαδιοῦ μου, τὸ καμάρι τὸ δικό μου κι ὅλων τῶν πιστικῶν μου.

Σὲ λίγο ἔφτασε ἀπάνω ὁ πιστικὸς περίλυπος.

Χάθηκαν ἀπὸ τὰ μάτια μου ὅλα τ' ἀνοιξιάτικα κάλλη τοῦ Ἀπριλιοῦ κι ἄρχισε νὰ βασιλεύῃ μαῦρος χειμῶνας μέσα στὴν καρδιά μου.

— Τί λές, ὀρέ, τοῦ εἶπα, γιὰ τὸ Σιοῦτο μας ;

— Τί νὰ εἰπῶ ; μοῦ ἀπολογήθηκε δύσθυμα. Τί μπορῶ νὰ εἰπῶ ; Ἄλλο ποὺ μᾶς τὸν ἔκλεψαν ;

Ἐριξα ἐκεῖνη τὴ στιγμή τὰ μάτια μου πρὸς τὸ κοπάδι, ποὺ βοσκοῦσε κάτω στὰ Λύβια, καὶ τὸ εἶδα ξεσκισμένο ἐδῶ κι ἐκεῖ, σὰ νὰ εἶχαν μπῆ σαράντα λύκοι καὶ τὸ σκόρπισαν.

Μὲ πῆραν τὰ δάκρυα σβάρνα κι ἄρχισα νὰ κλαίω σὰ μικρὸ παιδί, ἂν καὶ ἤμουν δεκαεφτὰ χρονῶν παλικάρι τότε.

— Τί εἶν' αὐτά ; μοῦ εἶπε ὁ πιστικὸς. Δὲν ντρέπεσαι ; Τί ; θὰ χαθοῦμε γιὰ ἓνα κριάρ' ; Τὰ κοπάδια σου νὰ 'ν' καλὰ.

— Τέτοιο κριάρ' ! τοῦ εἶπα ἐγώ, ποῦ θὰ βροῦμε τέτοιο κριάρ' ;

— 'Αχαούχαααα ! ξεφώνησε ὁ πιστικός, θέλοντας νὰ μὲ παρηγορήσῃ. Γιὰ ἓνα παλιοκρίαρο κάν'ς ἔτσ' ; Τὸ μοναστήρ' νὰ 'ν' καλὰ κι ἀπὲ καλοέρ' ! Τὸ κοπάδ' σου νὰ 'ν' καλὰ ! . . . 'Εσεῖς νὰ 'στε καλὰ, οἱ νοικοκυραῖοι, καὶ κριάρια καὶ τραγιά καὶ βιὸ ὅσο θέλ'ς !

'Αλλ' ὅ,τι κι ἂν μόλεγε ὁ πιστικός, δὲν μπορούσε νὰ τοῦπραῦνη ἢ νὰ τοῦ μικρύνῃ τὸν πόνο του καὶ τὴν ἐντύπωσή του ἀπὸ τὸ χαμὸ τοῦ σημαδιακοῦ* κριαριοῦ του, ποὺ στόλιζε τὰ κοπάδια του σὰν τ' ἄστρο τ' οὐρανοῦ.

Σὲ λίγο ἄρχισαν νὰ φαίνονται ἓνας-ἓνας οἱ πιστικοί, κι ἄλλοι ἔμειναν μὲ τὰ στέρφα καὶ μὲ τ' ἄρνοζύγουρα*, κι ἄλλοι σύμμασαν τὰ γαλάρια καὶ τὰ καντάριασαν* γιὰ τὸν ἄρμεγώνα. Ἐνῶ πρὶν μὲ τὸ Σιοῦτο-Κάλεσιο ἔρχονταν τὰ γαλάρια, τὸ πολὺ σ' ἓνα τέταρτο τῆς ὥρας ἀπὸ τὰ Λύβια στὸν ἄρμεγώνα, ἐκείνη τὴν ἡμέρα ἔκαναν μιὰ ὥρα ἀκέρια. Αὐτὸ θὰ πῇ τί ἀξίζει νὰ 'χῃς συρτάρι* στὸ κοπάδι σου, καὶ μάλιστα σὰν τὸν καημένο τὸ Σιοῦτο-Κάλεσιο ! Ἦταν ζωγραφισμένη ἡ λύπη στὸ πρόσωπο τῶν πιστικῶν καὶ τὸ κοπάδι φαινόταν σὰν ὀρφανό, ὅταν ἦρθαν κι αὐτοὶ κι αὐτὸ στὸν ἄρμεγώνα. Μοῦ φαινόταν ὅτι ὅλο ἐκεῖνο τὸ κοπάδι ποὺ ἀνέβηκε ἐκεῖ ἐπάνω μοῦ ζητοῦσε τὸ Σιοῦτο - Κάλεσιο. Μοῦ φαινόταν πῶς ἄκουα νὰ μοῦ λέγῃ :

—Νὰ βρῇς τὸ Σιοῦτο μας !

Δὲν μπορούσα πλὶὰ νὰ βαστάξω καὶ ξέσπασα στὰ κλάματα, καὶ μοῦ ξανάειπε ὁ ἀρχιπιστικός :

—Τί εἶν' αὐτὰ ἀπὸ σένα ; Ντροπὴ νὰ κάν'ς ἔτσ' ! Δὲ χορταίν' τὸ μάτ' σου ἀπὸ τόσα πρόβατα ; Συλλογίσ' ὅτ' εἶναι τόσοι ἀνθρώποι ποὺ δὲν ἔχουν οὐτ' ἓνα ζωντανό !

Τὰ λογικὰ τὰ λόγια τοῦ ἀρχιπιστικοῦ μου ἄρχισαν νὰ δουλεύουν μέσα μου σὰ δραστήριο γιatriκόν.

Δὲν εἶχε τελειώσει ἀκόμα τ' ἄρμεγμα, ὅταν εἶδα νὰ 'ρχεται ἓνα σύννεφο πέρα ἀπὸ τὴ Βαλαώρα* καταπάνω μας, σὰ φοβερός δράκοντας, καὶ μᾶς ἔκρυψε τὸν ἥλιο. Μιὰ δυνατὴ ἀστραπὴ ψηλὰ στὸ ραχοκέφαλο τῆς Βαλαώρας ἔδωκε τὸ σύνθημα τῆς μάχης ποὺ ἄρχισε ἀνάμεσα οὐρανοῦ καὶ γῆς. Ἀρχισαν νὰ πέφτουν ἀνάρια-ανάρια χοντρές σταλαματιές, κι ἂν τύχαινε νὰ πέσῃ καμιὰ ἀπάνω μας, αἰσθανόμασταν βαρὺ τὸ χτύπο της. Δεύτερη, τρίτη ἀστραπὴ καὶ ἡ βροχὴ ἄρχισε δυνατὴ ψηλὰ στὴ Βαλαώρα, μιάμιση ὥρα καὶ πλεόναστο περὶ τοῦ μακριὰ ἀπὸ μᾶς ὡς ἐκεῖ.

“Όταν τέλειωσε τ’ ἄρμεγμα, εἶπε ὁ ἀρχιεπιστικός :

—Βάρτε τὰ πρόβατα στὴν πλαγιά καὶ μὴ φοβᾶσαι τὴ βροχή, γιατί
δὲ θὰ περάσῃ δῶθε ἀπὸ τὸν ποταμό.

Ἐκεῖ πού ἐτοιμάζαμε τὸ γάλα γιὰ τὸ σπίτι, μιὰ φωνή — ἀλλὰ τί
φωνή ; φωνάρα! — σὰ νὰ ἔβαινε ἀπὸ στόμα σαραντάπηχο κατέ-
βαινε ἀπὸ τὰ σύννεφα· κι ἔλεγε ἡ φωνή :

—Τέτοιο κριάρι δὲν ἔχει π’θενὰ ὁλόγυρα ! οὔτε θὰ τοὺς πάῃ ὁ
νοῦς πῶς εἶναι στὸ δικό μας τὸ κοπάδι ! Αὐτοὶ θὰ τὸ γυρεύουν ἐκεῖ
γύρα καὶ δὲ θὰ ριχτοῦν δῶθε ! *Ἄς εἶν’ καλὰ ὁ Καλαμάς πού μᾶς
χωρίζει ! Χαχαχασαά !

Κι ἡ φωνὴ ἔπαψε ! Ξαφνίστηκα, κοίταξα καλὰ-καλὰ τὸν οὐρανό.
Ξαφνίστηκαν καὶ οἱ ἄλλοι πού ἀδειαζαν τὸ γάλα γιὰ τὸ σπίτι. Μὲ
κοίταζαν οἱ πιστικοὶ κι οἱ ὑπηρέτες καὶ τοὺς κοίταξα κι ἐγώ, χωρὶς νὰ
ξέρωμε πῶς νὰ ἐξηγήσωμε τὴν ὁμιλία τῇ μεγάλῳφονη καὶ τὴν παρά-
ξενη πού κατέβαινε ἀπάνω ἀπὸ τὰ σύννεφα· ὁ ἀρχιεπιστικός ὅμως, πού
ἦταν πολὺπειρος σ’ ὅλα κι εἶχε ἀσπρίσει ὅλα τὰ μαλλιά του ἀπάνω
στὰ κορφοβούνια τοῦ Πίνδου, μᾶς εἶπε ἡσυχᾶ :

—Αὐτὸ εἶναι ἓνα θάμα πού τό’ χω ἀκούσει μὲ τ’αὐτιά μου πολλὲς
φορές. Μπορεῖς ν’ ἀκούσης λόγια κι ὁμιλίες κι ἀπὸ δέκα ὥρες μακριά.
Καμιὰ φορὰ τὰ σύννεφα, ὅταν ἀκουμποῦν στὴ γῆ, ὅπως τῶρα στὴ
Βαλαώρα, ἡ καὶ χαμηλώνουν, παίρνουν τὴ φωνὴ καὶ τὴ στέλνουν
ὡς ἐκεῖ πού φτάνει ἡ οὐρά τους. Βλέπεις, ἤμασταν τυχεροί . . . Τὸ
κρίαρ’ μας βρέθηκε ! Εἶναι στὸ κοπάδ’ πού βόσκει στὴ Βαλαώρα !
Τί τὸ θέλ’ς ; Εἶν’ ἅγιο βιὸ τὸ βιό σου καὶ δὲν τρώγεται εὐκολα.

— Καὶ τί πρέπει νὰ κάνωμε τῶρα, τοῦ εἶπα, γιὰ νὰ βροῦμε τὸ Σιοῦ-
το - Κάλεσιό μας ;

— Τί νὰ κάνωμε; μοῦ ἀπάντησε. Νὰ πᾶμε στὴ Βαλαώρα καὶ νὰ
τὸν πάρωμε ἀπὸ τὸ κοπάδι πού βόσκει ἐκεῖ πέρα ! Νὰ κινήσωμε
ἀμέσως καὶ νὰ μὴ χάνωμε καιρό, ἂν καὶ δὲν ἐλπίζω νὰ τὸν χαλά-
σουν, γιατί τὸν πῆραν γιὰ ἔχος καὶ ὄχι γιὰ φαγί.

Κι ἀκούγοντας τὴ συμβουλὴ τοῦ ἀρχιεπιστικοῦ, ξεκίνησα ἐγώ μὲ
δυσὸ πιστικούς μου, περάσαμε τὸ ποτάμι στοῦ Ράικου τὸ γεφύρι,
κι ἀπὸ κεῖ στὴ Βαλαώρα. Κάναμε μὲ τὸν κύκλο τοῦ γεφυριοῦ δυσὸ
ὥρες καὶ πλιότερο. Χίμηξαν τὰ σκυλιὰ ἀπάνω μας ἅμα μᾶς ὁμίστη-
καν, κι ἔτρεξαν οἱ πιστικοὶ νὰ μᾶς ἀπαντήσουν καὶ μᾶς ρώτησαν
τί θέλωμε ἐκεῖ.

— Τί θέλουμε; τούς είπα. Τὸ Σιοῦτο - Κάλεσιο γλήγορα, ἢ θ' ἀρχίσουμε πόλεμο ! Δὲ φεύγουμε ἀπὸ δῶ χωρὶς τὸ κριάρ' μας !

Στὴν ἀρχὴ θέλησαν ν' ἀρνηθοῦν κι ὅτι δὲν ἤξεραν τίποτε, ἀλλὰ ἐγὼ τούς τὸ 'κοψα :

— Φέρτε γλήγορα τὸ κριάρ' καὶ μὴν κρύβετε τὴν κλεψιά σας ! Μᾶς ἔφερε τὸ σύννεφο τῇ φωνῇ σας ποὺ λέγαταν: «Τέτοιο κριάρ' δὲν ἔχει π'θενὰ ὀλόγυρα. Οὔτε θὰ τοὺς πάη ὁ νοῦς ὅτι τὸ κριάρ' εἶν' ἐδῶ ! Αὐτοὶ θὰ τὸ γυρεύουν ἐκεῖ γύρα καὶ δὲ θὰ ριχτοῦν δῶθε. "Ἀς εἶν' καλὰ ὁ Καλαμάς ποὺ μᾶς χωρίζει. Χαχαχαχααά ». Μᾶς τὴν ἔφεραν τὴν ὁμιλία σας τὰ σύννεφα.

Οἱ κλέφτες τοῦ Σιούτου-Κάλεσιου κοιτάχτηκαν ὁ ἓνας μὲ τὸν ἄλλον καὶ δὲν ἤξεραν τί ν' ἀπολογηθοῦν.

— Γλήγορα, τούς είπα, τὸ κριάρ' μας καὶ τὸ ποδοκόπι* μας ! 'Αλ-λιώτικα πιάνομέστε ἀπ' ἄρματα στὴ στιγμή.

Πῆγε ἓνας τους στοὶ κοπάδι πόβοσκε λίγο παραπάνω καὶ μᾶς ἔφερε τὸ Σιοῦτο μας καὶ μᾶς παρακάλεσαν νὰ μὴν ἐπιμείνωμε γιὰ ποδοκόπι, ἀλλ' οἱ πιστικοὶ μου ἐπέμειναν νὰ μᾶς δώσουν ἓνα ἄρνι καλὸ γιὰ ποδοκόπι μας.

— Χώρ'ς τὸ ποδοκόπ' δὲν τὸ κουνοῦμε ἀπὸ δῶ, παλιοκλέφτες ! τούς είπαν οἱ πιστικοὶ μου ἄγρια, τὸ ποδοκόπι γλήγορα !

Τὸ ποδοκόπι σὲ τέτοιες περιστάσεις εἶναι νόμος, κι ὁ νόμος εἶναι σεβαστός, ὅταν ἐκεῖνος ποὺ τὸ ζητάει ἔχη δύναμη. Κι ἐμεῖς εἴχαμε τὴ δύναμη ποὺ χρειαζόταν, τὸ πήραμε καὶ γυρίσαμε ἀπὸ τὸν ἴδιο δρόμο μὲ τὸ Σιοῦτο καὶ μ' ἓνα ἄρνι ποδοκόπι, ποὺ τὸ 'σφαξαν οἱ πιστικοὶ καὶ τὸ 'φαγαν.

«Διηγῆματα τῆς Στάνης»

Χρίστος Χριστοβασίλης

3. ΤΟ ΛΥΚΟΦΩΣ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ

Ἀπὸ τὴ Σπάρτη ἴσαμε τὸ Μιστρά ξετυλίγεται ἓνας δρόμος κα-θαιτὸ χιμαϊρικός : τεράστια πλατάνια, ἀσημοπράσινες ἐλιές, πολὺφυλλες πορτοκαλιές, δροσάτη, ἀναπνευστικὴ σκιά καὶ γαλήνη.

Στὸ κάθε βῆμα τοῦ στρατοκόπου ὁ Ταῦγετος ἔρχεται πιὸ κοντά : Κυριαρχεῖ ἴσαμε τὰ μεσοῦρανα μὲ τὶς γαλάζιες του κορυφές, μὲ τὶς ἀπρόσιτες βαθιές του χαράδρες, μὲ τοὺς μεγάλους σκούρους λεκέδες τῆς

όργιαστικής του βλαστήσεως. Ἡ «Μαρμάρα», ἡ κρουσταλλένια βρύση στὰ ριζὰ τοῦ Μιστρᾶ, εἶναι ὁ ἀκραῖος σταθμὸς τῆς σωματικῆς εὐφροσύνης.

Ἀπὸ κεῖ καὶ πάνω ἀρχίζει τὸ σκαρφάλωμα, ἡ ἀτελεύτητη περιπλάνηση ἀνάμεσα σ' ἓναν κόσμον θλιβεροῦ καὶ σιωπηλοῦ μεγαλείου, ἡ ἀνεξάντλητη κι ἀπεριόριστη πνευματικὴ ἡδονή, ποὺ πηγάζει ἀπὸ τὴν ἐπαφή μὲ τὸ θαῦμα τοῦτο τῆς βυζαντινῆς ψυχῆς καὶ ποὺ ἀρχίζει ἀπὸ τὴ στιγμή ποὺ θὰ δρασκελίσῃς τὸ κατώφλι τῆς Περιβλέπτου καὶ τελειώνει ἐπάνω στὸ φράγκικο κάστρο τοῦ Βιλλαρδουίνου. Καθὼς βγαίνεις ἀπὸ τὶς καμαρόπορτες, στὸ στρίψιμο ἑνὸς δρόμου, στὸ πλάτωμα μιᾶς ἐκκλησιᾶς, καθὼς στρέφεις τὰ μάτια πρὸς τὸ τεράστιο πράσινο φύλλο τοῦ κάμπου τῆς Σπάρτης, ἡ ἐντύπωση δὲν εἶναι μονάχα γοητευτικὴ· εἶναι κάτι πολὺ περισσότερο : καταπληκτικὴ. Σὲ σύντομες ταξιδιωτικὲς ἐντυπώσεις καθὼς αὐτές, δὲν εἶναι δυνατό νὰ δοθῇ οὔτε ἡ ἱστορία, οὔτε ἡ τέχνη, οὔτε τὸ ἐσωτερικὸ νόημα τοῦ Μιστρᾶ. Αὐτὴ ἡ νεκρὴ πολιτεία μὲ τ' ἀνεξάντλητα ζωντανὰ διδάγματα, αὐτὸ τὸ βουνὸ ποὺ κράτησε πάνω του ἴσαμε τὴν τελευταία τῆς στιγμή τὴ μεγάλη ψυχὴ τοῦ Βυζαντίου, γιὰ νὰ τὴν παραδῶσῃ ἀπείραχτη καὶ στὸ πείσμα κάθε ἐναντιότητος στοὺς μεταγενεστέρους, εἶναι ἀπὸ τὰ αἰώνια πράγματα ποὺ δὲν ἐξαντλοῦνται οὔτε στὸ πρῶτο οὔτε στὸ δεύτερο κοίταγμα καὶ ποὺ πάντα ξυπνοῦν τὸ πάθος τῆς ἔρευνας, τὴν ἀγάπη τῆς ἀναδρομῆς καὶ τὴ νοσταλγία.

Ἡ ἱστορία τῆς γεμίζει μὲ πυκνὲς σελίδες ὅλη τὴν τραγικὴ περίοδο ἀπὸ τὴν πρώτη ἴσαμε τὴν τελευταία ἄλωση τῆς Πόλης, ἀπὸ τοὺς Φράγκους ἴσαμε τοὺς Τούρκους, καὶ βυθίζεται στὰ χρόνια τῆς σκλαβιάς. Ἀπὸ τὰ 1243, ποὺ ὁ Γουλιέλμος Βιλλαρδουίνος ἔχτισε μὲ βυζαντινοὺς τεχνίτες τὸ κάστρο τοῦ Μιστρᾶ, γιὰ νὰ πολεμήσῃ ἀσφαλέστερα τοὺς ἀνυπότακτους Μελιγγοὺς τοῦ Ταῦγετου, ἴσαμε τὰ 1449, ὁ Μιστράς μένει τὸ τελευταῖο προπύργιο τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἐδῶ στὴν ἔσχατη ἀπόληξη τοῦ ἡπειρωτικοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου, σ' ἓναν τόπο ποὺ τὸν διαπερνᾷ ἡ προαιώνια παράδοση τῆς δωρικῆς ἀρετῆς.

Στὸ διάστημα τοῦτο ὁ Μιστράς δὲν εἶναι μονάχα ἓνα τελευταῖο χαράκωμα : Εἶναι πολὺ περισσότερο, ἓνα μεγάλο ἐθνικὸ κέντρο, ἓνα ἀντιστάθμισμα ποὺ ἀνακουφίζει τὴν πληγωμένη ψυχὴ τοῦ Ἕθνους. Ὁ Μιστράς ἀντιμάχεται τὸν ξεπεσμό μὲ μιὰν ἀναγέννηση τοῦ Ἕθνους, ποὺ συγκεντρώνει τὶς τελευταῖες δυνάμεις του στὴν ἀπρόσιτη

τούτη προέκταση τοῦ Ταῦγκετου, κι ὅλο φρεσκάδα, πίστη καὶ πεποίθηση στ' ἀκατάλυτα πεπρωμένα τῆς φυλῆς δίνει μιὰ νέα περιλαμπρὴ μορφή στὴν ἀδιάκοπη πνευματικὴ του καρποφορία. Εἶναι θαυμάσιονὰ συλλογιέται κανεὶς πόση ζωντανὴ οὐσία, τί βαθύτατη ἐσωτερικὴ καλλιέργεια, πόση ἀνάταση καὶ πόση δόξα θυμίζουν οἱ σωροὶ τῶν ἐρειπίων, οἱ ἐκκλησιεῖς καὶ τὰ μοναστήρια, τὰ παλάτια καὶ τὰ ἰδιωτικά μέγαρα τοῦ Μιστρά. Οἱ Κατακουζηνοὶ κι οἱ Παλαιολόγοι, πού, ὕστερ' ἀπὸ τὴν νίκη τῆς Πελαγονίας καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ Γουλιέλμου Βιλλαρδουίνου, διαφέντεψαν τὸν τόπο τοῦτο, εἶναι τύποι κατ' ἐξοχὴν ἀντιπροσωπευτικοὶ καὶ τῆς ἀδιάκοπης προσπάθειας τῆς φυλῆς νὰ καλλύνη τίς μέρες τῆς μὲ τὴν ἐπιζήτηση τῶν πνευματικῶν ἡδονῶν, μὲ τὴν καλλιέργεια τῆς λογοτεχνίας, τῆς ἐπιστήμης, τῆς τέχνης.

Ὁ Μιστράς δημιούργησε τὴν Ὑστεροβυζαντινὴ καὶ τὴ Μεταβυζαντινὴ παράδοση. Διατήρησε τὴν περηφάνια καὶ τὴν ἀξιοπρέπεια τοῦ Ἑθνους. Ἐφερε τὴν ἐξάισια ἀνταύγεια τῆς παλιᾶς βυζαντινῆς χλιδῆς στὶς ἀπλησίαστες παρυφές τοῦ Ταῦγκετου καὶ μὲ τὰ κάστρα του, μὲ τίς ἐκκλησιεῖς του, διακοσμημένες ἀπὸ μιὰ ζωντανὴ καὶ παλλόμενη τέχνη, μὲ τ' ἀριστοκρατικὰ μέγαρά του, ἔδωσε τὴν ψευδαίσθησιν πὼς ἡ καρδιὰ τῆς συντριμμένης αὐτοκρατορίας εἶχε κλειστῇ ἀνάμεσα στοὺς πολύτιμους θησαυροὺς τῶν κτισμάτων του. Ὁταν βρίσκεται κανεὶς μέσα στὴν ἀπέραντη ρημαγμένη αἴθουσα τοῦ παλατιοῦ τῶν Παλαιολόγων, ὅταν στέκεται ἀντίκρου στοὺς Ἀγγέλους τῆς Περιβλέπτου, ὅταν αἰσθάνεται τὴν ψυχὴ του ν' ἀναλύεται σὲ κατανυκτικὴ προσευχὴ στὴν Παντάνασσα, ὅταν κατηφορίζῃ πρὸς τὴ Μητρόπολιν μὲ τὴν ἀμάραντη αἴγλη τῆς, στερεώνεται στὴν πεποίθησιν πὼς δὲ βρίσκεται ἀνάμεσα σ' ἓναν περασμένο κόσμον πού τέλειωσε κεῖ δὲ πέρα τίς θλιβερώτερες μέρες τοῦ ξεπεσμοῦ του, μὰ σ' ἓναν κόσμον δυνατό, περήφανον γιὰ τὸν ἑαυτό του, πλημμυρισμένον ἀπὸ γόνιμους σπόρους, πού ἓνας ξαφνικὸς χαλασμός τὸν μαρμάρωσε γιὰ πάντα μέσα στὴν ἀκίνησίαν καὶ τὴν ἱερὴ σιωπῇ.

Ἀνεξάντλητες εἶναι οἱ περιπέτειες τοῦ μοναδικοῦ τούτου τόπου. Σήμερα, ὁ καυτερός ἥλιος τοῦ καλοκαιριοῦ, ὁ Ταῦγκετος κί ἡ ἀτελεύτητη σιωπὴ παραστέκουν στὸ πλῆθος τῶν ἀναμνήσεων πού συντάραζουν τὸν προσκυνητὴ. Κάτω ἀπὸ τίς καμάρες τῆς Παντάνασσας καὶ μέσα στὴν αὐλὴ τοῦ Ἀι-Δημήτρη οἱ μέρες περνοῦν μὲ τὸ ρυθμὸ

τῆς αἰωνιότητος. Τὰ λιγοστά κυπαρίσσια ἀνατείνουν πρὸς τὰ ὕψη τὸ καλογερίστικο παράστημά τους.

Καὶ στοὺς τοίχους τῶν παλατιῶν, πού, μισογκρεμισμένοι καὶ καταφαγωμένοι ἀπὸ τοὺς καιροὺς, ὀνειρεύονται τὴν αἴγλη τῶν περασμένων, ὁ πράσινος κισσὸς ἔρχεται νὰ κρύψῃ μὲ τὴν ἀριστοκρατική του εὐγένεια καὶ μὲ τὴν συμπόνια του τὶς βαθιὲς θλιβερὲς πληγές. Σήμερα δὲν ἀπομένει παρὰ ἡ παράδοση κι ἡ τέχνη.

Δὲν εἶναι ὁ τόπος ἐδῶ γιὰ μιὰ πλατιά ἐπισκόπηση τῆς καλλιτεχνικῆς σημασίας τοῦ Μιστρά. Μά, ὅσο καὶ νὰ θέλῃ, δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ προσπεράσῃ τὸ τεράστιο τοῦτο θέμα, χωρὶς νὰ σταθῇ ἄλλη μιὰ φορά, ἂν ὄχι πουθενά ἄλλοῦ, τὸ λιγότερο μπροστὰ στὶς τοιχογραφίες τῆς Περιβλέπτου μὲ τὸ θαυμάσιο νόημα πού τὶς ἐμψυχώνει. Ἡ κίνηση, ἡ δραματικότης τῆς ἐκφράσεως, τὸ ἐξαισιο χρῶμα, τὸ ὑπέροχο πνεῦμα τῶν τοιχογραφιῶν τούτων εἶναι μιὰ μεγάλη κατάκτηση τοῦ βυζαντινοῦ κόσμου, πού, καθὼς ἀποσύρεται στὰ βάθη τῆς ἱστορίας, ρίχνει τοὺς σπόρους του γιὰ μιὰ μελλοντικὴ καρποφορία.

Οἱ προεκτάσεις πού δημιουργοῦν στὴν ψυχὴ τοῦ θεατοῦ οἱ τοιχογραφίες τῆς Περιβλέπτου, εἶναι ἀπόκτημα ἀπὸ τὰ πολυτιμότερα. Μπορεῖς νά'χῃς τούτῃ ἢ ἐκείνῃ τῇ γνώμῃ γιὰ τὸ Βυζάντιο, μὰ γιὰ τὴν Περιβλέπτο δὲν μπορεῖς νά'χῃς δεύτερη γνώμη !

«Μορφές τῆς Ἑλληνικῆς Γῆς»

Ι. Μ. Παναγιωτόπουλος

4. ΜΑΛΕΑΣ ΚΑΙ ΜΟΝΕΜΒΑΣΙΑ

Ὁ ἥλιος βασίλευε σὲ μιὰν ἀποθέωση χρυσοῦ καὶ πορφύρας καὶ τὰ πηχτὰ λουλακιά νερὰ ἔπαιρναν κοκκινωπὲς ἀποχρώσεις. Κοντὰ στοὺς βράχους τῆς ἀκτῆς, κάτω ἀπὸ τὸ γιγάντιον ἴσκιο τους, ἦταν σκοτεινά. Ὁ ἄνεμος πού ἔπνεε τοὺς ἔδινε ἄργους καὶ πλατιοὺς κυματισμοὺς φιδιοῦ. Ἀπὸ τὸ κατάστρωμα τοῦ μικροῦ βαποριοῦ οἱ ἐπιβάτες περιεργάζονταν τὴν πλησιέστατη ἀκτὴ. Περνοῦσαμε ἐμπρὸς στὸ ἀκρωτήριο τοῦ Μαλέα, πού ἡ κακὴ του φήμη τὸ κάνει πρὶν ζοφερὸ ἀπ' ὅ,τι εἶναι πραγματικά. Ἀπὸ τὶς πιὸ μακρινὲς ἐποχὲς ὡς τὰ τελευταῖα χρόνια τῆς ἱστιοπλοίας, τὰ ἄγρια αὐτὰ παράλια, πού πέφτουν σχεδὸν κάθετα στὴ θάλασσα ἀπὸ ἓνα ἐντυπωσιακὸ ὕψος καὶ τὴ γεμίζουν μ' ἓναν ἴσκιο βαράθρου, ἦταν ὁ κακὸς δαίμων τῶν

θαλασσοπόρων. Οί ἀρχαῖοι ἔλεγον πάντα : « Μαλέαν παρακάμψας ἐπιλάθου τῶν οἴκαδε . . . ». Εἶναι ἀλήθεια σπανιότατο νὰ στρίψῃ κανεὶς τὸ ἀκρωτήριο αὐτὸ μὲ ἄκρα μπουνάτσα*. Κι ὅταν ἀκόμα ὁ ἄνεμος δὲν εἶναι ὀρμητικός, τὰ νερά ἔχουν μιὰ μυστηριώδη ἀναταραχή. Δυνατὰ ρεύματα σηκώνουν ὅλο τὸ χρόνο ἄγριες τρικυμίες : λυσσασμένα τὰ κύματα δέρνουν ἀνήλεα τὶς παρυφές τῶν βράχων μ' ἓνα κολασμένο βουητὸ καὶ κάνουν καὶ τὰ μεγάλα ἀκόμα σημερινὰ πλοῖα νὰ δυσκολεύονται νὰ περάσουν. Θὰ ἔλεγε κανεὶς ὅτι στὸ ἄξινο αὐτὸ ἀκρωτήριο κατοικεῖ τὸ ἴδιο ἐκεῖνο γιγαντιαῖο καὶ τρομερὸ πνεῦμα, ποὺ οἱ Πορτογάλοι θαλασσοπόροι τῆς ἐποχῆς τῶν Ἀνακαλύψεων τὸ τοποθετοῦσαν στὸ ἀκρωτήριο τῆς Καλῆς Ἐλπίδος καὶ ποὺ τοῦ εἶχαν δώσει τὸ ὄνομα Ἀδαμίστωρ, -- τὸ κακὸ ἐκεῖνο πνεῦμα ποῦ, μόλις ἐβλεπε ἓνα καράβι, ἀνατάραιζε τὰ νερά, γιὰ νὰ τὸ καταποντίσῃ . . .

Ὅταν περάσαμε μεῖς, ὁ Μαλέας, σχετικὰ μὲ τὴ φήμη του, ἦταν ἥσυχος. Βλέπαμε νὰ ξετυλίγονται τὰ βραχώδη του παράλια μὲ τὰ κοκκινωπὰ καὶ γκριζὰ τοὺς χρώματα καὶ μὲ τὰ βαθιά, κάθε τόσο, ξεσχίσματα, ὅπου δὲ φύτρωνε ἡ παραμικρότερη βλάστηση. Ἐξαφνα στὴν παρυφὴ ἑνὸς ἀπὸ τοὺς βράχους μιὰ μικρὴ καὶ λευκὴ ὀπτασία συγκράτησε τὴ ματιά μας καὶ μᾶς συγκίνησε : ἦταν ἡ ἐκκλησοῦλα τῆς Ἀγίας Εἰρήνης, ὅπου ἄλλοτε οἱ Βενετοὶ εἶχαν ἓνα παρατηρητήριο γιὰ νὰ κατοπτρεύουν τὰ καράβια ποὺ περνοῦσαν. Λίγο μακρύτερα βλέπαμε, σκαλισμένο στὸ βράχο, τὸ ἐρημητήριο ὅπου ζοῦσε ὡς τὰ τελευταῖα χρόνια ἓνας γέρος ἐρημίτης, γνωστὸς σ' ὅλους τοὺς ναυτικούς ποὺ παραπλέανε τὸ Μαλέα. Τὰ μεγάλα πλοῖα δὲν παρέλειπαν ποτὲ νὰ τὸν χαιρετήσουν μὲ τὴ σειρήνα τους, καὶ τὰ μικρὰ καΐκια πλησίαζαν, κάθε φορὰ ποὺ τὸ ἐπέτρεπε ὁ καιρὸς, γιὰ νὰ τοῦ δώσουνε τροφίμα, ποὺ ὁ ἐρημίτης τ' ἀνέβαζε ὡς τὸ βράχο του μ' ἓνα μικρὸ πανέρι δεμένο σ' ἓνα μακρὸ σχοινί. Ὁ ἐρημίτης αὐτὸς ἦταν γνωστὸς σ' ὅλο τὸν κόσμον, γιατί ὅλοι οἱ ξένοι λυρικοὶ ταξιδιώτες ποὺ εἶχαν περάσει ἀπὸ τὸ Μαλέα, ἔγραφαν γιὰ τὴ γραφικὴ του ὕπαρξη πάνω στὸ ἔρημο αὐτὸ ἀκρωτήριο. Τώρα ὁ ἐρημίτης ἔχει πεθάνει, κι ἡ ἔλλειψή του κάνει πιο ἔρημο καὶ πιο ἄγρια τὰ τρικυμισμένα αὐτὰ βράχια.

Στρίβοντας τὸ Μαλέα, παίρνουμε τὸ δρόμο τοῦ γυρισμοῦ. Ὁ ἥλιος ἔχει βασιλέψει, καὶ τὸ μακρὸ θερινὸ σούρουπο κρέμεται πάνω ἀπ' τὰ γαλήνια νερά καὶ τὶς ἀχνὲς βουνοσειρὲς τῆς Λακωνίας. Πλέο-

με πρὸς τὴ Μονεμβασιά. Πάνω στὸ κατὰστρωμα ἕνας φωνογράφος, γελοῖος σὰν ἐγγαστρίμυθος, ταραίζει τὴ μεγάλη γαλήνη τῆς ὥρας...

Ἀπὸ παιδί ἔσερνα στὴ φαντασία μου μιὰ εἰκόνα τῆς Μονεμβασιᾶς γεμάτη ζωηρότητα μαζί καὶ ἀφέλεια. Τ' ὄνομά της τὸ εἶχα ἀντικρίσει γιὰ πρώτη φορά, ἐνῶ γύριζα τὶς σελίδες ἐνὸς παλιοῦ βιβλίου, κάτω ἀπὸ ἕνα σχέδιο, ποὺ τὴν παράστανε μὲ τὸν τρόπο ποὺ οἱ μεσαιωνικοὶ χαρτογράφοι σχεδίαζαν τὶς παράλιες πολιτεῖες. Ἐβλεπα ἕναν τεράστιο βράχο, γυμνὸ καὶ ἀπότομο, καί, σφηνωμένη σὲ μιὰν ἀπ' τὶς πλαγιές του, μιὰ μικρὴ πολιτεία περιτριγυρισμένη ἀπὸ τεῖχη, ἐπάλξεις καὶ πύργους. Γύρω ἀπὸ τὸ βράχο ἀπλωνόταν ἡ θάλασσα, — ἀπέραντη, σχεδιασμένη στὴν εἰκόνα μὲ μικρὲς καμπύλες, ὅμοιες καὶ παράλληλες. Μιὰ γέφυρα ἔνωνε αὐτὸ τὸ βράχο μὲ τὴ στεριά. Ἀπὸ τότε φανταζόμουν τὴ Μονεμβασιά σὰν ἕνα βυζαντινὸ Γιβραλτάρ ποὺ ἐπιζοῦσε τῆς ἐποχῆς του σὰν τὸ Ἅγιον Ὅρος. Δὲν τὴν ἔβλεπα, βέβαια, μὲ πολεμιστές, οὔτε φανταζόμουν πὼς τὶς πύλες της τὶς ὑπεράσπιζαν σκοποὶ καὶ σηκωτές γέφυρες. Μὰ πίστευα ὅτι ἡ Μονεμβασιά εἶχε στερεωθῇ στὴν αἰωνιότητα τοῦ θανάτου σὲ μιὰ οὐσιαστικὴ στιγμή τῆς ἀλλοτινῆς ζωῆς της.

Εἶχα τὴ σπάνια τύχη νὰ τὴν ἀντικρίσω νύχτα μέσα στὸ χλωμὸ φῶς τοῦ φεγγαριοῦ, κι ἡ ἐντύπωση ποὺ μοῦ ἔκανε ἦταν ἀκόμη βαθύτερη ἀπὸ κείνην ποὺ περίμενα. Ἐβλεπα, ἐνῶ τὸ πλοῖο πλησίαζε, ἕνα θεόρατο βράχο ποὺ ἀνέβαινε σκοτεινὸς καὶ ἀπότομος μέσα ἀπὸ τὴν ἀσημένια θάλασσα, σὲ μιὰν ἀπόκοσμη βίγλα τῶν νυχτερινῶν ὀριζόντων· ἀπὸ τὴν πλαγιά του κατηφόριζε πρὸς τὴ θάλασσα μιὰ μικρὴ πολιτεία, κατάλευκη καὶ ἀχνὴ σὰν τὰ ἐπιτύμβια μάρμαρα, περιφραγμένη ἀπὸ μιὰ σκοτεινὴ ζώνη τειχῶν, — ποὺ ἦταν σὰ νὰ τὴν ἐμπόδιζαν νὰ κατρακυλήσῃ καὶ νὰ χαθῇ στὰ νερά. Μόνη ἡ Ραγούζα, τὸ λατινικὸ αὐτὸ διαμάντι τὸ σφηνωμένο στὸ δαχτυλίδι ἐνὸς δαλματικοῦ βράχου, μόνο ἡ λευκὴ καὶ ἀπόκοσμη Ραγούζα μοῦ εἶχε δώσει ἄλλοτε μιὰ τέτοια συγκίνηση. Κοιτάζοντάς τὴν θυμήθηκα τὸ λαϊκὸ δίστιχο ποὺ τὴν ἔχει τραγουδημένη :

Λουλούδι τῆς Μονεμβασιᾶς
καὶ κάστρο τῆς Ἀθήνας...

Ἦταν ἀληθινὰ σὰν ἕνα λουλούδι, σὰν ψυχρὴ κι ἄσπρη καμέλια,

ή μικρή πολιτεία, ή συμμαζεμένη κάτω άπ' τὸ φεγγάρι μέσα στή σκιά τῶν ψηλῶν τειχῶν της κι ή ποτισμένη άπ' τὸ θανατερό του φῶς. Γειρτὸς στὸ κατὰστρωμα, τήν άτένιζα σά μιὰ ὀπτασία, — τόσο άνάνερη κι άπίθανη, πού δέ θά ξαφνιαζόμουν, άν σβηνόταν ξαφνικά άπό τὰ μάτια μου . . .

Άπό τήν πλευρά τῆς στεριᾶς, ὁ θεόρατος βράχος τῆς Μονεμβασιᾶς φαίνεται ἔρημος. Στὰ πόδια του δέν ὑπάρχει παρὰ τὸ φτωχικὸ ξενοδοχεῖο ὅπου μείναμε. Παίρνοντας ὁμως κανεῖς τὸ δρόμο πού εἶναι χαραγμένος στὸ βράχο, δέν άργεῖ ν' άντικρίση σέ μιὰ καμπή τήν πύλη ἑνὸς κάστρου καὶ τοὺς μαιάνδρους τειχῶν, πού άνεβαίνουν ὡς τήν κορυφή τοῦ βράχου στεφανώνοντάς την. Αὐτὰ τὰ τείχη, άν καὶ εἶναι ἔδῳ κι ἐκεῖ ἔρειπωμένα, διατηροῦν ὥστόσο ἀκόμα μιάν άγέρωχη ἔκφραση. Κυριαρχώντας πάνω άπ' τή θάλασσα, ἀκολουθώντας ὅλες τίς ἔσοχες καὶ προεσοχές τοῦ βράχου, κυκλώνοντας μέ κύκλους λαβυρίνθου τήν πανύψηλη κορυφή πού μοιάζει μέ τεράστια καρένα καραβιοῦ, ἔξακολουθοῦν νὰ δίνουν στή Μονεμβασιά ἕναν πολεμικὸ χαρακτήρα, ἑκτάκτως συγκινητικὸ μέσα στή θανατερή σιγή πού τήν τριγυρίζει.

Όταν περάση κανεῖς τή βαθιὰ χαμηλή καμάρα τῆς εισόδου, πού ἔχει χαραγμένο στή μετόπη της τὸ βυζαντινὸ σταυρὸ μέ τὰ γράμματα ΙΣ ΧΣ ΝΙ ΚΑ, μπαίνει μέσα στή Μονεμβασιά σά σέ προαύλιο μοναστηριοῦ. Ἡ σημερινή Μονεμβασιά, μικρὸς συνοικισμὸς άπό τριακόσιες μόλις ψυχές, χτισμένος κάτω άπό τή σκιά τοῦ βράχου, πιάνει ἕναν τόπο τόσο περιορισμένο, πού θυμίζει, σέ μικρότερη ἀκόμα κλίμακα, τήν πόλη τοῦ Σπαλάτου στή Δαλματία, πού εἶναι κλεισμένη ὁλόκληρη μέσα στὸ φρουριακὸ άνάκτορο τοῦ Διοκλητιανοῦ. Εἶναι σά μιὰ παρασιτική βλάστηση μέσα στήν παρυφή ἑνὸς βράχου. Τὰ λιγοστὰ σπίτια εἶναι κολλημένα τὸ ἕνα μέ τ' ἄλλο, κι οἱ δρόμοι τόσο στενοί, πού μόλις χωροῦν νὰ περάσουν δυὸ ἄνθρωποι.

Έτσι ὅπως εἶναι ή σημερινή Μονεμβασιά, δέν ἀλλάζει σέ τίποτα τήν ψυχὴ τοῦ παρελθόντος. Ἀπεναντίας, τὸ ἀσήμαντο καὶ ή ἀθλιότητά της ὑπογραμμίζουν πιὸ έντονα τὸ μεγαλεῖο τῶν μεγάλων ἄχρηστων τειχῶν πού ἔξακολουθοῦν νὰ ζώνουν τὸ φάντασμα τῆς παλιᾶς Μονεμβασιᾶς, ὅπου, ὅπως λέει ἕνα βυζαντινὸ χρυσόβουλλο, ὑπῆρχαν « καὶ πλῆθος οἰκητόρων, καὶ πολυολβία*, καὶ πολιτείας εὐγένεια,

καὶ τεχνῶν ἀσκήσεις, καὶ ἀγορᾶς δαψίλεια*», καὶ ποὺ σήμερα δὲν εἶναι παρὰ νέκρα καὶ σκόνη. Μὲ τοὺς λιγοστοὺς φτωχοὺς κατοίκους της, ὅλους σχεδὸν παπουτσοῖδες, καὶ μὲ τὰ σπιτάκια της, ποὺ δὲν ξεμυτίζουν ἀπὸ τὸν περίβολο τῶν παλιῶν τειχῶν, δὲ δίνει τὴν ἐντύπωση ὅτι ἀνήκει στὴν ἐποχὴ μας, ἀλλὰ ὅτι εἶναι ἡ βυζαντινὴ Μονεμβασιά στὸ τελευταῖο στάδιο τοῦ μαρasmus καὶ τοῦ ξεπεσμοῦ της.

Πάνω στὸ κάστρο ποὺ στέφει τὸ βράχο, ὁ θάνατος εἶναι πιὸ ζωντανὸς ἀπὸ τὴ ζωὴ τῆς σημερινῆς Μονεμβασιάς. Τὰ τείχη κι οἱ ἐπάλξεις ποὺ κατεβαίνουν ὡς τὴν ἄβυσσο τῆς θάλασσας τόσο ἀπτότομα, ποὺ φέρνουν ἴλιγγο, ἐπιβάλλουν στὸ στοχασμὸ τὴν περασμένη ἐκείνη ἐποχὴ, ποὺ ἡ Μονεμβασιά ἀντιστεκόταν τρία χρόνια στὴν πολιορκία τῶν Σταυροφόρων, καὶ ὅπου, ὅπως λέει τὸ χρονικὸ τοῦ Μορέως, οἱ κάτοικοι

ἐφάγασι καὶ ποντικούς, ὁμοίως καὶ γατία.

Τὸ τί νὰ φᾶν οὐκ εἶχας, μόνον ὁ εἰς τὸν ἄλλον. . .

“Ὅλα ἐκεῖ πάνω εἶναι ἐρειπωμένα, οἱ τοῖχοι πεσμένοι καὶ πνιγμένοι μέσα στὰ χόρτα καὶ τοὺς ἀσφοδέλους, οἱ βίγλες* ξεκοιλιασμένες, καὶ μόνο μιὰ βυζαντινὴ ἐκκλησία ὑψώνει τὸν τροῦλο της πάνω ἀπ’ τὸ πολεμικὸ αὐτὸ πεδίο, τὸ θερισμένο ἀπὸ τὸ χρόνο. “Ὅ,τι ὅμως διατηρεῖται ὁλοζώντανο ἀκόμα, εἶναι ἡ πολεμικὴ ἐκφραση τοῦ κάστρου, ποὺ τὴν κάνει ἀκόμα πιὸ ἀγριωπὴ ἢ ἀκίνησις ποὺ τὴν ἔχει σφραγίσει ὁ θάνατος. Τὴ νιώθει κανεὶς σὰ μιὰ ἀόρατη παρουσία. Δεσπόζει μὲ τὴν τεράστια σκιά της,—συγκινητικὴ ὅπως εἶναι ἡ ἐκφραση τοῦ ‘Αγίου Ὁρους, ὅπου ἀγωνιᾷ ἡ χιλιόχρονη ψυχὴ τοῦ Βυζαντίου. Σὰ νὰ μὴν εἶχαν περάσει οἱ αἰῶνες, σὰ νὰ μὴν εἶχε συντελεστῇ ὁ ξεπεσμός, ἡ πολεμικὴ ψυχὴ τοῦ κάστρου τῆς Μονεμβασιάς ἐξακολουθεῖ νὰ ζῇ πάνω στὸ φανταστικὸ της βράχο,—ξεχασμένη γιὰ πάντα στὴ μάταιη ἀτένιση τῶν θαλασσίων ὀριζόντων. . .

«Τὰ ξίδια στὴν Ἑλλάδα»

Κώστας Ουράνης

5. ΠΑΡΑ ΤΟΝ ΑΛΦΕΙΟΝ

Θαυμασία σεληνοφώτιστος νύξ. Ἀραῖοι λάμπουν οἱ ἀστέρες καὶ ἡ Μεγάλῃ Ἀρκτος κλίνει ἤδη πρὸς τὴν δύσιν. Ἐν τῇ ἀπολύτῳ σιγῇ τῆς νυκτὸς ἡδέως ροχθεῖ τοῦ Κλαδέου καὶ τοῦ Ἀλφειοῦ τὸ νᾶμα,

διαρρεόντων ἡρέμα, ἐλαίου δίκην. Καὶ συμμείγνυται πρὸς τὴν μελωδία αὐτοῦ εἰς ἀνέκφραστον ἁρμονίαν τῶν ἀηδόνων τὸ κελάδημα· καὶ μετὰ τῶν λευκῶν, τῶν ἀραχνοῦφάντων ἀτμίδων, αἱ ὁποῖαι αἰωροῦνται ἄνωθεν τῶν ἀργυρῶν ὑδάτων, συναιωρεῖται καὶ τῶν λύγων* καὶ τῶν ροδοδαφνῶν τὸ ἄρωμα βεβαρημένων ἀπὸ ἐρυθρὰς τολύπας* ἀνθέων.

Ἀφίνομεν πρὸς ἀριστερὰ τοῦ Φειδίου τὸ ἐργαστήριον, τὸ Λεωνίδειον, τὸν ναὸν τοῦ Ὀλυμπίου, τὸ Ἡραῖον. Καὶ ἐνῶ ἡ σελήνη ἐναγκαλίζεται τὰ θραύσματα τῶν μαρμάρων, ἐγκατεσπαρμένα ὡς ἐρείπια νεκροπόλεως καθ' ὅλην τὴν ἑκτασιν τῆς Ἀλτεως, ἀναπηδοῦν ὑπὸ τὸν κρότον τῶν βημάτων τῶν ἵππων γλαῦκες καὶ θρηνοῦν παρῆκε μονότονοι τοῦ βύα* αἱ κραυγαὶ καὶ οἱ κλαυθμοὶ τῶν ὑλακῶν τῶν παραποταμίων θῶων*. Ἐν τῷ μέσῳ τῶν συντριμμάτων τῆς ἀπροσίτου Τέχνης, ἐπὶ τῶν ὁποίων τὴν ὥραν ἐκείνην θορυβεῖ ὁ κόσμος οὗτος τῶν νυκτοβίων, ἐναλλάσσονται αἱ θυμῆρες ἐντυπώσεις τῆς ψυχῆς εἰς κατήφειαν καὶ μελαγχολίαν ἀσύγκριτον. Διότι οὐδέποτε τὸ καταστρεπτικὸν ἔργον τοῦ χρόνου παρίσταται ἐν τῇ φαντασίᾳ τόσον ἄγριον, τόσον ἀνηλεές καὶ ἀδυσώπητον, ὅσον ὅταν διέρχεται τις νύκτα τῆς Ἀλτεως τὰ ἐρείπια καὶ ἀναζῇ ἐν αὐτῇ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τῆς ψυχῆς διὰ τοῦ εἵρμοῦ τῆς τραγικῆς ἀντιθέσεως τὸ ἀρχαῖον κάλλος· ὅταν ἐνωτίζεται ἐν γοητευτικῇ παραισθήσει τοὺς παιᾶνας καὶ τὴν ἰαχὴν τῶν Πανελλήνων, ἐπευφημούντων τοὺς νικητάς, καὶ τῶν πομπῶν τὰ σαλπίσματα καὶ τῶν ἵππικῶν ἀγώνων καὶ τῶν ἄρματοδρομιῶν τὸν ποδοβολητόν, τότε αἰσθάνεται τὸ ἀκατάβλητον κράτος τῆς φθορᾶς. Τότε ἐννοεῖ ἐναργῶς πῶς παρασύρει καὶ περιδινεῖ καὶ αὐτόν, ταπεινὸν τῆς ὕλης μόριον, πρὸς τὸν μηδενισμόν ἢ ἀπαύστως καταιγίζουσα τοῦ χρόνου πνοή, ἡ ἐξανεμώσασα καὶ ἐξαφανίσασα τόσην ὑπέροχον ζωὴν. Τότε αἰσθάνεται ὅτι αὐτοῦ βαρύνει καὶ πιέζει καὶ συνθλίβει τὴν καρδίαν ὁ κύλινδρος τῶν αἰώνων, οἱ ὁποῖοι διήλθον ἄνωθεν τῶν ἐρείπιων τούτων.

Ἀλλ' ἤδη πλέον εἴμεθα πολὺ μακρὰν τῆς Ἀλτεως καὶ ὁ ἥλιος θερμὸς τοῦ Μαΐου ἥλιος, φωτίζει φαιδράς καὶ εὐφροσύνους εἰκόνας. Διαρκῶς βαίνομεν παρὰ τὸν Ἀλφειόν. Ἐπὶ πέντε περίπου ὥρας ἡ πορεία αὕτη εἶναι ἀτελεύτητον πανόραμα εἰκόνων θαυμασίων, διηνεκῆς πανήγυρις τῶν ὀφθαλμῶν καὶ τῆς ψυχῆς.

Ἐδῶ ἡ ὄχθη εἶναι χθαμαλὴ καὶ ἡ παραποτάμιος ἀτραπὸς ἐγγυ-

τάτῃ πρὸς αὐτήν. Οἱ λύγοι καὶ αἱ ροδοδάφναι καὶ αἱ ἐρεϊκαί* μὲ τοὺς ροδοχρόους θυσάνους των κλίνουν πρὸς τὸ ὕδωρ καὶ λούονται ἐν αὐτῷ, καὶ οἱ λιγυροὶ κλάδοι των λικνίζονται ὑπὸ τὴν ἐπιφορὰν τοῦ ρεύματος. Ἐδῶ προσηλώνουν τὴν προσοχήν νησιῖδες ἀνεκφράστου κάλλους ἐγκατεσπαρμέναι ἐντὸς τῆς κοίτης, τὰς ὁποίας ἀπέσπασαν καὶ ἀπεχώρησαν ἀπὸ τῆς ξηρᾶς οἱ ἰδιότροποι τοῦ ποιητικοῦ ποταμοῦ ἔλιγμοί. Καὶ κατακαλύπτουν ταύτας κάλαμοι καὶ δένδρα φίλυδρα· καὶ ἀναρριχῶνται καὶ ἐναγκαλίζονται τὰ δένδρα καὶ ἐνώνουν μετ' αὐτῶν τὴν παρασιτικήν, τὴν ὑποτελῆ αὐτῶν ὕπαρξιν κισσοὶ καὶ κληματίδες καὶ ἄγρια αἰγοκλήματα καὶ παντὸς εἶδους περιπλοκάδες. Καὶ αἱ νησιῖδες αὗται καὶ αἱ ὄχθαι, μὲ τὴν ἄσωτον, τὴν δαψιλῇ ταύτην βλάστησιν, κατοπτρίζονται εἰς τὰ ἀργυρὰ νάματα τοῦ νωχελοῦς ποταμοῦ μὲ ὅλην τὴν διαύγειαν τῶν χρωμάτων ὑποτρέμουσαι ὥς ἂν παρακολουθοῦν τὸ ρεῦμα τὸ πλάνον εἰς τὴν μοιραίαν πρὸς τῆς Ἀμφιτρίτης* τὴν ἀγκάλην πορείαν του.

Ἄλλαχοῦ πάλιν ποικίλλει τὸ τοπίον τῶν ὀλιέων τῶν ποταμίων ἰχθύων ἢ καλύβη καὶ τὰ καλάμινα αὐτῶν τειχίσματα· ἄλλοι ἐντὸς τοῦ ὕδατος μέχρι τῆς ὀσφύος ἀνασύρουν ὀρμιάς*, ἄλλοι συγκεντρώνουν τοὺς ἀσπείροντας κεφάλους ἐπὶ νησιδος, ἄλλοι ἀνάπτουν πυράς.

Καὶ ὅμοιος τῶν ὀφθαλμῶν παράδεισος εἶναι ὅλον τὸ πέριξ περιβάλλον. Βουνά, ἀτελεύτητα βουνά, ὅλα ἐκ χώματος, τῶν πλέον ἰδιοτρόπων, τῶν πλέον φανταστικῶν σχημάτων, μὲ χαράδρας ἄγριας, ἐν αἷς λάλα καὶ θορυβώδη ροχθοῦν καθ' ὅλας τὰς διευθύνσεις νάματα· χαράδραι ἰλιγγιώδεις, δημιουργήματα τῶν σεισμῶν καὶ τῶν βροχῶν. Καὶ πανταχοῦ δάση, πανταχοῦ τὸ βαθυπράσινον τῆς δρυὸς ἢ τὸ χρυσίζον τῆς πίτυος, πανταχοῦ δαψίλεια βλαστήσεως σχεδὸν κουραστική, σχεδὸν φέρουσα μετὰ πόθου πρὸς τὴν νοσταλγίαν τῶν γυμνῶν βράχων τῶν ἀπτικῶν ὀρέων, τῶν ἰοχρόων ἐκ τοῦ διηνηθισμένου θύμου καὶ ἐκ τῆς σεμνῆς αἰδοῦς τῶν φιλημάτων τοῦ ἀπτικοῦ ἡλίου.

Καὶ ἡ μουσικὴ τῶν πτερωτῶν, τῶν μικροσκοπικῶν αἰοιδῶν ἀτελεύτητος. Ἀνὰ πᾶν βῆμα ἀηδόνες εἰς τὰς σκιερὰς λόχμας καὶ ὑπολαΐδες* καὶ τὸ φλύαρον τερέτισμα τοῦ ἐρυθρολαίμου. Διεκρίνετο δὲ ἐν τῷ μέσῳ ὅλης ταύτης τῆς ὁρμονίας τοῦ πρὸς τὴν φύσιν ὕμνου τὸ φλύαρον τερέτισμα εἰδους μικροῦ μελανοκεφάλου, τοῦ ὁποίου τὸ κελάδημα, σειρὰ ἀτελεύτητος ἀνομοίων καὶ ἀσυναρτήτων τόνων, ὁμοιάζει

προς έριστικήν γραώδη φλυαρίαν. Εἰς τῶν συντρόφων μου, δεινὸς μουσικός, εὗρισκεν ὅτι πᾶσα φωνή τοῦ πτηνοῦ τούτου, πᾶς τόνος εἶναι καὶ ἓν στονάρισμα*, μία διαρκὴς παραφωνία. Ἄλλ' ἐγὼ ἐπέμεινα μετὰ πείσματος ὅτι δὲν ὑπάρχουν παραφωνίαι εἰς τὴν μουσικὴν τῆς φύσεως.

Εἶναι βεβαίως μέγα καλὸν ἡ σιδηροδρομικὴ συγκοινωνία. Ἄλλ' ὅταν συλλογίζωμαι ὅτι ὅλη αὕτη τῶν ὀφθαλμῶν ἡ πανήγυρις, ἀπὸ τῆς ὁποίας τίποτε δὲν ἐκφεύγει κατὰ τὴν ποιητικὴν δι' ἵππου ἢ ἡμίονου καὶ ὑπὸ τὴν μελαγχολικὴν μουσικὴν τῶν κωδωνίσκων πορείαν, ἤθελεν ἀπολεσθῇ δι' ἡμᾶς, ἐὰν τὸ ταξίδιον ἦτο σιδηροδρομικόν, ὅτι τὰ θαυμάσια ταῦτα μέρη θὰ διηρχόμεθα εἰς δίωρον διάστημα ἐντὸς ταππετσαρισμένων κασσονίων, τὰ ὁποῖα ὀνομάζονται σιδηροδρομικὰ ὀχήματα, ὅτι ὅλαι αὗται αἱ θυμῆρεις εἰκόνες θὰ διήρχοντο πρὸ τῶν βλεμμάτων ἡμῶν ὥς σκιά, ὅτι θὰ παρενετίθετο μετὰ τῶν ὀφθαλμῶν μας καὶ αὐτῶν ὁ καπνὸς καὶ ἡ τέφρα, τὰ ὁποῖα κατὰ πᾶσαν πνοὴν ἐξεμεί τὸ στόμα τῆς ἀτμομηχανῆς, τότε εὐλογῶ τὴν βραδύτητα καὶ τὴν νωχέλειαν τῆς προόδου ἐν τῇ ἀναπτύξει τῆς συγκοινωνίας. Εἶναι πολὺ καλὸς ὁ σιδηρόδρομος — ἢ τὸ αὐτοκίνητον —, διὰ νὰ μεταβαίνη τις ταχύτερον καὶ ἀσφαλέστερον ἐκεῖ, ὅπου ἔχει τὰς ἐργασίας του καὶ ὅπου τὸν καλοῦν ἐπείγουσαι ὑποθέσεις. Ἄλλ' ὅστις ταξιδεύων θηρεύει ἐντυπώσεις, ὅστις ζητεῖ νὰ ἀναστραφῇ μετὰ τῆς ἀγροίκου φύσεως καὶ ν' ἀκούσῃ παρ' αὐτῆς τὰς γοητευτικὰς ἐκμυστηρεύσεις της, ποτὲ βεβαίως δὲν θὰ ζητήσῃ σιδηροδρομικὸν εἰσιτήριον.

«Ὁδοιπορικαὶ Ἐντυπώσεις», 1920,

Ἑμμ. Στυλ. Λυκούδης

6. ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ

Πέρασα τοὺς ἀπέραντους κάμπους τῆς Κύπρου μέσα στὸν Αὐγουστο. Ὁ Θεριστὴς ἔβαζε φωτιά στὸ χρυσάφι τῶν σπαρτῶν, ποὺ καλλιεργοῦνται μὲ πρωτόγονα μέσα. Οἱ φλόγες τ' οὐρανοῦ τύλιγαν τὸ πεντάφαρδο* τοπίο. Παντοῦ ἦταν ἀλώνια καὶ μέσα στ' ἀλώνια οἱ Κυπριώτισσες, σφιχτὰ μαυτιλωμένες, ἔτρεχαν θρονιασμένες πάνω στὸ ξυλένιο ἑλκθρο τοῦ ἀλωνίσματος, χουγιαζόντας* καὶ καμουτσίζοντας τ' ἄλογα ποὺ τὸ 'σερναν πάνω στὰ στάχυα. Αὕτῃ ἡ εἰκόνα

μέ παρακολουθοῦσε σ' ὅλη τὴ διαδρομὴ. Μιὰ μορφὴ ἀρχαϊκὰ ὠραία τῆς Κύπρου, τῆς δουλευτάρας, τῆς ἀγρότισσας, ποὺ ἔχει στεφανωμένο τὸ μελαχρινό της μέτωπο μὲ μιὰ χεροβολιὰ χρυσὰ στάχνα. Ἀνέβηκα καὶ στὰ περίφημα βουνὰ τοῦ νησίου. Ἐκεῖ εἶναι ἡ αἰώνια δροσιά, ἐκεῖ τρέχουν νερά καὶ τραγουδοῦν ρεματιές, ὅταν κάτω ὁ κάμπος καίεται καὶ ἰδρώνει. Ἐκεῖ τὰ δάση εἶναι πυκνὰ καὶ τὰ δέντρα ψηλὰ καὶ ἴσια, ψηλὰ ὡς τὸν οὐρανό, καὶ τρίζουν ἀπὸ τὸ βάρος τοῦ κρυσταλλένιου θόλου ποὺ σηκώνουν στὶς κορυφές τους. Ἐκεῖ παραθερίζουν οἱ πλούσιοι τοῦ νησιοῦ καὶ τῆς Αἰγύπτου καὶ τοῦ Λιβάνου, ἐκεῖ περνοῦν τὸ καλοκαίρι τους καὶ οἱ ἐπίσημοι Ἑγγλέζοι τῶν ὑπηρεσιῶν τῆς Κατοχῆς. Τὰ ξενοδοχεῖα εἶναι πελώρια, πολυτελῆ, οἱ κατασκευάσεις εἶναι πεντακάθαρες, κάτω ἀπὸ γιγάντια πεῦκα ποὺ σμίγουν τὴν κόμη τους. Ὅλα αὐτὰ ἦταν θαυμαστά, ὅπως θαυμαστά εἶναι τὰ γιγάντια μῆλα καὶ τὰ ἀχλάδια ποὺ σᾶς πουλοῦν οἱ χωρικοί. Λοιπὸν κι ἐκεῖ ἐπάνω δὲν ὑπῆρχε εἰδύλλιο. Ἦταν τὸ δάσος τὸ σοβαρό, τὸ σκοῦρο, ὁ ἴσκιος ὁ βαθύς, σχεδὸν βαρύς. Ἔτσι εἶναι ὅλη ἡ φυσιογνωμία τῆς Κύπρου. Τὸ στοιχεῖο τῆς ὁμορφιάς της εἶναι ἡ βαρύτητα. Ἡ ψυχὴ τῆς Κύπρου εἶναι ἀρσενική. Ἐπικὴ, ζῆ ἀκόμα τὸ Ἔπος τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα στὴ γραμμὴ τῶν βουνῶν, ποὺ ἐπάνω στὴν κόψη τους σοῦ δείχνουν τὰ σημάδια ἀπὸ τὴ χεριὰ ποὺ ἀποτύπωσε κεῖ ψηλὰ σὰν τ' ἄδραξε ὁ μυθικὸς γίγας.

Ἀνέβηκα στὸ Κάστρο τοῦ Ἁγίου Ἰλαρίωνα. Εἶναι χτισμένο πάνω στὶς πετρίνες μασέλες ἐνὸς κάθετου βουνοῦ, ποὺ ὁ ἄγιος βράχος του σηκώνει τὰ δόντια του μεσούρανα σὰν ἓνα μνημεῖο γοθικό. Ἐκεῖ πάνω εἶναι χτισμένη ἡ αἰτοφωλιὰ τῶν Φράγκων καὶ τῶν Βυζαντινῶν ἀρχόντων τῆς μεσαιωνικῆς Κύπρου. Εἶναι καταπληκτικὴ ἡ ἐντύπωση ποὺ κάνει αὐτὸ τὸ δαιδαλώδες κάστρο. Εἶναι ἓνα ἔργο πολέμου φοβερό, ποὺ στέκεται ἐκεῖ ψηλὰ μὲ τὶς ἄπειρες στοῖες καὶ καμάρες καὶ πολεμίστρες του — « τὰ χίλια σπίτια τῆς βασίλισσας » τὸ λέει ὁ λαός. Καὶ εἶναι κεῖ ἓνα τοξωτὸ παράθυρο, « τὸ παράθυρο τῆς βασίλισσας », ἀπὸ ὅπου τὸ θέαμα τοῦ κάμπου καὶ τῆς θάλασσας ποὺ σέρνεται στὰ πόδια τοῦ βουνοῦ εἶναι ἐξάισιο. Τὰ ἐρείπια εἶναι γεμάτα ἀπὸ τὴ μυστηριώδη παρουσία τῶν αἰώνων ποὺ τὰ γέμισαν. Στὶς τρύπες τῶν στοῶν, στὶς σκιερὲς γαλαρίες, στὶς φαρδιὲς ζεματίστρες, εἶναι, θαρρεῖς, κουρνιασμένες μαζὶ μὲ τσαμπιὰ νυχτερίδες ὅλες οἱ ψυχές, οἱ κραυγές, οἱ πολεμικὲς προσταγές, οἱ ἤχοι ἀπὸ σάλπιγγες ἱπ-

ποτῶν, ἀπὸ τὰ κυνηγετικά κέρατα τῆς αὐλῆς τῶν Λουζινιάν, ἀπὸ τὸ ἀλαλητὸ τῶν σκυλιῶν καὶ τὸ φρούμασμα τῶν ἀλόγων. Σὰν ἀρχίζη νὰ βραδιάζη, ὅλα αὐτὰ τρίζουν ἐκεῖ στοὺς θόλους. Κάτι σὰν ἔλυτρα*, κάτι σὰ θρόισμα ἀπὸ φτεροῦγες ἢ μεταξωτὰ πολύχρωμα φλάμπουρα μὲ σταυροὺς καὶ λιοντάρια. Τότε περπατεῖς σιγὰ-σιγὰ κάτω ἀπὸ τοὺς θόλους, γιατί φοβᾶσαι μὴν ἀκούσης τὰ βήματά σου νὰ ξυπνᾶν ἀπὸ τὸν ὕπνο τοῦ θανάτου ὅλα αὐτὰ τὰ φαντάσματα τῆς κυπριακῆς ἱστορίας.

Ποθενὰ δὲ βρῆκα τὴν Ἱστορία νὰ πατᾷ τόσο καταθλιπτικά τὸ στῆθος ἐνὸς τόπου, ὅσο στὴν Κύπρο.

Αὐτὴ τὴν ἐντύπωση μοῦ τὴν ἄφησαν οἱ πελώριοι γοτθικοὶ ναοὶ τῆς, τὰ ἀμέτρητα βυζαντινὰ ἐκκλησάκια καὶ τὰ κάστρα τῆς. Δὲν εἶναι αὐτὰ χαρωπὰ καὶ ἀνθοστόλιστα, ὅπως τὰ κάστρα τῆς Ρόδου. Δὲν εἶναι γύρω στὶς πολιτεῖες τῆς Κύπρου μιὰ σκηνογραφία καλλιγραφημένη, μὲ τὸ φεστόνι* τῆς πετρένιας νταντέλας τοὺς φρεσκοσιδερωμένο. Εἶναι πύργοι βαριοὶ καὶ πένθιμοι, ποὺ κοιτάζουν τὰ κύματα καὶ τὰ μετρᾶν ἐπὶ αἰῶνες, καὶ περιμένουν νὰ ἀγναντέψουν στὸ φουρτουνιασμένο πέλαγο τὰ μαῦρα καράβια τῶν Φράγκων κουρσάρων, τῶν σουλτάνων καὶ τῶν Ἀράπηδων. Εἶναι ἐκεῖ ὁ πύργος τοῦ Ὁθέλλου, ποὺ τὸ πιὸ μεγάλο πνεῦμα τῆς Ἀγγλίας τὸν γιόμισε μὲ φαντάσματα, προικισμένα ἀπὸ αἰώνια ζωὴ, ὅπως ἐκεῖνα τοῦ Ὁμήρου.

Ἡ θάλασσα βογκᾷ στὰ ριζὰ του καί, κεῖ ψηλά, πάνω στὰ φαρδιὰ μπεντένια του, σέρνει τὰ βήματά του ὁ Ἰάγος* πίσω ἀπὸ τὸ βελούδινο φόρεμα τῆς γλυκιᾶς Δυσδαιμόνας*, ποὺ τῆς ἔχει σφραγίσει κιόλας ἡ μοίρα τὸ μέτωπο μὲ τὸ σημάδι τοῦ θανάτου, ὅπως σφραγίζουν μὲ κόκκινο σταυρὸ στὸ μέτωπο τὰ ἄθῳα ἄρνια τοῦ Πάσχα.

Οἱ γοτθικὲς ἐκκλησίες, ἀφημένες στὴ μοίρα τοὺς ἀπὸ τὴν ἀγγλικὴ Κατοχή, εἶναι πελώρια ἔργα πετρένια, ποὺ ὁ χρόνος καὶ οἱ πόλεμοι τὰ κατελοῦν σιγὰ-σιγὰ. Μερικὰ ἀπ' αὐτά, ὅπως τὸ Ἀββαεῖο τοῦ Μπέλαπαῖς, εἶναι θαυμαστῆς τέχνης, ἀκόμα καὶ σ' αὐτὸ τὸ χάλι ποὺ βρίσκονται. Ἀλλὰ πάλι—κι αὐτὰ εἶναι κεῖνα ποὺ οἱ Τοῦρκοὶ κρατοῦν ἀκόμα ὡς τζαμιά—διατηροῦνται περίφημα. Ἀνέβηκα πάνω-στὴ στέγη καὶ στὶς ἐπάλξεις τῆς Ἀγία-Σοφιάς, στὴ Λευκωσία, περνώντας μέσα ἀπὸ τοὺς ὑπερύψηλους μιναρέδες τῆς. Κάτω, στὸ ἀπέραντο δάπεδό τῆς, σκεπασμένο μὲ χαλιά, οἱ μουσουλμάνοι πιστοί, ναρκωμένοι ἀπὸ

τὴ νηστεία καὶ τὴν κούραση τοῦ ραμαζανιοῦ, ἦτανε ξαπλωμένοι σὰν ἄρρωστοι. Κι ἐκεῖ ψηλά, πάνω στὴ στέγη, μᾶς τριγύριζαν τὰ πετρενία κοσμήματα καὶ οἱ γρυπόμορφες ρουνιές*, καὶ ξαναζούσαμε τὰ παιδιάτικα χρόνια μέσα στὶς γοητευτικὲς σελίδες τῆς «Παναγίας τῶν Παρισίων». Ὡρα μὲ τὴν ὥρα θὰ ἔπρεπε νὰ προβάλῃ πίσω ἀπὸ ἓνα θωράκιο κείνος ὁ ἀπαίσιος καλόγηρος* παραφυλάγοντας σὰ γεράκι τὴ μικρὴ, φυλακισμένη Τσιγγάνα. Ἀντὶς γιὰ τὸν Κουασιμόδο, βγῆκε κάποτε ἓνας χότζας πάνω στὸν κυκλικὸν ἐξώστη τοῦ μιναρέ, ἔπιασε τὸ κιγκλίδωμα καὶ ἀπὸ κεῖ ψηλὰ κάλεσε τοὺς πιστοὺς στὴν προσευχὴ τοῦ Ἰσλάμ. Λάιλ—Ἀλλάχ.

Ἔνας ὁ Θεὸς καὶ ὁ Μωάμεθ ὁ προφήτης Αὐτοῦ.

Ἡ φωνὴ κατεβαίνει ψαλμουδιστὴ, μελαγχολικὴ, πάνω στὴ μυρμηγκιά τῶν ἀνθρώπων ποὺ σαλεύουν μικροσκοπικοί, ἀσήμαντοι στοὺς πρόποδες τοῦ κολοσσιαίου χριστιανικοῦ ναοῦ, ποὺ ἔχασε τὸ Θεό του καὶ τούρκεψε.

« Α π ' τ ῆ ν ' Ε λ λ ᾶ δ α », 1954

Στρατὴς Μυριβίλης

7. ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΑ

Τὸ κείμενο ποὺ ἀκολουθεῖ γράφτηκε μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση (1945), ὅταν γιορτάστηκε ἐπίσημα ἡ προσάρτηση τῶν Δωδεκανήσων στὴν Ἑλλάδα.

Πάλλευκα, εὐτυχισμένα, ἀπλώνονται στὸν ἥλιο τὰ Δώδεκα Νησιά. Στὴ χαρμόσυνη τούτῃ μέρα λησμονοῦν τὶς δοκιμασίες καὶ τὰ δάκρυα αἰώνων. Δεμένα πιά στὸν ἐθνικὸ κορμὸ μὲ δεσμούς ἀκατάλυτους, τὰ ἐλεύθερα Δωδεκάνησα θὰ ἀκολουθήσουν κι αὐτὰ τὸ δρόμο, εὐτυχῇ ἢ δύστυχο, τὸ μεγάλο δρόμο τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Εὐλαβικοὶ προσκυνηταὶ θὰ μποῦμε αὔριο στὰ εἰρηνικὰ λιμάνια. Θὰ φέρουμε τὸ χαιρετισμὸ τοῦ Ἔθνους. Θὰ τιμῶμε τοὺς ἀνθρώπους, ποὺ ἀγωνίσθηκαν καὶ πόνεσαν. Θὰ μελετήσουμε ἓνα-ἓνα τὰ παλικάρια ποὺ ἔπεσαν. Κι ὕστερα θ' ἀνεβοῦμε στὴν ψηλότερη κορυφὴ κι ἀπὸ κεῖ, ἐπάνω ἀπὸ τ' ἀνθρώπινα, μακριὰ ἀπὸ τὰ γήινα, θ' ἀγναντέψουμε τὰ πέλαγα. Εἶναι ἀκόμη θαμπὸ τὸ πρωινό, μὰ εὐκολα

θά μπορέσουμε νὰ ξεδιαλύνουμε τὶς μορφὲς τοῦ Χώρου καὶ τοῦ Χρόνου.

Θεσπέσιο θέαμα ! Μάταια τὸ ἀνθρώπινο χέρι, θρασὺ καὶ ὑπερφίαλο, εἶχε χωρίσει τὸ ἀδιάσπαστο σύμπλεγμα. Ἐπάνω ἡ Πάτμος ἀδελφώνεται μὲ τὴ Νικαριὰ καὶ τὴ Σάμο, δένεται ἡ Ἀστυπάλαια μὲ τὶς Κυκλάδες, κι ἡ Κάσος κάτω στρέφεται πρὸς τὴν Κρήτη. Καθένα νησὶ κι ἓνας κρίκος τῆς μακρᾶς αὐτῆς ἀλυσίδας ποὺ δένει τὴν Ἀνατολὴ μὲ τὴ Δύση. Οἱ σπασμένοι κρίκοι ἐνώνονται. Θαρρεῖς κι ἀκούς μέσα στὴ γαλήνη τοῦ καλοκαιριάτικου πρωينوῦ τὸ ἀγκομαχητὸ τῶν Τιτάνων* καὶ τοὺς χτύπους τῆς σφύρας τοῦ Ἡφαίστου, ποὺ κλειδώνουν τοὺς τεράστιους χαλκάδες.

Ἐπάνω ἀπὸ τ' ἀνθρώπινα, μακριὰ ἀπὸ τὰ γήινα . . . Κι ὅμως ἡ δίψα τῶν ἀνθρωπίνων μᾶς ἔφερε στὴν ἀπόκοσμη τούτη βίγλα*. Κι ἂν τ' ἀνθρώπινα εἶναι ν' ἀρχίζουν ἀπὸ τὰ θεῖα, νὰ οἱ θεοί. Ἡ μυθολογία τους, ἡ γενεαλογία θεῶν καὶ ἀνθρώπων, οἱ θυμοὶ τοῦ Διός, οἱ ἔρωτες τῶν Ὀλυμπίων, οἱ μύθοι τοῦ ἀπολλωνεῖου φωτός, συνδέονται μὲ τὶς πρώιμες παραδόσεις τῶν νησιωτῶν. Νὰ ὕστερα, ἀνάμεσα σὲ θεοὺς καὶ σὲ ἀνθρώπους, τὰ ροδίτικα καράβια τοῦ Τληπολέμου* ποὺ πηγαίνουν στὴν ἐκστρατεία τῆς Τροίας — πρῶτο καὶ τρανὸ σημάδι τῆς ἐθνικῆς ἐνότητας. Στὴν ἔφοδο τοῦ Ἀσιάτη ἀναταραχὴ καὶ σάλος. Μὰ πάντα μαζί τὰ νησιὰ στὶς μεγάλες ὥρες τῶν ἐθνικῶν ἐξορμήσεων, μαζί καὶ στὰ σπαράγματα τ' ἀδελφοκτόνα. Νὰ καὶ τῆς Ρώμης οἱ πρῶτες ὕστερόβουλες θωπιεῖς.

Ἡ θάλασσα φέρνει καὶ παίρνει τὸν πλοῦτο. Καράβια φορτωμένα ἀπὸ τὰ ἐξωτικά προϊόντα τῆς Ἀνατολῆς, ἀπὸ ὕδριες καὶ ληκύθους* — ἐξαίσιας τέχνης λεπτουργήματα. Πάλλεται ἀπὸ ζωὴ τὸ πολύβουο λιμάνι. Ὁ Ναυτικὸς Νόμος τῶν Ροδίων γίνεται ὁ παγκόσμιος νόμος τῆς θάλασσας. Θαλάσσια ξύλα κουβαλοῦν τὰ ἀκριβὰ προϊόντα, μὰ φέρνουν καὶ τὰ ρεύματα τῶν ἰδεῶν, τοὺς ἀβροὺς τρόπους τῆς ζωῆς, τὴν ἀνάγκη τοῦ περιττοῦ, ποὺ κάνει τὴ χαρὰ καὶ τὴν ἀξία τῆς ζωῆς. Ἡ Ἐπιστῆμη θεραπεύεται, δόκιμοι ποιητὲς σμιλεῦουν κομποῦς στίχους, ἀρχιτέκτονες καὶ τεχνίτες στήνουν ναοὺς καὶ θεοτῆτων ὁμοιώματα.

Θαυμάζω τοὺς ἀρχαίους ναοὺς, αἰσθάνομαι δέος μπροστὰ στὴ μεγαλοσύνη τους. Χαίρομαι τὸ κάλλος τῶν πλασμάτων τῆς ἀρχαίας τέχνης. Στὶς γραμμὲς τους, σκληρὲς ἢ ἀπαλές, διακρίνεις τὴ θεία πνοή,

πού οδήγησε τὸ χέρι τῶν ἀνθρώπων. Στὰ ταπεινὰ ὅμως ἐκκλησιαστικά, πού θεωρεῖς ἐκεῖ κάτω κατάσπρα, λησμονημένα στήν ἐρημικήν ἀκρογιαλιά, ξαναβρίσκω τήν ψυχή-μου καί τήν ψυχή τῆς Ρωμοσύνης. Νά τὸ μοναστήρι τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου στήν Πάτμο, πού προίκισεν ἡ θερμή πίστη τῶν βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων. Ἐκεῖ γράφηκε τὸ βιβλίο τῆς Ἀποκαλύψεως, μὲ τὰ δαιμονικά τέρατα καί τὰ ἀλλόκοτα πλάσματα τῆς φαντασίας, ὅπου ἡ Ἀνθρωπότης, ἀδιάκοπα κυνηγημένη, ἀναζητεῖ τὶς μορφές τοῦ κακοῦ καί τὶς ἀφορμὲς τῶν ἐλπίδων.

Βλέπεις ἐκεῖ κάτω τοὺς ἀναρίθμητους βυζαντινοὺς στόλους, πού κουβαλοῦν ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο τὸ ξανθὸ σιτάρι. Θὰ θρέψουν τοὺς πολυτάραχους ὄχλους τῆς πρωτευούσης. Διαβαίνουν ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ νησιά μὲ τοὺς ἀσφαλεῖς ὅρμους καί τὰ ἐπικάιρα ἀγκυροβόλια. Ντόπια παλικάρια πλουτίζουν τὰ πληρώματα τοῦ θέματος τῶν Καραβησιάνων τῆς Κιβύρας*. Ὑπερήφανοι οἱ δρουγγάριοι* προστατεύουν τὶς κινήσεις τῶν στόλων. Μὰ οἱ θάλασσοι εἶναι γεμάτες κινδύνους. Πειρατὲς καί κουρσάροι, Ἰσαυροὶ καί Πέρσες, Σαρακηνοὶ ἀπὸ τὴν Ταρσό κι ἀπὸ τὴν Τρίπολη, Ἀγαρηνοὶ ἀπὸ τὴ Δαμιέττα καί τὴν Κρήτη, Πισάτες, Γενοβέζοι, Βενετσιάνοι . . . Ἀδιάκοπα πατιοῦνται τὰ νησιά.

Νά καί οἱ Σταυροφόροι. Ἡ δίψα τοῦ Θεοῦ καί τοῦ καινούριου, ἡ ἀκατανίκητη γοητεία τῆς πλάνης τοὺς φέρνει στὶς ἀπόμακρες τοῦτες ἀκτές. Δύσκολα κινοῦνται στοὺς ἄμους καί στὰ βράχια οἱ βαριὲς πανοπλίες τους, δύσκολα κινεῖται κι ἡ ψυχὴ τους κάτω ἀπὸ τὸν παιγνιδιάρικον ἥλιο τῆς Ἀνατολῆς. Γέννημα τῆς παρακμῆς. Σγουρὸς* τοῦ Αἰγαίου, θρασὺς τυραννίσκος, ὁ Λέων Γαβαλᾶς*, ἀποστάτης μ' ἑλληνικὴ καρδιά.

Ὑστερα οἱ Ἱππότες τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου. Διακόσια κι ἀπάνω χρόνια οἱ μεσαιωνικοὶ πύργοι, οἱ βράχοι καί οἱ θάλασσοι τῶν νησιῶν τοὺς εἶδαν νὰ περιφέρουν τὶς ἀλλόκοτες ἀρματωσιές τους. Σκληροί, κερδαλέοι καί ὕβριστές, στρατιῶτες καί πειρατὲς γεμάτοι ἀποκοτιά, καυχήθηκαν νὰ στήσουν στὰ μακρινὰ πέλαγα τὸ μετερίζι* τῆς Χριστιανοσύνης. Ἦταν ὡμοὶ καί ἄρπαγες, μὰ μὲ συγκινοῦν οἱ βλάσφημοι αὐτοὶ διάκονοι τοῦ θεοῦ. Συγχωρεῖ κανεὶς πάντα στήν ἀνδρεία. Καί γέμισεν ἡ οἰκουμένη ἀπὸ τὴ φήμη τῆς τραχιᾶς πολιορκίας τῆς Ρόδου, τὸ 1522. Κι ἐνῶ οἱ Ἰωαννίτες ἀπομακρύνονται γιὰ

νά ζητήσουν ἄσυλο στὴ Μάλτα, ἕνα-ἕνα τὰ νησιὰ πέφτουν στὰ χέρια τῶν Τούρκων. Νύχτα αἰώνων !

Σκύβω κοντὰ στὸ σκλαβωμένο νησιώτη. Γυρίζω τὶς ταπεινὲς καλύβες, ἀφουγκράζομαι παντοῦ. Κάτω ἀπὸ τὸν ἄψυ τὸν Ἰωαννίτη, κάτω ἀπὸ τὸν Ἀσιάτη, τραβάει τὸ δικό του τὸ δρόμο. Θαυμάσιο τὸ φαινόμενο τοῦ Ἑλληνισμοῦ ! Ἀπὸ τοῦ Πόντου τὸν ὄχθο μέχρι τὰ Ἀκροκεραύνια, ἀπὸ τὴν Ἀγχίαλο μέχρι τὴν Κύπρο, ἀπὸ τὴν Καππαδοκία μέχρι τὴν Κορσική, κομματιασμένος, χωρὶς ἐπικοινωνία, ἀποξενωμένος συχνὰ ἀπ' τὸν κύριο κορμό του, σμιλεῖ τις ἴδιες τυπικὲς μορφὲς τοῦ πνευματικοῦ βίου.

Ἐδῶ ἡ θάλασσα κυριαρχεῖ. Ἄν ὁ τραχὺς καὶ ἔξυπνος νησιώτης τῆς ἐπέβαλε τὸ γραπτό του Δίκαιο, αὐτὴ, τραχιά στὴ γοητεία της, ἐπιβάλλει παντοῦ τὸ δικό της ἀδυσώπητο ἄγραφο νόμο. Ἄν εἶσαι караβοκύρης, ἂν εἶσαι ναύτης ἐλεύθερος, χαρά σου καὶ καμάρι σου τὸ καράβι.

Τὶ ἔχω καράβι ἀπὸ καρυὰ καὶ τὰ κουπιὰ πυξάρι,
ἔχω κι ἀντένες προύντζινες κι ἀτσάλινα κατάρτια,
ἔχω πανιὰ μεταξωτά, τῆς Προύσας τὸ μετάξι,
ἔχω καὶ караβόσκοινα ἀπὸ ξανθῆς μαλλάκια.

Μὰ σ' αὐτὸ τὸ Λύκιο Πέλαγος ἀνεμικὲς καὶ μπόρες ἀκατάπαυστα ἀναταράζουν τὴ θάλασσα.

Εἶδα τὸν οὐρανὸ θολὸ καὶ τ' ἄστρα ματωμένα,
εἶδα τὴν μπόρα ποὺ ἄστραψε καὶ τὸ φεγγάρι ἐχάθη,
καὶ στῆς Ἀττάλειας τὰ βουνὰ ἀστροχαλάζι πέφτει.

Κι ἂν ὁ θάνατος σὲ βρῇ στοῦ караβιοῦ τὴν πλώρη, ἢ στεριά θά ᾖναι ὁ ποθεινὸς τάφος.

Βοθᾶτε με νὰ σηκωθῶ, βοθᾶτε με νὰ κάτσω,
καὶ φέρτε καὶ τὴ χάρτα μου καὶ τ' ἀργυρὸ κουμπάσο,
νὰ κομπασάρω* τὸν καιρὸ νὰ μποῦμε σὲ λιμνίωνα.
Θωρεῖτε κείνο τὸ βουνὶ τὸ μαυραραχνιασμένο,

ἐκεῖ νὰ πὰ ν' ἀράξετε, νὰ χώσετε κι ἐμένα.
 Νὰ μὴ μὲ θάψετε ψηλά, μόνο στὸ περιγιάλι,
 νὰ μὲ χτυπᾷ ἡ θάλασσα, νὰ 'χω χαρὰ μεγάλη.

Χαρὰ σου κι ἂν πεθάνης σ' ἐλεύθερο καράβι. Στὸν κοντινὸ λιμινῶνα
 νὰ βρῆς τὴ στοργικὴ ταφή. Μὰ εἶναι πικρὸς τῆς θάλασσας ὁ νόμος.
 "Ὅσο καὶ νὰ βιγλίζουμε ἀποβραδὶς καὶ μέρα οἱ γνωστικοὶ γέροι τοῦ
 νησιοῦ, ἀσκέρι οἱ φοῦστες* πατοῦνε τ' ἀκρογιάλια. 'Ο ἄνθος τῆς νιότης
 σέρνεται στὰ κάτεργα. Στῆς Μπαρμπαραῖς τὶς αὐλές, στὸ Μισίρι*,
 στῆς Ἀνατολῆς τὰ μέρη, οἱ σκλάβοι, «πολλὰ παραπονιάρει»,
 νοσταλγοῦν τὰ ἥρεμα δειλινὰ τῆς μακρινῆς Νισύρου. Μέσα στ' ἀνή-
 λια ἀμπάρια οἱ κατεργάροι* κι οἱ μελάχιδες* τῶν Βενετσιάνων καὶ
 τοῦ Καπουδὰν - πασᾶ οἱ σκλάβοι μένουν δεμένοι στὸ κουπί.

'Ο σκλάβος ἀναστένανε καὶ τὸ καράβι ἐστάθη.

"Εξώ, στὶς φτωχικὲς καλύβες, κλαῖνε ἀγέρωχες οἱ μανάδες :

"Ὅλες οἱ μάνες κλαίγανε κι ὅλες παρηγοριοῦνται,
 μὰ μιὰ μανούλα ἐνὸς παιδιοῦ παρηγοριά δὲν ἔχει.
 Βάνει τὶς πέτρες στὴν ποδιά, τὰ τρόχαλα στὸν κόρφο,
 πετροβολαίει τὴ θάλασσα καὶ τροχαλαίει τὸ κύμα.

Στέκομαι κι ἀφουγκράζομαι. Παρθενικὸ χέρι ἀνάβει τὸ καντήλι
 στὸ εἰκονοστάσι μπροστά. Τὸ δειλὸ τοῦ φῶς γεμίζει ἀπὸ γαλήνη τὸ
 φτωχικὸ, γλυκαίνει τὶς αὐστηρὲς μορφὲς τῶν ἀγίων. Δὲν ἔχουν τίποτε
 τὸ θεῖο, τίποτε τὸ ὑπεράνθρωπο, οἱ αὐστηρὲς αὐτὲς μορφὲς ποὺ σὲ
 κοιτάζουν ἀπὸ τὸ εἰκονοστάσι. Στοργὴ καὶ καλοσύνη εἶναι γεμάτα
 τὰ μάτια τους καὶ μοιάζουν σὰ νὰ παραστέκουν στὴ χαρὰ — τόσο
 λιγοστή! — καὶ στὸν πόνο — τόσο συχνό! — τοῦ σπιτιοῦ. "Αν τὸ θεῖο
 μπορούσε νὰ 'χῃ ἐπιθυμίες, θὰ ζήλευε τὴν ἀνθρώπινη μοῖρα τῶν
 ἀγίων ποὺ στέκονται στὸ εἰκονοστάσι τῆς Καλύμνου.

Λιγοστὲς οἱ χαρές. Λιτὴ καὶ αὐστηρὴ ἡ γλώσσα τῆς Ἀγάπης,
 φειδωλὰ τοῦ πάθους τὰ ξεσπάσματα. Δεμένες διαμαντόπετρες τὰ
 ροδίτικα Ἑκατόλογα* τραγουδοῦν ντροπαλὰ τὸν ἔρωτα καὶ τὸν
 πόθο. Αὐστηρὴ καὶ τῆς τάβλας ἡ ξεφάντωση, κι οἱ χαροκόποι χαρὰ

δέν ἔχουν. Τοῦ χοροῦ τὰ τσακίσματα ἄρμονικά, τολμηρά τὰ πηδήματα ἱστοροῦν κόσμους ἐσώτερους. Τὸ τραγούδι μετουσιώνει τὶς μορφές τῆς Ζωῆς: τραγούδι τῆς ἀγάπης καὶ τοῦ πόθου, τῆς ξενιτιάς καὶ τοῦ θανάτου, τραγούδι τῆς ἀνδρείας. Πλασιώνουν οἱ μορφές τῶν ἡρώων, ντύνουν τὰ πλάσματα τῶν παραλογῶν, τὰ ἰδανικά καὶ τὰ ὄνειρα. Ἀθάνατος ὁ Διγενής, ἀντρειωμένος ἀνάμεσα στοὺς ἀντρεωμένους, ἀγκαλιάζει τὶς ἐποχές καὶ γίνεται τὸ σύμβολο τῆς Ρωμιοσύνης.

Ὑπερήφανη Ρωμιοσύνη, κάτω ἀπὸ τὸν ἀψὺ τὸν Ἱππότη, κάτω ἀπὸ τὸν Ἀσιάτη, κάτω ἀπὸ τὸν Ἰταλό, καρτερική, πεισματωμένη, κι εὐστροφὴ, δημιουργεῖς, μὲ τοῦ Ἀκρίτα τὴν ἀδιάκοπη παρουσία, τὶς μορφές τῆς ζωῆς σου. Καὶ περιμένεις...

Δὲ θὰ περιμένης πιὰ. Ἐκεῖ κάτω, στὰ ἀνοιχτὰ πέλαγα, ὁ ἥλιος πᾶει νὰ βασιλέψῃ. Ἀπὸ τὰ νησιά σου, ἐλεύθερα, ἀνεβαίνει ὁ ἀχὸς τῆς Ζωῆς. Τὰ πολυτάραχα λιμάνια τὰ γεμίζει ἡ ζεστὴ ἀνάσα τῆς βρασμῆνης πίσσας. Βαριές σκοῦνες*, κομπὰ τρεχαντήρια* καρτεροῦν, σὰν ἀνυπόμον' ἄτια, νὰ ξεκινήσουν γιὰ μακρινὰ ταξίδια. Θαρρεῖς κι εἶναι ὅλα πρωτοτάξια. Στ' ἀπόμακρα λιμάνια, στίς ἐξωτικές πολιτείες, τὰ προσμένουν οἱ ἄνθρωποι. Τοὺς εἶναι οἰκείες οἱ ἀπαλὲς γραμμές τους, κι ἡ ἀνθρώπινη λαλιὰ ποὺ ἀκούεται δὲν τοὺς εἶναι ἀνεγνώρη. Θὰ σμίξουν ἄνθρωποι μ' ἄνθρώπους (δὲ σμίγουν πιὰ σήμερα οἱ ἄνθρωποι!). Θ' ἀνταλλάξουν τὰ προϊόντα τῆς γῆς καὶ τῆς τέχνης. Ἀκριβὴ πραμάτεια — θὰ φέρουν καὶ θὰ πάρουν ιδέες.

Εὐτυχισμένα Δωδεκάνησα! Ἐπάνω ἀπὸ τοὺς ἐλεύθερους βράχους σας, ποὺ ἐνώνουν τὴν Ἀνατολὴ μὲ τὴ Δύση, μιὰ φυλὴ ἀδάμαστη θὰ περάσῃ γιὰ νέα ξεπετάγματα.

Περιοδικὸν « Ἑκλογή », Αὐγούστος 1946

Διον. Α. Ζακυθινός

8. ΚΕΡΚΥΡΑ

Εἰς τὸ βορειότερον ἄκρον τῆς Ἑλλάδος, ἐκεῖ ποὺ τὰ ἑλληνικὰ νερὰ ἀδελφώνονται μὲ τὰ κύματα ποὺ τρέχουν νὰ ξεσπάσουν εἰς τὰς ἠπειρωτικὰς ἀκτὰς, ἡ Κέρκυρα ὑψώνεται μέσα ἀπὸ τὸν πόντον, ὅπως ἡ Ἀναδυομένη Ἀφροδίτη. Ὁ Ὀδυσσεύς, Σεβὰχ* Θαλασσινὸς τῆς ἀρχαιότητος, τὴν ἤνυν εἰς τὸν δρόμον του καὶ ὁ Ὀμηρος, ὁ παράδοξος τυφλὸς, ὁ ὁποῖος εἶδε τὴν φύσιν καὶ τοὺς ἀνθρώπους μὲ χίλια μάτια, ὅταν ἐπλησίασε τὸν ἥρωά του εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς νήσου αὐτῆς, ἠσθάνθη τὴν ἀνάγκην νὰ γίνῃ λυρικός. Καὶ ἐγένεε θαυμάσιος, ὅπως ἠδύνατο καὶ ἤξευρε νὰ γίνεται ὁ ποιητὴς ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος κατῴρθωσε νὰ χύσῃ ἀπὸ τὴν ψυχὴν του τὴν ποίησιν ἐνὸς ὁλοκλήρου λαοῦ. Ἡ Κέρκυρα ζωγραφίζεται εἰς τὸ τέταρτον ζῶμα τοῦ Ὀδυσσεύος μὲ τόσην ἀβρὰν χάριν, ὥστε μόνη αὐτὴ ἡ περιγραφή θὰ ἤρκει νὰ ἀποδείξῃ θρυλὸν τὸν ἰσχυρισμὸν ὅτι ἦτο τυφλὸς ὁ θεῖος ζωγράφος. Ἴσως εἶναι καὶ αὐτὸ μία ὑπερήφανος ὑπερβολὴ τῶν προγόνων μας, ἐπιθυμούντων νὰ δείξουν πόσῃ δύνάμει ἤμποροῦν νὰ προσλάβουν κάποτε τὰ μάτια τῆς ψυχῆς.

Τὸ ἀτμόπλοιο, ὅταν ἀφήσῃ τὴν μικρὰν ἑλληνικὴν ἠπειρωτικὴν παραλίαν, πλέει ἀριστερὰ τῆς ἰσχυρᾶς καὶ ἀποτόμου ἀκτῆς, τὴν ὁποίαν πλαισιώνουν τὰ ἄγρια καὶ ὑψηλὰ βουνὰ τῆς Ἠπείρου, αἰωνίως χιονοσκεπῆ. Ἀπὸ τὴν κορυφὴν των, κατὰ τὴν παράδοσιν, μίαν ὥραίαν πρωΐαν ἐξεκίνησαν οἱ πρῶτοι Ἕλληνες, καὶ ὁδηγούμενοι ἀπὸ θεῖαν ἐμπνευσιν, τὴν ὁποίαν εὐρίσκομεν ἄλλην μίαν φορὰν ὁδηγοῦσαν τοὺς τρεῖς Μάγους, κατῆλθαν πρὸς νότον καὶ κατέλαβαν τὴν χώραν, ἡ ὁποία φέρει τὸ ὄνομά των.

Ὅλα εἶναι ἀκόμη ἄγρια πρὸς τὰ δεξιὰ. Οἱ βράχοι κατεβαίνουν αἱματοβαφεῖς πρὸς τὴν θάλασσαν, οἱ ἄνεμοι πνέουν ὀρμητικοί, τὸ κύμα εἶναι ἀνήσυχον καὶ ὀπίσω ἀπὸ τὰ ὑψηλὰ φυσικὰ τεῖχημαντεύει κανεὶς ὅτι ζῇ φυλὴ ἀνυπότακτος, τρεφομένη μὲ ὀρμὴν καὶ μὲ ὑπερῆφάνειαν ἀπὸ τὴν ἄγριαν φύσιν.

Ἀπέναντι ἡ Κέρκυρα εἶναι ὅλη ἀβρότης καὶ γλυκύτης καὶ χάρις. Μία ἀκρόπολις ὑψοῦται ἀπέναντι τῆς ἠπειρωτικῆς ἀπειλῆς. Ἄλλὰ καὶ ἡ ἀκρόπολις τῆς Κερκύρας εἶναι λεπτὸν τεχνικὸν ἔργον, ἓνας μικρὸς κομψὸς Δαβίδ, ἀπέναντι τοῦ Γολιάθ τῆς ξηρᾶς. Ἡ φύσις ἠσθάνθη τὴν ἀνάγκην, ἀφοῦ ἐφάνη ἀδρὰ καὶ ἐπιβλητικὴ εἰς τὴν Ἠπείρον, νὰ

φιλοτεχνήσῃ κάτι κομψὸν διὰ τὴν θάλασσαν, καὶ ἡ γιγαντιαία γεωλογικὴ μεταβολή, ἡ ἀποσπάσασα ἀπὸ τὴν ξηρὰν τὸ τεμάχιον ἐκεῖνο τῆς γῆς, ἠθέλησε νὰ δείξῃ ὅτι εἶναι ἱκανὴ καὶ εἰς κομψότητας, ἀφοῦ ἦτο ἱκανὴ εἰς μεγαλεῖον.

Ἐν τούτοις καὶ εἰς τὴν Κέρκυραν ὑπάρχει κάτι ἀκόμη, τὸ ὁποῖον δεικνύει τὴν συγγένειαν πρὸς τὴν ξηρὰν. Ὁ Παντοκράτωρ νομίζει κανεὶς ὅτι δὲν εἶναι ὁρος κερκυραϊκόν. Κάτι τι ἡπειρωτικόν καὶ ἀλβανικόν ἐσφηνώθη εἰς τὴν μαλακὴν γῆν τῆς νήσου. Καὶ μόνον ἡ κερκυραϊκὴ φύσις κατάρθωσε καὶ αὐτὸν τὸν ἄγριον κολοσσὸν νὰ ἐκπολιτίσῃ. Ἐπάνω εἰς τὰς κλιτῦς τοῦ ἀναρριχᾶται πυκνὴ ἡ ἐλαία, καὶ εἰς μίαν πλευράν του, βλέπουσιν πρὸς τὴν θάλασσαν, αἱ γλυσῖναι σκύβουν ἕως τὸ κῦμα καὶ τὰ γαλανὰ ἄνθη τῶν πνίγονται εἰς τὸν ἄφρον.

Ἀπὸ τὴν νῆσον τῶν Φαιάκων, τὴν ὁποίαν συνήντησεν εἰς τὸν δρόμον του τὸν περιπετειώδη ὁ Ὀδυσσεύς, δὲν γνωρίζομεν τί σφύζεται σήμερον μέχρις ἡμῶν. Εἰς τὸ μέρος, ὅπου ὑποτίθεται ὅτι ἀπεβίβάσθη ὁ παμπόνηρος Ἕλλην ἀρχηγός, δὲν ἡμπορεῖ βεβαίως νὰ ἀναπαραστήσῃ κανεὶς τὴν σκηνὴν τῆς Ναυσικῆς, κρυπτομένης ἐνὼπιον τοῦ ξένου. Κερκυραῖος φιλάρχαιος ὁμῶς διατείνεται ὅτι ἡ ἀποβίβασις ἐγένετο εἰς τὸ Κανόνι. Ἄν τοῦτο εἶναι ἀληθές, ἴσως μόνον οἱ βάτραχοι, ποὺ κρᾶζουν σήμερον μέσα εἰς τὰ καλάμια, θὰ εἶναι οἱ ἀπόγονοι τῶν βατράχων, ποὺ ἔρριψαν κραυγὴν φρίκης εἰς τὸ θέαμα τοῦ καραβοτσακισμένου ξένου.

Εἶναι βέβαιον ὅτι εἰς ὅλας τὰς ἑλληνικὰς πόλεις χωρὶς πολλὴν δυσκολίαν ἡμπορεῖ κανεὶς νὰ συναντήσῃ τὰ ἴχνη τῶν ἐποχῶν, ποὺ ἐπέρασαν ἀπὸ ἐπάνω τῶν, μολονότι μία ταινία, καθαρῶς νεοελληνική, καταγίνεται ν' ἀφαιρέσῃ τὰ ἴχνη αὐτά, μόλις ἐπιτρέπουσα εἰς τὰς πόλεις μας νὰ διατηροῦν τὸν συνεκτικὸν τῶν μὲ τὴν κλασσικὴν ἀρχαιότητα δεσμόν.

Ἡ Κέρκυρα ὁμῶς εἶναι ἡ ἑλληνικὴ πόλις, ἡ κατ' ἐξοχὴν ἐστραμμένη πρὸς τὸ παρελθόν. Οἱ ἐπισκεφθέντες τὴν Φλωρεντίαν ἐξακριβώνουν μίαν τάσιν τῆς πόλεως εἰς τὸ νὰ σταματήσῃ εἰς τὴν ἐποχὴν, καθ' ἣν ἐτρώγετο ἐπὶ αἰῶνας μὲ τὴν Πίζαν. Τὸ ἴδιον μεσαιωνικὸν μυστήριον, κάτι τέλος πάντων ἀπομακρύνον ἀπὸ τὴν ἐποχὴν μας, αἰωρεῖται ἐπάνω εἰς τὴν Κέρκυραν. Ὁ ταξιδιώτης πατῶν τὸν πόδα

του εἰς τὴν νῆσον δὲν εἶναι βέβαιος μόνον ὅτι ἔχει μεταβάλλει τοπικὴν θέσιν· αἰσθάνεται ὅτι μετέβαλε καὶ χρονικὴν.

“Ὅλοι αὐτοὶ οἱ δρόμοι οἱ στενοὶ καὶ ἀκανόνιστοι, τὰ πανύψηλα σπίτια, τὰ ὁποῖα νομίζει κανεῖς ὅτι θ’ ἀφήσουν τὰς στέγας των ν’ ἀγκαλιασθοῦν εἰς τὰ σύννεφα, τὸ πλῆθος τῶν ἐκκλησιῶν, οἱ κώδωνες των, ποὺ ζητοῦν — νομίζεις — ἀφορμὴν νὰ σημαίνουν, οἱ παπάδες, οἱ ὁποῖοι προβάλλουν εἰς κάθε γωνίαν δρόμου, παπάδες ἰδιοὶ μας καὶ καθολικοὶ καὶ Ἑβραῖοι, τὰ μαρμάρινα οἰκόσημα ποὺ στεφανώνουν μερικὰς θύρας, αἱ πινακίδες τῶν δρόμων μὲ τὰ παράδοξα ὀνόματα, αἱ μεγάλοι στοαί, κάτω ἀπὸ τὰς ὁποίας περιπατεῖ τὸ πλῆθος ὅπως εἰς τὴν Βενετιάν καὶ εἰς τὸ Μιλάνον, ὅλα αὐτὰ δίδουν εἰς τὴν πόλιν βαθὺ καὶ ἔντονον μεσαιωνικὸν χρῶμα. “Ὅταν τὸ βράδυ-βράδυ, ἀπὸ τοὺς δρόμους ποὺ φέρουν πρὸς τὴν Σπιανάδαν, κατέρχωνται οἱ κάτοικοι βραδεῖς καὶ πυκνοί, εἰς τὴν ἀμφιβολίαν τῆς ἀμφιλύκης*, θὰ ἐνόμιζε κανεῖς ὅτι εἶναι οἱ ἱππῶται ποὺ ἐπεβιβάσθησαν ἓνα βράδυ εἰς τὰς τετρακοσίας ὀγδοήκοντα γαλέρας τοῦ Δανδόλου, διευθυνόμενοι εἰς τοὺς Ἀγίους Τόπους.

Ἡ πόλις τῆς Κερκύρας ἀποτελεῖ ὁλόκληρον μουσεῖον, καὶ τὸ Μουσεῖον, τὸ ὁποῖον κατέχει μίαν αἶθουσαν τοῦ Γυμνασίου, ὅπερ ὑπῆρξεν ἡ περίφημος Ἴονιος Ἀκαδημία τοῦ Γκίλφορδ*, εἶναι τὸ ὀλιγώτερον σημαντικόν, τὸ ὁποῖον ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ ἡ Κέρκυρα.

Ἐνας περίπατος εἰς τὴν πλατεῖαν, ἔπειτα ἀπὸ τὴν παραλίαν, ἡ ὁποία ἀπολήγει εἰς τὰ παλαιὰ βενετικά τείχη — τὰ Μουράγια — φθάνει, διὰ νὰ δείξῃ ὁλόκληρον τὴν Κέρκυραν. Οἱ Κερκυραῖοι εἶναι ὑπερήφανοι διὰ τὴν Σπιανάδαν των καὶ ἔχουν δίκαιον νὰ εἶναι ὑπερήφανοι. Ἡ θεὰ ἀπὸ τὴν πλατεῖαν αὐτὴν δὲν εἶναι εὐρεῖα καὶ ποικίλη, ὅπως ἡ θεὰ ἀπὸ τὸ Ζάππειον. Ἀλλ’ ἡ Σπιανάδα εἶναι τὸ λεύκωμα, εἰς τὸ ὁποῖον ὅλαι αἱ ἐποχαὶ ἔχουν θέσει τὰς ὑπογραφὰς των.

Ἀπέναντι, τὸ φρούριον τοῦ Ἀγίου Γεωργίου, βαρὺ καὶ ὀγκῶδες μεσαιωνικὸν κτήριο, τὸ ὁποῖον χωρίζεται ἀκόμη μὲ τὴν διώρυγα, ποὺ τὸ ἀπέσπα ἀπὸ τὴν ξηρὰν εἰς στιγμὰς κινδύνου. Αἱ βροχαὶ καὶ ἡ ὑγρασία ἐμαύρισαν τὰ τείχη τοῦ φρουρίου καὶ ἡ ἀντίθεσις του πρὸς τὸν δεξιὰ λόφον τῆς Γαρίτσας, καταπράσινον καὶ ἀνθηρόν, καταλήγοντα εἰς τὸ κατάλευκον χωρίον Μπενίτσες, ἀποτελεῖ μίαν ἀνέκφραστον εὐχαρίστησιν τοῦ ὀφθαλμοῦ. Τὸ φρούριον τοῦ Ἀγίου

Γεωργίου καὶ τὸ φρούριον τῆς νησίδος Βίδος ἀποτελοῦν τὴν πολεμικὴν Κέρκυραν. Τὸ πρῶτον ἔχει ἀκόμη τοὺς στρατῶνας του, τὸ νοσοκομεῖόν του, τὰς φυλακὰς του καὶ τὸ πρῶτὶ ἀπὸ τὰς ἐπάλξεις του ὁ σαλπιγκτὴς ἐξυπνᾷ τὴν κοιμωμένην Κέρκυραν. Τὸ Βίδο ἔχει μόνον τὰ ἐρείπια τοῦ φρουρίου, κατεδαφισθέντος ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, καὶ ἐπὶ τῶν ἐρείπιων ἐφύτρωσε τώρα εἰρηνικωτάτῃ Γεωργικῇ Σχολῇ.

Εἰς τὴν Σπιανάδαν τὰ μνημεῖα εἶναι δυσαναλόγως ἄφθονα. Ἡ Γαλινοτάτῃ Βενετικῇ Δημοκρατία ὑψωσεν ἓνα εἰς τὸν περίφημον ναύαρχον Σούλεμπουργκ, «ζῶντος αὐτοῦ», διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς νήσου ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Ὁ ναύαρχος παρίσταται ὄρθιος, βλέπων πρὸς τὴν θάλασσαν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἔρχεται ὁ ἐχθρὸς. Ὁ Ἅγιος Σπυρίδων, ἐμφανισθεὶς καθ' ὕπνους, ὑπέδειξεν εἰς τὸν ναύαρχον τὴν νίκην. Ἡ Κέρκυρα ἐνθυμεῖται τώρα περισσότερον τὸν Ἅγιον, τὸν ὁποῖον βλέπει σπανίως, παρὰ τὸν ἥρωα, τὸν ὁποῖον ἔχει διαρκῶς ἐμπρὸς εἰς τὰ μάτια της.

Ὀλίγον μακρύτερα ὑפוῦται τὸ μνημεῖον τοῦ Μαίτλανδ, ναῖσκος ὁλόκληρος, Ἰωνικοῦ ρυθμοῦ, ἐπ' ὀνόματι τοῦ Μαίτλανδ, τοῦ Ἁγγλοῦ διοικητοῦ, ὅστις συνέδεσε τὸ ὄνομά του μὲ τὸ Ἴονιον σύνταγμα καὶ μὲ τὴν ὑποδοχὴν εἰς τὴν Κέρκυραν τῶν ἐκουσίων ἐξορίστων τῆς Πάργας, πωληθείσης ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας.

Τὸ μνημεῖον τοῦ Γκίλφορντ δὲν εἶναι τόσο προσιτὸν εἰς τὴν θεάν, κρυμμένον ὅπως εἶναι μέσα εἰς τὰ φυλλώματα τοῦ κήπου. Ὁ περίφημος πρύτανις τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας παρίσταται ὄρθιος καὶ εἶναι ἔργον τοῦ γλύπτου Ἀπέργη*. Λέγεται ὅτι προωρίζετο διὰ τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν καὶ ἔμεινεν ἐπὶ πολὺ κλεισμένος εἰς τὸ ὑπόγειον τοῦ Ἰονίου Γυμνασίου.

Καὶ εἰς συμπλήρωσιν ὅλων αὐτῶν τῶν μνημείων ἰδοὺ τὸ ἄγαλμα τοῦ Καποδίστρια, προστιθέμενον εἰς τὴν μαρμαρίνην αὐτὴν βιβλιοθήκην. Ὁ πρῶτος τῆς Ἑλλάδος πολιτικὸς παρίσταται ὄρθιος, τυλιγμένος εἰς τὸν κλασσικὸν πλατύν μανδύαν, βυθισμένος εἰς σκέψεις.

Δὲν περιλαμβάνεται εἰς τὴν Σπιανάδαν ἡ μικρὴ ἐκκλησίᾳ τῆς Παλαιοπόλεως, ἀλλὰ θὰ ἦτο ἄδικον νὰ μὴ μνημονευθῇ ἐδῶ τὸ τρισέβαστον αὐτὸ μνημεῖον, τὸ ὁποῖον ἐφιλοτέχνησαν ὅλοι οἱ αἰῶνες καὶ ὅλαι αἱ ἰδέαι, ὅσαι ἐπέρασαν ἀπὸ τὴν Κέρκυραν.

Εἰς τὸν δρόμον, τὸν φέροντα πρὸς τὸ Γαστούρι, κλειόμενον ἐκὰς τέρωθεν ἀπὸ τὸν πράσινον πλοῦτον ποῦ παράγει ἀφειδῶς ἡ κερκυ-

ραϊκή φύσις, κάτι διακρίνει μεταξύ τῆς πρασιναδας ὁ περιπατητής. Εἶναι ἡ Παλαιόπολις, ναὸς ἐγκαταλελειμμένος πλέον, τὸν ὅποιον φυλάττει ἄγριος μανδρόσκυλος δεμένος εἰς τὴν ρίζαν μιᾶς ἐλαίας. Μία γυναικούλα, κατοικοῦσα εἰς χαμόσπιτον παραπλεύρως, κρατεῖ τὸ κλειδί καὶ τὸ προσφέρει εἰς τοὺς ἐπισκέπτας. Τεσσάρων θρησκειῶν τὰ ὑλικά συνηρμολογήθησαν εἰς τὸ παράδοξον αὐτὸ θρησκευτικὸν οἰκοδόμημα, ἴσως συμβολίζον τὴν ὑπαρξιν ἑνὸς καὶ μόνου θεοῦ, διὰ μέσου τῶν διαφόρων μορφῶν, ποὺ τοῦ ἔδωκαν οἱ ἄνθρωποι.

Τῷ ὄντι αἱ κορινθιακαὶ του στήλαι ἀποδεικνύουν ὅτι πρόκειται περὶ ἀρχαίου ἐθνικοῦ ναοῦ, καὶ ἡ στεφάνη, στολισμένη μὲ βυζαντινοὺς σταυρούς, πείθει ὅτι καὶ ἐδῶ ἡ νέα θρησκεία ἐνεθρονίσθη εἰς τὰ λείψανα τῆς παλαιᾶς. Εἰς τὴν αὐλὴν σφύζεται τὸ χαρακτηριστικὸν μάρμαρον τῶν τουρκικῶν τάφων. Οἱ Τοῦρκοι ἴσως ἐκεῖ, περαστικοὶ ἀπὸ τὴν νῆσον, ἔψαλλαν τὸν ὕμνον τοῦ Μωάμεθ εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἡ ὁποία ἀντῆχει εἰς τοὺς ὕμνους τοῦ Ἰησοῦ. Τέλος ὁ λέων τῆς Βενετίας εὐρίσκεται σφηνωμένος ἐπάνω ἀπὸ τὴν εἴσοδον.

Ἡ παράδοσις λέγει ὅτι ἡ Παναγία τῆς Παλαιοπόλεως μετεβλήθη εἰς χριστιανικὴν ἐκκλησίαν ὑπὸ Κερκύρας, κόρης τοῦ βασιλέως τῆς νήσου, ἀσπασθεῖσης τὸν χριστιανισμὸν καὶ καταδιωχθεῖσης ὑπὸ τοῦ πατρὸς της. Μὲ τὴν παράδοσιν ταύτην συνδέεται καὶ ἡ παράδοσις περὶ κατακομβῶν, τὰς ὁποίας ἀναφέρει ὁ ἱστορικὸς βαρῶνος Ἑμμανουήλ Θεοτόκης*.

Δὲν εἶδα τὰς κατακόμβας καὶ δὲν ἐπρόφθασα νὰ ἴδω τὸ μωσαϊκόν, τὸ ὅποιον ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν μετεφέρθη εἰς τὸ Μουσεῖον. Εἶδα ὁμῶς εἰς τὴν ὠραίαν πύλιν τῆς ἐκκλησίας αὐτῆς ἓνα «Χριστὸν πάσχοντα», τὸν ὅποιον δὲν θὰ λησμονήσω ποτέ. Οἱ Κερκυραῖοι δὲν τὸν γνωρίζουν ἢ δὲν τὸν ἐπλησίασαν, ὅπως συμβαίνει ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς τοὺς ἐντοπίους. Ὅλον ὁμῶς τὸ μυστήριον, ποὺ ἀναδίδεται ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν, πλαισιώνει τόσο ὑπερόχως τὸν μεγάλον μάρτυρα, ὥστε ὁ πῖναξ αὐτὸς ἦλθε στιγμή, ποὺ μὲ ἐβύθισεν εἰς μυστικισμὸν καὶ εἰς ἔκστασιν.

Ἕνας πράσινος ὠκεανός, τὸν ὅποιον συνταράσσει ὁ ἄνεμος εἰς μυροβόλα κύματα, χωρίζει τὴν πόλιν τῆς Κερκύρας ἀπὸ τὸ Ἀχιλλεῖον. Ἄσπρος καὶ εὐθύς καὶ ἀνηφορικός, καθὼς εἶναι ὁ δρόμος, θὰ ἡμποροῦσε νὰ ἐκληφθῇ ὡς ἓνας πελώριος ὄφιν γλιστρῶν μέσα εἰς τὴν

πρασινάδα. Εἰς μίαν καμπὴν τοῦ δρόμου αὐτοῦ, ὅπου φαίνεται σκαρφαλωμένον τὸ Γαστούρι, ἐμφανίζεται ἑξαφνα τὸ Ἀχίλλειον.

Ἕνας λευκὸς ὄγκος, δεσπόζων τῆς πρασίνης ἐκτάσεως, ἀνακύπτει ἀπὸ τὰς ἀνωμαλίας τοῦ ἐδάφους. Δεξιὰ ἡ κορυφὴ τοῦ λόφου ἀποτόμως κοπεῖσα, διὰ τὰ εὐρυνθῆ τὸ ὁροπέδιον, ἔμεινε στεφανωμένη με μίαν δέσμην ἐλαιῶν. Ὅπισω οἱ Ἅγιοι Δέκα, εἰς τὴν πλευρὰν χλοεροῦ βουνοῦ, ἀποστέλλουν τὴν κατάνυξιν τῆς καμπάνας τοῦ Ἑσπερινοῦ.

Ἀριστερὰ ὅλη ἡ πεδιάς, με παραδόξους κυματισμοὺς τοῦ ἐδάφους, με ὅλας τὰς ἐναλλαγὰς καὶ τὰς ἀποχρώσεις τοῦ πρασίνου, καὶ εἰς τὸ βάθος ἡ πόλις με τὰ φρούρια καὶ τὰ κωδωνοστάσιά της κλειόμενα ἀποτόμως ἀπὸ τὴν αὐστηρὰν σιλουέτταν τοῦ Παντοκράτορος, ἀτενίζοντος με νοσταλγίαν τὰ ἀδελφικὰ ἀπότομα ὄρη τῆς Ἡπείρου, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὸν ἐχώρισε μία ἑξαφνη γεωλογικὴ μεταβολή.

Ὅλη ἡ δύναμις καὶ ἡ ἐπιβολὴ καὶ ἡ χάρις καὶ ἡ λεπτότης καὶ ἡ διαύγεια τῆς ἀτμοσφαίρας καὶ αἱ μυρωμέναί πνοαὶ καὶ τὸ βαθὺ μυστήριον τῆς ἐλευθέρως φύσεως, ὅλα συνηθροίσθησαν εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο ὥς διὰ τὰ δεῖξουν τί κατορθώνει διὰ τοὺς εὐνοουμένους της ἡ πλάσις.

Καὶ ἐνῶ ὁ ἐπισκέπτης πολλαπλασιάζει τὰ μάτια του καὶ ἐντείνει τὴν ἀντίληψίν του προσπαθῶν ν' ἀποτυπώσῃ εἰς μίαν πλάκα τῆς ψυχῆς τὴν εἰκόνα, μία βαρεῖα μεσαιωνίζουσα θύρα κυλιέται με δυσκολίαν εἰς τοὺς στρόφιγγάς της καὶ ὁ ἐπισκέπτης εἰσέρχεται εἰς τὸ παλάτι τῆς Αὐτοκρατορίσεως.

Εἶναι ἄραγε ἡ βαθυτάτα πληγωθεῖσα μητρικὴ καρδιά, ἡ ὁποία ἐξέλεξε τὸν τόπον αὐτὸν ὥς ἐρημητήριον, ἢ μᾶλλον πρέπει νὰ δεχθῶμεν ὅτι μία θεῖα ἔμπνευσις, ἐπιφοιτῶσα κάποτε εἰς τὰς ἐκλεκτὰς ψυχάς, ἐσταμάτησε εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο τὴν θλιμμένην βασίλισσαν, με τὴν ἐντολὴν νὰ κτίσῃ ἐκεῖ τὴν φωλεάν της ;

Ὁ θρῦλος τῆς κτίσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως διηγεῖται ὅτι ἓνας ἄγγελος προηγήθη τοῦ Κωνσταντίνου καὶ τοῦ διέγραψε με τὴν ρομφαίαν τὰ ὅρια τῆς νέας πόλεως. Ὑποπτεύομαι ὅτι, ὅταν ἡ Ἐλισάβετ* ἀνερριχήθη εἰς τὸ Γαστούρι, ἓνας ἄγγελος πάλιν, ἴσως ὄχι με ρομφαίαν, πιθανώτατα με ἓνα ἄνθος εἰς τὸ χέρι, ὑπέδειξε εἰς τὴν πλάνητα τὸ μέρος, ὅπου ἔπρεπε νὰ ὑψώσῃ τὸν ὠραιότερον ναὸν τῆς λύπης. Καὶ μᾶλλον ἔτσι, ὑπὸ μίαν μυστηριώδη ἔμπνευσιν,

πρέπει νὰ δεχθῶμεν ὅτι ὑψώθη τὸ ὄνειρον αὐτό, νὰς λατρείας τῆς φύσεως καὶ τοῦ καλοῦ.

Διότι πραγματικῶς πουθενὰ δὲν αἰσθάνεται κανεὶς τὸ ἰδανικὸν νὰ τὸν διαπερᾷ ἀπὸ ὅλους τοὺς πόρους τῆς ψυχῆς, ὅσον εἰς τὸ ὕψος ἐκεῖνο τῆς ἀπολύτου σιγῆς, τῆς ὑπερτάτης ἡρεμίας, τῆς ἀταράκτου γαλήνης, εἰς τὸ ὕψος αὐτὸ ποὺ νομίζει κανεὶς χωρισμένον ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, ἀπρόσιτον εἰς τὰ πάθη των, ἀφθαστον ἀπὸ τὰς κακίας των, ἀμόλυντον ἀπὸ μίση καὶ ἀπὸ βέλη καὶ ἀπὸ δηλητήρια. Ὁρισμένως δὲν ἀπέχει πολὺ ὁ οὐρανὸς ἀπὸ τὴν κορυφὴν ἐκείνην, καὶ ὅταν ἀκούεται ὁ κῶδων τοῦ ἐσπερινοῦ τῶν Ἀγίων Δέκα, ἐνθυμίζει ὅτι κάποτε ἓνας ἄνθρωπος, ὁ Ἰακώβ, ἀνῆλθε τολμηρὸς τὴν κλίμακα, εἰς τὸ τελευταῖον σκαλοπάτι τῆς ὁποίας τὸν ἐπερίμενε ὁ Θεός.

Δὲν εἶναι μέγαρον, οὔτε ἔπαυλις ἀπλῆ τὸ « Ἀχιλλεῖον ». Εἶναι μία ὑψηλὴ προσφορά πρὸς τὸν ὑπέροχον ἀρχηγὸν τῶν Ἀχαιῶν, ὅπως ἐκεῖναι ποὺ προσέφεραν οἱ Ἀθηναῖοι εἰς τὸν Δελφικὸν Ἀπόλλωνα ἀπὸ τὰ περσικὰ λάφυρα. Εἶναι ἓνας νὰς ὑπέροχος τῆς φύσεως, δαμασθείσης ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον, καὶ τοῦ ἀνθρώπου, ἀπλωθέντος εἰς τὴν φύσιν. Ἄν εἶναι ἀφιερωμένος ὁ νὰς εἰς τὸν Ἀχιλλέα, τὸν Ἀχιλλέα πρέπει νὰ τὸν δεχθῶμεν ὡς μίαν ἐκδήλωσιν φυσιολατρικὴν, ἀπὸ ἐκείνας ποὺ ἐνέπνευσαν τὴν Θεογονίαν τοῦ Ἡσιόδου.

Περ. « Ἑλληνικὴ Δημιουργία », τεύχος 111 Γεώργιος Τσοκόπουλος

9. ΖΑΚΥΝΘΟΣ

Κάποτε μ' ἔφεραν τὰ κύματα παιδί
στὴ γῇ ποὺ εἶν' ἀπ' ἀνθούς κι ἀπὸ τραγούδια ἡλιοχυμένη,
προτοῦ νὰ τὴ χαρῶ στοῦ Κάλβου* τὴν ὁδὴ,
καὶ πρὶν τὴν ἀγαπήσω στὴ Φαρμακωμένη*.

Ἀπὸ ἓνα ψήλωμα, ξεχάνω τ' ὄνομά του πιά,
σὰ χώρα ἐπαγγελτὴ ξαγνάντεψα τὴν ἐσοχὴ της,
τοῦ πράσινου μεθύσι καὶ χαροκοπιά,
μόσχος τ' ἀγέρι της καὶ μόσχος καὶ ἡ πνοή της.

Καὶ μὲ νεραΐδοπῆρε ἡ χάρη ἡ θρυλικὴ
τῆς γῆς, καθὼς παιδί τὰ πάτησα τὰ χώματά της·
προτοῦ νὰ μὲ φιλήσῃ ἡ Μούσα ἡ λυρική,
μὲ πρωτοχαίδεψεν ἐκεῖ ἡ μοσχοβολιά της.

Χρόνια περάσαν, ἀπ' ἐμπρὸς μου ὅμως ποτὲ
δὲ χάνω τὴ στιγμή, καθὼς μακριάθε σὲ πρωτοεῖδα,
στὸν ἀταξίδευτο, ἐσὺ τότε ποθητέ,
τοῦ Φόσκολου* ἀκριβή, τοῦ Σολωμοῦ ἡ κοιτίδα.

« Περὰ σματα καὶ Χαιρετισμοί »

Κωστής Παλαμᾶς

10. Ο ΚΑΗΜΟΣ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

Α'

Ὡρες - ὥρες κάθομαι καὶ συλλογιέμαι : Πῶς μπόρεσα τόσον καιρὸ καὶ ζῶ δίχως τὴ Λεσβιακὴ θάλασσα. Ὁ καημὸς τοῦ Αἰγαίου μὲ μα-
ραζώνει σὰ μιὰ γλυκιὰ ἀρρώστια. Ἡ θάλασσα... Εἶναι τόσο καλο-
βαλμένο τὸ συναίσθημα μέσα στὴ λέξη. Ἡ θάλασσα... θάλασσα...
Σφαλνῶ τὰ μάτια μου καὶ τὸ λέω ἔτσι ἀπανωτὰ μὲ πολλὰ «σ»,
τὸ λέω σιγανὰ καὶ τ' ἀφουγκράζομαι. Κι ἀκούγω τότες ὅλα τὰ κύ-
ματά της τὰ καλοκαιρινά, ποὺ ξεσέρνονται σουσουριστὰ στὸ στρωτὸ
ἀμμογιάλι. Ἀχεῖ καὶ τραγουδᾷ ἀκοίμητη μέσα στὴ λέξη. Κι ἡ λέξη
εἶναι σὰν τὸ κοχύλι, πού, σὰ βάλης τ' αὐτὶ σου στὸ ἀνοιγμά του,
ἀκοῦς τὶς φωνὲς τοῦ πελάγου, πού 'ναι γιὰ πάντα κλεισμένες μέσα
στοὺς γύρους του, νὰ ῥχονται ἀπ' ἀλάργα σὰ νὰ μιᾷ ἡ ψυχὴ τῆς
θάλασσας.

Γυρίζω καὶ μετρῶ ἀπελπισμένα τὸ μονότονο ἡμισφαίριο τ' οὐρα-
νοῦ, ποὺ κατεβαίνει ἓνα γύρω ὁλοῦθε κι ἀκουμπᾷ στέρεα κι ἀκίνητα
πάνω στὸ χαμηλὸ κάμπο. Θυμᾶμαι στὸ σκολεῖδ ἓνα σπῖνο ποὺ ἀ-
σφυχτιοῦσε κάτω ἀπὸ μιὰ παρόμοια γυάλινη κάψα, ὅταν ὁ καθη-
γητὴς τῆς ἀναρρουφοῦσε λίγο-λίγο τὸν ἀέρα μὲ μιὰν ἀεραντλία.
Ἔτσι νιώθω κι ἐγὼ στενάχωρα τὴν ἀνεσαμιά μου.

Μὰ αὐτοῦ κάτω τίποτα δὲν εἶναι ἀκίνητο. Οἱ γραμμὲς τῶν βου-
ῶν χορεύουν, ἡ θάλασσα ἔχει χίλιους τρόπους νὰ σαλεύη, νὰ λου-

φάξη και νά χιμάη κι ὁ ἥλιος παίζει μ' ὅλα τὰ χρώματα. 'Ο ἀγέρας αὐτοῦ κάτω, κι αὐτὸς ἀκόμα, ἔχει τὴ γεύση του καὶ τὴ μυρωδιά του.

"Ἐχω κλεισμένα μέσα μου τόσα θαλασσινὰ ἡλιοβασιλέματα, ποὺ ἡ θύμησή τους μοῦ ρίχνει ἀστραφιές, ρόδινο καὶ χρυσὸ φῶς μέσα στὴν ψυχή. 'Ο ἥλιος σέρνει πάνου στὰ νερὰ ἀτλαζένιες ρόμπες μὲ τριανταφυλλιές οὐρές. Φεύγει περπατώντας πὰ' στὰ κύματα μὲ χρυσὰ πασούμια.

'Ο οὐρανὸς βρέχει κυκλάμινα. Τὰ βουνὰ γίνονται θαμπογάλαζα, μισοδιάφανα, σὰν τὰ βάζα τῶν μουσείων ποὺ 'ναι ἀπὸ πρωτινὸ γυαλί. Τὰ φύκια σειοῦνται σὲ πυκνὲς τοῦφες πάνω στὶς κορφές τῶν βράχων, ποὺ 'ναι καθισμένοι πασάδικα στὸ ρηχὸ πιάτο τῆς θάλασσας, σὰ νὰ 'ναι τὰ λοφία τους.

Βγαίνουν τότες τὰ καβούρια πάνου στὶς πέτρες τῆς ἀκρογιαλιᾶς. Βγαίνουνε ἕνα - ἕνα, γεμάτα ὑποψία. Μοιάζουν μὲ μετάλλινες ταμπакерίτσες ποὺ τοὺς ἔβαλες ποδαράκια. Τὸ φῶς κάνει μαλαματένια τὰ καβούκια τους καὶ τὰ βρεγμένα ματάκια τους εἶναι ρουμπινιές χάντρες. Σταματᾶνε στὶς σκισμὲς τῶν βράχων, ὅπου ἡ θαλασσινὴ πρασινάδα καὶ τὸ βρῦο εἶναι πιὸ παχιά, κι ἀρχίζουνε νὰ τρῶνε. Τρῶνε βιαστικὰ-βιαστικὰ μὲ τὰ δυὸ τους πιρουνάκια, ἃ μὲ τό' να, ἃ μὲ τ' ἄλλο. Χτυπᾶς μιά τὰ παλαμάκια, κι ὅπου φύγη φύγη, ὅλα μαζωμένα στὶς τρύπες τους.

Τὰ βουνὰ τοῦ νησιοῦ στέκουνε ντυμένα τὴν ὁμορφιά τους καὶ θαμάζουνε τὸν ἴσκιο τους ποὺ πέφτει γιγάντιος βαθιά, ὡς κάτω μὲς στὴ θάλασσα. Σὰ νὰ 'ναι τὰ θεμέλια τους. "Ἐνας μαραγκὸς βαράει μὲ τὴ ματσόλα* μιά χοντρή ξυλόπροκα σ' ἕνα γυριστὸ μαδέρι*. 'Ο ἀχὸς πέφτει σὰ βιτσιὰ στὰ νερά. 'Ο ταρσανὰς μοσκοβολᾷ πριονισμένο κυτπαρίσι καὶ βρασμένο κατράμι.

"Ἐνα δίχτυ εἶναι ριγμένο στὰ ρηχὰ κι οἱ φελλοὶ του στέκονται ἀράδα ἀράδα πάνου στὸ νερὸ σὰν ἀποσιωπητικά. Δυὸ μεγάλα καράβια εἶναι φουνταρισμένα ἔξω ἀπὸ τὸ λιμάνι. Τό 'να εἶναι μολυβὶ μὲ κόκκινη καρένα. Τ' ἄλλο εἶναι καρυδί. Τὰ κατάρτια τους σηκώνονται πιὸ ψηλὰ κι ἀπ' τὶς βουνοκορφές τῆς 'Ανατολῆς ποὺ 'ναι γαλαζιές στὸν ὀρίζοντα. Πάνου στὴν πλώρη μιᾶς ἀνεμότρατας ἕνας ναύτης τραγουδᾷ τραβώντας μ' ἕναν πράσινο κάδο νερὸ ἀπ' τὴ θάλασσα.

Β'.

‘Ο ήλιος όλοένα γέρνει.

Μερικά τζάμια στίς βίλες ανάβουν σάν ήλεκτρικά. Κάτι σύννεφα πάνου άπ’ τήν ‘Αμαλή έχουνε γύρω τριγύρω μιάν οϋγια άπό φλογισμένη πορφύρα.

‘Εχω τόσα ήλιοβασιλέματα λεσβιακά κλεισμένα μέσα μου. Τό όραμα μιās άκρογιαλιās λεσβιακής, μέ τήν άδιάκοπη κίνησή της, μέ τό άσυγκράτητο παίξιμο τών χρωμάτων, μέ τίς τράτες της καί μέ τόν ήλιο, περπατᾷ πάνου στά νερά μέ χρυσά πασουμάκια.

« Η Ζ ω ή έ ν Τ ά φ ω »

Στρατής Μυριβήλης

11. ΤΟ ΠΕΤΡΟΧΕΛΙΔΟΝΟΝ

‘Ενῶ εἰς τὰ υπόστεγα τῶν καλόκαρδων σπιτιῶν τὰ χελιδόνια ἔχουν κτίσει τῆς πολυλογίας των τήν ἐστίαν, εἰς τήν ‘Ακρόπολιν καί εἰς τὰ σπιτάκια, τὰ ὁποῖα, πιστά εἰς τήν ἀρχαίαν παράδοσιν, τήν ἀγκαλιάζουν, ἐκεῖ φωλιάζουν τὰ ἀσπρόκοιλα πετροχελιδόνα, διακρινόμενα καί διὰ τήν ἀρχιτεκτονικήν συμμετρίαν καί διὰ τήν οἰκοδομικήν τέχνην τῆς φωλεᾶς των.

Αὐτά δέν συμβολίζουν μόνον ἀναγεννωμένας ἐλπίδας, ἀλλά συμβολίζουν καί τόν ἐκάστοτε χειμαζόμενον καί πάλιν ἐπανθοῦντα ἀπ’ αἰώνων ‘Ελληνισμόν.

Τό πετροχελιδόνον, πού ἔκτισεν ἄλλοτε τήν φωλίτσα του εἰς κάποιαν ὑψηλὴν γλυφὴν τοῦ προνάου ἀρχαίου ναοῦ, τό ἴδιον τήν ἔκτισε κατόπιν εἰς τήν γωνίτσα μιᾶς καμπύλης τοῦ σταυροθολίου*, εἰς τῆς Βυζαντινῆς ἀπλογράμμου καί συμμετρικῆς ἐκκλησίτσας τὸν ἕξω νάρθηκα.

Καί τώρα πάλιν, πού ὁ ἐκκλησάρης τοῦ χαλνᾷ τήν φωλίτσα του μ’ ἓνα μακρὺ καλάμι, εὐρίσκει κάπου εἰς κανέν παλαιόν χάλασμα τῆς καλῆς γριᾶς καί ἡσυχίαν καί ἀσφάλειαν.

Καί εἰς τήν παράμερην αὐτὴν κόγχην πού ἐφώλιασε τὸ πετροχελιδόνον, ἔτυχε νὰ εἶναι ἐντειχισμένον ἓνα κομμάτι ἀρχαίου ἀναγλύφου.

Μὴ τὸ παίρνετε διὰ σύντριμμα τοῦ χρόνου καί τῆς βαρβαρότητος τὸ μάρμαρον αὐτό· παρέτέ το ὥς οἰκόσημον τῆς γριᾶς.

Ἦμπορεῖ νὰ εἶχαν οἱ δικοὶ τῆς καὶ χρυσόβουλλον* καὶ νὰ τὸ ἐκόλ-
λησεν ἡ γριὰ εἰς τὸ σπασμένο τζάμι, ποὺ ἔμπαζε μέσα τὸν τρελοβοριά.
Ἀπὸ ἐκεῖ ἔμπαινε καὶ ὁ χρυσὸς αἰτὸς τοῦ παραμυθιοῦ τῆς.

Λέγουν ὅτι τὴν γλαῦκα τὴν ἔδιωξεν ἀπὸ τὰς Ἀθήνας ὁ αἰετός,
καὶ αὐτὸν πάλιν, μὲ ὄλον του τὸ διπλὸν κεφάλι ποὺ ἐφύτρωσε κατό-
πιν, τὸν ἔδιωξε μιὰ φραγκόκοτα καὶ αὐτὴν τέλος κάποιος πελαργός.

Τὸν πελαργὸν τὸν ἔβαλε σημάδι ὁ ἀρματολός, καὶ πάει κι αὐτός.
Τὸ πετροχελίδονον ὅμως ποὺ φεύγει, καί, ὅπως ὁ πιστὸς μετανά-
στης, πάλιν ξαναγυρίζει, αὐτὸ μόνον συμπληρώνει ἀπὸ τοὺς χρόνους
τῶν ἀρχαίων θεῶν ἕως σήμερον τῆς Περσεφόνης τὸν μῦθον.

« Π λ λ λ λ λ Ἀ θ ῆ ν λ λ »

Δημήτριος Καμπούρογλου

12. ΤΟ ΚΕΝΤΗΜΑ ΤΟΥ ΜΑΝΤΙΛΙΟΥ

Στὴν ἄκρη τοῦ γιαλοῦ ξανθὴ κάθετα κόρη
κι ὠριόπλουμο λευκὸ χρυσοκεντάει μαντίλι,
μαντίλι τοῦ γαμπροῦ, τοῦ γάμου τῆς κανίσκι*.
Τὴν θάλασσα κεντάει μὲ τὰ νησιά τῆς ὅλα,
κεντάει τὸν οὐρανὸ μὲ τὰ λαμπρά του ἀστέρια,
τὴν γῆ μὲ τὰ πολλὰ καὶ τὰ ὠραῖα λουλούδια,
κεντάει κι ἓνα βουνὸ ψηλὸ ψηλὸ καὶ μέγα·
τὸ χάραμα γλυκὰ προβάλλει στὴν κορφή του
καὶ βάφεται ἡ κορφή καὶ τ' οὐρανοῦ ἡ λουρίδα
ροδόλευκη. Νερὰ καθάρια κι ἀσημένια
τὰ διάπλατα πλευρὰ ξετρέχουν κι αὐλακώνουν
χιλιόχρονα, παλιά, βαθιά, ἰσκιωμένα ὁρμάνια*,
κεντάει στὲς λαγκαδιὲς μὲ πράσινο μετᾶσι.
Στοὺς ὄχτους, στὰ ριζά, κοπάδια ἀσπρολογᾶνε
καὶ φαίνονται βοσκοὶ καὶ στ' ἕμορφο κεντίδι
φλογέρες λὲς κι ἀκοῦς, λὲς καὶ γρικᾶς τραγούδια,
βελάσματα βραχνὰ καὶ ἡχοὺς ἀπὸ τρουκάνια*.

Στὰ πόδια τοῦ βουνοῦ κεντάει γαλάζια λίμνη
μὲ καλαμιὲς χρυσές. Ἕνας ψαρὸς στὴν ἄκρη
πεζόβολον* κρατεῖ καὶ δόλωμα ἐτοιμάζει.

Κάμπον πλατύν πλατύν με σμαραγδένιο νῆμα
 όλόγυρα κεντάει. Στὴν μέση ἀπὸ τὸν κάμπο
 ποτάμι σιγαλὸ καὶ φιδωτὸ ξομπλιάζει
 με δάφνες, με μυρτιές καὶ με δασιὰ πλατάνια,
 με ἀηδόνια, με φωλιές· καὶ στὸ πανώριο ξόμπλι*
 τὸν φλοῖσβο τοῦ νεροῦ θαρρεῖς κι ἀκοῦς, τῆς δάφνης
 τὸν μύρο, τῆς μυρτιάς, θαρρεῖς ὅτι ἀνασαίνεις,
 πῶς τὸν κελαηδισμό τῶν ἀηδονιῶν ξανοίγεις,
 πῶς νιώθεις τὸ ἀπαλὸ τῆς φυλλουριᾶς μουρμούρι.
 Στὴν ἀκροποταμιὰν ἀλάφι ζωγραφίζει
 ποὺ σκύφτει τὰ νερὰ νὰ πιῇ τὰ κρυσταλλένια
 καὶ ξάφνου σαΐτιά στὴν πλάτη τὸ λαβώνει·
 στρέφεται αὐτό, κοιτάει με πόνο τὴν πληγὴ του,
 πᾶσχει ν' ἀπαλλαχτῇ, δὲν δύνεται τὸ μαῦρο,
 κι ἀπὸ τὸν οὐρανόν, ἀπὸ τὰ δέντρα γύρα
 βοήθεια λὲς ζητάει.

Ὀλούρα ἀπὸ τὸν κάμπο
 πλῆθος μικρὰ χωριὰ κεντάει, χωράφια ἄλλοῦθε
 με ὀλόχρυσά σπαρτά, με θημωνιές, με ἁλώνια.
 Πράσινα ἀμπέλια ἄλλοῦ με κίτρινα σταφύλια
 κίτρινα σὰν φλουριά, κι ἔμορφα κοπελοῦδια
 ποὺ μπαίνουν με πλεχτὰ καλὰθια καὶ τρυγᾶνε.

Γάμον ἀρχοντικὸ σ' ἓνα χωριὸ πλουμίζει
 με νύφην, με γαμπρό, με φλάμπουρα*, με ψίκι*.
 Δράκους ἄλλοῦ κεντάει καὶ λάμιες καὶ νεράιδες,
 κεντάει κι ἓναν γιαλὸ με ζαφειρένια πλάτια·
 στὴν ἄκρη τοῦ γιαλοῦ τὴν ἴδια τὴ θωριά της
 ὀλόφαντη ἱστορεῖ ἀπὸ ἔμορφιαν καὶ νιοτὴ
 καὶ πλοῦτον, καὶ ἀρχοντιά, καὶ στὰ λευκά της χέρια
 τ' ἀργόχειρο κρατεῖ τ' ὠριόπλουμο μαντίλι,
 μαντίλι τοῦ γαμπροῦ, τοῦ γάμου της κανίσκι.
 Ἀνάρια τὸ κεντάει κι ὅλο τοῦ λέει τραγούδια.

«Ὁ Τραγουδιστὴς τοῦ χωριοῦ καὶ τῆς στάνης», 1893

Κώστας Κουστάλλης

13. Ο ΣΚΑΡΟΣ

Τί νά 'ναι ἡ λαμπερή φωτιά μές στο βουνό τὸ πέρα
 πού πότε - πότε ἀνάβεται καὶ πότε - πότε σβηέται ;

Αὐτὴ τὴν ὥρα οἱ πιστικοὶ τὰ πρόβατα σκαρίζουν.
 Βόσκουν αὐτὰ μὲ τὴ δροσιά καὶ μὲ τὸ κρύο τῆς νύχτας
 σὲ γούπατον, σὲ λαγκαδιὰ καὶ σ' ὄχτους ἀπλωμένα.
 Γλυκὸς γλυκὸς ἀντίλαλος χύνεται ἀπ' τὰ κουδούνια.
 Κάποτε ὁ νυχτοκόρακας, κάποτε ἀγρίμι σκούζει,
 κάποτε σκύλου βάβυσμα βαθιὰ βαθιὰ γρικιέται
 μές στὴ μαυρίλα τὴν πυκνὴ. Κι ἀπὸ τὲς στάνες γύρα
 οἱ πιστικοὶ συνάζονται, κόβουν κλαριὰ ἀπὸ κέδρους,
 σταίνουν τετράψηλὴν φωτιά, στρώνονται ἀράδα-ἀράδα,
 καὶ μές στὴν πύρα τῆς φωτιᾶς, στὴ μυρουδιὰ τοῦ κέδρου
 καθένας λέει τὰ λόγια του.

Κι ἄλλος γι' ἀγάπες λέει,
 καὶ μολογάει πὼς ἀγαπᾷ ἀπὸ καιρὸν μιὰ κόρη...
 "Ἄλλος γιὰ κοῦρσες μολογάει, γιὰ κλέφτες, γιὰ πρωτάτα,
 γι' ἄρματωσές, γιὰ σκοτωμούς, καὶ κάπου-κάπου ἀπλώνει
 κι ἀναγυρίζει τὴ φωτιά καὶ παίρνει ἓνα τραγούδι,
 τραγούδι τοῦ παλιοῦ καιροῦ, τοῦ Πάλα τὸ τραγούδι.
 "Ἄλλος γιὰ τὸ κυνήγι λέει στῆς νύχτας τὸ καρτέρι,
 σίντας ξεβγαίνῃ τὸ καπρί, τὸ ἀρκούδι, τὸ πλατόνι.
 "Ἄλλος πῦξάρι πελεκᾷ καὶ ζωγραφίζει ἀγκλίτσαν.
 "Ἄλλος γαλαροκούδουνα περνᾷ στὰ κόθρα μέσα.
 "Ἄλλος ἀδράχτι σφοντυλαί καὶ κλώθει τ' ἄρνοπόκι.
 "Ἄλλος καυκόπουλο κεντάει, ἄλλος καρδάραν δένει.
 "Ἄλλος γιὰ τράστον γιὰ ἀραγὸ μαδάει προβιὰν καινούρια.
 "Ἄλλος ξανοίγει τὴ φωτιά, τραβάει ὀλίγη θράκια
 καὶ φένει ἀπὸ ἡμερόδεντρον βαλάνια καὶ μοιράζει.
 "Ἄλλος θυμᾷται τοὺς χορούς, ἄλλος ἀγάλια-ἀγάλια
 μὲ τὴ βραχνὴ τζαμάρα του τὸ «λάγιο ἄρνι» μαθαίνει.
 "Ἄλλος τὸν ὁμορφὸ βοσκὸ καὶ τὴ βασιλοπούλα
 θυμᾷται τοῦ παραμυθιοῦ πού τοῦ 'λεγε ἡ βαβὰ του
 κι ἀρχίζει καὶ τὸ μολογάει καὶ οἱ γύρα τὸν ἀκοῦνε.

Κι ἓνας ἀπ' ὅλους πλιὸ τρανὸς κι ἀπ' ὅλους λογισμένος,
 πού γέρνει ἀπάνου στὸ ραβδί, στερνὸς ἀπ' ὅλους λέει
 γιὰ τὴν τσοπάνικη ζωή, κι ὅλο τοὺς ὀρμηνεύει
 γιὰ τὴ βοσκή, γιὰ τ' ἄρμεγμα, γιὰ τῆς ἐρμιᾶς τ' ἀγρίμι,
 γιὰ τὸ μαντρί, γιὰ σάλαγον, γιὰ στάλισμα, γιὰ σκάρον,
 γιὰ γέννον καὶ γιὰ βύζαμα καὶ γιὰ τὸν ἔρμον κοῦρο.

«Ὁ Τραγουδιστὴς τοῦ χωριοῦ καὶ τῆς στάνης», 1893

Κώστας Κρυσιτάλης

14. Ο ΤΡΥΓΟΣ

Ὅταν ἀνθίζ' ἡ ἀγράμπελη κι ἀπλώνη τὰ κλαδιά της
 στὸ σχοῖνο, στὸ χαμόδεντρο, στοῦ πεύκου τὰ κλωνάρια,
 στὰ ρέματα τοῦ ποταμοῦ, στὸν ἐγκρεμὸ τοῦ βράχου,
 κι ἀγέραν, κάμπους καὶ βουνά, τὴν πλάση πέρα ὡς πέρα
 γιομόζη ἀπὸ μοσχοβολιά μὲ τὸν ἀνασασμό της,
 πυκνὸ-πυκνὸ κι ὁλόμαυρο μελισσολόι πετιέται
 μέσ' ἀπὸ βράχους καὶ κρινιά, μέσ' ἀπὸ ἐρμιές καὶ κήπους,
 καὶ τ' ἀνθη της βοσκολογᾶ καὶ παίρνει τὸν ἀχνό τους
 καὶ διαλαλαίει μ' ἓνα βοητὸ τὸν ἀναγαλλιασμό του.

Ἔτσι οἱ κοπέλες τοῦ χωριοῦ πετιοῦνται ἀπὸ τὰ σπίτια
 κι εἰς κάμπους κι εἰς βουνὰ σκορποῦν, κι ὅπ' εἶναι ἀμπέλια τρέχουν
 μὲ τὰ καλάθια τὰ πλεχτὰ καὶ μὲ τὰ βατοκόπια
 καὶ μὲ τραγούδια, μὲ χαρές, ὅταν ἀρχίζει ὁ τρύγος.

Ἀναταράζονται οἱ ἐρμιές, ἀχολογοῦν τ' ἀμπέλια,
 λὲς κι ἀπὸ κάθε πέτρα ὀρθή, λὲς κι ἀπὸ κάθε βάτον
 ὅπου στὸ χόρτο σέρνεται, κόρης κορμὶ φυτρώνει.
 Πράσινη ἀπλώνεται ἡ φυτειά κι οἱ ράγες μεστωμένες
 μαῦρες καὶ κίτρινες, ξανθιές, μαυρολογοῦν, γυαλίζουν
 στὴν πρώτη ἀχτίδα τοῦ ζεστοῦ τοῦ ἡλίου ὅπ' ἀνιέλλει,
 σὰν μαῦρα μάτια, σὰν χοντρά κλωνιά μαργαριτάρια.
 Οἱ βέργες οἱ καμαρωτὲς λαμποκοποῦν κι ἐκείνες,
 κι οἱ περγολιές ξαπλώνονται στὰ δίπλατα κρεβάτια
 καὶ στὴν πυκνὴ τους χλωρασιά καὶ στὸν βαθύ τους ἴσκιο

τὴν ἰδρωμένην ἀργατιά δροσίζουν, ἀνασαίνουν,
τὴν ἀργατιά πού ὀλημερίς ὅλο τρυγáει κι ἀπλώνει,
τὴν ἀργατιά πού λαχταρᾷ πότε νὰ πέση ὁ ἥλιος,
πότε νὰ ἰσκιώσουν τὰ ριζά, νὰ δροσερέψη ὁ κάμπος.

Νά τος ὁ ἥλιος πού ἔπεσε καὶ πάει νὰ βασιλέψη
νὰ τα πού ἰσκιῶσαν τὰ ριζά καὶ δροσερεύει ὁ κάμπος.
Ὁ ἥλιος χάθη ὀλότελα καὶ τὰ βουνὰ σουρπῶσαν
θόλωσαν τ' ἀνοιχτὰ νερὰ κι ἀπάνου βγῆκαν τ' ἄστρα.
Διπλὰ ἀνασαίν' ἡ ἀργατιά κι ἀπαρατάει τὸ ἔργο,
κι ἐκεῖ πού κληματόβεργες κι ἀπὸ παλιούρια φράχτες
καλύβι ὀλόρθο πλέκουνε, δεῖπνον ἀπλὸ κυκλώνουν,
καὶ τὸν ἀπλὸ τὸ δεῖπνο τους φωτáει θαμπὸ λυχνάρι.
"Ὑστερα εἰς κάθε μιὰ φυτειά, κάθε ὄχτο, κάθε ἀμπέλι,
τρανὲς ἀνάβονται φωτιὲς μὲς στ' ἀπλωτὸ σκοτάδι.
'Ολόυρα ὀλόυρ' ἀπ' τὲς φωτιὲς σταίνουν χορὸ οἱ κοπέλες·
στρώνονται χάμου οἱ γέροντες κι οἱ νιοί, κι ἀπ' ὅλους ἕνας
τοὺς συνοδεύει τὸ χορὸ μ' ἕνα ἀπαλὸ τραγουδί
καὶ μ' ἕνα λάλημα γλυκὸ-γλυκὸ τοῦ ταμπουρᾶ του.
"Ὡσπου τ' ἀστέρια τ' οὐρανοῦ τὸ μεσονύχτι δείχνουν,
καὶ τότες οἱ χοροὶ χαλοῦν, σκορπᾷν οἱ δουλευτάδες.
Στρώνουν γιὰ στρώματα κλαδιὰ κι ἀποσταμένοι γέρνουν.
Κι ἐκεῖ πού σβήνονται οἱ φωτιὲς ἔρμες ἀνάρια-ἀνάρια,
τὸ νυχτοπούλι τ' ἄγρυπνο γλυκὰ τοὺς νανουρίζει,
ὥσπου νὰ σκάση ὁ αὐγερινός, πού θά ξυπνήσουν πάλι,
πάλι στὸ ἔργο τους νὰ μποῦν, στὸν ζηλεμένο τρύγο.

« Ὁ Τραγουδιστὴς τοῦ χωριοῦ καὶ τῆς στάνης », 1893 *Κώστας Κρηστάλλης*

15. Δ Ω Δ Ω Ν Η

Ἀπὸ τὰ Γιάννινα δύσκολος δρόμος ὁδηγεῖ στὴν ἀρχαία Δωδώνη.
Στὴν κλειστὴ μοναξιά της. Αἰσθάνομαι βαθύτατη ἱκανοποίηση, καθὼς
ἀντικρίζω σύννεφα βαριὰ ν' ἀρμενίζουν πρὸς τὸν ἀπότομο Τόμαρο,
τὸν Ὀλύτσια. Καὶ προσεύχομαι πρὸς τὸν Δία τὸν ἀρχέγονο, τὸν
πελασγικό, νὰ συμμαζώξῃ τὴν καταχνιά του καὶ τὴ βαρυθυμιά του

πάνου σὲ κείνο τὸ κατατόπι, γιατί δὲν μπόρεσα ποτὲ νὰ τὴ συλλογιστῶ στὸ φῶς τοῦ καλοκαιριοῦ τὸ σκληρὸ τῇ Δωδώνῃ. Ἔτσι νυχτωμένη μέσα στὴν ἔρημίᾳ της, μέσα στὸν προαιώνιο μῦθο της, τὴ συλλογίστηκα πάντα. Δυσχειμέρη, καθὼς τὴν ὀνομάζει ὁ Ὅμηρος, στὴν Ἰλιάδα, στὸ Π :

Ζεῦ ἄνα Δωδωναίε Πελασγικέ, τηλόθι ναίων,
Δωδώνης μεδέων δυσχειμέρου, ἀμφὶ δὲ Σελλοὶ
σοὶ ναίουσ' ὑποφῆται ἀνιπτόποδες χαμαιεῦναι.

Στενὴ κοιλάδα μὲ βλάστηση λιγοστή καὶ νὰ τὴν ζώνουν ὀλόγυρα τὰ βουνὰ καὶ νὰ ἔναι ὁ χειμώνας βαρὺς κι ἡ καλοκαιριά συντομώτατη.

Περάσματα καταπονετικά ὀδηγοῦσαν ἀπὸ τὴ Δωδώνῃ στὸν ἄλλο κόσμο. Ἑλλοπία λεγόταν ὁ τόπος. Κι οἱ κάτοικοί του Ἑλλοὶ ἢ Σελλοί. Οἱ πρῶτοι Ἕλληνες ἴσως. Οἱ ἀρχαιολόγοι ἀκόμα δὲν εἶναι βέβαιοι. Μὰ εἶναι πράμα βαθὺ καὶ πολὺ πονεμένο νὰ συλλογιέται κανεὶς, πῶς ἀπὸ κείνη τὴν περίκλειστη χώρα τὴν ἐλάχιστη, τὴ δαρμένη ἀπὸ τοὺς ἀνέμους ποὺ ἀσταμάτητα τῆς ἔστελναν τὰ βουνά, ξεκίνησε τ' ὄνομα τὸ μεγάλο ποὺ γέμισε τὴν ἱστορία τῶν ἀνθρώπων μὲ τὴν ἄφθαρτη δόξα του.

Τὸ πνεῦμα τοῦ Δία βρίσκεται ἀκόμα ζωντανὸ στὶς πλαγιὲς τοῦ Τομάρου, στὴν ἀντικρινὴ Μανωλιάσα καὶ στὰ σταχτιά ρημάδια ποὺ ἀπομένουν στὴ Δωδωναία κοιλάδα.

Ὁ ἀρχέγονος Δίας ἦταν ἓνας θεὸς μελαγχολικός, βαρύθυμος, ἐξουσιαστής τῆς συννεφιάς, τοῦ κερανοῦ, τοῦ ἀνέμου καὶ τῆς βροχῆς. Ἦταν μιὰ δύναμη ἀσύντριπτη, μιὰ πέτρα τεράστια ἀνάμεσα στὶς πέτρες τὶς ἄλλες, μιὰ παρουσία πελασγική*, χαμένη ὀλότελα στὸν ἴσκιο τοῦ μῦθου.

Κι οἱ πιστοὶ τῆς λατρείας του ἦταν ἓνας ρωμαλέος λαός, ποὺ κυβερνοῦσε τὸν τόπο μὲ πείσμα κι ἀγάπη ἀντρίκεια καὶ τὸ βασάνιζε τὸ κορμί του, καθὼς οἱ ἀσκητὲς τῆς Ἀνατολῆς, γιὰ νὰ τοῦ σκοτώσῃ τὴν ἡδυπάθεια, γιὰ νὰ μετουσιώσῃ τὴ φθορά του σὲ ἀστραφτερὴ ἀθανασία. « Ἀνιπτόποδες καὶ χαμαιεῦναι » ἢ « γηλεχεῖς » καὶ « χαμαικοῖται ». Ἀνθρώποι ἀρχαιότατοι, ποὺ δὲν ἀγαποῦσαν νὰ φροντίζουν τὸ κορμί τους, γιὰ νὰ μὴν τὸ κάμη τρυφερὸ κατ' γυναικεῖο ἢ περιποίηση. Καὶ πλαγιάζανε χάμου τὴν πέτρα τὴ σκληρὴ καὶ τὸ χῶμα χρησιμοποιοῦσαν γιὰ στρώμα καὶ προσκεφάλι.

Κι οί παπάδες τοῦ Δία, οἱ ὑποφῆτες, κι οἱ γυναῖκες, οἱ ἱέρειες, ποὺ ὑπηρέτησαν ἀργότερα στὸ μαντεῖο τὸ διάσημο τῆς Δωδώνης καὶ ποὺ τὶς εἶπαν « πέλειες » ἢ « πελειάδες » (κι ὁ λόγος τοῦτος « ἀγριοπερίστερα » θέλει νὰ πῇ), οἱ γυναῖκες οἱ γριές τῆς Δωδώνης, καρτεροῦσαν νὰ συμμαζώσουν τοὺς χρησμούς κάτου ἀπὸ τὴν ἡμερὴ βελανιδιὰ τῇ μεγάλῃ, μεταγλωττίζοντας τὸ ἀνασάλεμά της σὲ θεῖα μηνύματα.

Ἔτσι ἀπὸ τὸ θρόισμα τῶν φύλλων καὶ τῶν κλάδων τῆς ἱερῶ-
τατης ἐκείνης « φηγοῦ » ἢ κι ἀπὸ τὸν πάταγο ποὺ ἔκανε τὸ στεριω-
μένο στὴ ρίζα της χάλκινο λεβέτι* καθὼς τὸ χτυποῦσε ἡ μάστιγα
ποὺ εἶχαν προσφέρει στὸ Δία τὸ Δωδωναῖο οἱ Κερκυραῖοι, καὶ μὲ
ἄλλους τρόπους παρόμοιους ἔπαιρναν οἱ πιστοὶ τὶς μυστικὲς ἀπο-
κρίσεις. Κι ἦταν ὁ τόπος ἐκεῖνος σὲ πολλὴ ὑπόληψη, χρόνια καὶ χρό-
νια πρὶν ἀπὸ τοὺς Δελφούς. Καὶ δὲ ρωτοῦσαν μόνο πολίτευες καὶ
χωρὲς καὶ λαοί, γιὰ νὰ μάθουν τὴ βούληση τοῦ Δία. Ρωτοῦσαν
ἄνθρωποι ἀπλοῖκοι γιὰ τ' ἀπλοῖκά της χαμοζωῆς τὰ τόσο ἀνθρώ-
πινα.

Καθὼς διαβάζουμε τὰ ρωτήματα ποὺ ἔφθασαν ἴσαμε τὰ χέρια
μας, δὲν μπορούμε νὰ μὴ συλλογιστοῦμε πὼς ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὶς
ἴδιες ἔγνοιες καὶ τοὺς ἴδιους καημούς βασανίζεται πάντα. Ὁ ἓνας ρω-
τάει γιὰ τὴ δουλειὰ ποὺ ἔχει στὸ νοῦ του νὰ κάμῃ, ὁ ἄλλος γιὰ τὰ
πρόβατά του, ὁ τρίτος ἂν θά'ναι σωστότερο νὰ κατοικήσῃ στὸ σπίτι
του ἢ νὰ τὸ δώσῃ μὲ νοίκι. Ἀπάνου σὲ πλακίτσες καμωμένες ἀπὸ
μολύβι ἦταν σκαλισμένα τὰ ρωτήματα τοῦτα. Γιὰ ὅ,τι μπορεῖ
νὰ βάλῃ ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου τὸν ρωτοῦσαν τὸ Δία.

Ὁ Ἡρόδοτος ἀναφέρει πὼς ἀπὸ τὶς Θῆβες* τὶς ἑκατόμυπλες ξεκί-
νησαν κάποτε δυὸ περιστέρια· τὸ ἓνα ἀπάγγιασε* στὴ λιβυκὴ ἐρη-
μιά, τὸ δεύτερο στὰ βουνὰ τῆς Ἡπείρου. Καὶ τὸ δεύτερο τοῦτο κατέ-
βηκε στὴ δωδωναία κοιλάδα καὶ στάθηκε πάνου στὸ ψηλὸ « ἡμερό-
δεντρο » καὶ πρόσταξε τοὺς χωριάτες μὲ φωνὴ ἀνθρώπινη νὰ ἰδρῦσουν
« χρηστήριο » καὶ νὰ τιμῆσουν τὸ Δία. Ἀμμωνας Δίας στὴ Λιβύη.
Δίας Νάιος στὴ Δωδώνη. Ἡ λέξη θέλει νὰ δηλώσῃ τὸ νερὸ ποὺ καρ-
πίζει τὴ γῆ. Γιὰ τοῦτο ἀργότερα σιμὰ στὸ Δία ἀγαπήθηκε κι ἡ Διώνη,
ἢ γυναῖκα, ἢ γῆ ποὺ καρπίζεται. Κι ἐγένετο ἓνα ἡ Διώνη μὲ τὴν
Ἀφροδίτῃ τῆς Ἀνατολῆς, τὴν Ἀστάρτη. Καὶ πλάι στοὺς ὑποφῆτες
ἦρθαν νὰ προστεθοῦν οἱ « πελειάδες ».

Μοῦ ἀρέσει νὰ θυμοῦμαι τὰ μυθολογήματα τοῦτα, καθὼς διαβαίνω συλλογισμένος καὶ συγκινημένος πολὺ τῇ δωδωναίᾳ κοιλάδι. Νιώθω μιὰ δύναμη μυστικὴ νὰ μὲ φέρνῃ πολὺ μακριά, στὰ πεπρωμένα τ' ἀνθρώπινα τὰ πανάρχαια, στὶς ρίζες τὶς πρώτες. Ἐκεῖ, στὴ μοναξιά τὴν περίκλειστη, καθὼς ἡ φαρέτρα τῶν ὁμηρικῶν ἡρώων. Τὸ μουρμούρισμα τῶν φύλλων τοῦ δέντρου τοῦ Δία στὸν ἄνεμο ἦταν ἡ φωνὴ ποὺ ἔρχεται ἀπὸ τ' ἀπάτητα δάση. Κι οἱ χάλκινοι δίσκοι καὶ τὰ λεβέτια ἀνάδιναν τὸν ἦχο τὸ μαγικόν, τὸν πρωτόγονο ἦχο, ποὺ φυτεύει τὸ δέος στὴν καρδιά τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ τῆς πηγῆς τῆς ἱερῆς τὸ τραγούδι τὸ σιγαλὸ ἦταν ὁ ἀντίλαλος ἀπ' ὅλες τὶς θάλασσες, ἀπ' ὅλα τὰ νερὰ ποὺ περιζώνουν τὶς μεγάλες στεριές, μεγαλύτερα κεῖνα. Τὸ νερὸ καὶ τὸ δέντρο καὶ τὸ χῶμα τῆς γῆς τῆς ἀγαπημένης— ἡ δύναμη ποὺ ὑπάρχει στὴ φύση νὰ μιλήῃ καὶ νὰ χρησιμοδοτῇ καὶ νὰ ξεσκεπάσῃ τὰ μυστικά της ! Κι ὁ Δίας ὁ ἀτάραχος ἀπάνου στὸν Τόμαρο νὰ διαφεντεύῃ τὶς χειμωνιές μὲ τὴ ματιὰ ἀνερμήνευτη κάτου ἀπὸ τὰ δασιά του, τὰ κατάμαυρα φρύδια ! Κι ὁλόγυρα ὁ λαὸς ποὺ θρεφόταν μὲ βελανίδια, ποὺ πλάγιαζε χάμου, ποὺ ἀπόμεινε ἀπεριποίητος, καθὼς ἀπεριποίητη ἀπομένει κι ἡ πέτρα, πέτρα κι ἐκεῖνος, νὰ μαντεύῃ τὸ Δία χαμένον στὴν αἰώνια συννεφιά του, νὰ κοιτάξῃ τὰ πάντα μὲ μάτια παιδιοῦ καὶ νὰ φρικήξῃ ἀπὸ σύγκρυο τρόμου καὶ ν' ἀπορῇ καθὼς ἀποροῦμε καὶ σήμερα, γιὰ τὰ πάντα !

Μακάριοι ὅσοι μποροῦν νὰ ξαναβρίσκουν τὴ ματιὰ καὶ τὴν ἄλλῃ αἴσθησιν τοῦ παιδιοῦ ! Νὰ γεννιοῦνται τὴν πάσα στιγμή σ' ἓναν κόσμον καινούριον ! Νὰ ᾿ναι χλωρὴ ἡ καρδιά τους κι ἡ ψυχὴ τους χλωρὴ. Νὰ κρατοῦν ἀξεθύμαστη μέσα τους τὴ συνείδησιν τῆς ὥρας τῆς πρώτης !

« Νέα Ἑστία », τ. 50, 1951,

Ι. Μ. Παναγιωτόπουλος

16. Η ΔΑΦΝΗ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΟΡΟΥΣ

Ἡ μικρὴ καὶ δύσκολη αὐτὴ σκάλα εἶναι ἡ μοναδικὴ στὸ Ὅρος. Ἐδῶ ἀράζει τὸ πλοῖο, ἂν τὸ ἀφήσῃ ὁ νοτιάς νὰ σταθῇ. Οἱ ἀνυπόμονοι κι οἱ φίλοι τῆς περιπέτειας ἐπιχειροῦν κάποτε νὰ κάμουν μὲ βάρκα τὸ γύρο τοῦ Ὁρους γιὰ νὰ φτάσουν σύντομα στὰ δυτικὰ μοναστήρια, κινδυνεύουν ὅμως νὰ κομματιαστοῦν στοὺς κάβους καὶ ξαναγυρίζουν στὴ Δάφνη. Ἄν ὅλα ἔχουν σκοπὸ νὰ διώξουν τὸν ξένο ἀπὸ τὸ ἐρημητήριο τοῦτο, ἡ θάλασσα, μὲ τὶς ἀπτόμετες ἀλλαγές της, μὲ τὶς σπιλάδες* της, μὲ τὰ ρεύματα, ωραία γιὰ τὰ μάτια τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἄπιστη γιὰ τὴν ἀσφάλειά του, ἐργάζεται ἀδιάκοπα νὰ τὸν χωρίσῃ ἀπ' τὸν κόσμο.

Μόνο ἔπειτα ἀπὸ τρικυμισμένο νυχτερινὸ ταξίδι νιώθει ὁ ταξιδιώτης τί ἀξίζει ὁ ξύλινος μπάγκος πού τοῦ προσφέρει τὸ μοναδικὸ πανδοχεῖο αὐτῆς τῆς πολιτείας μὲ τοὺς εἴκοσι κατοίκους. Ἀσάλευτος κοιτάζει, μέσ' ἀπὸ τ' ἀνθισμένα κλαδιὰ μιᾶς ροδοδάφνης, τὸ θυμωμένο πέλαγος, ἐνῶ σαλεύει ἀπάνω του κάποια βάρκα μὲ καλογέρους. Ἐτσι ὁ ξένος ἔγινε ὁ εἰκοστὸς πρῶτος κάτοικος τῆς Δάφνης γιὰ ἓνα τέταρτο τῆς ὥρας. Σ' αὐτὸ τὸ τέταρτο περνοῦν ἐμπρὸς του ὁ χωροφύλακας, ὁ τηλεγραφητής, ὁ ἀτμοπλοϊκὸς πράκτωρ, ὁ τελώνης, ὁ καφετζῆς — πού εἶναι καλόμερος — κι οἱ βαρκάρηδες. Ἡ Δάφνη ὅλη τελείωσε.

Ἡ Δάφνη εἶναι ὁ πρόλογος τοῦ Ὁρους, ἀπλὸς καὶ σύντομος. Οἱ καλόμεροι ἐκεῖνοι πού κάθονται μαζί σου στοὺς ξυλένιους μπάγκους, χωρὶς νὰ σέ προσέχουν, μ' ἓνα δέμα δίπλα τους, στηρίζοντας τὰ χέρια στὶς φουσκωμένες ὀμπρέλες, οἱ τραχιῆς γενειάδες, τὸ κυλινδρικό καλυμμαῦχι, τὸ χοντρὸ ράσο, ἡ βαριὰ ἀρχιτεκτονικὴ τοῦ ἀγιορείτη πού στήνουν ἐμπρὸς σου, σέ εἰδοποιοῦν πὼς πάτησες βυζαντινὸ ἔδαφος καὶ μπήκες στὸ παρελθόν.

Τὸ θεῖο φυτὸ τῆς Τέχνης πού συναντοῦμε μόλις ξεκινοῦμε ἀπὸ τὴ Δάφνη γιὰ τὸ Ὅρος, μᾶς ἐξηγεῖ τ' ὄνομά της. Μὰ δὲν εἶναι μόνο ἡ δάφνη πού φυτρώνει στὰ πρόβουνα τοῦ Ἀθῶ. Περνοῦμε μέσ' ἀπὸ ἀφθονία καὶ ποικιλία θάμνων. Ἑλλάδα θὰ πῇ θάμνος. Σ' αὐτὴ τὴ χαμηλὴ φυτεία εἶναι ὁ χαρακτήρας τῆς γῆς μας. Οἱ μαῦροι τόνοι τοῦ πουργαριοῦ, οἱ γαλάζιοι τοῦ σκίνου, οἱ πράσινοι τῆς κουμαριᾶς, αὐτὲς οἱ κηλίδες, χυμένες σὲ μιὰ πλαγιά πλημμυρισμένη ἀπὸ ἥλιο, μᾶς

δίνουν κατ' ἐξοχήν τὸ ἑλληνικὸ τοπίο. Κολημένοι σφιχτὰ στὴ γαλάζια καὶ στὴ ρόδινη πέτρα, κοντοί, σγουροί, δυνατοί, παλεύοντας μὲ τὰ γιδοπρόβατα, οἱ θάμνοι ἔχουν τὸ τραγικὸ μαζὶ καὶ τὸ γραφικὸ, ποὺ θὰ ἦταν ἀνύπαρκτο ἂν μεγάλωναν.

Τὸ τελευταῖο αὐτὸ ἔγινε στὸ "Όρος ! Γιὰ λόγους ἀσκητικούς, οἱ ὅποιοι ἀπαγορεύουν τὰ θηλυκὰ ζῶα κι ἐπομένως τὴν ποιμνιοβοσκὴ, οἱ θάμνοι μεγάλωσαν ἀνεμπόδιστοι, ἔγιναν δέντρα καὶ σκέπασαν τὸν "Αθω. Ἐνωμένοι σχηματίζουν τὸ πυκνὸ καὶ ἀδιαπέραστο σκέπασμα τῆς ἀνεμπόδιστης φυτείας, ποὺ βυθίζει τὸ "Όρος σ' ἓνα χλωροπράσινο ἐκπληκτικὸ ὅσο καὶ μονότονο. Δασικὸς πλοῦτος κι αἰσθητικὸ δυστύχημα. Μιά τόση ἀφθονία σὲ πνίγει. Δὲν εἶναι ἐλληνική.

"Όταν ὁ ταξιδιώτης, ἀνηφορίζοντας, βλέπη νὰ χάνωνται ἔξαφνα τὰ ἄτομα — ὁ κέδρος, ἡ δάφνη, ἡ κουμαριά, ὁ σκῖνος — γιὰ νὰ ἔνωθουν καὶ νὰ γίνουν σὲ λίγο τεράστιο κοινόβιο, ἀνάμεικτοι μὲ μυριάδες χαμόκλαδα, αἰσθάνεται πῶς κάτι γνώριμο τοῦ λείπει. Τότε, καθὼς ἀνεβαίνει πρὸς τὶς Καρυές, δὲ βλέπει ἄλλο παρὰ δασωμένες χαράδρες, πηχτὲς φυτεῖες, ἀχνοὺς ὄγκους νὰ ξεδιπλώνωνται γύρω στὴ γυμνὴ καὶ σπαθωτὴ κορυφὴ τοῦ "Αθω. Ὁ τόπος αὐτός, ὅπου κάθε κλαρὶ θὰ γεράση καὶ θὰ βαρεθῇ νὰ ζῇ, εἶναι σπάνιο δασικὸ φαινόμενο. Ἡ φυτεία τοῦ ἔχει τὴ μελαγχολία τῆς τέλει εὐτυχίας καὶ τῆς ἀπραξίας !

« "Α γιον "Όρος »

Ζαχαρίας Παπαντωνίου

17. Ο ΠΕΛΩΡΙΟΣ ΣΜΑΡΑΓΔΟΣ

Ἀπὸ τὰ ὑψώματα τῶν Καρυῶν βλέπομε τὴν κορυφὴ τοῦ "Αθω νὰ πετιέται πρὸς τὸν οὐρανὸ καὶ νὰ τρυπᾷ τὰ σύννεφα, πέτρινη λόγχη ποὺ φρουρεῖ τὸ μυστικισμό, ἐνῶ ξεκινᾷ ἀπὸ τὰ πόδια του καὶ ἀπλώνεται γύρω μὲ βελουδένια μαλακότητ' ὅλος ὁ σμαραγδένιος "Αθως τῶν μοναστηριῶν. Τὰ μαλακὰ ἐκεῖνα κύματ' αἰ γῆς, ποὺ δὲν ἔχουν τίποτε ἀνώμαλο, τίποτε πέτρινο καὶ τίποτε γυμνὸ, κατεβάζουν ὡς τὸ ἀκρογιάλι τὶς δασωμένες βαθύτατες χαράδρες τους. Ἀκελίδωτη γαλάζια θάλασσα λούζει τὸν πελώριο αὐτὸ σμάραγδο. Μακριά, ἴσκιοι γαλανοί,—ἡ Θάσος, ἡ Ἰμβρος, ἡ Λήμνος.

Ταξιδεύουμε για τὸ Βατοπέδι. Ἡ ἴδια παντοῦ ἀποπνικτικὴ φυτεία. Ὅλα σκεπασμένα. Κανένα ξέφωτο. Κανένα χωράφι. Πουθενὰ πεδιάδα. Δέντρα καὶ θάμνοι πλεγμένοι, στενοχωρημένοι, πνιγμένοι, ζητοῦν διάστημα γιὰ νὰ σαλέψουν. Μόνο οἱ καστανιές, λεπτές κολόνες, ξεφεύγουν καὶ παίζουν ἐλεύθερα τὰ πλατιά φύλλα τους στὸν ἀέρα καὶ στὸν ἥλιο, πλέκοντας τὰ τόξα κάτω ἀπὸ τὰ ὁποῖα περνοῦμε.

Κάθε τόσο χάσκει μπροστὰ μας καὶ μιὰ ἀπὸ τὶς ἀμέτρητες δασολαγκάδες τοῦ Ἄθω. Ὁρμητικὲς καὶ βαθύτατες κατεβαίνουν γκρεμίζοντας τὴν καστανιά, τὸ ρεῖκι, τὴ βελανιδιά, τὴν ὄξυά, τὴν κουμαριά, τὸν πλάτανο. Ἐδῶ κι ἐκεῖ, στὸ δρόμο, μιὰ βρυσούλα σταλάζει γιὰ τὸν ὁδοιπόρο. Τὸ κτίριό της πάντοτε μεγάλο, μὲ σταυρούς, γιὰ τὸν ὁδοιπόρο. Τὸ νερό, δάκρυ. Ὁ ἐρημίτης μολαταῦτα πού χρονολογίεσ καὶ τάσι. Τὸ νερό, δάκρυ. Ὁ ἐρημίτης μολαταῦτα πού πέρασε ἀπὸ κεῖ, ἔβρεξε τὴ γλώσσα του. Μέτρησε καλὰ τὶς λίγες στιγμὲς πού τοῦ ἐπιτρέπεται νὰ ξεκουραστῇ μέσα στὴν πελώρια αὐτὴ καὶ σκοτεινὴ στοὰ τῶν φύλλων. Ἐπειτα, ὅταν εἶδε πῶς οἱ καλὲς στιγμὲς γίνονται πολλὲς — πολυτέλεια, — φορτῶνεται πάλι τὶς σαράντα ὀκάδες τοῦ σάκου του μὲ τὰ ψώνια, καὶ μὲ τὰ πατημένα του παπούτσια ξεκινᾷ. Κάθε βρῦση θὰ ξεκουράζη καὶ μιὰν ἀπὸ τὶς μαῦρες αὐτὲς σκιές. Δὲν ἀποκοιμιοῦνται ποτέ. Ποῦ καιρὸς γιὰ τὸ σῶμα. Ἡ ὥρα κυλᾷ, ὁ δρόμος εἶναι μακρὺς, καὶ πρέπει νὰ φύγουν ἀμέσως. Χαιρετώντας τὸ διαβάτη μ' ἓνα σβησμένο κίνημα τῆς κεφαλῆς χάνονται.

Ὅσο πηγαίνομε, ὁ Ἄθως ξεδιπλώνεται. Κόκκινα στίγματα εὐφραίνουν τοὺς σμαραγδένιους του κυματισμούς — τὰ κελιά. Εἶναι ἀμέτρητα. Βυθίζονται στὸ πράσινο, σκαρφαλώνουν στὶς ἀνηφορίες, ἀμείνουν. Φωλιάζουν στὶς λαγκάδες, κατεβαίνουν στὴ θάλασσα. Εἶναι μοναστηράκια μὲ μορφὴ ἀγροτικῶν σπιτιῶν. Μέσα κατοικοῦν δυὸ καλόγεροι μὲ τὸ γέροντά τους, νοικοκύρη τοῦ σπιτιοῦ καὶ ἀρχηγὸ τῆς πένθιμης αὐτῆς οἰκογένειας. Τὴν ἡμέρα δουλεύουν. Περιποιοῦνται τὶς φουντουκιές τους, τ' ἀμπέλια τους, κόβουν τὰ ξύλα τους, βάζουν τὸ κρασί τους.

Κατὰ τὰ μεσάνυχτα χώνονται μέσα στὴν μικρὴ ἐκκλησίᾳ τοῦ κελιοῦ, πού ὑψώνει τὸ ἐλαφρὸ τύμπανό της μὲ τὸν τροῦλο ἐπάνω ἀπὸ τὰ σπίτια, καὶ ψάλλουν ἀτελεύτητα κείμενα ὡς τὸ πρωί. Αὐτὴ εἶναι ἡ δουλειά τους. Τὰ κελιά δὲν εἶναι ποτέ στὸ δρόμο. Ὁ διαβάτης τὰ βλέπει ἀπὸ μακριά. Τίποτε ἀπὸ τὴ χαρὰ ἢ τὴν ἀνία τους

δὲν ἐννοεῖ. Ὅπως συνήθως, ὁ διαβάτης σκέπτεται μὲ τὰ μάτια του. Βλέπει στὰ κελιά χαρωπὰ χρώματα, τὸ κόκκινο τῆς στέγης, τὸ γαλάζιο ἢ τὸ ἄσπρο τοῦ θόλου, λαμπρὲς κηλίδες ποὺ ξεκουράζουν ἀπ' τὴν ὁμοιομορφία τῆς ἀτέλειωτης πρασινάδας.

Τὰ δάση τοῦ Ὁρους εἶναι καταπράσινα ἀπὸ τέτοια μοναστήρια καὶ οἱ « κελιώτες » ξεχωρίζουν ἀπὸ τοὺς μοναστηριώτες μὲ τὴν ἄγρια γενειάδα τους, τὸ χοντρό τους ράσο καὶ τὸ τραχὺ ἀγροτικό τους ὕφος. Σὲ ὅλο μας τὸ δρόμο τὰ κελιά ποὺ ἀσπρίζουν καὶ κοκκινίζουν, εἶναι τὰ μόνα ξαφνίσματα τῶν ματιῶν μας. Ἄλλο ἐπιπόδιο δὲν πρέπει νὰ περιμένῃ ὁ ταξιδιώτης. Κάπου κάπου καταδέχεται νὰ ἐμφανίσῃ μπροστά μας τὸ κεχριμπάρι του κανένας κότσυφας ποὺ χάνεται στὴ ρεματιά, καὶ συχνὰ σαλεύουν στὸν ἀέρα μὲ τὰ γοργὰ φτερά τους ἄσπρες, κίτρινες καὶ μαῦρες πεταλοῦδες.

Σὲ μιὰ καμπὴ τοῦ δρόμου εἶδαμε ἑξαφνα τὴν τραγικὴ τύχη τῆς αὐτοκρατορικῆς Ρωσίας. Ἕνας Ρῶσος ἀσκητής, μὲ τὶς παντοῦφλες του, τὸ μεγάλο του ραβδί, τὸ σκοινὶ του γιὰ ζώνη στὸ σταχτὶ τριμμένο ράσο του, στάθηκε καὶ μᾶς χαιρέτησε ψελλίζοντας κάτι ρωσικά. Ἦταν μεγαλοπρεπὴς σὰν πατριάρχης.

Ἡ Ρωσία τοῦ Τσάρου ἔπεσε, τὰ πλούσια μοναστήρια τῆς ἐπείνασαν, κι αὐτὸς πῆγαινε σὲ μακρινὴ σκῆπη νὰ δουλέψῃ γιὰ νὰ φάγῃ. Ὅταν ὁ σύντροφός μου τοῦ ἔδωσε ἕνα δίδραχμο, ἐκεῖνος, μ' ὅλη του τὴν πατριαρχικὴ μεγαλοπρέπεια, χίμηξε νὰ τοῦ φιλήσῃ τὸ χέρι. Ὁ σύντροφός μου τὸν κράτησε. Μόλις προφθάσαμε νὰ μὴν ἰδοῦμε τόσο ξεπεσμένη τὴ Ρωσία τῶν μεγάλων μοναστηριῶν !

Ἡ πορεία εἶναι στὸ τέλος τῆς. Μέσ' ἀπὸ τὶς καστανιὲς λάμπει ἡ θάλασσα. Ἀκοῦμε τὸ ἤρεμο φύσημά της. Στὴν ἀμμουδιὰ ἐνὸς μακάριου μυχοῦ ζωγραφίζεται τὸ τεράστιο πέταλο τῶν ἀφρῶν της, καὶ στὴν ἄκρῃ τῆς θάλασσας μεγάλο πυκνὸ δάσος ἀπὸ θόλους, πύργους, τζάκια, καμπαναριὰ — τὸ μοναστήρι τοῦ Βατοπεδίου.

« Ἀγιον Ὁρος »

Ζαχαρίας Παπαντωνίου

18. Η ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

‘Ο ποιητής περιγράφοντας τὸ πέρασμα τοῦ Βουλγαροκτόνου ἀπὸ τῆς Μακεδονίας, γιὰ νὰ πάῃ στὴν Ἀθήνα νὰ προσκυνήσῃ τὴν Παναγιά τὴν Ἀθηνιώτισσα, βρίσκει εὐκαιρία νὰ περιγράψῃ τὴν πλούσια ἑλληνικὴ χώρα.

Κι ἀπάνου ἀπ’ ὅλα ἡ δόξα του πάει πρὸς τὴ χώρα, πού εἶναι τὸ Πάγγαιο τὸ λογάρι* τῆς κι εἶν’ ἡ Θεσσαλονίκη βασίλισσά τῆς, κι ἡ Ἑδεσσα μάνα τῆς, βρυσομένα, κι εἶναι τοῦ Σλάβου τ’ ὄνειρο καὶ τοῦ Ρωμιοῦ ἡ λαχτάρᾳ. Ἀπλώνεται καὶ ὀργώνεται κι ἀνθίζει καὶ πατιέται στὴ μέση τοῦ Ἀλιάκμονα καὶ τοῦ Ἀξιοῦ, πού πάντα ποτάμια ντεληπόταμα*, Βαρδάρη* καὶ Βιστρίτσα* δὲ στέκουν, ὅλο ξεχειλᾶν κι ἀγριεύουνε καὶ τρέχουν, καὶ τὴ φυλάγουν καὶ τὴ ζοῦν τὴ χώρα, μὰ τοῦ κάκου, γιὰτὶ νεροσυρμές λαῶν κι ἔθνων καταποτῆρες κυλᾶνε πάντα ἀπάνου τῆς καὶ τήνε πλημμυρίζουν, πολιτισμένοι, βάρβαροι, παλιές καινούριες φάρες*, καὶ τιποτένιοι καὶ ἄκουστοι γοργὰ καὶ ἀργὰ διαβαίνουν, ψάχνουν ἐδῶ, σκάφτουν ἐκεῖ, χτυπᾶν, παραμονεύουν, σὰ νὰ ζητᾶν ὅλοι νὰ βροῦν κάπου στὰ χώματά τῆς τὸ γιγαντένιο τ’ ἄγαλμα, χρυσοπελεκημένο, πού κάποτε στυλῶνontan καὶ θάμπωνε τὰ μάτια στὸ Σλατοβρέκι* τὸ βουνό, σὲ μιὰ κορφὴ τοῦ ἀπάνου· καὶ πολεμᾶνε τ’ ἄγαλμα νὰ βροῦν, καὶ δὲν τὸ βρίσκουν, καὶ τοὺς θαμπώνει τὸ ὄραμα, κι ἡ χώρα κι ἡ ἴδια στέκει σὰν ὄραμα θαμπωτικὸ τῆ φαντασία χτυπώντας. Κι ἀπάνου ἀπ’ ὅλα ἡ δόξα του πάει κι ἔρχεται στὴ χώρα καὶ διαβατάρᾳ ἀπὸ παντοῦ, σπιτώθηκ’ ἐδῶ, καὶ ἦρθε, κι ἡ δόξα του, γεράκι, αἰτός, γρύπας, λιοκόρνο* πάντα, κι ἡ δόξα του ἔγινε τσουκνιάς*, ἔγινε ψαροπούλι κι ἔφαγε τὴν ἀφάγωτην ἀκρίδα τὴ βουργάρα.

«Ἡ Φλογέρα τοῦ Βασιλιᾶ»

Κωστῆς Παλαμῆς

19. Ο ΕΒΡΟΣ ΙΣΤΟΡΕΙ...

‘Η ροή μου αρχίζει μέσ’ από τὰ βουνὰ τῆς Ρίλας καὶ τῆς Ροδόπης. Μερικὲς ἀφρισμένες νεροσυρμές ἀνταμώνονται καὶ σχηματίζουν τὴν ἀρχή μου. ‘Η μιὰ ἀνταμώνεται μὲ τὴν ἄλλη κελαρυστά. Καὶ τὸ κελάρυσμά τους ἔχει σκοπὸ καὶ ρυθμό. Εἶναι τὸ τραγούδι μου, τὸ τραγούδι τῆς ἀρχῆς μου. Οἱ παλιοὶ μὲ λέγαν Βόμβο, μὰ ὁ πνιγμὸς στὰ ρέματά μου μέσα τοῦ ‘Εβρου, γιοῦ τοῦ Κάσσανδρου, βασιλιᾶ τῆς Θράκης, ἔδωσε στὰ νερά μου τὸ ὄνομά μου τοῦτο. ‘Ενας ποιητὴς Ρωμαῖος μὲ καλοῦσε Οἰάγριο, ἀντρα τῆς μούσας Καλλιόπης καὶ πατέρα τοῦ ‘Ορφέα. ‘Ο ‘Αλκαῖος μὲ ὀνόμαζε « κάλλιστον » καὶ ὁ Εὐριπίδης « ἀργυρορρύτην ».

Στὶς μαρμαρυγές* τῆς ροῆς μου ὁ ‘Ορέστης, ὁ γιὸς τοῦ ‘Αγαμέμνονος, μανιασμένος καὶ κατατρεγμένος ἀπὸ τὶς ‘Ερινύες, λούστηκε, ἐκεῖ ὅπου ἀνταμώνονται στὰ ρεύματά μου οἱ ροές τοῦ Τόντζου καὶ τοῦ ‘Αρτισκοῦ. ‘Ετσι βρῆκε γιатρεία καὶ ἐξάγνιση, πού γιὰ θύμηση τῆς ἔχτισε τὴν ‘Ορεστιάδα στὰ τρία γιοφύρια μου πάνω.

Στὶς ὄχθες μου νὰ ἡ βοτάνη, πού οἱ Θράκες, κουρεύοντάς τὴν τὴν καΐγαν μετὰ τὰ δειπνά γιὰ νὰ ζαλιστοῦν μὲ τοὺς καπνοὺς καὶ νὰ πέσουν σὲ ὕπνο βαθύ. Εἶναι οἱ ὑποβλητικοὶ καπνοὶ τῶν δεισιδαίμονων Θρακῶν. Στὴ ροή μου κατέβασα καὶ χρυσάφι. « Χρυσορρόα » μὲ καλοῦσαν οἱ παλιοί. Στὸ κατέβασμά μου, στὴ Βισαπάρα τὴν παμπάλαιη ἀντικρίζω νὰ ὀνειρεύεται κοιμισμένη καὶ τὴν ἐπτάλοφη Εὐμολπιάδα, τὴν ξακουσμένη ὕστερὰ τοῦ Φιλίππου πόλη. Κεῖθε καὶ κάτω γίνομαι πλωτὸς καὶ αὐλακώνουν τὰ νερά μου τρεχαντήρια ὡς τὴν ‘Ορεστιάδα. ‘Αλλοῦ πλατύνω κι ἄλλοῦ στενεύω, ὥσπου νὰ φθάσω στὸ τρίκλωνο τοῦτο πού γίνεται μὲ μένα, τὸν Τόντζο καὶ τὸν ‘Αρτισκό.

Στὸ πέρασμα τῶν αἰῶνων εἶδα πολλὰ νὰ περνοῦν καὶ νὰ χάνονται φυλές. Εἶδα ἔθνη καὶ λαοὺς ἄγριους, εἶδα ἡμερωμένους λαοὺς καὶ μαλακοὺς. Οἱ πουλάνθρωποι Θράκες μείναν ὁ λαὸς πού δὲν ξεκόλλησε ποτὲ ἀπὸ κοντά μου, ὥσπου ἡ φύτρα τους ἔσβησε καὶ πᾶει μέσα στοὺς αἰῶνες σ’ ἀγῶνες φυλετικούς. ‘Ετσι, διαλεχτὴ φυλὴ, στάθηκε πλάγι μου νὰ ἱστορῇ τ’ ἀνθρώπινα ἢ ἑλληνικὴ φυλὴ, πού ἡμέρεψε τοὺς Θράκες, τοὺς δίδαξε θρησκεία καὶ τοὺς μετέδωκε ἥθη κι ἔθιμα καὶ γλῶσσα ἑλληνικὴ. Τὴ γλῶσσα τούτῃ τῶν θεῶν ἀκολούθησαν κατόπιν γλῶσσες βάρβαρες καὶ ταπεινές, κακὸς καὶ τραχιές.

Οἱ ἱτιῆς, μὲ τὰ κλωνάρια τους τὰ χαμόζηλα, δασύσκιωτες καὶ ἰσκιερὲς πυκνώνουν τὶς ὄχθες μου. Ὅταν ὁ βοριάς πσουχτερὸς χιμῆξη ἢ ἡ νοτιὰ φύσῃ, τὸ πένθιμο τραγούδι τους δυναμώνει. Παλιοὶ ὕμνοι καὶ χαμένοι ἤχοι ἀναζοῦν τότε. Τότε ὁ Διόνυσος ἀπὸ τῆς Στράντζας τὰ δασύσκιωτα ρουμάνια πιωμένος φτάνει κέφι καὶ χαρά, κρατώντας τὸ ἄσκι, κρασί μαῦρο γιομάτο. Τὸν ἀκολουθεῖ τὸ κατάργυρο γέρικο φεγγάρι καὶ τὸν ξεσκεπάζει. Τὸν ἀκολουθοῦν Σάτυροι καὶ Μαινάδες. Καὶ στὴ ροή μου πάνω, μέσα στὶς ἱτιῆς τὶς χαμοκλαδοῦσες, στήνουν ξωτικό χορό. Κι ἀναζοῦν τ' Ἀναστενάρια, τὰ Διονύσια καὶ τὰ Δημήτρια. Ὁ Διόνυσος καλεῖ τοὺς πάντας στὸ μεθύσι. Καὶ χορεύουν στὶς φωτιῆς καὶ τραγουδοῦν :

Πιάσε πυρά, πιάσε θρακιά,
τοὺς ρυθμοὺς τῶν ποδιῶν μου
στὰ σείστρα τῆς ψυχῆς μου ν' ἀναστήσω.

Πιάσε πυρά, πιάσε θρακιά,
τὸ πόδι ἀργὸ-ἀργὸ νὰ σύρω
στὴ φωτιά πάνω κι ἄχ καὶ ἴχ ν' ἀφήσω.

Πιάσε πυρά, πιάσε θρακιά,
δαύλισε κι ἄλλη φωτιά,
τοὺς ρυθμοὺς τῶν ποδιῶν μου νὰ ρυθμίσω.

Πιάσε τὸ νάμα τ' ἀμπελιοῦ
χέρι μὲ χέρι δῶς νὰ πιοῦμε
τὴν τσότρα τῇ θρακιώτικῃ, ὥσπου νὰ μεθυστοῦμε.

Τέτοια τραγουδοῦν χεροπιαστοί, καὶ ρυθμικοὶ πατοῦν στὶς φωτιῆς καὶ χορεύουν στὴ θρακιά πιασμένοι ἀπὸ τὴ μανία καὶ τὴ ἔκσταση οἱ Βάκχοι καὶ οἱ Σάτυροι καὶ οἱ Μαινάδες.

Ὁ τρύγος ἀκόμα κρατᾷ. Οἱ ληνοὶ πηγαينوέρχονται. Τὸ σταφύλι συνάζεται στὰ πατητήρια, στὰ μεγάλα βαρέλια, στὶς τῆνες. Ὁ μοῦστος βράζει κι ἀφρίζει κι ἀναδίνεται ὁ μόσχος τοῦ σταφυλιοῦ καὶ χύνεται μιὰ ζάλη. Μεθᾶς καὶ παίζει. Κάθε βράδυ στὸν αὐλόγυρο στήνεται ὁ χορός. Στοῦ καντηλιοῦ τ' ἀχνὸ φῶς σχηματίζονται χίλια σχήματα ξωτικά τῶν χορευτῶν. Χορεύουν οἱ Σάτυροι, κι ὁ Διόνυσος τοὺς

οίστην λατρεύει καὶ τοὺς σπρώχνει. Οἱ τρυγητρες γίνονται Μαινάδες καὶ πηδώντας τρελὰ φωνάζουν ρυθμικά : Ἄχ, ἴχ, ἔχ ! Στους τοίχους βλέπεις τοὺς ἴσκιους μιᾶς ζάλης χορευτικῆς. Ἄχ, ἴχ, ἔχ ! Ζωφόροι θαρρεῖς τοῦ Παρθενῶνος. Εἶναι τὸ ἀκολουθήμα τοῦ φαγητοῦ καὶ τοῦ πότου ὕστερα ἀπὸ τὸ μάζεμα τοῦ σταφυλίου, τὸ ρίζιμό του στοὺς ληνούς, τὸ μάζεμα τοῦ μούστου, τὸ κουβάλημα τῶν τσουπρων στὶς τήνες.

Ἔτσι αὐτὰ σὰν ζωφόρες* φειδιακῆς ξετυλίγονται μέσα στους κάμπους τοὺς ἀτέλειωτους τῶν ἀμπελιῶν τῆς Θράκης, ποὺ τοὺς τριγυρίζουν τὰ ποτάμια — τὰ πολλὰ ποτάμια — ποὺ ὅλο χύνονται νὰ φουσκώσουν τὴ ροὴ μου στὸ δρόμο της. Καὶ ἡ ροὴ μου κατεβαίνει προσπερνώντας μεγάλα γιοφύρια, γιοφύρια τοξωτά, πέτρινα, καμπυλωτά, καμαρωτά, θεμελιωμένα μὲ κορμιὰ ἀνθρώπινα. Προσπερνῶ τὰ μεγάλα γιοφύρια τῆς Ὀρεστιάδος, τῆ Μακρογέφυρα — ζωτικὸ τὸ παμπάλαιο πολῦτοξο γιοφύρι — ποὺ μὲ καβαλικεύει στεριωμένη στὸ κύμα μου μὲ τοῦ πρωτομάστορα τὴν ὥρια τὴ γυναῖκα. Μακριὰ στὸ κατέβασμά μου τὸ πηχτὸ ἀγναντεύω τ' ἀκρογιάλια καὶ τὰ περιγιάλια τοῦ Αἰγαίου. Εἶναι τὸ πέλαγο τὸ γαλανό, ποὺ τὸ ἡμερεύουν τ' ἀμέτρητα νησιά τὰ Κυκλαδίτικα. Καὶ νά, τὸ τέρμα τοῦ ταξιδιοῦ μου. Ἡ ροὴ μου γίνεται διχάλα ἐδῶ καὶ σχηματίζεται τὸ δέλτα τῆς ἐκβολῆς μου πρὸς τὴ διψασμένη θάλασσα ἀπὸ τὰ γλυκὰ μου βουνίσια νερά, τὰ κατὰ πηχτα καὶ τὰ λιπαρά.

Ἐδῶ τελειώνει τ' ὄνειρεμένο μου ταξίδι. Ἀρχίζοντας ἀπὸ μικρὸ ἀφρισμένο μ' ἄλλα ἀμέτρητα τέτοια ἀδερφάκια μου, ἀβγατίζοντας, κατεβαίνω βουνά, χαράδρες, ρουμάνια, κάμπους σὲ στενὲς κι ἀπλόχωρες κοίτες τραγουδώντας τὰ τραγούδια τοῦ βουνοῦ καὶ τοῦ κάμπου, τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου χιλιάδων χρόνων, ἀναρχων ἐποχῶν : « Εἶμαι ὁ Ἐβρος, τοῦ Εὐριπίδου ὁ « ἀργυρορρύτης », ὁ « κάλλιστος » τοῦ Ἀλκαίου, τῆς Θράκης ὁ « λιπαντῆς » καὶ ὁ « ὑδροδότης », ποὺ ταξιδεύοντας τῆς Θράκης τῆς πολυάνθρωπης τοὺς ἀπέραντους κάμπους, βυθίζομαι — στοῦ ταξιδιοῦ τὸ τέρμα — στοῦ Αἰγαίου τὰ περιγιάλια ἀπέθαντος, ἀτέλειωτος, πολὺζως καὶ δυνατός. Μὲ γεννᾷ ἡ Ροδόπη καὶ τὸ Σκόμιο, μὲ πλουτίζουν ὁ Τόντζος κι ὁ Ἀρδίσκος κι ὁ περίφημος Ἐργίνης καὶ μὲ θεριεύουν οἱ ἑξὶ δεκάδες τῶν ποταμιῶν τῆς πλουσιόκαμπης Θράκης, τῆς σιτοφόρας καὶ τῆς καρπερῆς τῆς ἑλληνικῆς ».

« Ἐξέτ. Εστία », τ. 38, 1945,

Πολύδωρος Παπαχριστοδούλου

20. Η ΘΑΛΑΣΣΑ

‘Ο πατέρας μου — μύρο τὸ κύμα πού τὸν τύλιξε — δὲν εἶχε σκοπὸ νὰ μὲ κάμῃ ναυτικό.

— Μακριά, ἔλεγε, μακριά, παιδί μου, ἀπὸ τ’ ἄτιμο στοιχειό ! Δὲν ἔχει πίστη, δὲν ἔχει ἔλεος. Λάτρεψέ την ὅσο θές· δόξασέ την· ἐκείνη τὸ σκοπὸ της. Μὴν κοιτᾷς πού χαμογελᾷ, πού σοῦ τάζει θησαυρούς. Ἄργα γρήγορα θὰ σοῦ σκάψῃ τὸ λάκκο ἢ θὰ σὲ ρίξῃ πετσί καὶ κόκαλο, ἄχρηστο στὸν κόσμο.

Καὶ τὰ ἔλεγε αὐτὰ ἄνθρωπος, πού ἔφαγε τὴ ζωὴ του στὸ καράβι· πού ὁ πατέρας, ὁ πάππος, ὁ πρόπαππος, ὅλοι ὡς τὴ ρίζα τῆς γενιᾶς ξεψύχησαν στὸ παλαμάρι*. Μὰ δὲν τὰ ἔλεγε μόνο αὐτός, ἀλλὰ κι οἱ ἄλλοι γέροντες τοῦ νησιοῦ, οἱ ἀπόμαχοι τῶν ἀρμένων*· τώρα, καὶ οἱ νεώτεροι, πού εἶχαν ἀκόμη τοὺς κάλους στὰ χέρια, ὅταν κάθιζαν στὸν καφενὲ νὰ ρουφήξουν τὸ ναργιλέ, κουνοῦσαν τὸ κεφάλι καὶ στενάζοντας ἔλεγαν :

— Ἡ θάλασσα δὲν ἔχει πιὰ ψωμί. Ἄς εἶχα ἓνα κλῆμα στὴ στεριά καὶ μαύρη πέτρα νὰ ρίξω πίσω μου.

Ἡ ἀλήθεια εἶναι πὼς πολλοὶ τοὺς ὄχι κλῆμα, ἀλλὰ νησι δολάκερο μποροῦσαν ν’ ἀποκτήσουν μὲ τὰ χρήματά τους. Μὰ ὅλα τὰ ἔριχναν στὴ θάλασσα. Παράβγαιναν ποιὸς νὰ χτίσῃ μεγαλύτερο καράβι· ποιὸς νὰ πρωτογίνη καπετάνιος. Κι ἐγώ, πού ἄκουα συχνὰ τὰ λόγια τοὺς καὶ τὰ ἔβλεπα τόσο ἀσύμφωνα μὲ τὰ ἔργα τοὺς, δὲν μποροῦσα νὰ λύσω τὸ μυστήριό. Κάτι, ἔλεγα, θεϊκὸ ἐρχόταν κι ἔσερνε ὅλες ἐκεῖνες τὶς ψυχὲς καὶ τὶς γκρέμιζε ἄβουλες στὰ πέλαγα, ὅπως ὁ τρελοβοριάς τὰ στεριολίθαρα*.

Ἀλλὰ τὸ ἴδιο κάτι μ’ ἔσπρωχνε κι ἐμένα ἐκεῖ. Ἀπὸ μικρὸς τὴν ἀγαποῦσα τὴ θάλασσα. Τὰ πρῶτα βήματά μου, νὰ εἰπῆς, στὸ νερὸ τὰ ἔκαμα. Τὸ πρῶτο μου παιγνίδι ἦταν ἓνα κουτὶ ἀπὸ λουμίνι μ’ ἓνα ξυλάκι ὀρθὸ στὴ μέση γιὰ κατάρτι, μὲ δυὸ κλωστὲς γιὰ παλαμάρια*, ἓνα φύλλο χαρτί γιὰ πανάκι καὶ μὲ τὴν πύρινη φαντασία μου πού τὸ ἔκανε μπάρκο τρικούβεργο*. Πῆγα καὶ τὸ ἔριξα στὴ θάλασσα μὲ καρδιοχτύπι. Ἄν θέλῃς, ἤμουν κι ἐγὼ ἐκεῖ μέσα. Μόλις ὅμως τὸ ἀπίθωσα, καὶ βούλιαξε στὸν πάτο. Μὰ δὲν ἄργησα νὰ κάμω ἄλλο μεγαλύτερο ἀπὸ σανίδια. Ὁ ταρσανὰς* γιὰ τοῦτο ἦταν στὸ λιμανάκι τοῦ Ἀι-Νικόλα. Τὸ ἔριξα στὴ θάλασσα καὶ τ’ ἀκολούθησα

κολυμπώντας ως την έμπατή του λιμανιού, που το πήρε το ρέμα μακριά. Ἀργότερα έγινε πρώτος στο κουπί, στο κολύμπι πρώτος· τὰ λέπια μου έλειπαν.

—Μωρέ γειά σου, κι εσύ θά μᾶς ντροπιάσης όλους! Έλεγαν οί γερονάυτες, όταν μ' έβλεπαν νά τσαλαβουτώ σά δέλφινας.

Ἐγώ καμάρωνα καί πίστευα νά δείξω προφητικά τὰ λόγια τους. Τὰ βιβλία—πήγαινα στο Σχολαρχείο θυμούμαι—τὰ έκλεισα γιά πάντα. Τίποτα δέν έβρισκα μέσα νά συμφωνή με τόν πόθο μου. Ἐνῶ εκείνα που είχα γύρω μου, ψυχωμένα κι άψυχα, μου έλεγαν μύρια. Οί ναύτες με τὰ ήλιοκαμένα τους πρόσωπα καί τὰ φανταχτερὰ ρούχα· οί γέροντες με τὰ διηγήματά τους· τὰ ξύλα με τή χτυπητή κορμοστασιά, οί λυγερές με τὰ τραγούδια τους :

Ὁμορφος πού 'ναι ὁ γεμιτζής, όταν βραχῇ κι αλλάξῃ
καί βάλῃ τ' άσπρα ρούχα του καί στο τιμόνι κάτση.

Τὸ άκουα άπό τήν κούνια μου κι έλεγα πώς ήταν φωνή του νησιού μας, που παρακινούσε τούς άντρες στή θαλασσινή ζωή. Ἐλεγα πότε κι εγώ νά γίνω γεμιτζής* καί νά κάτσω θαλασσοβρεμένος στο τιμόνι. Θά γινόμεουν ὁμορφος τότε, παλίκaros σωστός· θά με καμάρωνε τὸ νησί! Ναί· τήν άγαποῦσα τή θάλασσα! Τήν έβλεπα νά άπλώνεται άπό τ' άκρωτήρι ως πέρα, πέρα μακριά, νά χάνεται στα ούρανοθέμελα σά ζαφειρένια πλάκα στρωτή, βουβή καί πάσχιζα νά μάθω τὸ μυστικό της. Τήν έβλεπα, ὀργισμένη άλλοτε, νά δέρνῃ με άφρους π' άκρογιάλι, νά καβαλικεύῃ τὰ χάλαρα*, νά σκαλώνῃ στις σπηλιές, νά βροντᾷ καί νά ήχάῃ, λές καί ζητοῦσε νά φθάσῃ στην καρδιά τῆς Γῆς γιά νά σβήσῃ τίς φωτιές της. Κι έτρεχα μεθυσμένος νά παίξω μαζί της, νά τή θυμώσω, νά τήν άναγκάσω νά με κυνηγήσῃ, νά νιώσω τὸν άφρό της επάνω μου, ὅπως πειράζομε άλυσοδεμένα τ' άγρίμια. Καί όταν έβλεπα καράβι νά σηκώνῃ τήν άγκυρα, νά βγαίνῃ άπό τὸ λιμάνι καί ν' άρμενίζῃ στ' άνοιχτά, όταν άκουα τίς φωνές τῶν ναυτῶν που γύριζαν τὸν άργάτη*, καί τὰ κατευοδώματα τῶν γυναικῶν, ἡ ψυχῇ μου πετοῦσε θλιβερό πουλάκι επάνω του. Τὰ σταχτόμαυρα πανιά, τὰ ὀλοφούσκωτα σκοινιά τὰ κοντυλογραμμένα, τὰ πόμολα*, που άφηναν φωτεινὴ γραμμὴ ψηλά, μ' έκβαζαν νά πάω μαζί τους, μου έταζαν άλλους τόπους, άνθρώπους άλλους, πλούτη, χαρές. Καί νυχτόμερα ἡ ψυχῇ μου κατάντησε άλλον πόθο νά μὴν

ἔχη παρὰ τὸ ταξίδι. Ἀκόμη καὶ τὴν ὥρα ποὺ ἐρχόταν πικρὸ χαμπερί* στὸ νησί καὶ ὁ πνιγνὸς πλάκωνε τὶς ψυχὲς ὄλων καὶ χυνόταν βουβή ἢ θλίψη ἀπὸ τὰ ζαρωμένα μέτωπα ὡς τ' ἄψυχα λιθάρια τῆς ἀκρογιαλιᾶς· ὅταν ἔβλεπα τὰ ὀρφανόπαιδια στοὺς δρόμους καὶ τὶς γυναῖκες μαυροφόρες· ὅταν ἄκουα νὰ διηγοῦνται ναυαγοὶ τὸ μαρτύριό τους, πείσμα μ' ἔπιανε ποὺ δὲν ἦμουν κι ἐγὼ μέσα· πείσμα καὶ σύγκρυο μαζί.

Δὲν κρατήθηκα περισσότερο. Ἐλεῖπε ὁ πατέρας μὲ τὴ σκούνα* στὸ ταξίδι. Μίσησε κι ὁ καπετὰν Καλιγέρης ὁ θεῖος μου γιὰ τὴ Μαύρη θάλασσα. Τοῦ ἔπεσα στὸ λαιμό· τὸν παρακάλεσε κι ἡ μάνα μου ἀπὸ φόβο μὴν ἀρρωστήσω· μὲ πῆρε μαζί του.

—Θὰ σὲ πάρω, μοῦ λέει, μὰ θὰ δουλέψης· τὸ καράβι θέλει δουλειά. Δὲν εἶναι ψαρότρατα νὰ ἔχης φαί καὶ ὕπνο.

Τὸν φοβόμουνα πάντα τὸ θεῖο μου. Ἦταν ἄγριος καὶ κακὸς σὲ μένα, ὅπως καὶ στοὺς ναῦτες του. Κάλλιο σκλάβος στ' Ἀλιτζέρι—πάρα μὲ τὸν Καλιγέρι, ἔλεγαν, γιὰ νὰ δείξουν τὴν ἀπονιά του. Κι ὁ λόγος του πάντα προσταγή. Μόνον ἀπελπισμένοι πῆγαιναν στὴ δουλειά του. Μὰ ὁ μαγνήτης ποὺ ἔσερνε τὴν ψυχὴ μου, ἔκαμε νὰ τὰ λησμονήσω ὅλα. Νὰ πατήσω μιὰ στὴν κουβέρτα*, ἔλεγα, καὶ δουλεῖα ὅση θές.

Ἀληθινὰ ρίχτηκα στὴ δουλειά μὲ τὰ μοῦτρα. Ἐκαμα παιγνίδι τὶς ἀνεμόσκαλες. Ὅσο ψηλότερα ἢ δουλειά, τόσο πρόθυμος ἐγώ. Μπορεῖ ὁ θεῖος μου νὰ ἤθελε νὰ παιδευτῶ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ γιὰ νὰ μετανιώσω. Ἀπὸ τὴν πλύση τῆς κουβέρτας στὸ ξύσιμο· ἀπὸ τὸ ράψιμο τῶν πανιῶν στῶν σκοινιῶν τὸ πλέξιμο· ἀπὸ τὸ λύσιμο τῶν ἀρμένων στὸ δέσιμο. Τώρα στὴν τρόμπα*· τώρα στὸν ἀργάτη*· φόρτωμα—ξεφόρτωμα, καλαφάτισμα*, χρωμάτισμα πρῶτος ἐγώ. Πρῶτος; Πρῶτος· τί μ' ἔμελε; Μοῦ ἔφτανε πὼς ἀνέβαινα ψηλὰ στὴ σταύρωση* κι ἔβλεπα κάτω τὴ θάλασσα νὰ σκίζεται καὶ νὰ πισωδρομῇ ὑποτακτικὴ μου. Τὸν ἄλλον κόσμον, τοὺς στεριανούς, μὲ θλίψη τοὺς ἔβλεπα.

—Ψέ!... ἔλεγα μὲ περιφρόνηση. Ζοῦνε τάχα κι ἐκεῖνοι!...

« Λ ὁ γ ῖ α τ ῆ ς Π λ ὠ ρ ῆ ς »

** Ἀνδρέας Καρκαβίτσας*

21. Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΤΟΥ ΣΚΟΜΒΡΟΥ

Σκόμβρος είναι τὸ σκουμπρί. Σκόμβρος εἶναι ὅμως καὶ ὁ τσίρος, δηλαδή τὸ ἀπεξηραμένο, τὸ ἀφυδατωμένο σκουμπρί. Θὰ τὰ βάλουμε λοιπὸν καὶ τὰ δύο μαζί, δηλαδή θὰ μιλήσουμε καὶ γιὰ τὸ σκουμπρί ὅταν θὰ φθάσουμε στὸν τσίρο. Τώρα θὰ ποῦμε δύο λόγια γιὰ τὴν οἰκογένεια.

Εἶναι μιὰ ἀπὸ τὶς μεγαλύτερες οἰκογένειες τοῦ βυθοῦ. Ἀρχίζει ἀπὸ τὸ σκουμπρί καὶ καταλήγει στὸν τόνο. Σκουμπρί, κολιός, τορίκι, παλαμίδα, τονίνα, τόνος. Ὅλα λιπαρά, ταξιδιάρικα, ἀφρόψαρα, διαφόρων διαμετρημάτων. Ψάρια γονιμότητα. Μᾶς ἐπισκέπτονται κάθε ἀνοιξη σὲ ἀτέλειωτα κοπάδια. Πιάνονται μὲ πολλοὺς καὶ διαφόρους τρόπους.

*
* *

Η ΠΑΛΑΜΙΔΑ. Ἡ παλαμίδα ἔχει σῶμα ἀλλὰ καὶ ὄνομα χορταστικό . . . Παλαμίδα! Τὸ λὲς καὶ γεμίζει τὸ στόμα σου. Ἐπειτα τὴν κοιτᾷς καὶ χορταίνει τὸ μάτι σου. Παχύ, γυαλιστερό, μεγάλο ψάρι. Κατόπιν τὴν ψήνεις στὸ κεραμίδι καὶ βαριέσαι νὰ τρῶς. Κρέας ἀφθονο. Καὶ λέπι οὔτε τόσο δά. Ὁ Θεὸς τὴν ἐτοίμασε κατευθεῖαν γιὰ τὴ σχάρα . . . Σχίζεις τὴν κοιλιά της, πετᾷς τὰ ἐντόσθια, τὴν ἀλατίζεις καὶ τὴ ρίχνεις στὴ φωτιά. Ἐπειτα . . . βουλιάζεις, μαζὶ μὲ τὸ πιρουνι σου, μέσα στὸ ψαχνό.

Ἀφθονία παρουσιάζεται καὶ στὸν ἀριθμό. Ἀναρίθμητο εἶναι κάθε κοπάδι. Ὅπου πέση ἡ παλαμίδα, γεμίζουν ὅλα. Οἱ κόρφοι, οἱ ἀκρογιαλιές, τὰ δίχτυα, τὰ πορτοφόλια, τὰ στομάχια. Ἐμεῖς ὅμως γιὰ τὸ « εὐχαριστῶ » τὴν κατηγοροῦμε. « Οὐφ ! εἶναι ψάρι βαρύ. Καὶ μυρίζει ἄσχημα ! ». Μυρίζει ; Χμ ! Ζήτημα μύτης. Ἀλλὰ καὶ μαγειρικῆς. Ζέρετε ὅμως γιατί κυρίως μυρίζει ; Γιατὶ εἶναι μπόλικη καὶ φθηνή. Γιὰ ἃς ἦτανε λιγοστή καὶ ἀκριβὴ καὶ τὰ λέγαμε. Τότε θὰ κάναμε μαζί της κόρτε ἀπὸ μακριά, ὅπως κάνουμε μὲ τὴν τσιπούρα. Καὶ ἡ μυρουδιά της θὰ μᾶς ἦτανε πολὺ ὀρεκτική.

Εἶναι ἡ ξένη μας. Ἀφρόψαρο πού μᾶς ἔρχεται κοπρδιαστὸ ἀπὸ μακριά. Ἕνας στρατός, πού ταξιδεύει χοροπηδώντας καὶ . . . τρώγοντας. Πλέει καὶ παίζει, πλέει καὶ τρώει. Ὁ στρατός, λένε οἱ νόμοι τοῦ πολέμου, τρέφεται ἀπὸ τὴ χώρα πού διασχίζει. Αὐτὸ κάνει καὶ ἡ

παλαμίδα. Πλέει και καταβροχθίζει ό,τι βρῆ στο δρόμο της. Τρώει ταξι-
 δεύοντας. Φυσικά, όσο βρίσκει φαί, δὲν τσιμπάει στ' άγκίστρι. Κι οί
 ψαράδες σκάζουν! Νά τις βλέπης νά πηδοῦν μπροστά σου καί νά
 μήν τσιμποῦν! Δὲν θά πιάσουν τὰ κρία; λέει ό ψαράς. Θά σκορπίση
 ό γαῦρος, θά χαθῆ τὸ « ψιλὸ » καί τότε τὰ λέμε. Ποῦ θά μοῦ πᾶς ;
 Θά χτυπήσης καί στη συρτῇ τῇ δικῇ μου.

Αὐτά, ἐννοεῖται, τὰ λένε οί έρασιτέχνες. Γιατί οί συστηματικοί
 ψαράδες μεταχειρίζονται ἄλλα συστήματα. Μέθοδο ἐπιθετική. Μό-
 λης ἀντικρίσουν τὸ κοπάδι, τὸ ζώνουν μὲ τὰ δίχτυα. Φυσικά οί παλα-
 μίδες ἔχουν μάτια, καί τις περισσότερες φορές γλιστρᾶνε. Φεύγουν
 ἐγκαίρως μακριὰ κι ἄντε κυνήγα τες ! "Όταν ὁμως τις μπλοκάρουν
 μέσα σὲ μέρος στενὸ, δὲν τοὺς ξεφεύγει οὔτε μιά.

Ώραιο, θαυματικὸ πολὺ, εἶναι αὐτὸ τὸ κυνήγι. Τὸ καῖκι, μὲ τῇ
 μηχανῇ καί μὲ τὰ δίχτυα, ὀργώνει τῇ θάλασσα περήφανα. Ντούπ,
 ντούπ, ντούπ! . . . "Ένας ψαράς εἶναι ἀνεβασμένος στὸ κατάρτι. "Ορθιος
 ἐκεῖ ψηλά, ἐπισκοπεῖ τὸ πέλαγος, ἐνῶ ἡ πλώρη σχίζει τὰ νερά! . . .
 Ντούπ, ντούπ, ντούπ! Τὸ μάτι πέρα, τὸ μάτι γύρω, παντοῦ. Καί
 νά οί παλαμίδες ! Παίζουν ἐπάνω στὸν ἀφρό ! Οί μαῦρες ράχες τους
 φαίνονται καί χάνονται. Παίζουν καί κυνηγοῦνε. Καταδιώκουν τὰ
 μικρόψαρα. Ἀπὸ ψηλὰ οί γλάροι τοῦ κρατᾶνε συνοδεία. Τis ἀκολου-
 θοῦν βῆμα πρὸς βῆμα, ξεσηκωμένοι κι αὐτοὶ γιὰ τὸ ψητὸ . . . Κλώθουν,
 σβουρίζουν στὸν ἀέρα καί σέρνονται πέρα, σὰν ἓνα μάτσο ἄσπρα
 χαρτιά πού τὰ σῆκωσε καί τὰ πῆρε ό ἀνεμος. Ἀλίμονο στὰ φτωχὰ
 μικρόψαρα! Ἀν γλιτώσουν ἀπὸ τὸ στόμα τῆς παλαμίδας, θά πέσουν
 στῇ μῦτῃ τοῦ γλάρου. Ἀπὸ τῇ Σκύλλα στῇ Χάρυβδη.

Ώστόσο τὸ καῖκι προχωρεῖ στὸ κοπάδι καί τὸ ζώνει μὲ τὰ δί-
 χτυα. Καί τότε νά δῆς τί γίνεται στ' ἀνέβασμα ! Τὸ δίχτυ πᾶει νά
 σπάσῃ ἀπὸ τὸ βάρος, κι ἡ πλώρη σὲ λιγάκι γεμίζει ἀπὸ ἀστραφτερά
 ψάρια πού χτυπᾶνε στὸ κατάστρωμα βαριά.

Λάμπουνε τὰ πλευρὰ καί κοκκινίζουνε τὰ σπάραχνα. Λένε πὼς ἡ
 παλαμίδα ἔχει τὸ πιὸ κόκκινο σπάραχνο τοῦ κόσμου. Ἴσως, ἄλλὰ
 ἐσεῖς νά μὴ βασιζέστε ἀπόλυτα σ' αὐτὴν τὴν κοκκινάδα καί νά μήν τῇ
 θεωρῆτε ἀψευδὲς σημεῖον τῆς φρεσκάδας τοῦ ψαριοῦ. Γιατί ὑπάρχει
 καί κόκκινη . . . βαφὴ καί τὸ σπάραχνο βάφεται πολὺ εὐκόλα. Λένε
 ἐπίσης ὅτι ἡ παλαμίδα ἀντέχει στὸ δυναμίτη. Πλέει ἔχοντας κλειστὰ
 τ' αὐτιά, καί τὰ ἀέρια τῆς ἐκρήξεως δὲν τὴν πειράζουν.

Οί παλαμίδες πιάνονται καί σέ δίχτυα στάσιμα. Πρέπει όμως τὸ μάτι τοῦ διχτυοῦ νὰ εἶναι ἄρκετὰ μεγάλο γιὰ νὰ χωράη κάπως μέσα τὸ κεφάλι τῆς παλαμίδας. Ἄν τὸ μάτι εἶναι ψιλότερο, ἡ παλαμίδα δὲν πιάνεται ἀλλὰ οὔτε καὶ φεύγει. Ἐπιμένει νὰ ξεπεράσῃ τὸ δίχτυ καί, στὸ τέλος, σκάζει ἀπὸ τὸ κακό της καὶ βουλιάζει ἐπὶ τόπου ! . . . Πιὸ πεισματάρικο ψάρι δὲ γίνεται.

*
* *

Ο ΚΟΛΙΟΣ ΚΑΙ ΤΑ ΧΟΥΓΙΑ ΤΟΥ Ὁ κολιὸς τῆς θάλασσας δὲ μοιάζει μὲ τὸν κολιὸ τῆς παροιμίας. Πρῶτα γιατί οἱ κολιοὶ στὴ θάλασσα δὲν εἶναι ὅλοι « ἀπὸ ἓνα βαρέλι », δὲν ἔχουν δηλαδὴ « μιὰ κόψη ὅλοι ». Καὶ ἔπειτα γιατί δὲν περιμένουν τὸν Αὐγουστο γιὰ νὰ ῥαί « στὸν καιρὸ τους ». Καιρὸς τους εἶναι καὶ ἡ ἀνοιξή κι ὅλο τὸ καλοκαίρι. Πιάνονται ὅλο τὸν καιρό. Λαμπρά, ἀλλὰ πῶς πιάνονται ; Γιατὶ ἐδῶ βέβαια δὲν πρόκειται νὰ ἀνακατευτῇ ἡ τράτα. Ὅταν μιᾶμε γιὰ ψάρεμα κολιοῦ, μιᾶμε γιὰ ψάρεμα κολιοῦ κι ὄχι γιὰ λαϊκὸ παζάρι, γιὰ ὅ,τι τύχη κι ὅ,τι περάσῃ. Ἐδῶ πᾶς γιὰ κολιό, ρίχνεις γιὰ κολιό ! Ἡ τράτα εἶναι ἄλλη ὑπόθεση. Μιὰ σκούπα ποὺ σαρώνει τὸ βυθὸ κι ἀρπάζει ὅ,τι λάχνη. Δίκαιοι μετὰ ἀδίκων, ὅλοι στὸ σάκο ! Βέβαια εἶναι καὶ τὸ γρι-γρί. Τὸ κυκλικὸ δίχτυ ποὺ ζῶνει ὀρισμένα ψάρια, καὶ φυσικὰ καὶ κολιούς. Μ' ἂν θέλῃς νὰ ψαρεύσῃς εἰδικὰ κολιούς, πρέπει νὰ πᾶς μὲ τὴ συρτῇ.

Ἄλλὰ ἐδῶ πλέον, ἀντὶ νὰ καθαρίσουνε τὰ πράγματα, θολώνουν περισσότερο. Γιατὶ συρτῇ εἶναι μιὰ κουβέντα. Τί συρτῇ ὅμως χρειάζεται ; Καὶ πρὸ παντὸς ποιά ὥρα πρέπει νὰ ψαρεύῃς, σὲ τί νερά καὶ μὲ τί δόλωμα ;

— Ἀποβραδὶς, σοῦ λέει ὁ ἕνας, ψηλὰ στ' ἀφρόνερα, μὲ δόλωμα ἄσπρο.

— Κουρουφέξαλα, ἀπαντᾷ ὁ ἄλλος. Ἡ ὥρα ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ἐποχὴ. Στὴν καθαυτὴ ἐποχὴ του, δηλαδὴ τὸν Αὐγουστο, ὁ κολιὸς πρέπει νὰ ψαρεύεται πρωί-πρωί, γύρω ἀπὸ τὸ σκάσιμο τοῦ ἡλίου. Δολώνεις φτερὸ γλάρου καὶ πᾶς γιαλὸ-γιαλὸ.

— Γιαλὸ-ἀνοιχτά, δὲ θὰ πῇ τίποτα, ἐπεμβαίνει ὁ τρίτος. Ἐδῶ ὅλο τὸ πᾶν εἶναι νά'ναι τὰ νερά ζεστά. Ζεστά καὶ ἀλμυρά. Κι ὅσο γιὰ τὸ φτερὸ τοῦ γλάρου, αὐτὸ χρειάζεται ὥσπου νὰ πιᾶσῃς τὸ πρῶτο ψάρι. Ἀπὸ κεῖ καὶ πέρα κόβεις λουρίδες καὶ δολώνεις.

Ποιός ἔχει δίκιο ; Καὶ οἱ τρεῖς ! Γιατὶ ὁ κολιὸς πιάνεται μ' ὅλους αὐτοὺς τοὺς τρόπους καὶ μὲ κάμποσους ἄλλους ἀκόμα.

—Πρωὶ μὲ θέλετε ; λέει στοὺς ψαράδες. 'Εδῶ εἶμαι ! Βράδυ μὲ ζητᾶτε ; 'Απίκου βρίσκομαι ! Μὰ εἶναι κρύα τὰ νερά ; Δὲν πειράζει. Κατεβαίνω ἓνα - δυὸ μέτρα πιὸ βαθιά. Καί . . . κατεβήτε κι ἐσεῖς.

Μὲ μιὰ λέξη ὁ κολιὸς δὲ χαλάει κανενὸς χατίρι. Πιάνεται ἀκόμα καὶ στὴ συρτὴ τοῦ ἀτζαμῆ. Μὰ τοὺς πολλοὺς κολιοὺς θὰ τοὺς πιάσῃ μόνο ὁ τεχνίτης. 'Ακόμα περισσότερους θὰ πιάσῃ βέβαια ἡ τράτα. Αὐτὴ πέφτει στὸ κοπάδι, δηλαδή τὸ κοπάδι πέφτει ἐπάνω της. 'Αλλὰ πρέπει νὰ ποῦμε δυὸ λόγια περισσότερα γιὰ τὸ κοπάδι αὐτό.

Οἱ κολιοὶ εἶναι ψάρια μεταναστευτικὰ καὶ κοπαδιάρικα. Κάθε ἄνοιξη μᾶς ἔρχονται ἀπὸ ἄγνωστη διεύθυνση μαζί μὲ τὶς παλαμίδες καὶ τὰ σαβρίδια. 'Ο τόπος τῆς προελεύσεώς τους εἶναι ἀμφίβολος. 'Αλλοι λένε τὴ Μαύρη θάλασσα. 'Αλλοι μιλοῦν γιὰ τὰ παράλια τῆς Συρίας καὶ τῆς Παλαιστίνης. Μιὰ φορά, τὴν ἄνοιξη μᾶς ἐπισκέπτονται τακτικὰ καὶ δίχως ἄλλο, πάντοτε μέσα στὴν προθεσμία. Οὔτε μέρες δὲ λαθεύουν. Τὸ карабάνι τους εἶναι τὸ πολυπληθέστερο ἀπ' ὅλα. Μυριάδες μυριάδων οἱ ταξιδιαραῖοι, ἓνα κοπάδι ὅλοι ! Μέγα στράτευμα. Δυστυχῶς τὸ στράτευμα αὐτό, μέχρις ὥρας, ἀκολουθεῖ πορεία ἄγνωστη καὶ ἀνεξιχνίαστη. Κανεὶς δὲν ξέρει ἀπὸ ποῦ περνάει καὶ ποῦ κατασταλάζει. Καλὰ, θὰ πῆτε, καὶ οἱ κολιοὶ ποὺ πιάνουμε ; 'Απὸ ποῦ πέφτουν ; 'Απὸ τὸν οὐρανό ; 'Οχι, τοῦ κοπαδιοῦ εἶναι κι αὐτοί, ἀλλὰ εἶναι λιποτάκτες. Γιὰ πολλοὺς καὶ διαφόρους λόγους, (ἐνάντια ρεύματα, ἀναζήτησι τροφῆς, κυνηγητὸ ἀπὸ μεγάλα ψάρια), ξεκόβουν ἀπὸ τὸ κοπάδι καὶ ξεπέφτουν στὰ παράλια μας. Κοπαδιαστοὶ παρουσιάζονται κι αὐτοί. Μὰ τὰ κοπάδια αὐτὰ εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μικρὲς ὁμάδες. Μὲ δύναμη λόχου τὸ πολὺ.

Αὐτοὺς λοιπὸν τοὺς συγυρίζουνε οἱ τράτες καὶ τὰ γρί - γρί, καὶ περισσεύει κι ἓνας ἀριθμὸς γιὰ τ' ἀγριόψαρα καὶ γιὰ τὶς συρτές. Καμιὰ φορὰ ὅμως ἡ τράτα πετυχαίνει ὁλόκληρη . . . διλοχία ἢ καὶ . . . μεραρχία σωστή. Κοπάδι τρανταχτό, χιλιάδες κομμάτια. Γεμίζει τότε ὁ σάκος τίγκα καὶ δὲν μπορεῖ νὰ τραβηχτῇ. Εἶναι ἡ τυχερὴ καλάδα. Ψάρι νὰ δῇ τὸ μάτι σου ! Γεμίζει κι ἀσημολογᾷ ἡ ἀμμουδιά ! Κι ὁ κόσμος ἀπὸ γύρω μαζεύεται περιέργως, γιὰ ν' ἀπολαύσῃ

τό...φαινόμενο. Καί τότε... βρέχει ψάρια. Είναι οί κολιοί που πε-
τάνε οί τρατάρηδες μ' άπλοχεριά στή γαλαρία...

*
* *

Ο ΤΣΙΡΟΣ. 'Ο 'Ιανός, ό άρχαίος θεός που έδωκε τό όνομά του
στο μήνα 'Ιανουάριο, είχε δυό μορφές. "Άλλες δύο μορφές έχει και τό
σκουμπρί. 'Ανάλογα με την εποχή, είναι τετράπαχο ή αδύνατο.
Κι άνάλογα με την εποχή, πουλιέται ως σκουμπρί ή ως τσίρος. Τό
όνομά του δηλαδή είναι άνάλογο με τό πάχος του. "Ας άρχίσουμε
όμως την ιστορία του από την άρχή, για να γίνουμε περισσότερο κα-
ταληπτοί.

Κάθε άνοιξη, ή θάλασσα του Μαρμαρά γεμίζει από χρυσοπρά-
σινους ίριδισμούς. Είναι τά σκουμπριά, που κατεβαίνουν από τη Μαύ-
ρη θάλασσα στή Μεσόγειο για να παραθερίσουν. "Όσα πιαστούν
την εποχή εκείνη, είναι όλόπαχα. Είναι αυτά που τρώμε φρέσκα ή
παστά ή καπνιστά. Κατόπιν αδυνατίζουν — με τη γέννα. 'Αδύνατα
σε σημείο άπελπιστικό, σχεδόν άγνώριστα, ξαναπαίρνουν τό δρόμο
του γυρισμού για τά μαυροθαλασσίτικα λημέρια τους. "Όσα πιά-
νονται στήν περίοδο αυτή, είναι για πέταμα. Και πραγματικά στήν
άρχή οί ψαράδες τά πετούσαν. "Επειτα όμως σκεφθήκανε ότι δέν
έπρεπε να πηγαίνει τόσο ψάρι χαμένο. Τά κρατήσανε λοιπόν και τά
χρησιμοποίησανε διαφορετικά. Τά κάμανε τσίρους.

"Όποιος έχει γνωρίσει σκουμπρί ζωντανό, επάνω στήν άκμή του
και στή λάμψη του, δέν μπορεί να μη μελαγχολήση στο θέαμα, στο
άντίκρισμα του τσίρου. Τί κατάντημα ! Παραλλήλως όμως θά θαυ-
μάση και τό πρακτικό μυαλό των ψαράδων που κατάφέρανε να αξιο-
ποιήσουν τό ξερακιανό σκουμπρί ξεραίνοντάς το περισσότερο ! Μέσα
όμως από όλη αυτή την ιστορία άναπηδά και ένα άλλο νόημα, πιό
βαθύ : "Ότι υπάρχει πάντοτε περιθώριο για τους ξεπεσμένους. "Ότι
όταν κανείς φθάση στο « μη περαιτέρω », άρχίζει να παίρνη επάνω
του από άλλη μεριά. Τό ξεπεσμένο σκουμπρί γίνεται τσίρος, ό άπο-
τυχημένος δικηγόρος γίνεται ύπουργός, και ό σαχλός λογογράφος
κριτικός περιωπής ή... μορφωτικός σύμβουλος.

Τό σκουμπρί είναι ένα από τά γονιμότερα ψάρια. Γεννάει πεν-
τακόσιες χιλιάδες αυγά. 'Αφθονία και εύλογία. Τρώνε τά ψάρια, τρώνε
οί άνθρωποι, και πάλι περισσεύει πράγμα. Μη φαντασθήτε δέ ότι.

ἐπειδὴ εἶναι ἄφθονο, δὲν εἶναι νόστιμο. Εἶναι νοστιμότερο ἀπὸ πολλὰ ἄλλα ψάρια, ὁμόφυλα καὶ ἀλλόφυλα. Καὶ εἶναι ψάρι ἄβλαβο. Μπορεῖς νὰ φᾶς ὅσο θέλεις. Ὑπὸ ἕναν ὄρον : Νὰ εἶναι φρέσκο. Γιατί, ὅσο ἄβλαβο εἶναι φρέσκο, τόσο ἐπικίνδυνο εἶναι ὅταν μπαγιατέψη.

Μία ἀπὸ τὶς πιὸ περιέργες συνήθειες τοῦ σκουμπριοῦ εἶναι ἡ παρακολούθηση τῆς ρέγγας. Ὅπου βρῇ ρέγγες, τὶς παίρνει ἀπὸ πίσω. Τὶς παρακολουθεῖ κατὰ πόδας. Γιὰ ποιοῦ λόγο νομίζετε ; Γιὰ νὰ ἰδῇ ποῦ θὰ γεννήσουν, καὶ νὰ πάη κατόπιν — δηλαδὴ ἀμέσως — νὰ φάη τ' αὐγά . . . Τὸ αὐγὸ εἶναι ἡ ἀγαπημένη τροφή του, κυρίως τὸ αὐγὸ ἀπὸ ρέγγα. Ἡ μισὴ αὐγοπααραγωγὴ τῆς ρέγγας καταστρέφεται ἀπὸ τὰ σκουμπριά. Τὴν ἴδια δουλειὰ κάνει καὶ ἡ ἀθερίνα. Ἄς τὴ βλέπετε μικρὴ καὶ ἀθῶα. Καταστρέφει χιλιάδες αὐγά. Αὕτῃ μάλιστα ρημάζει τ' αὐγά ὅλων τῶν ψαριῶν ἀδιακρίτως.

« Ε δ ὦ Β υ θ ὀ ς »

Θέμος Ποταμιάνος

22. Π Ρ Ω Τ Ο Μ Α Γ Ι Α

Τοῦ Μαγιοῦ ροδοφαίνεται ἡ μέρα,
 ποὺ ὠραιότερη ἡ φύση ξυπνάει,
 καὶ τὴν κάνουν λαμπρὰ καὶ γελάει,
 πρασινάδες, ἀχτίνες, νερά·
 ἄνθη κι ἄνθη βαστοῦνε στὸ χέρι
 παιδιὰ κι ἄντρες, γυναῖκες καὶ γέροι·
 ἀσπροεντύματα, γέλια καὶ κρότοι.
 Ὅλοι οἱ δρόμοι γιομάτοι χαρά·
 ναί, χαρῆτε τοῦ χρόνου τῇ νιότη,
 ἄντρες, γέροι, γυναῖκες, παιδιὰ.

(Ὑ π ὀ σ π α σ μ α)

Διονύσιος Σολωμός

Ε'. ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΙ — ΑΙΣΘΗΤΙΚΑ

1. ΦΙΛΑΡΓΥΡΟΣ

Ὁ καημένος Χρυσολάτρης
ξάπλα κείτεται, βογκάει,
μὲ τὸ Χάρο πολεμάει·

ἐλαιμάργησεν ὁ δόλιος,
τί γιομάτισε σὲ σπίτι
κάποιου πλούσιου συμπολίτη.

Τοῦ ἐπρόβαλαν καμπόσοι
μὲ καρδιάς κι ἀγάπης ζέση
τὸ γιατρὸ νὰ προσκαλέση.

Τώρα αὐτὸς καὶ τὴν ἀρρώστια
καὶ τὸν κίνδυνο λογιάζει,
μόν' τὰ ξεοδα τρομάζει !

Ἕνας φίλος του ἀστεῖος,
μὲ σκοπὸ νὰ χωρατέψη,
τοῦ εἶπε μήπως ἐξοδέψη

πλιὸ παράνω στὴ θανὴ του,
ἂν ἀπόμνησκεν ἀκόμα
ἔτσι ἀνήμερος στὸ στρῶμα.

Τότε πλιὸ ἐκαταζαλίστη·
παντοχὴ καὶ θάρρος χάνει,
καὶ φωνάζει : θὰ πεθάνῃ !

Καὶ οἱ πόνοι του ἀβγαταίνουν,
καὶ γιατροῦ ζητάει τὴ χάρη,
μὴ ὁ θάνατος τὸν πάρῃ.

Ἐξανάλαβε ὥστόσο
 μὲ ὀλίγα τὴν ὑγεία του.
 Μόν' γι' αὐτὴ τὴ συμφορά του

ἔκαμε ὄρκον, ὅσο ζήσει,
 νὰ δειπνᾷ μόν' τὸ βράδυ
 μὲ νερὸ καὶ παξιμάδι.

« Ἄπαντα »

Ἰωάννης Βηλζαῦς

2. Ο ΠΕΡΙΕΡΓΟΣ

.....
 Ὁ κυριευόμενος ἀπὸ τὸ ἐλάττωμα τοῦτο δὲν εἶναι κύριος τοῦ ἑαυτοῦ του, καὶ σπρώχνεται ἀπὸ ἀκαταμάχητην ὥθησι νὰ γνωρίσῃ τὰ μὴ ἐπιτρεπόμενα.

Τοῦ ἐμπιστεύεσαι μιὰ δέσμη; ἓνα τί κλεισμένο καὶ σφραγισμένο ; Ζουρλαίνεται νὰ μάθῃ τί εἶναι μέσα. Τὸ μαλάζει ἀπ' ἑξῶθε, τὸ ψαχουλεύει μὲ τὰ δάχτυλά του, τὸ κοιτάζει, τὸ ξετάζει, προσπαθεῖ νὰ μαντέψῃ . . . Καὶ ὅσο τὸ ψαχουλεύει καὶ τὸ μαλάζει, τόσον γένεται διακαέστερος ὁ ἰσθός του διὰ νὰ ἰδῇ, νὰ γνωρίσῃ, νὰ μάθῃ τί τὸ περιεχόμενο. Εἶσαι δὲ πολὺ τυχερὸς ἂν ἤμπορέσῃ ν' ἀνθέξῃ στὴν ὥθησι τῆς ἐπιθυμίας του καὶ νὰ μὴ σοῦ τὸ ἀνοίξῃ.

Ἦλθε σήμερα ἓνας ξένος εἰς τὸ σπίτι τοῦ γειτόνου. « Ποιὸς νὰ 'ναι ἐκεῖνος ὁ ξένος ; Καὶ ποῦθεν ἔρχεται ; Καὶ διατί ἐπῆγε ἐκεῖ ; Καὶ τί νὰ θέλῃ ; Ἀπὸ τὴν ὑπηρετριά του ἤμποροῦμε νὰ μάθωμε. Νὰ βάλωμε τὴ δική μας νὰ τὴν ξετάξῃ ».

Ἄν ὁ περίεργος εὐρίσκεται σὲ ξενοδοχεῖο, κοιτάζει ἀπὸ τὴν κλειδονότρυπα νὰ ἰδῇ ποιὸς εἶναι στὴν κοντακιανὴ κάμαρα καὶ τί κάνει· καὶ στέκει μὲ τ' αὐτιά τεντωμένα ν' ἀκούσῃ τί λένε. Θέλει νὰ ξέρῃ τί τρώει ὁ δεῖνα καὶ ὁ δεῖνα· καὶ τοὺς ἀκολουθεῖ στὴν ἀγορὰ καὶ κοιτάζει νὰ ἰδῇ τί ψωνίζουν· καὶ ἂν κάνουνε σύβαση, ἢ ἂν δίνουνε ὅσο τοὺς γυρέψουν· κι ἂν παίρνουν ἀπὸ τὸ ἀκριβότερο ἢ ἀπὸ τὸ φθηνότερο· ἂν τὸ πληρώνουν ἀπὸ τὰ ἑτοίμα ἢ ἂν τὸ παίρνουν ἐν πίστει . . . Σ' ὅλα τοῦτα προσέχει ὁ περίεργος καὶ τὰ σημειώνει καὶ βαστάει λογαριασμό. Πηγαίνει πάντα ζητώντας νὰ μάθῃ τὲς δουλειὲς τοῦ καθενός, ἐνῶ αὐτὸς δὲν λέγει τὲς ἰδικές του.

Περιφέρεται καὶ ξετάζει τίνος μαγερεῖο καπνίζει καὶ τίνος ὄχι· παρατηρεῖ τί φορεῖ ὁ καθέννας· τί φορεῖ ἡ γυναῖκα του· τί φοροῦν τὰ παιδιά του. Τοῦ μετράει πόσα ξοδεύει καὶ τὰ παραβάλλει μὲ τὰ ἔσοδά του· καὶ κρίνει καὶ προλέγει τὸ τέλος του.

Ὁ μικροπρεπὴς τοῦτος περίεργος γίνεται ἐνοχλητικὸς εἰς τοὺς ἄλλους, ὅσοι γνωρίζουν τὸν χαρακτήρα του καὶ ἐπιτηροῦνται ἀπὸ αὐτόν. Εἶναι δὲ ἠθικῶς ἐλλεινὸς καὶ ἀξιοκαταφρόνητος.

«Ἴδού ὁ ἄνθρωπος»

Ἀνδρέας Λασκαράτος

3. Ο ΦΙΛΟΠΟΝΟΣ

Ὁ φιλόπονος εὐρίσκεται σήμερα εἰς τὰς κατωτέρας τάξεις τῆς κοινωνίας περισσότερο παρὰ εἰς τὴν ἀνωτέραν, ἐκείνην τῶν κυρίων.

Τὸν βραίνει ἡ ἀκαμασιά* περισσότερο παρ' ὅ,τι ἡ δουλειὰ βραίνει τὸν ἀκαμάτη*. Ἡ ὀκνηρία κάμνει ἀνυπόφερτη τὴ ζωὴ του. Ἄν εἰς τὸν τόπο του δὲν εὕρσκη δουλειά, καὶ δουλειὰ ποῦ νὰ εὐχαριστῇ τὴν δραστηριότητά του καὶ τὴν κλίσιν του, φεύγει ἀπὸ τὸν τόπο γυρεύοντας πόρον ζωῆς καὶ πλοῦτον εἰς τὰ ξένα· ἢ προστρέχει στὰ ἐκπαιδευτήριά μας ζητώντας πνευματικὴν μόρφωσιν.

Ἄν ξειντευθῇ, τραβᾷ σχεδὸν πάντοτε ἀνατολικά, στὲς Ἡγεμονίες*, στὴ Ρωσία, στὴν Αἴγυπτον κλπ. Ἀρχίζει εὐθὺς νὰ δουλεύῃ· καὶ δὲν ἀργεῖ ν' ἀρχίσῃ νὰ στέλνῃ χρηματικὰς βοήθειας στὸ σπίτι του.

Τὸ ἐπιτήδευμά του προοδεύει, ἐπειδὴ ἐκεῖνος προοδεύει εἰς τὴν γνώρισιν καὶ ἐπιτηδειότητα τοῦ ἔργου του· καί, ὅσο ἀπλώνεται ἡ ἐπιχείρησί του, τόσο ἐκεῖνος διπλώνει τὴν ἐνεργητικότητά του.

Πλατυνόμενες οἱ ἐργασίες του, πολλαπλασιάζονται οἱ ὠφέλειές του. Καὶ σὲ λίγους χρόνους εὐρίσκεται κύριος πλούτου, ὅστις τὸν ἀναβιβάζει μεταξὺ τῶν προσώπων τῆς πρώτης κοινωνικῆς τάξεως. Οἱ γυνῶσες ἔπειτα καὶ ἡ ἱκανότητα ποῦ ἔλαβε στὴν ἀπόκτησιν τοῦ πλούτου του, τὸν ἱκανώνουν, ὥστε νὰ μὴν κἀν κακὴν παρρησίαν μεταξὺ τῶν νέων τούτων ὁμοτίμων του.

Ἄν πάλε μείνῃ στὸν τόπο του καὶ βάλῃ τὴν φιλοπονίαν του στὰ γράμματα, τότε, κατεβασμένος εἰς τὴ χώρα, ἂν χωρικός, καταφεύγει εἰς εὐτελῆ φτωχικά δωμάτια. Ὑποχρεώνεται νὰ θρέφεται μὲ στενοχω-

ρίαν· καί, χάριν τῆς ἐπιδιωκομένης του προκοπῆς, διάγει ἀσκητικὴν ὕπαρξιν. Ἄλλ' ἐν ταυτῷ δίδεται εἰς τὴν σπουδὴν μὲ ὅλην τὴν σπαρτιατικὴν ἀπόφασιν τοῦ « ἡ τὰν ἡ ἐπὶ τᾶς » τῆς προκοπῆς.

Ὑποφέρειν συχνὰ ἡ ὑγεία του ἀπὸ τὴν σκληραγωγίᾳ καὶ ἀπὸ τοὺς κόπους· μὰ τοῦτος εἶναι συνήθως ὁ καλύτερος μαθητὴς τῶν ἐκπαιδευτηρίων. Δὲν ἀργεῖ νὰ φανῇ ἄξιος προγυμναστής τῶν συμμαθητῶν του καὶ μετέπειτα καθηγητὴς ἄξιος. Ἀλλὰ τότε τὸν εὐρίσκομεν ἀναβιβασμένον καὶ τοῦτον εἰς τὴν πρώτην κοινωνικὴν τάξιν, μετὰ τῶν κυρίων, καὶ θεωροῦμεν τιμὴ μας νὰ ἔχωμε τὴ σχέσιν του.

Νέοι τέτοιοι φιλόπονοι εἶναι οἱ ἀντίθετοι τῶν ὀκνηρῶν νέων. Καὶ ἐνῶ ὁ ὀκνηρός, ἂν υἱὸς κυρίου, ἀφήνει ἀτιμασμένην τὴν ἀνωτέρα κοινωνικὴν θέσιν, ὅπου τοῦ ἐκληροδότησεν ὁ πατέρας του, ὁ φιλόπονος τῆς κατωτέρας τάξεως τὴν παίρνει καὶ τὴν τιμᾷ, βανόμενος αὐτὸς ἀντιτὰς* ἐκεῖνου.

Ἔτσι, τὰ παιδιὰ τῶν χυδαίων, φαίνονται προορισμένα νὰ ἀντικαταστήσουν διὰ τῆς φιλοπονίας των τοὺς ἀρχαίους εὐγενεῖς μὲ νέαν πραγματικὴν εὐγένειαν ἐδικὴν τους. Ἐπειδὴ ἡ φιλοπονία εἶναι τὸ πρῶτιστο καὶ μέγα κεφάλαιον διὰ κάθε νέον. Εἶναι δὲ ἡ μόνη χορηγίτρια τῶν ἀπάντων.

« Ἰδοὺ ὁ ἀνθρώπος »

Ἀνδρέας Λασκαράτος

4. Ο ΔΟΚΗΣΙΣΟΦΟΣ

Ὁ δοκησίσοφος ἔλαβε ἀπὸ τὴ φύσιν τὸ χάρισμα τοῦ νὰ ἔχη μεγάλην ιδέαν διὰ τὸν ἑαυτὸν του καὶ διὰ τὰς γνώσεις του. Ὁ δὲ τοιοῦτος καὶ ζῇ μεγάλως μὲ τὴ φαντασίαν του, ἕως ὅτου οἱ περιστάσεις τοῦ τὸ ἐπιτρέπουνε . . .

Καλὰ γεμάτος ἀπὸ τὴν ιδέαν του καὶ συνηθισμένος νὰ μιλῇ ὡς ἀπὸ καθέδρας διὰ πράγματα ποὺ κάπως ἐννοεῖ, ξεθαρρεῦει ἀγάλι-ἀγάλι καὶ ἀπλώνεται νὰ φλυαρῇ μὲ τὸν ἴδιον διδακτικὸν τρόπον καὶ διὰ πράγματα εἰς τὰ ὁποῖα δὲν ἔχει διόλου γνώρισιν.

Ὅτι δὲ ἡ μεγάλη ιδέα τοῦ ἑαυτοῦ του φυσικῶς τῷ λόγῳ τόνε φέρνει στὴ φλυαρία, εὐκόλως ἤμπορεῖ νὰ ἐννοηθῇ· ἐπειδὴ, ἀφοῦ ἔφθασε νὰ πείσῃ τὸν ἑαυτὸν του ὅτι εἶναι κάτοχος μὴδς σπάνιας νοημοσύνης, μὴδς

σωστότητος κρίσεως ἀλανθάστου, ἐνὸς πνεύματος ὁποῦ ἀπὸ λίγο ἐννοεῖ πολὺ . . . ἀπὸ τότε δὲν ἀμφιβάλλει πλέον ὅτι τὸν φθάνει ν' ἀπαντήθηκε κάπου μὲ τὸν Ἀραγκό* διὰ νὰ μπορῇ νὰ ἐξηγῇ τὲς περιοδεῖς τῶν κομητῶν· νὰ ἐχαιρετήθηκε μὲ τὸν Βίσμαρκ*, διὰ νὰ ἀποφθέγγεται στὰ πολιτικά· νὰ ἐπισκέφθηκε τὸ Παρίσι, διὰ νὰ ἐξευγενίσθηκε· νὰ εἶδε τὴ Σμύρνη, διὰ νὰ γνωρίσῃ τὴν Ἀσία· ὅτι ἔχει γνῶσες ἀνώτερες ἀπὸ τοὺς ἄλλους· ὅτι ἀκολουθῶς εἶναι ἄνθρωπος μὲ βάρος· καὶ ἔτσι, ἐκεῖ κοντὰ σοφὸς καὶ ἀλάνθαστος νὰ νομίζῃ ὅτι μπορεῖ νὰ μιλῇ ἀπὸ καθέδρας γιὰ κάθε πράγμα.

Εἰς τὴν διεξαγωγὴν ὅμως τῆς δοκησιοφίας του, ἀπαντᾷ κάθε τόσο χάσματα, εἰς τὰ ὁποῖα καὶ αὐτὴ του ἡ οἷση πρέπει νὰ σταματήσῃ. Φιλονικῶντας τότε μὲ ἄλλους, καὶ ἀντιπαθῶντας νὰ ὁμολογήσῃ ἀμάθειαν, ριποκινδυνεύει νὰ πηδήσῃ τὸ χάσμα διὰ πηδήματος, εἰς τὸ ὁποῖον ἐνδέχεται καὶ νὰ πέσῃ μέσα.

—Ναί, Κύριε Χ., σεῖς βέβαια θὰ γνωρίζετε μὲ πόσῃ ἐπιτυχίαν ὁ Δνεῖπερ καταπολεμεῖ αὐτά, τὰ ὁποῖα πρεσβεύετε . . .

—Ἀ, τὸν Δνεῖπερ ἐγὼ τὸν ἐδιάβασα ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους· ἀλλὰ τὰ ἐπιχειρήματά του εἶναι σαθρά.

—Ἐχετε ὑπομονήν, Κύριε Χ., ἀλλὰ ὁ Δνεῖπερ δὲν εἶναι συγγραφεὺς. Εἶναι ποταμὸς εἰς τὴν Ρωσίαν !

Καὶ ἰδοὺ ὁ δοκησίσοφος εἰς τὴν ξυλόγατα* ! . . .

« Ἰδοὺ ὁ ἐνθρονωμένος »

Ἀνδρέας Λασκαρίτος

5. Ο ΑΡΡΩΣΤΟΜΑΝΗΣ

Εἶναι διαρκῶς ἄρρωστος. Ἐδῶ καὶ τριάντα χρόνια. Ἀπὸ τί ; Δυστυχῶς . . . ἀπὸ τίποτε. Ἄν ἦταν πραγματικῶς, θὰ εἶχε θεραπευθῇ. Τώρα ὅμως τὸν παραδέρνουν ὅλες οἱ ἀρρώστιες, ὅσες ἀκούει ἢ διαβάζει. Τὶς περνάει ὅμως στὸ πόδι. Δὲν εὐκαιρεῖ νὰ πέσῃ στὸ κρεβάτι. Εἶναι πολυάσχολος. Τρέχει δηλαδὴ ἀδιακόπως διὰ γιатρούς, φάρμακα, ἀναλύσεις, ἡλεκτρισμούς, μασσάζ, ἱατρικὰ συμβούλια, μεταλλικὰ νερά, κινίνα, συναπτισμούς, βεντουῖζες, τιμόλ, μεντόλ ! . . .

Ὅλη του ἡ ζωὴ συγκεντρώνεται εἰς ἓνα ἀπελπιστικὸν ἀγῶνα πῶς νὰ γλιτώσῃ ἀπὸ τὰ δόντια τοῦ Χάρου. Καὶ ὁ ἀχρεῖος αὐτὸς

οὔτε κὰν τὸν ἐπρόσεξε καλὰ - καλὰ ἀκόμη. Ἐξακολουθεῖ μόνον νὰ ἀστείζεται σκληρῶς μαζί του ἐπισείων τὸ φοβερόν του δρέπανον.

Ἐν τῷ μεταξὺ τρώγει, χωνεύει, πεινᾷ, ξανατρώγει καὶ κηδεύει συγγενεῖς, συναδέλφους, φίλους, γείτονας. Κοντεύει νὰ τοὺς ξεκάνῃ ὅλους. Αὐτὸς ὅμως ξεφεύγει κάθε φοράν. Ἀμύνεται ὁλονέν. Ὁ νοῦς του ἐκεῖ πάντοτε : εἰς τὸν ἐνεδρεύοντα ὕπουλον ἐχθρόν !

Καὶ λαμβάνει δρακόντεια μέτρα. Ἐξετάζει τακτικὰ τὴν γλώσσαν του εἰς τὸν καθρέπτην. Μετρᾷ διὰ τῆς μιᾶς χειρὸς τοὺς κτύπους τῶν σφυγμῶν του ἐπὶ τῆς ἄλλης. Ζυγίζεται κάθε φοράν εἰς τὴν πλάστιγγα, διὰ νὰ πεισθῇ ἂν τὸν ἀδυνάτισε ἡ τελευταία φανταστικὴ προσβολή. Κατοπττεύει ἀνήσυχος τὸν ὀρίζοντα. Παρακολουθεῖ καὶ τὸ τελευταῖον ἄθῳον συννεφάκι. Συμβουλευεται τὸ βαρόμετρον : τί νὰ πάρῃ ἄραγε : μπαστούνι ἢ ὀμπρέλα ; Τὶς προάλλες — διαβολικῇ συνεργείᾳ ἀστείων φίλων — εἶχε πάθει ἀποπληξίαν — ὄχι αὐτός, μπᾶ ! Θεὸς φυλάξοι ! — τὸ θερμόμετρόν του, σταματῆσαν κακεντρεχῶς εἰς τοὺς 38 βαθμοὺς. ὦ, δυστυχία ! Ὁ πυρετὸς τῆς γρίπης βέβαια ! Τί ἄλλο ; Καὶ δῶσ' του κίνινο ἐπὶ μίαν ἐβδομάδα ! Ἀλλὰ ἐπρόλαβαν εὐτυχῶς καὶ τοῦ τὸ ἄλλαξαν. Καὶ ἔτσι . . . τὴ γλίτωσε φθινά.

Ἐπληροφορήθη σοβαρὰ ὅτι ὁ ὀργανισμὸς, διὰ νὰ ἀντέχῃ, χρειάζεται ἀδιάκοπον τόνωσιν καὶ ὑπερσιτισμὸν καὶ τρώγει ὡς θηρίον, μέχρι δυσπεψίας ἀκόμη, ὅποτε καταφεύγει εἰς καθαρτικά. Τρώγει καὶ πεινᾷ. Εἰς τὸ σπίτι δὲν τὸν προφθάνουν. Ἀλλὰ προτιμᾷ νὰ συμπληρῶνῃ τὰ κενὰ εἰς τὸ ξενοδοχεῖον, ὅπου τρέχει συχνά.

Ἐσχάτως ἐκρεβατώθησαν ὅλοι στὸ σπίτι : ἡ γυναίκα του, τὰ παιδιὰ του, ἡ κουνιάδα του. ὦ, τρομάρα του ! Καὶ τώρα ; Ἄν κολλήσῃ κι αὐτός ; Ποιὸς θὰ τὸν κοιτάξῃ τότε ; Ποιὸς θὰ τὸν περιποιηθῇ ; Τρέξατε, πρὸς Θεοῦ ! Λιγάκι ἀκόμα, ἂν ἐξακολουθήσῃ ἡ ἐπιδημία, τετέλεσται ! Θὰ πεθάνῃ . . . ὅλους γύρω του !

Καὶ τί θὰ γίνῃ ἔπειτα αὐτός, μόνος, κατὰμονος, εἰς τὸν τρισάθλιον κόσμον, καὶ μάλιστα ἔτσι ἄρρωστος ὅπως εἶναι ; . . .

« Χ ρ ο ν ο γ ρ α φ ῆ μ α τ α »

Κοιρανταίνος Σκόκος

6. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΦΙΛΙΑ

Δύο μεγάλους φίλους έχουν τὰ βιβλία εἰς τὸν κόσμον αὐτόν: τοὺς ποντικούς καὶ τοὺς Ἑλλήνας. Κάθε ἄνθρωπος, ποὺ ἔχει εἰς τὸ σπίτι του τὸ περιττὸν ἐπιπλόν, τὸ ὀνομαζόμενον βιβλιοθήκη, εἶναι εἰς θέσιν νὰ τὸ γνωρίζη.

Ἐγώ, λόγου χάριν, ἔαν εἶχα κάποτε μερικά βιβλία καὶ ἔαν δὲν ἔχω σήμερον, τὸ ὀφείλω εἰς τοὺς δύο αὐτοὺς παράγοντας. Τὰ μισὰ μοῦ τὰ ἔφαγαν οἱ ποντικοί, χωρὶς νὰ γίνουν σοφώτεροι ἀπὸ ὅ,τι ἦσαν. Τὰ ἄλλα μισὰ μοῦ τὰ ἔφαγαν οἱ φιλιαναγνώσται φίλοι.

—Μοῦ δανείζεις, καημένε, κανένα βιβλίον, νὰ περνᾶω τὴν ὥρα μου ;

—Πολὺ εὐχαρίστως, φίλε μου. Τί εἶδος βιβλίου θέλεις ;

—Ὅ,τι καὶ νὰ εἶναι ! Μοῦ εἶναι ἀδιάφορον.

Ὁ Ἑλλήν φιλιαναγνώστης δὲν ἔχει προτιμήσεις. Τὸν ἐνδιαφέρουν ἐξ ἴσου ὅλα τὰ βιβλία. Πῶς ἡμπορεῖ λοιπὸν νὰ τοῦ ἀρνηθῇ κανεὶς τὸν πνευματικὸν του ἄρτον ; Δὲν τὸν ἀρνήθηκα ποτὲ μου εἰς κανένα. Βαθμηδὸν τὰ ἐρμάρια τῆς βιβλιοθήκης μου ἤρχισαν νὰ χάσκουν ὡς γεροντικὴ ὁδοντοστοιχία.

—Αὐτὰ τὰ βιβλία ποὺ ἐδανείσατε, κύριε, δὲν θὰ ξαναγυρίσουν καμιὰ φορά· μοῦ εἶπε κάποτε ἡ ὑπηρέτριά μου, ἡ ἐπιφορτισμένη μὲ τὸ ξεσκόνισμα τῆς βιβλιοθήκης, καὶ ἡ ὁποία ἀπεστρέφετο τὰ κενὰ, ὅπως ἡ Φύσις.

—Θὰ ξαναγυρίσουν κάποτε, παιδί μου· τῆς εἶπα. Ἀλλὰ ταξίδι εἶναι αὐτό, βλέπεις. Ποιὸς ξέρει τί τοὺς συνέβη στὸ δρόμο ; Ὑπάρχουν, ὅπως γνωρίζεις, καὶ ναυάγια.

Ὡμιλοῦσα ἐκ ναυτικῆς πείρας. Πράγματι, πολλὰ ἀπὸ τὰ πτωχὰ μου βιβλία δὲν ἐγύρισαν ποτέ. . . Κύριος οἶδεν εἰς ποίους ὠκεανούς ἔχουν ναυαγήσει. Τὰ ἐπερίμενα, ὅπως περιμένει κανεὶς τοὺς ξενιτευμένους του, τρέμων νὰ βάλῃ τὸ κακὸν εἰς τὸν νοῦν του. Καὶ ἐξακολουθῶ νὰ ζῶ μὲ τὴν τραγικὴν αὐτὴν προσδοκίαν. Ποιὸς ξέρει ! Καὶ ὁ Ροβινσὼν* εἶχε χαθῇ χρόνια καὶ χρόνια. Οἱ δικοὶ του τὸν ἐθεωροῦσαν χαμένον. Ἐξαφνα ἕνα εὐσπλαχνικὸν κύμα τὸν ἔφερεν εἰς τὴν πατρίον γῆν. Ἀλλὰ μήπως ὁ Ὀδυσσεύς ; Πόσους ἐνιαυτοὺς τὸν ἐπερίμεναν ἡ Πηνελόπη ; Ἐξαναγύρισε καὶ αὐτὸς εἰς τὴν Ἰθάκην. Διὰ τί νὰ μὴν ἐλπίζω καὶ ἐγὼ ὅτι ἡ Ἰθάκη τῆς βιβλιοθήκης μου θὰ ξαναδεχθῇ κάποτε τοὺς Ὀδυσσεῖς τῆς ;

Ἐν τῷ μεταξύ μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ξενιτευμένους μου φθάνουν ἐξαφνα ἐκεῖ ποὺ δὲν τοὺς περιμένω. Καὶ ὅλοι ἔχουν τὴν θλιβεράν ὄψιν τῶν ναυαγῶν. Ὅλοι διηγοῦνται ἀπὸ μίαν τραγωδίαν. Κουρελιασμένοι, βρώμικοι, ἀκρωτηριασμένοι, ἀγνώριστοι. Ἀπὸ τὸν ἕνα λείπει τὸ ἐξώφυλλον. Ἀπὸ τὸν ἄλλον τὰ μισὰ του φύλλα. Ἄλλος εἶναι γεμᾶτος λαδιές, ὡς πετσέτα λαϊκοῦ οἰνομαγειρείου. Καὶ ἄλλος μαρτυρεῖ μὲ τὶς καπνιές καὶ τὴν στεατίνην, ποὺ εἰκονογραφοῦν τὰς σελίδας του, ὅτι κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἀπουσίας του κατεγίνετο νὰ σβήνῃ κάθε βράδυ τὸ σπερμαστέτο τοῦ φιλομαθοῦς φίλου, εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ὁποίου εἶχεν ἀποσπασθῇ. Ὁ τελευταῖος, ὅταν μοῦ ἐπέστρεψε τὸ ταλαίπωρον βιβλίον, ἐθεώρησεν ὑποχρέωσίν του νὰ μοῦ δικαιολογήσῃ τὸ ἀσύνηθες γεγονός :

—Σοῦ ἔφερα, μοῦ εἶπε, ἐκεῖνο τὸ βιβλίον. Δὲν μοῦ χρησιμεύει πλέον. Ἐβαλα, ξέρεις, ἡλεκτρικὸ στὸ σπίτι μου καὶ δὲν μεταχειρίζομαι τώρα σπερμαστέτο.

Ἐννοεῖται ὅτι κατόπιν τῶν ἀλλεπαλλήλων αὐτῶν συγκινήσεων, ποὺ μοῦ ἐδημιούργησεν ἡ βιβλιοθήκη μου, ἔπαυσα πρὸ πολλοῦ ν' ἀγοράζω βιβλία. Ὑπάρχουν τόσοι βιβλιόφιλοι εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὥστε νὰ μὴ χρειάζωμαι κι ἐγώ. Ἐξέκαμα λοιπὸν καὶ τὰ τελευταῖα μου βιβλία καὶ ἀπέστειλα τὸ σχετικὸν ἔπιπλον εἰς τὴν κουζίαν, διὰ νὰ χρησιμεύσῃ ὡς πιατοθήκη.

Τὸ συμπέρασμα εἶναι ὅτι ὅποιος ἀγαπᾷ τὰ ζῶα καὶ τὰ βιβλία εἰς τὴν Ἑλλάδα, δὲν πρέπει νὰ ἔχῃ οὔτε ζῶα οὔτε βιβλία. Ἀποτελοῦν ἕναν διαρκῆ πόνον ψυχῆς.

« Χ ρ ο ν ο γ ρ α φ ῆ μ α τ α »

Παῦλος Νιغبάνι:

7. ΗΡΩΣ ΠΟΙΗΤΗΣ

Ὁ Πόλεμος μᾶς ἀφῆρπασε ἕνα ἑξοχον ποιητὴν, ἕνα θαυμάσιον ἄνθρωπον, ἕνα λαμπρὸν φίλον. Εἶναι ὁ Κερκυραῖος Λαυρέντιος Μαβίλης, λοχαγὸς τῶν Γαριβαλδινῶν, ὁ ὁποῖος ἐφονεύθη εἰς μίαν ἀπὸ τὰς αἵματηρὰς καὶ ἐνδόξους μάχας τῆς Ἡπείρου. Μία σφαῖρα τοῦ ἐτρύπησε τὰς παρειάς, μία ἄλλη ἐσφηνώθη εἰς τὸν λάρυγγά του καὶ μὲ ὅλην τὴν αἱμορραγίαν, ὁ γενναῖος πολεμιστὴς ἐξεκίνησε μόνος

διὰ τὸ νοσοκομεῖον. Κάπου ἐκεῖ συνήντησε τὸν στρατηγὸν Γαριβάλ-
δη, ὁ ὁποῖος μόλις τὸν εἶδε πληγωμένον, τοῦ ἐφώνησε διὰ νὰ τὸν ἐν-
θαρρύνῃ :

— Ἐρίβα, Μαβίλη ! Ἐρίβα !

Κατέβαλε μίαν προσπάθειαν τελευταίαν, διὰ νὰ φθάσῃ μέχρι τοῦ
στρατηγοῦ του, ἀλλὰ δὲν ἠμπόρεσε. Καὶ λέγουν ὅτι, πρὶν ξεψυχήσῃ,
κατ'ὥρθωσε νὰ προφέρῃ τὰς τελευταίας αὐτὰς λέξεις : « Ἐπερίμενα
ὅλας τὰς τιμὰς, ἀλλ' ὄχι καὶ τὴν μεγάλην τιμὴν ν' ἀποθάνω μαχό-
μενος ὑπὲρ τῆς πατρίδος μου ! ». Δὲν ἤξεύρω ἂν ἡ φράσις εἶναι ἀκρι-
βῶς ὅπως τὴν εἶπε, διότι ἄλλοῦ τὴν εἶδα διαφορετικὴν. Ἄλλ' ὅπως
καὶ ἂν τὴν διετύπωσεν, ἦτο μία φράσις μαρτυροῦσα τὴν εὐδαιμονίαν
ποῦ τοῦ ἐπροξενούσεν ὁ θάνατός του. Ποτὲ δὲν τὸν εἶχε φαντασθῇ
ὠραιότερον ὁ ποιητής, ὁ ὁποῖος ἦτο συγχρόνως καὶ ἥρωας ! Ἐλαβε
μέρος καὶ εἰς ἄλλους πολέμους. Τὸ 1897 ἦτο πάλιν ἐθελοντὴς ἐρυθρο-
χίτων. Ἄλλ' αἱ ἐχθρικοὶ σφαῖραι τοῦ εἶχον τότε φεισθῇ. Καὶ ἐνῶ ἐζοῦσε
τὴν ἡσυχον καὶ εἰρηνικὴν ζωὴν τοῦ ποιητοῦ, νομίζω ὅτι δὲν θὰ τοῦ
ἐδίδετο πλέον ἡ εὐκαιρία νὰ λάβῃ τὰ ὅπλα,—ἦτο καὶ προχωρημένης
ἡλικίας ἄνθρωπος, μὲ ἀσημένια πλέον μαλλιά — ἰδοὺ ἐξαφνα ὁ ἀπρόο-
πτος αὐτὸς πόλεμος, ὁ μέγας, ὁ λαμπρὸς, ὁ νικηφόρος. Ἀνελπί-
στως ὁ γηραιὸς Μαβίλης ἠμπόρεσε πάλιν νὰ περιβληθῇ τὴν ἀγαπη-
μένην του στολὴν καὶ ἠτύχησε ν' ἀποθάνῃ μαχόμενος καὶ νικῶν.
Δι' αὐτὸ εἶπεν, ὅτι δὲν ἐπερίμενε ποτὲ τόσο μεγάλην τιμὴν καὶ
εὐτυχίαν. Ἡ ὠραία ζωὴ του ἔλαβε τὸ ὠραῖον τέλος, τὸ ὁποῖον δὲν
ἐτολμοῦσε πλέον νὰ ὀνειρεύεται. Καὶ ἠμπόρεσε νὰ γράψῃ μὲ τὸν θά-
νατόν του τὸ ὠραιότερόν του ποίημα.

Ἀλήθεια ὁ Μαβίλης ἦτο ἀπὸ τοὺς σπανίους ἐκείνους ποιητὰς,
τῶν ὁποίων καὶ ἡ ζωὴ ἀποτελεῖ ἓνα ποίημα. Ὁραῖος ἄνθρωπος,
ἀπὸ τοὺς ὠραιότερους ποὺ ἠμποροῦσε κανεὶς νὰ ἰδῇ, εὐγενής, δυνατός,
γενναῖος, ἀγαθὸς καὶ συγχρόνως μεγαλοφυής, ἐζοῦσεν, ὅπως οἱ εὐπα-
τρίδιαι τῆς παλαιᾶς ἐποχῆς, πολεμῶν ἐν καιρῷ πολέμου καὶ καλλιεργῶν
ἐν καιρῷ εἰρήνης τὰ κτήματά του καὶ τὰ γράμματα. Ἦτο τύπος
Κερκυραίου ἀρχοντος, ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ὅλον ἐκλείπουν. Καὶ ἦτο
ἀκόμη τύπος Ἑπτανησίου λογίου, ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ὅλον ἐγίνοντο
σπανιώτεροι.

Θετικὸς καὶ βαθὺς εἰς τὰς μελέτας του,—ἀληθινὸς φιλόσοφος—καὶ ἐί-
λικρινής, εὐσυνείδητος εἰς τὴν ποιητικὴν του ἐργασίαν. Ὀλίγα ἔγραψε

— κυρίως σονέττα — άλλ' ἀριστουργήματα. Ἐνας ἀπὸ τοὺς μεγαλυτέρους ποιητὰς τῆς Ἑπτανησιακῆς Σχολῆς, ἀπὸ τοὺς καλυτέρους μαθητὰς τοῦ Σολωμοῦ. Ἡ δὲ μετριοφροσύνη του ἔφθανε μέχρι ἐλαττώματος. Τὸν ἐγνώρισα ἐδῶ, ὅταν ἦλθεν ὡς βουλευτὴς Κερκύρας εἰς τὴν Διπλὴν Βουλὴν, — τότε ποὺ ἔκαμε καὶ τὴν θαυμασίαν ἐκείνην ἀγόρευσιν περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος, τὴν ὁποίαν μὲ τὴν αὐτὴν προσοχὴν καὶ εὐλάβειαν ἤκουσαν καὶ δημοτικισταὶ καὶ καθαρευουσιᾶνοι. Κάποτε — δὲν θὰ τὸ λησμονήσω — εὐρέθημεν μαζὶ εἰς μίαν φιλολογικὴν ἐσπερίδα, ὅπου μία κυρία καλλιτέχνης ἀπήγγειλεν ἓν ἀπὸ τὰ ὠραιότερα ποιήματά του, τὴν « Λ ή θ η ν ». Κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἀπαγγελίας ὁ Μαβίλης, κόκκινος ἀπὸ τὴν ἐντροπὴν του, σὰν μαθήτρια, ζαρωμένος, ἐκάθητο ὀπίσω ἀπὸ τοὺς ὀρθίους ἀκροατὰς, διὰ ὅα μὴ τὸν βλέπουν. Καὶ ἔπειτα εἶπε σιγὰ πρὸς τὴν καλλιτέχνιδαν :

— Ἀπαγγείλατε τόσον ἔμορφα τὸ τιποτένιο μου ποίημα, ποὺ κατήντησε τώρα νὰ μοῦ ἀρέσῃ κι ἐμένα.

Τί μετριοφροσύνη ! Καὶ τί διαφορὰ ἀπὸ μερικοὺς ἄλλους ποὺ ἀπαγγέλλουν οἱ ἴδιοι ἀτελείωτα ποιήματά των, καμαρώνοντες, γαυριῶντες καὶ δεχόμενοι, καταδεκτικῶς, τὰ συγχαρητήρια ὡς φόρον ἐλάχιστον ὀφειλομένου θαυμασμοῦ ! . . .

Περιοδ. « Δ ι ἄ π λ α σ ι ς τ ῶ ν π α ῖ δ ῶ ν »

Γρηγόριος Ξενόπουλος

8. ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΟΥ ΝΕΚΡΟΥ ΑΔΕΛΦΟΥ

Μέσα στὰ τραγούδια τοῦ τρόμου, τοῦ ὀνείρου καὶ τοῦ θανάτου, ὅπου τὸ στοιχεῖο τῆς φαντασίας βρίσκεται σὲ κίνηση δαιμονικὴ καὶ τὰ ὁποῖα, εἴτε λαὸς τὰ ἔκαμε εἴτε ἄτομο, ὀνομάζομε μὲ τὸ διεθνῆ ὄρο *μπαλάντα* ἢ μὲ τὴν ἑλληνικὴ λέξη « παραλογή » — ἐξαιρετικὴ θέση ἔχει τὸ ἑλληνικὸ « Τραγούδι τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ », ὁ « Βουρκό-λακας ».

Πρῶτος στὴν Εὐρώπῃ τὸ δημοσίεψε ὁ Φωριέλ* μὲ τὸν τίτλο « Νυκτερινὴ περπατησιὰ » στὰ 1825, μέσα στὴ φωτιὰ τοῦ ρομαντισμοῦ. Δὲν μποροῦσε νὰ βρεθῇ εὐνοϊκότερη ὥρα γιὰ τέτοιο ἀκράτητο τόλμημα τῆς φαντασίας. Ὁ ρομαντισμὸς θεωροῦσε ὡς τὸ τραγικότερο καὶ ὠραιότερο ἔργο τοῦ εἶδους αὐτοῦ τὴν περίφημη μπαλάντα

τῆς Λεονώρας τοῦ Μπύργκερ*, γραμμένη πενήντα χρόνια πρωτύτερα. Τώρα λοιπὸν γνωρίστηκε μὲ παρόμοιο ἔργο ἐνὸς νέου λαοῦ, τὴν ὥρα ποὺ ὁ λαὸς αὐτὸς ἔβγαине ἀπὸ τὸν τάφο. Ἄν, γενικά, τὰ δημοτικά τραγούδια τῶν Ἑλλήνων, ὅταν πρωτοφάνηκαν, ἦταν, κατὰ τὴ φράση ἐνὸς ἱστορικοῦ « σεισμός γιὰ τὶς φαντασίες », μαντεύομε ὅλοι τὸν κλονισμό τοῦ ρομαντισμοῦ ἀπὸ ἓνα τέτοιο ποίημα, τὸ ὁποῖον, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἐκλαμπρὴ τέχνη του, εἶχε ἀκόμα καὶ τὸ ἀκαταμάχητο θέλητρο τῆς ἀνωθυμίας.

Τὸ τραγούδι αὐτὸ καὶ σήμερα, ἑκατὸ χρόνια ἔπειτα, μπορεῖ νὰ θεωρηθῇ πρωτάκουστο. Εἶναι μοναδικὸ στὸ εἶδος του. Συναντᾶται βέβαια μὲ τὶς μπαλάντες* ἄλλων λαῶν ἢ ποιητῶν σὲ μερικά χαρακτηριστικά κοινὰ σ' αὐτοῦ τοῦ εἶδους τὰ ἔργα. Οἱ ὅμοιοι θρύλοι καὶ οἱ ἐμπνευσμένες ἀπ' αὐτοὺς μπαλάντες ἔχουν πάντα τὴν ἀρπαγὴ κόρης ἀπὸ πεθαμένο καρβαλάρη, τὴν ὀρμητικὴ νυχτερινὴ ἱππηλασίαν, τὸ φρικιαστικόν. Ἄλλὰ ἐκεῖνο ποὺ μένει ἐντελῶς δικό του εἶναι ἡ τέχνη του καὶ ἡ ἑλληνικὴ του ἀλήθεια, ἡ προσαρμογὴ του στὶς ἠθικὰς εὐαισθησίας τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, στὸ ψυχικὸ δράμα τῆς στοργῆς, τῆς ἀδυναμίας ποὺ τὸν παρακολουθεῖ στὶς πιὸ μεγάλες μεταναστευτικὰς του τόλμες.

Τὸ θέμα τοῦ τραγουδιοῦ εἶναι ὁ χωρισμός — καίριο θέμα γιὰ μετανάστη λαόν, αἰώνιο δράμα τῆς ἑλληνικῆς οἰκογενείας — καὶ ἡ δύναμη τῆς ἀγάπης, ποὺ κινεῖ ὅλο τὸν ἠθικὸ κόσμον τῶν Ἑλλήνων γύρω σ' αὐτὴν τὴν ἐναντιότητα. Ὅταν ἦρθε ἡ ὥρα νὰ παντρεύουν στὰ ξένα τὴν Ἀρετὴν, μονάκριβη κόρη μάνας χαροκαμένης, καὶ ἡ μάνα ἔκλαιγε καὶ δερνόταν γιὰ τὸ χωρισμό, ὁ μικρότερος γιὸς τῆς, ὁ Κωσταντῆς, τῆς ὀρκίστηκε πῶς μιὰ μέρα θὰ φέρῃ τὴν ἀδερφή του ἀπὸ τὴν ξενιτιὰ πίσω στὸ σπίτι τῆς γιὰ νὰ τὴν ἰδῇ. Στὸ μεταξύ ὁ Κωσταντῆς πέθανε. Τὸν ὄρκο ὅμως ποὺ ἔδωσε πρὸς τὴν μάνα του, τὸν φύλαξε καὶ νεκρός. Βγῆκε ἀπ' τὸν τάφο του καὶ τῆς ἔφερε τὴν Ἀρετὴν.

Αὐτὸ εἶναι μὲ λίγες λέξεις τὸ ποίημα. Ἡ ἐξαίσια τεχνικὴ τῶν ὀγδόντα δυὸ τοῦ στίχων, ἡ ἀπλότης του, ἡ ἀρχιτεκτονικὴ του, τὸ κάνουν ἀριστοῦργημα μέσα στὰ δημοτικὰ μας τραγούδια καὶ μέσα στὴν ποίησιν κάθε λαοῦ. Εἶναι ἔργο τελειότερον ἀπὸ ὅλες τὶς μπαλάντες, κάτω ἀπὸ τὶς ὁποῖες μεγάλοι ποιητὲς ἔχουν βάλει τὶς ὑπογραφὰς των — καὶ τὴ γνώμη τοῦ Τομμαζέο*, πῶς ἡ περίφημη « Λεονώρα » τοῦ

Μπύργκερ είναι κατώτερή του, ὅποιος συγκρίνη τὰ δυὸ ἔργα θὰ τῇ βρῇ πολὺ λογική.

Μένει τώρα νὰ ἰδοῦμε τὴ θέση τοῦ ἑλληνικοῦ τραγουδιοῦ μέσα στὰ ἀνάλογα τῶν βαλκανικῶν λαῶν.

Ὅλοι σχεδὸν οἱ βαλκανικοὶ λαοὶ ἔχουν τὸ τραγούδι τοῦ νεκροῦ ἀδερφοῦ· Σέρβοι, Βούλγαροι, Ρουμάνοι, Ἀλβανοί, Ἑλληνες. Εἶναι, θὰ ἔλεγε κανεὶς, ἓνα πνευματικὸ ἀγώνισμα τῶν λαῶν στὸν Αἵμο. Ὅσο βέβαια κι ἂν ἀποφύγουμε τὸ σοβινισμό* σὲ τέτοιο λεπτὸ ζήτημα, εἶναι ἀδύνατο νὰ μὴν ποῦμε τὴν ἀλήθεια. Ἡ ἀλήθεια εἶναι πὼς τὸ ἑλληνικὸ τραγούδι δὲ συγκρίνεται μὲ κανένα ἀπὸ τὰ ἄλλα. Ἡ τραγικὴ μουσικὴ τῶν ἡχηρῶν του δεκαπεντασυντάβων καὶ ἡ ἱλιγιάδης φυγὴ τῶν λαμπρῶν του εἰκόνων μέσα στὴ συντομία τοῦ ποιήματος, μᾶς παρουσιάζουν ἀμέσως μιὰ φυλὴ μὲ καλλιτεχνικὴ ἀνωτερότητα, ἡ ὁποία διετύπωσε μὲ ἐξαιρετικὴ δύναμη τὶς ἠθικὰς τῆς λεπτότητες.

Εἶναι ἀλήθεια πὼς σοφοὶ ἄνθρωποι σχημάτισαν ἄλλοτε τὴ γνώμη κι ἐπεισαν καὶ ἄλλους πὼς αὐτὸ τὸ ἔργο εἶναι μίμηση τοῦ σερβικοῦ ἢ τοῦ βουλγαρικοῦ. Τὸ αἰσθητικῶς τέλειο εἶχε μιμηθῇ τὰ πολὺ κατώτερα του. Αὐτὸ ἔλεγαν. Ἐνῶ τὸ φυσικότερο εἶναι νὰ πιστεύσωμε πὼς τὰ κατώτερα ἐπήγασαν ἀπὸ τὸ ὠραῖο, τοῦ ὁποίου ἔμειναν ἀτελεῖ ἀντίγραφα, προσαρμοσμένα μόνον στὸν ἓνα ἢ στὸν ἄλλον ἔθνικὸ χαρακτήρα.

Μία ἀπὸ τὶς καλύτερες ὑπηρεσίες τοῦ Ν. Πολίτη* στὴν ἐπιστήμη καὶ στὸν τοποῦ μας εἶναι πὼς μὲ τὴ μελέτη του στὰ 1885 ἐγκρέμισε, κατὰ τρόπον ὀριστικό, τὴ γνώμη τοῦ Βόλνερ καθὼς καὶ τοῦ Ψυχάρη (1884) πὼς τὸ πρωτότυπο εἶναι τὸ σερβικό. Ὁ Πολίτης ἔγραψε ὅτι τὸ σερβικό εἶναι μίμηση τοῦ βουλγαρικοῦ καὶ ὅτι καὶ τὰ δυὸ εἶναι μίμηση τοῦ ἑλληνικοῦ. Τίποτε οἱ Ἑλληνες δὲν ἐπῆραν ποτὲ ἀπὸ τὴ σλαβικὴ φιλολογία, λέγει ὁ Πολίτης, καὶ κυρίως δὲν ἐπῆραν ποτὲ δημοτικὰ τραγούδια ἀπὸ τοὺς Σλάβους. Τὸ ἐναντίον συμβαίνει στοὺς Σλάβους: « Τὰ πρῶτα τούτων φιλολογικὰ δοκίμια, προσθέτει, εἶναι μεταφράσεις ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ, ἡ πρώτη φιλολογικὴ κίνησις τῶν σλαβικῶν ἔθνων ἐκδηλοῦται ἐν τῇ μεταφράσει καὶ μιμήσει ἑλληνικῶν πρωτοτύπων. Πρῶτοι οἱ Βούλγαροι ἔσχον φιλολογίαν, μεταφράσαντες ἀπὸ τοῦ ἰ' ἰδίᾳ αἰῶνος καὶ μετέπειτα Ἑλλήνας ἐκκλησιαστικούς συγγραφεῖς, λειτουργικὰ καὶ ἀσκητικὰ βιβλία καὶ πληθύν ἄλ-

λων έργων, ἐκ δὲ τῆς βουλγαρικῆς παρέλαβον ταῦτα Ῥῶσοι καὶ Σέρβοι». Τὸ συμπέρασμα τοῦ Πολίτη εἶναι πὼς μεταξύ τῶν ἑλληνικῶν έργων ποὺ μετέφρασαν οἱ Βούλγαροι, εἶναι καὶ τὸ μεσαιωνικὸ μας ἔπος τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα, μὲ τὸ ὁποῖο συνδέεται στενότερα τὸ δημοτικὸ τραγούδι τοῦ νεκροῦ ἀδερφοῦ. Διὰ μέσου τοῦ Ἀκριτικοῦ ἔπους τὸ τραγούδι ἐπῆγε στοὺς Βουλγάρους. Ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους ἐπῆγε στοὺς Σέρβους. Ἄν τὸ τραγούδι ἀνήκη στὸν Ἀκριτικὸ λεγόμενον κύκλο—καὶ αὐτὸ τὸ ὁποῖο πρῶτοι ὑπεστήριξαν ὁ Σάθας* καὶ ὁ Λεγκράν* τὸ θεωρεῖ ἀναμφισβήτητο ὁ Πολίτης, μὲ τὴ συγκριτικὴ μελέτη τραγουδιοῦ καὶ Ἀκριτικοῦ ἔπους—τότε δὲν ὑπάρχει καμιὰ ἀμφιβολία πὼς τὸ πρωτότυπο τραγούδι τοῦ νεκροῦ ἀδερφοῦ εἶναι τὸ ἑλληνικὸ καὶ πὼς οἱ σλαβικοὶ λαοὶ τοῦ Αἵμου τὸ ἐμιμήθηκαν διὰ μέσου τοῦ Ἀκριτικοῦ μας ἔπους.

Ἀπὸ τὸ 1885 ποὺ γράφθηκαν αὐτά, ὡς σήμερα δὲν ἔχουν ἀντικρουσθῇ. Ἀπεναντίας. Ὁ βούλγαρος λαογράφος Σισμάνωφ, σοφὸς ἀληθινός, ἀπολυτρωμένος ἀπὸ κάθε σοβινισμό, στὴν πολύτιμη μελέτη του γιὰ τὸ τραγούδι τοῦ νεκροῦ ἀδερφοῦ, μὲ τὴν ὁποίαν ἀνατρέπει σὲ ὅλες τὶς ἀρχικὰς πηγὰς καὶ ἐξετάζει ὅλες τὶς βαλκανικὰς μορφάς, ἐπικυρώνει τὴ γνώμη τοῦ Πολίτη καὶ ἀποφαίνεται πὼς τὸ ἑλληνικὸ τραγούδι εἶναι τὸ πρωτότυπο καὶ τὰ ἄλλα παραλλαγές ἢ ἀντίγραφα.

Δὲν μένει παρὰ ἡ αἰσθητικὴ σύγκρισις τῶν ἄλλων τραγουδιῶν μὲ τὸ ἑλληνικόν. Ἀναφέρομε ἐδῶ τὶς κατωτερότητες τοῦ σερβικοῦ καὶ τοῦ βουλγαρικοῦ. Εἶναι πολλὰ καὶ ὀλοφάνερες.

Τί γίνεται στὸ ἑλληνικὸ τραγούδι; Οἱ ὀκτῶ ἀδερφοὶ ἐναντιώνονται στὸν ξενιτεμὸ τῆς κόρης. Ὁ Κωσταντῆς συμβουλεύει τὸν ξενιτεμὸ καὶ δίνει τὸν ὄρκο στὴ μάνα πὼς θὰ τῆς φέρῃ μιὰ μέρα τὴν Ἀρετὴ. Στὸ μεταξύ ἀπὸ μιὰ ἐπιδημία πεθαίνουν κι οἱ ἐννιά ἀδερφοί. Ἡ μάνα μοιρολογιέται στὸν τάφο τοῦ Κωσταντῆ καὶ τοῦ θυμίζει τὸ τάμα του. Ὁ Κωσταντῆς, ἀκούοντας τὴ φωνὴ της, σηκώνεται ἀπὸ τὸν τάφο, παίρνει τὴν ἀδερφή του καὶ τὴν πηγαίνει στὴ μάνα της.

Τὸ ποίημα ἔχει καθαρὰ λογικὴ καὶ ἠθικὴ ἐνότητα, ὅση καὶ εὐγένεια. Μάταια ὅμως θὰ ζητήσωμε τὶς ἀρετὰς αὐτὰς στὰ βαλκανικὰ τραγούδια τοῦ νεκροῦ ἀδερφοῦ, καὶ τοῦτο θὰ φανῇ μόλις ἐδῶ σημειώσωμε τὶς ἐξῆς ἀτέλειές των ἢ ἀσυνέπειες:

Στο σερβικό ή μάνα δεν παίζει κανένα ρόλο. Δεν είναι ο πόνος της μάνας, που κινεί το τραγούδι. 'Η μάνα δεν έζητησε να της φέρουν την κόρη της, ούτε ο Κωσταντής ανασταίνεται γι' αυτήν. 'Η υπόσχεση έχει δοθῇ από το μικρότερο αδερφό όχι στη μάνα, αλλά στην αδερφή, στην οποία υπόσχεται (χωρίς να όρκίζεται) πώς μιὰ βδομάδα το χρόνο θα πηγαίνουν τ' αδέρφια της να τη βλέπουν εκεί που είναι παντρεμένη. 'Ο αδερφός, που πέθανε κι ανασταίνεται ύστερα, παίρνει την αδερφή του για να την οδηγήσει στα παντρεμένα αδέρφια της. Και όμως ή αδερφή, αφού εξαφανίστηκε το φάντασμα του αδερφού, πηγαίνει στης μάνας της. Κι ενώ ή μάνα δεν είχε παίζει κανένα ρόλο στο τραγούδι, ούτε είχε παραπονεθῇ για τον ξενιτεμό της κόρης της, ούτε είχε ζητήσει το γυρισμό, ούτε γῆς τὸν είχε υποσχεθῇ κανένας, εμφανίζεται στη μέση του τραγουδιού για να υποδεχθῇ την κόρη της και να πεθάνει. Μὲ τέτοιες ασυνέπειες και τέτοια κενά δεν μπορεί να σταθῇ το σερβικό τραγούδι στο επίπεδο του ἑλληνικοῦ.

"Άλλη ἀτεχνία του σερβικοῦ τραγουδιοῦ, καθώς και του βουλγαρικοῦ : Δεν είναι ο δοσμένος ὄρκος που κάνει το νεκρὸ αδερφὸ να βγῇ από τὸν τάφο, ἀλλὰ επέμβαση του Θεοῦ. 'Ο Θεός, ἀκούοντας τὴν αδερφή να κλαίγεται, που δεν ἔκαμαν οἱ αδερφοὶ τὸ τάμα των— να πᾶνε να τὴν ἰδοῦν—τὴ λυπᾶται καὶ στέλνει ἄγγελο να ξυπνήσει τὸν αδερφὸ από τὸ μνήμα του. "Ἐτσι φαίνεται πὼς δὲν τὸν ἀναγκάζει να βγῇ από τὸν τάφο του ή υποχρέωση του ὄρκου ὅπως στο ἑλληνικό, ἀλλὰ μόνο ἓνα θαῦμα.

"Ὅσο γιὰ τὰ καθαρῶς ποιητικὰ ἑλαττώματα τῶν δύο σλαβικῶν τραγουδιῶν, αὐτὰ εἶναι ἀκόμη φανερώτερα. Ἀντίθετα πρὸς τὴν κλασικὴ λιτότητα τοῦ ἑλληνικοῦ, γεννιῶνται στὴν πορεία τοῦ μύθου των λεπτομέρειες πολλῆς καὶ ἀντιαισθητικῆς, ὅπως ἐκείνη ὅπου οἱ ἄγγελοι φτιάχνουν ψωμί γιὰ τὸν ἀναστημένο αδερφὸ από τὸ χῶμα καὶ δῶρα από τὸ σάβανό του. 'Η λεπτὴ καλαισθησία τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ἀπέφυγε τέτοια μακάβρια λάθη τῆς φαντασίας. 'Ο μύθος πηγαίνει ἴσα στο σκοπὸ του, ἀνάμεσα ἀπὸ εἰκόνες καὶ πράξεις καθαρῶς αἰσθητικές, οἱ ὁποῖες μπορεῖ να προκαλοῦν τρόπο, ἀ π α ρ ἔ σ κ ε ι α ὅμως ποτέ.

Τὸ βουλγαρικό τραγούδι (πρῶτη παραλλαγή) ἔχει ἓναν ἀπίστευτο παραλογισμό, που ἀποτελεῖ καταδίκη γιὰ ὁλόκληρο τὸ

ἔργο : Οἱ ὀκτῶ ἄδερφοὶ πεθαίνουν ἀπὸ τὴν κατάρρα τῆς μάνας. Ἐπειδὴ πάντρεψαν τὴν ἀδερφή των στὰ ξένα, ὅσο κι ἂν ὑποσχέθηκαν πῶς θὰ τὴν φέρουν τῆς μάνας, ἡ μάνα τοὺς καταράστηκε νὰ σαρωθοῦν ἀπὸ τὴν πανούκλα καὶ αὐτοὶ καὶ τὰ παιδιά τους, καὶ ἡ κατάρρα τῆς ἔπιασε.

Σὲ μιὰν ἄλλη βουλγαρική παραλλαγή ὁ ἄνδρας τῆς παντρεμένης ἀδερφῆς, φονιάς καὶ ληστής, τῆς φέρνει στὸ δισάκι κομμένο τὸ κεφάλι ἐνὸς ἀπὸ τ' ἀδέρφια τῆς. Εἶναι ἀπίστευτο πῶς ἓνας λαὸς πέφτει σὲ τέτοιες παρακρούσεις, ἀφήνοντας τὴ φαντασία του νὰ τρέχη ἄρρυθμιστὴ καὶ ἀσυγκράτητὴ ἀπὸ τὴν ἡθικὴ εὐγένεια, πράγμα πού δὲν γίνεται στὸ ἑλληνικὸ τραγούδι. Μολαταῦτα, ἡ δεύτερη παραλλαγή τοῦ βουλγαρικοῦ τραγουδιοῦ ἔχει ἀπορρίψει αὐτὲς τὶς ἀγριότητες. Πράγματι, σ' αὐτὸ τὸ βουλγαρικὸ τραγούδι ἔχει ἐνότητα καὶ εὐγένεια, μιὰν ἀναλαμπὴ τοῦ ἑλληνικοῦ, τοῦ ὁποῖου — κατὰ τὸν Βούλγαρο λαογράφου Σισμάνωφ — εἶναι ὁμοιόγραφο.

Ἄς προσθέσωμε ὅτι σὲ μιὰ βλαχική παραλλαγή τοῦ τραγουδιοῦ ὑπάρχουν πεζότητες καθὼς αὕτη : Ὁ ἀδερφός, ὅταν ἀναστήθηκε ἀπὸ τὸν τάφο, πῆγε καὶ βρῆκε τὴν ἀδερφή του πιασμένη στὸ χορὸ. Γιὰ νὰ κατορθώσῃ νὰ τὴν ἀπομονώσῃ ἀπὸ τὶς ἄλλες, βγάνει λεπτὰ ἀπὸ τὴν τσέπη του καὶ τὰ σκορπᾷ καταγῆς.

Στὶς εἴκοσι ἑλληνικὲς παραλλαγές πού δημοσίευσε ὁ Πολίτης, δὲν βλέπομε πουθενὰ τὸ τραγούδι νὰ χαμηλώνῃ σὲ τέτοιες χοντροκοπιές. Ἐξακολουθεῖ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὡς τὸ τέλος τὸ πέταγμα τοῦ μὲ πλατιά φτερά σὲ τραγικὸ οὐρανό, σὰν πουλὶ πού σκίζει τὴ θύελλα.

Κανένα ἔργο τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ δὲν φανερώνει σὲ τέτοιο βαθμὸ τὴν πλαστικὴ δύναμή του.

«Ὁ ὄρκος τοῦ πεθαμένου»

Ζαχαρίας Παπαντωνίου

9. ΤΟΥ ΝΕΚΡΟΥ ΑΔΕΡΦΟΥ

Μάνα με τούς έννιά σου γιούς και μέ τή μιά σου κόρη,
 τήν κόρη τή μονάκριβη, τήν πολυαγαπημένη,
 τήν είχες δώδεκα χρονῶ κι ἥλιος δέ σοῦ τήν εἶδε !
 Στά σκοτεινά τήν ἔλουζε, στ' ἄφεγγα τή χτενίζει,
 5 στ' ἄστρι και στὸν αὐγερινὸ ἔπλεκε τὰ μαλλιά της.
 Προξενητάδες ἦρθανε ἀπὸ τή Βαβυλώνα,
 νὰ πάρουνε τήν Ἀρετὴ πολὺ μακριὰ στὰ ξένα.
 Οἱ ὀχτῶ ἀδερφοὶ δὲ θέλουνε κι ὁ Κωσταντῖνος θέλει.
 « Μάνα μου, κι ἂς τή δώσωμε τήν Ἀρετὴ στὰ ξένα,
 10 στὰ ξένα κεῖ πού περπατῶ, στὰ ξένα πού πηγαίνω,
 ἂν πᾶμ' ἐμεῖς στήν ξενιτιά, ξένοι νὰ μὴν περνοῦμε ».
 « Φρόνιμος εἶσαι, Κωσταντή, μ' ἄσκημ' ἀπιλογήθης.
 Κι ἂ μόρτη, γιέ μου, θάνατος, κι ἂ μόρτη, γιέ μου, ἀρρώστια,
 κι ἂν τύχη πίκρα γή χαρά, ποιός πάει νὰ μοῦ τή φέρη ; »
 « Βάλλω τὸν οὐρανὸ κριτὴ και τοὺς ἁγίους μαρτύρους,
 15 ἂν τύχη κι ἔρτη θάνατος, ἂν τύχη κι ἔρτη ἀρρώστια,
 ἂν τύχη πίκρα γή χαρά, ἐγὼ νὰ σοῦ τή φέρω ».

Και σὰν τήν ἐπαντρέψανε τήν Ἀρετὴ στὰ ξένα,
 κι ἐμπῆκε χρόνος δίσεχτος και μῆνες ὀργισμένοι,
 20 κι ἔπεσε τὸ θανατικὸ κι οἱ έννιά ἀδερφοὶ πεθάναν,
 βρέθηκε ἡ μάνα μοναχὴ σὰν καλαμιὰ στὸν κάμπο.
 Σ' ὅλα τὰ μνήματα ἔκλαιγε, σ' ὅλα μοιρολογιόταν
 στοῦ Κωσταντίνου τὸ μνημεῖο ἀνέσπα* τὰ μαλλιά της.
 « Ἀνάθεμά σε, Κωσταντή, και μυριανάθεμά σε,
 25 ὅπου μοῦ τήν ἐξόριζες τήν Ἀρετὴ στὰ ξένα !
 Τὸ τάξιμο πού μοῦ ἔταξες πότε θὰ μοῦ τὸ κάμης ;
 Τὸν οὐρανὸ ἔβαλες κριτὴ και τοὺς ἁγίους μαρτύρους,
 ἂν τύχη πίκρα γή χαρά, νὰ πᾶς νὰ μοῦ τή φέρης ».
 Ἀπὸ τὸ μυριανάθεμα και τή βαριά κατάρρα,
 ἡ γῆς ἀναταράχτηκε κι ὁ Κωσταντῆς ἐβγήκε.
 Κάνει τὸ σύγνεφο ἄλογο και τ' ἄστρο χαλινάρι,
 και τὸ φεγγάρι συντροφιά και πάει νὰ τῆς τή φέρη.

Παίρνει τὰ ὄρη πίσω του καὶ τὰ βουνὰ μπροστὰ του.
Βρίσκει την κι ἔχτενίζονταν ὄξω στὸ φεγγαράκι.

Ἀπὸ μακριὰ τῇ χαιρετᾷ κι ἀπὸ κοντὰ τῆς λέγει : 35

« Ἄιντε, ἀδερφή, νὰ φύγωμε, στή μάνα μας νὰ πᾶμε ».

« Ἀλίμονο, ἀδερφάκι μου, καὶ τί εἶναι τούτη ἡ ὥρα ;

Ἄν ἴσως κι εἶναι γιὰ χαρά, νὰ στολιστῶ καὶ νὰ ῥθω,
κι ἂν εἶναι πίκρα, πές μου το, νὰ βάλω μαῦρα νὰ ῥθω ».

« Ἐλα, Ἀρετὴ, στὸ σπίτι μας, κι ὥς εἶσαι ὅπως κι ἂν εἶσαι ». 40
Κοντολυγίζει τ' ἄλογο καὶ πίσω τὴν καθίζει.

Στὴ στράτα ποὺ διαβαίνανε πουλάκια κιλαθοῦσαν,
δὲν κιλαθοῦσαν σὰν πουλιά, μήτε σὰ χελιδόνια,
μόν' κιλαθοῦσαν κι ἔλεγαν ἀνθρωπινὴ ὁμιλία :

« Ποιὸς εἶδε κόρη νῶμορφη νὰ σέρνη ὁ πεθαμένος ! » 45

« Ἀκουσες, Κωσταντίνε μου, τί λένε τὰ πουλάκια ; »

« Πουλάκια εἶναι κι ὥς κιλαθοῦν, πουλάκια εἶναι κι ὥς λένε ».

Καὶ παρεκεῖ ποὺ πάγαιναν κι ἄλλα πουλιά τοὺς λένε :

« Δὲν εἶναι κρίμα κι ἄδικο, παράξενο, μεγάλο,
νὰ περπατοῦν οἱ ζωντανοὶ μὲ τοὺς ἀπεθαμένους ! » 50

« Ἀκουσες, Κωσταντίνε μου, τί λένε τὰ πουλάκια,

πὼς περπατοῦν οἱ ζωντανοὶ μὲ τοὺς ἀπεθαμένους ; »

« Ἀπρίλης εἶναι καὶ λαλοῦν καὶ Μάης καὶ φωλεύουν ».

« Φοβοῦμαί σ', ἀδερφάκι μου, καὶ λιβανιὲς μυρίζεις ».

« Ἐχτὲς βραδὺς ἐπήγαμε πέρα στὸν Ἀι-Γιάννη 55
κι ἐθύμισέ μας ὁ παπὰς μὲ περισσὸ λιβάνι ».

Καὶ παρεμπρὸς ποὺ πῆγανε, κι ἄλλα πουλιά τοὺς λένε :

« Γιὰ ἰδὲς θάμα κι ἀντίθαμα ποὺ γίνεται στὸν κόσμο,

τέτοια πανώρια λυγερὴ νὰ σέρνη ὁ πεθαμένος ! ».

Τ' ἄκουσε πάλι ἡ Ἀρετὴ κι ἐράγισε ἡ καρδιά της. 60

« Ἀκουσες, Κωσταντάκη μου, τί λένε τὰ πουλάκια ; »

« Ἀφσ', Ἀρέτω, τὰ πουλιά, κι ὅ,τι κι ἂ θέλ' ὥς λέγουν ».

« Πές μου, ποῦ εἶναι τὰ κάλλη σου, καὶ ποῦ εἶν' ἡ λεβεντιά σου,
καὶ τὰ ξανθὰ σου τὰ μαλλιά καὶ τ' ὁμορφο μουστάκι ; »

« Ἐχω καιρὸ π' ἀρρώστησα καὶ πέσαν τὰ μαλλιά μου ». 65

Αὐτοῦ σιμά, αὐτοῦ κοντὰ στὴν ἐκκλησιὰ προφτάνουν.

Βαριά χτυπᾷ τ' ἄλόγου του κι ἅπ' ἐμπροστὰ της χάθῃ.
Κι ἀκούει τὴν πλάκα καὶ βροντᾷ, τὸ χῶμα καὶ βοῖζει.

Κινάει καὶ πᾶει ἡ Ἄρετὴ στὸ σπίτι μοναχὴ της.

Βλέπει τοὺς κήπους της γυμνοὺς, τὰ δέντρα μαραμένα, 70

βλέπει τὸν μπάλσαμο ξερό, τὸ καρυοφύλλι μαῦρο,

βλέπει μπροστὰ στὴν πόρτα της χορτάρια φυτρωμένα.

Βρίσκει τὴν πόρτα σφαιλιστὴ καὶ τὰ κλειδιὰ παρμένα,

καὶ τὰ σπιτοπαράθυρα σφιχτὰ μανταλωμένα.

Χτυπᾷ τὴν πόρτα δυνατὰ, τὰ παραθύρια τρίζουν. 75

« Ἄν εἶσαι φίλος, διάβαινε, κι ἂν εἶσαι ἐχτρός μου, φύγε,

κι ἂν εἶσαι ὁ πικροχάροντας, ἄλλα παιδιὰ δὲν ἔχω,

κι ἡ δόλια ἡ Ἀρετούλα μου λείπει μακριὰ στὰ ξένα ».

« Σήκω, μανούλα μου, ἄνοιξε, σήκω, γλυκιὰ μου μάνα ».

« Ποιὸς εἶν' αὐτὸς ποὺ μοῦ χτυπάει καὶ μὲ φωνάζει μάνα ; » 80

« Ἄνοιξε, μάνα μου, ἄνοιξε κι ἐγὼ εἶμαι ἡ Ἄρετὴ σου ».

Κατέβηκε, ἀγκαλιάστηκαν κι ἀπέθαναν κι οἱ δύο.

(Ν. Γ. Πολίτου. « Ἐκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ ») *Δημοτικὸ*

ΣΤ'. BYZANTINA—METABYZANTINA

1. ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΟΥ ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΥ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΠΕΡΣΩΝ

208. Ἐν δὲ τούτῳ τῷ χρόνῳ καὶ μήνυσις κατεπέμφθη παρὰ Ἑρμογένους ἕνεκεν τῆς συμβολῆς τοῦ πολέμου Ρωμαίων τε καὶ Περσῶν. Στρατηγοὶ γὰρ Περσῶν καταδραμόντες μετὰ βοηθείας χιλιάδων ἑξ, ὡς ὀφείλοντες παραλαβεῖν Μαρτυρόπολιν* ἦσαν γὰρ σκηνώσαντες εἰς τὰ μέρη Ἀμίδες* παρὰ τῷ λεγομένῳ Νυμφίῳ* ποταμῷ. Ἀντικαταστάντες δὲ Ρωμαῖοι Πέρσαις οὐκ ἐδυνήθησαν τρέψαι αὐτούς. Καὶ δευτέραν σύγκρουσιν συμβαλόντες, καὶ τρακτάτῳ* φυγῆς χρησάμενοι Ρωμαῖοι, ἐδόκουν φεύγειν. Οἱ δὲ Πέρσαι καταδραμόντες νομίσαντες αὐτοὺς διώκεσθαι, ἔλυσαν τὰ ἑαυτῶν τάγματα· στραφέντες δὲ Ρωμαῖοι ἔκοψαν ἐκ τῶν Περσῶν χιλιάδας δύο, χειρὶ λαβόντες καὶ τινες ἐξάρχους αὐτῶν αἰχμαλώτους, ἀφειλάμενοι ἑξ αὐτῶν καὶ βάνδα*. Τῶν δὲ λοιπῶν ἐκφυγόντων ἐκπερᾶν τὸν Νυμφίον ποταμὸν ἐν τοῖς ρεύμασι τοῦ παταμοῦ ἀπώλοντο διωκόμενοι· Ρωμαῖοι δὲ ὑπέστρεψαν εἰς Μαρτυρόπολιν. Ὁ δὲ δούξ Ρωμαίων σὺν τοῖς κτήτορσιν ἐξελθὼν ἐσκύλευσε τὰ λείψανα τῶν Περσῶν, τοὺς ἐξάρχους αὐτῶν ἐν φρουρᾷ ἀποθέμενοι.

209. Ἐν αὐτῷ δὲ τῷ χρόνῳ καὶ Δωρόθεος ὁ τῆς Ἀρμενίας στρατηλάτης ἔχων Ρωμαϊκὴν χεῖρα πολεμικὴν ὥρμησε κατὰ Περσῶν· καὶ περιγενόμενος ἀπώλεσε Περσαρμενίους καὶ Πέρσας, πικρῶς αὐτοῖς χρησάμενος. Παρέλαβε δὲ καὶ πολλὰ καστέλλια* Περσικά· ἐν οἷς παρέλαβε καστέλλιον ὄχυρόν κείμενον ἐπάνω ὄρους, μίαν ὁδὸν ἔχον μονοπατίου, ὅθεν κατιόντες οἱ ἐκέισε ὑδρεύοντο ἐκ τοῦ παραρρέοντος ποταμοῦ. Οἱ δὲ πραγματευταὶ τῶν Περσῶν πάντα ὅσα ἐπεφέροντο ἐν τῇ πραγματείᾳ ἐκέισε ἀπετίθουν, ὡς ἀσφαλοῦς τοῦ τόπου ὄντος. Καὶ μηνυθὲν τῷ αὐτῷ Δωροθέῳ παρεφόσσευσε* τῷ κάστρῳ φυλάττων τὴν ἄνοδον αὐτοῦ· καὶ λιμώξαντες οἱ ἔνδοθεν Πέρσαι, ὄρκοις πεισθέντες προέδωκαν. Καὶ καταπεμφθείσης μηνύσεως ὑπὸ Δωροθέου τῷ βασιλεῖ Ἰουστινιανῷ περὶ τῶν εὑρεθέντων ἐν τῷ καστελλίῳ, ἐξέπεμψε Νάρσην κουβικουλάριον* ἐπὶ τῷ παραλαβεῖν τὰ ἀποκείμενα ἐν τῷ καστελλίῳ. Καὶ κατελθόντος Νάρσου παρέδωκαν πάντα.

210. Οἱ δὲ ἑταῖροι Περσῶν ἀνήγαγον τὰ γενόμενα τῷ αὐτῷ βασιλεῖ· καὶ ἐκπεμφθέντος πλήθους στρατοῦ Περσικοῦ, ἤλθον πλησίον Μαρτυροπόλεως· ἦν γὰρ λαβόντες ἀπόκρισιν ὑπὸ τοῦ αὐτῶν βασι-

λέως μὴ ὑποστρέψαι ἐν Περσίδι, ἕως οὗ τὸ αὐτὸ καστέλλιον ἀντιπα-
ραλάβωσι. Καὶ ἐπιστάντες τῷ τόπῳ παρεκάθισαν πολεμοῦντες καὶ
κατορύσσοντες, κλίμακας τε ποιοῦντες καὶ τῷ τείχει ἐπανορθοῦντες.
Ὑστερον δὲ πύργον ὑψηλὸν διὰ ξύλων μηχανησάμενοι οὐδὲν ἡδυ-
νήθησαν ὠφελῆσαι· ἦν γὰρ ἐκεῖσε φορσευθεὶς ἀνὴρ σοφός, ὅστις ἀντι-
μηχανησάμενος ταῖς τῶν Περσῶν ἐπιβουλαῖς, ποιήσας ἔσωθεν ὑψηλό-
τερον πύργον, καὶ τῶν Περσῶν ἐκ τοῦ πύργου ἔξωθεν μαχομένων,
τῶν δὲ Ρωμαίων ἔσωθεν ἐκ τοῦ πύργου ἀντιμαχομένων, κίων ἀπελύθη
ὑπὸ μηχανήματος καὶ πάντα κατέστρεψεν ἕως ἐδάφους, καὶ Πέρσας
δὲ πολλοὺς συναπώλεσεν. Ὡς οὖν εἶδον τὸ γεγονός οἱ λοιποὶ Πέρσαι,
φθειρόμενοι καὶ ἀκηκοότες ὡς Ζίττα στρατηλάτου Ρωμαίων κατερχο-
μένου πρὸς βοήθειαν τῶν ὄντων ἐν τῷ καστέλλῳ, ἀνεχώρησαν οἱ
αὐτοὶ Πέρσαι, φοβούμενοι μήπως καὶ κυκλωθῶσιν. Ἀκούσας δὲ ταῦτα
ὁ βασιλεὺς Ἰουστινιανὸς διεκώλυσε τοὺς ἑαυτοῦ πρεσβευτὰς τοῦ
εἰσελθεῖν ἐν Περσίδι ἄχρι δευτέρας αὐτοῦ μηνύσεως, ἀλλ' ἔμειναν εἰς
τὰ Ρωμαϊκὰ σὺν τοῖς δώροις.

211... Τῇ δ' ὀγδόῃ τοῦ Σεπτεμβρίου μηνὸς ὁ βασιλεὺς Περσῶν
Κωάδης, ἀκηκῶς τὰ συμβάντα Πέρσαις κακὰ ὑπὸ Ρωμαίων, καὶ αἰφνί-
διον παρεθεῖς* τὰ δεξιὰ μέρη, καὶ ἀγαγὼν τὸν δεύτερον αὐτοῦ υἱὸν
Χοσρόην, ἀνηγόρευσε βασιλέα, ἐπιθεὶς αὐτῷ στέφανον τῇ κορυφῇ· καὶ
ἀρρωστήσας ἡμέρας πέντε ὁ τῶν Περσῶν βασιλεὺς Κωάδης τελευτᾷ, ὧν
ἐνιαυτῶν πβ' καὶ μηνῶν τριῶν· ἐβασίλευε δὲ ἔτη μγ' καὶ μῆνας δύο.

212. Ὅτε δὲ ἀνηγορεύθη βασιλεὺς Περσῶν Χοσρόης, ἐδήλωσε
τοῖς πρεσβευταῖς Ρωμαίων διὰ Πέρσου Μαγιστριανοῦ εἰσελθεῖν
ἐν τοῖς Περσικοῖς καὶ ποιῆσαι εἰρήνης πάκτα* μεταξὺ Ρωμαίων τε καὶ
Περσῶν· τῶν δὲ πρεσβευτῶν Ρωμαίων μὴ ἀνασχεθέντων εἰσελθεῖν
εἰς τὰ Περσικὰ δίχα κελεύσεως βασιλικῆς, ἀπολογούμενοι. Οὐ τολ-
μῶμεν τὰ πρὸς ὑμᾶς καταφθάσαι, καὶ γνοὺς ταῦτα ὁ Περσῶν βασιλεὺς,
γράψας ἐπιστολὴν ἔπεμψεν πρὸς τὸν βασιλέα Ἰουστινιανόν, αἰτῶν
ἐπιτραπῆναι τοὺς πρεσβευτὰς Ρωμαίων εἰσελθεῖν ἐν Περσίδι καὶ πάκτα
ποιῆσαι. Καὶ γράψας φιλικὴν ἐπιστολὴν ὁ βασιλεὺς Περσῶν, ἐπέστειλε
δι' Ἑρμογένους μαγίστρου· ἦντινα μήνυσιν δεξάμενος ὁ βασιλεὺς Ρω-
μαίων ἀντέγραψεν. Ἡμεῖς οὐκ ἐπιτρέπομεν τοῖς ἡμετέροις πρεσβευ-
ταῖς πρὸς ὑμᾶς καταλαβεῖν· οὔτε γὰρ ἐπιστάμεθα σε βασιλέα Περσῶν.

*Ιωάννης Μαλάλας

«Χρονογραφία»

(J. P. Migne, Ἑλληνικὴ Πατρολογία, τ. 97)

2. ΕΠΑΝΟΔΟΣ ΤΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΝΙΚΗΝ. ΥΨΩΣΙΣ ΤΟΥ ΤΙΜΙΟΥ ΣΤΑΥΡΟΥ

Τούτῳ τῷ ἔτει εἰρήνης γενομένης μεταξύ Περσῶν καὶ Ρωμαίων ἀπέστειλεν ὁ βασιλεὺς Θεόδωρον τὸν ἑαυτοῦ ἀδελφὸν μετὰ γραμματέων καὶ ἀνθρώπων Σιροῦ τοῦ βασιλέως Περσῶν, ὅπως τοὺς ἐν Ἑδέσση καὶ Παλαιστίνῃ καὶ Ἱεροσολύμοις καὶ ταῖς λοιπαῖς πόλεσι τῶν Ρωμαίων Πέρσας μετὰ εἰρήνης ἀποστρέψωσιν ἐν Περσίδι καὶ ἀβλαβῶς παρέλθωσι τὴν τῶν Ρωμαίων γῆν.

Ὁ δὲ βασιλεὺς ἐν ἑξ ἔτεσι καταπολεμήσας τὴν Περσίδα, ἐν τῷ ἑβδόμῳ εἰρηνεύσας μετὰ χαρᾶς μεγάλης ἐπὶ Κωνσταντινουπόλεως ὑπέστρεψεν, μυστικὴν τινα θεωρίαν* ἐν τούτῳ πληρώσας. Ἐν γὰρ ἑξ ἡμέραις πᾶσαν τὴν κτίσιν δημιουργήσας ὁ Θεὸς τὴν ἑβδόμην ἀναπαύσεως ἡμέραν ἐκάλεσεν· οὕτω δὲ αὐτὸς ἐν τοῖς ἑξ χρόνοις πολλοὺς πόνους διανύσας, τῷ ἑβδόμῳ ἔτει μετ' εἰρήνης καὶ χαρᾶς ἐν τῇ πόλει ὑποστρέψας ἀνεπαύετο.

Ὁ δὲ λαὸς τῆς πόλεως τὴν ἔλευσιν αὐτοῦ μαθόντες, ἀκατασχέτῳ πόνῳ πάντες εἰς τὴν Ἱέρειαν ἐξηλθον εἰς συνάντησιν αὐτοῦ, σὺν τῷ Πατριάρχῃ καὶ Κωνσταντίνῳ βασιλεῖ καὶ υἱῷ αὐτοῦ, βαστάζοντες κλάδους ἐλαίων καὶ λαμπάδας, εὐφημοῦντες αὐτὸν μετὰ χαρᾶς καὶ δακρύων. Προσελθὼν δὲ ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἔπεσεν εἰς τοὺς πόδας αὐτοῦ καὶ περιπλακέντες ἀλλήλοις, ἔβρεξαν ἀμφότεροι τὴν γῆν τοῖς δάκρυσιν. Τοῦτο θεασάμενος ὁ λαός, πάντες εὐχαριστηρίους ὕμνους τῷ Θεῷ ἀνέπεμπον· καὶ οὕτω λαβόντες τὸν βασιλέα σκιρτῶντες εἰσῆλθον ἐν τῇ πόλει.

Τούτῳ τῷ ἔτει ἀπάρας ὁ βασιλεὺς ἅμα τῷ ἔαρι ἀπὸ τῆς βασιλευούσης πόλεως ἐπὶ τὰ Ἱεροσόλυμα ἐπορεύετο, ἀπαγαγὼν τὰ τίμια καὶ ζωοποιὰ ξύλα τοῦ ἀποδοῦναι τῷ Θεῷ τὴν εὐχαριστίαν.

Ἐλθόντι δὲ αὐτῷ ἐν Τιβεριάδι κατηγόρησαν οἱ χριστιανοὶ Βενιαμὴν τινα ὀνόματι, ὡς κακοποιοῦντα αὐτοὺς. Ἦν γὰρ ἐνούσιος* σφόδρα. Καὶ ὑπεδέξατο τὸν βασιλέα καὶ τὸν στρατὸν αὐτοῦ. Ὁ δὲ βασιλεὺς κατέκρινεν αὐτόν, λέγων. Διὰ ποίαν αἰτίαν κακοποιεῖς τοὺς Χριστιανούς; Ὁ δὲ εἶπεν: Ὡς ἐχθροὺς τῆς πίστεώς μου. Ἦν γὰρ Ἰουδαῖος. Ὁ δὲ βασιλεὺς νουθετήσας αὐτόν καὶ πείθας ἐβάπτισεν εἰς τὸν οἶκον τοῦ Εὐσταθίου τοῦ Νεοπολίτου, Χριστιανοῦ ὄντος, καὶ αὐτοῦ ὑποδεξαμένου τὸν βασιλέα.

Εἰσελθὼν δὲ ὁ βασιλεὺς ἐν Ἱεροσολύμοις καὶ ἀποκαταστήσας Ζαχαρίαν τὸν πατριάρχην καὶ τὰ τίμια καὶ ζωοποιὰ ξύλα εἰς τὸν ἴδιον τόπον καὶ πολλὰ εὐχαριστήσας τῷ Θεῷ, ἀπήλασε τοὺς Ἑβραίους ἀπὸ τῆς ἀγίας πόλεως, κελεύσας μὴ ἔχειν αὐτοὺς ἐξουσίαν ἀπὸ τριῶν μιλίων τῆς ἀγίας πόλεως πλησιάζειν. Καταλαβὼν δὲ τὴν Ἔδεσσαν ἀπέδωκεν τὴν ἐκκλησίαν τοῖς ὀρθοδόξοις, ὑπὸ Νεστοριανῶν κατεχομένην ἀπὸ Χοσρόου.

«Χρονογραφία»
(J. P. Migne, Patrologia Graeca, τ. 108)

Θεοφάνης

3. Ο ΑΚΑΘΙΣΤΟΣ ΥΜΝΟΣ

Ἡ ἐκκλησιαστικὴ ποιήσις ἀποτελεῖ τὸ ἀποκορύφωμα τῆς βυζαντινῆς λογοτεχνίας. Γνησίᾳ θρησκευτικῇ συγκίνησις καὶ ἀρτία τεχνικὴ τοῦ στίχου καὶ τοῦ μέλους μᾶς ἔδωκαν ἀνυπέρβλητα ποιητικὰ ἔργα, προϊόντα πηγαιῶν λυρισμοῦ, πού γνωρίζει νὰ βυθίζεται εἰς τὴν κατάνυξιν τῆς συντριβῆς, ἀλλὰ καὶ νὰ μεταρσιώνεται εἰς τὸ φῶς τῆς ἐλπίδος καὶ τῆς χαρᾶς, νὰ προσεύχεται καὶ νὰ ὑμνῇ, νὰ μεταγγίξῃ τὸ ρῆγος τῆς θερμῆς καὶ θαυματουργοῦ πίστεως.

Ὁ λεγόμενος Ἀκάθιστος Ὑμνος, ἀπὸ τὰ ὠραιότερα καὶ γνωστότερα ποιητικὰ μνημεῖα τοῦ θρησκευτικοῦ λυρισμοῦ τῶν Βυζαντινῶν, εἶναι γνωστὸν ὅτι ἐψάλη ὡς εὐχαριστήριος ὕμνος πρὸς τὴν Θεοτόκον, μετὰ τὴν σωτηρίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ τὴν πολιορκίαν τῶν Ἀβάρων (29-7-626). Πιστεύεται ὅμως ὅτι μόνον τὸ Προόμιον («Τῇ ὑπερμάχῳ...») ἤμπορεῖ ν' ἀνήκῃ εἰς τὴν ἡμέραν ἐκείνην, διότι αἱ 24 στροφαὶ (ἧ «Οἶκoi») τοῦ Ὑμνου ἠμποροῦν νὰ θεωρηθοῦν παλαιότεραι.

Ἡ στιχοιργία τῆς ἐκκλησιαστικῆς ποιήσεως εἶναι ἰδιόμορφος. Δὲν ἀκολουθεῖ τὴν προσοδίαν τῆς ἀρχαίας ποιήσεως. Εἶναι σοφοὶ καὶ περίτεχνοι συνδυασμοὶ μέτρων καὶ ρυθμῶν, κανονιζόμενοι ὑπὸ τοῦ μέλους, τὸ ὅποιον συνοδεύει τὸν στίχον. Κάθε στίχος ἔχει τὴν ἰδίαν του μουσικότητα, ἡ ὁποία συνήθως ἐνισχύεται μὲ συνηγήσεις καὶ παρηχήσεις, ὁμοιοτέλευτα, ἀντιθέσεις κλπ. Εἰς τοὺς κατωτέρω στίχους τῆς Α' στροφῆς ὁ ρυθμὸς ἐπιτυγχάνεται μὲ τὴν ἰσομετρίαν ἐκάστου διστίχου (οἱ στίχοι ἀνὰ δύο ἔχουν τὸν αὐτὸν ἀριθμὸν συλλαβῶν καὶ τὸν τόνον εἰς τὴν αὐτὴν συλλαβήν), μὲ τὴν ἐσωτερικὴν μουσικότητα τῶν παρηχήσεων (χαρά-ἀρά, ἀσ-τῆρ-γασ-τῆρ), μὲ τὰς ἀντιθέσεις (ὕψος-δυσαν-ἀβα-τον-βάθος-δυσθεώρητον) καὶ συχνότατα μὲ τὰ ὁμοιοτέλευτα (ἐκλάμψει-ἐκλείψει, λογισμοῖς-ὀφθαλμοῖς). Ἡ ὁμοιοκαταληξία θὰ ἐμφανισθῇ πολλοὺς αἰῶνας βραδύτερον. Εἰς τὸ τέλος ἐκάστης στροφῆς (12 στίχοι) ἐπαναλαμβάνεται ρυθμικώτατα ἡ παρῆχσις τῆς ἐπιδόου: «Χαῖρε, Νύμφη ἀνύμφευτε».

Προοίμιον

Τῇ ὑπερμάχῳ στρατηγῷ τὰ νικητήρια,
ὡς λυτρωθεῖσα τῶν δεινῶν, εὐχαριστήρια,
ἀναγράφω Σοι ἡ πόλις Σου, Θεοτόκε·
ἀλλ' ὡς ἔχουσα τὸ κράτος ἀπροσμάχητον,
ἐκ παντοίων με κινδύνων ἐλευθέρωσον,
ἵνα κράζω Σοι : Χαῖρε, νύμφη ἀνύμφευτε !

5

Στροφή α'

* Ἄγγελος πρωτοστάτης οὐρανόθεν ἐπέμφθη
εἰπεῖν τῇ Θεοτόκῃ τὸ « Χαῖρε »
καὶ σὺν τῇ ἀσσωμάτων φωνῇ
σωματούμενόν Σε θεωρῶν, Κύριε,
ἐξίστατο καὶ ἴστατο κραυγάζων πρὸς αὐτὴν τοιαῦτα:
Χαῖρε, δι' ἧς ἡ χαρὰ ἐκλάμψει·
χαῖρε, δι' ἧς ἡ ἀρὰ ἐκλείψει·
χαῖρε τοῦ πεσόντος Ἀδάμ ἡ ἀνάκλησις·
χαῖρε, τῶν δακρύων τῆς Εὐας ἡ λύτρωσις·
χαῖρε, ὕψος δυσανάβατον ἀνθρωπίνους λογισμοῖς·
χαῖρε, βάθος δυσθεώρητον καὶ ἀγγέλων ὀφθαλμοῖς·
χαῖρε, ὅτι ὑπάρχεις βασιλέως καθέδρα·
χαῖρε, ὅτι βαστάζεις τὸν βαστάζοντα πάντα·
χαῖρε, ἀστήρ ἐμφαίνων τὸν ἥλιον·
χαῖρε, γαστήρ ἐνθέου σαρκώσεως·
χαῖρε, δι' ἧς νεουργεῖται ἡ κτίσις·
χαῖρε, δι' ἧς βρεφουργεῖται ὁ Κτίστης·
χαῖρε, νύμφη ἀνύμφευτε !

5

10

5

Στροφή β'

Χαῖρε, βουλῆς ἀπορρήτου μύστις·
χαῖρε, σιγῆς δεομένων πίστις·
χαῖρε, τῶν θαυμάτων Χριστοῦ τὸ προοίμιον·
χαῖρε, τῶν δογμάτων αὐτοῦ τὸ κεφάλαιον·
χαῖρε, κλίμαξ ἐπουράνιε, δι' ἧς κατέβη ὁ Θεός·
χαῖρε, γέφυρα μετάγουσα τοὺς ἐκ γῆς πρὸς οὐρανόν·
χαῖρε, τὸ τῶν ἀγγέλων πολυθρύλητον θαῦμα·
χαῖρε, τὸ τῶν δαιμόνων πολυθρήνητον τραῦμα·

χαῖρε, τὸ φῶς ἀρρήτως γεννήσασα·
 χαῖρε, τὸ πῶς μηδὲνα διδάσασα·
 χαῖρε, σοφῶν ὑπερβαίνουσα γνῶσιν·
 χαῖρε, πιστῶν καταυγάζουσα φρένας·
 χαῖρε, νύμφη ἀνύμφευτε !

10

(G. Soyter: Byzantinische Dichtung, 'Αθήναι 1938, σ. 33-34)

'Αγνώστου

4. ΒΑΣΙΛΕΙΑ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΒΟΥΛΓΑΡΟΚΤΟΝΟΥ

2. Οὗτοι γὰρ παιδιά ὄντες περιεκόπησαν ἀπὸ τῆς προγονικῆς βασιλείας ἀναμεταξύ τοῖς καιροῖς τοῦ Φωκᾶ καὶ τοῦ Τζιμισχῆ· ὡς γοῦν διέβησαν κάκεινοι, καὶ οὗτοι εὗρον ῥάδιον τὸν καιρὸν καὶ ἐπιτήδειον, πάλιν ἐφάνέρωσαν καὶ περισύναξαν αὐτὴν ὥσπερ χρυσὴν ἄλυσον. Ὁ γοῦν πρῶτος ἀδελφὸς Βασίλειος ἐμιμήθη τὸν προπάππου αὐτοῦ Βασίλειον, ἐκείνον τὸν Μακεδόνα καὶ τὸν καρτερικώτατον Ἡρακλέα, καὶ τοὺς ἄλλους ὀνομαστοὺς καὶ γενναιοτάτους βασιλεῖς· τὰ δὲ βρώματα*, πόματα* καὶ τὴν εὐπάθειαν καὶ τὴν ἀνάπαυσιν παντελῶς ἐμίσησεν ἀπὸ καρδίας. Ἠγάπησε δὲ τὴν δυσπάθειαν καὶ τὸν κόπον καὶ τὰ ἄρματα καὶ τὰς στρατείας καὶ τοὺς πολέμους, καὶ ἐν αὐτοῖς ἦν ἡ χαρὰ αὐτοῦ καὶ ὁ γλυκασμός. Φορήματα δὲ εὐμορφα ἢ κραβάτια χρυσόστρωτα καὶ μαργαριταρόλιθα οὐδὲ ἐπὶ καρδίαν αὐτοῦ ἀνέβαινον· ἄλλ' ἐπεθύμει νὰ βλέπῃ σκουταρίων* κτύπους καὶ ἄλογα πολεμικὰ καὶ ἡκονισμένα σπαθία καὶ κασιδία* ἔκλαμπρα καὶ κοντάρια ἔκστιλβα ἐκεῖνα οἰκονόμα, εἰς ἐκεῖνα ἠντράνιζεν*.

3. Ἄλλ' ὁ φθόνος καὶ ἡ κακία πάλιν ἐσέβη καὶ ἐνεμόδιζε τὴν καλὴν αὐτοῦ προθυμίαν καὶ τὸ τοσοῦτον καλόν. Ὁ γὰρ Βάρδας ὁ Σκληρὸς, ἄνθρωπος καὶ μέγας καὶ πολεμικώτατος καὶ συγγενὴς τοῦ βασιλέως, ἠπίστησε καὶ ἐσύναξε φοσοῦα* ἰσχυρὰ καὶ ἐγύρευε νὰ ἐπάρῃ τὴν βασιλείαν. Καὶ ἡ ταραχὴ καὶ ἡ δυναστεία αὐτοῦ ἦν μεγάλη καὶ φοβερὰ, καὶ ἐτάραξε τὴν ζωὴν τοῦ βασιλέως, ὥσπερ εἰς τὸ πέλαγος μικρὸν πλοιάριον, ὅταν τὸ εὖρη ἢ ἀνεμοζάλη καὶ κλύδων μέγας. Ἐπεὶ δὲ ἡ μάχη καὶ ἡ ἀποστασία τοῦ Σκληροῦ ἐκράτησε καιρὸν πολύν, καὶ ἦτον ἐμφύλιος σύγχυσις καὶ τοπικὴ ἀκαταστασία, ἠύρασιν οἱ Ἄραβες ἄδειαν καὶ ἐξέβησαν καὶ κατέλυσαν τὴν Ἀνατολήν,

καὶ ὁ τόπος τῶν Ρωμαίων καὶ αἱ χώραι εἶχασιν μεγάλην στενοχωρίαν ἀπὸ τοὺς Ἀσσυρίους. Ἐξέβησαν δὲ καὶ οἱ Βούλγαροι, καὶ ἐκούρ-
σευαν* τὴν Θράκην· καὶ ἀπὸ πᾶσαν μεραίαν ἦτο τὸ κακὸν πολὺ·
καὶ ὁ βασιλεὺς ἦτον εἰς τὴν μέσσην ὥσπερ ἄρνιον μέσον εἰς πολλοὺς
λύκους, ἢ πουλὶν εἰς δρακόντων στόματα. Ἀλλὰ πάλιν ἐξαίφνης
ἐγένετο γαλήνη ἀντὶ χειμῶνος καὶ ἔφθασεν ἀντὶ τοῦ κλύδωνος εὐδία·
καὶ ὁ μὲν Βάρδας ἐποίησεν ὀρκωματικά μετὰ τοῦ βασιλέως καὶ ἐγέ-
νετο ἀγάπη μεγάλη.

4. Καὶ εὐθὺς ἅπαντες οἱ ἀγαπῶντες τὴν βασιλείαν συνήχθησαν.
Ἄλλ' ὁ Βασίλειος οὐδὲν ἐκαρτέρησεν μετὰ τῆς καταστάσεως ταύτης,
ἀλλ' ἐκίνησε πᾶσαν Ρωμαϊκὴν δύναμιν καὶ ἐξέδραμε κατὰ τῶν Ἀρά-
βων, καὶ διέβη μέχρι τῶν Ἰβήρων* καὶ ἕως Φοινίκης. Ἐφριξαν γοῦν
οἱ βασιλεῖς καὶ τοπάρχαι καὶ σατράπαι αὐτῶν, καὶ ὥσπερ ἀστραπὴ
σύντομος διέβη τὴν Ἀνατολὴν ὅλην· καὶ ἐμεθύσθη ἡ ρομφαία αὐτοῦ
ἀπὸ τῶν ἐθνικῶν* αἱμάτων, καὶ οὐκ ἔδωκεν ἀνάπαυσιν τοῦ κορμίου
αὐτοῦ οὔτε ὕπνον τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ, ἕως οὗ ὅτι ἐδίωξε τοὺς ἀγρί-
ους λύκους καὶ τὰ βάρβαρα καὶ ἄπιστα ἔθνη, ἅτινα διέφθειραν τὴν
Χριστιανικὴν μάνδραν, καὶ ἐποίησεν αὐτοὺς νὰ τρέμουν τὴν σπάθην
τῶν Ρωμαίων. Εἶτα ἐστράφη μυριονικηφόρος εἰς τὴν Κωνσταντινού-
πολιν μετὰ πλήθους αἰχμαλωσίας καὶ πλούτου πολλοῦ.

5. Μαθὼν δὲ ὅτι οἱ Βούλγαροι εὐρόντες ἄδειαν διὰ τὴν εἰς τὴν
Ἀνατολὴν ἀποδημίαν τῶν στρατευμάτων, κατεπάτησαν καὶ ἠρή-
μωσαν πολλὴν γῆν τῶν Ρωμαίων, πάλιν ἐνεπλήσθη θυμοῦ δικαίου
καὶ ζήλου· καὶ πάλιν ἐξέβη μετὰ ὁρμῆς καὶ δυνάμεως κατ' αὐτῶν,
καὶ ἔβαψε τοὺς κάμπους ἀπὸ τῶν αἱμάτων αὐτῶν. Καὶ ἐγέμισαν αὐ-
τοὺς τὰ παράπλαγα καὶ τὰ ρυάκια, καὶ ἀπὸ τοὺς πολλοὺς φόνους
ἐβρώμισεν ἡ γῆ καὶ ἐκοκκίνησεν, καὶ τὰ σπαθία καὶ τὰ κοντάρια τῶν
Ρωμαίων ἀποστομώθησαν ἀπὸ τὰ ὅσα τῶν βαρβάρων καὶ ἀπὸ
τοὺς πολλοὺς τραχηλοκοπημοὺς αὐτῶν· καὶ περιεπατοῦσαν ἄφοβα
καὶ ἄρματωμένοι μὲν καὶ ἀναρμάτωτοι οἱ Ρωμαῖοι· καὶ παρέλαβεν ὁ
βασιλεὺς κάστρα καὶ χώρας τῶν Βουλγάρων πολλὰς καὶ ἔβαλεν εἰς
αὐτὰς φυλάκτορας ἐδικούς του. Παρέλαβε δὲ καὶ τὴν χώραν, ἐν ᾗ
ἦτο ἡ βασίλισσα τῶν Βουλγάρων καὶ εὔρεν ἐν αὐτῇ πράγματα καὶ
θησαυροὺς πολλοὺς καὶ χρυσίον καὶ ἀργύριον ἅπειρον καὶ στέμματα
καὶ διαδήματα καὶ ἀποσκευὰς βασιλικὰς.

6. Ἰδὼν δὲ ὁ ἀρχηγὸς τῶν βαρβάρων τὴν τοσαύτην βίαν καὶ

ὅτι τὸ φοσσᾶτον αὐτοῦ διεφθάρη καὶ ἐρημώθη, ἐκράτησε πρὸς ὀλίγον τὴν ἀλαζονείαν αὐτοῦ καὶ ἐταπείνωσε τὸ βαρβαρικὸν θράσος. Ἐπεὶ δὲ πάλιν ἐπερυσύναξε στρατὸν ἄλλον καὶ προσκαλεστικὸν φοσσᾶτον ξένον καὶ ἐξέβη εἰς πολέμους καὶ μάχας θυμοῦ πνέων καὶ μανίας καὶ ἔκλεισε τὰς κλεισούρας καὶ τὰ διαβατά, ποῦ μὲν μετὰ τείχους, ποῦ δὲ μετὰ νευρέας* καὶ τείχους, καὶ ἐποίει χαντάκια μηχανικά. Καὶ ἦτον τὸ φοσσᾶτον ὅπερ ἔσυρνε χιλιάδες τξ', καὶ ἡλαζονεύετον ἐπὶ τοσούτου πλήθους· τὰ δὲ στενώματα ἐποίησε διὰ σκοπὸν, ὅτι, ἂν ἀποκλείσῃ τὸν βασιλέα μετὰ τοῦ φοσσᾶτου αὐτοῦ, νὰ μὴδὲν ἡμπορῇ νὰ ἔχῃ ἔκβασιν καὶ γλυτώσῃ. Ἦλθε γοῦν καὶ ἔπese κοντὰ εἰς τὰ σύννορα τῶν Ρωμαίων· καὶ ἐκεῖ ὅπου ἔκειτο, ἦτον κάμπος καὶ ποταμοὶ μεγάλοι καὶ ὄρη μεγάλα καὶ ὑψηλὰ καὶ σκληρὰ καὶ χιονισμένα μέσον τῆς Ρωμανίας καὶ τῶν Βουλγάρων καὶ ἦτον πόρος εἰς καὶ ἔδησεν αὐτόν· καὶ ἔβαλε φύλαξιν δυνατὴν καὶ ἐπολέμα καθ' ἡμέραν ἐμφάνειαν* καὶ ἀνέπαυε τὰ φοσσᾶτα· ἡ αἰτία διὰ νὰ ἐξέβῃ ἐξαίφνης νὰ ἐμπλακῇ τὸν βασιλέα.

7. Ὁ οὖν βασιλεὺς διὰ παντὸς εἶχε κατασκόπους, καὶ ἐγίνωσκε πάντα καὶ ἐστερέωσε τὸν λογισμὸν αὐτοῦ. Καί, ἵνα δείξῃ ποταπὴν* ἀνδρείαν καὶ τόλμην ἔχουσιν οἱ Ρωμαῖοι, οὐδὲν ἐπέμεινε, ἵνα ἔλθωσιν ἐκεῖνοι πρὸς αὐτόν, ἀλλ' οὐδὲ ἐδειλίασεν νὰ στραφῇ ὀπίσω, οὐδὲ ἡγάπα νὰ ἀποκλείεται ἔσω εἰς τὸ παλάτι καὶ νὰ κρύπτεται ὥσπερ τρυφερὸν κοράσιον· ἀλλὰ τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ τὰς ποτε μαυρισμένας ἔβαψαν αὐτὰς αἱ πάχυναι καὶ δροσὶαί τῆς αὐγῆς, καὶ ἡ σὰρξ αὐτοῦ ἀπὸ τὸν κοινορτὸν καὶ ἀπὸ τῶν ιδρώτων ἐκδάρθη· καὶ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἡμάυρωσεν ἀπὸ τὴν πυρὰν τοῦ ἡλίου.

Ἀπέστειλε δὲ δύο στρατηγούς, ἕκαστον μετὰ καβαλλαρίων ἐκλεκτῶν, δώδεκα χιλιάδας, καθὼς ὀρθώσωσιν, ἵνα εὕρωσι μονοπάτια ἀπὸ τόπους δυσβάτους καὶ νὰ σύρῃσι τὰ ἄλογα αὐτῶν καὶ νὰ ἀναβῶσιν εἰς τὸ ὄρος πεζοί, ἔνθα οὐκ εἶχασιν οἱ βάρβαροι προσοχὴν ἢ λογισμὸν καὶ νὰ καταβῶσιν ἀπὸ τόπους, οὓς θέλουσι σύρειν αὐτοὺς οἱ πρόβοδοι*. Ὁ δὲ ἕτερος στρατηγὸς ὁμοίως ἐτάχθη νὰ ὑπάγῃ καὶ αὐτὸς δι' ἄλλης ὁδοῦ νὰ πέσῃ ἐπάνω εἰς τὴν φύλαξιν, ὅπου ἐκράτει τὸν πόρον καὶ νὰ τοὺς δώσουν οὕτως ἐπιδέξια, ὅπου οὔτε κἀν εἰς ἐξ αὐτῶν εἰπεῖν νὰ μὴδὲν γλυτώσῃ νὰ ὑπάγῃ μαντᾶτον. Καὶ ὁ μὲν πρῶτος ἐπῆρε τὸ ὄρος καὶ ἐπ' αὐτὸ ἀνέβη μετὰ χιλιάδων ιβ'· καὶ ἐγένετο μεγάλη βία, ὥστε νὰ διαβῶσιν αὐτὸ ἕως τρεῖς καὶ ἐνν-

κτοπάτησε καὶ κατέβη εἰς τὴν ἄλλην μεραίαν καὶ ἐγκρυμάτωσεν* εἰς τόπον σύνδενδρον καὶ κρυπτόν. Καὶ οἱ Βούλγαροι ἦσαν πλησίον, ἀλλ' οὐκ εἶχασιν εἰδῆσίν τινα περὶ τούτων. Ὁ δὲ ἄλλος εὗρε καὶ αὐτὸς τόπους λίαν δυσκόλους καὶ δυσβάτους· ὅμως μετὰ σκοποῦ* πολυλοῦ διέβη αὐτοὺς καὶ ἀπῆγεν ἀπὸ τοῦ ἔσωθεν μέρους, ἔνθα ἦν ἡ φύλαξις· καὶ πρὸς ὥραν τῆς αὐγῆς ἔδωκαν τὰ ὄργανα καὶ τὰ παιγνίδια τοῦ πολέμου.

Καὶ ἐφοβήθησαν οἱ Βούλγαροι φόβον μέγαν εἰς τὸ ἀνέλπιστον κακόν· ἐπῆδυσαν γοῦν οἱ Ρωμαῖοι οἱ ἐπάνω αὐτῶν καὶ ἐκύκλωσαν αὐτούς, καὶ ἄλλους μὲν ἔσφαξαν, ἄλλους δὲ ἔπιασαν· καὶ οὐδὲ εἰς ἐγλύτωσεν ἀπὸ τὰς χεῖρας αὐτῶν. Καὶ οὕτως ἐχάλασαν τὸ δέμα· καὶ ὁ βασιλεὺς ὦν ἔτοιμος μετὰ τοῦ εἰσῆλθεν καὶ ἀπῆγεν μετὰ προθυμίας κατὰ τοῦ μεγάλου ἐκείνου φοσσάτου καὶ οὕτως ἀπερχόμενος καθ' ὁδὸν ὑπήντησε τοὺς καβαλλαρίους, ὅπου ἤρχοντο διὰ βίγλαν*, καὶ ἔπιασεν ἅπαντας· καὶ μετ' ὀλίγον πάλιν ὑπήντησεν ἄλλους ἑκατόν, βίγλας καὶ αὐτοὺς ὄντας καὶ ἐπίασε καὶ αὐτούς. Οἱ Βούλγαροι οὖν θαρροῦντες ὅτι ἔχουσι βίγλας, ἦσαν ἀμέριμνοι, καὶ ἐκαθέζοντο δίχα φόβον τινά.

Καὶ ὁ βασιλεὺς πάλιν ἐνυκτοπάτησε καὶ πρὸς ὥραν τῆς αὐγῆς ἔδωκεν ἐπάνω εἰς αὐτοὺς ἄφνω* καὶ ἀπὸ τοῦ ἐτέρου μέρους ὁ ἐγκρυματωμένος στρατηγὸς ὁμοίως· καὶ εὐρέθησαν οἱ Βούλγαροι ἀναρμάτωτοι καὶ βεβαρημένοι τοῦ ὕπνου καὶ ὠρμησαν νὰ φύγουν· καὶ ἐγένετο ἡ συντριβὴ καὶ ἡ ἀνάγκη* αὐτῶν καὶ ὁ φόβος πολλὰ μέγας· καὶ οὐκ ἐγίνωσκαν ποῦ ὑπάγωσιν, καὶ ἐπιπταν εἰς τοὺς ποταμούς καὶ ἐπνίγοντο· καὶ κατέσφαξεν εἰς τὸν ἄλλον· καὶ οἱ Ρωμαῖοι κατέκοπτον καὶ ἐφόνευον αὐτοὺς ἀνηλεῶς. Καὶ ἔπεσον ἀπὸ τῆς Ρωμαϊκῆς σπάθης τὴν ἡμέραν ἐκείνην ρξ' χιλιάδες βαρβάρων· καὶ οἱ ποταμοὶ ἀντὶ ὕδατος ἔρρεον αἷμα, καὶ ὁ ἀρχηγὸς αὐτῶν ἔφυγε, καὶ ἐπήρασιν οἱ Ρωμαῖοι τὰς τέντας* καὶ τὰ χρήματα καὶ τὰ ἄρματα καὶ τὰς ἀποσκευὰς τῶν Βουλγάρων, καὶ ἐγένετο χαρὰ μεγάλη καὶ εὐχαριστία εἰς Θεόν.

8. Ἀλλὰ πάλιν ὁ βασιλεὺς Βουλγάρων οὐδὲν ἠθέλησε νὰ σιγάσῃ οὐδὲ νὰ καταπῇ καὶ νὰ ὑπομένῃ ὅπερ ἔπαθε κακόν, ἀλλὰ μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἐπερυσύναξε τὸ ἐναπολειφθὲν φοσσάτον· ἀπέστειλε δὲ καὶ ἐπροσκαλέσατο φοσσᾶτα καὶ ἀπὸ ἄλλας γενεάς, καὶ ἦλθε κατὰ πρόσωπον τοῦ βασιλέως νὰ ἐκδικηθῇ· καὶ εἰς τὸν χαλασμόν καὶ κα-

ταλυμὸν αὐτοῦ χορτασίαν οὐκ εἶχεν· ἀμὴ ὡμοίαζεν ἀγριοχοίριν, ὅταν συναπαντηθῇ μετὰ τοῦ κυνηγοῦ καὶ ἀπὸ τὸν θυμὸν αὐτοῦ κουντᾷ τὸ κορμὶν αὐτοῦ εἰς τὸ ξίφος καὶ καταφρονεῖ τὸν θάνατον. Ὅμως ἡρματώθησαν οἱ Ρωμαῖοι ἀπὸ τὸ ἐν μέρος καὶ οἱ Βούλγαροι ἀπὸ τὸ ἕτερον· καὶ ἐκ τῶν δύο μερῶν ὀλοσίδηροι ὄντες καβαλλάριοι καὶ ἄρματωμένοι καὶ ὀλοσίδηροι κονταράτοι, ἐσήκωσαν τὰ φλάμμουλα* αὐτῶν καὶ ἐδώκασιν τὰ βούκινα* καὶ τὰ τρομπέτια* σημεία τοῦ πολέμου. Καὶ ἦτον μεγάλη βοή καὶ ταραχὴ καὶ εἰς τὰ δύο φουσάτα καὶ πολὺς τρόμος.

Ὡς δὲ συνηπαντήθησαν καὶ ἐδώκασιν ἀλλήλως, ὥσπερ ἄγρια καπρία ἢ λέοντες ἰσχυροί, καὶ ἐτζάκισαν τὰ κοντάρια καὶ ἐκτυποῦσαν καὶ ἐσυντρίβοντο τὰ σπαθία, καὶ ὁ κτύπος καὶ ἡ βοή καὶ ἡ ἀνάγκη ἀνέβαιναν ἕως εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ τὰ αἵματα ἐχύνοντο ὑπὲρ ὕδωρ, καὶ τῶν ἀλόγων ὁ χλιμιντρισιμὸς ἐσκέπαζε τὸν ἄερα, καὶ ὁ βασιλεὺς τῶν Ρωμαίων ἀνέβαινε καὶ κατέβαινε ὥσπερ γοργὸς πετρίτης* ἢ πρόθυμον γεράκιν, καὶ ἐδίδεν δύναμιν εἰς τὰς παραταγὰς* αὐτοῦ καὶ παρεκίνα τοὺς στρατηγούς αὐτοῦ νὰ δείξουν ὅποσον χρήζουν* οἱ Ρωμαῖοι ἀπὸ τὰς ἄλλας γενεάς. Εἰς τὸ ὕστερον δὲ ἐτράπησαν οἱ Βούλγαροι καὶ ἐγύρισαν πρόσωπον νὰ φεύγουν· τὰ δὲ στρατεύματα τῶν Ρωμαίων ἐδίωκαν αὐτοὺς ἐξόπισθεν καὶ ἐσκότωναν καὶ ἐκατεπάτουν αὐτοὺς καὶ ἐκούρσευαν τὰς τέντας αὐτῶν καὶ ἐνίκησαν αὐτοὺς νίκην μεγάλην. Οὕτως οὖν παρέλυσεν ὁ βασιλεὺς τὴν ἀλαζονείαν καὶ τὸ θράσος τῶν Βουλγάρων καὶ ἐδίωξε καὶ κατέστησεν αὐτοὺς δούλους καὶ ὑποχείριους.

Γεώργιος Ἀμαρτωλὸς

«Χρονικὸν Σύντομον»
(J. P. Migne, Patrologia Graeca, τ. 110)

5. ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΙΔΙΟΝ ΥΙΟΝ ΡΩΜΑΝΟΝ

Ὁ βυζαντινὸς αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος Ζ' ὁ Πορφυρογέννητος (912-959) ὑπῆρξεν ὄχι μόνον φιλόμουσος, ἀλλὰ καὶ συγγραφεὺς. Ἀπὸ τὰ ἔργα του γνωστότερον εἶναι ἡ «Ἐκθεσις τῆς βασιλείου τάξεως», ὅπου περιγράφεται καὶ κωδικοποιεῖται τρόπον τινὰ ἡ ἐθιμοτυπία τῆς βυζαντινῆς αὐλῆς. Ἐξ ἰσοῦ πολύτιμον εἶναι τὸ «Περὶ θεμάτων» (δηλαδὴ περὶ τῶν διοικητικῶν καὶ στρατιωτικῶν τμημάτων τοῦ κράτους)

σύγγραμμά του. Τὰ κείμενα ὅμως, τὰ ὁποῖα παραθέτομεν κατωτέρω, ἐλήφθησαν ἀπὸ τὸ ὀλιγώτερον γνωστὸν ἔργον τοῦ τὸ ἐπιγραφόμενον «Π ρ ὁ ς τ ὸ ν Ἰ δ ι ο ν υ ἰ ὸ ν 'Ρ ω μ α ν ὸ ν». Ὁ ἐστεμμένος συγγραφεὺς συνοψίζει χάριν τοῦ διαδόχου τοῦ τὴν πεῖράν του, διδάσκει τὴν τέχνην τοῦ διοικεῖν καί, διὰ τὰ ἐξηγήσῃ τὰς σχέσεις τῆς βυζαντινῆς ἐξουσίας ἀπέναντι τῶν ὑποτελῶν τῆς καὶ τῶν γειτονικῶν λαῶν, συμμάχων ἢ ἐχθρῶν τοῦ κράτους, δίδει συχνὰ τὸ ἱστορικὸν των. Τὸ ἔργον ἐγράφη περὶ τὸ 952 εἰς τὴν ἀπλήν γλῶσσαν τῶν μορφωμένων τῆς ἐποχῆς, χωρὶς καμμίαν προσπάθειαν νὰ ἀττικίζῃ, ὅπως ὁ ἴδιος ὁ συγγραφεὺς λέγει εἰς τὸ προοίμιόν του:

I. ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ

Ἄκουσον τοίνυν, υἱέ, ἃ μοι δοκεῖ σε μὴ ἀγνοεῖν, καὶ νοήμων γενοῦ, ἵνα κτήσῃ κυβέρνησιν. Φημί γὰρ καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν εἶναι καλὸν τῶν ὑποτεταγμένων τὴν μάθησιν, διαφερόντως δὲ σοὶ τῷ ὑπὲρ τῆς πάντων σωτηρίας ὀφείλοντι διαμεριμνᾶν καὶ τὴν κοσμικὴν ὁλκάδα πηδαλιουχεῖν τε καὶ κυβερνᾶν. Εἰ δὲ σαφεῖ καὶ καθημαξυμένω¹ λόγῳ καὶ οἷον εἰκῇ² ῥέοντι, πεζῷ καὶ ἀπλοϊκῷ, πρὸς τὴν τῶν προκειμένων ἐχρησάμεν δήλωσιν, μηδὲν θαυμάσης, υἱέ· οὐ γὰρ ἐπίδειξιν καλλιγραφίας³ ἢ φράσεως ἡττικισμένης καὶ τὸ διηρμένον⁴ διογκούσης⁵ καὶ ὑψηλὸν ποιῆσαι ἐσπούδασα, ἀλλὰ μάλλον διὰ κοινῆς καὶ καθωμιλημένης ἀπαγγελίας διδάσκει σε ἔσπευσα, ἵαπερ οἶμαι δεῖν σε μὴ ἀγνοεῖν καὶ ἃ τὴν ἐκ μακρᾶς ἐμπειρίας σύνεσίν τε καὶ φρόνησιν εὐμαρῶς σοι δύναται προξενεῖν...

II. Ο ΑΓΙΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ ΣΩΖΕΙ ΤΗΝ ΠΟΛΙΝ ΤΩΝ ΠΑΤΡΩΝ

Πραγματεύομενος τὰ κρατοῦντα εἰς διαφόρους ἐπαρχίας τῆς αὐτοκρατορίας, ἀνατρέχει εἰς τὸ παρελθὸν καὶ ἀφηγεῖται ἀξιωματικῶς ἱστορικὰ συμβάντα. Τὸ παρατιθέμενον ἀπόσπασμα ἀναφέρεται εἰς γεγονότα τοῦ 805, τὰ ὁποῖα μετὰ 150 περίπου ἔτη, ὁπότε ἔγραphen ὁ Πορφυρογέννητος, εἶχον περιβληθῇ μὲ τὴν αἰγλήν τοῦ θρύλου. Ὅπως εἶναι γνωστὸν, κατὰ τὸ 805 ἀσύντακτα στίφη «Σκλαβήνων», τοὺς ὁποίους οἱ βυζαντινοὶ εἶχον ἐγκαταστήσει παλαιότερον ὡς δούλους εἰς

1. καθημαξυμένος: τετριμμένος, κοινὸς (ρ. καθαμαξεύω: κατατρίβω διὰ τῶν τροχῶν τῆς ἀμάξης). 2. εἰκῇ: εἰκῇ καὶ ὡς ἔτυχε, χωρὶς ἐπιτήδευσιν. 3. καλλιγραφία: καλλιπεία. 4. τὸ διηρμένον (ὑφος): τὸ ἐπηρμένον, τὸ πομπῶδες ὑφος (ρ. διαίρω). 5. διογκῶ: ἐξογκῶνω.

τὴν Πελοπόννησον, ἐπανεστάτησαν, ὑποκινούμενοι ἴσως καὶ ὑπὸ Ἀράβων «Σαρακηνῶν» καὶ ἐπεδόθησαν εἰς λεηλασίας τῆς ὑπαίθρου χώρας, βαδίσαντες καὶ κατὰ τῆς πόλεως τῶν Πατρῶν, τὴν ὁποίαν ἐπολιόρκησαν. Ὁ στρατηγὸς τοῦ θέματος Πελοποννήσου καὶ τὰ βυζαντινὰ στρατεύματα εὐρίσκοντο μακράν. Μόνος ὅμως ὁ ἄοπλος λαὸς τῆς πόλεως ὠργάνωσε τὴν ἥρωϊκὴν ἐξοδὸν καὶ κατέρρωσε νὰ διασκορπίσῃ τοὺς πολιορκητάς, οἱ ὅποιοι αἰχμαλωτισθέντες ἀφιερώθησαν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἀγίου Ἀνδρέου ὡς δοῦλοι καὶ καλλιεργῆται τῶν κτημάτων τῆς Μητροπόλεως Πατρῶν. Διηγείται λοιπὸν ὁ βυζαντινὸς αὐτοκράτωρ:

49. Νικηφόρος¹ τὰ τῶν Ῥωμαίων σκῆπτρα ἐκράτει, καὶ οὗτοι, ἐν τῷ θέματι ὄντες Πελοποννήσου, ἀπόστασιν² ἐνόησαντες, πρῶτον μὲν τὰς τῶν γειτόνων οἰκίας Γραικῶν ἐξεπόρθουν καὶ εἰς ἀρπαγὴν ἐτίθεντο, ἔπειτα δὲ καὶ κατὰ τῶν οἰκητόρων τῆς τῶν Πατρῶν ὁρμήσαντες πόλεως, τὰ πρὸ τοῦ τείχους πεδία κατέστρεφόν τε καὶ ταύτην ἐπολιόρκουν, μεθ' ἑαυτῶν ἔχοντες καὶ Ἀφρικούς³ Σαρακηνοὺς.

Ἐπεὶ δὲ χρόνος ἱκανὸς διῆλθεν, καὶ σπάνις τῶν ἀναγκαίων τοῖς ἔνδοθεν τοῦ τείχους γίνεσθαι ἤρξατο, ὕδατός τε καὶ τροφῶν, βουλὴν βουλευόνται εἰς συμβιβάσεις τε ἔλθειν καὶ λόγους ἀπαθείας λαβεῖν καὶ τηνικαῦτα τὴν πόλιν ὑποτάξαι αὐτοῦς.

Ἐπεὶ οὖν ὁ τηνικαῦτα στρατηγὸς ὑπῆρχε πρὸς τὴν ἄκραν τοῦ θέματος, ἐν κάστρῳ Κορίνθου, καὶ προσδοκία ἦν τοῦ παραγενέσθαι αὐτὸν καὶ καταπολεμῆσαι τὸ ἔθνος τῶν Σκλαβήνων, ὡς καὶ πρῶην καταμνησθέντος αὐτοῦ περὶ τῆς καταδρομῆς αὐτῶν παρὰ τῶν ἀρχόντων, ἐβουλεύσαντο οἱ τοῦ κάστρου οἰκήτορες πρότερον ἀποσταλῆναι σκοπὸν⁴ εἰς τὰ ἀνατολικώτερα τῶν ὁρέων καὶ ἀποσκοπεῦσαι⁵ καὶ γινῶναι, εἰ ἄρα παραγίγνεται ὁ στρατηγός, παραγγείλαντες καὶ σημεῖον δεδωκότες τῷ ἀπεσταλμένῳ, ἵνα, εἰ μὲν ἴδοι ἐρχόμενον τὸν στρατηγόν, ἐν τῇ ὑποστροφῇ⁶ αὐτοῦ κλίνη τὸ φλάμμουλον⁷, ὅπως γινῶσι τὴν ἔλευσιν τοῦ στρατηγοῦ, εἰ δὲ μὴ γε, κατέχειν ὀρθὸν τὸ φλάμμουλον πρὸς τὸ μὴ ἔχειν αὐτοὺς προσδοκίαν τοῦ λοιποῦ παραγίνεσθαι τὸν στρατηγόν.

Τοῦ οὖν σκοποῦ ἀπελθόντος καὶ μαθόντος μὴ παραγίνεσθαι τὸν

1. Νικηφόρος ὁ Α' βασιλεύσας ἀπὸ τοῦ 802 μέχρι τοῦ 811. 2. ἀπόστασις: ἀποστασία. 3. Ἀφρικοί: Ἀφρικανοὶ (Ἀραβες). 4. παρατηρητήν. 5. νὰ παρατηρήσῃ. 6. κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν του. 7. Φλάμμουλον: λατίν. flammulum, νεοελλην. φλάμπουρο = σημαία.

στρατηγόν, ὑπέστρεφεν ὀρθὸν κατέχων τὸ φλάμμουλον. Καὶ δὴ, τοῦ Θεοῦ εὐδοκήσαντος διὰ πρεσβειῶν τοῦ ἁγίου ἀποστόλου Ἀνδρέου, τοῦ ἵππου ὀλισθήσαντος καὶ τοῦ ἐπιβάτου ὑποπεπτωκύτος, ἔκλινε τὸ φλάμμουλον, καὶ οἱ τοῦ κάστρου οἰκήτορες, ἰδόντες τὸ γεγονός σημεῖον καὶ νομίσαντες ἐξ ἅπαντος παραγίνεσθαι τὸν στρατηγόν, ἤνοιξαν τὰς πύλας τοῦ κάστρου καὶ ἐξῆλθον θαρσαλέοι κατὰ τῶν Σκλαβήνων, καὶ εἶδον τὸν Πρωτόκλητον Ἀπόστολον ὀφθαλμοφανῶς ἵππῳ ἐπικαθήμενον καὶ δρόμῳ ἐπερχόμενον κατὰ τῶν βαρβάρων¹ καὶ δὴ τρέψας τούτους κατὰ κράτος καὶ διασκορπίσας καὶ ἀπελάσας πόρρῳ τοῦ κάστρου φυγάδας ἐποίησεν. Οἱ δὲ βάρβαροι ἰδόντες καὶ καταπλαγέντες καὶ ἔκθαμβοι γεγονότες ἐπὶ τῇ κατ' αὐτῶν κραταιᾷ ἐπελεύσει τοῦ ἀηττήτου καὶ ἀκαταγωνίστου ὀπλίτου καὶ στρατηγοῦ καὶ ταξιάρχου καὶ τροπαιοῦχου καὶ νικηφόρου πρωτοκλήτου ἀποστόλου Ἀνδρέου, ἐταράχθησαν, ἐσαλεύθησαν, τρόμος ἐπελάβετο αὐτούς, καὶ προσέφυγον εἰς τὸν πάνσεπτον ναὸν αὐτοῦ.

Τοῦ οὖν στρατηγοῦ μετὰ τὸ τρόπαιον ἐν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ καταλαμβάνοντας καὶ τὴν νίκην τοῦ Ἀποστόλου μαθόντος, κατεμήνυσεν τῷ βασιλεῖ Νικηφόρῳ τὴν τε ἔφοδον τῶν Σκλαβήνων καὶ τὴν προνομήν καὶ αἰχμαλωσίαν καὶ ἀφανισμόν καὶ τὴν λεηλασίαν καὶ τὰλλα δεινὰ, ὅσα καταδραμόντες ἐποίησαν εἰς τὰ μέρη τῆς Ἀχαΐας, ἔτι δὲ καὶ τὴν πολυήμερον πολιορκίαν καὶ τὴν κατὰ τῶν οἰκητόρων τοῦ κάστρου διηνεκὴ ἐπίθεσιν, ὡσαύτως καὶ τὴν ἐπισκοπὴν καὶ συμμαχίαν καὶ τὸ τρόπαιον καὶ τὴν κατὰ κράτος νίκην, τὴν γενομένην παρὰ τοῦ Ἀποστόλου, καὶ ὡς ὀφθαλμοφανῶς ὥραθ' ἐπιτρέχων καὶ διώκων τοὺς πολεμίους κατὰ νῶτον καὶ τροπούμενος αὐτούς, ὡς καὶ αὐτοὺς τοὺς βαρβάρους αἰσθέσθαι τὴν τοῦ Ἀποστόλου πρὸς ἡμᾶς ἐπισκοπὴν καὶ συμμαχίαν, καὶ διὰ τοῦτο προσφυγεῖν αὐτοὺς εἰς τὸν σεβάσμιον ναὸν αὐτοῦ. Ὁ δὲ βασιλεὺς ταῦτα ἀναμαθὼν παρεκελεύσατο οὕτως: «Ἐπεὶ καὶ τὸ τρόπαιον καὶ ἡ κατὰ κράτος νίκη παρὰ τοῦ Ἀποστόλου γέγονεν, ὀφειλόμενον καθέστηκεν πᾶσαν τὴν ἐκστρατείαν τῶν πολεμίων καὶ τὰ λάφυρα καὶ τὰ σκύλα αὐτῷ ἀποδοθῆναι». Καὶ διωρίσατο αὐτοὺς τε τοὺς πολεμίους μετὰ πάσης τῆς φαμιλίας καὶ συγγενείας καὶ πάντων τῶν προσηκόντων αὐτοῖς, ἔτι δὲ καὶ πάσης τῆς ὑπάρξεως αὐτῶν, ἀφορισθῆναι¹ εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἀποστόλου ἐν τῇ μητροπόλει Πατρῶν,

1. ἀφορισθῆναι: ἀφιερωθῆναι.

ἐν ἣ ὁ πρωτόκλητος καὶ μαθητὴς τοῦ Χριστοῦ τὸν τῆς ἀθλήσεως διή-
 νυσεν ἀγῶνα, δεδωκὼς περὶ αὐτῶν καὶ σιγίλλιον ἐν τῇ αὐτῇ μητρο-
 πόλει.

Ταῦτα οὖν οἱ πρεσβύτεροι καὶ ἀρχαιότεροι ἀνήγγειλαν, παρα-
 δόντες ἀγράφως χρόνῳ τε καὶ βίῳ τοῖς ὕστερον, ὅπως ἂν, κατὰ τὸν
 Προφήτην, «γνῶ γενεὰ ἡ ἐρχομένη τὸ γεγονός θαῦμα» διὰ πρε-
 σβειῶν τοῦ Ἀποστόλου, καὶ «ἀναστήσονται καὶ ἀπαγγελοῦσιν αὐτὸ
 τοῖς υἱοῖς αὐτῶν, ἵνα μὴ ἐπιλάβωνται τῶν εὐεργεσιῶν, ὧν ἐποίησεν
 ὁ Θεός» διὰ πρεσβειῶν τοῦ Ἀποστόλου...

(Πρὸς τὸν ἴδιον υἱὸν Ρωμανόν)
 (Ἐκδόσεις Moravcsik, 1949 σ. 228-230)

Κωνσταντῖνος Πορφυρογέννητος

6. Ο ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΣ ΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ

Ὅμοίως δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς τῇ αὐτῇ ὀδυνηρᾷ ἐσπέρᾳ τῆς Δευτέρας
 συνάξας πάντας τοὺς ἐν τέλει ἄρχοντας καὶ ἀρχομένους δημάρχους
 καὶ ἑκατοντάρχους καὶ ἐτέρους προκρίτους στρατιώτας, ταῦτα ἔφη:

«Ὑμεῖς μὲν, εὐγενέστατοι ἄρχοντες καὶ ἐκλαμπρότατοι δήμαρχοι
 καὶ στρατηγοὶ καὶ γενναιότατοι συστρατιῶται καὶ πᾶς ὁ πιστὸς
 καὶ τίμιος λαός, καλῶς οἶδατε ὅτι ἔφθασεν ἡ ὥρα καὶ ὁ ἐχθρὸς τῆς
 πίστεως ἡμῶν βούλεται, ἵνα μετὰ πάσης τέχνης καὶ μηχανῆς ἰσχυρο-
 τέρως στενοχωρήσῃ ἡμᾶς, καὶ πόλεμον σφοδρὸν μετὰ συμπλοκῆς
 μεγάλης καὶ συρρήξεως ἐκ τῆς χέρσου καὶ θαλάσσης δώσῃ ἡμῖν μετὰ
 πάσης δυνάμεως, ἵνα, εἰ δυνατόν ὡς ὄφει, τὸν ἰὸν ἐκχύσῃ καὶ ὡς λέων
 ἀνήμερος καταπίῃ ἡμᾶς.

Διὰ τοῦτο λέγω καὶ παρακαλῶ ὑμᾶς ἵνα στήτε ἀνδρείως καὶ
 μετὰ γενναίας ψυχῆς, ὡς πάντοτε ἕως τοῦ νῦν ἐποιήσατε, κατὰ τῶν
 ἐχθρῶν τῆς πίστεως ἡμῶν. Παραδίδωμι δὲ ὑμῖν τὴν ἐκλαμπροτάτην
 καὶ περίφημον ταύτην πόλιν καὶ πατρίδα ἡμῶν καὶ βασιλεύουσαν
 τῶν πόλεων. Καλῶς οὖν οἶδατε, ἀδελφοί, ὅτι διὰ τέσσαρά τινα ὀφει-
 λέται κοινῶς ἔσμεν πάντες, ἵνα προτιμήσωμεν ἀποθανεῖν μᾶλλον ἢ
 ζῆν. Πρῶτον μὲν γὰρ ὑπὲρ τῆς πίστεως ἡμῶν καὶ εὐσεβείας, δεύτερον
 δὲ ὑπὲρ τῆς πατρίδος, τρίτον δὲ ὑπὲρ τοῦ βασιλείως ὡς Χριστοῦ

κυρίου, καὶ τέταρτον ὑπὲρ συγγενῶν καὶ φίλων. Λοιπόν, ἀδελφοί, ἐὰν χρεῶσταί ἐσμεν ὑπὲρ ἑνὸς ἐκ τῶν τεσσάρων ἀγωνίζεσθαι ἕως θανάτου, πολλῷ μᾶλλον ὑπὲρ πάντων τούτων.

Ἡμεῖς ἐν ὀνόματι Κυρίου τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν πεποίθαμεν, δεύτερον δὲ καὶ ἐν ταῖς ἡμετέραις χερσὶ καὶ ρωμαλεότητι, ἣν ἐδωρήσατο ἡμῖν ἡ θεία δύναμις. Γνωρίζω δὲ ὅτι αὕτη ἡ μυριάριθμος ἀγγέλη τῶν ἀσεβῶν, καθὼς ἡ αὐτῶν συνήθεια, ἐλεύσονται καθ' ἡμῶν μετὰ βαναύσου καὶ ἐπηρμένης ὀφρύος καὶ θύρσους πολλοῦ καὶ βίας, ἵνα διὰ τὴν ὀλιγότητα ἡμῶν θλίψωσι καὶ ἐκ τοῦ κόπου στενοχωρήσωσι, καὶ μετὰ φωνῶν μεγάλων καὶ ἀλαλαγμῶν ἀναριθμήτων, ἵνα ἡμᾶς φοβήσωσι. Τὰς τοιαύτας αὐτῶν φλυαρίας καλῶς οἶδατε, καὶ οὐ χρὴ λέγειν περὶ τούτων. Καὶ ὥρᾳ ὀλίγη ταῦτα ποιήσωσι, καὶ ἀναριθμήτους πέτρας καὶ ἕτερα βέλη ὥσει ἄμμον θαλασσῶν ἄνωθεν ἡμῶν πτήσουσι. Δι' ὧν, ἐλπίζω γάρ, οὐ βλάψωσι, διότι ὑμᾶς θεωρῶ καὶ λίαν ἀγάλλομαι καὶ τοιαύταις ἐλπίσι τὸν λογισμὸν τρέφομαι, ὅτι, εἰ καὶ ὀλίγοι πάνυ ἐσμέν, ἀλλὰ πάντες ἐπιδέξιοι καὶ ἐπιτήδαιοι ρωμαεοὶ τε καὶ ἰσχυροὶ καὶ μεγαλήτορες καὶ καλῶς προπαρασκευασμένοι ὑπάρχετε.

Ταῖς ἀσπίσιν ὑμῶν καλῶς τὴν κεφαλὴν σκέπεσθε ἐπὶ τῇ συμπλοκῇ καὶ συρρῇ. Ἡ δεξιὰ ὑμῶν ἢ τὴν ρομφαίαν ἔχουσα μακρὰ ἔστω πάντοτε. Αἱ περικεφαλαῖαι ὑμῶν καὶ οἱ θώρακες καὶ οἱ σιδηροὶ ἱματισμοὶ λίαν εἰσὶν ἱκανοὶ ἅμα καὶ τοῖς λοιποῖς ὅπλοις, καὶ ἐν τῇ συμπλοκῇ ἔσονται πάνυ ὠφέλιμοι. Ὁ οἱ ἐναντίοι οὐ χρῶνται, ἀλλ' οὔτε κέκτηνται. Καὶ ἡμεῖς ἔσωθεν τῶν τειχῶν ὑπάρχετε σκεπτόμενοι, οἱ δὲ ἀσκεπεῖς μετὰ κόπου ἔρχονται. Δι' ὃ, ὧ συστρατιῶται, γίνεσθαι ἔτοιμοι καὶ στερεοὶ καὶ μεγαλόψυχοι διὰ τοὺς οἰκτιρμοὺς τοῦ Θεοῦ...

Αἱ πέλται ὑμῶν καὶ ρομφαῖαι καὶ τὰ τόξα καὶ ἀκόντια πρὸς αὐτοὺς πεμπέτωσαν παρ' ὑμῶν. Καὶ οὕτως λογίσθητε ὡς ἐπὶ ἀγρίων χοίρων πληθύν κυνήγιον, ἵνα γνῶσωσιν οἱ ἀσεβεῖς ὅτι οὐ μετὰ ἀλόγων ζώων, ὡς αὐτοὶ εἰσὶ, παράταξιν ἔχουσιν, ἀλλὰ μετὰ κυρίων καὶ αὐθέντων αὐτῶν καὶ ἀπογόνων Ἑλλήνων καὶ Ρωμαίων. Οἶδατε καλῶς ὅτι ὁ δυσσεβὴς αὐτὸς Ἀμврᾶς καὶ ἐχθρὸς τῆς ἀγίας ἡμῶν πίστεως χωρὶς εὐλόγου αἰτίας τινὸς τὴν ἀγάπην ἣν εἶχομεν ἔλυσεν, καὶ τοὺς ὅρκους αὐτοῦ τοὺς πολλοὺς ἠθέτησεν ἀντ' οὐδενὸς λογιζόμενος, καὶ ἐλθὼν αἰφνιδίως φρούριον ἐποίησεν ἐπὶ τὸ στενὸν τοῦ Ἀσωμάτου, ἵνα καθ' ἑκάστην ἡμέραν δύνῃται βλάπτειν ἡμᾶς. Τοὺς ἀγροὺς

ἡμῶν καὶ κήπους καὶ παραδείσους καὶ οἶκους ἤδη πυριαλώτους ἐποίησεν. Τοὺς ἀδελφούς ἡμῶν τοὺς Χριστιανούς, ὅσους εὗρεν, ἐθανάτωσε καὶ ἠχμαλώτευσεν. Τὴν φιλίαν ἡμῶν ἔλυσεν. Τοὺς δὲ τοῦ Γαλατᾶ ἐφιλίωσε, καὶ αὐτοὶ χαίρονται, μὴ εἰδότες καὶ αὐτοὶ οἱ ταλαίπωροι τὸν τοῦ γεωργοῦ παιδὸς μῦθον, τοῦ ἐψήνοντος τοὺς κοχλίας καὶ εἰπόντος, ὡ ἀνόητα ζῶα, καὶ τὰ ἐξῆς. Ἐλθὼν οὖν, ἀδελφοί, ἡμᾶς ἀπέκλεισε, καὶ καθ' ἑκάστην τὸ ἀχανές αὐτοῦ στόμα χάσκων, πῶς εὖρη καιρὸν ἐπιτήδειον, ἵνα καταπίῃ ἡμᾶς καὶ τὴν πόλιν ταύτην, ἣν ἀνήγειρεν ὁ τρισμακάριστος καὶ μέγας βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ἐκεῖνος, καὶ τῇ πανάγῳ Δεσποίνῃ ἡμῶν Θεοτόκῳ καὶ ἀειπαρθένῳ Μαρίᾳ ἀφιέρωσε καὶ ἐχαρίσατο τοῦ κυρίαν εἶναι καὶ βοηθὸν καὶ σκέπην τῇ ἡμετέρᾳ πατρίδι καὶ καταφύγιον τῶν Χριστιανῶν, ἐλπίδα καὶ χαρὰν πάντων τῶν Ἑλλήνων, τὸ καύχημα πᾶσι τοῖς οὖσιν ὑπὸ τὴν τοῦ ἡλίου ἀνατολήν...

Τὰς ἀγίας ἐκκλησίας ἡμῶν, ἔνθα προσκυνεῖται ἡ ἀγία Τριάς καὶ δοξολογεῖται τὸ πανάγιον, καὶ ὅπου οἱ ἄγγελοι ἠκούοντο ὑμνεῖν τὸ θεῖον καὶ τὴν ἕνσαρκον τοῦ Θεοῦ λόγου οἰκονομίαν, βούλεται ποιῆσαι προσκύνημα τοῦ αὐτοῦ ψευδοπροφήτου Μωάμεθ καὶ κατοικητήριον ἀλόγων καὶ καμήλων. Λοιπόν, ἀδελφοί καὶ συστρατιῶται, κατὰ νοῦν ἐνθυμήθητε, ἵνα τὸ μνημόσυνον ὑμῶν καὶ ἡ μνήμη καὶ ἡ φήμη καὶ ἡ ἐλευθερία αἰωνίως γενήσεται».

Ἀκούσαντες δὲ πάντες καρδίαν ὡς λέοντες ἐποίησαν, καὶ ἀλλήλοις συγχωρηθέντες ἦτουν εἰς τῷ ἐτέρῳ καταλλαγῆναι, καὶ μετὰ κλαυθμοῦ ἐνηγκαλίζοντο, μήτε φιλτάτων τέκνων μνημονεύοντες οὔτε γυναικῶν ἢ πλούτου φροντίζοντες, εἰμὴ μόνον τοῦ ἀποθανεῖν ἵνα τὴν πατρίδα φυλάξωσι. Καὶ ἕκαστος ἐν τῷ διατεταγμένῳ τόπῳ ἐπανέστρεψε, καὶ ἀσφαλῶς ἐποίουν ἐν τοῖς τείχεσι τὴν φυλακὴν.

Ὁ δὲ βασιλεὺς ἐν τῷ πανσέπτῳ ναῷ τῆς τοῦ Θεοῦ Λόγου Σοφίας ἐλθὼν καὶ προσευξάμενος μετὰ κλαυθμοῦ τὰ ἄχραντα καὶ θεῖα μυστήρια μετέλαβεν. Ὁμοίως καὶ ἕτεροι πολλοὶ τῇ αὐτῇ νυκτὶ ἐποίησαν.

«Χ ρ ο ν ι κ ὸ ν»

Γεώργιος Φραντζῆς ἢ Σφραντζῆς

7. ΑΝΑΚΑΛΗΜΑ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΠΟΛΗΣ

(Ἀπόσπασμα)

Τὸ «Ἀνακάλημα τῆς Κωνσταντινέπολης» ἀποτελεῖται ἀπὸ 118 ἀνομοιοκαταληκτοὺς δεκαπεντασυλλάβους στίχους καὶ ἐκφράζει τὸν πόνο τοῦ Ἑλληνισμοῦ γιὰ τὴ μεγάλη ἐθνικὴ συμφορὰ, τὴν Ἑλωση.

- Θρῆνος, κλαυθμὸς καὶ ὀδυρμὸς, καὶ στεναγμὸς καὶ λύπη,
θλίψις ἀπαραμύθητος ἔπεσεν τοῖς Ῥωμαίοις !
ἐχάσασιν τὸ σπίτιν τους, τὴν πόλιν τὴν ἀγία,
τὸ θάρρος καὶ τὸ καύχημα καὶ τὴν ἀπαντοχὴν τους.
Τίς τὸ ἔπεν ; τίς τὸ μῆνυσε ; πότῃ ἔλθεν τὸ μαντάτο ; 5
Καράβιν ἐκατέβαινε στὰ μέρη τῆς Τενέδου,
καὶ κάτεργον* τὸ ὑπάντησε, στέκει καὶ ἀναρωτᾷ το·
«καράβιν, πόθεν ἔρκεσαι, καὶ πόθεν κατεβαίνεις ; »
—«Ἔρχομαι ἀκ' τ' ἀνάθεμα κι ἐκ τὸ βαρὺν τὸ σκότος,
ἀκ τὴν ἀστραποχάλαζην, ἀκ τὴν ἀνεμοζάλην, 10
ἀπὲ τὴν Πόλιν ἔρχομαι τὴν ἀστραποκαμένην.
Ἐγὼ γομάριν* δὲ βαστῶ, ἀμὲ μαντάτα φέρνω
κακὰ διὰ τοὺς χριστιανοὺς, πικρὰ καὶ δολωμένα·
οἱ Τοῦρκοι ὅτε ἦρθασιν, ἐπήρασιν τὴν Πόλιν,
ἀπώλεσαν τοὺς χριστιανοὺς ἐκεῖ καὶ πανταχόθεν».
-
- Μὴ τὸ ἔπομένης, οὐρανέ· καί, γῆ, μὴ τὸ βαστάξης, 87
ἦλιε σκότασε τὸ φῶς, σελήνην μὴν τοὺς δώσης !
Εἴπω καὶ τίποτε μικρὸν ἀλληγορίας λόγον·
ἦλιον τάξε νοητὸν τὸν Μέγαν Κωνσταντίνο, 90
σελήνη ἐπονόμασε τὴν νέαν του τὴν πόλιν.
Μὴ σοῦ φανῇ παράξενον τοῦτον ἀποῦ σοῦ λέγω·
κόσμον μέγαν τὸν ἀνθρωπὸν Θεὸς ἐπονομάζειν,
ὃν ἔθετο εἰς τὸ μικρὸν κόσμον, τὴν πᾶσα κτίσιν.
Αὐτὸς λοιπὸν ἐκόσμησε ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος 95
τὴν πόλιν τὴν ἐξάκουστην, ἣν βλέπεις καὶ ἀκούεις,
καθὼς τὴν κλῆσιν ἔλαβε καὶ τὴν ἐπωνυμίαν·
ὁμοίως Οὐστινιανὸς ἐκόσμησε μεγάλη,
ἔκτισε τὴν ἀγίαν Σοφίαν, τὸ θέαμαν τὸ μέγα,
παραπλησίον γέγονε Σιών τῆς παναγίας· 100

ἐκεῖνοι ἦσαν ἥλιος κι ἡ Πόλη·ν' ἡ σελήνη.
 (Χωρὶς ἡλίου ποῦποτε σελήνη οὐδὲν λάμπει).
 Ἐκεῖνοι γὰρ οἱ βασιλεῖς, οἱ εὐσεβεῖς, οἱ θεῖοι,
 ἔλαμπον, ἐφωτίζασιν τὴν παναγίαν Πόλιν,
 τὴν Δύσιν, τὴν Ἀνατολήν, ὅλην τὴν οἰκουμένην. 105
 Ὅταν εἰς νοῦν ἀθυμηθῶ τῆς Πόλεως τὰ κάλλη,
 στενάζω καὶ ὀδύρομαι καὶ τύπτω εἰς τὸ στῆθος,
 κλαίω καὶ χύνω δάκρυα μεθ' οἰμωδῆς* καὶ μόχθου.
 Ὁ κόσμος τῆς ἀγίᾳς Σοφίᾳς, τὰ πέπλα τῆς τραπέζας
 τῆς παναγίας, τῆς σεπτῆς τὰ καθιερωμένα, 110
 τὰ σκεύη τὰ πανάγια, καὶ ποῦ νὰ καταντῆσαν
 Ἄρα ἔβλεπεν ἄγγελος, ὡς ἦτον τεταγμένος,
 ὅστις καὶ ἔταξεν ποτὲ τοῦ πάλαι νεανίσκου*;
 Εἶπεν γάρ· «οὐκ ἐξέρχομαι, ἕως ὅτου νὰ ἔλθῃς».
 Ὁ νεανίας ἔρχεται, ὁ ἄγγελος ἀπῆλθεν 115
 οὐχὶ ἐκεῖνος ὁ ποτὲ παῖδας τῶν ἐκτιτόρων,
 ἀλλ' ἄλλος παῖδας ἔφθασε πρόδρομος Ἀντιχρίστου,
 καὶ ἄγγελοι καὶ ἅγιοι πλέον οὐ βοηθοῦσι.

(Ἐκδοσι, Ε. Κριχρῆ, 1956)

Ἀγνώστου

8. ΤΑ ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΑΚΡΙΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΚΑΙ ΤΟ ΕΠΟΣ «ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΔΙΓΕΝΗΣ ΑΚΡΙΤΑΣ»

Ἀκριταὶ ὀνομάσθησαν οἱ ἐπίλεκτοι ἄνδρες, οἱ ὁποῖοι ἐπὶ Ἡρακλείου (610-641) ὀργανώθησαν εἰς εἰδικὸν σῶμα διὰ τὴν φρούρησιν τῶν ἀνατολικῶν συνόρων τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους. Ὀνομάσθησαν δὲ ἀκριταὶ διότι ἐφύλαττον τὰ ἄκρα (τὰ σύνορα). Διετερήθησαν μέχρι τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου. Οἱ ἥρωικοι ἄγῳνες τῶν κατὰ τῶν Ἀράβων καὶ τῶν ληστῶν (ἀπελατῶν) καὶ τὰ προσωπικὰ κατορθώματα πολλῶν ἐξ αὐτῶν ἐξῆψωσαν τοὺς ἀκρίτας εἰς τὴν συνείδησιν τοῦ λαοῦ, ὁ ὁποῖος δικαίως τοὺς ἀνέγαγεν εἰς περιωπὴν ἐθνικῶν ἡρώων. Ἀνώτερος ὅλων θεωρήθη ὁ Διγενής, ἀλλὰ καὶ ἄλλοι ἐξυμνήθησαν ὑπὸ τῆς λαϊκῆς μούσης (Ἀνδρόνικος, Ἀρμούρης, Βάρδας, Κωστάντας, Θεοφύλακτος, Πορφύριος, τὸ μικρὸν Βλαχόπουλο κ.ά.).

Τὰ ἀκριτικά τραγοῦδια ἀποτελοῦν ὁλόκληρον κύκλον. Ὁ Ν.Γ. Πολίτης τὰ ὑπελόγησεν εἰς 1350. Μεγαλυτέραν διάδοσιν εἶχον εἰς

τὸν Πόντιον, εἰς τὴν Κύπρον καὶ εἰς τὴν Κρήτην, ἀλλὰ καὶ εἰς ὅλα τὰ ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδος εἶναι γνωστά. Μερικὰ ἀπὸ αὐτὰ εἶναι ἀπὸ τὰ καλύτερα δημοτικά μας τραγούδια. Παραθέτομεν τὴν περὶ τούτων γνώμην τοῦ Ν. Γ. Πολίτου.

«Ἀπὸ τῶν ἐσχατιῶν τῆς Καππαδοκίας μέχρι τῶν Ἰονίων νήσων, καὶ ἀπὸ τῆς Μακεδονίας καὶ τῶν χωρῶν τῶν δυτικῶν ἀκτῶν τοῦ Εὐξείνου μέχρι τῆς Κρήτης καὶ τῆς Κύπρου, ἄδονται μέχρι τοῦ νῦν ᾠσματα, ἀφηγούμενα τοὺς ἄθλους καὶ τὰς περιπετείας τοῦ Διγενῆ καὶ τοὺς ἀγῶνας αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἀπελάτας καὶ τοὺς Σαρακηνοὺς, καὶ φέρονται διὰ στόματος παραδόσεις ἀναφερόμεναι εἰς τόπους καὶ ἀντικείμενα, μεθ' ὧν συνδέεται τὸ ὄνομα αὐτοῦ. Εἰς ταῦτα ἡ φαντασία τοῦ λαοῦ ἐγκατέπλεξε μύθους, ὧν τοὺς πλείστους παρέλαβε ἀνακαινίσασα ἐκ τῆς πλουσίας μυθικῆς κληρονομίας τῆς ἀρχαιότητος, καὶ ἀπήρτισε τὸν ἰδεώδη τύπον ἥρωος νεαροῦ ὡς ὁ Ἀχιλλεύς, κραταιοῦ ὡς ὁ Ἡρακλῆς καὶ ἐνδόξου ὡς ὁ Ἀλέξανδρος. Ἐν κεφαλαίῳ δ' εἶπεν εἰς τὸν Διγενῆ Ἀκρίταν ἀποκορυφοῦνται οἱ πόθοι καὶ τὰ ἰδεώδη τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, διότι ἐν αὐτῷ συμβολίζεται ἡ μακραίων καὶ ἀληκτος πάλη τοῦ Ἑλληνικοῦ πρὸς τὸν Μουσουλμανικὸν κόσμον»¹.

Τὸ ἔπος «Βασίλειος Διγενῆς Ἀκρίτας» εἶναι ἔργον ἀγνώστου καὶ συνετέθη ἀπὸ ἓνα πλῆθος δημοτικῶν ἀκριτικῶν ᾠσμάτων, τὰ ὁποῖα προϋπῆρχον. Ἡ ὑπόθεσις του εἶναι ἡ ἐξῆς: Ὁ Ἀγαρηνὸς ἐμίρης τῆς Συρίας ἀπάγει τὴν θυγατέρα τοῦ Βυζαντινοῦ Ἀνδρονίκου Δούκα καὶ τὴν νυμφεύεται μετὰ τὴν συγκατάθεσιν τοῦ πατρὸς της, ἀφοῦ πρῶτον ἐβαπτίσθη χριστιανός. Ἐκ τούτων ἐγεννήθη ὁ Διγενῆς (ὡς καταγόμενος ἀπὸ δύο γένη), ὁ ὁποῖος ἀπὸ μικρᾶς ἡλικίας παρουσίασεν ἡράκλειον ρώμην. Τὰ κατορθώματά του εἰς τὰ κυνήγια καὶ κατόπιν εἰς τοὺς πολέμους κατὰ τῶν ἀπελατῶν (ληστῶν) εἶναι ὑπερφυσικά. Ἀνδρωθεὶς λαμβάνει σύζυγον τὴν Εὐδοκίαν, θυγατέρα τοῦ στρατηγοῦ Δούκα. Κτίζει τὸ ἀνάκτορόν του παρὰ τὸν Εὐφράτην καὶ συνεχίζει τὰ ἥρωικά κατορθώματά του, τὰ ὁποῖα τὸν ἀνύψωσαν εἰς τὸν κυριώτερον ἐθνικὸν ἥρωα τοῦ Βυζαντίου. Ἀποθνήσκει εἰς ἡλικίαν 33 ἐτῶν. Ὁ Διγενῆς ἔζησε κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν αὐτοκρατορῶν Ρωμανοῦ καὶ Νικηφόρου Φωκᾶ (10ος αἰών).

1. Ν. Γ. Πολίτου, «Περὶ τοῦ ἐθνικοῦ ἔπους τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων».

Μερικοί μελετηταὶ προσπαθοῦν νὰ συνταυτίσουν τὸν Διγενῆ με ἱστορικὰ πρόσωπα.

Ἔχομεν ἐξ χειρόγραφα τοῦ ἔπους, ἐκ τῶν ὁποίων ἐν εὐρεθὲν εἰς τὴν νῆσον Ἄνδρον εἶναι εἰς πεζὸν λόγον. Ἡ γλῶσσα του εἶναι ἡ λαϊκὴ τῶν ἀρχῶν τοῦ 11ου αἰῶνος ἀνάμεικτος με στοιχεῖα ἀπὸ τὴν λογίαν γλῶσσαν.

Ι. ΑΠΟ ΤΑ ΑΚΡΙΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

1. Η ΑΡΠΑΓΗ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΟΣ ΤΟΥ ΑΚΡΙΤΗ

Τὸ θέμα τῆς ἐπανάδου τοῦ ἥρωος ἀνδρός μετὰ μακρὰν ἀπουσίαν καὶ τῆς παρακολούσεως τοῦ νέου γάμου, ὃν ἐξεβιάζετο νὰ συνάψῃ ἡ σύζυγός του, διὰ τῆς ἀρπαγῆς αὐτῆς ἢ τῆς ἀποπομπῆς ἢ τοῦ φόνου τοῦ μνηστήρος, εἶναι κοινότατον εἰς ἄσματα, μύθους καὶ παραδόσεις πολλῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως, ἐπαναλαμβανομένου τοῦ ὁμηρικοῦ μύθου περὶ Ὀδυσσεύς καὶ τῶν μνηστήρων τῆς Πηνελόπης κατὰ ποικιλωτάτους τρόπους. Πρὸς τὸ θέμα δὲ τοῦτο προσηρμόσθη καὶ τὸ ἐπεισόδιον τῆς ἀρπαγῆς τῆς γυναίκος τοῦ Ἀκρίτου ὑπὸ ἐχθρῶν αὐτοῦ καὶ τῆς λυτρώσεως ταύτης ὑπὸ τοῦ ἥρωος, προσλαβὼν πάμπολλα στοιχεῖα ἐκ τῶν διαφόρων ἀισχυῶν τοῦ μύθου (Ν. Γ. Πολίτης).

- Ὡς ἔτρωγα κι ὡς ἔπινα σὲ μαρμαρένια τάβλα,
ὁ μαῦρος μου χλιμίντρισε καὶ τὸ σπαθί μου ἐράη,
κι ἐμένα ὁ νοῦς μου τό 'βαλε, παντρεύουν τὴν καλή μου,
με κάποιον ἄλλον τὴ βλογοῦν κι ἐκείνη δὲν τὸν θέλει,
5 παντρεναρραβωνιάζουν τὴν κι ἐμένα μ' ἀστοχοῦνε.
Περνῶ καὶ πάω στοὺς μαύρους μου, τοὺς ἐβδομήντα πέντε.
« Μαῦροι μου ἀκριβοτάγιστοι καὶ μοσκαναθρεμμένοι,
ποιός εἶν' ἄψυς καὶ γλήγορος νὰ τὸν καβαλικάψω,
ν' ἀστράψῃ στὴν ἀνατολὴ καὶ νὰ βρεθῇ στὴ δύση ; »
10 Οἱ μαῦροι μου ὅσοι τ' ἄκουσαν οὔλοι βουβοὶ ἀπομείναν,
κι ὅσες φοράδες τ' ἄκουσαν ἔριξαν* τὰ πουλάρια
κι ἓνας γρίβας* παλιόγριβας, σαρανταπληγιασμένος,
κεῖνος ἀπολογήθηκε, γυρίζει καὶ μοῦ λέει :
« Ἐγὼ εἶμαι ἄψυς καὶ γλήγορος νὰ πάω ὅτε κι ἂν εἶναι.
15 Ὅπου εἶναι γάμος καὶ χαρὰ πᾶνε τὰ νιὰ μουλάρια,
ὅπου εἶναι πόλεμος φρικτὸς παίρνουν ἐμὲ τὸ γέρο.
Ἐγὼ εἶμαι γέρος κι ἄχαρος, ταξίδια δὲ μοῦ πρέπουν,
μὰ γιὰ χατίρι τῆς κυρᾶς νὰ μακροταξιδέψω,

- ὅπου μ' ἀκριβοτάγιζε στὸ γύρο τῆς ποδιᾶς της,
 20 κι ὅπου μ' ἀκριβοπότιζε στὴ χούφτα τοῦ χεριοῦ της.
 Μόν' δέσε τὸ κεφάλι σου μὲ δυὸ μὲ τρία μαντίλια,
 καὶ σφίξε τὴ μεσούλα σου μὲ δυὸ μὲ τρία ζουνάρια,
 νὰ μὴ σὲ φάη ἡ βουὴ καὶ ντραλιστῆς* καὶ πέσης.
 Καὶ μὴ σὲ πάρη κουρτεσιὰ* καὶ βάλῃς φτερνιστήρι,
 25 καὶ θυμηθῶ τὴ νιότη μου καὶ κάμω σὰν πουλάρι,
 καὶ σπείρω τὰ μυαλούδια σου σ' ἐννιὰ μοδιῶ* χωράφι ».

- Στρώνει γοργὰ τὸ μαῦρο του, γοργὰ καβαλικεύει.
 Δίνει βιτσιὰ* τοῦ μαύρου του καὶ πάει σαράντα μίλια,
 καὶ μεταδευτερώνει του καὶ πάει σαράντα πέντε.
 30 Στὴ στράτα νόπου πῆγαινε τὸ Θιὸν ἐπαρακάλει :
 « Θέ μου, νὰ βρῶ τὸν κύρη μου στ' ἀμπέλι νὰ κλαδεύη ».
 Σὰ χριστιανὸς ποὺ τό 'λεγε, σὰν ἅγιος ἐξακούστη,
 κι ἀπάντησε τὸν κύρη του ποὺ κλάδευε στ' ἀμπέλι.
 « Καλῶς τὰ κάνεις, γέροντα, τὸ τίνος εἶν' τ' ἀμπέλι ;
 35—Τῆς ἐρημιᾶς, τῆς σκοτεινιάς, τοῦ γιοῦ μου τοῦ φευγάτου.
 Σήμερα τῆς καλίτσας του τῆς δίνουν ἄλλον ἄντρα,
 ἐπὲς ἐπῆραν τὰ προικιά καὶ σήμερα τὴ νύφη.
 —Παρακαλῶ σε, γέροντα, ἀλήθεια νὰ μὲ δώσης,
 τάχα θὰ φτάσω στὴ χαρά, θὰ φτάσω καὶ στὸ γάμο ;
 40—“Ἄν ἔχῃς μαῦρο γλήγορο, στὸ σπίτι τοὺς προφτάνεις,
 κι ἂν εἶν' ὁκνὸς ὁ μαῦρος σου, στὴν ἐκκλησιὰ τοὺς βρίσκεις »

- Δίνει βιτσιὰ τοῦ μαύρου του καὶ πάει σαράντα μίλια,
 καὶ μεταδευτερώνει του καὶ πάει σαράντα πέντε.
 Στὴ στράτα νόπου πῆγαινε τὸ Θιὸν ἐπαρακάλει :
 45 « Θέ μου, νὰ βρῶ τὴ μάνα μου στὸν κῆπο νὰ ποτίζη ».
 Σὰ χριστιανὸς ποὺ τό 'λεγε, σὰν ἅγιος ἐξακούστη,
 κι εὗρῃκε τὴ μανούλα του ποὺ πότιζε τὸν κῆπο.
 « “Ὡρα καλή, γερόντισσα, τὸ τίνος εἶν' ὁ κῆπος ;
 —Τῆς ἐρημιᾶς, τῆς σκοτεινιάς, τοῦ γιοῦ μου τοῦ φευγάτου,
 50 ποὺ σήμερα ἡ γυναῖκα του θὰ πάρη νᾶλλον ἄντρα,
 ἐπὲς ἐπῆραν τὰ προικιά καὶ σήμερα τὴ νύφη.
 —Πές μου νὰ ζῆς, γερόντισσα, φτάνω κι ἐγὼ στὸ γάμο ;
 —“Ἄν ἔχῃς μαῦρο γλήγορο, στὸ σπίτι τοὺς προφτάνεις,

- κι ἂν εἶν' ὀκνὸς ὁ μαῦρος σου, στὴν ἐκκλησιὰ τοὺς βρίσκεις »
- 55 Δίνει τοῦ μαύρου του βιτσιά, στὴ χώρα κατεβαίνει.
 Ἐκεῖ σιμά, ἐκεῖ κοντὰ στὸ σπίτι του νὰ φτάσει,
 ὁ μαῦρος του χλιμίντρισε κι ἡ κόρη ἀναστενάζει.
 « Τί ἔχεις, κόρη μ', καὶ θλίβεσαι καὶ βαριαναστενάζεις,
 τὰ ρούχα σου δὲν εἶν' καλὰ, ἢ τὰ φλωριά σου λίγα ;
- 60—Φωτιά νὰ κάψ' τὰ ρούχα σου καὶ λάβρα τὰ φλωριά σου,
 τί ὁ μαῦρος πού χλιμίντρισε σὰν τοῦ καλοῦ μου μοιάζει.
 —Ἀν εἶν' ὁ πρῶτος ἄντρας σου, νὰ βγῶ νὰ τὸν σκοτώσω.
 —Δὲν εἶν' ὁ πρῶτος ἄντρας μου, νὰ βγῆς νὰ τὸν σκοτώσης,
 μόν' εἶν' ὁ πρῶτος μου ἀδερφὸς πού φέρνει τὰ προικιά μου.
- 65—Ἀν εἶν' ὁ πρῶτος σου ἀδερφός, ἔβγα νὰ τὸν κεράσης ».
 Χρυσὸ ποτήρι νᾶρπαξε νὰ βγῇ νὰ τὸν κεράση.
 « Δεξιὰ μου στέκα, λυγερή, ζερβά μου πέρνα, κόρη ».
 Τὸ μαῦρο του χαμήλωσε κι ἡ κόρη ἀπάνω εὐρέθη.
 Βγάλει καὶ τὸ χρυσὸ σπαθὶ καὶ τ' ἄργυρὸ μαχαίρι,
- 70 δίνει τοῦ μαύρου του βιτσιά καὶ πῆρε χίλια μίλια,
 μηδὲ τὸ μαῦρον εἶδανε, μηδὲ τὸν κορνιαχτό του.
 Ὅπου εἶχε μαῦρο γλήγορο, νῆδε τὸν κορνιαχτό του,
 κι ὅπου εἶχε μαῦρο κι εἶν' ὀκνός, μηδὲ τὸν κορνιαχτό του.

2. Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΔΙΓΕΝΗ

Ὁ Ν. Γ. Πολίτης συνέλεξε 72 παραλλαγὰς ἀναφερομένας εἰς τὸν θάνατον τοῦ Διγενῆ. Ἐκ τούτων παραθέτομεν δύο ἐκ τῶν καλυτέρων, ἐκ τῶν ὑπολοίπων ἡ πρώτη ἐκ Κρήτης καὶ ἡ δευτέρα ἐκ πολλῶν μερῶν τῆς Ἑλλάδος.

1

- Ὁ Διγενὴς ψυχομαχεῖ κι ἡ γῆ τόνε τρομάσσει !
 Βροντᾷ κι ἀστράφτει ὁ οὐρανὸς καὶ σειέτ' ὁ ἀπάνω κόσμος
 κι ὁ κάτω κόσμος ἀνοίξε καὶ τρίζουν τὰ θεμέλια,
 κι ἡ πλάκα τὸν ἀνατριχιᾷ πῶς θὰ τόνε σκεπάσει,
- 5 πῶς θὰ σκεπάσει τὸν αἰτὸ τῆς γῆς τὸν ἀντρειωμένο !
 Σπίτι δὲν τὸν ἐσκέπαζε, σπήλιο δὲν τὸν ἐχώρει,
 τὰ ὄρη ἐδιασκέλιζε, βουνοῦ κορφὲς ἐπήδα,
 χαράκια* ἀμαδολόγανε* καὶ ριζιμιὰ ξεκούνει.

- Στὸ βίτσιμά* ἔπιανε πουλιά, στὸ πέταμα γεράκια,
 10 στὸ γλάκιο* καὶ στὸ πῆδημα τὰ λάφια καὶ τ' ἀγρίμια*.
 Ζηλεύει ὁ Χάρος, μὲ χωσιά*, μακρὰ τόνε βιγλίζει,
 κι ἐλάβωσέ του τὴν καρδιά καὶ τὴν ψυχὴ τοῦ πῆρε.

2

- Τρίτη ἐγεννήθη ὁ Διγενὴς καὶ Τρίτη θά πεθάνη.
 Πιάνει καλεῖ τοὺς φίλους του κι ὅλους τοὺς ἀντρειωμένους,
 νὰ ῥθῃ ὁ Μηνᾶς κι ὁ Μαυραϊλῆς, νὰ ῥθῃ κι ὁ γιὸς τοῦ Δράκου
 νὰ ῥθῃ κι ὁ Τρεμαντάχειλος, πού τρέμει ἢ γῆ κι ὁ κόσμος.
 5 Καὶ πῆγαν καὶ τὸν ἡῦρανε στὸν κάμπο ξαπλωμένο.
 Βογκάει, τρέμουν τὰ βουνά, βογκάει, τρέμουν οἱ κάμποι.
 —« Σὰν τί νὰ σ' ἡῦρε, Διγενή, καὶ θέλεις νὰ πεθάνῃς ; ».
 Φίλοι, καλῶς ὀρίσατε, φίλοι κι ἀγαπημένοι,
 συχάσατε, καθίσατε κι ἐγὼ σᾶς ἀφηγιέμαι.
 10 Τῆς Ἀραβίας τὰ βουνά, τῆς Σύρας τὰ λαγκάδια,
 πού κεῖ συνδυὸ δὲν περπατοῦν, συντρεῖς δὲν κουβεντιάζουν,
 παρὰ πενήντα κι ἑκατὸ καὶ πάλε φόβον ἔχουν,
 ἐγὼ μονάχος πέρασα πεζὸς κι ἄρματωμένος,
 μὲ τετραπίθαμο σπαθί, μὲ τρεῖς ὀργιές κοντάρι.
 15 Βουνά καὶ κάμπους ἔδειρα*, βουνὰ καὶ καταράχια,
 νυχτιές χωρὶς ἀστροφεγγιά, νυχτιές χωρὶς φεγγάρι.
 Καὶ τόσα χρόνια πού ἔζησα δῶ στὸν ἀπάνου κόσμου
 κανένα δὲ φοβήθηκα ἀπὸ τοὺς ἀντρειωμένους.
 Τώρα εἶδα ἕναν ξυπόλυτο καὶ λαμπροφορεμένο,
 πού'χει τοῦ ρίσου* τὰ πλουμιά*, τῆς ἀστραπῆς τὰ μάτια·
 μὲ κράζει νὰ παλέψωμε σὲ μαρμαρένια ἀλώνια
 κι ὅποιος νικήσῃ ἀπὸ τοὺς δυό, νὰ παίρνῃ τὴν ψυχὴ του ».
 Καὶ πῆγαν καὶ παλέψανε στὰ μαρμαρένια ἀλώνια·
 κι ὅθε χτυπάει ὁ Διγενὴς, τὸ αἷμα αὐλάκι κάνει·
 κι ὅθε χτυπάει ὁ Χάροντας, τὸ αἷμα τράφο* κάνει.

II. ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΔΙΓΕΝΗΣ ΑΚΡΙΤΑΣ (ΤΟ ΕΠΟΣ)

(Ἀπόσπασμα)

Ὁ Διγενὴς φονεὺς τὸν δράκοντα καὶ τὸ λιοντάρι, πού ἐπιβουλεύονται
 τὴν ζωὴ τῆς γυναικὸς του, νικᾷ τριακοσίους ἀπελάτας, πού ἠθέλησαν νὰ

τὴν ἀπαγάγουν. Κατόπιν ἔρχονται οἱ τρεῖς περιφημότεροι ἀπελάται καὶ τοῦ προτείνουν νὰ μονομαχήσῃ μὲ ὅποιον θέλῃ ἀπ' αὐτοῦς.

(στίχοι 3122 – 3244)

- 3122 « Ὑπάγετε, πεζεύσατε, δεῦτε οἱ τρεῖς εἰς ἓνα,
εἰ δὲ καὶ δὲν αἰσχύνησθε, δεῦτε μετὰ τῶν ἵππων,
καὶ ἐκ τῶν ἔργων μάθετε ποῖος ἐγὼ τυγχάνω,
3125 ἂν θέλετε ν' ἀρχίσωμεν τῆς μάχης ἀπ' ἐντεῦθεν ».
Τοῦτο εἰπὼν καὶ ἀναστὰς, λαμβάνω τὸ ραβδίον
καὶ τὸ χειροσκουτάριον*, ἐκεῖ γὰρ εἶχον ταῦτα,
καὶ πρὸς ὀλίγον ἐξελθὼν εἶπον αὐτοῖς μεγάλα·
« Ἀρχοντες, ὡς προστάζετε, ἔτοιμος γὰρ τυγχάνω »
3130 Τούτων ὁ πρῶτος ἔφησεν : « Ὡς λέγεις οὐ ποιοῦμε,
ἡμεῖς τόπον οὐκ ἔχομεν ἐλθεῖν οἱ τρεῖς εἰς ἓνα ».
Ἐκεῖνοι ἐθάρρουν πῶς νικοῦν καθένας χιλιάδας.
« Ἐγὼ γὰρ ὁ Φιλόπαππος εἰμί, ὅπου ἀκούεις,
οὗτος Ἰωαννίκιος, καὶ Κίνναμος ὁ τρίτος,
3135 [Ἰωαννίκιος γὰρ λέγεται καὶ Κίνναμος ὁ ἄλλος
λοιπὸν καὶ ἐντρεπόμεθα τοῦ πολεμῆσαι ἓνα,
ἀλλὰ διάλεξον ἄφ' ἡμῶν ὅποιον σὺ προστάξεις,
καὶ ἔκτοτε γνωρίσωμεν ἀλήθειαν τὴν πᾶσαν ».
3140 Εὐθύς δὲ ὁ Φιλόπαππος κατέβη ἐκ τοῦ ἵππου
καὶ τὸ σπαθίν του ἐσήκωσεν ὁμοῦ καὶ τὸ σκουτάριν*
μεγάλως ἤλθεν πρὸς ἐμὲ νομίζων νὰ μὲ φοβήσῃ,
ὡς λέων δὲ ἐφώναζεν, ὡς δράκοντας συρίζων·
εἶχεν καὶ γὰρ ὡς ἀληθῶς ὀρμὴν ἀνδρειοτάτην.
3145 Σπαθέαν οὖν μοῦ ἔδωσεν καλὴν εἰς τὸ σκουτάριν,
τοῦ σκουταριοῦ τὸ κράτημα ἐπόμενεν στὸ χέρι.
Οἱ δύο ἐξεφώνησαν ἀντικρυς βλέποντάς μας·
« Καὶ ἄλλην μίαν, Φιλόπαππε, γεροντικὴν τοῦ δῶσε ».
Ἐκεῖνος τότε ἠθέλησε νὰ σηκώσῃ τὸ σπαθί του,
3150 ἐγὼ ὀπισθαπόδισα μικρὸν ἀναπηδήσας,
μὲ τὸ ραβδί τὸν ἔδωσα στὴν κεφαλὴν ἀπάνω,
καὶ εἰ μὴ ταύτην ἔσκεπε διόλου τὸ σκουτάριν,
κόκαλον δὲ ἀπόμενεν γερὸν ἀπάνω εἰς αὐτὴν·
ὅμως ὁ γέρων ζαλισθεὶς ἐτρόμαξε μέγας,

- 3155 καὶ μυκησάμενος ὡς βοῦς ἐπὶ τὴν γῆν ἠπλώθη.
Οἱ ἄλλοι τοῦτον βλέποντες ὡς ἦσαν ὀπλισμένοι,
μετὰ πολλῆς δυνάμεως ὄρμησαν πρὸς ἐμένα,
καὶ μηδαμῶς αἰδούμενοι, ὡς πρῶτην ἐκαυχῶντο.
Τούτων ὡς εἶδον τὴν ὄρμην, ἄρπάζω τὸ σκουτάρην
- 3160 ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ γέροντος καὶ πρὸς αὐτοὺς ἐκτρέχω,
καὶ γενομένης συμπλοκῆς πολέμου τε ἐνστάτου*,
οἱ δύο τότε ἔπεσον ὡς σκύλοι ξαπλωμένοι,
ἀπὸ τὴν πείναν τὴν πολλὴν τρέχουν ὥσαν ἀγρίοι,
διὰ νὰ καταφάγουσιν ἐκεῖνο ὅπου εὗρουν.
- 3165 Ὅπισω δὲ ὁ Κίνναμος νὰ μὲ πλανέσῃ ἐξήτει·
νὰ κρούῃ καὶ νὰ δέχεται ἦτον ἀνδρειωμένος.
Ἰωαννίκιον εὗρισκον τὸν πρῶτον καὶ ἀνδρεῖον·
εἶδον γὰρ πολεμιστὰς δοκίμους ἐν ἀληθείᾳ.
Τὴν κόρην τότε ἔφώνησα πρεπόντως ταύτη οὕτως·
- 3170 « Οὗτοι εἶναι ποὺ θέλουνσι νὰ κρούουν καὶ νὰ παίρνουν ».
Ἐβλεπον Ἰωαννίκιον μήπως κρυφῶς μὲ δώσῃ,
ἐκεῖνος δὲν ἐδύνετον ποσῶς νὰ μοῦ σιμώσῃ
τις ἐκ τῶν δύο τῶν λαμπρῶν ἐκείνων τῶν ἀνδρείων.
Ὅπότεν ἐγὼ ἔριψον τὴν ἰδικήν μου ράβδον,
- 3175 ἔφυγον ὥσπερ πρόβατα ἀπὸ προσώπου λύκου,
καὶ αὖθις πάλιν ἤρχοντο ὡς κύνες ὑλακτοῦντες.
Ἐφ' οὕτως δὲ ἐγένετο, καὶ εἰς ὀλίγην ὥραν
ἡ κόρη μου κατέλαβεν, πλὴν ἴστατο μακρόθεν,
ἐξ ἐναντίας πρὸς ἐμὲ τὸν πόλεμον νὰ βλέπῃ.
- 3180 Ὡς εἶδε ὅπου μὲ κύκλωσαν τρίγυρα ὡς οἱ κύνες,
λόγον ἐμοὶ ὑπήκουον μοῦ ἔριξεν ἡ κόρη·
« Ἀνδρίζου, ὦ παμφίλτατε ». Εὐθύς δὲ σὺν τῷ λόγῳ,
εὐθύς δὲ ἐκατέλαβον τὸν λόγον τῆς φιλάτης,
τὸν Ἰωάννην ἔκρουσα ἄνωθεν τοῦ ἀγκῶνος,
- 3185 ἐν τῇ χειρὶ τῇ δεξιᾷ μὲ δύναμιν μεγάλην·
τὰ κόκαλα συντρίβησαν, ὅλη ἡ χεὶρ ἠπλώθη,
ὀλίγον δὲ μοι σίμωσεν, ἔπεσεν ἐκ τοῦ ἵππου,
καὶ τὸ σπαθίον ἐπὶ γῆς ἔπεσε παραχρῆμα,
ἐκ τῆς χειρὸς τὸν συντριμμὸν ἠκούμβησεν εἰς πέτραι.
- 3190 Τοῦτον ἰδὼν ὁ Κίνναμος ἐκτύπησε τὸ φαρίν* του,

- καὶ μετὰ πάσης τῆς ὀργῆς ἐπάνω μου κατῆλθε,
τὴν χεῖρα του ἐσήκωσε ραβδέαν νὰ μοῦ δώσῃ·
καλὴν ραβδέαν ἔδωσα στὴν κεφαλὴν τῆς φάρας*
καὶ μὲ τὸν καβαλάρην της ἔπεσεν ἔμπροσθέν μου.
- 3195 Αὐτὸν ἐγὼ ἐλάλησα· «Μὴ πίπτῃς, ἀλλ' ἐγείρου,
δὲν θέλω σένα κείμενον νὰ σὲ πολεμήσω,
ἀλλὰ περιπορεύητι, ἂν θέλῃς πάλιν ἔρχου ».
- Γοργὸν δὲ διεγείρεται, πηδᾷ, καβαλικεύει,
ἐπῆρε τὸ κοντάρι του, τρανῶς ἐπεγυρίσθη·
- 3200 σύντομα κείνος ἔτρεξεν ραβδέαν νὰ μοῦ δώσῃ·
τὴν ράβδον μου ἐβάσταζον, τὸν ἔδωσα ραβδέαν,
καὶ σύσσελον τὸν ἔριψα ἀπὸ τὴν φάραν κάτω·
ἀγκῶνας του ἐσυντρίφθηκε στὴν γῆν ὥσάν τὸ ἄλας
- 3205 ὧς εἶδεν ὁ Φιλόπαππος χαρίσμασι τοιοῦτοῖς,
ἐκεῖνος εἶπε πρὸς ἐμέ· « Νεώτερε, καλέ μου,
τὸν πόλεμον κατάλειψον καὶ ποιήσον ἀγάπην,
μᾶλλον, ἂν καταδέχεσαι, δέξου τὴν συμβουλὴν μου,
καὶ ἀναδέξου τὴν ἀρχὴν ὅλων τῶν ἀπελάτων,
ἐνθα κελεύεις ἅπαντας τοὺς σοὺς καλοὺς ἱκέτας ».
- 3210 Τοὺς λόγους τούτους ἤκουσα καὶ ἄφησά τοὺς ὅλους,
τὸν Κίνναμον ἠλέησα, ὁμοῦ καὶ Ἰωάννην,
νὰ μὲ καταπραῦνουσι μὲ λόγους ψευματώδεις,
κι ἐγὼ γελώντας πρὸς αὐτὸν εἶπον τοιοῦτον λόγον·
« Φιλόπαππε, ἐξύπνησες καὶ ὄνειρα μοὶ λέγεις·
- 3215 ἐπειδὴ εἰς κατάνυξιν ἐγύρισες τὸ γῆρας,
ἀνάστα, λάβε τοὺς σὺν σοί, πορεύου ὅπου θέλεις,
ἐδικούς σου ἔχων ὀφθαλμούς εἰς μάρτυρας τῶν πραγμάτων,
καὶ οὓς ζητεῖτε πιστευσον, λείψουσι γὰρ ἀπάρτι*.
- Ἐχαλαστήκετε ἐσεῖς κακῶς ἀπὸ τ' ἐμένα.
- 3220 Ἄρχειν δὲ δὲν ἀγαπῶ, ἀλλὰ νὰ εἶμαι μόνος,
ἐπεῖπερ καὶ μονογενὴς τυγχάνω τοῖς γονεῦσιν,
ὕμῖν γὰρ ἄρχειν ἔξεστι νὰ βοηθῆσθε ἀλλήλοις,
ἐν οἷς ἔχετε δύναμιν νὰ κάμνετε τὰ κούρησιν*·
καὶ εἰ πολλάκις θέλετε πάλιν νὰ πολεμοῦμεν,
- 3225 ἐξέλθατε, ζητήσατε πάντας τοὺς ἀπελάτας,
ποῦ δὲν οἶδασι τὸν πόλεμον, μηδὲ ἐμὲ γνωρίζουν·

- οἱ γὰρ μέ προσέκρουσαν, ἐμὲ οὐ θεωροῦσιν.
 Ἐγὼ ὑμᾶς νὰ καρτερῶ, καλῶς νὰ περιμένω ».
 Ἐχάρη δ' ὁ Φιλόπαππος δεξάμενος τὴν λύσιν,
 3230 ἐφώνησε τοὺς φίλους του τὴν λύτρωσιν μηνύων
 (Ὁ Διγενὴς ἐχάρισε βλέπειν τὸ φῶς ἡλίου,
 οὐδένας αὐτῶν ἤλπιζε ζωῆς ἀξιωθῆναι,
 ἀλλ' εἶχον τότε τὰς ψυχὰς πρὸ τοῦ θανάτου πύλας).
 Ὡς ἤκουσεν ὁ Φιλόπαππος τοῦ Διγενοῦς τὸν λόγον,
 3235 τοὺς δύο ἔβαλεν ὁμοῦ νὰ φύγωσιν ταχέως.
 Τότε εὐχαριστοῦσάσι μεγάλως τὸν Ἀκρίτην.
 « Ἐγνομεν οὕτως, λέγοντες, τὸν Διγενῆν Ἀκρίτην,
 ἔχει τὴν φήμην δὲ μακράν, τὴν δύναμιν μεγάλην,
 τὰ ἔργα του εἶναι εὐπρόσδεκτα πολλῇ τῇ εὐσπλαχνίᾳ,
 3240 οὐδένας δὲ ἐφάνηκεν ὡς πρὸς αὐτὸν ἀνδρεῖος,
 καὶ ἀντιδῶν σοι ὁ Θεὸς κατὰ τὴν γνώμην, ὁπῶχεις,
 μέζονα τὰ χαρίσματα, ζωὴν μετὰ τῆς κόρης.
 Ἀνδρεῖαν ἔχεις περιστῆν καὶ δύναμιν μεγάλην,
 καὶ κόρην ἔχεις λαμπερὰν σὰν τὸ λαμπρὸν φεγγάρι ».

(Ἐκδοσις Ἀντ. Μηλιαράκη, κατὰ τὸ ἐν Ἀνδρῶ ἀνευρεθὲν χειρόγραφον)

9. ΒΕΛΘΑΝΔΡΟΣ ΚΑΙ ΧΡΥΣΑΝΤΖΑ

Κατὰ τὸν ΙΓ' καὶ ΙΔ' αἰῶνα φραγκικὴ ἐπίδρασις ἔφερεν εἰς τὸ Βυζάντιον τὰ περιπετειώδη ἱπποτικὰ μυθιστορήματα τῆς Δύσεως. Βυζαντινοὶ λόγιοι ἐστιχοῦργησαν ἐπὶ τῇ βάσει δυτικῶν προτύπων μακρότατα ἔμμετρα μυθιστορήματα, εἰς τὰ ὅποια ὁμως κάπου-κάπου συναντᾷ κανεῖς καὶ δροσερὰς ἀπηχήσεις δημοτικοῦ τραγουδιοῦ. Οἱ τίτλοι τῶν ἔργων αὐτῶν εἶναι γνωστοὶ μὲ τὰ ὀνόματα τῶν ἡρώων τῆς μυθιστορίας: Ἰμπεριος καὶ Μαργαρώνα, Φλώριος καὶ Πλατζιαφλώρα, Καλλιμάχος καὶ Χρυσορρόγη, Λύβιστρος καὶ Ροδάμνη, Βέλθανδρος καὶ Χρυσάντζα. Ἀπὸ τὸ τελευταῖον αὐτὸ ποίημα παραθέτομεν ἀποσπάσματα:

Ο ΒΕΛΘΑΝΔΡΟΣ ΦΕΥΓΕΙ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΑΤΡΙΔΑ ΤΟΥ

Δυναστίης ἦτον βασιλεὺς Ροδόφιλος ὀκάτις¹,

25

1. ὀκάτις: κάποιος (ὀκάτι: κάτι).

(τὸ ὄνομα ρωμαϊκόν), χωρῶν ὑπεραπείρων.

Τυραννικῶς αὐθέντευεν ὡς φυσικὸς αὐθέντης
καὶ τοὺς ἐκεῖσε γύρωθεν ἐδέσποζε τοτάρχας.

Εἶχε καὶ παῖδας εὐειδεῖς, ἡγαπημένους δύο.

Ὁ πρῶτος ὠνομάζετο Φίλαρμος παρὰ πάντων, 30

Βέλθανδρος δὲ ὁ δεύτερος τὴν τῶν Ρωμαίων λέξιν,

παράξενος καὶ κυνηγός, πανευτυχῆς δεξιότης¹,

εἰς κάλλος καὶ εἰς σύνθεσιν² μέγας τε καὶ ἀνδρεῖος,

ξανθὸς καὶ σγουροκέφαλος, εὐόφθαλμος καὶ ὥραϊος·

ἄσπρον ἦτον τὸ στῆθος του μάρμαρον ὥσπερ κρῦον, 35

καὶ εἰς ἀρμελοτόπλασιν³, ἐν ἤσαν καὶ οἱ δύο.

Ἐπεὶ δὲ — τύχης μανικόν, τῆς κακοδαίμου μοίρας ! —

ὑπὸ πατρὸς ἐθλίβετον, μυριοκαταφρονᾶτον,

καὶ τότε γοῦν ἠθέλησε εἰς τὸ ν' ἀποδημήσῃ,

μακρὰ που νὰ ξενιτευθῇ, ὅπου τὸν πάρ' ἡ τύχη· 40

ξένην ὁδὸν ἐζήτησε πατρὶ τῷ βασιλεῖ του.

.....

Ἐπέζησε καὶ κάθισε μὲ τὰ παιδόπουλά του.

Ἦτον ἡ νύκτα ὀλόφεγγος, χαριτωμένη νύκτα,

καὶ βρύση καταδεύουσα χλωρὸ λιβαδοτόπι· 125

καὶ θέτει τὴν κατῶνα* του μόνος ἐκεῖ καὶ πίπτει·

καὶ μουσικὴν⁴ καθήμενος ἐκράτει κι ἔπαιζεν τὴν·

καὶ μοιριολόγιν ἔλεγε στεναγμογεμισμένον :

« Ὅρη καὶ κάμποι καὶ βουνά, λαγκάδια καὶ νάπαι⁵

κάμην νῦν συνθρηνήσατε τὸν κακομοιριασμένον . . . ». 130

Η ΧΡΥΣΑΝΤΖΑ ΜΟΙΡΟΛΟΓΕΙ ΤΟΝ ΒΕΛΘΑΝΔΡΟΝ

Καὶ ἄφ' τὴν θλίψιν τὴν πολλὴν ἀναίσθητος ἐγίνη,

σύρριζον τὴν καρδίαν της ἀνέσπασεν ἡ λύπη, 1155

καὶ μόλις ἐσυνέφερε τὸν νοῦν της ἡ Χρυσάντζα,

ἤρξατο κλαῖειν κλάηματα, ἔλεγε μοιριολόγιν :

« Βέλθανδρε, φῶς μου, μάτια μου, ψυχὴ μου καὶ καρδιά μου,

1. δεξιότης: τοξότης.—2. σύνθεσις: σωματικὴ διάπλασις.—3. ἀρμελοτόπλασις: ἡ ἀρμονία τῶν μελῶν.—4. μουσικὴ: μουσικὸν ὄργανον.—5. νάπη: δασώδης κοιλάς.

νεκρὸν καὶ πῶς σέ θεωρῶ, ἄπνουν καὶ πῶς σέ βλέπω !
 Ἐντὶ στρωμάτων τε λαμπρῶν, βασιλικῆς τε κλίνης, 1160
 καὶ πέπλου μαργαρόστρωτου, οἷς ἔδει σέ σκεπάζειν,
 κεῖσαι εἰς ἄμμον ποταμοῦ οὕτως γεγυμνωμένος !
 Ποῦ τοῦ πατρός σου ὁ κλαυθμός, ποῦ καὶ τοῦ ἀδελφοῦ σου,
 τῶν συγγενῶν σου τῶν λαμπρῶν, ποῦ καὶ τῶν μεγιστάνων ;
 οἱ δοῦλοι καὶ δουλίδες σου νὰ κλαύσουν, νὰ θρηνήσουν ; 1165
 Καὶ ποῦ ὁ ρῆξ¹ καὶ ρήγαινα, πατὴρ ἐμὸς καὶ μήτηρ,
 νὰ συνθρηνήσουν μετ' ἐμοῦ καὶ νὰ μὲ συμπονέσουν ;
 Καὶ ποῦ τὸ παρηγόρημα πασῶν τῶν ἰδικῶν μου ;
 Ἀπὸ τοὺς ὅλους συγγενοὺς ἐγὼ ὑπάρχω μόνη,
 ἡ δυστυχὴς, ἡ ἐλεινὴ καὶ κακομοιριασμένη ! 1170
 καὶ τί νὰ ποίσω τάλαινα ; τί νὰ γενῶ, ἡ ξενὴ ;
 καὶ ποῖα στράτα, ποῖαν ὁδόν, ποῦ πορευθῶ, ἡ ἀθλία ;
 Ἔδε ὁπού ἔπαθα κακόν, μυστήριον ποῦ μ' ἐγένην !
 ὦ θαῦμα, πῶς νὰ γίνωμαι, τί πράξω, τί ποιήσω ;
 Πῶς οὐκ αἰσθάνομαι, καλέ, τὰς λαμπροχαρίτας σου, 1175
 παρὰ ξενέ μου Βέλθανδρε, ἐρωτικέ μου αὐθέντα ; »

(Ἐκδουσίς Ε. Κριαρᾶ)

10. ΛΥΒΙΣΤΡΟΣ ΚΑΙ ΡΟΔΑΜΝΗ

Τὸ βυζαντινὸ ποίημα «Λύβιστρος καὶ Ροδάμνη» εἶναι ρομαντικὸ ἔμμετρο μυθιστόρημα, ποὺ ἀποτελεῖται ἀπὸ 3841 δεκαπεντασύλλαβους στίχους, καὶ ἀνήκει στὸν ἴδιο κύκλου ὅπως καὶ τὰ ἄλλα μεσαιωνικὰ ἐλληνικὰ μυθιστορήματα, π.χ. «Καλλίμαχος καὶ Χρυσορρόη» καὶ «Βέλθανδρος καὶ Χρυσάντζα». Ὑπόθεση ἔχει ὅτι ὁ Λύβιστρος, νέος καβαλάρης, ξεκινᾷ μὲ φίλους τοῦ πρὸς τὸ μακρινὸ Ἀργυρόκαστρο, τὴν πόλιν ὅπου γνώρισε καὶ παντρεύτηκε τὴν ἀρχοντοπούλα Ροδάμνη.

Ἀπὸ τὸ ποίημα παρατίθενται ἐδῶ οἱ περιγραφές α) γιὰ τὸ κάστρο τῆς Ροδάμνης ποὺ ἔλαμπε σὰν ἥλιος, καὶ β) γιὰ τὰ ἀγάλματα τῶν δώδεκα μηνῶν ποὺ εἶχαν τοποθετηθῇ γύρω στὸν πύργου τοῦ κάστρου.

1. ὁ ρῆξ (λατιν. rex), τοῦ ρ η γ ὅ ς : ὁ ρήγας.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΚΑΣΤΡΟΥ ΤΗΣ ΡΟΔΑΜΝΗΣ

‘Ο Λύβιστρος ὕστερα ἀπὸ πολλὰς περιπέτειες ἔρχεται μὲ τοὺς ἑκατὸ ἐφίππους συντρόφους του στὸ κάστρο τῆς Ροδάμνης, τὸ «Ἀργυρὸν» ἢ «Ἀργυρόκαστρον».

‘Οκάποτε ἐσιμώσαμεν τὸ κάστρον τῆς Ροδάμνης,
ἐξέβημεν τὰ δύσκολα καὶ ἐσέβημεν λιβάδιν,
εἰς τὴν ἀρχὴν ἐπέσαμεν, ἀρχὴν τοῦ λιβαδίου,
ποῦ νὰ περιαναπαύσωμεν τοὺς παροπίσω χρόνους.
Βραδὺν ἦτο ὅταν ἤλθαμεν, φίλε μου, εἰς τὸν λιβάδιν,
καὶ εὐθὺς ἐκατουνεύσαμεν* νὰ περιαναπαυθοῦμεν.
Ἔδωκεν ὁ ἥλιος τὸ πρῶν καὶ ἀνέτειλεν τὸ κάστρον,
ἐλάμπασιν οἱ ἀκτίνες του καὶ ἐδέρνασι τὸ κάστρον,
καὶ ἄλλες ἀκτίνες ἔδερναν τὸν ἥλιον ἐκ τοῦ κάστρου·
ἤθελες ἶδει, φίλε μου, καὶ ἂν ζοῦμε νὰ ἴδῃς πάλε,
τὸ κάστρον ἐσυνέριζεν τὸν ἥλιον εἰς τὸ λάμπειν.
Εἰ μὲν εἰς ἥλιον ἤθελες πολλάκις ἐντρανίζης*,
ἔδερνεν ὁ ἥλιος τὴν αὐγὴν τὸ πύργωμαν τοῦ κάστρου,
καὶ ἔβλεπες ἥλιον αἰσθητόν, οὐκ ἦτον συντυχία*,
ὅτι ἀνατέλλει τὴν αὐγὴν ἀπέσω ἀπὲ τὸ κάστρον·
ἂν δὲ εἰς ἀσήμεν ἤθελες πολλάκις ἐντρανίσσης,
ἔβλεπες τὰ λιθάρια τοῦ κάστρου ὅτι λάμπουν
ὥς ἔν’ τὸ ἀσήμεν τὸ ἄδολον ὀλολογαριασμένον,
καὶ ἤθελες ἶδει ἔριδαν τοῦ κάστρου καὶ τοῦ ἡλίου,
νὰ ἔνι ὡς κάλλιός ὁ ἥλιος καὶ ἀντὶ ἀσημίου λιθάριν.
Ἔδωκεν ὁ ἥλιος τὴν αὐγὴν, ἐξύπνωσέ μας ὅλους,
ἐβγαίνω ἀπὸ τὴν τέντα μου, θωρῶ ἀντίκρυς τοῦ κάστρου,
λέγω τοὺς συντοπίτας μου, φωνάζω ἀπὸ χαρᾶς μου :
« Βλέπετε τὸ Ἀργυρόκαστρον ! ἤδη ἐσώσαμεν το ! ».
Παρέλαβέ μας ἡ χαρὰ καὶ ἀφῆκεν μας ἡ θλίψις.

ΑΓΑΛΜΑΤΑ ΤΩΝ ΜΗΝΩΝ ΤΗΣ ΑΝΟΙΞΕΩΣ

Τὸ κάστρο τῆς Ροδάμνης ὀνομαζόταν Ἀργυρὸν ἢ Ἀργυρόκαστρον.
Δὲν εἶχε μόνον τὸ ὄνομα ἀλλὰ καὶ τὴν ιδιότητα νὰ εἶναι ὠραιότατον καὶ
νὰ λάμπῃ ὡς ἄργυρος. Ἐπίσης εἶχε γύρω στὶς πλευρὲς του ἀνάγλυφα τῶν
δωδεκα ἀρετῶν ἦσαν δ’ αὗται ἡ Φρόνησις, ἡ Ἀνδρεία, ἡ Ἀλήθεια, ἡ

Σύνεσις, ἡ Δικαιοσύνη, ἡ Σωφροσύνη, ἡ Ταπεινοφροσύνη, ἡ Ἀγάπη, ἡ Προσευχή, ἡ Μακροθυμία, ἡ Ἐλπίς καὶ ἡ Ἐλεημοσύνη.

Ἐκτὸς τῶν δώδεκα ἀρετῶν, τίς ὅποιες τὸ βυζαντινὸν τοῦτο ποίημα λεπτομερῶς περιγράφει, ἦσαν καὶ ἀγάλματα τῶν δώδεκα μηνῶν. Ἀπὸ τοῦς δώδεκα τούτους μηνῶς λαμβάνομεν τὴ σχετικὴ περιγραφὴ γιὰ τοὺς τρεῖς μηνῶς τῆς Ἀνοιξέως.

Εἶδες τῶν δώδεκα ἀρετῶν τὰ γράμματα καὶ οἱ λόγοι
τὰ ἡŕρηκα, φίλε, εἰς τὸ πλευρὸν τοῦ Ἀργυροῦ τοῦ Κάστρου
καὶ εἰς τὸ ἄλλον τὸ πλευρὸν τῆς πόρτας τὸ ἀπέκει,
τοὺς δώδεκα καὶ ἴστανται μηνῶς λατομημένους*,
χαρτίᾳ καὶ ἐκείνοι νὰ κρατοῦν ὅλοι μετὰ γραμμάτων.
Ὁ Μάρτης ἦτον ἔνοπλον στρατιώτης εἰς τὸ σχῆμα,
ἀπάνω κάτω νὰ ἴλεγε ὅλος σιδερωμένος,
ζωσμένος ἦτον ἄρματα, καὶ εἰς τὸν ἕναν του τὸ χέριν
ἐβάσταζεν σπαθίν καὶ εἰς τὸ ἄλλον χαρτίν μετὰ γραμμάτων :
« Πρόβδος* εἶμαι τοῦ καιροῦ, στρατιώτης τοῦ πολέμου,
καὶ ἀπάρτι μὴ καθέξεσθε, κινᾶτε εἰς τοὺς ἐχθροὺς σας ».
Ὁ Ἀπρίλιος, ἦτον ἀπ' αὐτοῦ, νὰ εἶδες ποιμέναν ἄνδραν,
ἀσκέπαστος, ἀκτένιστος, ἄτσαλος* εἰς τὴν πλάσιν,
νὰ ἔχη ἐμπρός του πρόβατα νὰ βόσκη ὡς ποιμένας,
τὸ ἕναν του χέριν νὰ κρατῇ ποιμενικὸν καλάμιν,
καὶ τὸ ἄλλον χέρι νὰ κρατῇ χαρτί μετὰ γραμμάτων :
« Διώχνω πρόβατα πολλὰ καὶ βόσκω ὡς ποιμένας,
καὶ τῶν ἀρνῶν τοὺς σκιρτασοὺς* ἔχω το εἰς χαράν μου ».
Τὸν Μάϊον ἡŕρα ἀπ' αὐτοῦ ἄνδρα καλὸν εἰς εἶδος,
καὶ εἰς τὴν κοπὴν ἦτον καλὸς μᾶλλον καὶ εἰς τὸ σχῆμαν,
φίλε μου, εἰς τὸ κεφάλιν του νὰ ἔχη στεφάνιν ἀπ' ἄνθη,
στὰ χέρια του τριαντάφυλλα κόκκινα νὰ βαστάζῃ
καὶ στὸ ἄλλον του εἶχεν τὸ χαρτίν καὶ ἦσαν οἱ λόγοι οὗτοι :
« Ζῆσε τοῦ κόσμου τὸ καλὸ, πᾶς ἄνθρωπος εὐγνώμων,
μὴ παραδράμῃς τὰ καλὰ, χάρησε, σκίρτησέ* τα ».

(Ἐκδοσις J. A. Lambert).

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟΝ

A

Ἀγοράκριτος, ὁ

ἀγρίμι, τὸ

ἀδιαφόρητος

Ἀκαδημία τοῦ Γκίλφορδ

ἀκαμασιά, ἡ

ἀκαμάτης, ὁ

ἀκωκή, ἡ

ἀλιβάνιστος, ὁ

ἄλμπουρο, τὸ

ἄλφιτον, τὸ

ἀμαδολογῶ

Ἀμίδες, οἱ

ἀμφιλόκη

Ἀμφιτέριτη

ἀνάγκη, ἡ

ἀνασπῶ

ἀντιτα

ἀντλητήριον, τὸ

ἀντρανίζω

ἀπαργιάζω

ἀπάρτι

Ἀπέργης

Ἀραγκὸ Δομίνικος

ἀργάτης, ὁ

ἄρμενα, τὰ

ἀρνοζήγουρα, τὰ

ἀρβόμαι

ἄσκωμα, τὸ

ἀσπαίρω

ἀστόμωτος

ἄτσαλος

— Ἑλλήν γλύπτης ἐκ Πάρου, ἀκμάσας κατὰ τὰ μέσα τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος.

— ἡ ἀγρία αἰξ, ὁ αἰγαγρος, κάθε ἀγριον ζῶον.

— αὐτὸς ὁ ὁποῖος δὲν ἔχει προσδεύσει, ἀνωφελής.

— Ἀνώτατον ἐκπαιδευτήριον, ἰδρυθὲν εἰς τὴν Κέρκυραν τὸ 1824 ὑπὸ τοῦ φιλέλληνος λόρδου Γκίλφορδ καὶ διατηρηθὲν μέχρι τῆς ἐνώσεως τῶν Ἑπτανήσων μετὰ τῆς Ἑλλάδος (1863).

— ἡ ὀκνηρία.

— ὀκνηρός.

— ἡ αἰχμή, ἡ ἄκρα.

— ὁ μὴ λιβανισθεὶς, ὁ μὴ καπνισθεὶς διὰ λιβανωτοῦ.

— ὁ ἱστὸς τοῦ πλοίου.

— τὸ χονδροκοπανισμένον κριθάρι, τὸ ἄλευρον, ὁ ἄρτος.

— παίζω τὴν ἀμάδα (τὸν δίσκον).

— κάτοικοι τῇ πόλεως Ἀμίδας, εὕρισκομένης εἰς τὸ τουρκικὸν Κουρδιστάν.

— τὸ λυκόφως.

— Νηρηΐς, θυγάτηρ τοῦ Νηρέως, μήτηρ τοῦ Τρίτωνος.

— ἡ ταραχή.

— σύρω πρὸς τὰ ἄνω, τραβῶ.

— ἀντί.

— ὁ πρὸς ἀντλήσιν καδίσκος.

— σκοτίζω, ἐνοχλῶ.

— καταφεύγω εἰς ὑπὴνεμον μέρος.

— κατὰ μέρος.

— σύγχρονος γλύπτης.

— Γάλλος ἀστρονόμος καὶ μαθηματικὸς (1786-1853).

— βαροῦλκον τοῦ πλοίου.

— οἱ ἱστοὶ καὶ τὰ ἱστία τοῦ πλοίου.

— τὰ ἀρνιά καὶ τὰ πρόβατα ἡλικίας δύο ἐτῶν.

— ἀντῶ, λαμβάνω.

— δερμάτιον τιθέμενον παρὰ τὸν σκαλμὸν πρὸς εἴχαλον κίνησιν τῆς κώπης.

— σπαράζω.

— κοπτερός, ἀχόρταστος.

— ἀπρόσεκτος, « ἄτσαλος εἰς τὴν πλάσιν », χονδροκομμένος εἰς τὴν κατασκευὴν.

ἀφλαστοί, τὸ	— ἡ καμπύλη πρόβλη, τοῦ πλοίου μετὰ τῶν κοσμημάτων τῆς.
ἄφρω	— αἰφνης.
Ἀχερουσία, ἡ	— λίμνη τῆς Ἑπείρου, τὴν ὁποίαν οἱ ἀρχαῖοι ἐθεώρουν εἴσοδον τοῦ "Αἰδου.

B

Βαλαύρα, ἡ	— ὀνομασία τόπου. Χωρίον τῆς Εὐρυτανίας.
βαλμάς, ὁ	— ὁ βουσκός ἵππων.
βάνδα, ἡ	— γένος φυτῶν καλλωπιστικῶν.
Βαρδάρη, τὸ ἢ Βαρδάρης, ὁ	— ὁ ποταμός Ἀξιός.
βασιλιᾶς	— ὁ σουλτάνος.
Βενιαμὴν ἐκ Τοιδίλας	— Ἰουδαῖος περιηγητὴς τοῦ 11' μ. Χ. αἰῶνος.
βελονοτός	— βελονοτὰ ὅπλα ἐλέγοντο οἱ πρόδρομοι τῶν σημερινῶν τυφεκίων, ποὺ ὁ ἐπικρουστήρ των (κοινῶς κόκορας) ἔφερε μακρὰν βελόνην.
βερέμης	— γκρινιάρης, καχεκτικός.
βετεράνος	— ὁ παλαιόμαχος, ὁ ἐμπειροπόλεμος.
Βίαις	— εἰς τῶν ἐπτὰ σοφῶν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, καταγόμενος ἐκ Πριήνης (625-540 π.Χ.).
βίγλα, ἡ	— ἡ φρουρά, ἡ σκοπιά.
Βίσμαρκ Ὁθων	— ἐπιφανὴς Γερμανὸς πολιτικός (1817-1898).
Βιστρίτσα, ἡ	— ὁ ποταμὸς Ἀλιάκιμων.
βιτσιά, ἡ	— τὸ κτύπημα τῆς βίτσας (βέργας).
βίτσιμα, τὸ	— τὸ τίναγμα τοῦ σώματος.
βούκινο, τὸ	— τὸ πολεμικὸν κέρας.
βρῶμα, τὸ	— φαγητόν.
βύας	— τὸ πτηνὸν μπουφας.

Γ

Γαβαλάς Δεῖον	— Καῖσαρ καὶ αὐθέντης τῶν Κυκλάδων καὶ κύριος τῆς Ρόδου κατὰ τὸν 11' αἰῶνα.
γαντζούδι	— ἡ πόρπη, καρφίτσα γενικῶς: κοσμήματα με πόρπας.
Γέλων	— τύραννος τῶν Συρακουσῶν ἀπὸ τοῦ 484 μέχρι τοῦ 478 π.Χ. κυριαρχήσας ἐφ' Ὀλοκλήρου σχεδὸν τῆς Σικελίας.
γεμιτζίης, ὁ	— ναυτικός, θαλασσινός (λέξις τουρκική).
γιαλιένω	— πλησιάζω τὸν (αἰ)γιαλόν, ψαρεύω πλησίον τῆς ἀκτῆς.
γιουρτάνι	— περιδέραιον ἀποτελούμενον ἀπὸ ἀλυσίδας καὶ χρυσᾶ ἢ ἀργυρᾶ νομίσματα.
γκράς	— ὀπισθογεμὲς τυφέκιον, ἐν χρήσει παλαιότερον εἰς τὸν Ἑλλ. στρατόν.

γλάκιο, τὸ
γομάριον, τὸ
γρίβας, ὁ

- τὸ τρέξιμο, ὁ ἀγὼν δρόμου.
- τὸ φορτίον.
- ὁ ἵππος μὲ φαῖδν χρῶμα.

Δ

Δάνδολος
δαφίλεια, ἡ
δρουγγάριος
Δυσδαμόνα

- Δόγης Βενετός.
- ἡ ἀφθονία.
- ναύαρχος ἢ ἀντιναύαρχος τοῦ βυζαντινοῦ στόλου.
- ἡρώως ἔργου τοῦ Σαίξπηρ, φονευθεῖσα ὑπὸ τοῦ 'Οθέλλου.

Ε

ἐγκρηματῶ
ἐδά
ἐδειρα
ἐθνικοὶ
Ἑκατόλογα
Ἑλισάβετ, ἡ
ἐλντρον
ἐνθύμησις

- ἀποκρύπτω τὸ στράτευμα.
- (κρητικὸν) τώρα.
- (μεταφορικῶς) ἐπέρασα ἐπανειλημμένως.
- εἰδωλολάτραι.
- δημῶδες Ροδιακὸν ποίημα τοῦ 18^{ου} αἰῶνος.
- αὐτοκράτειρα τῆς Αὐστρίας, ἡ ὁποία ἔκτισε τὸ 'Α-χίλειον εἰς τὴν Κέρκυραν (1837-1898).
- περικάλυμμα ἀσπίδος ἢ τόξου ἀπὸ δέρμα ἢ ὕφασμα.
- ἔτσι ἐπεκράτησε νὰ ὀνομάζωνται τὰ σύντομα χρονολογικὰ σημειώματα, τὰ ὁποῖα συναντῶμεν εἰς παλαιὰ χειρόγραφα. Τὰ ἔγραφαν συνήθως ἄνθρωποι ἀπλοῖκοι καὶ ὀλιγογράμματοι, σημειώνοντες προχειρῶς — συχνὰ καὶ εἰς τὰ παράφυλλα βιβλίων — τὰ κατὰ τὴν γνώμην των ἀξιόλογα ἢ τραγικὰ συμβάντα τῆς ἐποχῆς των, « εἰς ἐνθύμησιν » τῶν μεταγενεστέρων. Πολλὰ τοιαῦτα σημειώματα ἀποτελοῦν σημαντικὴν πηγὴν ἀγνώστων ἱστορικῶν λεπτομερειῶν. Ἡ χρονολόγησις — μέχρι καὶ τῶν τελευταίων ἀκόμη αἰώνων τῆς Τουρκοκρατίας — γίνεται ὅχι ἀπὸ Χριστοῦ, ἀλλὰ κατὰ τὸ Βυζαντινὸν σύστημα, ἀπὸ « Κτίσεως Κόσμου », ἥτοι ἀπὸ τοῦ ἔτους 5508 π.Χ. Οὕτω ἀντὶ τοῦ 1453 ἔγραφον ἔτος ἀπὸ Κτίσεως Κόσμου 6961 (ἥτοι 5508 + 1453 = 6961).
- ὑπάρχων, πραγματικός.
- ὁ πεισματῶδης πόλεμος.
- παρατηρῶ ἐπιμόνως.
- ἐπιπολαῖως, εἰς τὴν ἐπιφάνειαν.
- θαμνῶδες φρυγανσοειδὲς φυτόν.

ἐνοῦσις
ἐνστατος πόλεμος
ἐντρανίζω
ἐπιπολῆς
ἐρείκη

Ξοιξαν τὰ πουλάρια
εὐωχία

- ἀπέβαλον.
— πλούσιον γεῦμα, εὐθυμία, φαιδρότης.

Z

ζω(ο)φόρος

- τὸ μεταξύ ἐπιστυλίου καὶ γείσου τοῦ Ἰωνικοῦ ναοῦ
τμήμα, κοσμούμενον με γλυπτὰς παραστάσεις ζώων
κυρίως.

H

Ἑγεμονίες, οἱ

- ἡ Βλαχία καὶ ἡ Μολδαβία.

(-)

Θεοτόκης Ἑμμανουήλ
θεωρία, ἡ

- πολιτικὸς καὶ λόγιος ἐκ Κερκύρας (1777-1837).
— τὸ νὰ εἶναι κανεὶς θεατῆς εἰς ἀγῶνας ἢ θεατρικὰς πα-
ραστάσεις.

Θῆβες ἐκατόμυπλες

- ἀρχαιστάτη πόλις τῆς Αἰγύπτου ἐπὶ τοῦ Νείλου, κέν-
τρον λατρείας τοῦ θεοῦ Ἄμμωνος.

θυμοδὴ, ἡ
θῶς

- ὁ θυμός.
— τσακάλι.

I

Ἰάγος

- ἐν τῶν κυρίων προσώπων τῆς τραγωδίας τοῦ Σαίξ-
πηρ «Ὁθέλλος». Εἶναι ὁ τύπος τοῦ πανούργου καὶ
καταχθονίου συκοφάντου.

Ἰαπωνία ἄκρα, ἡ

- ἀκρωτήριον τῆς Ἰταλίας.

Ἰβηρες, οἱ

- οἱ κάτοικοι τῆς παρὰ τὸν Καύκασον Ἰβηρίας.

Ἰβήρων μονή, ἡ

- μία τῶν μεγαλυτέρων μονῶν τοῦ Ἁγίου Ὁρους.

K

καθ' ἡμέραν ἐμφάνειαν

- ἐφ' ὅσον ἐφώτιζεν ἡ ἡμέρα.

καλαγάτισμα, τὸ

- τὸ κλείσιμον τῶν ραγάδων τοῦ σκάφους ἢ τοῦ βαρελίου.

Κάλβος Ἀνδρέας

- διαπρεπὴς ποιητῆς ἐκ Ζακύνθου (1792-1867).

καλπουζανιά, ἡ

- ἡ πονηρὰ πρᾶξις.

κανίσκι, τὸ

- τὸ δῶρον.

κανταριάζω

- περιορίζω.

κασίδι, τὸ

- τὸ κράνος.

καστέλλιον, τὸ

- τὸ φρούριον.

κατεργάργης

- σκλάβος προσδεδεμένος ὡς κωπηλάτης εἰς κάτεργον
(=πλοῖον).

κάτεργον, τὸ

- εἶδος μεσαιωνικοῦ πλοίου κωπηλάτου καὶ ἱστιοφόρου.

κατούνα, ἡ

- σκηνή, τέντα, καταυλισμός, συνοικισμός. Ὁμώνυμος
κωμόπολις τῆς Ἀκαρνανίας.

κατουρεύω
κεντήνάριον, τὸ
κεσάτι, τὸ
Κιβύρα

κνώδαλον, τὸ

κολονᾶτο, τὸ
κομπασάρω

κότσι, τὸ
κοσμητής, ὁ
κουβέρετα, ἡ
κουβικουλάριος, ὁ

κουρσεύω
κουρσος, τὸ
κουρτεσιά, ἡ

- κατωλίζω, κατασκητώνω.
- μονὰς βάρους σημαίνουσα ποσὸν 100 λιτρῶν χρυσοῦ.
- ἡ ἔλλαψις ἐργασίας τῶν ἐμπόρων.
- τὸ θέμα τῶν Κυβεραιωτῶν ἢ Καραβησιάνων, εἰς τὸ ὅποιον ἀνήκεν ἡ Ρόδος. Ἦτο μία ἀπὸ τὰς κυριωτέρας ναυτικὰς διοικήσεις τοῦ Βυζαντίου.
- ἄγριον ἢ ἐπικίνδυνον ζῷον. Κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, ὡς καὶ σήμερον, ἐχρησιμοποιεῖτο ὡς ὀνειδισμὸς ἢ ὕβρις ἀνθρώπων.
- ἀργυροῦν ἰσπανικὸν νόμισμα ἀξίας ἐνὸς ταλήρου.
- κρατῶ τὸ κομπάσσο (=γεωμετρικὸν ὄργανον, πυξίς) καὶ ἐξετάζω τὸν καιρὸν.
- τὸ μεταξὺ τῶν σφυρῶν ὀστάριον.
- πολιτικὸν ἀξίωμα.
- τὸ κατὰστρωμα τοῦ πλοίου.
- ὁ ὑπηρετῶν εἰς τὸν κοιτῶνα τῶν βασιλέων, ἀνώτατος ἀξιωματοῦχος.
- λεηλατῶ, ληστεύω.
- ἡ λεηλασία, ἡ ληστεία.
- ἡ φιλοτιμία.

Λ

λάγιο ἀρνί
λαγνεία
λακκίζω
Λάσκαρης Θεόδωρος Α΄
λατομημένος

λεβέτι
Λεγκράν Αἰμίλιος

λήκθος
λιοκόρνο, τὸ
λογάρι, τὸ
λύγος

- με μαῦρον τρίχωμα.
- ἐπιδιώξεις σωματικῶν ἀπολαύσεων.
- τρέχω γρήγορα, φεύγω.
- ἰδρυτὴς τοῦ κράτους τῆς Νικαίας (1204-11)
- (λατομεῖον). Ἐνταῦθα, ὁ γλυπτὸς, ὁ δι' ἐπεξεργασίας τῆς πέτρας κατασκευασθεὶς.
- μέγας λέβης, καζάνι.
- Γάλλος νεοελληνιστὴς (1841-1903) γράφας πολυπληθεῖς ἐργασίας διὰ τὴν νέαν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ φιλολογίαν. Ἐξέδωκε πολλὰ κείμενα βυζαντινῶν καὶ νεωτέρων Ἑλλήνων συγγραφέων.
- ἀρχαῖον ἀγγεῖον.
- μυθολογικὸν ζῷον, ὕφης με ἓνα κέρατον.
- ὁ θησαυρός.
- λυγαριά.

Μ

μαγνάδι
μανοῖ

- λεπτὸν κάλυμμα τῆς κεφαλῆς, πέπλος.
- γιαγιά.

μαρμαρυγή
Μαρτινόπολις

ματσόλα
μελάχιδες

μετερίτζι
Μισίρι
μισοκάνιλι
Μοάβ

μόδι, τὸ
Μολώχ

μονράιμο, τὸ

μονσοῦδι
μούστομα
μπαλλάντα

μπάρο τρικούβερο

μπουνάτσα, ἡ
Μπύργκερ

ναπολεόνιον, τὸ
νεανίσκος, ὁ

νευρέα, ἡ
ντεληπόταμο, τὸ
ντέρτι, τὸ
ντραλίζομαι
Νύμφιος ποταμὸς

- λάμψις, ἀκτινοβολία.
- πόλις τῆς Ἀρμενίας παρὰ τὸν Νύμφιον, παραπόταμον τοῦ Τίγρητος.
- ξύλινο σφυρί.
- ναυτικοὶ ποῦ ἐστρατολογοῦντο ἀναγκαστικὰ διὰ τὰ πλοῖα τοῦ βενετικοῦ καὶ τουρκικοῦ στόλου.
- ὀχύρωμα, πύργωμα.
- Αἴγυπτος.
- εἰς τὸ μέσον τοῦ καναλιοῦ, τοῦ πορθμοῦ.
- τμήμα τῆς Ὑπεριορδανίας, ἀνατολικῶς τῆς Νεκρᾶς Θαλάσσης, μὲ βραχὴν ὄρη.
- μέτρον χωρητικότητος καρπῶν (8 κιλά).
- θεὸς τῶν Ἀμμωνιτῶν, εἰς τὸν ὁποῖον προσέφερον πρὸς ἐξιλέωσιν βρέφη.
- τεῖχος, κυρίως παραθαλάσσιον, ἐπὶ τοῦ ὁποῖου σπάζουν τὰ κύματα.
- ρύγχος ζώου.
- ζάλη ἀπὸ μούστον, μέθη.
- εἶδος ἀφηγηματικοῦ ποιήματος μὲ λυρικά καὶ δραματικά στοιχεῖα.
- μέγα ἱστιοφόρον μὲ σταυρωτὰς κεφαλὰς καὶ μὲ τρία καταστρώματα.
- ἡ γαλήνη.
- περιφημὸς Γερμανὸς ποιητῆς (1747-1794). Ἐγγράψε ποιήματα διακρινόμενα διὰ τὸ αἰσθημα καὶ τὴν δραματικότητά των.

N

- τὸ γαλλικὸν χρυσοῦν εἰκοσὸφρακτον.
- Σφύζεται βυζαντινὴ παράδοσις ὅτι ἄγγελος φυλάσσει τὴν Ἀγίαν Σοφίαν μέχρις ὅτου ἐπανεέλθῃ ὁ υἱὸς τοῦ πρωτομάστορά της, τὸν ὁποῖον ἐστεῖλε νὰ φέρῃ τὸν πατέρα του καὶ τοὺς ἐργάτας, διὰ νὰ συνεχίσουν τὸ ἔργον. Ὁ Ἰουστινιανὸς πληροφορηθεὶς τὸ γεγονός ἀπεμάκρυνε τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὸν νέον, διὰ νὰ παραμείνῃ φύλαξ τοῦ νεοῦ ὁ ἄγγελος ἀναμένων τὴν ἐπάνοδόν του.
- τὸ κύρτωμα.
- τὸ μεγάλο ποτάμι.
- ἡ λύπη, ὁ πόνος.
- ζαλίζομαι.
- παραπόταμος τοῦ Τίγρητος.

Ξ

ξύμπλι, τὸ
ξύλόγατα

- ὑπόδειγμα, πρότυπον, σχεδιασµα.
— ρίκα, µυάγρα.

Ο

Ὀθέλλος

- ἥρωος τῆς ὁµονύµου τραγωδίας τοῦ Σαίξπηρ, προσωποποιήσις τῆς ζηλοτυπίας.

οἷση

- ἀλαζονεία, ὑπερηφάνεια.

ὄρµιā

- λεπτὸν νῆµα διὰ τὴν πρόσδεσιν τῶν ἀγκίστρων.

ὄρµιαν, τὸ

- δίσκος, δριμύς (λέγεται καὶ ροµάνι).

Π

πάκτα, ἡ
παλαµάρι, τὸ

- ἡ εἰρήνη.
— χονδρὸν σχοινίον τῶν πλοίων, διὰ τοῦ ὁποῖου δένονται εἰς τὴν ξηράν.
— ὁ ἔχων πολλοὺς παράδες, πλούσιος.

παραλῆς, ὁ
Παυλογιή
παραταγή, ἡ
παραφοσσένω
παρεθεῖς τὰ δεξιὰ μέρος
πεζόβολο, τὸ

- ἡ προσταγή.
— περιβάλλω διὰ τάφρου.
— ὑποστάς παράλυσιν τοῦ δεξιοῦ μέρους τοῦ σώματος του.
— εἶδος ἀλιευτικοῦ δικτύου, ριπτόµενον καὶ ἀνασπρόµενον ἀπὸ τῆς ξηρᾶς.

πεντάφαρδος
περιδινῶ
πετρίτης, ὁ
πίων
πλουµιά, τὰ
ποδοκόπι, τὸ
πολισµάνος
Πολίτης Νικόλαος

- πολὺ πλατύς, ἐκτεταµένος.
— περιστρέφω, στριφογυρνῶ.
— εἶδος ἱέρακος.
— παχύς, εὐφορος.
— ποικίλµατα, στολίδια.
— ὁ κόπος διὰ τὴν ὁδοπορίαν.
— ἀστυνομικός, ἀστυφύλαξ.
— σοφὸς καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστηµίου Ἀθηνῶν (1852-1921) συγγράψας πλῆθος λαογραφικῶν μελετῶν, πατὴρ τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας.

πολυολβία, ἡ
πόµα, τὸ
πόµολα, τὰ
ποταπῇ
ποτόκω, τὰ

- ὁ μέγας πλοῦτος.
— τὸ ποτόν.
— τὰ ὀρειχάλκινα ἐξαρτήµατα τοῦ πλοίου.
— πόσον, μεγάλη.
— τὰ μέρη ὅπου καταστράγγιζον αἱ ὑποστάθµαι (µοῦρες) τοῦ ἐλαίου.

πρόβδος, ὁ

- ὁ ὁδηγός, συνοδός, πρόδρομος, «πρόβδος τοῦ καίρου» αὐτὸς ποὺ µᾶς φέρνει τὸ καλοκαίρι, ὥπως ὄντως εἶναι ὁ µὴν Μάρτιος.

προπηλακίζω
πρυμνήσια, τὰ

πυροφανίζω

- ἐπιχρίω μὲ πηλόν, προσβάλλω.
- τὰ σχοινία διὰ τῶν ὀπλοίων δένεται ἢ ἄγκυρα εἴτε τὸ πλοῖον εἰς τὴν ξηράν.
- ἀνάπτω πυροφάνι, φανὸν ἀσετυλίνης διὰ τὴν προσέλκυσιν ἰχθύων κατὰ τὴν νυκτερινὴν ἀλιείαν.

P

ρέγχω,
ρικνός
ρίσος, ὁ
Ροβινσών, ὁ

ρουνιά
ρούτια, ἡ

ρούφουλας, ὁ

- ροχαλίζω.
- κατάξηρος, ζαρωμένος.
- ὁ λύγξ (ζῷον ἀρπακτικόν).
- ὁ πρωταγωνιστὴς τοῦ ὁμωνύμου περιπετειώδους μυθιστορήματος, ἔργου τοῦ "Αγγλου συγγραφέως Δα-νιὴλ Ντεφόε, τὸ ὁποῖον ἐδημοσιεύθη τὸ 1719.
- ὑδρορρόφη.
- νομισματικὴ μονάς τῶν Ἰνδιῶν καὶ ἄλλων ἀσιατικῶν χωρῶν.
- ἀπότομον στριφυγύρισμα τοῦ ἀνέμου, (ἀνεμοστρόβιλος) ἢ τοῦ ὕδατος (ρουφήχτρα).

Σ

Σάθης Κωνσταντίνος

Σαραντάπηχοι, οἱ

Σγουρός Λέων

Σεβὰχ Θαλασσινός

σερτάρι

σεφέρι
σημαδιακός

σιλονέτα
Σιοῦτο-Κύλεσιος

Σκηνοπηγία

- πολυγραφώτατος καὶ ἐρευνητικώτεος "Ἕλλην ἱστοριο-δίφης τοῦ παρελθόντος αἰῶνος (1842-1914).
- κατὰ τὰς παραδόσεις τοῦ κρητικοῦ λαοῦ οἱ πρὸ τοῦ κατακλυσμοῦ γιγάντειοι καὶ ρωμαλεοὶ κάτοικοι τῆς Ἰδης.
- τοπικὸς ἄρχων καὶ ὑπερασπιστὴς τῆς Πελοποννήσου μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Φράγκων κατάλυσιν τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους τὸ 1204.
- ὁ ἥρωας μιᾶς ἐκ τῶν σπουδαιότερων διηγήσεων τῆς ἀραβικῆς Χαλιμάς (Χίλια καὶ μία νύκτες).
- ζῷον προπορευόμενον καὶ ὀδηγοῦν τὸ ὑπόλοιπον ποίμνιον (βλ. καὶ συρτάρι).
- συγκρότημα στρατοῦ πρὸς ἐκστρατεῖαν, πόλεμος.
- αὐτὸς ποῦ ἔχει διακριτικὸν σημεῖον, ἐξαιρετος, σπά-νιος.
- περίγραμμα.
- ὀνομασία κριοῦ ἄνευ κεράτων καὶ μὲ χρῶμα προσώ-που λευκὸν καὶ μέλαν.
- μεγάλη ἰσραηλιτικὴ ἐορτὴ πρὸς εὐχαριστίαν διὰ τὴν συγκομιδὴν τῶν καρπῶν καὶ πρὸς εὐγνωμοσύνην πρὸς τὸν Θεὸν διὰ τὴν καθοδήγησιν τοῦ Ἰσραὴλ εἰς τὴν ἔρημον

σκιασμός, ὁ
σκίετησε (τὰ καλὰ).
Σκόπιος ὁ Πάριος
σκοπός, ὁ
σκούνα, ἡ
σκουντάριν, τὸ
σκουντάριος, ὁ
σοβινισμός
σοβῶ

σουρτουήκης, ὁ
σπάλα
σπιλάδα
σπιτάλι, τὸ
Σλατοβρέκι, τὸ
σταυροθόλιον
σταυρώση, ἡ
στεριολίθαρα, τὰ

στέμφυλον, τὸ
στονάρισμα
συντυχία
συντάρι, τὸ
σφαδάζω

- τὸ χοροπήδημα ποῦ ἔρχεται ἀπὸ πολλὴν χαρὰν.
- εὐχαριστήσου τὰ καλὰ, διασκέδασέ τα.
- διάσπημος ἀρχαῖος γλύπτης τοῦ Δ' π.Χ. αἰῶνος.
- ἡ προσοχή.
- διστήλον ἱστιοφόρον μὲ τετράγωνα ἱστία.
- ἡ ἀσπίς.
- ὁ ἀσπιδόφορος στρατιώτης.
- ἐξάλλος καὶ μιγαλλόδοξος ἐθνικισμός.
- βάλλω εἰς κίνησιν τὸ ποίμνιον, τρομάζω διὰ φωνῶν, προτρέπω.
- ὁ ἀλήτης.
- ὠμοπλάτη, πλάτη.
- ἀπτόματος ριπή ἀνέμου.
- τὸ νοσοκομεῖον.
- ὄρος τῆς Μακεδονίας.
- εἶδος θολωτῆς ὀροφῆς, κυρίως εἰς τοὺς ναοὺς.
- ἡ θέσις τῆς κεραίας τῶν τετραγώνων ὑψηλῶν ἱστίων τοῦ πλοίου.
- τὰ λιθάρια τῆς παραλίας, ὅπου οὐδεμία βλάστησις ὑπάρχει.
- τὸ τσίπουρο, ὁ σωρὸς τῶν πατημένων σταφυλῶν.
- λυπητερόν ἔσμα.
- σύμπτωσις.
- τὸ κριάρι ποῦ ὀδηγεῖ τὸ κοπάδι (βλ. καὶ σερτάρι).
- σπαρταρῶ.

Τ

ταρσανάς, ὁ
ταχινῇ
τελμπεντέρης, ὁ
τέντα, ἡ
Τιτάνες

Τληπόλεμος

τολύπη
Τορμαζέο ἢ Θωμιαῖος
Νικόλαος

Τουδέλας Βενιαμίν
τοινεζι
τρακιάτον, τὸ

- τὸ ναυπηγεῖον.
- αὐγή, πρωΐ.
- ὁ λεβέντης.
- ἡ σκηνή.
- υἱοὶ τοῦ Οὐρανοῦ καὶ τῆς Γῆς μὲ ὑπερφυσικὰς δυνάμεις ἐπαναστατήσαντες κατὰ τοῦ πατρὸς των.
- βασιλεὺς τῆς Ρόδου, λαβὼν μέρος εἰς τὴν ἐκστρατείαν τῆς Τροίας.
- σύνολον ἀνθέων ἢ ἐρίου.
- 1802-1874. Ἰταλὸς λόγιος καὶ συγγραφεύς. Ἐγκατεστάθη ἀπὸ τοῦ 1849 εἰς Κέρκυραν. Μετέφρασεν εἰς τὴν δημόδην ἐλληνικὴν διάφορα σερβικὰ ἔσματα.
- βλέπε Βενιαμίν.
- κατεσκευασμένος εἰς Τύνιδα, ἐρυθρός.
- τὸ τέχνασμα.

- τράφος, ὁ — ἡ τάφος.
 τρεχαντήρι — μικρὸν ταχύπλοον ἱστιόφορον μὲ ὀρεῖαν πρόμνην.
 τρόμπα, ἡ — ἡ ἀντλία.
 τρομπέτια, τὰ — ἡ σάλπιγξ.
 τρουκάνι, τὸ — εἶδος κουδουνιοῦ κρεμώμενον εἰς τὸν λαμὸν τῶν προ-
 βάτων καὶ αἰγῶν..
 Τσάμης — ὁ ἀνῆκων εἰς μίαν τῶν Ἀλβανικῶν φυλῶν, γενικῶς ὁ
 Ἀλβανός.
 τσουνκιός, ὁ — πτηνὸν τῆς λιμνοθαλάσσης τοῦ Μεσολογγίου.

Υ

- ὑπολαίς — μικρὸν πτηνόν, κοινῶς ποταμίδι.

Φ

- φάρα, ἡ — ἡ πατριά.
 φαρί(ν), τὸ ἢ φάρι, ἡ — ὁ ἵππος, ἰδίως νέος καὶ ὀρμητικὸς, κατάλληλος δι' ἀ-
 γῶνας ἱππικὸς καὶ πρὸς πόλεμον.
 Φαρμακωμένη, ἡ — ποίημα τοῦ Σολωμοῦ, τὸ ὅποιον μελοποιηθὲν εἶχε
 γίνεαι λαϊκὸν ᾄσμα.
 φέρμελη — χρυσοποικιλτον ἢ μεταξοκέντητον γιλέκι.
 φεστόνι — εἶδος κεντήματος.
 φηγός — δρυς.
 φλάμπουλο, φλάμπουλο ἢ — ἡ σημαία.
 φλάμπουρο, τὸ
 Φόσκολος Οὐγὸς — ἐπιφανὴς Ἰταλὸς ποιητὴς γεννηθεὶς ἐν Ζακύνθῳ ἐκ
 μητρὸς Ἑλληνίδος (1778-1827).
 φουσσάτο ἢ φουσσάτον, τὸ — τὸ στράτευμα.
 φούστα, ἡ — εἶδος στενοῦ καὶ μακροῦ ἱστιοφόρου, τὸ ὅποιον ἐ χρη-
 σιμοποιεῖτο κυρίως ὑπὸ τῶν πειρατῶν διὰ τὴν τα-
 χύτητά του.
 Φωριέλ — Γάλλος ἱστορικὸς καὶ φιλόλογος (1772-1844) δη-
 μοσιεύσας συλλογὴν Ἑλληνικῶν δημοτικῶν ᾠδῶν
 (1824).

Χ

- χάλαρο, τὸ — τόπος πετρώδης ἢ κρημνώδης.
 χαμπέρι, τὸ — ἡ εἰδησις, ἡ πληροφορία.
 χαράκι, τὸ — ὁ ὀγκώδης λίθος.
 χαρμπι — δικασμητικὸν μαχαίριδιον, κρεμώμενον εἰς τὸ σελάχι
 τοῦ φουστανελλοφόρου.

χειροσκούταριον, τὸ	— ἀσπίς.
χήτη	— χάλιτη.
χουγιάζω	— κραυγάζω.
χεῖρζω	— ἀξίζω.
χρυσόβουλλον	— κύτοκρατορικὸν ἔγγραφον, εἰς τὸ τέλος τοῦ ὁποίου ὑπῆρχε χρυσῇ βούλλα (σφραγίς).
χωσιὰ	— ἐνέδρα.

Ψ

ψίχι, τὸ	— ἡ συνοδεία τοῦ γάμου
----------	------------------------

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑΙ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΥ ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΣ. Έγεννήθη εις τὰς Ἀθήνας τὸ 1885 καὶ ἀπέθανε τὸ 1937. Ἐσπούδασε φιλολογίαν καὶ συνεπλήρωσε τὰς σπουδὰς του εἰς τὴν Γαλλίαν. Διετέλεσε καθηγητὴς τῆς Βυζαντινῆς Τέχνης εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν. Διακρίνεται διὰ τὴν γλαφυρότητα τοῦ ὅφους του καὶ διὰ τὴν ἱκανότητά του νὰ ἐκλαϊκεύῃ τὴν ἱστορικὴν ἐπιστήμην.

ΑΜΑΡΤΩΛΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ. Ἐζῆσε κατὰ τὸν Ι' μετὰ Χριστὸν αἰῶνα. Μοναχὸς καὶ χρονογράφος. Τὸ «Χρονικὸν σύντομον» διαιρεῖται εἰς τέσσαρα βιβλία καὶ περιλαμβάνει πολλὰ μυθώδη καὶ φανταστικά γεγονότα. Πολύτιμοι εἶναι αἱ πληροφορίες του διὰ τὰ γεγονότα τῆς ἐποχῆς του.

ΒΑΛΑΩΡΙΤΗΣ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1824 εἰς τὴν Λευκάδα ἀπὸ παλαιὰν ἀρματολικὴν οἰκογένειαν. Ἐσπούδασεν εἰς τὴν Ἱταλίαν καὶ Γαλλίαν. Ὡς βουλευτὴς εἰς τὴν Ἰόνιον Βουλὴν ἠγωνίσθη διὰ τὴν ἑνωσιν τῶν Ἑπτανήσων μετὰ τῆς μητρὸς Ἑλλάδος. Ἐξελέγη βουλευτὴς καὶ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Βουλὴν. Ἀπέθανεν εἰς τὴν παρὰ τὴν Λευκάδα ἰδιόκτητον νησίδα Μαδουρῆν, ὅπου ἔγραψε καὶ τὰ περισσότερα ποιήματά του. Ὡς πρότυπά του εἶχε τὰ δημοτικὰ τραγούδια καὶ τὸν μεγάλον Γάλλον ποιητὴν Βίκτωρα Οὐγκώ.

ΒΗΛΑΡΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1771 εἰς τὰ Ἰωάννινα. Ἐμορφώθη εἰς τὰ σχολεῖα τῶν Ἰωαννίνων καὶ ἐσπούδασεν ἱατρικὴν εἰς τὴν Πάδοβον καὶ τὴν Βολωνίαν τῆς Ἱταλίας. Διετέλεσεν ἱατρὸς τοῦ Ἀλῆ-πασᾶ. Ἀπέθανεν εἰς τὸ Τσεπέλοβον τοῦ Ζαγορίου τὸ 1823. Εἶναι εἰς ἕκ τῶν ἀνανεωτῶν τῆς Νεοελληνικῆς ποιήσεως καὶ γλώσσης, πρόδρομος τοῦ Σολωμοῦ.

ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗΣ ΓΙΑΝΝΗΣ. Ἐγεννήθη εἰς Ναύπακτον τὸ 1868 καὶ ἐνεφανίσθη εἰς τὰ γράμματα μὲ τὸ ψευδώνυμον Γιάννης Ἐπαχτίτης. Τὸ ἔργον του εἶναι πολὺπλευρον, εἰς ὅλους δὲ τοὺς τομεῖς τῆς δραστηριότητός του εἰργάσθη ἐπιτυχέστατα. Ἀπέθανε τὸ 1945. Τὸ ἱστοριοδιφικὸν ἔργον του στρέφεται περὶ τὴν Τουρκοκρατίαν καὶ τὴν Ἑπανάστασιν.

ΒΟΥΤΥΡΑΣ ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ. Ἐγεννήθη εἰς Κωνσταντινούπολιν τὸ 1871 καὶ ἀπέθανεν εἰς Ἀθήνας τὸ 1958. Ἦτο διηγηματογράφος καὶ μὲ ἰδιάζον ὄφος καὶ τεχντροπσίαν.

ΓΟΥΔΑΣ ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ. Ἐγεννήθη εἰς τὰ Ἰωάννινα τὸ 1816 καὶ ἀπέθανεν εἰς Ἀθήνας τὸ 1882. Ἐσπούδασεν ἱατρικὴν εἰς τὸ τότε νεοῖδρυν Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν καὶ ἀργότερον εἰς Πάρισις. Σημαντικώτερον εἶναι τὸ ὀκτάτομον ἔργον

του « Βίοι Παράλληλοι », εις τὸ ὅποιον βιογραφοῦνται οἱ στρατιωτικοί, ὁρησκευτικοί, πολιτικοί καὶ ἔθνικοι εὐεργέται, οἱ συντελέσαντες εἰς τὴν ἐθνικὴν ἀναγέννησιν. Δι' αὐτοῦ μαθηθῶμεν τοὺς ἀγῶνας, τοὺς μόχθους καὶ τὰς θυσίας τῶν πρωτεργατῶν τῆς ἐλευθερίας μας.

ΔΑΦΝΗΣ ΣΤΕΦΑΝΟΣ. Φιλολογικὸν ψευδώνυμον τοῦ Θρασυβούλου Ζωιπούλου. Ἐγενήθη εἰς τὸ Ἄργος τὸ 1882 καὶ ἀπέθανεν εἰς Ἀθήνας τὸ 1947.

ΔΡΑΓΟΥΜΗΣ ΙΩΝ. Ἐγενήθη τὸ 1878 ἐν Ἀθήναις καὶ ἀπέθανε τὸ 1920. Ἠσχολήθη μὲ τὴν πολιτικὴν, κυρίως ὅμως ἠγάπησε μὲ θέρμην τὸ ἔθνος του καὶ ἀνείμχθη εἰς διαφόρους κινήσεις ποῦ ἐπεδίωκαν προοδευτικούς σκοπούς.

ΔΡΟΣΙΝΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ. Ἐγενήθη τὸ 1859 εἰς τὰς Ἀθήνας ἀπὸ γονεῖς Μεσολογγίτας καὶ ἀπέθανε τὸ 1951. Ἐσπούδασεν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ τὴν Γερμανίαν. Ἀπὸ τοῦ 1926 διετέλεσε μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Ποιητὴς καὶ πεζογράφος. Τὰ ἔργα του διακρίνονται διὰ τὴν ἀγάπην τῆς ζωῆς τῶν ἀνθρώπων τῆς ὑπαίθρου καὶ διὰ τὴν λιτότητα τοῦ ὅφους του.

ΕΦΤΑΛΙΩΤΗΣ ΑΡΓΥΡΗΣ. Φιλολογικὸν ψευδώνυμον τοῦ Κλεάνθους Μιχαηλίδου. Ἐγενήθη εἰς Μήθυμναν (Μόλυβον) τῆς Μυτιλήνης τὸ 1849 καὶ ἀπέθανε τὸ 1923. Ἠσχολήθη μὲ τὴν λογοτεχνίαν. Μετέφρασεν ἐμμέτρως καὶ τὴν Ὀδύσειαν τοῦ Ὀμήρου. Διακρίνεται διὰ τὴν ἀγάπην του πρὸς τὴν λαϊκὴν ζωὴν τῆς ἰδιαίτερας πατρίδος του.

ΖΑΚΥΘΗΝΟΣ ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ. Ἐγενήθη τὸ 1905 εἰς Ληξούριον Κεφαλληνίας. Ἀπὸ τοῦ 1939 εἶναι καθηγητὴς τῆς Βυζαντινῆς Ἱστορίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν.

ΖΑΛΟΚΩΣΤΑΣ ΧΡΙΣΤΟΣ. Ἐγενήθη εἰς Ἀθήνας τὸ 1895. Ἐδημοσίευσεν βιβλία ταξιδιωτικῶν ἐντυπώσεων.

ΘΕΟΦΑΝΗΣ. Ἐγενήθη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐκ γονέων πλουσίων καὶ ἐπιφανῶν, ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου Ε' (740-775). Ὑπῆρξε μοναχὸς εἰς τὴν μονὴν Σιγριανὴν τῆς Κυζίκου, ὅπου συνέγραψε τὴν «Χρονογραφίαν» του, ἡ ὁποία ἀρχίζει ἀπὸ τοῦ Διοκλητιανοῦ (244 μ.Χ.) καὶ φθάνει μέχρι τοῦ αὐτοκράτορος Μιχαὴλ Β' (813 μ.Χ.). Ἐπειδὴ ἐτάχθη κατὰ τῶν εἰκονομάχων, ἐφυλακίσθη καὶ τέλος ἐξωρίσθη ἐπὶ Λέοντος Ε' εἰς Σαμοθράκην, ὅπου ἀπέθανε τὸ 817 μ.Χ.

ΚΑΜΠΟΥΡΟΓΛΟΥΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ. Ἐγενήθη τὸ 1852 εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἀπέθανε τὸ 1942. Ἐσπούδασε νομικά. Ὑπῆρξε μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Τὰ ἔργα του εἶναι λαογραφικά, λογοτεχνικά καὶ ἱστορικά. Εἶναι πολυγραφώτατος. Θεωρεῖται ὡς ὁ σπουδαιότερος ἱστορικός τῶν Ἀθηνῶν ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς Τουρκοκρατίας καὶ ἔπειτα. Διὰ τοῦτο τοῦ ἀπενεμήθη ἡ προσωνυμία « Ἀθηναιογράφος ».

Τὰ λογοτεχνικά ἔργα του διακρίνονται διὰ τὸ σπινθηροβόλον πνεῦμά του καὶ διὰ τὸν πλοῦτον τῶν λαογραφικῶν στοιχείων.

ΚΑΡΒΟΥΝΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ. Ἐγεννήθη εἰς Ἰθάκην τὸ 1880. Δημοσιογράφος καὶ λογοτέχνης. Μετέσχε τῶν πολέμων 1912—1913 ὡς καὶ τῆς Μικρασιατικῆς ἐκστρατείας καὶ ἐδημοσίευσεν εἰς ἐφημερίδας λογοτεχνικὰς περιγραφάς. Ἀπέθανε τὸ 1947.

ΚΑΡΚΑΒΙΤΣΑΣ ΑΝΔΡΕΑΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1866 εἰς τὰ Λεχαινά τῆς Ἡλείας. Ὑπηρέτησεν ὡς ἱατρός εἰς τὸ ἐμπορικὸν ναυτικὸν καὶ εἰς τὸν στρατόν. Ἀπέθανε τὸ 1922. Ἐδημοσίευσεν μόνον διηγήματα καὶ ἐλάχιστα ποιήματα. Ἐγνώρισεν ὅσον ἴσως οὐδεὶς ἄλλος πεζογράφος μας τὴν ζωὴν τοῦ λαοῦ τῆς ὑπαίθρου καὶ τῆς θαλάσσης καὶ ἐμελέτησε μετὰ μεγάλης προσοχῆς τὴν γλῶσσαν, τὰ ῥῆθρα καὶ τὰ ἔθιμά του.

ΚΟΝΔΥΛΑΚΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1862 εἰς τὴν Βιάννον τῆς Κρήτης καὶ ἀπέθανε τὸ 1920 εἰς τὸ Ἡράκλειον. Ἦτο διδάσκαλος εἰς τὴν Κρήτην καὶ διακρίθη ὡς χρονογράφος καὶ διηγηματογράφος εἰς τὰς Ἀθήνας.

ΚΟΡΑΗΣ ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΣ. Ἐγεννήθη εἰς τὴν Σμύρνην ἐκ γονέων Χίων τὸ 1748 καὶ ἀπέθανε τὸ 1833 εἰς Παρίσιους. Ἐσπούδασεν ἱατρικὴν εἰς Μομπελιὲ τῆς Γαλλίας, ἀλλὰ τὴν ἐγκατέλειψε χάριν τῆς φιλολογίας, διακριθεὶς ὡς εἰς τῶν μεγαλύτερων φιλολόγων τῆς ἐποχῆς του. Ἐξέδωκε 66 τόμους ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγραφέων, εἰς τὰ « Προλεγόμενα » τῶν ὁποίων ἔγραψε σοφωτάτας πατριωτικὰς συμβουλὰς πρὸς τοὺς νέους καὶ πρὸς ὅλην τὴν πατρίδα. Εἶναι ὁ μεγαλύτερος διδάσκαλος τοῦ Γένους καὶ ὁ μεγαλύτερος φιλόλογος τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος μετὰ παγκόσμιον φήμην, συντελέσας ὅσον ὅλγιοι εἰς τὴν ἐθνικὴν ἀποκατάστασιν. Ὁ Κοραῆς εἶναι ὁ εἰσηγητὴς τῆς μέσης γλωσσικῆς ὁδοῦ κατὰ τὸν ἀγῶνα μεταξὺ ἀρχαϊστῶν καὶ δημοτικιστῶν, γενόμενος οὕτω ὁ πατὴρ τῆς καθαραιούσης.

ΚΟΥΚΟΥΛΕΣ ΦΑΙΔΩΝ. Ἐγεννήθη εἰς Σύρον τὸ 1881 καὶ ἀπέθανεν εἰς Ἀθήνας τὸ 1956. Διέτελεσε καθηγητὴς Πανεπιστημίου καὶ Ἀκαδημαϊκός. Ἐδημοσίευσεν πλείεστας μελέτας περὶ τοῦ βίου τῶν Βυζαντινῶν.

ΚΡΥΣΤΑΛΛΗΣ ΚΩΣΤΑΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1868 εἰς τὸ Συρράκον τῆς Ἠπείρου καὶ ἀπέθανε τὸ 1894 εἰς τὴν Ἄρταν. Νεώτατος ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴν τότε ὑπόδουλον ἰδιαιτέραν πατρίδα του καὶ νὰ ἔλθῃ εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅπου εἰργάσθη ὡς τυπογράφος καὶ ὡς ὑπάλληλος τῶν σιδηροδρόμων. Ἐνεπνεύσθη τὰ περισσότερα ἔργα του ἀπὸ τὴν εἰρηνικὴν ζωὴν τῆς ἰδιαιτέρας πατρίδος του. Τὰ ποιήματά του ἔχουν ὡς πρότυπον τὰ δημοτικὰ τραγούδια.

ΛΑΣΚΑΡΑΤΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1811 εἰς τὸ Ληξούριον καὶ ἀπέθανε τὸ 1901. Ἐσπούδασε νομικὰ εἰς τὴν Εὐρώπην, ἀλλ' ἔσχολήθη περισσότερον μετὰ

τὴν λογοτεχνίαν. Ἐσατίρισε κυρίως τὴν ἀμάθειαν καὶ τὰς προλήψεις τοῦ λαοῦ τὸν ὁποῖον ἤθελε νὰ διαφωτίσῃ καὶ ἐξυψώσῃ.

ΑΓΚΟΥΔΗΣ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ. Ἐγεννήθη εἰς τὸ Ναύπλιον τὸ 1849 καὶ ἐσπούδασε νομικά. Ἐδημοσίευσε διηγήματα εἰς περιοδικὰ καὶ εἰς φιλολογικὰ ἡμερολόγια. Ἐχρησιμοποίησε καὶ τὴν δημοτικὴν καὶ τὴν καθαρεύουσαν μὲ τελειότητα, καὶ αἱ περιγραφαὶ προσώπων καὶ πραγμάτων γίνονται μὲ φυσικότητα καὶ χάριν.

ΜΑΛΑΚΑΣΗΣ ΜΙΑΤΙΑΔΗΣ. Ἐγεννήθη εἰς Μεσολόγγιον τὸ 1870 καὶ ἀπέθανεν εἰς Ἀθήνας τὸ 1943. Εἶναι γνήσιος λυρικός ποιητής, ἔχει τὴν αἰσθησιν τοῦ ρυθμοῦ καὶ τῆς μελωδίας καὶ πηγάζει τὴν ἔμπνευσιν.

ΜΑΛΑΛΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ. Ἐγεννήθη εἰς τὴν Ἀντιόχειαν καὶ ὑπῆρξε σύγχρονος τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Τὸ ἔργον του «Χρονογραφία» εἶναι εἶδος παγκοσμίου ἱστορίας, τῆς ὁποίας ὅμως ἔχει ἀπολεσθῇ ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος. Ἀρχίζει ἀπὸ τὴν μυθικὴν ἐποχὴν τῶν Αἰγυπτίων καὶ φθάνει μέχρι τῶν τελευταίων ἐτῶν τοῦ Ἰουστινιανοῦ (563). Τὸ ἔργον του ἐμμήθησαν ἔχι μόνον οἱ ἄλλοι Βυζαντινοὶ χρονογράφοι ἀλλὰ καὶ πολλοὶ Σλάβοι.

ΜΑΡΚΟΡΑΣ ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1823 εἰς τὴν Κεφαλληνίαν ἀπὸ ἐπιφανῆ κερχαραϊκὴν οἰκογένειαν. Ἐσπούδασε νομικά εἰς τὴν Ἰόνιον Ἀκαδημίαν καὶ εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ἀπέθανε τὸ 1911. Εἶναι ἕνας ἀπὸ τοὺς καλυτέρους ποιητάς μας καὶ ὁ καλῦτερος μαθητὴς τῆς ποιητικῆς τεχνοτροπίας τοῦ Σολωμοῦ.

ΜΕΛΑΣ ΠΑΥΛΟΣ. Ἐγεννήθη εἰς τὴν Μασσαλίαν τὸ 1870 καὶ ἐφρονέυθη τὴν 13ην Ὀκτωβρίου 1904 εἰς Στάτισταν τῆς Μακεδονίας ὑπὸ τουρκικοῦ ἀποσπάσματος. Ὑπῆρξε μόνιμος ἀξιωματικὸς καὶ πρῶτος ἐσπευσεν εἰς τὸν Μακεδονικὸν ἀγῶνα κατὰ τῶν Βουλγάρων κομιτατζήδων, οἱ ὁποῖοι προσεπάθουν νὰ ἐκβουλγαρίσουν διὰ τῆς βίας τὸν ὑπόδουλον εἰς τοὺς Τούρκους Ἑλληνικὸν πληθυσμόν. Εἰς τὴν ἐθνικὴν συνείδησιν δικαίως ἀναγνωρίζεται ὡς ὁ πρωτεργάτης καὶ ὁ πρωτομάρτυς τοῦ Μακεδονικοῦ ἀγῶνος.

ΜΕΛΑΣ ΣΠΥΡΟΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1883 εἰς τὴν Ναύπακτον. Ἐγραψεν εἰς ὅλα σχεδὸν τὰ εἶδη τῆς λογοτεχνίας. Διεκρίθη κυρίως εἰς τὸ χρονογράφημα, τὴν ἱστορικὴν βιογραφίαν καὶ τὸ δράμα. Εἶναι μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν.

ΜΗΤΣΑΚΗΣ ΜΙΧΑΗΛ. Ἐγεννήθη εἰς τὰ Μέγαρα τὸ 1868. Ἀπέθανε τὸ 1916 ἐν Ἀθήναις. Μετὰ τὸν θάνατόν του συνεκεντρώθησαν μερικὰ τῶν ἔργων του ὑπὸ τὸν τίτλον «Φιλολογικὰ Ἔργα» εἰς δύο τόμους.

ΜΥΡΙΒΗΛΗΣ ΣΤΡΑΤΗΣ. Ἐγεννήθη εἰς Σουκαμινίαν τῆς Λέσβου τὸ 1892. Διακρίνεται διὰ τὴν ρεαλιστικὴν ἀπεικόνισιν τῆς ζωῆς καὶ τὴν διείσδυσιν εἰς τὸ ἔσω-τερικόν τοῦ ἀνθρώπου. Εἶναι μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν.

ΜΩΡΑ-Γ.ΤΙΔΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ. Έγεννήθη τὸ 1850 εἰς τὴν Σκιάθον καὶ ἀπέθανε τὸ 1929. Ἐσπούδασε φιλολογίαν καὶ ὑπρέτησεν ὡς καθηγητὴς εἰς γυμνάσια. Διακρίνεται διὰ τὴν θρησκευτικότητά του καὶ διὰ τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν φύσιν τῆς γενετέρας του.

ΜΩΡΑ-Γ.ΤΙΝΗΣ ΤΙΜΟΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1885 ἐν Ἀθήναις. Συνειργάζετο εἰς διαφόρους ἡμερησίου καὶ περιοδικά. Ἔχει γράψει θεατρικὰ ἔργα καὶ μυθιστορητήματα. Ἀπέθανε τὸ 1952.

ΝΙΡΒΑΝΑΣ ΠΑΥΛΟΣ. Φιλολογικὸν ψευδώνυμον τοῦ Πέτρου Ἀποστολίδου. Ἐγεννήθη τὸ 1866 εἰς τὴν Μαριούπολιν τῆς Ρωσίας καὶ ἀπέθανε τὸ 1937 εἰς τὰς Ἀθήνας. Πολυγραφώτατος διηγηματογράφος, μυθιστοριογράφος, ποιητὴς, θεατρικὸς συγγραφεὺς, κριτικὸς, διέπρεπεν ἰδίως ὡς χρονογράφος. Διετέλεσε μέλος τῆς Ἀκαδημίας. Διεκρίθη κυρίως διὰ τὴν εὐγένειαν τοῦ γλωσσικοῦ ὅφους του.

ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1867 εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἀπὸ πατέρα Ζακύνθιον καὶ μητέρα Φαναριώτισσαν καὶ ἀπέθανε εἰς Ἀθήνας τὸ 1951. Ἐσπούδασε μαθηματικὰ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῶν Ἀθηνῶν. Ἐγραψε πολλὰ διηγήματα, μυθιστορητήματα, ἐπιστολάς, χρονογραφήματα καὶ δράματα. Διετέλεσε μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Εἶναι ἓνας ἐκ τῶν καλυτέρων πεζογράφων μας.

ΟΥΡΑΝΗΣ ΚΩΣΤΑΣ. Φιλολογικὸν ψευδώνυμον τοῦ Κ. Νεάρχου. Ἐγεννήθη τὸ 1890 εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἀπέθανε τὸ 1953 εἰς τὰς Ἀθήνας. Κυρίως ἡσχολήθη μετὰ τὴν ποίησιν καὶ τὰς ταξιδιωτικὰς ἐντυπώσεις. Ὁ Οὐράνης διακρίνεται διὰ τὴν ἀγάπην πρὸς τὰ ταξίδια καὶ διὰ τὴν ἐκτίμησιν τοῦ ἰδιαιτέρου χαρακτῆρος τοῦ τοπικοῦ ἐκάστης χώρας, τὴν ὅποιαν ἐπεσκέφη.

ΠΑΛΑΜΑΣ ΚΩΣΤΗΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1859 εἰς τὰς Πάτρας ἐκ γονέων Μεσολογιτῶν καὶ ἀπέθανε εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 1943. Ἐσπούδασε νομικὰ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν, τοῦ ὁποῦ διετελέσεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη γενικὸς γραμματεὺς. Διωρίσθη μεταξὺ τῶν πρώτων μελῶν τῆς Ἀκαδημίας. Παλυνγραφώτατος ποιητὴς καὶ πεζογράφος. Εἶναι ὁ καθολικώτερος ποιητὴς μας, διότι ἐνεπνεύσθη τὰ ἔργα του ἀπὸ τὴν τρισχιλιετὴ ἔθνικὴν ἱστορίαν μας, ἀπὸ τὴν σύγχρονον εὐρωπαϊκὴν διανόησιν καὶ ἀπὸ τὸν συναισθηματικὸν βίον τῆς συγχρόνου ἐποχῆς. Διὰ τὴν δύναμιν τῶν ποιητικῶν συλλήψεών του καὶ διὰ τὴν πρωτοτυπίαν του εἶναι μαζὶ μετὰ τὸν Σολωμὸν ὁ μεγαλύτερος ποιητὴς μας.

ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ Μ. ΙΩΑΝΝΗΣ. Ἐγεννήθη εἰς τὸ Αἰτωλικὸν τὸ 1901. Εἶναι ὁ παλυνγραφώτερος ἐκ τῶν ζώντων Ἑλλήνων λογοτεχνῶν, καὶ δὲ ἔργον του, κυρίως πεζογραφικόν, διακρίνεται διὰ τὴν ἐπιμέλειαν τοῦ ὅφους καὶ τῆς ποιητικῆν διαθέσιν.

ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ. 'Εγεννήθη τὸ 1851 εἰς τὴν νῆσον Σκιάθου ἐκ πατρὸς ἱερέως. 'Απέθανε τὸ 1911. 'Εδημοσίευσεν εἰς ἐφημερίδας καὶ περιοδικὰ πολλὰ διηγήματα, δύο μυθιστορήματα, καὶ ὀλίγα ποιήματα θρησκευτικοῦ περιεχομένου. Τὰ περισσότερα καὶ τὰ καλύτερα διηγήματά του ἔχουν ὑποθέσεις ἀπὸ τὴν ζωὴν τῆς ἰδιαιτέρας πατρίδος του.

ΠΑΠΑΝΤΩΝΙΟΥ ΖΑΧΑΡΙΑΣ. 'Εγεννήθη εἰς Καρπενήσιον τὸ 1877. 'Εδημοσίευσεν τὰ «Πολεμικὰ τραγούδια» τὸ 1897, διεκρίθη ὅμως κυρίως ὡς πεζογράφος. Διετέλεσε διευθυντὴς τῆς 'Εθνικῆς Πινακοθήκης καὶ ἐξελέγη 'Ακαδημαϊκός. Διακρίνεται διὰ τὴν κομψότητα τοῦ ὅφους καὶ τὴν λεπτότητα τῆς ἐκφράσεως.

ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ. 'Εγεννήθη τὸ 1815 εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. 'Ο πατὴρ του ἐφονεύθη κατὰ τὰς σφαγὰς τοῦ 1821. 'Εξεπαυδεύθη εἰς τὴν 'Οδησσόν. Τὸ 1851 διωρίσθη καθηγητὴς τῆς ἱστορίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον 'Αθηνῶν, ὅπου ἐδίδαξε μέχρι τοῦ θανάτου του (1891).

'Εκτὸς ἀπὸ ἄλλα ἱστορικὰ ἔργα του ἔγραψε τὴν πεντάτομον ἱστορίαν τοῦ 'Ελληνικοῦ 'Εθνους, ἔργον, διὰ τοῦ ὁποῦ ἀπέδειξε τὴν ἱστορικὴν συνέχειαν τοῦ 'Ελληνισμοῦ ἀπὸ τῆς ἡρωϊκῆς ἐποχῆς μέχρι τῆς ἐπανδρύσεως τοῦ 'Ελληνικοῦ βασιλείου. Εἶναι ὁ μεγαλύτερος νεώτερος 'Ελλην ἱστορικός.

ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ ΠΟΛΥΔΩΡΟΣ. 'Εγεννήθη τὸ 1886 εἰς Σαράντα 'Εκκλησιὰς τῆς Θράκης. 'Εσπούδασε φιλολογίαν καὶ ἡσχολήθη μὲ τὴν λογοτεχνίαν καὶ τὴν λαογραφίαν. 'Εκδίδει τὸ περιοδικὸν «'Αρχεῖον τοῦ Θρακικοῦ θησαυροῦ». 'Εγραψεν ἐπίσης διηγήματα ἀπὸ τὴν ζωὴν τῶν κατοίκων τῆς Θράκης.

ΠΕΤΙΜΕΖΑΣ-ΛΑΥΡΑΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ. 'Εγεννήθη εἰς τὰς 'Αθήνας τὸ 1873. 'Ητο ἀξιωματικὸς τοῦ πυροβολικοῦ. 'Ἐχει γράψει ἀρκετὰ διηγήματα καὶ ποιήματα. 'Απέθανε τὸ 1952.

ΠΟΛΕΜΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ. 'Εγεννήθη τὸ 1862 εἰς τὰς 'Αθήνας καὶ ἀπέθανε τὸ 1920. 'Εγραψε πολλὰς ποιητικὰς συλλογὰς. Μετέφρασε τὰ «Εἰδύλλια» τοῦ Θεοκρίτου. Πολλὰ ποιήματά του ἔχουν μελοποιηθῇ. Διακρίνεται διὰ τὴν ἀπλότητα τοῦ ποιητικοῦ ὅφους του.

ΠΟΛΙΤΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ. 'Εγεννήθη εἰς τὴν Καλαμάταν τὸ 1852 καὶ ἀπέθανε εἰς τὰς 'Αθήνας τὸ 1921. 'Εσπούδασε φιλολογίαν καὶ νομικὰ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον 'Αθηνῶν καὶ εἰς τὴν Γερμανίαν. Διετέλεσεν ἀπὸ τοῦ 1890 καθηγητὴς τῆς 'Αρχαιολογίας καὶ Μυθολογίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον 'Αθηνῶν. Εἰσήγαγε πρῶτος εἰς τὴν 'Ελλάδα τὴν Λαογραφίαν ὡς ἐπιστήμην. 'Ἐχει διεθνῇ φήμην μεγάλου ἐπιστήμονος.

ΠΟΡΦΥΡΑΣ ΛΑΜΠΡΟΣ. Φιλολογικὸν ψευδώνυμον τοῦ Δημητρίου Σύψωμου. 'Εγεννήθη τὸ 1879 εἰς τὴν Χίον καὶ ἀπέθανε τὸ 1932 εἰς τὸν Πειραιᾶ, ὅπου ἔζησε τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ βίου του καὶ ἔγραψε τὰ ποιήματά του.

Ἐτιμήθη μετὰ τὸ Ἑθνικὸν Ἀριστεῖον τῶν Γραμμάτων. Ἡ ποιητικὴ του διακρίνεται διὰ τὴν προτίμησιν τῆς ἡρέμου ἐρημικῆς ζωῆς, τὴν χριστιανικὴν ἐγκαρτέρησιν καὶ τὴν μελαγχολικὴν διάθεσιν.

ΠΟΤΑΜΙΑΝΟΣ ΘΕΜΟΣ. Ἐγενήθη τὸ 1895 εἰς Πύλαρον Κεφαλληνίας. Εἰς τὴν λογοτεχνίαν ἐνεφανίσθη τὸ 1917. Εἰς τὰ θέματά του προτιμᾷ τὸν θαλάσσιον κόσμον καὶ παρουσιάζει μετὰ χάριν καὶ γλαφυρότητα τὴν ζωὴν καὶ τὰς ιδιότητας τῶν ζώων τῶν θαλασσῶν.

ΡΑΔΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ. Ἐγενήθη εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 1862 καὶ ἀπέθανε τὸ 1932. Διετέλεσε πρόεδρος τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἑθνολογικῆς Ἑταιρείας. Ἐκτὸς τῶν ἐπιστημονικῶν ἔργων του ἐδημοσίευσεν καὶ τρεῖς τόμους διηγημάτων ἱστορικῶν καὶ ναυτικῶν περιεχομένου.

ΣΚΙΠΗΣ ΣΩΤΗΡΗΣ. Ἐγενήθη εἰς Ἀθήνας τὸ 1881. Ὑπῆρξε πολυγραφώτατος. Εἰς τὴν ποιησὶν του ὑπάρχουν ἐπιδράσεις γαλλικῶν τεχνοτροπιῶν, δὲν ἀπεμακρύνθη ὅμως ἀπὸ τὰς ἑλληνικὰς παραδόσεις καὶ γενικῶς τὴν ἑλληνικὴν ζωὴν. Ἐξελέγη Ἀκαδημαϊκὸς τὸ 1945 καὶ ἀπέθανε τὸ 1951. Τὴν ἀπουσίαν τολμηρᾶς φαντασίας εἰς τὸ ἔργον τοῦ Σκίπη ἀντικαθιστᾷ τὸ αἰσθημα καὶ ἡ μουσικότης τῶν στίχων.

ΣΚΟΚΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ. Ἐγενήθη τὸ 1854 καὶ ἀπέθανε τὸ 1925. Ἐγραψε χρονογραφήματα, ὁδοιπορικὰς ἐντυπώσεις, σατιρικά, ἰδίως ὅμως διεκρίθη εἰς τὰ ἐπιγράμματα, τὰ ὁποῖα ἐδημοσίευσεν ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον « Σ α τ α ν ᾱ ς ».

ΣΟΛΩΜΟΣ ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ. Ἐγενήθη τὸ 1798 εἰς τὴν Ζάκυνθον. Ἐσπούδασεν εἰς τὴν Κρεμόναν καὶ κατόπιν εἰς τὴν Παβίαν τῆς Ἰταλίας. Κατέγινε κυρίως εἰς φιλολογικὰς μελέτας καὶ εἰς τὴν ποιήσιν. Τὸ 1818 ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ζάκυνθον, ὅπου διέμεινε μέχρι τοῦ 1828. Ἐκτοτε μέχρι τοῦ θανάτου του (1857) διέμενεν εἰς τὴν Κέρκυραν. Ἐγραψε τὰ πρῶτα ποιήματά του εἰς τὴν ἰταλικὴν γλῶσσαν, ἐνωρὶς ὅμως ἐπεδόθη εἰς τὴν συστηματικὴν μελέτην τῆς ἑλληνικῆς καὶ εἰς τὴν σύνθεσιν ἑλληνικῶν ποιημάτων. Διὰ τὴν μεγάλην ποιητικὴν δύναμιν καὶ τὴν πρωτοτυπίαν του δικαίως ἀνεγνωρίσθη ὡς πατὴρ τῆς νεωτέρας ποιήσεώς μας.

ΤΑΡΣΟΥΛΗ ΛΘΗΝΑ. Ἐγενήθη τὸ 1887 εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἐσπούδασεν ζωγραφικὴν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ εἰς τοὺς Παρισίους. Ἐγραψε καὶ λογοτεχνικὰ ἔργα, τὰ ὁποῖα διακρίνονται διὰ τὴν ἀγάπην πρὸς τὸ ἑλληνικὸν ὑπαίθερον, πρὸς τὴν ἑλληνικὴν ἱστορίαν καὶ πρὸς τὰς ποικίλας ἐκδηλώσεις τοῦ λαϊκοῦ βίου.

ΤΣΟΚΟΠΟΥΛΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ. Ἐγενήθη τὸ 1871 εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἀπέθανε τὸ 1923. Ἐγραψε θεατρικὰ ἔργα, ἱστορικὰς μελέτας κ. ἄ. Διακρίνεται διὰ τὴν ἀπλὴν καθαρεύουσαν γλῶσσάν του καὶ τὸ λιτὸν ὅρον του.

ΤΣΟΥΝΤΑΣ ΧΡΙΣΤΟΣ. Έγεννήθη τὸ 1857 εἰς Στενήμεαχον τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας καὶ ἀπέθανε τὸ 1934 εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἐσπούδασε φιλολογίαν εἰς Ἀθήνας καὶ ἀρχαιολογίαν εἰς Γερμανίαν. Ἐπηρέτησεν ὡς ἔφορος ἀρχαιοτήτων καὶ ὡς καθηγητῆς τῆς ἀρχαιολογίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν. Εἶναι εἰς τῶν διαπρεπεστέρων ἀρχαιολόγων, διεθνῶς γνωστός καὶ διὰ τὰς ἐπιτυχεῖς ἀνασκαφὰς του καὶ διὰ τὰ ἀξιόλογα συγγράμματά του.

ΧΡΙΣΤΟΒΑΣΙΛΗΣ ΧΡΙΣΤΟΣ. Έγεννήθη τὸ 1862 εἰς τὸ Σουλίουπολιν τῆς Ἡπείρου ἐκ γονέων Σουλιωτῶν καὶ ἀπέθανε τὸ 1937. Νέος ἦλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἠσχολήθη μὲ τὴν δημοσιογραφίαν καὶ τὴν πολιτικὴν. Εἰς τὰ ἔργα του παρουσιάζεται ἡ πλουσιότερα ἡπειρωτικὴ ζωὴ εἰς ὅλας τὰς ἐκδηλώσεις τῆς.

Φιλοτέχνησις Ἐξωφύλλου Κ. ΣΤΑΥΡΙΔΗ

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ ΚΑΤΑ ΣΥΛΛΟΓΑΣ

Α'. Ἐκ τῆς συλλογῆς Α. Βρανούση-Β. Σφυρόερα

	Σελίς
1. Στους ἁγίους τόπους, Κώστα Οὐράνη	6
2. Ἡ γέννηση τοῦ Σωτῆρος, Σπύρου Μελά	9
3. Τὸ ἀστέρι τῶν μάγων (ποίημα), Σωτῆρη Σκίπη	13
4. Ἡ πρώτη Ἰανουαρίου εἰς τὸ Βυζάντιον, Ἀδαμ. Ἀδαμαντίου	47
5. Ἡ Βυζαντινὴ Θεσσαλονίκη, Ἀδαμ. Ἀδαμαντίου	51
6. Βίος καὶ γλῶσσα, Φαίδωνος Κουκουλέ	60
7. Τὸ Παιδομάζωμα, Δημητρίου Γρ. Καμπούρογλου	66
8. Γιὰ τὸ παιδομάζωμα (ποίημα), Δημοτικὸν	67
9. Ἡ Πασχαλιὰ τῆς λευτεριάς, Χρ. Χριστοβασίλη	94
10. Στὰ Γιάννενα, (ποίημα), Στέφ. Δάφνη	100
11. Διάγγελμα τοῦ ἀειμνήστου Βασιλέως Γεωργίου Β'	106
12. 28 Ὀκτωβρίου 1940 (ποίημα), Σωτῆρη Σκίπη	108
13. Στὴ Βόρειο Ἠπειρὸ (ποίημα), Σωτῆρη Σκίπη	108
14. Ὕμνος εἰς τὴν ἐλευθερίαν (ποίημα), Διον. Σολωμοῦ	109
15. Ξενιτεμένος (ποίημα), Ζαχ. Παπαντωνίου	111
16. Ἡ λαχτάρα τοῦ γερο - Ἀνέστη, Ἀργύρη Ἐφταλιώτη	111
17. Μισεμὸς (ποίημα), Ἰωάννου Πολέμη	114
18. Ἄνθος τοῦ γιालοῦ, Ἀλεξ. Παπαδιαμάντη	115
19. Ἡ Γοργόνα, Ἀνδρ. Καρκαβίτσα	126
20. Ἑλληνικὴ καλὸσύνη, Χρίστου Ζαλοκώστα	130
21. Ὁ Τάκη-Πλούμας (ποίημα), Μιλτ. Μαλακᾶση	133
22. Παρὰ τὸν Ἀλφειὸν, Ἐμμ. Στυλ. Λυκούδη	149
23. Στὴν Κύπρο, Στράτη Μυριβήλη	152
24. Δωδεκάνησα, Διον. Α. Ζακυθηνοῦ	155
25. Τὸ πετροχελιδόνον, Δ. Καμπούρογλου	170
26. Δωδώνη, Ι. Μ. Παναγιωτοπούλου	175
27. Ἡ Δάφνη τοῦ Ἁγίου Ὁρους, Ζαχ. Παπαντωνίου	179
28. Ὁ Ἐβρος ἱστορεῖ..., Πολυδώρου Παπαχριστοδούλου	184
29. Ὁ Φιλάργυρος (ποίημα), Ἰωάννου Βηλαρᾶ	196
30. Ὁ περίεργος, Ἀνδρ. Λασκαράτου	197
31. Ὁ ἀρρωστομανής, Κωνστ. Σκόκου	200
32. Τὸ τραγούδι τοῦ νεκροῦ ἀδερφοῦ, Ζαχ. Παπαντωνίου	205
33. Τοῦ νεκροῦ ἀδερφοῦ (ποίημα), Δημοτικὸν	211
34. Ὁ Ἀκάθιστος Ὕμνος, Ἀγνώστου	217
35. Πρὸς τὸν ὕιόν υἱὸν Ρωμανόν, Κ. Πορφυρογεννήτου	223
36. Βέλθανδρος καὶ Χρυσάντζα (ποίημα), ἀγνώστου	240

Β'. Ἐκ τῆς Συλλογῆς Γ. Καλαματιανοῦ

Σελίς

1. Ὀνειρεμένη Προσευχή (ποίημα), Κωστή Παλαμᾶ	5
2. Αχμπρινάτικος ψάλλτης, Ἀλεξάνδρου Παπαδιαμάντη	20
3. Ἡ ἡμέρα τῆς Λαμπρῆς (ποίημα), Διονυσίου Σολωμοῦ	27
4. Στίς Θερμοπύλες (ποίημα), Κωστή Παλαμᾶ	28
5. Γενικά σκέψεις περί τοῦ ἀνατολικοῦ Ἑλληνισμοῦ, Κ. Παπαρρηγοπούλου	29
6. Ἡ ναῦς τοῦ Φαῶλλου, Κωνστ. Ράδου	32
7. Ναυσικά (ποίημα), Ἰωάννου Πολέμη	40
8. Τά Εἰσοδήματα τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους, Κ. Παπαρρηγοπούλου	54
9. Ὁ Δικέφαλος (ποίημα), Γεωργίου Δροσίνη	62
10. Παραδόσεις: α) Ὁ Διγενῆς, β) τὰ λιγγρία τοῦ Διγενῆ, Ν. Γ. Πολίτου	64
11. Ὁ Διγενῆς καὶ ὁ Χάρωντας (ποίημα), Κωστή Παλαμᾶ	65
12. Ἡ Καταπολιανή, Ἀθηνᾶς Ταρσούλη	100
13. Ὁ Κολοκοτρώνης γίνεται μέλος τῆς Φιλ. Ἐταιρείας, Σπ. Μελά	103
14. Ἰωάννης Βαρβάκης, Ἀναστ. Γούδα	119
15. Ἐργασία (ποίημα), Γερασίμου Μαρκορά	124
16. Ἡ καλοσύνη σου (ποίημα), Γεωργίου Δροσίνη	125
17. Φωνὴ ἀπὸ τὰ σύννεφα, Χρίστου Χριστοβασίλη	138
18. Μαλέας καὶ Μονεμβασία, Κώστα Οὐράνη	145
19. Ἡ Κέρκυρα, Γεωργίου Τσοκοπούλου	161
20. Ἡ Ζάκυνθος (ποίημα), Κωστή Παλαμᾶ	167
21. Τὸ κέντημα τοῦ μαντιλιοῦ (ποίημα), Κ. Κρυστάλλη	171
22. Ἡ Μακεδονία (ποίημα), Κωστή Παλαμᾶ	183
23. Ἡ θάλασσα, Ἀνδρ. Καρκαβίτσα	187
24. Πρωτομαγιά (ποίημα), Διον. Σολωμοῦ	195
25. Ὁ φιλόπονός, Ἀνδρ. Λασκαράτου	198
26. Ὁ δοκησίσοφος, Ἀνδρ. Λασκαράτου	199
27. Ἡ ἐλληνικὴ βιβλιοφιλία, Παύλου Νιρβάνα	202
28. Πόλεμος τοῦ Ἰουστινιανοῦ κατὰ τῶν Περσῶν, Ἰ. Μιχάλη	214
29. Ἐπάνοδος τοῦ Ἡρακλείου μετὰ τὴν νίκην. Ὑψώσεις τοῦ Ὑμνίου Σταυροῦ, Θεοφάνους	216
30. Βασιλεία Βασιλείου Βουλγαροκτόνου, Γ. Ἀμαρταλοῦ	219
31. Ἀνακάλυμμα τῆς Κωνσταντινόπολης, Ἀγνώστου	230
32. Τὰ δημοτικὰ ἀκριτικὰ τραγούδια καὶ τὸ ἔπος Βασιλείου Διγενῆς Ἀκρίτας	231

Γ'. Ἐκ τῆς Συλλογῆς Κ. Ρωμαίου — Π. Παρρῆ

	Σελίς
1. Διπλὸ ὄραμα, Ν. Πετιμεζᾶ-Λαύρα	13
2. Ἐσπερινὸς (ποίημα), Λάμπρου Πορφύρα	19
3. Ὁ Ἑρμῆς τοῦ Πραξιτέλους, Χρ. Τσουντα	41
4. Ἐπιτύμβια ἀναγλυφὰ τῶν ἀρχαίων, Χρ. Τσουντα	42
5. Τὸ ἀνάγλυφο τοῦ Δεξιέω (ποίημα), Κωστῆ Παλαμᾶ	46
6. Κεραμεικὸς (ποίημα), Λάμπρου Πορφύρα	47
7. Ἡ μάνα τοῦ Γρίζα, Δημ. Βουτυρά	68
8. Ἡρώων καὶ μαρτύρων αἷμα, Ἰωνὸς Δραγοῦμη	72
9. Παῦλος Μελάς (ποίημα), Κωστῆ Παλαμᾶ	77
10. Ἡ Σουλιωτοπούλα, Γιάννη Βλαχογιάννη	77
11. Ὁ Γεροσουλιώτης, Γιάννη Βλαχογιάννη	78
12. Τῆς Λένως τοῦ Μπότσαρη (ποίημα), Δημοστικόν	80
13. Ὁ ἐκδικητής, Ἀνδρ. Καρκαβίτσα	80
14. Ὁ Δῆμος καὶ τὸ καριοφίλι του (ποίημα), Ἀρ. Βαλκαριτσῶ	83
15. Ἡ Ἀγὰ Σοφιά, Ἀλεξάνδρου Μωραϊτίδου	85
16. Ἡ καμπάνα, Ἰ. Κυνδυλάκη	87
17. Κρήτη (ποίημα), Π. Νιρβάνα	92
18. Αἱ διδακτορικαὶ μου ἐξετάσεις, Ἀδάμ. Κοραῆ	92
19. Ὁ αἰχμαλώτης, Νικ. Καρβούνη	134
20. Ὁ ἥλιος (ποίημα), Τίμου Μωραϊτίνη	138
21. Τὸ λυκόφως τοῦ Βυζαντίου, Ι. Μ. Παναγιωτοπούλου	142
22. Ὁ καημὸς τοῦ Αἰγαίου, Στράτη Μυριβήλη	168
23. Ὁ σκάρος (ποίημα), Κων. Κρυστάλλη	173
24. Ὁ τρύγος (ποίημα), Κων. Κρυστάλλη	174
25. Ὁ πελώριος σμάραγδος, Ζαχ. Παπαντωνίου	180
26. Ἡ οἰκογένεια τοῦ σκόμβρου, Θ. Ποταμιάνου	190
27. Ἡρώς ποιητής, Γρηγ. Ξενοπούλου	203
28. Ὁ τελευταῖος λόγος τοῦ Κων. Παλαιολόγου, Γ. Φραντζῆ	227
29. Λύβιστρος καὶ Ροδάμνη, Ἀγνώστου	242

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Α'. ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΖΩΗ

	Σελίς
1. 'Ονειρεμένη προσευχή (ποίημα), Κωστή Παλαμᾶ	5
2. Στους ἁγίους τόπους, Κώστα Οὐράνη	6
3. 'Η γέννηση τοῦ Σωτῆρος, Σπύρου Μελά	9
4. Τὸ ἀστέρι τῶν μάγων (ποίημα), Σωτῆρη Σκίπη	13
5. Διπλὸ δράμα, Ν. Πετιμεζᾶ-Λαύρα	13
6. 'Εσπερινὸς (ποίημα), Λάμπρου Πορφύρα	19
7. Λαμπριάτικος ψάλτης, 'Αλεξάνδρου Παπαδιαμάντη	20
8. 'Η ἡμέρα τῆς Λαμπρῆς (ποίημα), Διονυσίου Σολωμοῦ	27

Β'. ΕΘΝΙΚΗ ΖΩΗ

1. Στις Θερμοπύλες (ποίημα), Κωστή Παλαμᾶ	28
2. Γενικαὶ σκέψεις περὶ τοῦ ἀνατολικοῦ 'Ελληνισμοῦ, Κ. Παπαρρηγο- πούλου	29
3. 'Η ναῦς τοῦ Φαῦλλου, Κωνστ. Ράδου	32
4. Ναυσικᾶ (ποίημα), 'Ιωάννου Πολέμη	40
5. 'Ο 'Ερμῆς τοῦ Πραξιτέλους, Χρίστου Τσουντα	41
6. 'Επιτύμβια ἀνάγλυφα τῶν ἀρχαίων, Χρίστου Τσουντα	42
7. Τὸ ἀνάγλυφο τοῦ Δεξιλέω (ποίημα), Κωστή Παλαμᾶ	46
8. Κεραμεϊκὸς (ποίημα), Λάμπρου Πορφύρα	47
9. 'Η πρώτη 'Ιανουαρίου εἰς τὸ Βυζάντιον, 'Αδαμ. 'Αδαμαντίου	47
10. 'Η Βυζαντινὴ Θεσσαλονίκη, 'Αδαμ. 'Αδαμαντίου	51
11. Τὰ εἰσοδήματα τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους, Κωνστ. Παπαρρηγοπούλου ..	54
12. Βίος καὶ γλῶσσα, Φαίδωνος Κουκουλὲ	60
13. 'Ο Δικέφαλος (ποίημα), Γεωργίου Δροσίνη	62
14. Παραδόσεις: α) 'Ο Διγενῆς, β) Τὰ λιγγρία τοῦ Διγενῆ, Ν. Γ. Πολίτου ..	64
15. 'Ο Διγενῆς καὶ ὁ Χάροντας (ποίημα), Κωστή Παλαμᾶ	65
16. Τὸ παιδομάζωμα, Δημητρίου Γρ. Καμπούρογλου	66
17. Γιὰ τὸ παιδομάζωμα (ποίημα), Δημοτικὸν	67
18. 'Η μάνα τοῦ Γρίζα, Δημ. Βουτυρά	68
19. 'Ηρώων καὶ μαρτύρων αἶμα, 'Ιωαν. Δραχούμη	72
20. Παῦλος Μελάς (ποίημα), Κωστή Παλαμᾶ	77
21. 'Η Σουλιωτοπούλα, Γιάννη Βλαχογιάννη	77
22. 'Ο Γεροσουλιώτης, Γιάννη Βλαχογιάννη	78

23. Τῆς Λένως τοῦ Μπότσαρη (ποίημα), Δημοτικόν	80
24. Ὁ Ἐκδικητής, Ἀνδρ. Καρκαβίτσα	80
25. Ὁ Δῆμος καὶ τὸ καριοφίλι του (ποίημα), Ἀρ. Βαλαωρίτου	83
26. Ἡ Ἀγία Σοφία, Ἀλεξάνδρου Μωραϊτίδου	85
27. Ἡ καμπάνα, Ἰωάννου Κονδυλάκη	87
28. Κρήτη (ποίημα), Π. Νιρβάνα	92
29. Αἱ διδακτορικαὶ μου ἐξετάσεις, Ἀδαμ. Κορᾷ	92
30. Ἡ Πασχαλιὰ τῆς λευτεριᾶς, Χρ. Χριστοβασίλη	94
31. Στὰ Γιάννενα (ποίημα), Στεφάνου Δάφνη	100
32. Ἡ Καταπολιανή, Ἀθηνᾶς Ταρσούλη	100
33. Ὁ Κολοκοτρώνης γίνεται μέλος τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας, Σπ. Μελά	103
34. Διάγγελμα τοῦ ἀειμνήστου Βασιλέως Γεωργίου Β'	106
35. 28 Ὀκτωβρίου 1940 (ποίημα), Σωτῆρη Σκίπη	108
36. Στὴ Βόρειο Ἠπειρο (ποίημα), Σωτῆρη Σκίπη	108
37. Ὑμνος εἰς τὴν Ἐλευθερίαν (ποίημα), Διονυσίου Σολωμοῦ	109

Γ'. ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΖΩΗ

1. Ξενιτεμένος (ποίημα), Ζαχ. Παπαντωνίου	111
2. Ἡ λαχτάρα τοῦ γερο-Ἀνέστη, Ἀργύρη Ἐφταλιώτη	111
3. Μισμός (ποίημα), Ἰωάννου Πολέμη	114
4. Ἄνθος τοῦ γιалоῦ, Ἀλεξ. Παπαδιαμάντη	115
5. Ἰωάννης Βαρβάκης, Ἀναστ. Γούδα	119
6. Ἔργασία (ποίημα), Γερασίμου Μαρκοῦ	124
7. Ἡ καλοσύνη σου (ποίημα), Γεωργίου Δροσίνη	125
8. Ἡ Γοργόνα, Ἀνδρ. Καρκαβίτσα	126
9. Ἡ ἐλληνικὴ καλοσύνη, Χρίστου Ζαλοκώστα	130
10. Ὁ Τάκη-Πλούμας (ποίημα), Μιλτ. Μαλακάση	133
11. Ὁ Αἰχμάλωτος, Νικ. Καρβούνη	134

Δ'. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΦΥΣΙΣ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΟΙ ΤΟΠΟΙ

1. Ὁ ἥλιος (ποίημα), Τίμου Μωραϊτίνη	138
2. Φωνὴ ἀπὸ τὰ σύννεφα, Χρίστου Χριστοβασίλη	138
3. Τὸ λυκόφως τοῦ Βυζαντίου, Ι. Μ. Παναγιωτοπούλου	142
4. Μαλέας καὶ Μονεμβασιά, Κώστα Οὐράνη	145
5. Παρὰ τὸν Ἀλφειόν, Ἐμμ. Στυλ. Λυκούδη	149
6. Στὴν Κύπρο, Στράτη Μυριβήλη	152
7. Δωδεκάνησα, Διον. Α. Ζακυθνοῦ	155
8. Κέρκυρα, Γεωργίου Τσοκοπούλου	161
9. Ζάκυνθος (ποίημα), Κωστή Παλαμά	167
10. Ὁ καμηὸς τοῦ Αἰγαίου, Στράτη Μυριβήλη	168

11. Τὸ πετροχελιδόνον, Δ. Καμπούρογλου	170
12. Τὸ κέντημα τοῦ μαντιλιοῦ (ποίημα), Κ. Κρυστάλλη	171
13. Ὁ σκάρος (ποίημα), Κ. Κρυστάλλη	173
14. Ὁ Τρύγος (ποίημα), Κ. Κρυστάλλη	174
15. Δωδώνη, Ι. Μ. Παναγιωτοπούλου	175
16. Ἡ Δάφνη τοῦ Ἀγίου Ὁρους, Ζαχ. Παπαντωνίου	179
17. Ὁ πελώριος σμάρραγδος, Ζαχ. Παπαντωνίου	180
18. Ἡ Μακεδονία (ποίημα), Κωστῆ Παλαμᾶ	183
19. Ὁ Ἐβρος ἱσταρεῖ..., Πολυδῶρου Παπαχριστοδοῦλου	184
20. Ἡ Θάλασσα, Ἀνδρ. Καρκαβίτσα	187
21. Ἡ οἰκογένεια τοῦ σκόμβρου, Θ. Ποταμιάνου	190
22. Πρωτομαγιά (ποίημα), Διον. Σολωμοῦ	195

Ε'. ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΙ — ΑΙΣΘΗΤΙΚΑ

1. Φιλάργυρος (ποίημα), Ἰωάννου Βηλαρᾶ	196
2. Ὁ περίεργος, Ἀνδρ. Λασκαράτου	197
3. Ὁ φιλόπνοος, Ἀνδρ. Λασκαράτου	198
4. Ὁ δοκησίσοφος, Ἀνδρ. Λασκαράτου	199
5. Ὁ ἀρρωστομανῆς, Κωνστ. Σκόκου	200
6. Ἡ ἑλληνικὴ βιβλιοφιλία, Παύλου Νιρβάνου	202
7. Ἡρώς ποιητής, Γρηγορίου Ξενοπούλου	203
8. Τὸ τραγούδι τοῦ νεκροῦ ἀδερφοῦ, Ζαχ. Παπαντωνίου	205
9. Τοῦ νεκροῦ ἀδερφοῦ (ποίημα), Δημοτικόν	211

ΣΤ'. BYZANTINA — METABYZANTINA

1. Πόλεμος τοῦ Ἰουστινιανοῦ κατὰ τῶν Περσῶν, Ι. Μαλάλα	214
2. Ἐπάνοδος τοῦ Ἡρακλείου μετὰ τὴν νίκην. Ὑψώσεις τοῦ Τιμίου Σταυροῦ, Θεοφάνους	216
3. Ὁ Ἀκάθιστος Ὕμνος, Ἀγνώστου	217
4. Βασιλεία Βασίλειου Βουλγαροκτόνου, Γ. Ἀμαρταλοῦ	219
5. Πρὸς τὸν ἴδιον υἱὸν Ρωμανόν, Κων. Πορφυρογεννήτου	223
6. Ὁ τελευταῖος λόγος τοῦ Κων. Παλαιολόγου, Γεωργ. Φραντζῆ	227
7. Ἀνακάλημα τῆς Κωνσταντινέπολης, Ἀγνώστου	230
8. Τὰ δημοτικὰ ἀκριτικὰ τραγούδια καὶ τὸ ἔπος Βασίλειος Διγενῆς Ἀκρίτας	231
9. Βέλθανδρος καὶ Χρυσάντζα, Ἀγνώστου	240
10. Λύβιστρος καὶ Ροδάμνη, Ἀγνώστου	242
Λεξιλόγιον	245
Βιογραφίαι Συγγραφέων	256
Πίναξ περιεχομένων κατὰ συλλογὰς	265
Πίναξ περιεχομένων	269

ΕΛΛΑΣ

21 ΑΠΡΙΛΙΟΥ

0020556177

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΒΟΥΛΗΣ

ΕΚΔΟΣΙΣ Η', 1970 (VI) — ΑΝΤΙΤ. 70.000 — ΣΥΜΒΑΣΙΣ : 1982/2 - 4 - 70
ΕΚΤΥΠΩΣΙΣ - ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ : Μ. ΠΕΧΑΙΒΑΝΙΔΗΣ & ΣΙΑ - Α. Ε.

